

Raftul
Denisei

AUTOAREA BESTSELLERURILOR
ZULEIHA DESCHIDE OCHII ȘI COPIII DE PE VOLGA

GUZEL IAHINA TRENUL SPRE SAMARKAND

ROMAN

book
HUMANITAS
fiction

GUZEL IAHINA

TRENUL SPRE SAMARKAND

Traducere din rusă și note de
LUANA SCHIDU

Colecție coordonată de DENISA COMĂNESCU

GUZEL IAHINA

EŞELON NA SAMARKAND

Copyright © Guzel Yakhina

Published by arrangement with ELKOST Intl. Literary Agency.

All rights reserved.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parțială, multiplicarea sa prin orice mijloace și sub orice formă, punerea sa la dispoziție publică pe internet sau în rețele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informației, gratuit sau în scop comercial, precum și alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislației privind protecția dreptului de autor și se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS FICTION, 2021, pentru prezenta versiune românească (ediția digitală)

ISBN: 978-606-779-924-8 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

*Tatălui meu,
Şamil Zagreevici Iahin*

I. Cinci sute *Kazan*

Patru mii de verste – exact atât trebuia să străbată trenul sanitar din Kazan până în Turkestan. Trenul propriu-zis nu exista încă – ordinul pentru formarea lui fusese semnat cu o zi înainte, pe 9 octombrie 1923. Nici pasageri nu erau – ei urmau să fie adunați din orfelinate și adăposturi, fete și băieți între doi și doisprezece ani, cei mai slabi și mai vlăguiți. Dar convoiul avea deja un șef: combatantul forțelor civile de tineret Deev. Tocmai ce fusese numit.

— Copii, îi spusese în loc de salut Ceaianov, comandantul secției de transporturi. Cinci sute de suflete. De dus de la Kazan la Samarkand. Mandatul și instrucțiunile o să le primești de la secretar.

În anii petrecuți la transporturi, Deev condusesse tot ce putea fi deplasat pe calea ferată – de la grâne și vite rechiziționate până la spermanțet în cisterne trimis de Norvegia prietenă Povolgiei bântuite de foamete. Copii însă nu mai fuseseră.

— Când să plec?

— Și mâine. Aduni efectivul și zbori, Deev, ca pasărea zbori! Copiilor nu le place drumul lung, o să bagi de seamă și tu curând.

Asta a fost toată discuția – câteva minute, nu mai mult. Nu era limpede însă: ce însemna acel ciudat „o să bagi de seamă și tu”? Dar nu era timp de reflectat. Reflecțiile îndelungate sunt pentru bătrâni, ei au timp din belșug.

Mai întâi s-a dus la conducerea gării. Cei de acolo i-au promis că vor săpa și au dezgropat un singur vagon, e drept, fost clasa întâi, cândva de un albastru nobil, acum cenușiu-palid, cu tapițerie brodată, ruptă doar pe alocuri, cu oglinzile aproape întregi și cu o sală comună spațioasă, unde puteai să și valsezi dacă voiai. Cândva acolo se aflase biblioteca, ba chiar fusese pus și un pian, iar acum se lăfăia o cadă de fontă ciobită (pesemne

fusesse adusă din compartimentul de spălătorie și uitată aici). Părea stingheră între rafturile de cărți pustii și candelabrele înnegrite. Deev s-a încruntat, dar a acceptat vagonul. A ordonat ca tapițeria să fie ruptă dracului și candelabrele date jos, iar în compartimente, în locul elegantelor plase pentru bagaje, să fie construite priciuri pe două niveluri. Iar cada să fie lăsată. A încercat să ceară să fie pusă și o sobă de fontă, ca să aibă copiii unde să încălzească apă pentru spălat, dar a fost făcut burjui, așa că a lăsat ideea cu sursa de apă caldă pe mai târziu.

Pentru al doilea vagon a trebuit să aștepte încă o zi: era trimis din Krasnaia Gorka, unde zăcea de patru ani în fundul unui depou de locomotive. Când și-a văzut achiziția, Deev s-a cutremurat: nu era un vagon obișnuit, ci o biserică ambulantă. Pesemne de aceea și adunase praful atâta vreme în depou, fiindcă era greu să-l adaptezi în vreun fel la necesitățile sovietice. Bronzul înverzit al cupolei putea fi, să zicem, curățat, altarul putea fi scos. Dar cu ferestrele în ogivă de sub arcadele roșii ce să faci? Și cu decorațiunile în formă de ceapă de sub acoperiș?... A luat Deev și vagonul ăsta. De un lucru se bucura: era încăpător. „Pe câte rânduri să punem priciurile?“ a întrebat șeful artelului de tâmplărie, privind cu respect tavanul foarte înalt. „Merg și trei!“ a zis Deev dând din mână. De fapt, ar fi încăput și patru, dar poate copiii s-ar fi temut să se cațere atât de sus.

Vagonul-bucătărie a fost trimis după vreo două zile, de lângă Simbirsk – o cutiuță strâmtă pe roți, meșterită în grabă din scânduri strunjite și dreasă mai târziu cu placaj grosolan, cu coșul strâmb al sobei ițindu-se prin lucarnă. Se spunea că prin fundăturile Simbirskului erau încă din 1919 multe astfel de vechituri, și unele s-ar fi putut dovedi exact ce-i trebuia lui Deev, dar nu avea timp să se ducă acolo să cerceteze.

În sfârșit, a fost descompus un tren de pasageri care venise de la Moscova și cinci vagoane au fost alocate eșalonului lui Deev, pe care lucrătorii de la căile ferate deja îl numeau între ei „ghirlanda“ pentru varietatea de culori și nuanțe. Vagoanele – toate cușetă, afumate și pătate crunt – aveau nevoie nu de dulgherit, ci de o curățenie zdravănă. Dar între timp Deev atâta bătuse la cap conducerea gării cu tot felul de cereri (și toate „neîntârziat!“, „în clipa asta!“ și „imediat!“), încât nu i-au fost dați oamenii ceruți pentru curățenie. A scuipat, a luat o găleată de apă și s-a apucat să le

spele singur.

Exact atunci a apărut și ea. Deev era întins pe podeaua udă, scoțând cu o cârpă de sub banchetă o grămăjoară de coji de semințe, și în fața lui s-au ivit două ghetete de infanterist cu botul teșit. A ridicat ochii: gamba subțiri nu erau înfășurate în obiele soldățești, ci în ciorapi de lână fină.

— M-ați omorât – așa a început conversația. De ce pierdeți vremea?

Deev a fost surprins. Și-a ridicat și mai sus privirea: o fustă neagră, strâmtă, iar sub fusta de postav, niște genunchi ascuțiți.

— În timp ce dumneavoastră vă târați cu burta pe podea, mor copii.

El a încercat să iasă de sub banchetă și să se așeze, dar s-a lovit cu ceafa de margine.

— Tu cine ești?

Deev era timid în fața femeilor, și de aceea le tutuia invariabil, cu impertinență.

— Comisarul pentru copii. Merg cu dumneavoastră până la Samarkand, dacă binevoiți să ieșiți din băltoacă și să vă apucați să îndepliniți ordinul.

— Ai și un nume, comisarule?

— Belaia.

Deev n-a priceput dacă ăsta era numele sau prenumele. Și și nu prea s-ndemna să întrebe.

Era mai în vârstă decât el, dar nu cât să-i poată fi mamă. Mai degrabă o soră mai mare. Avea fața frumoasă și severă, ca desenată pe un afiș. Părul îi era roșcat, tuns scurt, cu bucle în toate părțile. Iar privirea – de sus, ca a unui comandant de oști. Sub această privire îi venea să sară în picioare și să-și aranjeze uniforma, dar s-a abținut: și-a netezit fără grabă părul (îndepărtându-și cu acest prilej câteva coji de semințe de pe frunte), a aruncat neglijent cârpa în găleată (apa a țâșnit peste margine și a stropit ghetetele comisarului) –, dar a rămas șezând pe podea, prefăcându-se distrat.

— Atunci, poate mă ajuți la curățenie, tovarășă Belaia? Sau aducem oamenii în grajd?

— Vă ajut, a răspuns ea serios. Dar noaptea, când dorm copiii.

— Carevasăzică noi doi n-o să dormim? s-a obrăznicit Deev.

N-ar fi vrut câtuși de puțin să sune așa, dar îl luase gura pe dinainte. Și deodată i s-a făcut rușine de neobrăzarea asta nelalocul ei. S-a ridicat și și-a

scuturat mizeria de pe pantalonii suflecați și de pe genunchii goi. Iar când s-a îndreptat, și-a dat seama că o privește pe musafiră de jos în sus: comisarul Belaia era mai înaltă cu jumătate de cap.

— Mă tem, Deev, că n-o să prea avem parte de somn, i-a zis, privindu-l țintă, și el s-a uitat în sfârșit în ochii ei – de un cenușiu rece, cu gene drepte. Până la Samarkand, n-o să avem parte.

*

Câteva minute mai târziu, pășea alături de Belaia. De fapt, nu pășea: tropăia grăbit pe drumurile udate de ploaia mărunță, străduindu-se din toate puterile să nu alunece și să cadă.

Ea mergea cu pași mari peste traverse, deși avea picioarele subțiri, ca de adolescentă, și silueta ușoară, abia ghicindu-se prin faldurile mari ale vestonului strâns în talie cu o curea. Deev urmărea înaintarea hotărâtă a bocancilor ei teșiti și se gândea că sigur ascundeau niște tălpi mici și înguste. S-a împiedicat, a drăcuit și a alungat acest gând necuviincios.

— O să încerce să mărească cota, să nu fiți de acord! Belaia vorbea repede, fără a se obosi să se întoarcă spre interlocutor, ci aruncând cuvintele în față ca din pușcă, și el era nevoit să grăbească pasul, ca să-i audă instrucțiunile. O să încerce să adauge bolnavi în chip de convalescenți – să nu fiți de acord!

Deev nu pricepea în ruptul capului cu cine nu trebuia să fie de acord. Altfel spus, pe cine împușca atât de nemilos cu vorbe comisarul?

— O să înceapă să vă vorbească de milă – să dați vina pe mine. Așa să le spuneți: Belaia asta e atât de principială și de lipsită de inimă, că nu te poți înțelege cu ea, pur și simplu nu-i om, ci piatră...

— Dar eu sunt șeful convoiului, a amintit totuși Deev.

— Dumneavoastră sunteți șeful, s-a învoit Belaia. Dar dați vina pe mine. Sau, și mai bine, tăceți, o să spun eu toate astea.

Terenurile gării dădeau în oraș și în scurt timp au ajuns în centrul acestuia, unde, în piața cea mare, se afla un palat din granit și marmură, cu coloane groase și ferestre mult mai înalte decât un stat de om – cândva Adunarea Nobililor, iar acum, centrul de primire pentru evacuați numărul 1 din Kazan. Aici erau aduși din colțurile apropiate și îndepărtate ale Tătariei

Roșii copii pe care părinții nu-i mai voiau sau nu mai puteau să-i hrănească; de aici urma să provină și cea mai mare parte a pasagerilor din eșalonul condus de Deev.

De aproape însă, centrul semăna nu cu un palat, ci cu o cetate asediată. Geamurile de la demisol erau bătute în scânduri – temeinic, pe alocuri cu două rânduri –, iar ferestrele în ogivă de la parter erau ascunse în spatele unor bucăți de tablă sau de placaj. Coloanele de marmură albă erau străbătute de o rețea deasă de crăpături. Pereții erau atât de plini de ciobituri, încât păreau construiți dintr-o piatră neobișnuit de moale și de poroasă (Deev a recunoscut pe dată aceste ciobituri: cele mici erau făcute de gloanțe, cele mari, de obuze). Clădirea părea severă și inaccesibilă, de parcă în jur încă ar fi vuit Războiul Civil. De cine se apărau cei dinăuntru? De copiii care asediau instituția?

Aceștia erau peste tot – pe scara de granit de la intrare, pe ziarele așezate de-a lungul pereților –, cincisprezece sau douăzeci de trupuri murdare, înfofolite în zdrențe până la sprâncene și stând leneșe, nemișcate în ploaie. Deev văzuse de mai multe ori acest tablou, dar nu se întrebese niciodată: de ce stau copiii ăștia în afara centrului, și nu înăuntru?

Belaia a urcat pe rampa lină pentru trăsurile spre intrarea elegantă și a bătut la ușă. Nici un răspuns. A mai bătut o dată, mai tare, a încercat ușile închise ferm, dar tot fără rezultat. S-a ridicat pe vârfuri și a lovit cu palma de câteva ori în placajul care acoperea ferestruica – cât pe ce să se rănească într-un cui.

Fortăreața rămânea tăcută. Copiii de la poalele ei, la fel.

Nimeni nu se clintea măcar. Câteva perechi de ochi urmăreau cu o curiozitate apatică acțiunile femeii, și doar un puști – mărunțel, cu fața maronie ca de bronz semănând cu un cartof murdar – s-a așezat mai bine, ca să nu piardă reprezentația. Lui i s-a adresat Belaia.

— De ce nu deschid? a întrebat ea simplu, pe un ton prietenos.

Nici tu ton autoritar, nici tu privire de comandant, s-a mirat Deev. Carevasăzică știe comisarul să vorbească și omenește!

Puștiul a rămas tăcut câteva clipe, privind în jur și în sus, de unde curgeau picăturile mici de ploaie.

— Ați venit cam târziu, a murmurat el fără tragere de inimă. Dacă veniți

măine, dimineața o să fie mai cumsecade.

— Noi acum avem treabă, a oftat Belaia. Poate mai e vreo cale... Ne ajută?

Și din nou el a răspuns cu întârziere, ca și cum cuvintele i-ar fi ajuns de departe.

— Și mie ce-mi iese?

— Îți spun cum să intri în centru. Ca să nu te mai murezi aici, sub prag, ștergând cerdacul cu pantalonii. Și ca să te ia surorile sociale sub aripa lor și să te ducă înăuntru, să te spele, să te hrănească și să te înscrie la rații.

— Mă trombonești, a rânjit scurt puștiul, dezvăluind niște dinți negri.

— Azi la miezul nopții e o razie pe Ustia: Comisariatul pentru Copii și miliția o să pieptene malul. Pe care îi prind, îi duc în centre. Așa că toți cei care vor să aibă un acoperiș și hrana asigurată trebuie să fie la Ustia până la apus. Cine nu vrea poa' să se ducă la mama dracului și să nu ni se încurce printre picioare. Ai priceput? Să le zici și la ai tăi.

Fetișoara-cartof s-a boțit, ridicând neîncrezător din sprâncene și smârcâind din nări.

— Să mor înjunghiată și să-mi sară ochii dacă te mint! Belaia s-a lovit cu pumnul în piept, ca împlântându-și un pumnal între coaste, și fetișoara s-a netezit pe loc, zâmbind complice. Acum ajută-ne, l-a rugat ea din nou.

Prichindelul s-a ridicat – încet, abia mișcându-și mâinile și picioarele, de parcă s-ar fi mișcat pe fundul unui râu, nu pe uscat – și s-a apropiat de ușile de la intrare. S-a întors cu spatele la ele și, pierzându-și pe loc apatia, a început să lovească violent cu călcâiele și cu pumnii; lovea atât de tare, că lemnul greu, lăcuit tremura, și balamalele scârțâiau.

— Trebuie bătut mai zdravăn, a explicat el fără să se întrerupă și gâfâind un pic din cauza efortului. Doar cu încăpățânare-i dovedești!

— Am zis că nu mai sunt locuri! s-a auzit după un minut de undeva de deasupra, de la o fereastră.

Dar prichindelul a continuat să bată, fără a slăbi ritmul, și curând într-una din uși a zăngănit o cheie. Puștiul a sărit brusc într-o parte, și o mătură ițită prin ușa crăpată s-a agitat pe lângă el.

— Valea de-aici, pușlama! În deschizătură s-a ivit o siluetă uriașă de femeie mânuind mătura ca pe o sabie tăioasă. Valea, lua-te-ar Necuratul să

te ia!

— Ce-ați făcut așa o citadelă aici? Belaia vorbea foarte liniștit și atât de amenințător, încât Deev a simțit că-i îngheață măruntaiele. Războiul s-a terminat de mult.

— Pentru unii s-a terminat, pentru alții e în toi, a zis portăreasa, neintimidată. O să ne dăruie instituția! Nu sunt eu de vină că aici apare câte-o armată în fiecare zi! Unde să-i bag pe toți?

Fără să mai rostească o vorbă, Belaia a făcut un pas înainte, și femeia uriașă s-a dat la o parte, lăsând jos mătura. Deev a țâșnit în urma ei, pătrunzând în întunericul dens al clădirii cu ferestrele bătute temeinic în scânduri.

*

— Tovarăși, pe cine căutați? Portăreasa încă își făcea de lucru la ușă, încuind ultimul dintre cele câteva lacăte și nenimerind broasca pe întuneric. Unde mergeți, tovarăși? Hei!

Dar Belaia urca deja scara largă și elegantă, spre lumina care venea de la etaj. Deev a dat să grăbească pasul în urma comisarului, dar s-a împiedicat de ceva moale, fiind cât pe ce să cadă. Apoi s-a împiedicat din nou. Și iar a fost cât pe ce să vină în nas. Întunericul a țipat subțirel, apoi a scârțâit caraghios:

— Tovarăși!

Era cu neputință să vezi ceva în întunecime. Deev s-a oprit, fluturându-și mâinile în față. A dat peste o pereche de scăfârlii tunse chilug.

— Tovarăși! s-a auzit un chicotit din altă parte. Încotro?

— Unde-a-nțârcat mutu' iapa! a răzbătut de altundeva. Unde crește ceapa!

— Ca să sape groapa!

— Să dea de dușcă apa!

— Ori să tragă țeapa!

Și bezna s-a umplut de glasuri, râsete și icneli.

— Să-l caftească pe codoș!

— Mai bine pe procuror!

— Cât o fi și el de moș!

— Fără zarvă, dar cu spor!

— Gura! a lătrat portăreasa de undeva de la poalele scării.

Încordându-și privirea și estimând spațiul din fața lui, Deev mergea grăbit după Belaia prin mulțimea de băieți împrăștiați pe trepte. Palmele îi alunecau pe capetele rase, gambele, pe umerii sau spinarea câte unuia. Cel mai mult se temea să nu calce pe cineva, dar trupurile de copii erau infinit mai iuți – se dădeau singure la o parte, deschizându-i drumul, așa cum se desparte un banc de plevuști când vede apropiindu-se un pește mare.

Cu cât Deev urca mai mult, cu atât se făcea mai lumină în jur și cu atât devenea mai deasă mulțimea. Curând, scara s-a despărțit în două, fiecare jumătate se curba brusc, una la stânga, cealaltă la dreapta, ducând la etaj. Aici putea deja să vadă ochi – căprui, roșcați, negri, albaștri, de culoarea ierbii –, aceștia priveau curioși de peste tot. Prichindeii erau mărunței și tunși toți la fel. Unul părea să nu aibă o ureche; dar poate doar părea așa în penumbră.

Primul etaj se deschidea în două părți printr-un coridor larg. Ușile late – cândva de un alb strălucitor, cu ornamente aurii, iar acum cojite până la lemnul întunecat – duceau în spațiile interioare. Din adâncurile coridorului venea spre oaspeți o femeie mărunțică cu ochelari, aparent lucrătoare a centrului. Dar Belaia – fără s-o mai aștepte, ba parcă în ciuda grabei acesteia – a dat de perete ușile centrale și a pășit hotărât înăuntru. Deev, duduind de stânjeneală, mergea în urma ei. Că doar el avea să dea socoteală pentru această necuviincioasă intruziune, nu-i așa?

A intrat și a încremenit: era sala de bal. Prin ferestrele imense – aproape toate aveau geamurile întregi, și doar câteva erau acoperite cu cârpe – se revărsa cu generozitate lumina zilei. Tavanul era neobișnuit de înalt – puteai să-ți rupi gâtul dacă voiai să privești candelabrul gigantic, cu multe brațe, de mărimea unui vapor (becurile în formă de lumânare erau sparte toate până la unul, dar ornamentele din bronz erau intacte). De la candelabru plecau în valuri pe tavan flori de ipsos și crăpături negre. Tot acolo, sus, plutea un balcon de orchestră înconjurat de o balustradă albă, iar din el porneau niște coloane jerpelite, dar încă grațioase.

Acest spațiu mare era atât de plin de copii, încât semăna cu sala de așteptare a unei gări. Pervazurile erau acoperite cu cârpe și transformate în

cotloane de dormit; pe fiecare se înghesuiau câte trei-patru țânci, uneori claie peste grămadă. Ca lavițe serveau și cuferele, și geamantanele, și sacii umpluți cu cine știe ce, și teancurile de cărți așezate unele lângă altele și așternute cu fân – acestea se întindeau pe parchet în șiruri lungi (cărțile erau scumpe, cu coperte de piele sau de carton elegant, evident opere complete). Cei care nu aveau loc de dormit sau chiar de șezut stăteau culcați direct pe podea, acoperind-o cu un strat dens, mișcător, de mâini și picioare palid-murdare și fețe slăbuțe.

Nimeni nu a acordat vreo atenție nou-veniților: locuitorii centrului se uitau pe fereastră, jucau cărți, stăteau de vorbă, strănutau, spărgeau păduchii în dinți sau se holbau pur și simplu la tavan. Deev nu mai văzuse niciodată atâția copii adunați la un loc. Îl dureau ochii de atâtea tălpi goale și țeste identice, tunse chilug. Zgomotul vocilor îi umplea urechile:

— N-a fost prima dată când a trebuit să halim carne de câine – asta e fumată! Și ce-i cu asta, ne-am umplut burdihanele, n-am murit...

— Mama era atunci pe moarte, pământul își întindea deja ghearele spre ea...

— Ce mă tot bați la cap, frate? Dacă o să vreau ceva, n-o să-ți cer ție. Suntem şuți cu state vechi, dacă șmanglim ceva, nu se prinde nimeni...

— O, Fecioară preacurată, Maica Domnului, împărăteasă a cerurilor și a pământului! Auzi-mi oftatul de durere...

— Mâncarea e oribilă și-aici: apă bei, apă mănânci, să te caci nu mai ajungi...

— Păi Mozjuhin¹ al tău pe lângă Douglas Fairbanks al meu e ca șoarecele pe lângă elefant!...

¹. Ivan Ilici Mozjuhin (1889–1939) a fost un actor și scenarist rus din perioada filmului mut. A lucrat și în Franța, Germania și SUA.

— Când or începe să mă sfâșie, o să-mi aduc aminte de cuvântul drag mamă...

— Eh, surioară, îi zic, e tare important să mănânci, dar după cum zice Lenin...

— Tovarăși! Sunteți de la Narkompros²?

². Prescurtare pentru *Narodnîi komissariat prosveșcenia*, Comisariatul Național pentru Educație.

Femeia cu ochelari găfâia după scurta alergare (de aproape Deev a văzut că părul ei lung și gras, prins în coc, era complet cărunț, iar subțirimea trupului nu era datorată tinereții, ci bătrâneții). Dar Belaia nici gând să se oprească – pășea hotărâtă printre corpurile de copii de pe podea, întorcând capul în toate părțile.

— Mă numesc Șapiro. Femeia îl ajunsese din urmă pe Deev și își potrivise cum-necum pasul la mersul rapid al comisarului; acum tropăia alături de Belaia, încercând să-și privească în față ciudata musafiră. Directoarea Șapiro.

— Numărul total al copiilor din centru?

Belaia vorbea pe un ton extrem de sever, parcă dezaproband dinainte orice răspuns.

— Patru sute cincizeci. Directoarea și-a scos din mers ochelarii și i-a șters de poalele jachetei tricotate, pesemne sperând s-o vadă mai bine pe nou-venită. Dar după-amiază vor fi mai mulți, așteptăm un transport de la Elabuga.

— Din care sănătoși?

— Depinde ce numim sănătos. În infirmerie și în carantină sunt patruzeci și șapte de copii... Chipul directoarei exprima tot mai multă confuzie, iar răsuflarea îi devenea tot mai șuierată din cauza mersului alert. Sau sunteți de la Narkomzdrav³?

³. Prescurtare de la *Narodnîi komissariat zdravohranenia*, Comisariatul Național pentru Sănătate.

Nu era drept să faci un om în vârstă să alege așa. Oare Belaia își dădea seama de asta? Părea că nu. Sau, dimpotrivă, își dădea seama prea bine?

— Din numărul total al celor sănătoși, câți copii au mai mult de cinci ani?

— Circa două treimi... Dar dați-mi voie... aș vrea să știu totuși... Șapiro deja abia mai putea trage aer în piept. Tovarășa?...

Lui Deev i s-a făcut rușine.

— Belaia, a prezentat-o el pe însoțitoarea sa. Comisarul Belaia, de la Comisia pentru Copii.

— Comisia pentru Copii! s-a luminat brusc Șapiro, uitând să găfâie. În sfârșit, v-ați adus aminte de noi! Că fără dumneavoastră ne prăpădim, ne

prăpădim... De ce nu ne-ați anunțat? Aș fi adus la zi și toate cifrele, aș fi pregătit și o listă de probleme, ca să nu lucrăm la repezeală...

— Că dumneavoastră nu vă grăbiți.

Belaia a privit ferestrele și pereții dintre ele: afară ploaia se întetise, și pe stucatura jerpelită se scurgeau deja pe parchet picături mari.

N-a privit întâmplător: dădea de înțeles astfel că vede și evaluează. Era totuși uimitoare maniera asta a ei de a-și transforma nu numai cuvintele, ci și gesturile, ba chiar și privirile tăcute într-o acuzație! Echidnă, nu femeie.

— Bun, în primul rând, firește, sediul, a început Șapiro cu însuflețire. Vedeți și dumneavoastră ce condiții avem! Cei de la Narkompros cred că dacă ne-au dat un palat, gata, au terminat! Dar cum să trăim în palatul ăsta? La asta s-au gândit? Cum să învețe? Unde dorm? Și dacă se îmbolnăvesc? Cu asemenea condiții, ăsta nu-i un loc pentru copii.

— Așa e, a fost de acord Deev (care tare-și dorea s-o ajute pe biata directoare). Paturile unde sunt?

— La adunările nobilimii nu se dormea, tovarășe. Șapiro a dat din cap cu tâlc. Aici se dădeau baluri și petreceri. Uite, ăsta e cel mai bun pat al nostru.

A bătut cu palma într-o bancă de stradă, pesemne adusă din vreun parc: pe ea se foiau o grămadă de țânci, acoperiți cu o față de masă din mătase, cu franjuri, cumplit de pătată și care de mult își pierduse culoarea.

— Aici, la mine, e ziua și transportul! Și unde să-i bag pe toți evacuații ăștia? Șapiro și-a dat în lături brațele bătrâne și slabe, semănând brusc cu un păianjen speriat. Și pe deasupra, în fiecare zi mai apar și prunci găsiți. Deja am pus și un anunț pe ușă: „Vă rugăm foarte mult să duceți toți nou-născuții direct la Casa Copilului!” Am indicat și adresa. Dar mamașele fie sunt analfabete, fie încăpățanate: în fiecare dimineață găsim pe trepte unul-doi prunci înfășați, ba uneori chiar trei...

Deev a simțit o privire ațintită asupra lui. S-a întors – prin geamul ușii-armonică a balconului se uitau la el câteva statui de ipsos; pesemne fuseseră scoase pe balcon pentru că erau inutile. Unele aveau nasul spart. Pe chipurile neclintite ale statuiilor șiroia apa de ploaie.

— ...În plus, în fiecare zi, mai vin singuri vreo zece-cincisprezece. Vin, vin, vin și nu se mai termină. Și nu numai din Tătaria – vin și din Ciuvașia, și din Mordovia, și nemți de pe lângă Saratov, deunăzi au venit și din

Kalmâkia. Pe un adolescent, să zicem, nu-l primesc. Dar un băiețel de trei ani? Nu mă lasă inima să-l refuz.

— Din bunătatea inimii ați barat ferestrele cu fiare?

După ce a dat ocol sălii, Belaia s-a întors și a pornit energic spre ieșire, de parcă ea ar fi fost stăpâna locului și și-ar fi condus oaspeții prin instituție.

Deev avea fălcile încleștate; tonul aspru și comportamentul necioplît al însoțitoarei sale îl indispuneau. Parcă n-ar fi fost comisar pentru copii, ci un sergent-major la defilare!

— De ce vorbiți așa? Șapiro abia ținea pasul cu Belaia. Parterul și subsolul sunt complet nelocuibile, nici animale nu putem să ținem acolo: iarna e promoroaca de-un deget pe pereți, iar primăvara și toamna e apa până la genunchi. Ferestrele nu mai au geamuri de pe vremea războiului. Șemineurile nu funcționează, canalizarea e stricată și ea. Dacă ne-ar ajuta Comisia pentru Copii...

Discuția a fost întreruptă de un sunet bizar, prelung, venit de undeva de deasupra, de sub tavan; în prima clipă, lui Deev i s-a părut că e o sirenă. Dar nu, era un copil – nu plângea, ci urla pur și simplu – disperat și insistent, conținând doar rar, ca să respire și să-și tragă sufletul. Până și Belaia s-a oprit și s-a întors în direcția de unde venea sunetul. Directoarea însă numai a dat din mână obosită:

— Nu-l băgați în seamă, ăsta e Senea-Ciuvașul. O să se liniștească acuși.

*

Urletul n-a încetat – nici până când oaspeții au părăsit sala de bal, nici cât au mers pe coridor, nici când au intrat în camera alăturată. Șapiro a închis ușile, ca să nu-i deranjeze zgomotul – glasul pătrundea și prin pereți.

Dar odată intrat în noul spațiu, Deev a uitat de Senea, atât de tare l-a uluit această a doua sală. Pesemne fusese cândva o sufragerie elegantă. Acum era populată de fete. Și aici erau aceleași paturi improvizate – din cărți, mobile, cutii de carton –, aceleași înghesuială, aceleași trupuri costelive și picioare desculțe, dar nu de băieței, ci de fete. Și peste toate acestea domnea mîncarea.

Tavanul era pictat generos, în culori vii, cu un naturalism excesiv. De jur împrejur erau frunze de viță-de-vie, deasupra cărora se făleau niște ciorchini

uriași, luminați de razele soarelui. Tot aici erau presărate și mere rumene, și niște pere de culoarea mierii, aproape transparente în lumină. Peste munții de caise și piersici zburau fluturi, iar lămâi cu coaja parțial curățată străluceau umed și numai că nu musteau de suc.

Pereții erau tablouri gigantice. Vânat fript, jamboane roz- palide în secțiune, stridii, pâine feliată și cupe cu vin – toate acestea erau de dimensiuni neînchipuite și într-o stare excelentă: nici crăpăturile, nici igrasia nu umbreau această abundență – frescele străluceau de-ai fi zis că abia au fost pictate.

În această sală era foarte liniște: covârșite de spațiul incredibil, fetele stăteau întinse cuminți, vorbind între ele abia auzit (până și Senea-Ciuvașul își încetase țipătul). Deev a observat cum una încearcă să rupă o bucățică de carne desenată de pe perete, dar nu reușește: stratul de vopsea era gros și dur, iar degețelul fetei, slab.

Ar fi vrut să pună o întrebare, dar n-a făcut decât să scoată un mormăit înciudat, cercetând norul de fructe împrăștiat deasupra capului său.

— Vă spun, nu avem loc, a oftat Șapiro.

— Dar nu se pot acoperi cumva aceste... Deev și-a mijit ochii, în căutarea cuvântului potrivit – aceste opere de artă?

— Cu ce? Cu cărbune? Nici de-ăla n-am.

— Cu locul ne-am lămurit, i-a întrerupt Belaia. Ce altceva vă îngrijorează?

Deev nu observa nici o urmă de emoție pe chipul ei frumos și neted: comisarul privea cu un calm absolut delirul culinar dezlănțuit în jurul lor și copiii îngrămădiți sub el. Avea o structură sufletească ciudată: ba își ieșea din fire din senin, ba era mai seacă decât un deșert – de parcă ar fi avut în piept o bucată de pește congelat în loc de inimă. Așadar, o tulbură pereții șiroind de apă și ferestrele bătute în scânduri. Dar chinurile unor copii care trăiesc înconjurați de mâncăruri pictate, nu?

— În al doilea rând, bineînțeles, hrana, a răspuns repede Șapiro, arătând cu palmuțele-i uscățive spre alimentele pictate. Eu înțeleg totul: e sărăcie, foamete, vremurile sunt grele. Dar de ce-i mai evacuăm, dacă nu putem să-i hrănim? O rublă pe săptămână de copil – unde s-a mai văzut așa ceva? Cu ce să-l hrănesc de o rublă? Cu praf de moară? Cu pulbere de ovăz? Și nu

trebuie doar să-l hrănesc, ci și să-l tratez în caz de boală, să-l încălzesc. Asta deja în al treilea rând.

A arătat din cap spre șemineul din colț – larg, din fontă și marmură –, la poalele căruia zăceau câteva vreascuri și ziare rupte. În gura șemineului era o găleată de tablă, în care din horn picura din când în când apă – probabil de la ploaia de afară.

— Un palat... Obrajii ridăți ai lui Șapiro se rumeniseră de emoție, ba chiar părea să se fi încins toată în urma acestei discuții; jacheta i se desfăcuse, mișcările îi deveniseră mai ample. S-au gândit cei de la Narkompros de câte lemne e nevoie ca să încălzești măcar o dată palatul ăsta? Iarna, în sala de bal, avem vârtejuri de zăpadă!

Deodată, Deev a simțit că înghețase în jumătatea de oră petrecută în centru: de fapt, aici nu era nici un pic mai cald decât afară. Razele de soare pictate pe tavan nu încălzeau.

— Ei, lemne e mai ușor să cereți decât bani sau spațiu.

Belaia trecuse din nou la tonul de procuror.

— Am cerut! Mi-am terminat hârtia cu câte cereri am făcut!

— Atunci n-ar fi trebuit să scrieți, ci să veniți la Comisia pentru Educație Socială, la director, și să nu-l lăsați să iasă din birou până nu vă dă câteva vagoane de lemne. Să-i puneți un creion ascuțit ticălosului ăstuia uite-aici – Belaia s-a împuns cu degetul acolo unde la bărbați iese în afară de obicei mărul lui Adam –, și alt creion să i-l îndesați în mână: să semneze! Și să-l amenințați că altfel vă plângeți la CEKA de neglijența lui și atitudinea ostilă față de copii!

După o anumită nuanță care i se simțea în voce, Deev a înțeles că făcuse ea însăși acest lucru, și probabil nu o dată. Șapiro doar a clipit neputincioasă din ochii miopi, fără să răspundă la curajoasa propunere, și abia câteva clipe mai târziu a continuat, ca și cum încă mai aștepta compasiune.

— Și-apoi, firește, igiena – practic la noi nu e deloc. Nici băi, nici camere de dezinfectare – copiii fac baie câte zece. Avem o singură bucătică de săpun pentru zece copii. Și dacă fac râie? Dacă fac vreo ciupercă? Mi-e frică și să mă gândesc...

— Da' încetați odată cu frica și cu văitatul! Belaia a ridicat vocea atât de tare, că Șapiro a tresărit, iar fetițele s-au uitat speriate la adulții care făceau

scandal. Veniți la Narkomzdrav și bateți cu pumnul în masă! Și aruncați-le pe aceeași masă o mână zdravănă de păduchi, ca amintire de la copiii nespălați. O să aveți imediat și camere de dezinfectat, și săpun, și praf de dinți!

Apoi s-a întors enervată și s-a îndreptat spre ușă.

Le-a făcut pe toate, și-a zis Deev. Belaia a făcut toate astea: a dat și cu pumnul, a aruncat și păduchi pe masă. Sau poate nu pe masă, ci direct pe după gulerul vreunui nefericit de șef. Cu una ca asta nu-i de glumă: nu-i om, ci cangrenă în fustă. Iar el, prostul, se uita la genele ei și la genunchii frumoși. Și îi fusese dat să nimerească în același convoi cu ea!

— Asta mă sfătuiți ca membru al Comisiei pentru Copii? a zis icnind directoarea.

— Și încă urgent!

Părăsind sufrageria, comisarul nu s-a obosit să țină ușa în urma ei, și aceasta aproape că a izbit-o în frunte pe Șapiro. Deev abia a apucat să sară s-o apere pe bătrână de lovitură. Dacă ar fi fost după el, tare ar mai fi trosnit-o cu ușa asta pe Belaia – în spinare, sau chiar peste fața ei frumoasă și arogantă.

Dar ea deja zbura pe scară spre etajul al doilea, gata-gata să lovească un prichindel cu piciorul.

— Desparte-te, mare, plutește un căcat! s-a răstit acesta.

— Niciodată un căcat cu altul n-a semănat, i-a replicat Belaia pe loc.

— Acolo n-aveți ce vedea! s-a neliniștit și mai tare Șapiro, și în vocea ei se simțea spaima. Sunt doar infirmeria și carantinații!

Prea târziu: comisarul urcase deja scara, încălțările ei se auzeau deja bocănind pe podea undeva deasupra.

*

Băiețelul era îmbrăcat într-o redingotă de culoarea zmeurei, cu flori aurii și nasturi de cristal – stătea pe coridor și urina într-o găleată. Redingota îi era atât de mare, încât poalele i se strânseseră și zăceau pe parchet în falduri, iar gâtul subțirel i se ițea din guler ca un bețișor dintr-un borcan. Sub catifeaua roșie i se zărea trupul alb, complet gol – băiețelul nu avea pantaloni, nici măcar lenjerie intimă. După ce și-a făcut nevoile, și-a ridicat

grijuliu poalele hainei, ca să nu se împiedice de ele, și s-a îndreptat spre locul lui, cu mers târșăit. Picioarele goale care se vedeau de sub marginile redingotei semănau cu ale unui elefant: groase și urâte – își pierduseră orice formă –, pășeau încet, cu trudă, abia desprinzându-se de podea.

— Comoara asta am găsit-o în balconul orchestrei, lângă peruci și pudră, a explicat Șapiro, gâfâind din cauza efortului de a urca scara (lui Deev i se părea că deja se clatină de oboseala și emoțiile ultimelor minute). Ce-i drept, au rămas de la muzicanți o duzină de costume de carnaval, dar încălțăminte – nici o singură pereche. Mai bine-ar fi fost invers. Dar ca să nu irosim bunurile, le-am dat copiilor... Sau la picioarele lui vă uitați? V-am spus, aici e infirmeria.

Spațiile de la etajul al doilea erau mult mai strâmte și mai joase: pe ferestrele mici se vedea cornișa suspendată deasupra, iar Deev ar fi putut să atingă tavanul cu mâna dacă ar fi vrut. În mod evident, aici fuseseră cândva dependințele. La fiecare ducea câte o ușiță îngustă.

Șapiro și Deev s-au uitat în câteva saloane (trebuia să te apleci ca să nu dai cu capul de pragul de sus al ușilor), până când într-unul au găsit-o pe Belaia: nu se plimba prin încăpere, ci stătea pur și simplu nu departe de ușă, privindu-i cu atenție pe locatari. De altfel, nici nu aveai pe unde să te plimbi – camerele erau prea înghesuite, trupurile de copii acopereau în strat prea gros podelele.

Aceste trupuri erau bizare. Unele părți din ele – mâini, umeri, coaste, clavicule, gâturi – erau neobișnuit de slabe, cu oscioare care ieșeau ascuțite în afară. Iar câteva – tălpi, gambe, coapse și burți – erau imposibil de grase, semănând cu niște perne umflate. La fel și fețele: unii aveau o mască osoasă, alții deja nu mai aveau chip, ci parcă o broască umflată cu paiul, în cutele căreia abia se mai zăreau orbitele ochilor. Deev, firește, mai văzuse oameni rahitici (cine nu văzuse în zona Volgăi!), dar atât de mulți laolaltă, și numai copii... Unii erau goi, alții acoperiți cu câte o redingotă de catifea ca aceea pe care o văzuseră. Unii aveau pe cap trigoane brodate cu fir de aur și împodobite cu pene și peruci buclate. Copiii zăceau pe șezlonguri și pe podea, stăteau de vorbă leneș, mulți dormeau.

— Conform instrucțiunilor, bineînțeles, pe cei rahitici și pe cei schilozi n-ar fi trebuit să-i luăm, a murmurat vinovat Șapiro, și Deev a înțeles în sfârșit

motivul tulburării sale, dar evacuatorii... Ce să le faci, sunt oameni și ei. Se întâmplă, mai greșesc: ba ne aduc câte un sugar, ba odată ne-au adus o fată însărcinată de pe la Mamandîș – are doar treisprezece ani și e însărcinată...

— Păi să deduceți cheltuielile pentru întreținerea acestor chiriași inadecvați din salariile evacuatorilor, a propus Belaia. Să vedeți cum brusc nu mai greșesc.

Șapiro doar s-a gârbovit vinovată, fără să răspundă.

— Taci, a zis Deev cu ură; nu mai putea îndura.

A spus asta încet, în spatele ambelor femei – nu știa dacă au auzit. Ar fi vrut să repete mai tare, ba chiar să adauge câteva cuvinte de încurajare pentru directoare, și s-o apuce pe Belaia de cot (s-o apuce tare, ca s-o doară de-adevăratelea) și să n-o mai lase să deschidă gura... dar atunci cineva i-a atins din spate picioarele – mângâietor, de parcă și-ar fi trecut coada o pisică peste ele.

S-a uitat: o fetiță de vreo patru sau opt ani – era atât de slabă, încât nu-i puteai ghici vârsta – stătea într-un colț pe o grămadă de paie și întindea mâna spre cei care intraseră. Ochii larg deschiși – albi, ca două ouă fierte și curățate – i se opriseră asupra lui Deev. Palma făcută căuș i se legăna în aer. E oarbă, a înțelese el. Cere de pomană.

— Nu mai e nevoie să faci asta. Deev s-a așezat pe vine lângă fetiță, a mângâiat-o pe umăr și i-a lăsat ușor mâna întinsă în jos. Aici o să fii hrănită oricum.

— N-are rost, s-a întors Șapiro spre el. Marhum⁴ nu înțelege – nici rusește, nici tătarește. I se pare că așa își câștigă pâinea.

4. „Marhum“ înseamnă, de fapt, în arabă și în tătară, „cel miluit de Allah“ și este un termen folosit pentru o persoană decedată.

*

— Ăsta-i tot palatul nostru, a zis Șapiro când au ieșit pe coridor, invitându-i cu un gest spre scară. Acum ați văzut tot. Să mergem jos, tovarăși, vă ofer un ceai.

Dar n-au apucat să coboare – s-a auzit cunoscutul urlat sfâșietor, undeva foarte aproape, ai fi putut crede că-i al unei fiare dacă n-ar fi fost scurtele suspine și murmure la răstimpuri.

— Senea-Ciuvașul? a ghicit Deev.

Directoarea – nu se știe de ce, palidă, cu fața încremenită – a dat scurt din cap, ferindu-și privirea.

— Îl urmărește un roi de păduchi, a explicat ea. În vis. Fuge de ei, dar el nu poate să fugă. Picioarele i-au degerat puternic, și acum mușcăturile insectelor sunt foarte dureroase. Îndată ce se trezește, Senea culege păduchii ăștia de pe el, îi tot culege... Dar când adoarme, ei îl... Haidem, tovarăși! În vocea directoarei se simțea un soi de fatalitate. Am un ceai grozav – de morcovi.

Belaia s-a uitat în ochii plini de jale ai lui Șapiro.

— Nu ne trebuie ceai, a zis ea.

Și a pornit de-a lungul ușilor închise, ascultând, în căutarea celei în spatele căreia urla Senea.

A găsit-o și a deschis-o.

Această ușă nu dădea într-o cameră, ci în balconul orchestrei.

Și aici zăceau nu copii, ci schelete de copii: așa i s-a părut lui Deev îndată ce a intrat. Pe scaunele așezate la rând erau improvizate culcușuri din cârpe. Deasupra odihneau niște oase – subțirele, acoperite cu o piele cenușie, fleșcăită. Cu aceeași piele erau acoperite și craniile, și fețele, care păreau a consta doar dintr-o gură mare și din orbitele ochilor. Din când în când, oasele se mișcau: câteodată deschideau ochii, privind în gol, și se legănau slab în culcușurile lor, sau zăceau neclintite, cu pleoapele întredeschise. Câțiva copii erau așezați în niște lăzi mari și plate (după mânerile care ieșeau în afară pe o latură, Deev a ghicit că erau sertare scoase dintr-o comodă). Un copil stătea în cutia de lemn a contrabasului.

Aceștia erau cei căzuți la pat – cei care trecuseră deja prin leșinurile foamei, prin febra foamei și prin edemele foamei, și care flămânziseră îndelung – nu luni, ci ani –, astfel că organismul lor nu murise din lipsă de hrană, ci slăbise și se subțiasse din pricina precarității ei. Erau cei care nu prea mai puteau fi salvați. Din tavan îi priveau zâmbind amorași de ipsos.

Aici zăcea și Senea. Nu mai țipa – se uita în gol cu ochii cârpiți de somn și respira ca un câine, cu gura larg deschisă. Avea țeasta plină de broboane, cu pete rozalii ici-colo, și niște urechi absurd de mari, iar în gura aproape fără dinți scânteiau doar cei doi canini de sus, de o parte și de alta a limbii.

— Evacuatorii vă aduc și copii muribunzi? Belaia vorbea foarte calm, fremătând din nările albite brusc. Și dumneavoastră îi primiți? Dar sunt numai îngeri ai milei printre noi!

Șapiro și-a scos de pe nas ochelarii aburiți și, fără să răspundă, s-a dus să-i aranjeze pătura lui Senea – o bucată de goblen pe care încă se mai putea distinge un model cu potârniche și câini de vânătoare.

De jos, din sala de bal plină de copii sănătoși, se auzeau țipete și hohote de râs.

— De ce într-un loc atât de ciudat?

Deev s-a uitat de la balcon și a văzut cum băieții săreau capra pe parchet.

— Vă spun doar, n-am spațiu.

Directoarea îl mângâia pe Senea pe capul ras; fără ochelari, fețișoara ei minusculă părea a unui copil, dar cu riduri.

— Iar celor muribunzi le e totuna, a conchis Belaia sarcastic.

— Nu mai vorbi așa!

Deev a simțit că brusc i se face greață – nu de la înălțimea balconului, ci de la cele văzute.

— Înțeleg că am nesocotit toate instrucțiunile. Șapiro s-a îndreptat și și-a pus încet ochelarii la loc pe nas. Și sunt gata să suport pedeapsa. Dar înțelegeți și dumneavoastră – totuși sunteți de la Comisia pentru Copii, nu de la CEKA: unde să-i ducă? Doar nu era să-i trimită înapoi cu trenul la Elabuga sau Laișevo! În raportul cu concluziile inspecției vă rog să precizați: totul a fost exclusiv pe răspunderea mea și...

— Noi nu facem inspecție, a întrerupt-o Belaia, privind-o pe directoare drept în față. Noi adunăm copii ca să-i strămutăm în Turkestan.

— Da, da, a fost o scrisoare în sensul ăsta... a murmurat Șapiro nedumerită, apoi deodată a țipat subțirel, ca o fată, și și-a dus palma zbârcită la piept – pricepuse. De ce ați făcut toate astea? Tot interogatoriul ăsta și vizitarea instituției... toată această execuție... De ce n-ați spus de la început? Ochii îi deveniseră uriași în spatele lentilelor groase, poate de supărare, dar lui Deev i s-a părut că de la lacrimi.

— Trebuie să văd eu însămi toți copiii aflați în centru.

— Adică nu v-ar fi ajuns concluziile mele?

Directoarea a dus la piept și a doua mână, apoi și-a adus în față umerii

slăbuți – dădea impresia că devine tot mai scundă și mai subțire cu fiecare clipă.

— Nu. Acum Belaia vorbea liniștit și serios, părăsind tonul acuzator. Ați făcut lista cu copiii care trebuie mutați?

— Da, cu un mic adaos. Chiar voiam să întreb la Narkompros...

— Cota nu va fi mărită, tăiați imediat adaosul. Belaia a cuprins cu privirea balconul. Vă rog să-i tăiați pe toți cei care se află la etajul al doilea, precum și copiii sub doi ani și fetele însărcinate. Îi lăsați numai pe cei sănătoși. Și de preferat mai mari.

— Și dacă eu nu sunt de acord? Și duc la tren nu patru sute de copii, cât e cota indicată, ci patru sute zece? O să-i aruncați pe peron?

Comisarul nu a răspuns, dar în privirea ei grea se citea clar răspunsul.

— Vă rog foarte mult! Pe listă sunt numai din cei care au o șansă să ajungă, după părerea mea...

Belaia tăcea.

— Cum pot să-i tai cu mâna mea? Șapiro rămăsese cu pumnișorii strânși la baza gâtului, de parcă voia să se sugrume. E o alegere de neînchipuit...

— Nu trebuie să tăiați pe nimeni, a spus Deev. Îi luăm pe toți. Și pe băiețelul în redingotă, și pe Marhum cea oarbă, și pe Senea-Ciuvașul. O luăm și pe fetița însărcinată. Și pe ăștia, a adăugat, arătând cu capul spre cei care zăceau în jur.

— Nu! s-a întors sever spre el Belaia, de-ai fi zis că voia să-l lovească.

— Ba da! a răspuns Deev. Eu sunt șeful convoiului. Pregătiți hârtiile pentru mutare, i-a spus directoarei. O să le semnez.

Aceasta doar clipea din ochi, uitându-se tulburată de la un oaspete la celălalt.

— Nici unul nu are încălțări, a șoptit ea cu un glas brusc scăzut, și mâinile slabe i-au căzut fără voie de-a lungul trupului. Trebuie să ajungă cumva măcar până la vagon, odată urcați în tren...

— Găsim și încălțări, a zis Deev. Găsim!

*

— Vreți să fiți bun? i-a spus Belaia când deja ajunseseră pe peronul palatului; de fapt, nu i-a spus, ci i-a șuiertat printre dinți. Sensibil? Drăguț

din toate punctele de vedere?

— Vreau, a răspuns Deev. Tu nu vrei?

— Nu! Stătea în ușa centrului de primire, cu ghetetele ei pătrătoase bine înfipite în granit, parcă sperând încă să se întoarcă și să tranșeze problema altfel. Eu vreau să duc cât mai mulți copii în Turkestan – să-i duc vii! Iar pe cei la pat n-o să-i pot duce vii, o să ocupe locul în vagon degeaba.

— Așadar, mai bine să moară aici?

Deev deja coborâse scara în fugă, dar comisarul nu se clintea din loc – și el a început să urce din nou, neștiind dacă să rămână cu ea sau să meargă mai departe. Nu-i venea să fugă ca iepurele de vulpe.

— Asta-i logica supraviețuirii, Deev! E crudă, dar e logică: ajută-i mai întâi pe cei care mai pot fi salvați.

— Toți pot fi salvați! Deev s-a apropiat de ea, dar nu reușea nicicum să ajungă la același nivel – mereu era nevoit s-o privească de jos în sus. Putem să-i salvăm, sau măcar să încercăm.

— Cu prețul vieții altor copii sănătoși?

Vedea pentru prima dată astfel de ochi la un om: reci, și în același timp furioși. Mai văzuse la lupi, când se aruncau asupra oamenilor în timpul vreunei vânători. La un om, niciodată.

— Și cum de te-a numit pe tine partidul comisar pentru copii?! Dând deznădăjduit din mână, Deev a coborât treptele în zbor și s-a îndepărtat grăbit; dar nu s-a putut abține să nu se întoarcă și să-i mai strige: Tu nu ești principială și lipsită de inimă, nu! Nici măcar de piatră nu ești! Tu, Belaia, ești un dușman!

Femeia-comisar stătea pe peron ca ținută.

— Până la Samarkand, Deev, sunt singurul și cel mai credincios prieten pe care-l aveți, a răspuns ea încet, dar el a auzit-o.

*

Ei bine, de unde să ia încălțărilor acelea? Cinci sute de perechi – puteau să fie la fel de bine și cinci milioane. Nimeni nu avea o asemenea bogăție – nici la depozitele de mărfuri, nici la magazinele de vechituri, nici în bazine. Orășenii purtau pantofi cu tălpile dezlipite, pâslari peticiți, opinci și botoși de cânepă. Când ploua își puneau deasupra un soi de copite de lemn –

bucăți de lemn legate cu nojițe –, ca să poată călca prin băltoace. Încălțăminte de calitate se întâlnea rar și era fie achiziționată de la speculanții din talcioc, fie primită de la comandamentele militare (nu erau puțini șmecherii care se înrolau în armată numai ca să-și facă rost de niște cizme zdravene). Și Deev își primise bocancii – abia purtați, un pic mai mari decât ar fi trebuit, fără șireturi, dar nu conta, într-un cuvânt, un basm, nu bocanci! – când lucrase la rechiziționare. Dar nici în depozitele militare nu erau provizii de încălțăminte pentru o oaste întreagă. Cinci sute de perechi de încălțări bune puteau fi luate numai cu împrumut – și numai de la soldați.

Până la cetate, Deev a pășit repede, numai că n-a alergat prin noroiul toamnei, dar a mers cât a putut el de iute: disputa recentă îi sporea forțele. Aici, în spatele zidurilor albe ale vechii fortărețe, se afla Academia Militară – în spatele acestor ziduri bătătoreau pământul, îmboldeau caii și mășăluiau pe terenul de paradă cinci sute de perechi de cizme, atât de necesare lui Deev.

Dar n-a fost lăsat să intre. Santinela de la poartă – o matahală cu baionetă – rămânea fermă: fără permis, nu e voie.

— Mă omori! s-a stropșit Deev. Cât stăm noi aici și despicăm firul în patru, mor copii. Și pe dată și-a dat seama că vorbea folosind cuvintele comisarului Belaia, ceea ce l-a enervat și mai tare. Măcar du-te și spune-i comandantului despre mine!

Celălalt însă o ținea una și bună: nu am voie să-mi părăsesc postul.

— O să încep să urlu, l-a amenințat Deev. O să țip ca un porc dus la tăiere până când comandantul ăla al tău o să iasă să vorbească cu mine!

— Am dreptul să chem miliția, i-a replicat matahala.

Deev a scuipat și a rămas să aștepte. S-a zgribulit sub ploaia mărunță, săgetând cu privirea santinela care se adăpostea confortabil în cabina străjii: voia s-o intimideze. Dar din când în când ochii îi coborau pe cizmele îngrijite și curățate cu dragoste și migală ale soldatului.

Se gândea la copii. Și dacă, într-adevăr, începeau să-i moară pe drum?

N-o să înceapă. Trebuie doar să facă rost de încălțări – și copiii vor trece din palatul rece de piatră în vagoanele calde. Deev îi va închide în aceste vagoane – cu șapte lacăte îi va închide, ca pe cea mai de preț încărcătură, va

încinge sobele, ca în tren să se facă vară, și va goni, va goni ca glonțul spre Samarkand. Vreo două săptămâni – și vor fi în Turkestan.

Iar acolo e vară eternă. Acolo soarele e fierbinte, ploile sunt blânde. Acolo sunt grâu și orez. Acolo sunt vii pline de struguri, de la ei sângele curge mai repede și obrajii se rumenesc (lui nu i se întâmplase, dar auzise). Acolo sunt munți de nuci și prune uscate, mari cât pumnul de copil. Și berbeci destui pentru toată lumea. Numai să facă rost de încălțări...

Așa a păzit poarta, alături de santinelă, până s-a lăsat întunericul. În cetate intrau și ieșeau oameni, după aerul lor grăbit și preocupat era limpede: nu erau șefi. A intrat un automobil, și după permisul întins cu un gest precipitat pe fereastră, din nou a fost limpede: nici acesta nu era șef.

Șeful a apărut abia seara. În adâncul cetății s-a auzit un tropot de copite și santinela a luat imediat poziție de drepti, căscând zelos ochii. Uite-l, în sfârșit, a înțeles Deev.

Pe poartă a țâșnit un cal. Pe el, o siluetă mare, puternică, în uniformă. Neputând să distingă pe întuneric dungile cusute pe mânecă, Deev s-a repezit sub copite:

— Tovarășe comandant!

Santinela a dat să-l tragă de acolo pe neobrăzat, dar călărețul deja strunise calul, și acesta juca pe loc, agitându-și copitele din față și amenințând să le spargă capetele tuturor celor din jur.

— Tovarășe comandant! Deev mergea de jur împrejurul calului dansator, străduindu-se să se facă auzit de călăreț și totodată să evite santinela, care se repezea stângace după el, cu baioneta la spinare. Cinci sute de copii! Mor, dacă nu-i ajutați!

Santinela l-a prins cum-necum pe Deev și, neștiind cum să-l oprească, l-a apucat din spate, ca pe o fată.

S-a trezit cu coatele lipite strâns de trup, iar corpul greu din spatele lui îl ținea complet nemișcat.

— Cinci sute de copii! s-a încordat Deev să acopere cu strigătul lui tropotul copitelor, luptându-se să se elibereze din strânsoarea santinelei. Au nevoie disperată de încălțări!

— Și de ce îmi spuneți mie? Călărețul vorbea liniștit, fără să ridice glasul – sigur că este auzit. De unde să vă dau eu încălțări?

— Nu de la dumneavoastră, de la soldații dumneavoastră! Să ne dea cu împrumut niște cizme – nu pentru mult timp, numai cât să ajungem la gară! Altfel răcesc copiii pe frigul ăsta! Sunt desculți – toți până la unul...

— Și propuneți să lăsăm desculț întreg efectivul Academiei?

Călărețul stătea foarte drept pe calul dănțuitor, cu o mână ținând frâul și cu cealaltă atârându-i liber pe lângă corp (o astfel de eleganță în șa Deev mai văzuse nu o dată – la foștii ofițeri ai armatei țariste).

— Doar pentru o oră!

— V-ați pierdut mințile... nu a exclamat, ci doar și-a comunicat impresia călărețul. Și dacă tocmai în ora asta se dă comanda „la luptă“?

— Și dacă răcesc și mor toți – cinci sute de copii? Au rezistat trei ani de foamete, și acum să moară? a strigat Deev, sperându-se apoi de propriile cuvinte. Trebuie să-i duc în Samarkand, la soare și pâine. Trebuie să ajung acolo cu ei ca vântul și ca gândul, și pierd vremea stând de vorbă cu dumneavoastră... I-a aruncat o privire rea santinelei, care încă îl ținea într-o încheștare de fier. Am mandatul în buzunarul de la piept. Vi l-aș arăta, dar mi-s mâinile ocupate.

Călărețul a făcut un semn poruncitor din bărbie, și santinela a dat drumul strânsorii, pufnind cu regret.

— Uite ce soldați aveți – sătui și puternici! nu s-a putut abține Deev, frecându-și umerii boțiți. Nu pot să stea o oră amărâtă desculți în cazarma încălzită?

A căutat în buzunarul de la piept al vestonului și a scos mandatul, despăturindu-l și ridicându-l spre comandant.

Era puțin probabil să deslușească scrisul pe întuneric, dar călărețul nici nu s-a aplecat spre hârtie, nici n-a luat-o în mână – a mai jucat în loc o vreme, cercetându-l pe solicitant din toate părțile, apoi a ordonat pe un ton liniștit:

— Veniți duminică, la șase dimineața, cu o căruță. O să așteptați aici, la intrare. O să primiți cinci sute de perechi de cizme – pe inventar. Le aduceți după două ore. Un pluton de cavalerie va însoți transportul și va supraveghea acțiunea. La cea mai mică suspiciune de furt din proprietatea statului, se va da comanda „scoateți săbiile“!

Deev n-a apucat să răspundă – călărețul a tras de frâu, și calul a țâșnit

brusc de pe loc, tropăind din copite pe panta pietruită care cobora din cetate. Duminică era peste două zile. Astfel a fost stabilită și ziua plecării.

*

A dat fuga imediat la cămin după lucruri – se hotărâse să se mute în tren chiar în noaptea aceea, ca a doua zi să nu piardă vremea cu fleacuri. Și îi venea să alerge – la Ceaianov. Îi venea să dea buzna în cabinetul comandantului și să-l privească pe Ceaianov în ochi, să-l privească bărbătește, ca pe un egal. Și să-i spună: Belaia asta nu e de-a noastră. Nu ne înțelegem. Eu, firește, mă descurc cu femeia în convoi, dar o să sugă sânge ca un vampir. Și nu sângele meu, ci al copiilor. Ți-e și frică s-o lași în preajma lor. Iar faptul că acționează în calitate de comisar e o greșală. Vă informez cu răspundere, tovarășe Ceaianov. Nu mă plâng, pur și simplu vă informez.

Dar oricum ar fi întors-o, ar fi ieșit că se plânge.

Și îi era rușine să se plângă de o femeie.

De aceea, n-a mai trecut pe la Ceaianov. A privit doar pe fereastra luminată a biroului său dintr-o aripă a gării și a mers mai departe, de-a lungul șinelor strălucind sub razele lunii, pe pietrișul zgrunțuros, în spatele bazinului de decantare, unde aștepta eșalonul gol format pentru drum.

Dar chiar era gol? La fereastra unuia dintre vagoane licărea lumina palid-gălbuie a unei lămpi de gaz.

Să fi muncit tâmplarii până atât de târziu? Toate lucrările de construcții fuseseră terminate înainte de amiază: Deev inspectase el însuși trenul, verificând rezistența priciurilor, și îi semnase procesul-verbal de primire șefului artelului. Să-și fi căutat cineva un adăpost pentru noapte? Niște călători clandestini să se fi aciuat acolo până venea trenul pe care-l așteptau?

A pipăit în cutele vestonului, după revolver – nu primise încă nici centiron, nici uniformă de lucrător la transporturi din Kazan, așa că era nevoit să-și poarte arma simplu, în buzunar. Străduindu-se să pășească fără zgomot, pe pietricelele mărunte care-i scrâșneau sub picioare, s-a apropiat de eșalon.

De afară era imposibil să te uiți în vagon, ferestrele erau prea sus, Deev

zărea doar un petic de tavan. Pe el se legăna o umbră – larg și măsurat, ca un pendul.

A scos revolverul. Încet, ținându-și respirația, a urcat treptele de fier spre ușa vagonului. A apucat de mâner și, la fel de încet, a tras-o spre el. Ținând arma în față, s-a strecurat prin ușa întredeschisă.

În mijlocul vagonului luminat de lampa cu gaz se legănau niște șolduri de femeie: comisarul Belaia spăla podeaua – numai în lenjerie de corp, cu genunchii ușor îndoți și fesele puternice ridicate. Lenjeria era bărbătească, semănând cu niște pantaloni scurți, și îi dezvelea aproape în întregime picioarele – suple, ca de băiat, cu rotunjimi abia observate la gambe.

— Unde vă duceți, Deev? Simțind prezența străină, Belaia se îndreptase de spate și își ștergea fața cu dosul palmei. Parcă ne-am înțeles: noaptea facem curat.

Lampa stătea pe podea – pentru a lumina mai bine frontul de lucru –, și silueta femeii era luminată de jos cu o lumină oarecum fantastică, teatrală. Picioarele goale străluceau aurii, în cele mai mici amănunte: genunchii – gropițe și umflături – păreau două fețișoare de copil; gleznele – uscate și subțiri, de le puteai cuprinde cu mâna; iar tălpile – chiar așa! – înguste, dar nu mici, cum ar fi crezut Deev, ci lungi. I se părea chiar că distinge niște perișori minusculi pe partea exterioară a gambelor. Torsul ei era înconjurat de umbră, iar capul abia i se vedea în întunericul vagonului.

— Am căutat încălțări. Deev nu știa încotro să-și îndrepte ochii. Și am făcut rost! Poimâine plecăm.

— Rapid, a dat ea aprobator din cap, venind mai aproape. V-au ajutat sfaturile mele? L-ați lipit de perete pe șef și l-ați amenințat că vă plângeți la CEKA?

Respira adânc, încercând să-și potolească găfăitul provocat de muncă. Și mirosea a sare. Din cârpa nestoarsă pe care o ținea în mână picura apă pe podea.

— Vă feriți privirea. Nu cumva am ghicit?

— Îmbracă-te, s-a stropșit Deev, și n-o să mi-o mai feresc!

Și s-a străduit să-și ținuiască ochii în pieptul ei – poftim! S-a uitat cu nerușinare în deschizătura cămășii ei de corp – poftim! – fără să clipească, dar rotindu-și privirea intenționat și simțind cum i se înfierbântă obraji de

rușine. Privea tot – și gâtul, și protuberanța claviculei, și picătura de sudoare din adâncitura dintre ele. Și nu știa nici el cum reușea pe un asemenea întuneric, dar privea.

— Pentru dumneavoastră, sunt comisar, nu femeie, Deev. Belaia s-a apropiat mult, și corpul lui s-a întins, s-a înălțat ca tras de păr spre tavan, ca să devină măcar cu o palmă mai înalt. Așa că ce importanță are cum sunt îmbrăcată? Sau cum sunteți dumneavoastră îmbrăcat? Nu-i așa?

Mai înalt n-avea cum să se facă.

Belaia a rupt cârpa în două și o jumătate i-a aruncat-o la picioare lui Deev. Ea s-a întors la bucata pe care o spăla și a continuat să frece.

Lucra repede și temeinic. Mâinile îi alunecau larg pe podea, spinarea i se legăna elastic. Părul îi dansa în ritmul mișcărilor, scânteind ca un nor auriu în lumina palidă a lămpii cu gaz... Deev s-a scuturat și s-a întors cu spatele.

Deodată și-a dat seama că încă ține revolverul în mână. A dat să-l bage înapoi în veston, dar nu reușea nicicum să nimerească buzunarul. Într-un târziu, a reușit. Dar a fost cât pe ce să răstoarne cu bocancul găleata de apă. Ce pacoste!

Și-a aruncat lucrurile făcute boccea pe un prici, și-a scos vestonul și s-a descălțat. Ar fi fugit în vagonul alăturat și ar fi făcut curat acolo, dar lampa era una singură. Nu era chip să se ducă nici măcar în capătul celălalt al vagonului – cercul de lumină era mic, trebuia să stea spate-n spate pe peticul luminat. Și aveau să se atingă! E o mică problemă să speli podelele vreme de câteva ceasuri alături de o fată nerușinată. Și-a suflecat pantalonii până la genunchi și mânecile, sportiv, până la coate. Era gata de curățenie!

— Eu însă n-am avut succes, a continuat între timp Belaia. Șeful dumneavoastră, Ceaianov, a refuzat să vă scoată de pe traseu. Ne-am înconstrat zdravăn. Eu către el: Deev al dumneavoastră, zic, s-a dovedit cam slab – e genul nevricos, impresionabil, ca o domnișoară. N-o să ne ducă el...

Deev, care tocmai își clătea cârpa în găleată, a încremenit încovoiat de șale, cu zdreanța udă în mână.

În fața lui jucau picioarele goale ale comisarului, retrăgându-se pas cu pas și lăsând în urma lor podeaua curată.

— ...Și Ceaianov îmi răspunde: dacă e să vă ducă cineva, atunci Deev e

acela. – Picioarele erau tot mai aproape. – Poate să înlocuiască pe drum și mașinistul, și mecanicul. Iar locomotivele, zice, le știe cum își știe un părinte copiii. Rareori cedez, dar acum am fost nevoită. Picioarele ajunseseră foarte aproape de fața lui Deev – dacă întindea mâna, le putea atinge. Chiar așa, sunteți cel mai bun?

Deev a trântit cârpa udă pe podea; picături mari de apă au țâșnit ca șrapnelul în toate părțile.

Și-a scos tunica peste cap, și-a dat jos pantalonii și le-a azvârlit într-o parte, rămânând și el în lenjeria de corp.

A înșfăcat găleata grea și, cu un gest larg, a aruncat toată apa din ea pe bucata de podea spălată. Și, în același timp, pe picioarele nerușinat de goale. Îi părea rău că era o singură găleată!

Valul s-a împrăștiat în vagon, a scăldat suportul lămpii cu gaz – flacăra nu s-a stins, doar a pâlpâit ușor. Deev s-a aruncat în patru labe în apa aceea și a început să mânuiască zelos cârpa, spălând după comisar.

Nu s-a obosit să-i răspundă.

Belaia l-a privit în tăcere o vreme, apoi s-a apucat să-l ajute...

Lampa lumina sânguincios – și au muncit și ei la fel, fără a se mai opri să vorbească. În timp ce frecau podelele, diferența de înălțime dintre ei nu se mai observa. Cămășile de corp erau absolut la fel, iar izmenele se deosebeau numai prin lungime.

În vagon era liniște. Umbrele celor care făceau curățenie cădeau pe tavan, ba încrucișându-se, ba depărtându-se. Priciurile proaspăt strunjite miroseau a rășină.

De pe etajera de sus atârnav poalele unei fuste împăturite cu grijă, deasupra căreia zăcea un ghem întunecat – o tunică bărbătească.

*

Ziua de dinaintea plecării a fost o luptă nesfârșită.

Deev, care abia apucase să ațipească după curățenia de noapte, a fost trezit de un ghiont zdravăn în umăr. Deschizând ochii, a văzut un om. De fapt, nu un om, ci un munte: umerii abia îi încăpeau pe ușă, creștetul capului atinge tavanul. Și muntele acesta ținea în mână un geamantan de lemn, cu o cruce roșie desenată în centru.

— Doctore! s-a bucurat Deev somnoros.

— Nu, a clătinat din cap omul-munte. Felcer.

Felcerul Bug rostea cuvântul „nu“ mai des decât pe altele. „Nu, nu iau vagoanele de clasa a doua pentru infirmerie – geamurile sunt prea mici. Vagonul biserică, da, e bun.“ „Nu, locul infirmeriei nu e în centrul garniturii. Trebuie pusă la coadă.“ „Nu, din paturile astea bolnavii o să cadă. Trebuie prevăzute cu centuri de siguranță.“

Deev a coborât din tren și a dat fuga la clădirea gării și înapoi – a cerut un manipulant care să schimbe locurile vagoanelor (s-a găsit!), centuri pentru paturi (s-au găsit, deși nu chiar centuri, ci niște curele de ham), o sobă-cazan pentru fierberea apei (până și asta a fost descoperită pe dată!), o masă pentru compartimentul operativ (a fost rechiziționată una de bucătărie de la punctul de alimentație), păaturi pentru potolirea frisoanelor (asta s-a dovedit cel mai greu – s-au găsit numai vreo zece saci din pânză...). Mergea grăbit de colo-colo, îndeplinind cererile felcerului, și se întreba: oare câți ani are?

Omul-munte era bătrân, dar puternic. Părul tuns perie îl avea cărunt; tot cărunte îi erau și sprâncenele, și părul des din urechi, și mustața stufoasă de sub nasul ca un cartof. Obrajii bărbieriți și gâtul îi erau brăzdate de riduri. Spinarea – de două ori mai lată decât a lui Deev – se gârbovise cu anii, fără să devină mai puțin impozantă, dimpotrivă. Măinile – zdravene, cu palme uriașe – nu-i atârnavă de-a lungul trupului, ci erau ridicate ușor în lături, ca împinse de o forță necunoscută venită dinlăuntrul lui Bug. În înfățișarea felcerului trecutul războinic se citea la fel de limpede ca și puterea lui incredibilă. Vârsta însă nu se citea: mișcările bătrânului erau rapide, iar ochii, foarte tineri.

— Sunteți de mult la pensie? l-a întrebat Deev, când a apucat împreună cu Bug cazanul masiv de o parte și de alta, cărându-l prin vagon în căutarea locului potrivit.

El deja avea fața roșie și transpirată, dar felcerul își păstra o înfățișare uimitor de proaspătă.

— De mult, a răspuns acesta afirmativ, pentru prima dată în ziua aceea. Din secolul trecut.

Așadar, avea cel puțin șaiszeci de ani: felcerii militari treceau la viața

civilă după douăzeci de ani de slujbă.

— Am șaptezeci și unu de ani, a chicotit Bug, văzând cum calculele lui Deev sunt zădărnice; apoi a apucat soba cu mâinile-i imense, a ridicat-o și a mutat-o lângă geamul de lângă el – totul de unul singur. Nu te teme, nepoate, nu mor până la Samarkand.

— Nu sunt nepotul tău, ci șeful convoiului!

Bătrânul a bătut cu palma pe o latură a cazanului (aici o să stea!) și doar a zâmbit ca răspuns, dezvelindu-și dinții îngălbeniți – zdraveni, fără nici cea mai mică fisură sau pată întunecată.

*

Afară aștepta deja bucătarul care urma să însoțească eșalonul. Ei, ăștia chiar îi prisosea tinerețea! Un băietan stângaci – subțirel ca un vătrai, și tot atât de negru: avea pielea smeadă, ochii și sprâncenele ca desenate cu cărbunele, părul ca pana corbului, ciufulit. Să fi fost udmurt, sau poate mari, sau naiba știe ce – nici el nu era în stare să explice, fiindcă nu vorbea deloc rusește, ci doar înțelegea, și aceea cu greu. Se numea Memelea.

— Știi să gătești? l-a încercat Deev, privind cu tristețe scăfârlia nepieptănată a bucătarului și murdăria de sub unghiile lui. Poți să faci cașă pentru cinci sute de guri? Dar supă cu tăiței de secară? Tocană cu hrișcă?

Memelea dădea afirmativ din cap, stăruitor și des, clipind din ochii bulbucați. Dar înțelegea oare ceva?

Un asemenea bucătar nu putea fi trimis singur după provizii – au plecat împreună la biroul de aprovizionare. Și bine au făcut: acolo nu aveau nici hrișcă, nici făină de secară, nici alte produse de pe lista de alimente necesare.

— Cu ce să hrănesc copiii pe drum? a zis Deev, respirând amenințător spre funcționarul de la tejghea. Dacă n-ai ce e pe listă, dă-mi ce ai!

— Păi n-am nimic! a replicat acesta leneș, schimonosindu-și fața plictisită. Ce, ești singurul din oraș cu copii flămânzi?

Deev nu și-a dat seama nici el când a sărit peste tejghea. Într-o clipă, deja îl ținea de guler pe șobolanul de funcționar și numai că nu împungea cu nasul în mutra lui plictisită.

— Dă-mi, îți zic, i-a șoptit el la ureche, până nu te torn la CEKA...

S-au înțelese imediat. În loc de hrișcă, Deev a primit mei; în loc de făină, tărațe de ovăz; în loc de grâu, mazăre. A mai căpătat un pic de porumb și niște spice de secară, iar sare și pastă de semințe de floarea-soarelui, din belșug. Deev a scotocit el însuși pe rafturi în căutare de comori tănuite – ulei, cafea sau pește afumat –, dar asemenea bogății nu erau în depozit.

După cum nu erau nici cuțite, nici castroane sau linguri. În locul acestora a fost nevoit să ia niște gamele militare de tablă având gravate pe ele două baionete încrucișate și inscripția „Pentru rezultate excelente la trageri” – acestea erau nenumărate. Nu se putea mânca din ele cașă, dar se putea bea; la fel cu supele sau chiselurile – tot era mai bine decât să înfuleci cu palmele direct din cazan. Gamelele erau de pe vremea țarului, dar vulturul de pe stemă era doar pe fund și atât de mic, încât părea o pată minusculă pe care puteai cu ușurință să n-o bagi în seamă.

În tot acest timp, Memelea a stat sprijinit de perete, dând din cap timid – spre Deev, spre funcționarul cel netrebnic, spre sertarele în care zăngăneau gamelele –, părea că bucătărașul era extrem de rușinos și cam prostuț. Mare noroc mai avea Deev la personal!

— O dată dacă arzi cașă, te las în prima gară, l-a amenințat el fioros în timp ce duceau împreună prada la trenul care aștepta.

Dar știa foarte bine că n-o să gonească pe nimeni și n-o să lase pe nimeni nicăieri, pentru că nu avea prea multe ajutoare.

Memelea a dat din cap plin de zel, în semn de aprobare. Apoi s-a urcat în căruță și a început să mângâie cu tandrețe sacii cu cereale, șoptindu-le ceva liniștitor pe limba lui.

*

N-au apucat să ducă proviziile achiziționate în vagonul-bucătărie și să le descarce, că au și apărut surorile sociale. Și n-au apărut una câte una, ci într-un stol întreg: unsprezece lucrătoare – de trei ori mai puține decât ar fi fost nevoie pentru un astfel de eșalon. Dar la Narkompros nu găseai mai multe – era evident că Deev trebuia să fie recunoscător și pentru atât.

Frunți încruntate, guri curbate ca niște cobilițe, degete noduroase – surorile erau aspre la înfățișare și tăcute. Deev ar fi vrut să ia această severitate și vârsta înaintată a femeilor drept experiență și să se bucure, dar

n-a fost să fie: toate erau începătoare.

O fostă cameristă. O soție de funcționar, al cărei soț pierise în neliniștitul an 1917. O văduvă de preot. O croitoreasă ruınată. O țărancă bașkiră, care-și pierduse casa și toată familia în Războiul Civil. O bibliotecară de țară care se mutase la oraș la începutul foametei, fiindcă în regiunea ei jumătate din populație murise, iar cărțile fuseseră furate și ardeau prin sobe...

— E printre voi și vreo soră socială? a întrebat fără speranță Deev, plimbându-se de-a lungul șirului de nou-venite aliniat lângă tren și privind-le eșarfele decolorate și bonetele ponosite.

Nu s-a auzit nici un răspuns.

— Vreo profesoară?

Nici un răspuns.

— Surori de caritate?... Infirmiere?... Bone?

Una dintre femei a făcut un pas înainte, și Deev s-a întrerupt la jumătatea cuvântului. Cum de nu observase un asemenea exemplar? Părea mai tânără decât celelalte – mai avea mult până la patruzeci de ani – și era atât de frumoasă, că în prima clipă a întâlnirii nu voiai să vorbești cu ea, ci doar s-o admiri. Ochii și sprâncenele întunecate, chipul alb, trupul minunat împlinit – toate se potriveau neînchipuit de bine între ele. În cap i se învârtea o expresie absurdă, venită nu se știe de unde: „prințesă persană“.

— Eu am o idee despre alcătuirea organismului uman, a zis ea. Pot să acord primul ajutor unui copil sau adult.

După moliciunea pronunției, părea tătară. Așadar, nu era o prințesă persană, ci tătară. Deev a înghițit în sec și s-a străduit să dea un ton mai autoritar vocii sale:

— Felceriță?

— Ihtiolog.

— Ceee? s-a stropșit el copilărește.

— Specialistă în studiul peștilor.

Deev și-a dat seama cum clipește din ochi – exact ca Memelea. Și-a luat privirea de la ea, a tușit, s-a încruntat și le-a privit mohorât pe celelalte. Surorile i-au întors privirea mohorâtă.

— Am studiat la Universitatea din Zürich, la Facultatea de Științe Naturale, a continuat prințesa. Am aprofundat biologia.

Deev nu știa unde e acest Zürich – în Germania, sau poate în Olanda. Și nici ce fel de științe se numesc naturale.

— De răniți te-ai ocupat?

— Nu. Am lucrat la Grădina Botanică din Kazan. Sarcina mea era să alcătuiască o colecție exotică pentru acvariu.

— Ce fel de colecție? a întrebat el iar, neputându-se abține.

Și s-a enervat că întreabă a nu știu câta oară, ca un idiot. Ce se mai pricepea femeia asta să vorbească-n ghicitori și să-i facă pe alții să se simtă proști!

— Exotică. Cu alte cuvinte, rară. Căluți de mare, pești- clown, pești-fluturi... ochii căprui au devenit brusc blânzi și visători – ...idoli mauri, îngeri-împărat...

— Și de ce n-ai rămas în grădina aia botanică, împreună cu îngerii, idoli și împărații?! a izbucnit Deev. De ce mi-ai venit mie aici, la tren, să ocupi locul altcuiva? Dacă nu erai tu, poate că de la Narkompros mi-ar fi trimis vreo soră medicală, farmacistă, infirmieră, ceva! Orice ar fi fost mai bine decât o pescăriță...

— Grădina Botanică nu mai există, a răspuns ea liniștit. Au mâncat-o caii.

— Care cai? a întrebat el, buimăcit.

— A fost încartiruit acolo un regiment de cavalerie – în 1918. Și caii au mâncat toate plantele exotice, în loc de fân. Iar ce n-au mâncat, a fost pus pe foc în 1919.

— Doamne, și peștișorii tăi? a oftat una dintre femei.

— Peștișorii? s-a înfuriat Deev de-a binelea. Ia, ascultați comanda la mine, tovarășe surori! Împărțiți-vă două câte două și treceți în vagoane! Le pregătiți pentru primirea copiilor. Locurile voastre de dormit le separați cu perdele. O să primiți gaz lampant și cărbune pentru sobe. Și lăsați palavrele. Fuga-marș!

Femeile au tresărit, s-au agitat, au vorbit între ele, s-au împărțit în perechi. După o clipă, se împrăștiaseră prin vagoane. Carevasăzică așa trebuie luate: aspru, fără vorbă lungă!

Numai prințesa rămăsese la locul ei, de parcă n-ar fi auzit ordinul. A așteptat până când n-a mai fost nimeni în jur, apoi s-a apropiat de Deev.

În părul ei de un negru strălucitor, împărțit de o cărare exact pe mijlocul capului și prins la spate în noduri și cosițe, el a observat câteva fire cărunte.

— Nu vă purtați așa, a spus ea moale, privindu-l în ochi. Femeile o să se descurce cu copiii, că de-aia-s femei. Am avut și eu un băiat, așa că o să pot să legăn ori să hrănesc un copil.

A pronunțat acel „am avut” într-un mod special, și Deev n-a avut inimă s-o mustre că nu-i ascultase ordinul.

— Cum te cheamă?

— Fatima Suleimanova.

Tătăroaică, așa cum crezuse.

— Și în afară de tătară, ce limbi mai știi, Fatima?

În convoi erau așteptați copii foarte diferiți – cunoașterea ciuvașei sau a limbii mari ar fi fost utilă.

— Arabă, franceză – a început ea să enumere – și germană, firește. La universitate am asistat la un curs de greacă veche, dar facultativ, un singur an...

— Bine, a dat din mână Deev abătut. Du-te să te pregătești, Fatima. Măine ne trezim devreme.

Ea s-a întors și a pornit de-a lungul trenului, cu spatele atât de drept, de-ai fi zis că-și poartă valijoara nu în mână, ci pe cap. Pășea delicat cu picioarele în botine jerpelite, așa cum calcă balerinele în filme.

Deev se uita la paltonul ei ros, în mod vădit de căpătat, la ciorapii de bumbac adunați ca o armonică la glezne și se gândea că, după vârstă, i-ar fi putut fi mamă.

*

Un bătrân în al optulea deceniu al vieții, un cârd de cloști vârstnice și un bucătar mut și prostănac – iată care era efectivul lui Deev. Iată cine era menit să-l sprijine și să-l ajute de-a lungul drumului de mai multe zile: să țină în curățenie „ghirlanda” și pe pasagerii ei, să-i hrănească, să-i trateze și să-i protejeze. Iată cui încredința Deev viețile unor copii, fără nici o tragere de inimă. Și iată pentru cine trebuia să răspundă ca pentru el însuși.

Mai era și echidna-comisar, dar ea dispăruse undeva din zorii zilei. Deev presupunea că avusese ea un motiv să se strecoare atât de devreme –

pesemne, se dusesse la casa de copii de pe Voskresenskaia, aşteptau evacuaţi şi de acolo. Ar fi trebuit să se fi dus şi el, dar cum să lase toată nebunia din tren?

Belaia s-a ivit la amiază. Deev a văzut-o pe fereastra vagonului – liniştită, cu un aer preocupat, păşind pe traverse cu un sac de voiaj în spinare – şi brusc a fost năpădit pe dinăuntru de un sentiment cald, de bucurie: cu toată asprimea, comisarul era de nădejde, ca o baionetă.

— Aţi făcut rost de vagonul suplimentar? a întrebat ea în loc de salut, deschizând larg uşa compartimentului. Unde o să-i puneţi pe toţi cei pe care aţi acceptat ieri cu atâta mărinimie să-i luaţi şi aţi promis să-i duceţi la Samarkand?

Bucuria l-a părăsit pe loc.

— O să doarmă câte doi-trei, că nu-s boieri.

Deev tocmai semna actul de care conducerea gării avea nevoie urgent – lua în primire trenul sanitar, cu un număr de opt vagoane, inclusiv biserica ambulantă şi bucătăria de campanie.

— O să doarmă, a fost de acord Belaia. Şi noaptea o să cadă de pe priciurile de sus şi o să-şi rupă mâinile şi picioarele, ba chiar şi coastele.

Creionul lui Deev a încremenit pe hârtie, fără să ajungă la capătul rândului. Comisarul avea dreptate: era cât se poate de posibil să se întâmple asta.

— Ce v-a venit să promiteţi aşa ceva? a continuat cu tonul ei calm, inchizitorial, deja cunoscut lui Deev.

Să mai facă rost de centuri şi să-i lege pe cei care dormeau pe priciurile de sus, aşa cum sunt legaţi cei cu minţile rătăcite în balamucuri? În depozitele gării nu se găseau frânghii – Deev scotocise de dimineaţă prin toate rezervele, la cererea felcerului.

— Să fii bun nu înseamnă să promiţi vrute şi nevrute. Să suspini şi să verşi lacrimi pentru bieţii bolnavi. Nu e momentul să vă arătaţi sufletul milostiv! a spus ea încet, dar mai bine ţipa. Să fii bun înseamnă să te gândeşti la toate. Să te temi de toate. Şi să previi totul. Ca să fii bun, trebuie să ştii cum. Să ştii să refuzi. Să struneşti. Să pedepseşti...

Să-i pună pe copii pe podea? Aveau să răcească din prima noapte. Să le dea cele două compartimente de comandă – al lui şi al comisarului Belaia –

și să doarmă ei pe podea? Două compartimente nu aveau să ajungă pentru câteva zeci de pasageri.

— ...Și să-ți ascunzi sufletul milostiv cât mai adânc în buzunar, ca să nu se ștească. Uneori, ca să fii bun trebuie să pari rău!

Ceva a trosnit ușor – creionul din mâna lui se rupsesse în două.

Belaia stătea în ușă fără să intre și se uita la Deev, care era tot încremenit.

— Nu distrugeți proprietatea statului, a zis ea privind în jur. Casa de copii a fost de acord cu micșorarea cotei. Așa că o să luăm cinci sute de copii, cum era planificat, fără adaos.

Cincizeci de băieți orfani aveau să rămână în Kazanul ploios să aștepte iarna, lăsând locul celor cincizeci de invalizi din centrul de primire.

Deev a trântit bucățile de creion pe actul nesemnat și a ținut-o pe Belaia cu o privire grea.

— Iar dumneavoastră străduiți-vă să nu mai promiteți nimic nimănui până mâine dimineață! Comisarul a trântit ușa compartimentului în urma sa, și din oglinda fixată pe ea l-a privit pe Deev propria fizionomie – cu maxilarele încordate și buzele strânse într-o linie....

Nu era timp de ceartă în iureșul acela. De altfel, Deev nici nu avea ce spune. A trebăluit până noaptea – în tren și în jurul lui, în cabinetul lui Ceaianov și prin magaziile gării, în depou, unde era pregătită locomotiva pentru eșalon, în sala unde fumau muncitorii –, trebăluia și se gândea la copiii necunoscuți din casa de pe Voskresenskaia.

Nu le știa chipurile sau numele – și era bine că nu le știa. Nu se putea justifica în fața lor – nu că i-ar fi cerut cineva să se justifice. Nu putea promite nimic – ce valoare aveau promisiunile în fața iernii care se apropia? Deev nu putea decât să se străduiască să ducă trenul la Samarkand ca vântul și ca gândul și să se întoarcă la fel de iute, în timp ce copiii fără nume îndurau frigul în sălile în care zăpada se învâртеjea pe podele. Și apoi – dacă nu se sfârșește iarna, nu se dezasamblează trenul, Deev nu e scos de pe traseu și băieții nu sunt luați în familii adoptive –, apoi avea să-i ia pe ei primii. Slabă alinare, dar alta nu avea.

Se gândea și la copiii pe care-i întâlnea cu o zi înainte – la prichindelul cu o singură ureche, la Marhum cea oarbă, cu ochii ei albi, la puștiul în redingotă de catifea, la Senea-Ciuvașul. Se gândea și își dădea seama că nu

va putea să-i lase în centru. Și își mai dădea seama că se teme, se teme atât de tare, că i se strâng măruntaiele: nu cumva se va dovedi că Belaia avea dreptate? Într-un cuvânt, că era moale ca o cârpă...

Astfel, tot trebăluind și gândindu-se, Deev n-a observat că se întunecase. Această zi nebunească – lupta nesfârșită pentru sobă, cărbune, gaz lampant, provizii, ligheane și polonice, lopeți și găleți, bandaje și sfori, saci, cazane, pentru cea mai bună locomotivă din depou și pentru cel mai puțin beat mecanic –, toate se terminaseră și rămăseseră în urmă. Se lăsa noaptea, ultima dinaintea plecării.

Dar Deev nu putea să rămână în compartiment, și cu atât mai puțin să adoarmă. După ce a dat o tură prin tren și i-a prevenit pe toți de mai multe ori cu privire la trezirea devreme, a mai zăbovit puțin în întuneric, lângă vagonul pentru personal. Apoi s-a apucat de balustrade – una, a doua; pe urmă, de cârligele pentru lămpi; s-a proptit cu picioarele în tamponul vagonului alăturat, și-a luat avânt și a sărit pe acoperiș.

Tabla era rece și alunecoasă de la umezeală; dar Deev era învățat să umble la înălțime. S-a apropiat de centrul vagonului și s-a sprijinit de coșul sobei de alimentare.

Noaptea era deja neagră. În dreapta lui se întindeau șinele de cale ferată, abia licărind, dincolo de ele, luminile din clădirea gării, iar și mai departe, foarte mărunte, luminile orașului. În stânga, dincolo de sălcii și de pâlcurile de clădiri-anexe, se ghicea lărgimea de necuprins a Volgăi. Deasupra capului său, cerul de octombrie respira vântos și jilav.

Umezeala care plutea în aer i se așeza pe față și pe umeri, amenințând să se transforme în burniță dintr-o clipă în alta. Și-a cuprins genunchii cu brațele și a hotărât să stea acolo, încăpățânat, până când pe cerul posomorât se va arăta măcar o singură stea.

Sub el, trenul nu dormea: pătrate de lumină palidă cădeau pe pământ de o parte și de alta a fiecărui vagon. În bucătăria de campanie zdrăgănea ceva încetișor – pesemne, Memelea freca neobosit vesela care-i fusese încredințată. Felcerul Bug, cu mâinile la spate, pornise la plimbare de-a lungul șinelor, făcând pietrișul să scrâșnească, și se pierduse în beznă. Două surori coborâseră cu grijă – dar nu pe partea unde pământul era bătătorit și drept, ci pe cealaltă, unde erau buruieni și grămezi de gunoi – și, șușotind și

râzând, fumau, ascunse de toți ceilalți.

Iar apoi, după ce au terminat de râs și de fumat, una din ele a început să cânte încetișor. Cântecul era prelung, mângâietor, și Deev ar fi vrut ca femeia să cânte mai tare, dar nu-i venea să strige în toiul nopții, să n-o sperie. Vântul purta jumătate din cuvinte, iar pe cealaltă Deev parcă o știa, căci sora cânta în tătară, dar, în mod uimitor, el înțelegea.

*Dormi, băiețelul meu,
Dormi, și trezește-te bărbat.
Calu-i cu șaua pusă și arcul e-ncordat.
Vremurile te cheamă. Popoarele adastă.*

Deev tare ar fi vrut ca sora care cânta să se dovedească a fi Fatima, dar chipurile femeilor nu se puteau distinge în întuneric.

*Drumurile să le bați.
Dușmanii să-i nimicești.
Adormi mai iute – și trezește-te bărbat.
O, băiețelul meu!
Inima inimii mele, fiul meu preaiubit!*

Și pe cer nu se zărea nimic: nici nori, nici stele, nici o rază de lună. O mai trebui să stea mult în așteptarea stelei aceleia? Deev s-a scuturat și și-a ațintit ochii în sus, spre pâcla neagră a cerului, așteptând.

*

Cizmele – o mie de bucăți, cinci sute stângi și cinci sute drepte – fâșâiau pe pietriș. În orașul matinal întunecat, acest fâșâit se auzea tare și umplea întreaga Rîbnoriadskaia, toate străduțele și aleile adiacente. Au început să răsunе glasurile înalte ale muezinilor din minarete, pașii rarilor trecători. Cinci sute de perechi de picioare se târșâiau pe pietrele de pavaj, neavând putere să-și desprindă tălpile de pământ.

Cizma de cavalerist era atât de mare, că unii copii ar fi încăput în ea întregi, cu cap cu tot – s-ar fi putut îneca în carâmbul uriaș. Și de aceea pășeau încet, ținându-și cu mâinile cizmele care le ajungeau aproape până la subraț – procesiunea abia se târa pe stradă, întinzându-se ca un maț lung.

Din când în când câte unul se prăvălea la pământ, împiedicându-se de vreo piatră ieșită în afară, și atunci întreg mațul se oprea și aștepta răbdător ca adulții să-l ajute pe cel căzut – într-un asemenea echipament, copiii nu puteau să se ridice singuri.

Iar ajutoare adulte erau foarte puține: Deev conducea procesiunea, urmat de Șapiro, iar câteva lucrătoare de la centrul de primire se aveau de o parte și de alta. Erau și călăreți, dar și acestora le-ar fi fost greu să grăbească ceva. Stăteau în șa tăcuți și severi, cu bărbia afundată în gulerul mantalei. În spinarea fiecăruia scânteia o pușcă, iar la brâu îi atârna o sabie în teacă. De sub manta ieșeau tălpile goale.

Lui Deev i se părea că acești cavaleriști se rușinau cu veșmântul lor călduros în fața copiilor îmbrăcați în haine rupte și ponosite, făcute din petice de goblenuri și perdele. Se bucura că el însuși nu mergea călare, ci pășea în rând cu toți. Îi părea rău numai că nu putea să-și împartă bocancii cu nimeni.

În coadă se târa o căruță cu bolnavii: aceștia erau întinși la rând, de-a latul, lipiți unul de altul, ca lemnele în magazie, și încăpuseră toți, rămăsese loc și pentru câțiva băieței mai mici. Căruța cu care veniseră în zori cizmele fusese dată și ea pentru cei mici, de un an și de doi ani.

Le-a luat insuportabil de mult timp să ajungă la gară. Deja se luminase de tot, străzile se umpluseră de pietoni și tramvaie, deja sunau sirenele fabricilor – mai întâi o dată, apoi de două ori, apoi de trei ori, iar mațul format din copii continua să se târască. În urma lui se formase o coadă de micuți fără adăpost – erau nevoiți să-i gonească, să nu intre în rând; asta îi distrăgea pe adulți, încetinind mersul și așa ca de țeastoasă al procesiunii. Trecuseră de mult cele două ore acordate lui Deev. El se uita din când în când cu neliniște la călăreți – dacă ordonă oprirea în mijlocul drumului și iau înapoi bunurile armatei? Aceștia erau imperturbabili. A dat să-i zorească pe cei care mergeau pe jos, să pășească mai iute, dar cei mai mari s-au stropșit la el („și așa am transpirat learcă”), iar cei mai mici au grăbit pasul ascultători, dar se împiedicau și cădeau mereu. Transpirase și Deev, în ciuda frigului tăios al dimineții – fie din cauza acestei alergări continue, fie de emoție pentru că nu se putuse ține de cuvânt.

Într-un târziu, au sosit la gară. Acum mai trebuiau doar să traverseze

șinele ca să ajungă în spatele bazinului de acumulare, unde aștepta trenul (cei care puteau merge, singuri, iar cei bolnavi și cei foarte mici, în brațele adulților), apoi să-i împrăștie repezător în vagoane și – mulțumim pentru ajutor, tovarăși cavaleriști, rămâneți cu bine!... Dar n-a fost să fie.

Copiii nu puteau păși peste șine. Încălțați cu cizmele enorme, se împiedicau de traverse și se aungeau în pietriș. Detașamentul condus de Deev a reușit cum-necum să traverseze câteva șine și s-a împotmolit – exact în mijlocul unei rețele de linii de oțel și traverse de lemn. Copiii mai mari încă mai înaintau împleticindu-se, înjurând, dar cei mici cădeau în dreapta și-n stânga, rostogolindu-se unii peste alții și sărind din încălțăminte prea mare pentru ei. Deev și Șapiro țâșneau spre ei ca niște păsări spre puii lor, ridicându-i pe cei căzuți și cizmele pierdute, adunând grămadă copiii împrăștiați – dar cei ridicați picau din nou, după câțiva pași. Obosiți de traversarea lungă, cei din rândurile din spate nu voiau să aștepte, înaintau, se urcau pe șine și cădeau, la rândul lor. Acum nu mai putea nici să oprească coloana, nici s-o întoarcă din drum – se împrăștiaseră de-a lungul și de-a latul șinelor, de la peronul principal până la terenurile din spate.

A şuierat o locomotivă de manevră care venea din dreapta. Din stânga venea gemând o alta – frânele au scrâșnit, s-a frecat oțel pe oțel, și botul negru al locomotivei a plutit undeva deasupra, foarte aproape. Deev abia a apucat să sară în fața ei, să ridice mâinile și să-i protejeze pe copiii care erau cu el, iar ea gemea și gemea, înaintând și împrăștiind valuri de căldură și umezeală.

— Tâmpitule! a urlat mecanicul, roșu la față de mânie, scoțând capul pe fereastră. Ia plozii de-aici!

Dar locomotiva deja se opri – și Deev, dând doar din mână ca răspuns, s-a întors la ale lui...

Locomotiva a fost nevoită să aștepte. La fel și cea de manevră, și niște drezine cu muncitori la calea ferată. Toate mașinile și mecanismele au încremenit în drum, făcând loc copiilor.

*

„Ghirlanda“ era la locul ei, dar calea spre ea era dificilă: șina de alături era ocupată de un tren de marfă, care dimineața nu se aflate acolo. Între

două trenuri s-a format o trecere lungă, prin care copiii urmau să ajungă la vagoane.

Iar la capătul trecerii viitorii pasageri erau așteptați de Belaia. Nu aștepta singură: lângă ea era o masă luată nu se știe de unde, cu picioare curbate, cândva lăcuite (după toate aparențele, fusese rechiziționată de la barul gării); pe ea, teancuri de hârtii, peste ele cu bucăți de cărămizi, ca să nu le ia vântul. Alături ședea pe un sertar întors cu fundul în sus felcerul Bug, în halat alb peste tunică, și surorile încremenite în așteptare – se așezaseră în rând, cu chipuri identice, încordate, și numai una stătea la masă cu un creion în mână.

— Ce-i cu biroul ăsta?!

Deev, ud learcă de atâta alergătură pe șine, ajunsese primul la „ghirlandă“.

În urma lui gâfâiau copiii mai mari – cei mai rezistenți și cu picioare mai lungi; după ei se împleticeau băieții mai mici, iar țăncii se târau la coada procesiunii, îmboldiți de Șapiro și colegele ei. Plutonul era încheiat de cavaleriștii însoțitori.

Comisarul abia dacă i-a aruncat o privire, apoi a început deodată să strige atât de tare, că între vagoane a zbârnâit ecoul:

— Tovarăși copii, adolescenți și tineri! Mă numesc comisar Belaia...

Forța vocii comisarului l-a făcut pe Deev să tresară. Pe adolescenți și tineri, nu.

— Comisar, comisar, ia condu-ne la pisoar! a glăsuț imediat unul dintre ei ca răspuns – cel cu o singură ureche, pe care Deev îl remarcase încă de la centrul de primire.

Belaia doar s-a uitat lung la neobrăzat, parcă înfierându-l cu privirea.

— Vă ordon! a continuat ea. Unul în spatele altuia, înșiruiiii-rea! Câte unul, fără îmbrânceli și fără gălăgie – la doctor! Ridicați-vă cămășiii-le!

— Cum „câte unul“? Eu trebuie să predau cizmele! s-a indignat Deev. I-am promis comandantului Academiei!

Soarele se ridicase deja deasupra plopilor din preajma gării – aluneca în forță pe cerul palid: după toate aparențele, era ora nouă, poate chiar și un sfert. Dar Belaia a pus doar palma pe umărul lui Deev și a apăsă, ca pentru a spune: așteaptă, mai e timp. Umărul i s-a încălzit de parcă i-ar fi fost

aplicată o prișniță cu muștar. Deev a privit degetele femeii, care îi cuprinseseră mânăca: erau lungi, cu unghii roz și egal tăiate.

— Da' nu ni le ridici tu? nu s-a lăsat cel cu o ureche. Eu tare m-aș uita ce ai tu ascuns sub cămașă!

Între timp, se dezmeticiseră și alți glumeți – au început să chicotească și să fluiera:

— Eu nu vreau un vraci, mai bine colaci!

— Eu nu mă tratez, ci mă ușurez!

— Hai să ne pișăm, nu mai îndurăm!

— N-am de gând să mă rog de voi. Vocea comisarului era aspră, ca de bărbat. Cine nu vrea, să rămână deoparte. Toți zurbagiii, cârtitorii și certăreții, toți scandalagiii și bătaușii – acolo! A luat mâna de pe umărul lui Deev (iar umărul a continuat să frigă) și a arătat cu degetul undeva spre începutul „ghirlandei“, în dreptul bucătăriei de campanie. Încrezuții și căpoșii – tot acolo! Rămâneți în oraș.

Părea că li se adresează tuturor, dar se uita numai la cel cu o ureche – se uita fix, cu capul ei înalt dat ușor pe spate, parcă mărimdu-și și mai mult statura și așa impresionantă.

Acesta se holba la ea cu niște ochi obraznici și absolut maturi, albaștri-deschis pe fața brună. Trupușorul puștiului era costeliv și scund, iar picioarele atât de strâmbe, încât păreau aproape mai scurte decât trunchiul. Putea să aibă vreo zece ani, dar la fel de bine și paisprezece.

— Ceilalți, când se vor urca în vagoane, vor primi de mâncare. Tovarășe bucătar, ce avem la prânz?

Belaia a lovit cu pumnul în ușa bucătăriei, care s-a deschis ascultătoare, și s-a ivit Memelea, cu o tichie alb-murdară și cu o cratiță în mână, mormăind ceva neinteligibil.

— Ați auzit? a ridicat din sprâncene Belaia, cu înțeleș. Chiar asta!

La vederea bucătarului și a cratiței, copiii au început să se agite și să murmure însuflețiți.

— Cam pipernicit bucătărașul, n-o să facă față! au continuat cei mari în batjocură, dar li se simțea bucuria în glas.

— Să ne facă o cașă – cât mai groasă! au cerut cei din spate. Pentru noi o cașă e ca o mamașă!

— Da' mahorcă după masă avem? au continuat să se fandosească cei din primele rânduri.

Se vedea însă că se abțineau din toate puterile să nu se bulucească spre masa felcerului pentru examinare, iar apoi, în vagoane.

— Și praf? Dacă praf nu tragi pe nară, viața nu este ușoară! Da' cu praf... – a făcut o pauză, ca un actor experimentat, și le-a făcut cu ochiul triumfător tovarășilor săi – ...cu praf, până și tu, comisare, ajungi să semeni a femeie!

Primele rânduri au izbucnit în hohote de râs. Gluma s-a răspândit în mulțime, transmisă din gură-n gură și însoțită de râsete și exclamații.

— Griga, să-ți fie rușine! Șapiro s-a repezit la băiatul cu o ureche scuturându-și palmele, parcă vrând să-l plesnească peste gură pe obraznic, dar Griga n-a făcut decât să rânjească satisfăcut.

— De ce? a zis Belaia, ridicând mâna și liniștind mulțimea întărită. Întrebarea e îndreptățită. A mers de-a lungul șirurilor, privindu-i în ochi rapid și atent pe toți cei care chicoteau. Vă răspund: în tren nu va fi nici praf, nici cocaină, și de asemenea nici iarbă, nici făină, nici sodă. Iar dacă se găsește la cineva, acela va zbura pe loc din vagon. Nici n-o să stăm la discuții – îl aruncăm pe drogat din mers și gata!

— Și dacă nu vrem să ne aruncăm din mers? a insistat Griga Ureche, încă zâmbind.

— Atunci fii tu primul, i-a propus Belaia, astfel încât s-o audă toți. Și a adăugat imediat, nelăsându-i timp să răspundă: Sau ai băgat-o pe mânecă?

Griga, continuând să zâmbească, a scuipat pe jos – a scuipat cu artă, fără să țuguie buzele și fără să-și descleșteze dinții. A meditat, rostogolindu-și teatral ochii spre cer, și, leneș, abia mișcându-și picioarele, s-a îndreptat spre punctul de examinare.

Felcerul Bug, deși stătea pe scaun, părea un munte pe lângă puștiul pirpiriu. Griga și-a ridicat cămașa cu un aer plictisit, umflându-și pântecul slăbănog – s-a lăsat sucit în toate părțile, arătându-și torsul costeliv, împestrițat de vânătăi și zgârieturi de vechimi diferite. Când Bug și-a pus mâinile puternice pe capul mititel al lui Ureche ca să-i examineze ochii și gâtul, acesta a părut că dispare cu totul. Dar a reapărut iute, de partea cealaltă a mesei. Examinarea fusese trecută cu bine.

— Acum scoate marfa interzisă, i-a ordonat Belaia. Iar dumneavoastră, soră, i-a spus uneia dintre surori, ajutați-l!

Holbându-și nedumerit ochii și așa mari, Ureche și-a întors pe dos buzunarele jachetei ponosite și le-a fluturat ca pe niște aripi: goale. În hohotele de aprobare ale spectatorilor, a încercat să scoată ceva din unica-i ureche: gol. Iar apoi, până să apuce cineva să spună ceva, și-a dat jos pantalonii și, apucându-se cu mâinile de fesele slăbănoage despuiate, le-a depărtat și s-a întors conștiincios – poftim, uitați-vă, și-aici e gol! Cei din primele rânduri au chicotit de emoție, iar cei din spate au început să se agite, privind întrebător – de la ei nu se vedea bine.

Sora – care pesemne primise indicații de la Belaia – a încercat să-l percheziționeze pe neobrăzat, dar acesta a guițat ca un purcel:

— Mă gădili! Mai bine să mă caute comisarul, are mai multă experiență!

— Ce ai în cizme? Belaia s-a apropiat de masa de examinare, dar a rămas deoparte, ca să nu blocheze vederea privitorilor.

— Da' tu vii direct de la Solovki? a rânjit Griga. Sau pe unde ai tras pe nas?

Și-a scos din cizmă piciorul gol, negru de murdar ce era, și l-a pus pe masă, peste hârtiile împrăștiate – direct sub nasul sorei uluite. A dat din degete: uite, asta am în cizme, și nimic altceva! De pe picior i-a căzut pe documente un păduche gras și a început să se plimbe pe hârtie.

— Aici așteaptă o întreagă academie militară desculță! s-a enervat Deev. Trebuie să le înapoiem cizmele imediat! Ne mai jucăm mult de-a dezbrăcatelea?

Fără să-i răspundă, Belaia s-a aplecat repede și a înșfăcat cizma goală de jos. Puștiul a tresărit, schimbându-se la față, și s-a repezit la cizmă, dar piciorul de pe masă l-a împiedicat: dezechilibrându-se, s-a prăvălit la pământ. Iar Belaia deja scotea din adâncurile cizmei un săculeț de cârpe – ascuns în petice de pânză și bucăți de ziar, era un cuțit improvizat. L-a ridicat în fața mulțimii amuțite și a stat așa câteva clipe, ca să vadă bine cu toții. Apoi l-a aruncat pe masă. Și abia după aceea s-a uitat cu înțeleș la Deev, răspunzându-i din priviri la întrebarea pusă.

— În eșalonul nostru, armă poartă un singur om, a spus ea apăsător. Deev, arătați-le!

El a scos revolverul din buzunar și l-a ridicat deasupra capului – l-a ridicat sus, cum făcuse înainte Belaia. Și l-a ținut în aer, la fel ca ea. Din mulțime s-au auzit fluierături respectuoase.

Iar Griga Ureche s-a ridicat de jos, dar nu mai era același Griga: ochii lui strălucitori se stinseseră și se ascundeau sub gene, capul era vârat între umeri, torsul îi devenise din mărunț, minuscul. Fără să-și curețe măcar praful de pe haine, și-a scuturat piciorul încălțat – și cea de-a doua cizmă a zburat, rostogolindu-se, spre Belaia, dar n-a nimerit-o, și a căzut la picioarele ei.

— Ori cuțit, ori eșalon, a zis Belaia ferm.

— Țsta nu e un cuțit oarecare, a mormăit Griga abia auzit, gâfâind. Țsta e Zeks. Suntem împreună de trei ani.

Sprâncenele și buzele îi tremurau, bărbia i se încrețise jalnic – nici vorbă să aibă paisprezece ani, poate nici zece.

— Vagonul doi, a curmat Belaia discuția. Soră, conduceți-l.

Și s-a întors spre Griga.

— Nu ai voie să-ți însușești bunuri.

Acesta se tot împleticea în spatele ei, mic, prăpădit, cu privirea lipită de cuțitul de pe masă – nu era în stare să-l părăsească pe iubitul lui Zeks.

— Ești nedreaptă, comisare.

— Așa-i la noi, la militari, a rostit Belaia apăsător, fără să întoarcă măcar capul, și tare, ca s-o audă toată lumea – are dreptate ăla cu coaie mari.

— Adică tu? a întrebat amărât Ureche spre spinarea ei indiferentă.

— Eu, a răspuns comisarul.

Nu lui Griga i-a răspuns, ci spectatorilor încremeniți în așteptare.

— Tovarășă directoare, drăguța mea! a zis deodată Ureche cu glas subțirel, și pe fața lui se citea o suferință adevărată. Șapirka, comoara noastră! Ca pe o mamă vă rog, luați cuțitul de la ea și păstrați-mi-l! Sunteți o femeie bună, salvați copii – salvați-l și pe Zeks al meu! Și când mă întorc din Turkestan, primul drum la dumneavoastră îl fac, după Zeks!

Belaia a dat din cap a aprobare, și Șapiro, palidă de emoție, a luat cuțitul – l-a luat neîndemânatic, de lamă, cât pe ce să se rănească – și i-a dat drumul în poșetuța ei jerpelită...

Mai departe totul s-a desfășurat repede. Coada s-a perindat pe lângă masa

felcerului cu cămășile ridicate dinainte și limbile scoase. Pe masă au căzut șișuri, cuie și briciuri. Surorile alergau de-a lungul trenului, împărțind copiii: băieții mai mici într-un vagon, cei mai mari în altul, fetele în al treilea. Din când în când, felcerul ofta îngrijorat și îi făcea semn din cap lui Șapiro – aceasta îi lua și îi dădea la o parte pe copiii care lui Bug nu-i plăcea cum arată: acești nefericiți rămâneau în Kazan, trebuiau trimiși la spitalul orășenesc.

Belaia se mișca în trecerea îngustă dintre două vagoane – îi lăsa pe cei mici să o ia înainte, îi încuraja pe cei obosiți, răspundea la glumele prichindeilor și glumea la rîndul său, dădea ordine, țipa, flutura din mâini – zbura ca o pasăre mare. Fața îi era însuflețită și fericită.

Deev îi ducea în brațe pe cei mici din căruța rămasă în piața de lângă gară peste șine, la „ghirlandă“. Îl ajutau cavaleriștii: fără să se dea jos din șa, ei luau copilașii din brațele lui Deev – stângaci, desfăcând coatele și ținându-le trupușoarele ca pe niște baionete – și strângeau ușor coapsele cailor cu tălpile desculțe. Abia putând să pășească peste șine, caii își mișcau copitele încet și măsurat – nu mergeau, ci pluteau, purtându-și călăreții și încărcătura lor bizară.

Umărul pe care îl atinsese o clipă Belaia era cald încă. Deev încerca să nu privească spre soarele care urca pe boltă.

*

Când toți țăncii de un an și de doi ani au fost în vagon – au hotărât să-i pună în vagonul pentru personal, în compartimentele cele mai comode și mai aproape de baie –, a venit rîndul bolnavilor la pat.

Principala șmecherie era să-i bage în tren fără să-i vadă Bug: acesta nu știa că erau așteptați și bolnavi; comandantul nu se îndurase să-i spună, temându-se de un refuz hotărât al felcerului. Bug nu știa nici că Deev hotărâse să-i instaleze pe bolnavi în infirmerie.

De aceea i-a cărat singur, neavând încredere în cavaleriști. Și pe ascuns: în drum spre „ghirlandă“ se pitea după sălcii și grămezile de gunoi, ca să ajungă la tren prin partea nevăzută. Ocolea eșalonul, alerga întins și fără zgomot – să nu fie observat de pe peronul unde se făcea examinarea medicală –, și urca din spate în vagonul-infirmerie. Îi instala cu grijă pe

copii în paturi – fetele în stânga, băieții în dreapta – și se grăbea după următorii.

Erau ușori, ca de hârtie. Și reci la pipăit, ca niște șopârle. În trupurile lor deja imponderabile nu mai era nici o putere: copiii abia dacă puteau să ridice o mână ori un picior sau să întoarcă capul, să stea mai comod. Ar fi putut fi duși la grămadă, câte doi-trei, dar lui Deev nu i se părea corect. I-a dus unul câte unul, murmurându-le neobosit: „O să primiți curând cașă. Curând primiți cașă. Curând, curând, curând primiți cașă...” Copiii nu-i răspundeau. Încerca să nu se uite la fețele lor – nu putea îndura privirea aceea, identică la toți cei bolnavi: bătrânicos înțeleaptă și absolut indiferentă. Un copil nu trebuie să privească așa. Nimeni nu trebuie să privească așa.

La vederea fiecăruia îi venea să închidă ochii – și se rușina față de el însuși: doar nu duce monștri! Își permitea câteodată să arunce doar o privire unui copil – să se uite drept în ochii lui obosiți și impasibili – și să-i zâmbească încurajator. Nu-i ieșea un zâmbet, ci o grimasă: buzele nu-l mai ascultau.

Corpul îi era ud până-n ultima cută, de-ai fi zis că a cărat saci cu grăunțe, dar nu era sudoarea fierbinte și curată de dimineață, când transportase copiii, ci una rece și vâscoasă, care nu se usca. Și degetele îi înghețaseră, de parcă se molipsise cumva de răceala bolnavilor.

Abia acum, luând în brațe aceste trupuri lipsite de greutate, Deev și-a dat seama cât erau de fragile de fapt. Oasele copiilor păreau casante, ca vreascurile. Pielea le era subțire ca pânza de păianjen. Și îi era frică de cea mai mică mișcare mai stângace: să nu rupă gâtul subțire, să nu fisureze din greșeală vreo coastă. Îl speria totul: că micuții deschideau ochii (se întâmplase ceva?) și că îi închideau (o să-i mai deschidă?), dacă respirau zgomotos (le e rău?) și dacă respirau slab (mai respiră oare?), când stăteau nemișcați și când se agitau...

Câțiva vorbeau. La început, Deev s-a bucurat de un semn de viață atât de clar, dar mai târziu i-a trecut.

— Astăzi am mâncat miere, i-a comunicat pe drum una din fetele cu glas liniștit și limpede.

— Ce bine! s-a bucurat Deev. Cine ți-a făcut tratația?

— Un kilogram am mâncat, a continuat ea, de parcă nu auzise întrebarea. Și ieri unu' jumate. Și alaltăieri am înfulecat două kilograme. Aș fi mâncat și mai mult, dar îmi intră ceara între dinți.

Deev s-a uitat la picioarele subțiri, îndoite și strânse la piept, la ochii negri sub sprâncenele incredibil de dese, la gura strânsă într-un nod – și s-a gândit că fata semăna într-adevăr cu o albinuță. Avea vreo douăsprezece kilograme, nu mai mult.

— Și am băut un butoi întreg de melasă.

Deev o ducea în brațe și dădea din cap în tăcere: se temea că i s-ar frânge glasul dacă ar vorbi.

— Tu ești șeful aici?

Fetița îl privea cu ochi foarte limpezi.

A dat din nou din cap.

— O să ne hrănești?

Iar a dat din cap.

— Miere ne dai?

— Mai întâi cașă, a zis Deev. Curând, albinuțo, curând o să primești cașă...

Porecla a apărut de la sine. După două nopți nedormite deja, și din pricina asta ușor încețoșat, capul lui Deev – fir-ar el să fie! – scotea aceste porecle ridicole îndată ce lua un copil în brațe: Năsuc-Lung – un băiețel cu nasul mare, singurul lucru ce se vedea pe fețișoara osoasă; Circăreasa – o fetiță a cărei piele atârna atât de tare, încât amintea de un costum de circ lăbărțat, prea mare; Fieruleț – un țânc cu falca de jos grea și ochi căzuți, mereu închiși... Îi era rușine de aceste porecle stupide și ofensatoare, dar capul nu-l asculta!

Pe Senea-Ciuvașul a hotărât să-l ducă ultimul – acesta ar fi putut țipa și l-ar fi dat de gol înainte de vreme. Dar astăzi băiețelul era uimitor de liniștit: pe tot drumul de la centrul de primire zăcuse tăcut, fără să doarmă, tresărind doar ușor la răstimpuri, adunându-și insectele de pe corp – adevărate și nălucite. Apoi le mânca.

Deev și-a dat seama de asta abia când îl ducea pe Senea la tren: acesta continua să se caute de păduchi și în brațele lui. Băiatul nu avea multă putere, și de aceea mișcările îi erau zgârcite și precise: i se mișcau doar

mâinile – îi tresăreau pe lângă corp, în sus și-n jos, apucându-și prada; fața îi rămânea impasibilă, capul nu i se întorcea. Prinzând insecta, Senea își îndrepta degetele spre gură și o lua cu buzele. După o clipă, gâtul i se încorda, trimițând ceea ce prinsese în esofag, și brațele îi cădeau iar pe lângă corp.

— Potolește-te, n-a mai putut îndura Deev. Nu le mai mânca.

Senea s-a revoltat trist:

— Altfel mă mănâncă ele pe mine.

— O să mănânci cașă, și-a murmurat Deev incantația. O să primești curând cașă, primești cașă curând...

Când toți cei bolnavi au fost instalați în infirmerie, Deev a împins ușa bucătăriei fără să bată și a sărit în spațiul întunecat, plin de lăzi, saci și străchini.

Memelea era la masa de lucru – tăia frunzele de mur adunate din spatele gării, care urmau să fie fierte în ceai sau în loc de ceai.

— Să faci niște cașă pentru prânz, a ordonat Deev. Nu te apuca chiar acum. Fierbe apa și așteaptă, altfel o să se adune jumătate de Kazan după miros și n-o să ne lase să plecăm. Îndată ce pornim, arunci boabele în apa clocotită. Și să-mi faci, tovarășe Memelea, așa o cașă... așa o cașă... încât...

Deev nu găsea cuvintele potrivite, așa că doar și-a scuturat pumnul strâns prin fața bucătarului: venele de pe pumn erau umflate și încheieturile se albiseră.

— Uite-așa!

*

Sărind jos din bucătăria de campanie, Deev a descoperit că jumătate din copii erau deja la locurile lor. Felcerul Bug se uita fără oprire în gurile deschise, surorile alergau de-a lungul trenului ca niște suveici, iar masa de copii stângace și gălăgioasă era absorbită în vagoane.

Stând deja pe treptele vagoanelor, copiii își aruncau cizmele (acestea erau adunate într-o grămadă mare și din când în când erau duse în piața din fața gării, în căruța care aștepta) și hainele care aparțineau centrului de primire: cuverturile făcute din goblenuri, șalurile făcute din fețe de masă, păturile

făcute din draperii, vestoanele și trigoanele de carnaval – toate acestea erau ale statului și nu se cuvenea să plece cu ele. Sub autoritatea lui Deev, copiii intrau desculți și aproape dezbrăcați.

Mulțimea de lângă tren nu se împluțina însă: veneau din toate părțile copii ai străzii, dădeau fuga adulți – și orășeni, și săteni. Sperau că se vor descărca provizii (și poate puneau mâna pe vreun măr rostogolit sau pe vreo plăcintă rădăcită); sau că se încarcă niște cărbune (și poate apucă măcar un pumn); unii cereau să fie luați în tren (fie și pe platforma dintre vagoane, până la Sergaci); alții încercau să-și bage copilul în eșalon. Toți se îngrămădeau lângă vagoane – își întindeau gâturile și vorbeau însuflețiți. Tot aici se înghesuiau și călăreții – aveau ordin să rămână până la înapoierea ultimei perechi de cizme.

Locomotiva era deja de mult scoasă din depou – aceasta pufăia și fumega disperat, înfășurând din când în când totul în vălătuci albi și cenușii; norii pluteau prin trecerea îngustă dintre vagoane, uneori acoperind capetele oamenilor și lăsând să se vadă numai umerii cavaleriștilor și capetele cailor.

Dintr-un asemenea nor s-a ivit curând un călăreț – nu cu bonetă simplă și manta cenușie, ca detașamentul de însoțire, ci cu căciulă din blană de caracul și tunică neagră elegantă. Comandantul Academiei în persoană.

Când l-a văzut, lui Deev i s-a oprit respirația. A ridicat ochii spre cer: soarele era la zenit.

S-a aplecat ca pentru a-și lega șireturile bocancilor și s-a furișat iute pe sub vagon, de partea cealaltă: până să se împrăștie aburul în aer, dispăruse și el.

Comandantul nu l-a văzut – mergea încet de-a lungul trenului, privind îmbulzeala de la vagoane. Nu încerca să vorbească cu nimeni, dar era limpede: căuta pe cineva. Nu pe oricine, ci pe Deev.

Iar Deev îl privea pe comandant – mai exact, picioarele calului său: stând pe vine, mergea în pasul piticului de-a lungul laturii opuse a trenului, urmărind pe sub roți înaintarea deloc grăbită a copitelor și neștiind ce să facă.

Să se joace de-a v-ați ascunselea? Era stupid și iresponsabil. În fond, cât putea să țopăie în jurul trenului?... Să se arate? Comandantul avea să-i ia cizmele cât ai zice pește și jumătate din copii aveau să rămână desculți

lângă vagoane...

Astfel s-au urmărit Deev și comandantul de-a lungul trenului – el de o parte, comandantul de cealaltă: pe lângă vagonetul cu cărbune și micul vagon-bucătărie, pe lângă lungul vagon de comandă, pe care încă se mai vedeau urmele însemnelor de clasa întâi, pe lângă cinci vagoane de pasageri și o biserică (transformată în infirmerie). Aici garnitura se termina, și lui Deev tot nu-i venise nici o idee. Și tot aici, picioarele calului s-au oprit.

Au stat așa o clipă, apoi încă una – au stat ascultătoare, abia mișcând din copite: pesemne călărețul vorbea cu cineva, stând în șa. Ori se gândea încotro să se îndrepte acum. Ori...

— Aici erați, a auzit el o voce înceată de deasupra, undeva foarte aproape.

Deev a ridicat ochii: pe platforma deschisă a vagonului stătea și se uita atent la el comandantul Academiei.

— Bună ziua, tovarășe, a zis tâmp Deev; stătea tot pe vine, între grămezile de moloz și gunoaie, sprijinindu-se cu mâinile de pământ, ca o maimuță de la grădina zoologică.

S-a ridicat și și-a șters palmele. Și-a îndreptat centura, și-a lovit picioarele unul de altul, scuturându-și praful de pe încălțări. Apoi s-a apucat de balustrade și a sărit pe platformă, lângă oaspetele care aștepta. A luat poziție de drepti și a încremenit, pregătit pentru muștrări sau o pedeapsă serioasă.

Îi era atât de rușine, încât îi ardea nu numai fața, ci și rădăcinile părului, și capul, ba chiar și ceafa udă de încordare dogorea insuportabil. Ar fi vrut să închidă ochii, dar nu îndrăznea: îl privea pe comandant în ochi, încetase până și să clipească.

Chipul comandantului era rasat și semeț. Mustățile – egale, parcă desenate cu pensula, cu vârfurile răsucite. Iar ținuta îi era perfect dreaptă. Țăsta era dintre *foști*, dintre *nobili*. Țăsta se ținea întotdeauna de cuvânt.

— Tovarășe comandant al Academiei... a început Deev, și a tăcut, neștiind cum să se justifice.

Dar comandantul nu-l asculta.

— Țăsta e pentru dumneavoastră, a zis sec, scoțând din buzunar și întinzându-i o bocceluță de pânză. Mie nu-mi mai prea folosesc. Dar poate

dumneavoastră, pe drum, da.

Deev a desfăcut-o: într-un batic împăturit de câteva ori se aflau două cruci de argint – două Sfântul Gheorghe, clasa a treia și clasa a patra.

— Pentru medicamente sau mâncare, a continuat comandantul, nemaiuitându-se la Deev, ci undeva departe, la mulțimea de copii care înainta încet spre masa felcerului. Și, după o pauză, a adăugat, foarte încet: Încercați să nu le vindeți prea ieftin.

Deev n-a putut decât să încline capul în semn de răspuns: orice cuvinte păreau acum goale și de prisos.

Comandantul a mai stat puțin, în tăcere. Apoi a plescăit din limbă abia auzit, și lângă treptele vagonului s-a ivit o crupă întunecată: calul venise la chemarea stăpânului. Acesta a sărit de pe platformă direct în șa, fără să atingă pământul.

— Încă ceva, a adăugat el, ca și cum abia își amintise. Lângă gară e o căruță cu cinci sute de cămăși de corp. Sunt pentru pasagerii dumneavoastră. Aranjați să fie descărcată.

Cinci sute de cămăși – o bogăție uimitoare, de neînchipuit. Lui Deev i s-a tăiat respirația.

— Le iau chiar eu! a strigat, în timp ce un zâmbet i se lătea pe față, împiedicându-l să pronunțe cuvintele. Vă mulțumesc, tovarășe comandant! Imense mulțumiri proletare!

— Nu mie trebuie să-mi mulțumiți, a răspuns acesta aspru, pregătindu-se să tragă de hățuri. Soldații au hotărât singuri așa. Eu n-am fost de acord să las Academia fără lenjerie.

Deev a râs fericit în loc de răspuns, ca ultimul nătâng. Râdea nu pentru că vor fi copiii îmbrăcați (deși, ah, ce bine era și asta!), ci pentru că există pe pământ fraternitate – fraternitatea autentică a unor oameni necunoscuți, dar apropiați.

— Nu sunt spălate, l-a prevenit călărețul. Tocmai le-au scos de pe ei.

A strâns cu picioarele coapsele calului și a pornit.

— Cizmele! s-a dezmeticit Deev în urma lui. Mai avem nevoie de un ceas-două, și gata!

Dar spinarea dreaptă a comandantului deja se îndepărta, legănându-se...

Mai târziu, Deev a scos din căruță brațe întregi de cămăși – mototolite,

alb-murdare, peticite și răspeticite, cămăși absolut minunate –, și de fiecare dată când căra peste șine un nou vraf, își afunda în el fața surâzătoare. Miroseau a mahorcă, a sudoare aspră, de bărbat, a vodcă, a pâine, a varză acră. Și a pește miroseau, și a săpun de leșie, și a gaz lampant, și a fum.

De asemenea, lui Deev i se părea că aceste cămăși sunt calde. Nu, nu i se părea: chiar așa era: frigeau.

*

La ora două după-amiaza examinarea medicală și împărțirea în vagoane erau gata. Mutrițele însuflețite ale celor care plecau se zăreau în pâlcuri pe la ferestrele vagoanelor, chipurile triste ale celor care nu fuseseră primiți în eșalon – circa o duzină – rămăseseră pe loc: copiii o așteptau pe Șapiro, care tot alerga prin tren și împărțea urări de drum bun surorilor și foștilor pupili. Și cavaleriștii o așteptau pe Șapiro – ca să-i conducă pe cei rămași în piața din fața gării, să-i urce în căruță și abia apoi să le ia cizmele.

Și cei străini adunați acolo așteptau ceva – nu se împrăștiau, ci se îmbulzeau tot mai tare. Copiii străzii mișunau de ambele părți ale trenului, încercând din când în când să se strecoare înăuntru; mecanicul deja dăduse jos doi din vagonet – aceștia se ascunseseră între cărbuni, așteptând pornirea garniturii –, iar pe alți doi i-a scos Belaia de sub vagonul de comandă. Cei pe care-i gonise Deev, de pe tampoane, de pe acoperiș și de pe platformele dintre vagoane, erau nenumărați.

Se învârteau pe acolo și mame cu prunci, căutând câte o soră cu fața mai blajină și întinzându-și copilul spre ea:

— Ia copilașul! Al meu e ușor, nu mănâncă mai nimic!

— Ia-l pe al meu! E liniștit!

— Al meu! Al meu!...

Bărbații se înghesuiau lângă tren, observând și comentând.

— Pe bani salvează copiii? Sau gratis?

— Păi ce, se poate face asta pe gratis?

— Unde-i duc? În China, la ocianul cu pești?

— În America, cică! Îi și-acolo un ocian...

— Au început să ia copiii. O veni războiul?

— Măcar de-ar veni! În război n-am murit de foame.

— Să fie război, cetățeni!

Era o zarvă ca la plecarea trenului de Moscova de la peronul principal.

— Uuuuu! a urlat locomotiva, încercându-și glasul și acoperind totul – şuieratul era asurzitor.

Deev a trecut prin vagoane și a împărțit cămășile. Hotărâse să-i îmbrace pe toți imediat, fără să mai aștepte plecarea: încălzirea cu abur funcționa, dar abia-abia ardea – fără haine și pături, copiii ar fi înghețat. În plus, pasagerii echipați în alb puteau fi deosebiți cu ușurință de iepurașii-vagabonzi care se încăpățâneau să se aciuieze într-un compartiment sau altul.

Douăzeci de cămăși – pentru cei mai mici pasageri și pentru invalizi – în vagonul pentru personal, comandat de Fatima. Aproape câte o sută – în fiecare dintre celelalte vagoane. Restul – vreo două duzini – în infirmerie, pentru bolnavii la pat.

Acolo Deev s-a dus abia la sfârșit. N-a apucat să intre – pe treptele vagonului l-a întâmpinat felcerul Bug cu o privire înghețată și buzele strânse sever.

— Cum să înțeleg asta? a întrebat el.

Îi fremătau nărilor, ca unui cal speriat.

— Înțelegi cum vrei! s-a încruntat Deev.

— Nu! Bug stătea pe trepte – uriaș, lat, blocând complet trecerea și planând ca un nor deasupra scundului Deev. Nu! Nu pot să iau muribunzi.

— N-ai decât să nu iei! s-a oțărât Deev.

Până la plecare rămăseseră câteva minute: n-ar fi avut timp să dea jos pasagerii. Și unde să-i lase? Doar nu era să-i pună pe jos, să fie călcați în picioare de mulțime?

A trântit teancul de cămăși pe burta felcerului – poftim, ține! –, dar acesta s-a făcut că nu observă.

— În jumătate de secol am văzut morți câți vii ai văzut tu, a zis el. Și văd, văd clar: ăștia n-o să supraviețuiască.

— Spune-mi numai de ce ai nevoie! Deev a trântit din nou cămășile pe pântecul tare al felcerului, tot fără vreun rezultat. Medicamente, lapte, ouă, untură de pește... Miere, în fine! Și o să caut. Și-o să găsesc! Când trebuie să fac ceva pentru mine, sunt o cârpă. Dar pentru alții, sunt o fiară!

Felcerul a tăcut, pufnind doar.

— Am și bani! și-a amintit Deev de crucile de argint ascunse în buzunar.

Și din nou – buf! cu cămășile peste pântecul felcerului. Dar parcă poți să frângi un asemenea munte...

— Odată, pur și simplu nu se vor mai trezi, a rostit Bug cu glas răgușit. N-o să fie nici țițete, nici crampe, nici suferințe vizibile. Totul o să se întâmple în liniște, pe neobservate. Mai întâi n-o să se trezească unul, apoi al doilea, al treilea... Primii, chiar înainte de Arzamas. Alții, până la Samara sau Orenburg. Până la Samarkand n-o să ajungă nici unul.

Deev a privit chipul cenușiu de oboseală al felcerului, ridurile adânci, și l-a crezut pentru prima dată că era trecut de șaptezeci de ani.

— O să-i înmormântăm lângă calea ferată, a continuat Bug liniștit. Locomotiva a urlat din nou, acoperind orice zgomot, dar Deev a auzit fiecare cuvânt clar, ca și cum i-ar fi răsunat în cap. O să-i acoperim cu pământ, ca să nu-i mănânce câinii – noaptea, pe ascuns de ceilalți copii. Tu o să sapi morminte și eu o să car morții.

Locomotiva a urlat, gata să le spargă timpanele.

— Ești obligat să-i salvezi, a zis Deev, fără să aștepte ca locomotiva să înceteze, convins că Bug o să-l înțeleagă. E un ordin.

A așezat teancul de cămăși la picioarele felcerului, direct pe trepte, în praf și murdărie, și a plecat.

*

Locomotiva urla ca nebuna. Din coș se ridica spre cer o coloană de fum amestecat cu scânteii, în jurul ei se împrăștiaau șuierând nori albi. Mamele își lipeau copiii de ele, dar aceștia plângeau, speriați de zgomotul mecanic. Câteva femei încă mai încercau să-și întindă cuiva din tren copilul care răcnea – surorile care stăteau pe platforme doar strigau sever și dădeau din mâini. Erau fluierate ca răspuns de copiii străzii, supărați că nu reușiseră să se urce în tren. Caii de cavalerie, tulburați de zgomot, se ridicau în două picioare și nechezau trist.

Deev își croia drum prin toată această hărmălaie, printre țițete, plânsete și urlete spre vagonul de comandă de la începutul garniturii, unde se zărea deja haina viu colorată a șefului de gară – acesta se pregătea să dea semnalul pentru plecare.

— Fiule! l-a apucat cineva de mânecă. Salvează-l!

O femeie cu chip istovit, bătrânicios. Ținea la piept un prunc înfășurat într-un scutec purpuriu. Se agățase aprig de brațul lui Deev și întindea copilul spre el:

— Ia copilul, fiule! O să moară! Du-l unde-o fi – fie și-n China, fie și-n blestemata aia de Americă! Salvează-l!

Deev a încercat să se elibereze din strânsoarea degetelor femeii, dar acestea îl țineau ca într-o menghină.

— Ahhhhhh! a șuierat pe peron un nou nor, învăluindu-i pe comandant și pe femeie.

Trenul a tresărit abia observat, străbătut de la un capăt la altul de un zăngănit zgomotos: locomotiva trăgea de cuplaj.

— Am pornit! s-au auzit strigăte în față. Plecăm! Plecăăăăm!

Deev nu putea îndepărta nicicum mâna străină de pe brațul lui. Era îmbrâncit din toate părțile de umeri și spinări, le îmbrâncea și el, înaintând. Dar femeia stătea agățată de cotul lui, ca o greutate de cincizeci de kilograme: tot mai aproape și mai aproape, deja chiar lângă el, îi simțea în obraz respirația fierbinte și insuportabil de amară, împingând în el trupul pruncului, gata să i-l atârne de gât și să piară călcată în picioare de mulțime.

— Ajută-mă, tovarășe! a strigat Deev din toate puterile spre unul dintre cavaleriști, care se nimerise pe-aproape. Nu vezi? Dracu' știe ce se mai întâmplă!

Acesta însă – un măgar călare! –, în loc s-o apuce de ceafă pe afurisita de muiere și să-i permită lui Deev să plece, a scos sabia.

Oțelul a scânteiat în aer – femeia s-a dat înapoi.

— Te-ai prostit, ce-ai?!

Deev a apucat calul de căpăstru, și cavaleristul a încremenit cu sabia ridicată spre cer, neștiind ce să facă mai departe.

Dar roțile deja se mișcau pe șine, și Deev a dat din mână a lehamite, fugind spre vagonul de comandă.

— Ia copilașul, fiule! implora femeia rămasă în urmă. Ia-l! Ia-l! Ia-l!...

El alerga pe lângă mulțimea agitată – pe lângă mâini ridicate și guri deschise – într-un vuiet nesfârșit. Și nu-și dădea seama dacă era urletul locomotivei sau gâtlejurile tuturor acestor oameni scoteau un singur vaier,

care îneca totul în jur.

Din vagonul de comandă s-a întins o mână – o mână lungă și puternică. Deev a prins-o, și mâna l-a ridicat, trăgându-l spre trepte. O săritură, și se afla pe platformă, alături de Belaia, iar palmele lor erau împletite ca într-o strângere de mână.

— Știți câți copii sunt în tren? a întrebat ea, aproape lipindu-și buzele de urechea lui, ca să acopere zgomotul din jur. Cinci sute – nici unul mai mult sau mai puțin! Uneori, nici dacă vrei, nu-ți iese așa, iar acum...

Și i-a zâmbit – pentru prima dată de când se cunoscuseră. Dar el nu i-a putut zâmbi la rândul lui. Ar fi vrut, dar nu-i venea să zâmbească!

Mecanismul vagonului tremura sub el. Șinele zăngăneau. Clădirea gării, copacii, trenurile – totul plutea încet și aluneca în spate. Norii denși de aburi zburau pe deasupra pământului, ascunzând tot mai tare privirii lui Deev mulțimea rămasă pe peron.

Și deodată, din această vată albă s-a ivit o siluetă: cineva alerga în urma locomotivei, alerga ca săgeata, din toate puterile. Femeia!

Fusta lungă flutura în fugă, ridicându-i-se mai sus de genunchi și dezvelindu-i picioarele subțiri, în pantofi uriași. Cosița pe jumătate încărunțită îi flutura în vânt. Iar în brațele ei – pruncul în scutec purpuriu.

Trenul prindea viteză – tot mai mare, cu fiecare secundă. Și femeia alerga din ce în ce mai repede. Întindea din fugă mâinile cu copilul spre tren. Nu le întindea aiurea, ci spre Deev.

La el se uita, după el alerga. Deev stătea cu mâinile încleștate pe balustradă, incapabil să-și ia privirea de la femeie. Ea alerga cu disperare, ca un animal rănit, parcă smulgându-se din ghearele morții. Chipul îi era istovit și palid – atât de schimonosit, încât părea că femeii îi va plesni inima în clipa următoare.

Mai repede, mai repede, și mai repede – fața ei era deja lângă platforma vagonului, chiar la picioarele lui Deev. Ochii îi erau holbați sălbatic, gura deschisă. Întindea copilul spre el, cu mâinile-i slăbănoage: ia copilul, ia-l!

Deev și-a încleștat dinții, strângând balustrada cu ambele mâini, gata s-o rupă, scuturând mărunț din cap: nu, nu pot, iartă-mă, iartă-mă!

Dar ea a pus copilul pe treapta vagonului.

Bocceluța purpurie era la picioarele lui, pe placa metalică tremurătoare,

sub care gonea pământul. Nici nu și-a dat seama ce se întâmplă – mâna lui a apucat singură bocceaua. Când s-a dezmeticit, era agățat de balustradă cu o mână, iar cu cealaltă ținea copilul.

Și femeia? Nu mai era, dispăruse. Lui Deev i s-a părut că o zărește rostogolindu-se și pierind după un povârniș, dar nu era sigur. Nu se mai vedea însă nicăieri. De altfel, nu se mai vedea nimic – totul era învăluit de aburul alb care cuprindea trenul ca o aripă zburlită.

Deev a desfăcut scutecul. Înăuntru se chircea într-un plânset abia auzit un prunc mititel, roșu și ridat: un nou-născut.

Ușa vagonului s-a trântit. Belaia, fără să spună nimic, s-a dus înăuntru.

Pruncul din brațele lui Deev a clipit din ochii încă orbi și a mișcat din cap. Își întindea buzișoarele în toate părțile – căuta sânul mamei.

II. În doi

Sviajsk – Urmari

Deev era un om simplu și îi plăceau lucrurile simple. Îi plăcea când i se spunea adevărul. Când răsărea soarele. Când un copil necunoscut surâdea sătul și fără griji. Când cântau femeile și când cântau bărbații. Îi plăceau bătrânii și copiii – îi plăceau oamenii. Îi plăcea să se simtă o parte dintr-un întreg – din armată, din țară, din întreaga omenire. Îi plăcea să-și așeze palmele pe peretele locomotivei și să asculte cu pielea bătaile inimii de metal.

Dar nu-i plăceau rănilor și sângele. Nu-i plăcea să fie uciși nici ai lui, nici alții. Nu-i plăcea să flămânzească și să se uite cum flămânzesc alții. Și cuvântul „surogat“. Oamenii tumefiați și cei căzuți la pat. Cimitirele de vite și de oameni.

Cu alte cuvinte, lui Deev îi plăcea viața și nu-i plăcea moartea.

Dar se întâmpla că în toți anii care-i fuseseră dați se scăldase în moartea asta ca o muscă în lapte, neputând să se smulgă; și toți tovarășii lui se scăldau, și întreagă tână țară sovietică. În copilărie, oploșit la un depou de locomotive, supraviețuise la limită, înnoptând într-o magazie de traverse și rupându-și în fiecare dimineață părul care se lipea de lemnul înghețat. În adolescență, ucenic la un atelier de reparații, muncea pe câte o strachină de supă, ba întremându-se, ba leșinând de foame. În tinerețe, deja soldat în Armata Roșie, omorâse oameni, și nu puțini. Apoi, în armata de rechiziționare, iar omorâse.

În ultima vreme, pe întinsul patriei, era atâta moarte, de-ai fi zis că ea stăpânește țara, nu puterea sovietică. Moartea lua diferite înfățișări: epidemii, foamete, ierni crunte, sărăcie cruntă, banditism crunt. Crunte fuseseră trupele albe, ajunse la marginea republicii, până când fuseseră distruse. Cruntă fusese și Armata lui Roșie. Crunți fuseseră țăranii rebeli,

care nu voiau să-și dea grânele statului. Crunte fuseseră detașamentele de rechiziționare, care adunau din sate „sânge în loc de pâine“. Bântuiau boli: tifosul răpise trei milioane de cetățeni, gripa spaniolă încă trei. Bântuia foametea: treizeci și cinci de gubernii – nouăzeci de milioane de oameni – care au gemut timp de un an întreg: „Pâine!“ Și oricât de net ar fi afirmat ziarele că foametea fusese învinsă, în Povolgia se știa că încă nu; și în Ucraina se știa, și în Crimeea.

De ce ieșiseră lucrurile astfel, Deev nu înțelegea. De ce moartea și boala erau întotdeauna cu prisosință, iar viața, atât de puțină?

Încercând să înțeleagă, el și-a imaginat un cântar uriaș, ca acelea care erau în porturi, pentru cântărirea mărfurilor, și și-a așezat în gând amintirile pe talerele lui gigantice: pe unul, cele despre tristețe și boală, pe celălalt, cele luminoase.

Primul taler s-a umplut într-o clipă. Iată-l, tânăr și speriat, cum își târăște camarazii uciși și îi pune grămadă; apoi scoate de pe ei muniția, cizmele și chiar lenjeria intimă (în armată, încălțăminte și hainele valorează greutatea lor în aur!); sapă de unul singur o groapă și rostogolește trupurile goale în ea, având doar o grijă: e frig, o să înghețe în pământ. Soarele la răsărit colorează cadavrele țepene în galben și roz, încercând să le readucă la viață... La punctul de înmagazinare, grâul aprins cu petrol lampant arde cu vâlvătaie: nu un pud sau două, ci multe puduri de grâne cândva aurii se mistuie într-o clipă – pier în flăcări și se ridică spre cer în coloane de fum negru... Bărți militare străbat Volga printre soldații care plutesc în apele ei, creieri și sânge se amestecă cu valurile, și apa se înroșește puternic, și talazul devine purpuriu...

Al doilea taler al cântarului s-a umplut și el, dar încet și cu zgârcenie. Zâmbete, cuvinte drăgăstoase, frumusețea râului la apus – puteau oare toate acestea să contrabalanseze grâul incendiat sau geamătul bărcilor care spintecau trupuri omenești? Talerul binelui și al bucuriei se dovedea a fi mereu infinit mai ușor.

Dar ducă-se pe pustii și bucuria asta! Că doar oamenii nu-s făcuți pentru bucurie sau plăcere. Dar nici pentru moarte. Oamenii sunt făcuți pur și simplu pentru viață. Omul se naște ca să muncească cu sudoarea frunții, să mănânce mere, să meargă desculț prin iarbă, să se certe, să se împace, să

iubească și să ajute, să construiască, să repare – de-asta se naște. Nu ca să zacă gol într-o groapă comună cu o gaură-n țeastă. Nu ca să se împrăstie în o sută de bucăți sub elicele unei bărci militare. Omul se naște ca să existe.

De unde căpătase Deev această convingere nestrămutată, nu știa. Dar era cel mai important lucru pe care-l avea. Și poate că nu pricepea el multe, poate că avea un morman de temeri și era slab de înger, poate că talerele cântarului se mișcau întruna, fără să se echilibreze vreodată, dar credința asta nu i-o putea lua nimeni. Ea îl și salva.

De aceea își iubea atât de mult slujba de acum. Pe hârtie, figura în secția de transporturi și se ocupa de expedierea trenurilor și a mărfurilor; de fapt, lupta cu foametea. Pentru prima dată, lupta fără să ucidă. Nu grâne ducea el în guberniile înfometate, nu ulei și vite, ci viață. Nu expediții medicale conducea în cotloanele îndepărtate ale țării, ci viață. Și acum, stând în compartimentul de comandă al eșalonului sanitar, nu muta cinci sute de pasageri dintr-un punct al traseului în altul, ci îi smulgea pe copii unei morți probabile și îi ducea undeva unde, poate, îi aștepta viața.

*

Deev n-a spus nimănui că proviziile din tren ajungeau pentru trei zile de drum. Cu chibzuială, pentru cinci.

Dar cui să-i spună? Belaia, dacă ar fi aflat asta, i-ar fi lăsat fără să clipească pe toți bolnavii pe peronul din Kazan. Felcerul, fără îndoială, ar fi rămas el însuși în gară. Deev nu avea tovarăși de drum, ci doar potrivnici. Parcă nu ar fi făcut toți același lucru, ci s-ar fi luptat între ei.

Astfel că a plecat din Kazan așa cum s-ar fi aruncat într-o prăpastie. Avea în cârcă cinci sute de copii: patru sute de băieți și una de fete; din aceștia, vreo douăzeci de copii mici și tot atâția bolnavi la pat; invalizi și rahitici – încă două duzini. Și un sugar în vârstă de câteva zile (nu se uitase în faldurile scutecului purpuriu ca să vadă dacă era băiat sau fetiță, nu știa). Fie izbutește să-i hrănească, fie nu. Fie aterizează pe fundul prăpastiei teafăr și nevătămat, cu toată povara din spinare întreagă, fie nu.

Trebuia să ducă această încărcătură mai întâi spre vest, prin pădurile Povolgiei, până la Arzamas. Apoi spre sud și est, până la Marea Aral. Apoi din nou spre sud: prin deșertul Kîzîl-Kuma și Stepa Foamei, până în

Taşkent. De acolo înapoi spre vest pe lângă lanţurile muntoase Cimgan şi Zarafşan, până în Samarkand.

Două săptămâni. Patru mii de verste.

De toate avea Deev: şi tren, şi vagonet cu cărbuni, chiar şi infirmerie proprie. Avea şi mandat cu ştampilă, şi revolver în buzunar. Numai mâncare nu avea.

Dacă nu face rost de ea, copiii vor muri. Se poate flămânzi două zile, dar două săptămâni fără hrană nu puteau să reziste nici copiii sănătoşi, darămite cei bolnavi. Şi dacă e vreo întârziere pe drum – se strică locomotiva sau se întâmplă altceva? Două săptămâni se transformă uşor în trei...

Şi o să reiasă că Deev e vinovat de toate. Că a luat invalizi în loc de copii sănătoşi. Că a plecat la drum fără fondul alimentar necesar. Până şi că l-a luat cu el pe pruncul în scutec roşu. Ar fi trebuit oare să-i lase să moară în balconul orchestrei pe Senea, Albinuţa, Năsuc-Lung, Fieruleţ? Sau să amâne plecarea trenului în aşteptarea alimentelor – cu o zi, două, o săptămână, o lună? Sau să arunce pruncul jos de pe treapta vagonului... Dar cui să-i explici? Faţă de cine să te justifici? Nimănu. Faţă de nimeni.

Cineva trebuia să-i scoată pe copii din oraşul bântuit de foamete. Să-i ia asupra lui – să-i țină în spinare, să pună pe conştiinţa lui aceste cinci sute de suflete de copil – pe toată durata drumului. Deev îi luase. Şi abia acum, şezând în compartimentul de comandă al eşalonului sanitar, şi-a dat seama cât de frică îi e – până la durere. Dar acum nu mai avea de ales. Trebuia să-i hrănească pe copiii ăştia – să se târască ca un şarpe, să se tăvălească în ţărână, dar să-i hrănească.

*

Nu compartiment de tren, ci budoar într-o casă de toleranţă! Pe pereţi – flori. Pe tapiţeria banchetei – iarăşi flori. Pe tavan se întindea o întreagă pajişte. Lămpile de pe pereţi erau bogat ornamentate. Măsuţa de scris era lăcuită. Draperiile erau de catifea, cu o bordură lată de mătase. Iar lângă măsuţă – un taburet-puf pe picioare de leu, cu tapiţerie, desigur, înflorată, înşurubat bine în podea, să nu poată fi luat.

Înainte de plecare, nu avusese timp să studieze compartimentele: el şi Belaia îşi aruncaseră lucrurile – el într-un compartiment, ea în cel de alături

– și plecaseră în grabă la treburile lor. Acum privea toate aceste petale și boboci și aproape se sufoca de abundența și onduleurile lor. A deschis o ușiță ascunsă sub masuță – în nișă lucea un obiect grațios. O vază? O oală de noapte. Aceasta nu era cu flori, ci cu păsări ale paradisului. Deev a trântit ușița cu năduf, dar nu era nimic de făcut: asta-i era locuința în cele două săptămâni de drum.

Cele două compartimente de comandă – unul pentru șeful eșalonului, celălalt pentru comisar – rămăseseră neatinse de tâmplari în timpul renovărilor. Cândva, acestea fuseseră apartamente de familie: fiecare compartiment avea ieșire pe coridor, dar erau legate între ele printr-o ușă-armonică din lemn. La gândul fostei destinații a acestei uși, lui Deev i s-au aprins obraji. Firește, n-avea s-o folosească, dacă trebuia neapărat să se ducă la Belaia avea să intre din coridor, ca toți ceilalți. Dar mai bine să vină ea la el: totuși, Deev era comandantul eșalonului. Și să bată la ușă înainte – ușor, cu respect –, așa cum se cuvine când intri în cabinetul unui șef...

A sărit de câteva ori pe banchetele cu arcuri, verificându-le elasticitatea. A șters cu palma geamul aburit: dincolo de el pluteau aburii locomotivei, iar printre ei scânteia verdeața întunecată de ploaie. Și-a trecut mâna peste țesătura alunecoasă la pipăit a tapetului. Și nici el nu și-a dat seama când a ajuns la ușa-armonică.

De partea cealaltă – liniște. Undeva pe coridor, prin zăngănitul roților și fâșâitul metalului se auzea scâncetul pruncului (imediat după plecare, Deev i-l dăduse Fatimei, să-l legene și să-l liniștească). Și scârțâitul vagoanelor se auzea, și pufăitul aburilor undeva, în față. Comisarul însă nu se auzea. Se gândea oare cum să scape de comandantul cel slab de înger? Își scria deja reclamația?

Poc! Canaturile s-au despărțit brusc și s-au dat în lături, gata să-l lovească pe Deev, care stătea cu urechea lipită de ușă. În prag – Belaia.

— Haideți să stabilim cum o să trăim de-acum încolo, Deev, a zis ea. Împreună. Nu mergem aproape, o să fim pe drum vreo două săptămâni. Dacă nu ne înțelegem, n-o să reușim.

Descumpănit, el s-a dat la o parte, și comisarul a pășit fără ezitare înăuntru, ca la ea acasă.

— Dumneavoastră sunteți un om moale, șovăitor chiar. A ocupat hotărâtă

mijlocul sofalei, s-a sprijinit de spătar și a pus picior peste picior, cu un aer superior. N-o să vă descurcați cu copiii.

Nevrând să se ghemuiască într-un colț al sofalei ori să stea în picioare în fața ei ca un elev dojenit în fața profesorului, Deev s-a foit un pic pe loc, apoi s-a așezat pe taburet, la măsuta de la fereastră. Taburetul era jos, arcurile se lăsau sub tapițerie gata-gata să cedeze: a fost nevoit să-și desfacă picioarele mai larg, să se sprijine cu mâinile de genunchi și să stea așa, crăcănat, în fața comisarului Belaia, care ședea comod.

Aceasta privea tavanul și pereții plini de plante – fără curiozitate, ci cu o uimire indiferentă, ca și cum ar fi văzut pentru prima dată ceva de atât de prost gust. Ridicând ușor din sprâncenele lungi și dese, a dat cu degetul peste franjuriile draperiei, care se legăneau măsurat. Oare la ea în compartiment o fi fost altfel?

— În schimb, tu ești de fier.

Deev s-a foit pe taburet, încercând să-și găsească o poziție confortabilă.

— Și de aceea o să-i iau pe copii sub conducerea mea. Certuri, acte de indisciplină, reclamații, farse – toate fleacurile astea mi le lăsați mie. Nu vă băgați. Restul e al dumneavoastră: conduceți-ne, hrăniți-ne, tratați-ne... Continuând să cerceteze interiorul, Belaia a deschis fără ceremonie ușa de sub masă; păsările paradisului au lucit viu pe albul faianței. Într-un cuvânt, comandați-ne! Ne-am înțeles?

Of, nu apucase Deev să ducă oala de noapte copiilor!

— Am crezut că știi doar să ameninți cu sabia. Adaptându-se cum-necum la mișcările arcurilor, el și-a îndreptat spinarea și a încercat să confere chipului său o expresie plină de tâlc. Și uite că ai ajuns diplomată... De ce ți-ai schimbat atitudinea?

— Sunteți un om sincer și pasionat, a răspuns ea simplu, fără întârziere.

Mărturisirea sunase atât de neașteptat pe buzele comisarului, încât Deev a fost din nou gata să-și piardă echilibrul.

— E mai bine decât ipocrit sau șperțar. În plus, nu sunteți cel mai mare prostănac pe care l-am văzut. Și am văzut destui.

Buzele lui Deev, care începuseră să se lățească într-un zâmbet timid, au încremenit – n-a mai ieșit un zâmbet, ci o strâmbătură.

— Cu cizmele alea... ați avut o idee bună...

Se aștepta să fie lăudat? A vrut să amintească, în replică, cum reușise Belaia să instaleze copiii în vagoane dimineața, dar n-a apucat.

— Într-un cuvânt, aveți minte puțină, dar ascuțită, a adăugat comisarul. Ne potrivim. O să ne înțelegem.

Ce mai conversație! Una caldă, una rece – poftim de mai pricepe! La fel cum se foia Deev pe taburetul lui – ba stătea, ba cădea, ba se chinuia din toate puterile.

— Un lucru aș vrea să-mi lămurești, a scuturat el din cap. Mă lauzi, sau cum?

— Aveți neapărat nevoie să fiți lăudat?

— Am nevoie să vorbești omeneste cu mine! n-a mai îndurat Deev și a sărit de pe taburetul buclucaș. Din gura ta nu ies cuvinte, ci otravă curată. Sunt șeful eșalonului. Adresează-mi-te ca unui șef!

Se oțărâse stupid, ca un adolescent. Dar nu era chip să se așeze la loc pe taburetul de tortură. Așa că a rămas în picioare în fața comisarului, care continua să șadă: pentru mai multă siguranță, se sprijinea cu mâna de masă, relaxându-și umerii.

— Și înțelegerea noastră va fi alta, a anunțat-o el. Știi să te descurci cu copiii, recunosc. Și n-ai decât să te ocupi mai departe, n-ai decât să le comanzi cât dorești – dar sub ochii mei. O să facem totul împreună: împărțim și casa, rezolvăm și gâlceville. Unde ești tu, sunt și eu! Împreună! A bătut cu palma în masă, ca pentru a-și pecetlui spusele, dându-le mai multă greutate. Așa stă treaba.

În compartiment era strâmt, și el, stând în picioare, atârna deasupra comisarului Belaia, aproape atingându-i genunchii picioarelor încrucișate. Vagonul se legăna, și trupul lui Deev se legăna împreună cu el – ba se apropia de femeia de pe sofa, ba se îndepărta. Pe ea însă această geometrie a discuției n-o deranja – îl privea și de jos cu aceeași superioritate.

— Vreți să țineți totul în mână? Să știți totul despre fiecare copil, fiecare soră, până la ultimul păduche din tren? Nu aveți timp pentru asta. Vorbea calm și detașat – pur și simplu judeca, analizând variantele, fără să considere necesar să-și ascundă curgerea gândurilor de interlocutor. Sau vreți să mă prindeți cu ceva și să mă reclamați – să mă scoateți de pe traseu? Pentru asta nu aveți destulă minte... Sau vreți să-mi faceți curte,

Deev? Pentru asta nu aveți destulă tărie de caracter.

Deev se străduia să rămână netulburat, dar simțea că fața îl trădează, schimbându-și expresia la fiecare nouă frază. Nu putea să-și ferească privirea și să-și dezvăluie slăbiciunea – așa că stătea în fața femeii, complet expus, ca un actorăș pe scenă.

Nu ghicise comisarul. Nu să-și rotească sabia deasupra capului ori să se răz bune voia el, și nici să-și arate puterea de comandant asupra tuturor, ci să învețe: să stea de vorbă cu șt rengarii, ca Belaia, să-i î mblânzească și să-i domine, să-i percheziționeze, să glumească – voia să învețe toate acestea. Și cât mai repede. Pentru că secretul lui avea să fie descoperit curând: comisarul avea să afle că trenul pornise la drum cu provizii pentru trei zile amărâte. Atunci o să înceapă adevărata luptă: fie va părăsi garnitura, fie îl va î nlătura pe el. Și într-un caz, și în altul, prea departe n-o să poată ajunge.

— Sunt de acord. Belaia s-a ridicat brusc, gata să se proptească cu pieptul în pieptul ieșit în afară al interlocutorului ei, și i-a î ntins mâna. Facem totul î mpreună. Dumneavoastră comandați eșalonul, eu, copiii.

El și-a pus palma în palma fierbinte a comisarului. Strângerea ei era puternică, bărbătească. Iar pielea – moale, ca a unui copil.

— Iată primul meu ordin. Ea îi strângea mâna tot mai puternic, de-ai fi zis că vrea să-i strivească sau să-i smulgă degetele lui Deev. Nu mai luăm în tren nici un copil – nici nou- născuți, nici bolnavi, nici alții ca ei. Î mbarcarea e î nchisă până la Samarkand.

Deev s-a uitat în ochii ei, fără să se î ncrunte sau să-și trădeze durerea în vreun alt fel. Nici măcar nu și-a scuturat degetele albite când comisarul i-a dat în sfârșit drumul. A zâmbit doar:

— Bine-a zis azi-dimineață puștiul cu o singură ureche, că ești bărbat.

Ea a râs, la rîndul ei:

— Păi trebuie să fie și bărbați în eșalonul ăsta...

Și după o clipă a adăugat, aproape drăgăstos:

— ...tovarășe șef.

*

Au pornit să facă prima inspecție imediat, fără să mai aștepte să se fiarbă casa și să le capteze toată atenția copiilor.

Belaia mergea în față, Deev abia reușea să se țină după ea; treceau rapid dintr-un vagon într-altul, fără să le adreseze nici un cuvânt surorilor care se aferau, și croindu-și drum prin țițele și agitația copiilor – se opreau în mijloc, ca să fie văzuți din toate părțile. Așteptau. După o clipă zarva înceta și o sută de mutrițe de copii se întorceau spre nou-veniți: cei mici se apropiau de șefi și se adunau în jurul lor, cei mai măricei se așezau pe banchetele din jur sau stăteau atârnați de pe al treilea rând de priciuri, chiar sub tavan.

Cum făcea, Deev nu putea pricepe, dar prin simpla ei prezență – prin precizia mișcărilor, statura înaltă, severitatea trăsăturilor – Belaia atrăgea asupra ei privirile copiilor. Iar cei care se îndepărtau și se uitau ostentativ pe geam, nevrând să privească la comisarul care trecea, nu aveau unde să se ascundă de vocea ei: vorbea tare și răspicat, acoperind zgomotul roților, parcă înșurubând frazele în capetele copiilor.

— Călătoriți cu trenul sanitar al Republicii Sovietice, tuna ea în vagon. Mergeți în caldul și bogatul Turkestan. Nu de buni ce sunteți, ci pentru că puterea sovietică are grijă de toți copiii ei, chiar și de cei mai neînsemnați și mai pierduți.

Chipurile pasagerilor licăreau în penumbră, ca luminate de cămășile albe, ochii lor priveau cu neliniște la cei doi, frunțile le erau încrețite în cute adânci.

— Vor rămâne în acest tren numai cei care vor respecta regulile. Aceste reguli sunt în număr de cinci. Le voi enumera acum o singură dată. Ascultați și rețineți. N-o să le repet. Dar o să vă dau jos din tren dacă le încălcați. Și nu voi avea nici o milă.

Când comisarul se întrerupea se auzea doar pufăitul sonor al trenului – da-da, da-da... da-da, da-da... – ca o formulă de confirmare.

— Regula numărul unu. Aici Belaia de obicei făcea pauză, și lui Deev i se părea că în clipa aceea ascultătorii încetau până și să respire, de teamă să nu scape vreun cuvânt. Regula casei. Eșalonul e casa voastră. Din casă nu se fură, nu se fac nevoile sub banchete, nu se sparg geamuri și nu se mângălește tavanul cu cărbune. Casa o ții în curățenie și ordine, o faci cât mai frumoasă și păstrezi căldura. E clar?

Frumoasă regulă, aproba în sinea lui Deev. Banchetele de placaj erau

solide, puteau să țină și niște bărbați zdraveni (nu apucaseră să pună saltele, să fie mai moi, dar nu-i nimic, pe un pat tare somnul e mai dulce). Latrinele erau spațioase, îngrădite de pereți, cu o gaură mare în podea: n-aveai cum să ratezi. Geamurile erau blocate temeinic. Ba chiar și niște calorifere – o minune a gândirii ingineresti – se încălzeau de-a lungul pereților, nelăsând vagonul să se răcească. Ce să mai vrei de la o casă?

— Regula numărul doi este regula fratelui. Toți cei care călătoresc cu voi în tren sunt, pe timpul călătoriei, frații voștri. Frați buni! Frații nu se înjură și nu-și fac răutăți unul altuia; nu-și pun cioburi de sticlă în pat, nu-și bagă ace în pantofi, nu dau foc la saltele în timp ce alții dorm. Frații nu batjocoresc, nu se pun unii pe alții să bea murdărie sau urină ori să lingă picioarele altora. Nu se organizează înnoptata sau învârtita. Da, frații se mai ceartă, se mai bat, dar nu până la sânge. Da, frații mai joacă cărți, dar nu pe mâncare. Frații nu sunt jecmăniți de bani sau pâine. Frații se ajută între ei – în toate. Frații au grijă unii de alții, se apără. Se iubesc. E clar?

Nimeni nu scotea un sunet, nici măcar nu dădea din cap, dar în privirile concentrate și pe chipurile încremenite de încordare se citea: am înțeles, și încă cum.

Iar lui Deev i se părea că în cămășile acelea de corp identice, care unora le ajungeau până la genunchi, altora până la tălpi, prichindeii chiar păreau frați de diferite vârste. Cămășile largi le acopereau trupurile de copil, picioarele strâmbe, torsul scheletic sau burțile umflate, vânătăile și cicatricile, semnele de boală. Iar gâturile care se șteau din gulere erau toate subțirele. Capetele care stăteau pe aceste gâturi erau toate complet rase.

— Regula numărul trei, cea mai scurtă. Regula surorilor: cine necăjește o soră, fie și cu un fleac, fie și cu o vorbuliță, zboară.

Privirile copiilor se îndreptau spre surorile sociale, care, ca și ei, ascultau concentrate vorbele comisarului. Stânjenite de atenția generală, ele căpătau expresii severe, aducându-și bărbiile în față. Belaia nu se grăbea să continue – aștepta ca micuții să se uite bine la femei și să-și însușească temeinic cele auzite.

De fiecare vagon se ocupau două surori, și numai în cel de comandă, cel cu copiii mici, domnea doar Fatima. Perechile se alcătuiseră amuzant: bibliotecara cu țărancă, croitoreasa cu preoteasa. Nu se împărțiseră la

întâmplare, ci cu chibzuință: ca să știe fiecare pereche măcar două limbi – rusă și tătară, rusă și bașchiră, ciuvașă. Acum Deev se uita la ele și se încrunta cu îndoială: lasă copiii, s-or putea înțelege măcar între ele?...

— Următoarea regulă e regula comandantului de eşalon...

De cinci ori a auzit Deev această frază – în toate vagoanele de pasageri – și de fiecare dată în acest moment i se usca gâtul: o sută de priviri copilărești se îndreptau spre el în același timp – cu emoție și cu o întrebare mută. Din fericire, nu era nevoie să vorbească: astăzi glăsuia un singur om – Belaia.

— ...Și regula este următoarea: toate ordinele adulților se îndeplinesc – pe loc și fără discuții. Dacă felcerul îți spune să bei o mixtură, deschizi gura și înghiți doctoria. Dacă-ți spune sora să speli latrina, iei cârpa și te duci să cureți gaura cu rahat. Dacă Deev îți spune să mergi în patru labe și să latri ca un câine, te lași în jos și începi să latri. În clipa aceea! Așa.

Privirile copiilor îndreptate spre Deev se umpleau de reproș, ca și cum porunca nedreaptă fusese deja dată. Acesta stătea ca de piatră, cu fălcile încleștate, abia mai având putere să aștepte punctul următor.

— Și acum regula cea mai importantă, ultima. Aici comisarul tăcea îndelung, trecându-și ochii pătrunzători de la un copil la altul, în căutarea unor ochi mai îndrăzneți și sporind tensiunea la maximum. Regula comisarului Belaia: cu cât e mai puțină lume în eşalon, cu atât e mai ușor. Avem puțină mâncare, puțin cărbune, medicamente și îmbrăcăminte, aproape deloc. Așa că nu țin pe nimeni aici. Mai mult, îmi doresc foarte tare și abia aștept să încălcați regulile. Aștept cu nerăbdare. Găsind privirile cele mai insolente, ea rămânea cu ochii ațintiți asupra lor. Dacă încălcați o regulă, fie și numai una, vă dau jos din tren. Nu vă duc la vreun centru de primire pe drum și nu vă predau Comisiei pentru Copii, pur și simplu vă las în prima gară – goi, fără mâncare. Cămașa primită la începutul călătoriei rămâne în tren. Rația voastră nu se pierde, le rămâne mai mult celorlalți. Comisarul se uita din nou la ei toți, parcă adunându-le privirile într-una singură, și își încheia discursul: Asta-i tot.

Și, fără întârziere, mergea mai departe, în vagonul următor. În urma ei se auzeau întrebări, dar erau puține – pasagerii buimăciți abia se dezmeticeau. Le răspundea din mers, abia întorcând capul:

— Nu, în tren nu sunt băi. O să ne scăldăm în mare, la Aral, când o să ajungem...

— Da, avem destulă apă, puteți să beți cât vreți...

— Nu, bucătarul n-are nevoie de ajutor. Dacă găsesc pe vreunul în bucătărie, îl las flămând...

Până au trecut ei prin toate vagoanele, a fost gata prânzul – și Memelea a început să străbată trenul, cărând găleți cu cașă aburindă. Pentru fiecare vagon, câte două găleți pline și câteva snopuri de gamele în loc de farfurii.

Era perfect: Deev se gândea cu ușurare că în infirmerie se puteau duce mai târziu, ca să nu-i deranjeze de la masă pe pasageri. Voia să amâne întâlnirea cu Bug și discuția inevitabil grea care-l aștepta – cu cât mai departe de Kazan, cu atât mai bine.

Vederea meiului și mirosul lui apetisant (știa bucătarul să-l fiarbă!) le-a provocat copiilor o imensă veselie: chiuiau, săreau pe banchete, se luau în brațe – dar repede, fără nici un îndemn, se așezau la rând și se apropiau cu seriozitate, unul câte unul, de locul împărțelii. Primeau mâncarea din mâinile surorilor cu venerație: apucau gamelele extrem de fierbinți cu poalele cămășilor împăturite de câteva ori, le cuprindeau cu palmele, le lipeau de burtă și se împrăștiau pe banchete. Se așezau acolo, cu picioarele goale încrucișate turcește, aproape îndoțiți pe două – parcă își ocroteau gamela cu tot trupul: mai întâi se încălzeau la ea, frigându-se și zâmbind, apoi duceau mâncarea la gură, cu îmbucături mici.

Mâncăți, se gândea Deev, mâncăți pe săturate. Altă cașă n-o să mai fie. O să fie supe și fierturi de sfeclă și crupe, dar așa o cașă aromată, așa o delicatessă, nu...

N-a apucat să se bucure de priveliște – din vagonul fetelor a venit în fugă o soră, cu răsuflarea tăiată și ochii măriți de neliniște:

— Tovarăși, la noi e răscoală!

*

Deev și Belaia au zburat în vagonul răsculat – acolo era liniște, de-ai fi zis că nu e nimeni. Roțile zăngăneau, cuplajele vagoanelor scârțâiau, dar nu se auzea nici un suspin, nici un cuvânt, de parcă n-ar fi stat pe priciuri – pe trei niveluri, de la podea până-n tavan – o sută de fete în cămăși de corp

soldățești pe trupul gol. Se băgaseră prin colțuri, se făcuseră ghem, cuprinzându-și genunchii osoși cu mâinile. Îi săgetau cu privirea pe adulți pe sub sprâncenele încruntate și tăceau. Lângă fiecare dintre ele era o gamelă plină cu cașă groasă, aburind ușor. Neatinsă.

Fetele refuzau să mănânce – toate, până la una.

— Tovarăși copii, cum să înțelegem asta?

Ca răspuns, tăcere.

— De ce vă temeți? V-a supărat cineva? Belaia mergea pe lângă priciuri, ridicând capul spre cele de sus și aplecându-se spre cele de jos, ca să prindă privirile copilelor, dar nu reușea: mutrițele li se boțeau speriate, se încruntau sau și le îngropau în genunchi, nevrând să se uite la comisar. E un capriciu sau o grevă ideologică? Sunteți nemulțumite sau protestați? Și dacă protestați, atunci de ce?

A străbătut vagonul de la un capăt la altul, dar n-a întâlnit ochii nici uneia. Numai surorile – amândouă mari, zdravene, ca niște uriași printre prichindei – se uitau întruna la comisar, cu speranță.

— Cine e instigatorul?

Surorile au dat din umeri: nu e.

— Cine e aici cea mai îndrăzneță și mai vioaie?

Din nou au dat din umeri: încă nu-și dădeau seama.

Deev le privea pe greviste și nu vedea printre ele nici îndrăznețe, nici vioaie, nici măcar vreuna un pic mai veselă: fetițele erau toate posomorâte și slabe, una mai palidă ca alta. Multe rase în cap de teama tifosului – cu un pufușor scurt în loc de păr. Una avea pielea mâncată de vărsat de vânt, parcă împușcată cu alice. Alta avea cearcăne albastre-movulii sub ochi. A treia părea să zâmbească. Dacă te uitai mai bine, avea buză de iepure.

S-a așezat pe banchetă, lângă cea care părea să aibă ochii încercuiți cu cerneală, și fetița s-a ferit de el, lipindu-se de perete; făcând asta, și-a mișcat stângaci piciorul, răsturnându-și gamela. Doi pumni de cașă aurie au curs pe banchetă – ca doi pumni de aur. Mirosea tare a fierbinte și gustos, lui Deev i-a lăsat gura apă. Fetița însă nici nu s-a clintit: se holba la grămăjoarele de cereale vărsate, cu o lacrimă uriașă în fiecare ochi.

Și ochii ei nu erau câtuși de puțin rebeli – erau triști și flămânzi.

— Cum te cheamă? a întrebat-o încetișor, ca să n-o sperie.

N-a mișcat nici o sprânceană – parcă nici nu-l auzise.

— Cuculina, a răspuns în locul fetei o soră aflată lângă ei. Habar n-am dacă-i nume sau poreclă. În acte nu era nici un nume de familie... Iar pentru așa o grămadă de mei – a arătat ea spre casa vărsată – la noi în sat s-ar fi omorât încă de anul trecut.

— Nu vă atingeți de mâncare, a ordonat tare Belaia. Păstrați-o până ne întoarcem. Dacă vine pe-aici vreun băiat din vagonul de alături, îl goniți imediat.

A dat din cap sever spre una din fete: după mine! A dat din cap și spre Deev și Cuculina: și voi, după mine! Și s-a îndreptat spre vagonul de comandă. Vrea să vorbească între patru ochi, a ghicit Deev, să le interogheze pe răsculate una câte una.

Îndată ce a înțeles că e chemată la conducere, Cuculina s-a făcut și mai mică, boțindu-și fețișoara. Dar nu s-a împotrivit: s-a dat jos în tăcere din adăpostul ei, ocolind cu grijă casa vărsată, fără să atingă nici o bobită, și a pornit cu pași mărunți după comisar. Deev le-a urmat.

Culoarele vagoanelor fuseseră cândva acoperite de covoare, din care acum mai rămăseseră doar petice. Deev avusese atâta minte să nu se atingă de aceste rămășițe: când se renovase trenul, ordonase să fie bătute în cuie, și acum copiii desculți păseau pe aceste insule făcute din covoare, ca să nu le înghețe picioarele de la podeaua rece. Cuculina nu le căuta – păsea indiferentă pe pardoseala de lemn, gârbovită și cu bărbia înfiptă în piept. Cămașa largă îi atârna pe jos. Coastele ascuțite aproape că îi străpungeau pielea. Capul tuns – un mic arici negru cu ace stufoase – părea disproportionat de mare pentru gâtul subțire: aveai impresia că acuși-acuși se rupe.

— Vorbiți cu ea de la suflet la suflet, i-a șoptit Belaia la ureche lui Deev. Sincer, cum știți dumneavoastră.

— Eu? a zis el surprins.

Dar Belaia deja se închisese în compartimentul ei, cu cealaltă fetiță.

Cuculina a rămas pe coridor. Mărunțică, abia ajungea la clanța ușii, dar după expresia ei serioasă, Deev i-ar fi dat vreo opt-nouă ani. Pe deasupra, era foarte cocârjată: dacă și-ar fi îndreptat spinarea, ar fi devenit brusc cu jumătate de cap mai înaltă.

El a deschis larg ușa, invitând-o să intre, și ea a țâșnit în compartiment. S-a așezat pe marginea sofalei, ca o păsărică pe o stinghie, și-a pus mâinile pe genunchi, a lăsat capul în piept și a încremenit așa. Nu i se vedea fața, ci doar creștetul cu vârtejuri și mânuțele maronii de murdare ce erau, cu unghii scurte, negre. Pe una dintre ele avea tatuat un porumbel.

Și din nou Deev stătea în picioare în căminul lui temporar, neștiind unde să se așeze. Pe sofa nu voia, ca să nu-și sperie musafira, dar nu voia să se așeze nici pe taburet – așa că a rămas așa, în picioare, sprijinit de marginea mesei, cu mâinile încrucișate la piept.

Habar nu avea despre ce să vorbească cu fetița care tăcea cu încăpățănare. Ea acum avea nevoie să fie îmbrăcată mai călduros, hrănită mai bine și să bea ceai fierbinte, nu să fie bombardată cu întrebări.

— Știi să vorbești?

Creștetul s-a clătinat abia observabil: știu.

— Ia spune ceva.

Prin zgomotul roților, Deev abia a deslușit un sunet scurt – ca un pleoscăit de apă, sau poate ca un mieunat de pisică.

— Cum? s-a aplecat el mai aproape de scăfârlia pufoasă. Încă o dată, mai tare!

Cuculina a repetat supusă – și Deev a înțeles în sfârșit trei cuvinte: „Nu mă bate!“

Îi venea să înjure, și nu se putea! Îi venea să strige: „Dar cine te bate, prostuțo?! Ți se dă cașă pufoasă, pentru care în sate se omoară oamenii între ei!“ – dar nici asta nu se putea. S-a abținut, a tăcut. A hotărât să înceapă altfel.

— De mult ești pe drumuri? a întrebat-o; fără să aștepte răspuns, a continuat: N-ai decât să nu vorbești, văd și eu că de mult. Văd tot. Și călcâiele tale bătătorite – nu e primul an în care mergi desculță. Și degetele de la picioare strâmbe – fie au fost călcate de o copită, fie de roata vreunei căruțe. Văd și că ai fost bolnavă de tifos. Că ai vagabondat prin gări. Că fumezi iarbă și bei vin. Văd și că mai ai un pic și leșini de foame. Înfulecai din ochi meiul ăla, așa de tare ai fi vrut să-l înghiți. Dar nu l-ai înghițit. De ce?

Fetița stătea ca împietrită. Sau murmură ceva ca pentru sine? A ascultat

mai atent, și ea a repetat: „Să nu mă bați“. „Ba o să te bat!“ i-a venit să replice pe loc. „Dacă te mai încăpățânezi și te joci de-a greva foamei, chiar că te bat, uite, cu mâinile astea!“ Și să-și fluture palmele desfăcute în fața scăfârliei pufoase, ca s-o sperie. Și imediat i s-a făcut rușine de lipsa lui de răbdare – atât de rușine, că-i venea să se bată singur. Nu pe Cuculina era supărat. Dar pe cine? Pe el însuși, că nu era în stare să se înțeleagă cu o biată fetiță? S-a întors spre fereastră, ținându-se marginea mesei. Taci, și-a poruncit. N-o să iasă anchetator din tine.

Pe geam tremurau picături de ploaie, iar dincolo de el pluteau legănându-se copaci negri. Trenul se târa încet, cu nu mai mult de zece verste pe oră, și puteai să vezi fiecare luminiș și fiecare crânguleț. Pădurea din împrejurimile Kazanului – transparentă toamna, cu galbenul mestecenilor și verdele pinilor ușor diluate – se întindea fără sfârșit. Iar deasupra ei, aproape atingând coroanele copacilor, se întindeau nori albi – fie coborând din cer, fie urcând din coșul locomotivei.

Cuculina nu scotea nici un sunet, și lui Deev i s-a părut pentru o clipă că a dispărut – că alunecase fără zgomot pe podea și se scursese printre crăpăturile scândurilor. S-a întors să verifice dacă musafira mai era la locul ei și a încremenit.

Fetița era lungită pe divan – goală. Fața ei nemișcată era indiferentă și privea în tavan. Pieptul căzut, cât al unei găini, era străbătut de protuberanțele coastelor înguste, cu sfârcurile ca doi năsturași întunecați. Mâinile slăbănoage erau întinse ascultător de-a lungul trupului. Picioarele – care nu mai erau picioare, ci niște oase acoperite de piele – erau desfăcute, descoperind ușor cutele mici ale cărnii de femeie. Cămașa dezbrăcată se zărea într-un colț al sofalei, înfundată cu grijă în crăpătura dintre șezut și spătar, ca să nu cadă între timp și să se murdărească.

A aruncat un ochi spre Deev, privindu-l timid: făcuse totul bine?

— Ce-i asta? n-a înțeles acesta în prima clipă.

Înțelegerea n-a venit brusc, ci s-a revărsat asupra lui treptat, în valuri fierbinți. Mai întâi i-a ars măruntaiele, apoi gâtul și ceafa, și el continua să se holbeze uluit la trupul palid al fetei, căreia de frig i se făcuse pielea ca de găină – tot încerca să deslușească sensul acestui tablou straniu. Și abia când valul dogoritor i s-a revărsat deasupra capului a înțeles deodată, și a fost

gata să se sufoce.

Îi venea să zbiere și nu putea: îl durea gâtul. A apucat cămașa fetei, i-a aruncat-o direct pe pântecul adâncit – îmbracă-te repede! – și a ieșit val-vârtej.

Fața îi ardea atât de tare, că-i venea să scoată capul afară, în vânt și ploaie. S-a apucat de rama ferestrei de pe coridor și a început să tragă în jos – aceasta nu ceda. Iar de la efort, se simțea și mai fierbinte pe dinăuntru. Trăgea de ramă și știa că acuși-acuși o va deschide, o va deschide nesmintit – sau va sparge nenorocitul acela de geam cu pumnul...

— E blocat.

S-a întors: în spatele lui era Belaia.

Așa era, rama era bătută în cuie temeinic, de jur împrejur.

Comisarul se uita la el cu o privire ciudată, dar se mira nu de comportamentul său prostesc, ci de un gând al ei, care o nedumerea profund.

— Știți de ce flămânzesc fetele? l-a întrebat. Cred că mâncarea e otrăvită.

— Ce? nu-și putea veni în fire Deev.

— Cred că omorâm copii și apoi le vindem corpurile lor americanilor.

— Cum... Vocea încă nu-l asculta, a trebuit să tușească, apoi să repete: Cum adică le vindem?

— Destul de scump. Belaia vorbea calm, pronunțând clar fiecare cuvânt. Băieții ruși cu douăzeci de ruble. Cei tătari, cu cincisprezece. Ciuvașii și mordvinii, cu zece. Iar fetele – toate cu zece ruble, indiferent de naționalitate.

Ușa de la compartimentul comisarului era întredeschisă. Fetița interogată de Belaia a apărut o clipă prin crăpătură, privindu-i pe adulți cu ochii înroșiți de plâns, apoi s-a retras înauntru.

— Cine a răspândit zvonul?

— Asta n-o să vă spună. Belaia se uita întruna pe geamul bătut în cuie, ud de ploaie. Niciodată.

Deev nu și-a dat seama nici el cum s-a întâmplat, dar după o clipă era deja în vagonul fetelor, plimbându-se furios printre priciuri și urlând atât de tare, că probabil îl auzeau și mecanicii din locomotivă.

— ...Ce americani?! răcnea el. Cum au putut creierele voastre de găină

să inventeze așa ceva?! Cum vi s-au sucit limbile ca să vă spuneți una ca asta?! Sunetele i se revărsau din laringe liber și curat, de parcă nu le dojeneau, ci le cânta un cântec. Vă ordon să lăsați prostiile și să mâncați! Regula numărul patru – regula comandantului de eșalon! Executarea imediat!

Fetele răsculate aveau ochii holbați de spaimă și deschideau și închideau gura ca peștii pe uscat. Cătorva li se rostogoleau pe obraji lacrimi și muci, dar nu cutezau să plângă auzit, nu cutezau nici să scâncească – așa că stăteau așa, cu fețele ude. Până și surorile se băgaseră prin colțuri, ca suflate de vânt.

Numai Belaia nu era tulburată: a înșfăcat prima gamelă cu cașă care i-a căzut sub mână și – pleosc! – și-a răsturnat-o în palmă, după care a început să mănânce tacticoasă direct din mână, adunând cu buzele bobitele care se împrăștiau și lingându-și degetele. Apoi încă o gamelă – pleosc!

Văzând asta, Deev și-a trântit și el o gamelă în palmă – pleosc! Nu lingea mâncarea – era mult prea furios –, ci o arunca în el, înghițind-o pe nemestecate, abia mișcându-și fălcile și rostogolindu-și ochii. Grăunțele nemestecate îi rămâneau în gât, dar el, încăpățânat, a mai înfulecat o gamelă.

La început, fetele au privit uluite cum adulții le mănâncă rațiile, apoi, ca la o comandă, s-au apucat să se îndoape. Unele își aruncau cașă direct în gură, altele își afundau fața în gamelă și o apucau cu buzele, altele, asemeni comisarului, și-o turnau în palmă și mâncau de acolo...

După un minut, prânzul era terminat.

Pasagerii din toate cele cinci vagoane erau hrăniți.

*

Zvonurile vor însoți trenul tot drumul. Niciodată Deev nu va afla cine le inventa ori de unde pornea un zvon sau altul. Cel mai persistent – cel despre „eșalonul american“ – a apărut și s-a stins de mai multe ori. Că mergea pe căile ferate ale Rusiei o garnitură de o sută de vagoane, umplute până la refuz cu porumb, ciocolată și conserve de carne. Și erau în ele atâtea provizii, că se împărțeau în fiecare gară, și tot nu se împuținau. Dar nu se împărțeau tuturor, numai celor care acceptau să învețe pe dinafară în limba

americană o numărătoare lungă în versuri și s-o spună de trei ori fără să se încurce, stând într-un picior și fără să clipească nici o singură dată. Iar numărătorea aceasta nu era o simplă poezioară, ci un jurământ de credință față de regele american. Pentru o mâncare atât de îmbelșugată, puteai să rostești și un astfel de jurământ. Cu atât mai mult cu cât – unde era el, peste ce mări și țări, acest rege nevăzut?!

Zvonul trist despre moartea lui Lenin va stârni puține lacrimi, mai ales fetelor. Nu mai e cu noi conducătorul proletariatului mondial, cică a murit de mult. Cât despre faptul că ziarele publicau articole despre sănătatea lui, toate astea erau prostii și „baliverne“. De fapt, bunicul Lenin zace deja într-un sicriu de cristal, și sicriul ăsta e atârnat pe țepii de aur ai celui mai înalt turn al Kremlinului moscovit. Păzesc acest sicriu, schimbându-se unul pe altul, tovarășii Troțki, Kalinin și Dzerjinski, iar credincioasa Krupskaja îi pune cu mâna ei în urechi vată înmuiată în ceară fiecăruia dintre străjeri, ca să nu-i asurzească zgomotul clopotelor.

Zvonul despre năvălirea împăratului chinez îi va lăsa indiferenți pe copii – vor comenta un pic, apoi se vor liniști: până în Turkestan, unde se ducea „ghirlanda“ lui Deev, chinezii n-aveau cum să ajungă, iar rude dragi în Rusia, după care să sufere, nu avea nici unul dintre pasageri.

Unele zvonuri erau atât de stupide, că se râdea de ele pe ascuns, dar și ele trebuiau combătute. Ba că Deev e un vampir adevărat, de-ăla de care vezi la cinematograful: noaptea îi ies niște colți lungi, trece prin vagoane și bea sângele pasagerilor neascultători. Ba că Deev e spion englez. Ba că Deev e Fridtjof Nansen⁵ în persoană, și a adus în Rusia înfometată un milion de puduri de alimente, a învățat aici limba rusă, iar acum duce în schimb peste graniță un milion de copii – ca hrană pentru urșii albi, care suferă și ei din pricina foametei la Polul Nord.

⁵. Fridtjof Nansen (1861–1930), explorator și om de știință, a participat activ la combaterea foametei din Rusia. Numele său era foarte cunoscut, chiar și țăranilor.

În mod ciudat, asemenea zvonuri despre Belaia nu vor circula, numai despre Deev.

De unde apăreau asemenea trăsni, el nu va înțelege. Poate că fanteziile bizare și înspăimântătoare sunt necesare copiilor – în locul basmelor, în care

ei nu cred.

*

— Copilul are nevoie de lapte, a spus Fatima.

Ghemotocul care-i fusese pus în brațe cu câteva ore în urmă se trezise de mult și zbiera cât îl țineau plămânii, căscându-și gura fără dinți și făcând niște baloane uriașe de salivă. Sugarul era mititel, slăbuț, dar cu o gură imensă.

Printre picioarele Fatimei se mai încurcau vreo cinci prichindei: locatarii vagonului pentru copii mici se târau ca furnicile prin compartimente și coridoare, adulmecând și lingând cu fețișoare curioase tot ce întâlneau în cale; cei mai timizi se îngrămădeau pe lângă fustele surorilor și se agățau de ele cu putere, formând un fel de trenă umană stângace. De aceea, Fatima se mișca acum încet, potrivindu-și lungimea pasului la pașii inegali ai piciorușelor de copil, totodată legănând pruncul cu grijă, ca să nu lovească pe cineva din „suitsa” sa cu cotul. Pe fața ei rotundă și frumoasă, Deev nu observa nici urmă de supărare sau oboseală – dimpotrivă, parcă întinerise în ultimele ore. Femeia aceasta părea să fi fost așa dintotdeauna: potopită de copii, cu copii în brațe și cu copii în jur. Totul la ea rămăsese neschimbat – și postura, și moliciunea mișcărilor, și privirea caldă – și în același timp, totul se schimbase: era o altă Fatima, cu picioarele pe pământ, puternică, neobosită. Se descurca în toate: îl liniștea pe sugar, le zâmbea țăncilor agățați de ea, avea grijă de ceilalți copii, vorbea cu șefii.

— Orice fel de lapte, a continuat ea liniștită, de parcă nu i s-ar fi zbatut în brațe un copil care urla din toți răunchii. De vacă, de capră, de om.

— Meiul nu e bun? a întrebat prostește Deev.

— Nu de lapte are el nevoie, ci de un orfelinat, s-a enervat Belaia. Dar cel mai apropiat e la două zile de mers. Până atunci, ori se învinețește el de plâns, ori noi. De altfel, nici n-o să-l primească acolo: eșaloanele de evacuare iau copiii din centrele de primire, nu-i aduc înapoi. Unde o să lăsăm copilul, tovarășe comandant?

Și sigur că avea dreptate: locul unui sugar nu era într-un eșalon. Dar unde era locul lui? Într-o casă de copii județeană, unde toamna șiroiește ploaia în șeminee, și iarna e promoroaca de un deget pe pereți, iar în fiecare

dimineată pe treptele de la intrare e ciopor? Într-un șanț de la marginea drumului, unde zburase, rostogolindu-se și rupându-și picioarele mama lui?

Fatima, mutând cu îndemânare micuțul de pe un braț pe celălalt, l-a eliberat din scutecul ud leoarcă. S-a dovedit că era băiețel. Ca să nu răcească, l-a acoperit cu trupul ei plin, și el s-a prins imediat de ea cu mânuțele-i numai cute, culcușindu-se pe pieptul și pântecul femeii ca pe o pernă. Și era atâta disperare și dragoste de viață în această mișcare, că Deev s-a simțit dogorind pe dinăuntru.

Acest tablou intim îl stânjenea – vrând să-și ocupe ochii și mâinile, a ridicat cârpa purpurie aruncată pe jos și a desfășurat-o. Nu era câtuși de puțin un scutec, ci un steag: pe pânza bordată cu șnur galben se întindea, brodată cu litere mari, lozinca: „Moarte burjuilor și slugoilor lor!”

— Spălați materialul propagandistic și atârnați-l pe perete, a ordonat el, așezând cu grijă steagul într-o vană goală. Facem rost și de lapte. Până atunci, Fatima, fă ce știi cu copilul, dansează cu el, cântă-i în greaca veche, numai să nu mai urle.

— Pe cine aveți de gând să mulgeți? a rânjit Belaia. Pe mecanicii întâlنيți în cale?

Nu s-a învrednicit să-i răspundă. Și-a deschiat tunică, și-a scos-o peste cap, și-a scos și cămașa de corp și i-a aruncat-o Fatimei, pentru pruncul gol – să aibă și Cuculeț îmbrăcăminte albă, ca restul copiilor. Era în acest gest ceva autentic, adevărat, ca și cum, prin intermediul cămășii albe, Deev îl primea oficial în eșalon pe sugăr. Și mai adevărat era că acum rămăsese el fără lenjerie – la fel ca alți cinci sute de frați-soldați necunoscuți din fortăreața Kazanului.

Brusc, și-a dat seama că e pe jumătate dezbrăcat, și femeile îl privesc cu atenție. Nu se uitau în ochii lui, ci la brațele și umerii lui goi: Belaia evaluând, ca un doctor la consultație, iar Fatima – trist și blând, matern. Femeile tot femei! Ce contează că una e universitară, iar cealaltă comisar...

Îi ardeau obraji, de parcă nu tovarășele lui de drum se holbau la un trup de bărbat, ci el la unul de femeie. Dar nu era timp de prostii – sosise momentul să se prezinte la infirmerie, sub ochii severi ai felcerului.

Și-a tras tunică, și-a netezit părul ciufulit și s-a adunat. Dar felcerul și-a făcut el însuși apariția, cu ochii mai sumbri ca oricând, în mâini cu o găleată

plină pe jumătate cu cașă.

— Ce-i, nepoate, a zis el, fugi de mine? I-o companie întreagă nehrănită acolo. Bolnavilor la pat nu putem să le dăm mei, și așa au gâturile făcute praf. Unde sunt ouăle și untura promise?

*

Buzele bolnavilor erau uscate și palide, cu crăpături și bășici albe. Într-o gură cu asemenea buze ți-era și frică să bagi o lingură, să n-o rănești (deși în tren nu erau linguri deloc). Nasurile le erau ascuțite, cu o crustă întărită în jurul nărilor. Ochii, închiși.

Copiii zăceau pe priciuri, înfășurați în sacii care le țineau loc de pături. Lângă pânda neagră, fețișoarele lor păreau albe ca hârtia. Din loc în loc, pe saci erau vulturi mari cu două capete și inscripții violete: „Telegraful din Moscova“, „Poșta din Sankt-Petersburg“, „Căile Ferate din Tiflis⁶“. Sacul lui Senea-Ciuvașul era străin – plin de litere necunoscute, pe care Deev nu știa să le citească: „Coffee of Costa Rica“. Nu se simțea în largul lui privind blazoanele imperiale și inscripțiile străine pe trupurile copiilor sovietici, dar nu avea ce face.

⁶. Denumirea veche a orașului gruzin Tbilisi.

Spațiul fostei biserici era generos decorat cu filigran de lemn aurit, iar lumina care se revărsa prin ferestrele în ogivă juca pe acest aur, împrăștiind în jur scânteieri galbene: pe trupurile și chipurile copiilor, pe priciurile proaspăt strunjite, pe masa cândva de bucătărie, acum transformată în masă de operație, pe halatul alb al felcerului și pe paravanul zdrențuit al altarului, în spatele căruia se ascundea culcușul bătrânului.

— Dacă vrei să știi, aveam tot dreptul să mă dau jos din tren, a anunțat îmbufnat Bug îndată ce au ajuns în infirmerie.

Așa e, a aprobat din cap obosit Deev. Avea.

— Și nu renunț la acest drept! Nu m-am angajat să suplinesc singur un sanatoriu întreg! Cu bucătari, surori specializate în nutriție, infirmiere și medici-profesori.

Din nou Deev a dat din cap: așa e, a luat act.

— Și de aceea pun o condiție: îmi îndeplinești toate cererile cu precizie.

Eu nu-mi asum responsabilitatea pentru bolnavi, tu îi ai pe conștiință pe toți, nepoate. Dar o să încerc să te ajut.

Deev s-a învoit și cu asta.

— Pentru început, dă-mi lapte. Și mai multe ouă, pentru șodou. Unt deocamdată nu-ți cer, să vedem cum le funcționează burțile. Dacă ai ulei de pește, dă-mi și de-ăsta, încep să le administrez câte o picătură. Și carne, firește, slabă – pentru un organism istovit, proteinele sunt vitale. Și săpun de casă și parafină, să le curăț bubele.

Deev s-a încruntat, dar n-avea ce face, a dat iar din cap. Îți dau, adică, sigur că-ți dau. Curând.

— Îmi trebuie imediat! Trebuie să-i hrănesc de opt ori pe zi, chiar mai des. Dacă n-ai lapte și ouă, dă-mi ce ai din rațiile speciale.

Deev tăcea, nici măcar nu mai dădea din cap. Cum să admită că nici gând de rații speciale și că în cămara din bucătărie erau doar crupe și pastă de semințe de floarea-soarelui? Cât despre săpun și parafină, nici nu putea fi vorba.

— Ce, nici carne n-ai? nu-i venea să creadă felcerului. Nici făină, nici smântână? Nici pește? Nici cacao sau ciocolată? Zahăr, măcar? Nici un fel de alimente mai hrănitoare?

Când ai văzut tu ultima dată ciocolată și smântână?! îi venea lui Deev să tipe. Oamenii obișnuiți nici nu-și mai amintesc cuvintele, darămite gusturile! Ce, ai ajuns aici, în tren, direct din lună?! Dar n-a țipat, s-a abținut.

— Atunci cum i-ai luat, nepoțele? Bug se uita la Deev de parcă-l vedea pentru prima dată. Ce-ai sperat? Cu ce aveai de gând să-i hrănești, cu duh sfânt?

— Hai să le dăm mei deocamdată, a propus Deev.

— Ești prost? Poți să consideri că deja i-ai omorât pe toți. Cu mâna ta.

Trebuia, așadar, să-i fi lăsat să moară la centrul de primire? Unde era o rublă pe săptămână de copil?! Unde cele mai hrănitoare alimente sunt praful de moară și cojile de ovăz?

— La țară, sugarii sunt hrăniți cu mei, a insistat Deev. Îl mărunțim bine de tot cu dinții și i-l băgăm în gură fiecăruia.

— Te-ai hotărât să faci gropar din mine? Bug și-a descheiat nasturii

halatului alb, dar degetele nu-l ascultau, se tot împotmoleau. N-o să-ți iasă. Eu sunt învățat să vindec, nu să îngrop. Chiar în gara următoare cobor.

— Nu, a clătinat din cap Deev. N-o să cobori. Pentru că o să-ți fac rost de toate. Ciocolată nu-ți promit, dar unt și ouă, posibil.

— Mai ești și lăudăros!

Isprăvind într-un târziu cu nasturii, Bug și-a scos geamantanul de sub masa de operație și a început să-și așeze halatul în el; l-a așezat grijuliu, dar mânecile albe nu voiau nicicum să se aranjeze în adâncul cutiei de placaj – ieșeau în afară încăpățânate, nelăsând încuietorea geamantanului să se închidă.

Și atunci s-a auzit un râs înfundat: chicotea prichindelul care se holba întruna în tavan; și acum se holba, fără să-și schimbe expresia feței și fără ca măcar să-și desfacă buzele, dar de undeva din pântecul lui ieșeau niște sunete abia auzite. Râdea nu de adulți, ci de ceva tainic, numai al lui. De-asta Deev îl poreclise încă de dimineață Râsul-Gândacului. Băiatul se dezvățase deja să vorbească, dar să râdă, nu.

— Dacă-ți fac rost, rămâi în eșalon?

— Nu rămân.

— Și ajungi la tribunal! Îți ordon să consideri misiunea de salvare a copiilor flămânzi una de război. Fuga din eșalon o echivalez cu dezertarea.

— Eu, nepoate, am ieșit la pensie din armată când tu nici nu erai născut. Nu mai ascult de ordine de un sfert de veac.

— Ei, dracu' să te ia! s-a supărat Deev. N-ai decât să sari din mers dacă-ți vine. Să-ți cauți un eșalon mai bogat! În care cacaua se servește în cești de argint și zahărul se amestecă cu lingurițe de aur. Auzi, îmi pune condiții, imperialistul... O să hrănesc singur copiii! Deja nu mai vorbea, ci țipa din toate puterile, fără să mai țină cont de vârsta înaintată a interlocutorului și de părul lui alb. Și-o să-i conduc singur! Toți o să-mi ajungă în Samarkand, toți până la unul!

A luat găleata cu cașă rămasă pe jos, a scos din ea jumătate de cană și a început să-i hrănească pe copii.

Se gândise să scuipe meiul mărunțit în cană și să-l dea să bea celor bolnavi, dar nu-i ieșea – aceștia păreau a se fi dezvățat până și să bea: nu reușeau să deschidă la timp fălcile sau, dimpotrivă, să le închidă; cana li se

lovea zăngănind de dinți, terciul le curgea pe față, fără să le ajungă în gât.

A hotărât să-i hrănească altfel – ca pe sugari.

A început cu Albinuța. A mestecat îndelung meiul fiert, plimbând cu limba amestecul făinos pe cerul gurii; apoi a luat cu grijă în mâini fețișoara slăbuță a Albinuței și a aplecat-o spre el. A deschis cu buzele gura uscată a fetei și încet, ținându-și răsuflarea și simțind-o pe a ei pe obraji, i-a desfăcut dinții cu limba și a așteptat până când dumaticatul de cașă a curs din el în copilă. Buzele reci ale acesteia s-au strâns abia simțit – fetița înghițea. Bun, și-a zis Deev. S-a desprins de gura micuței și a mestecat o nouă porție, apoi s-a aplecat din nou spre buzele Albinuței. Bun.

Se gândea că încă nu sărutase niciodată o fată sau o femeie pe buze. Și acum uite că săruta. Și Albinuța, la rândul ei, săruta și ea. Bun. Se mai gândea și că să facă rost pe drum de lapte pentru sugar era destul de greu, dar de unt și ouă – aproape imposibil. Undeva însă, în lumea mare și rea, trebuiau să fie și lapte, și unt, și ouă – măcar câțiva pfunzi, câteva zeci. Nu se putea să nu fie. Bun. Se mai gândea că dacă Bug are destulă minte, n-o să coboare în prima gară în care aveau să oprească să-și refacă proviziile de apă și cărbuni, ci o să aștepte un nod feroviar mai mare – de acolo era mai simplu să plece. Asta însemna că felcerul o să mai stea o vreme cu copiii și poate se trezește conștiința în el...

Apoi i-a hrănit pe Circăreasă și pe Năsuc-Lung.

Roțile băteau ritmul. Râsul-Gândacului chicotea încetișor, în legea lui. Din când în când țipa Senea-Ciuvașul, ba trezindu-se, ba cufundându-se la loc în uitare. Felcerul Bug ședea pe un taburet, urmărindu-l pe Deev. Când Circăreasa a început să verse cașă nemărunțită, s-a apucat să-i spele fața și să aibă grijă să nu se sufoce.

Burțile celorlalți copii au primit mâncarea – Deev i-a hrănit și pe Popândău, și pe Zbârciog, și pe Charlie Chaplin. Pe ceilalți n-a mai apucat – trenul trecea duduind podul peste Volga, apropiindu-se de gară, și el se gândea de unde să facă rost de alimente. Gândul era disperat, nebunesc chiar, dar altul nu avea. I-a întins felcerului găleata cu restul de cașă și, fără a rosti o vorbă, a țâșnit afară.

Gara minusculă se numea Svaijsk. Orașelul cu același nume se întindea ceva mai departe, la câteva verste – pe malul Volgăi și al Sviiagăi, care se vărsa în fluviu. Pe lângă gară erau câteva căsuțe, sala de așteptare cu apă fiartă și ceai pentru pasageri și un hidrant.

— Aici înnoptăm, i-a comunicat Deev mecanicului când brațul lung al hidrantului s-a lipit de botul locomotivei și a început să tremure sub presiunea apei.

— În traseul meu figurează încă patruzeci de verste! s-a neliniștit acesta. Chiar tu ți-ai azi-dimineață să zburăm ca săgeata!

— Țipam, a fost de acord Deev. Acum m-am răzgândit.

N-a mai stat să asculte protestele mecanicului. A sărit jos și a pornit pe poteca abia vizibilă spre oraș.

— Ai o armată de copii flămânzi! a strigat în urma lui mecanicul. De ce-ii aici, minte puțină?

Bine zis: minte puțină. Mai corect ar fi fost chiar cap sec. Altfel de ce s-ar fi dus Deev acolo unde oamenii sănătoși la minte nu se duc? Și având de gând să facă ceva ce se putea numi de-a dreptul nechibzuit? Comisarului nu i-a spus nimic – Belaia nici nu știa deocamdată că oprirea cu de la sine putere trenul la jumătatea călătoriei de o zi. Prudența era acum de prisos: nimeni cu mintea întreagă nu s-ar fi apucat să caute în Povolgia ouă sau unt, smântână sau zahăr. Erau deja câțiva ani de când aceste cuvinte nu mai existau ca denumiri de alimente, ci ca amintiri despre viața trecută. Untul nu se mânca, se visa la el. Bomboanele nu se mâncau, li se povestea despre ele copiilor. De mâncat, se mâncau surrogate.

Cel mai bun surogat de pâine se obținea din mei, ovăz și tărațe. Unul destul de bun, din șroturi de tot felul. Cel mai puțin gustos, din mușchi și ierburi: urzici, lobodă, rădăcini de păpădie, rogoz, nuferi. Surogate dăunătoare erau considerate măcrișul-calului, salcâmul, coaja de tei și paie – nici porcii nu se atingeau de făina de paie. În pâine se mai puneau ghinde și lemn moale – tei, mestecăn, pin –, dar nu oricine putea mânca pâine de lemn. Nici pâine de sânge nu știa oricine să facă.

La târg se vindeau șroturi, praf de moară, furaje. Rar, lapte sau pește, cartofi, semințe de floarea-soarelui, fructe de pădure. Speculanții vindeau delicatese – ulei de in sau făină de porumb.

Deev nu mai ținea minte când mâncase ultima dată unt. Poate chiar prin aceste locuri, pe lângă Svajsk, în primul an de război: pe vremea aceea ascunzătorile țăranilor erau încă pline de provizii și aranjate simplu, undeva în podeaua hambarului sau într-un puț săpat în câmpul de cartofi, astfel că până și un copil le putea găsi.

Până a ajuns în oraș, s-a lăsat seara; a intrat pe întuneric. Așezarea era minusculă, ca de jucărie – stătea suspendată pe culmea unui deal mare, părând gata-gata să se prăvălească în Volga –, și Deev a hotărât să se ducă în vârf, în inima Svajskului. Unde se afla ceea ce căuta nu știa, dar era încredințat că va găsi – era bine că era noapte: acolo unde se ducea el, nu se dormea noaptea. Și nu se înșela – a zărit încă de departe casa mare, cu etaj, cu mezanin spațios și balcon pe toată lățimea. Geamurile erau puternic luminate. Străzile din jur erau negre și liniștite – casa plana peste oraș ca un astru de pe bolta cerească.

Urcând panta pavată, Deev a prins în întuneric niște sunete abia auzite – plânset și suspine. Nu-i putea desluși pe cei care plângeau: poate femei, poate bătrâni, erau niște umbre. De un lucru își dădea seama: erau mulți – se înghesuiau pe lângă copaci și garduri, la apropierea lui Deev au tăcut, iar după ce i-a depășit, suspinele au reînceput. Cu cât se apropia mai mult de casă, cu atât erau mai puțini. În scuarul de lângă casa luminată nu era nimeni. Suspinele rămase în urmă aproape se dizolvaseră în tăcere, dar nu de tot – tremurau în aer, ca un bâzâit de țânțari îndepărtat.

Din adâncul casei s-a auzit o împușcătură, apoi încă una – undeva departe a lătrat scurt un câine trezit din somn, apoi a tăcut. A tăcut, ca retezat, și bâzâitul de țânțari.

Deev a urcat în cerdac, a tras spre el ușa grea și a pășit înăuntru. Nu putea să scoată revolverul, nici măcar să-și țină mâna la buzunarul cu pricina. Și-a ridicat palmele desfăcute – ude, ca trecute prin apă – și s-a uitat în jur, gata să strige în orice clipă fraza pregătită dinainte: „Sunt de-ai voștri! Nu trageți!”

Stătea în vestibulul strâmt, cu pereți cojiți, unde chiar deasupra șindrilei dezvelite erau vopsite cu litere uriașe cuvintele: „Moarte dușmanilor poporului – korniloviștilor⁷, kappeliștilor⁸...” Sfârșitul inscripției se pierdea în întunericul pivniței, spre care cobora o scară abruptă; de acolo se auzeau

voci. O altă aripă a scării ducea la etaj, și părea că și acolo era cineva. Gărzi nu erau. Deev s-a gândit puțin și a pornit încet pe trepte în sus.

7. Trupe din Regimentul de Luptă Kornilov, parte din Armata Țaristă în Primul Război Mondial, iar apoi, în timpul Războiului Civil, din Armata Albă din sudul Rusiei, Siberia și Orientul Îndepărtat.

8. Denumire generică a trupelor Comitetului Membrilor Adunării Constituante (KOMUCI), un guvern antibolșevic autoproclamat în vremea Războiului Civil. Își datorează numele comandantului lor, generalul Vladimir Oskarovici Kappel.

Curând a ajuns în fața unei uși duble; un canat era puțin întredeschis și prin crăpătură venea lumină și mirosea a praf de pușcă. Canatul era puternic, de stejar – un revolver nu l-ar fi putut răzbi, poate doar o mitralieră. Deev s-a așezat în spatele lui, astfel încât să nu-i iasă în afară nici umerii, nici mâinile ridicate spre tavan, și-a făcut pumn palma rece de sudoare și a bătut cu grijă.

Ca răspuns, liniște.

A bătut din nou. Fără să aștepte vreo reacție, a împins ușurel canatul – acesta s-a deschis cu un scârțâit, dezvăluind un spațiu larg: multe lumini electrice, mult praf de pușcă. Din lumină și fum îl priveau pe Deev, care stătea încremenit, două găuri negre – două țevi de revolver.

— Închideți ușa, vă rog, a cerut din adâncul camerei o voce politicoasă. Deranjați.

Deev a pășit în încăpere cu genunchii muiați. Continua să-și țină palmele desfăcute întinse în sus.

Fosta sufragerie arăta de parcă ar fi fost scuturată zdravăn de un uriaș: numeroasele obiecte care populaseră cândva încăperea – tablouri, oglinzi, jardiniere – stăteau aruncare în dezordine prin colțuri, răsturnate sau așezate cu fundul în sus. Mobila era trasă de la locul ei și se îngrămădea într-un mod bizar: masa proptea un pian deschis, niște recamiere intrau în bufetul care nu mai avea uși. Toate suprafețele erau ticsite de hârtii: vrafuri de dosare, caiete și foi volante ședea teancuri într-un strat gros, care se însuflețea și fremăta la cea mai mică mișcare a aerului.

În cameră erau trei bărbați. Unul – cu păr negru și foarte buclat, ca fruntea unui berbec – stătea confortabil pe sofa, odihnindu-și picioarele pe un ceas de perete culcat lângă el, cu pendulul căzut. Al doilea – cu o mustață roșie ca focul, cu vârfuri lungi – ședea într-un fotoliu tras în

mijlocul camerei, cu revolverul ațintit spre Deev. Alături, abia încăpând într-un fotoliu identic, stătea cel de-al treilea – uriaș, chel –, tot cu revolverul ațintit spre el.

— Bună seara, tovarăși, a rostit Deev încet (buzele i se uscaseră de emoție, dar vocea nu-i tremura). Sunt șeful unui eșalon, conduc niște copii flămânzi la Samarkand. Mulți sunt căzuți la pat. Au nevoie de ouă, unt și lapte.

— Ați greșit, tovarășe, a răspuns politicoș Tigră de Berbec. Aici nu e un punct de alimentație. Aici e secția CEKA din Sviajsk.

— Știu unde am venit. Îi venea foarte tare să înghită și să-și dreagă vocea, însă gâtul îi era uscat și aspru, ca șmirghelul. Dar dumneavoastră știți cine are alimente ascunse în acest oraș.

A răsunat o împușcătură. Ceva a scârțâit și a tremurat undeva în dreapta, foarte aproape – glonțul intrase în tocul ușii. Și imediat, aproape fără pauză, a doua împușcătură – tot în tocul ușii, în stânga.

Câteva foi de hârtie au zburat de pe bufet și s-au învârtit pe parchetul ciobit.

Deev stătea nemișcat. Inima îi bătea în burtă, în gât și chiar în vârfurile degetelor întinse în sus. Ochii și nasul îl usturau tare, dar nu îndrăznea să lase în jos fie și o mână, ca să-și șteargă fața.

Cei doi din fotolii, fără să aștepte să se împrăstie fumul, au armat din nou: Mustăți de Foc amuzându-se deschis de situație și cercetându-l curios pe oaspete cu ochii lui șireți, Chelul – indiferent, cu o lentoare aristocrată în mișcări, privind nu spre Deev, ci undeva alături. Țăsta e șeful, a înțeles Deev. Țăsta hotărăște totul.

— Da, știm cine are rezerve în oraș. Tigră de Berbec părea nici să nu fi remarcat împușcăturile. Și ce, o să vă duceți să-i deschiaburiți? În vocea lui nu era nici o picătură de răutate, numai compasiune. Chiar acum, sau așteptați până dimineața?

— De dimineață plec. Deev își încorda din toate puterile degetele de la mâini, ca să nu-i tremure. Și nu am soldați însoțitori. Vă rog să mă ajutați să expropriez alimente speciale pentru copiii flămânzi de la straturile înstărite ale populației. Chiar acum.

Mustăți de Foc a pufnit într-un râs zgomotos, umflându-și obraji și

împroșcând cu salivă; ochii, și-așa înguști, s-au micșorat și mai tare, iar mustățile i s-au ridicat, acoperindu-i jumătate de față. Se sufoca de râs, i se scuturau umerii și țeasta rasă îi tremura mărunț; într-un târziu, și-a îngropat fața boțită în pumnul în care ținea revolverul și a încremenit așa, gemând ușor din cauza senzațiilor care-l copleșeau. Chelul, dimpotrivă, parcă nici nu auzise discursul îndrăzneț al lui Deev – stătea în fotoliu, gânditor, sprijinindu-și bărbia puternică în pieptul la fel de puternic și închizând ochii obosit; gâtul imens i se revărsa ca un guler deasupra tunicii.

Amândoi păreau chercheliți.

Între fotolii, Deev a observat o măsuță de șah. În loc de piese, pe tabla în pătrate se aflau pahare de cristal, câteva pline.

— Da, da, chiar acum, a dat înțelegător din cap Tigvă de Berbec. Adică noi trebuie să ne lăsăm treburile în clipa asta, să trezim niște soldați din somn, să dăm buzna în casa unui exploatator și să rechiziționăm pentru dumneavoastră o duzină de ouă și un pfund de unt?

— O duzină nu ajunge, a răspuns Deev. Avem nevoie de cel puțin o sută de ouă, iar unt – vreo zece pfunzi, nu mai puțin.

Nemaiputând să se abțină, Mustăți de Foc a izbucnit în hohote, dându-și capul pe spate și dezvelindu-și dinții maronii până la gingii. Cu mâna în care ținea revolverul se străduia să-și șteargă lacrimile – arma se bălăngănea în toate părțile.

— Bravo-oo-ooo... a scâncit el, hohotind. Bravo, neobrăzatu-uuu-lee-ee...

— Și nu e nevoie să treziți pe nimeni. Deev se străduia să nu se uite la revolver, a cărui țeavă dansa atât de aproape de el, îndreptată ba spre față, ba spre burta lui. Și nici să deschiaburiți. E nevoie numai să intrați în casă – dumneavoastră știți în a cui –, să intrați chiar acum, noaptea, când toți sunt somnoroși și nu pricep nimic. Să intrați și să le spuneți să predea proviziile. Că de-acum s-a sfârșit. O să vă creadă și o să vă asculte, o să dea totul de bunăvoie.

Din nou a răsunat o împușcătură. Într-un colț ceva a gemut, cu un ecou pe mai multe voci, iar Mustăți de Foc se holba uluit la arma fumegândă: glonțul pornit din ea rănise pianul.

Zgomotul l-a trezit pe Chel; a ridicat încet palma și – jap! Și iar a

tremurat ceva pe lângă Deev – încă un glonț intrat în tocul ușii.

La fiecare împușcătură, lui Deev i se strângea ghem stomacul – părea că se strânge și el însuși, tot gârbovindu-se și crispându-se. A observat că nu-și mai ține mâinile ridicate de o parte și de alta a capului, ci aproape în față, parcă apărându-se de gloanțe.

— Ce s-a sfârșit? a continuat netulburat Tigvă de Berbec. Sfârșitul o să fie în decembrie, când începe campania de iarnă a recoltării. Ce-o să ne mai dea culăcimea la iarnă, dacă o jecmănim acum?

— Dar știți cum sunt! Deev își încorda spinarea din toate puterile, ca să se îndoaie ca un cârlig în fața gazdelor, și de aceea glasul îi suna înfundat, de parcă ar fi fost răcit. Peste câteva luni, ascunzătorile și depozitele o să le fie iar pline ochi. Culacul e tenace, face el rost de hrană, e ca blana animalului: oricât îl scuturi, tot mișos e.

— Ascultați, de unde ați scos toate astea? Interesat de discuție, Tigvă de Berbec s-a ridicat chiar de pe sofa, ca să se uite mai bine la musafirul învăluit în rotocoale de fum. Sunteți insolent, încăpățânat și le știți pe toate!

— De aici, din Svajsk – am luptat în zona asta.

Lui Deev i s-a părut că țevicele revolverelor îl privesc din nou ca două găuri negre – dar nu, era Chelul: ridicându-și cutele pleoapelor, îl țintuia cu o privire fixă. Fața lui greoaie era neclintită ca o piatră de pavaj și tot atât de netedă: pe pielea poroasă nu se afla nici un firicel de păr, nici măcar sprâncene sau gene. Pe chelia mare, plină de umflături, lucea transpirația. Foarte încet, Chelul și-a pus arma în toc (n-a nimerit imediat, ci doar din a doua, a treia încercare); sprijinindu-se de brațele fotoliului, și-a ridicat trupul mare în scârțâitul prelung al acestuia, și-a mutat greutatea pe picioarele desfăcute larg și a încremenit așa, legănându-se vag, în mijlocul camerei. Continua să se uite la Deev – fără întrerupere.

Ceilalți au început să se agite pe dată.

— Partidul! a strigat misterios Tigvă de Berbec, deschizând larg ușa dinspre balcon și lăsând aerul proaspăt să intre în încăpere. Și apoi, lui Deev: Tovarășe, numărați-le, vă rog! Sunteți mai aproape.

Neînțelegând ce vor de la el, Deev s-a întors neliniștit și a descoperit un tablou bizar: pe tocul ușii, găurit de gloanțe, erau prinse de sus și până jos cu ace de siguranță, muște – muște cenușii, obișnuite. De la câteva

rămăseseră numai niște pete pe lemn. Altele, deși străpunse de acele de siguranță, erau încă vii și chiar dădeau din piciorușe. Pesemne că aici avusese loc un concurs de tras la țintă.

— Șase nimerite, a numărat Deev, aplecându-se oblic spre stânga. Și aici trei, a adăugat, aplecându-se spre dreapta.

Tigvă de Berbec a început să aplaude, pentru a-l onora pe câștigător, sau poate pentru a da semnalul de final. Mustăți de Foc, mormăind supărat, a înșfăcat un pahar plin de pe tabla de șah și l-a dat pe gât: după toate aparențele, astăzi pierduse. N-a reușit să pună paharul la loc pe masă – acesta i-a alunecat din mână nesigură și s-a izbit de podea, unde hârtiile, ridicate de curent, dansau învârtindu-se.

De afară se auzeau deja glasuri însuflețite, nechezat de cai. Dincolo de ușă, pe scară, tropăiau niște pași.

— Tovarășe șef de secție! a strigat o voce din prag. Le-au adus!

Chelul, clătinând ușor din cap și tot fără să-și ia ochii de la Deev, s-a dus spre ieșire. Mișcările îi erau încete și greoaie, ca ale unei locomotive în momentul plecării; parchetul gemea sub cizmele lui.

Apropiindu-se, a apucat cu labelle lui mari capul lui Deev și l-a lipit de al lui, frunte la frunte. Avea răsuflarea fierbinte și umedă – rachiul din cel mai tare: Deev s-a simțit ca și cum ar fi fost cufundat într-un butoi cu băutură. Buzele cărnoase ale Chelului s-au deschis, vrând să spună ceva, s-au mișcat îndelung, ca doi melci scoși din cochilie, și în cele din urmă au rostit:

— Când... ați luptat... aici?

— În vara lui 1918. Deev se sufoca în îmbrățișare, dar se străduia să vorbească repede și clar. În apărarea Svajskului și eliberarea Kazanului de trupele generalului Kappel.

— Unitatea?

— A doua infanterie.

— Cine... comanda... armata?

— Trupele de pe malul drept, comandantul de armată Slavin. De pe cel stâng, comandantul de brigadă Iudin.

Nu-i mai rămăsese aer în plămâni – numai aburi de alcool. Capul îi era prins în strânsoarea palmelor de fier, iar strânsoarea era tot mai puternică și mai puternică...

— Care din ei... a luat... Kazanul?

— Nici unul. Cucerirea Kazanului a fost condusă de comisarul poporului pentru afaceri militare Troțki, venit special de la Moscova.

Menghina în care era prins Deev i-a tras brusc capul undeva în sus – pământul i-a fugit de sub picioare, i s-a făcut negru în fața ochilor, ceva fierbinte și alunecos i-a lipit buzele. Această materie alunecoasă i-a umplut gura, i-a clocotit scurt în palat și i-a ajuns în gât – îl ardea pe dinăuntru, pătrunzând tot mai adânc și nelăsându-l să respire. Oare asta era? Se terminase? Așa e moartea?

Și deodată i-a dat drumul: picioarele i-au atins podeaua, ochii au văzut lumina – după ce i-a dăruit camaradului său un lung și apăsător sărut al prieteniei, Chelul și-a slăbit strânsoarea.

— De șalupe îți aduci aminte?

— Aș fi vrut să uit, dar nu pot. Deev abia-și trăgea răsuflarea. Câteodată le visez.

Cu șalupele fuseseră călcați în 1918 patruzeci de soldați din Armata Roșie care încercaseră să fugă din Svajsk în timpul luptelor. La ordinul tovarășului Troțki fuseseră împușcați în fața trupelor – îi împușcaseră chiar tovarășii de regiment –, apoi fuseseră aruncați în Volga și hăcuți.

— Eu le visez în fiecare noapte. Chelul începuse chiar să vorbească mai repede – fie îmboldit de amintire, fie pentru că i se mai muiaseră buzele între timp. Și ai mulți copii în eșalon?

— Cinci sute.

— Atunci de ce ceri așa de puțin?! Chelul și-a apucat de umeri tovarășul de luptă și l-a scuturat ușurel; Deev a fost cât pe ce să se lovească cu capul de tocul ușii. Păi cere ca lumea! Nu ouă trebuie să ceri, ci găini. Nu lapte, ci o vacă. Laba uriașă l-a bătut încetișor pe Deev peste breton și i l-a ciufulit, frecându-l – și din nou capul a fost cât pe ce să se lovească de perete. Pentru copii nu cruțăm nimic! Pentru copii – orice!

Și-a bătut fostul camarad pe umăr în semn de rămas-bun și a tropăit pe scări în jos – scara a gemut, ca de durere. După ce l-a cercetat pe Deev cu o privire atentă, Tigvă de Berbec s-a dus după el.

— Dar medicamente aveți? s-a întors Chelul pe scară. De astea de ce nu zici? Îți dau și medicamente. De toate îți dau!... Măine dimineată le

primești la tren. Ajunsese deja jos. Așteaptă.

Și Deev a vrut să coboare după ei, să iasă de acolo mâncând pământul. Dar n-a fost să fie: în cameră mai rămăsese cea de-a treia gazdă. Mustăți de Foc, rânjind cu toți dinții, îi întindea oaspetelui două pahare pline. Înțelegând totuși că acesta nu are chef să bea, le-a turnat conținutul pe gât, apoi le-a aruncat pe jos și, zdrobind cioburile de cristal cu ghetetele, s-a dus împleticindu-se pe balcon. Abia se ținea pe picioare – părea că acuși-acuși o să cadă și o să-și rupă gâtul.

Deev nu voia decât să nu-l lase să cadă: a țâșnit și el pe balcon, ca să apuce să-l prindă pe bețiv. Dar acesta l-a prins el pe Deev, băgându-i revolverul în coaste – adânc, până-n ficați.

— De unde ați știut că șeful secției a fost camaradul dumneavoastră? i-a șoptit el la ureche. Doar abia ați venit.

Deev nu-și putea aminti dacă Mustăți de Foc apucase să-și încarce arma. Poate că apucase – și s-o încarce, și să tragă cocoșul.

— N-am știut, a mărturisit el cinstit.

Țeava părea că-i despărțise măruntaiele și i se sprijinea în șira spinării – gata-gata s-o străpungă. Îl durea de i se tăiase respirația.

— Adică uite-așa, într-un oraș străin, v-ați făcut apariția la CEKA și ați cerut unt și ouă?

Anchetatorul avea privirea cât se poate de trează.

— Da, chiar așa.

— Stați, stați... Și dacă n-ar fi fost aici tovarășul dumneavoastră de pe front? Sau dacă nu v-ar fi crezut? Sau dacă nu ar fi fost de acord să vă dea ce vă trebuie? Atunci ce-ați fi făcut?

— N-aș fi plecat până nu mi-ați fi dat, a mărturisit din nou cinstit Deev.

Țeava tare s-a îndepărtat de el, și a putut respira iar.

— Da' apucător mai sunteți! a hohotit cu admirație Mustăți de Foc; trăsăturile feței i s-au îmblânzit și netezit rapid, privirea i-a fost din nou încețoșată de fumul beției. E uimitor că aveți sub comandă doar un eșalon, cu caracterul dumneavoastră!

— Sunt apucător numai pentru alții.

— Și pentru dumneavoastră? a insistat Mustăți de Foc și, împleticindu-se, a fost gata să cadă peste balustradă.

— Pentru mine nu am nevoie de nimic! Deev a apucat să-l prindă pe bețiv, dar acesta nu se mai ținea deloc pe picioare: s-a lăsat în jos, s-a scurs pe podea și, sprijinindu-se cu umerii de grilajul balconului, și-a scos afară capul ras.

— Auziți, nu vreți să veniți să lucrați la noi, la CEKA? s-a auzit glasul lui bolborosind de după balustradă. Avem nevoie de oameni ca dumneavoastră...

Iar jos, în fața clădirii, era o căruță cu oameni, toți îmbrăcați doar în lenjerie intimă, cu mâinile legate. Soldații din escortă aveau baionetele trase. În întuneric răsuna ca un cântec bâzâitul pătrunzător ca de țânțar – plânsetele și suspinele de femei –, dar cele care plângeau nu se vedeau. În schimb, se vedea perfect creștetul neted al Chelului – strălucea în lumina lunii, ca uns. Chelul stătea în cerdac și urmărea descărcarea căruței.

— E mult de lucru! s-a plâns Mustăți de Foc, legănându-și capul care atârna de la balcon. Of, ce mult...

Apoi a vomitat, îndelung și abundent.

După ce și-a ușurat burta, a pipăit în jur după revolverul scăpat, și-a pus țeava între dinți, a apăsat pe trăgaci și s-a auzit un sunet sec: cilindrul era gol.

— Le-am tras pe toate în muște... a șoptit el supărat, trăgându-și capul și ridicându-se în picioare. În muște, ai?! Deja nu mai bolborosea, ci țipa cu o răutate veselă. În muște!

Și-a băgat arma sub centură. Și-a scuturat pantalonii prăfuiți, și-a curățat praful de pe genunchi și palme și și-a mângâiat creștetul ras. A încheiat posomorât:

— Nimeni nu mă dovedește, nici vodca, nici gloanțele.

Și, uitând în sfârșit de Deev, a ieșit cu pas iute și egal.

*

Deev s-a întors la tren abia după miezul nopții. Își simțea capul greu, ca umplut cu pietre. Simțea nevoia imperioasă de a se așeza pe vine sau sprijini de ceva, dar își dădea seama că nu se poate: dacă se oprea fie și o clipă, se prăbușea în somn.

„Ghirlanda“ stătea pe șine tăcută și întunecată, cu geamurile stinse, și

numai în vagonul de comandă se auzea scâncind răgușit Cuculeț. Îl legăna Fatima, cântându-i ceva: era același cântec de leagăn pe care-l cântase și la Kazan, și în pauzele dintre strofe îi vorbea și-l dojenea cu blândețe. Nu se știe de ce, îl numea pe micuț Iskander.

Deev a bătut în ușa compartimentului de comandă – încet, temându-se să n-o trezească pe Belaia, și în același timp sperând s-o găsească trează, dar acolo nu era nimeni. A trecut prin tot trenul, de la un capăt la altul, a cercetat toate priciurile cu copii adormiți și a descoperit-o abia la coadă: Belaia și Bug, șezând pe platforma vagonului și sorbind apă fiartă, schimbau câte un cuvânt-două, apoi tăceau.

Infirmeria era desprinsă de tren: cablurile și cuplajele care o legaseră de vagonul anterior zăceau pe pământ.

— V-ați înțeles, da?

Deev abia își mișca buzele de oboseală, și vocea i-a sunat răgușit, ca a unui bolnav.

— Sunteți îndepărtat de la comandă, a rostit sec Belaia, fără să se mire de ivirea lui din întunericul nopții. În continuare o să conduc eu eșalonul. Infirmeria cu cei căzuți la pat rămâne în gară, împreună cu felcerul, să aștepte o locomotivă înapoi spre Kazan. Vă sugerez să vă întoarceți și dumneavoastră la Kazan. Și pe drum să faceți o notă explicativă cu descrierea motivelor pentru care v-ați comportat atât de iresponsabil în serviciu.

Vorbe, vorbe – ele se loveau de norul dens și zumzăitor care se lăsase asupra lui Deev și îi acoperea urechile, îi învăluia creierul.

— Să pornești la un drum de mai multe zile fără un fond de alimente – n-am mai văzut așa ceva în viața mea, a continuat norul să zumzăie cu vocea comisarului Belaia. Vă promit că voi cere personal pedeapsa cea mai severă cu putință pentru dumneavoastră.

— Ba n-o să ceri, abia a avut el putere să spună. Mâine dimineață vin alimentele.

— Le trimite Dumnezeu?

Nici amenințările, nici tonul sarcastic nu mai puteau străpunge epuizarea cumplită care-l cuprinsese – Deev nu mai avea putere nici să se justifice, nici să se supere. A ridicat doar cuplajele aruncate pe jos și le-a prins de

locomotivă, atașând la loc infirmeria. Uite-așa.

Iar când Bug și Belaia s-au ridicat de la locurile lor, vrând să protesteze, a scos revolverul din buzunar – unicul și ultimul argument. Uite-așa.

— Noapte bună, a rostit el cu greutate.

— Vă sporiți culpa prin împotrivire armată.

— Noapte bună, a repetat încet și s-a sprijinit cu spatele de cuplajele reatașate, arătând prin toată această atitudine: eu nu mă mișc de aici.

Și nu s-a mișcat. Comisarul și felcerul au plecat curând, hotărâți să lase rezolvarea pe a doua zi dimineată. Iar Deev a rămas – să păzească cuplajele.

Putea să se așeze pe traverse și să ațipească, sau să tragă un pui de somn pe treptele vagonului, sau chiar să se întoarcă în compartiment și să doarmă câteva ceasuri până la răsărit – infirmeria nu avea să dispară nicăieri în timpul nopții. Dar Deev a rămas în picioare, sprijinit cu încăpățănare de cuplaje – simțind cu spinarea cablurile și lanțurile înfășurate în jurul lor –, ca ținut în loc.

Din când în când părea să ațipească. Dar ațipeala era grea, apăsătoare – nu diminuea, ci sporea oboseala. De fiecare dată se smulgea din somn ca și cum s-ar fi tras de păr în sus. I se tot năzărea că trenul se mișcă și pleacă, lăsându-i în gară pe el și vagonul-infirmerie în care dormeau bolnavii. Sau că vagonul-infirmerie e tras înapoi spre Kazan, și, lipit de el, și Deev – și toate casele, și stâlpii, și copacii plutesc pe lângă el, ducându-i înapoi pe rătăciți...

Dar oare i se năzărea? De fapt, chiar plutea de-a lungul eșalonului un copac uriaș, cu frunze verzi-gălbui. Și plutea ciudat, nu în picioare, cum se cuvine să facă un copac, ci culcat, parcă legănându-se pe valurile ceții dinaintea zorilor; rămurelele lui întinse zgâriau pământul și scrâșneau neplăcut, scrijelind geamurile vagonului. E o nălucire, o nălucire! Și-a scuturat capul împâclit de somn, dar copacul n-a dispărut, ci devenea tot mai clar. O creangă lungă s-a întins spre Deev și l-a mângâiat pe față. Pe creangă tremurau niște fructe verzi: mere.

Buimăcit de o vedenie atât de limpede, a sărit pe peron. Copacul, tăiat chiar de la rădăcină, era tras de un automobil: trunchiul îl țineau niște soldați care stăteau în mașină, iar coroana se târa pe pământ. Zorii abia pâlpâiau pe cer, dar chiar și în lumina slabă a dimineții se vedea că era plin

de mere.

— N-au apucat să le culeagă, le-au adus așa, s-a scuzat Tigvă de Berbec, sărind din automobil. Unde să descărcăm alimentele?

Negăsindu-și cuvintele de uluire, Deev a arătat cu mâna spre bucătăria de campanie – și soldații au aruncat cu elan mărul pe acoperiș, legându-l cu ceva: bucătărioara aproape a dispărut sub umbra viguroasei plante.

Copiii somnoroși urmăreau operațiunea, toți până la unul, cu nasurile lipite de geamuri și gurile căscate. Adulții au coborât și au înconjurat mașina, dar nu se încumetau să vorbească cu cekiștii – stăteau tăcuți, încremeniți, privind descărcarea darurilor.

În afară de mere mai fuseseră aduși câțiva saci voluminoși, umpluți atât de tare, încât conținutul li se amesteca: cartofi cu bucăți de slănină, ovăz cu ouă sparte, iar fructele de pădure deshidratate se lipeau de babuști. Toți aceștia i-au fost dați lui Memelea. Un alt sac greu zornăia bizar; uitându-se în el, Deev a descoperit o grămadă de cioburi de faianță – bucăți de cești și farfurii; pesemne, în sac fusese aruncat un serviciu de ceai, dacă nu chiar două. Și pe acesta l-a trimis la Memelea – vedem mai târziu. Mai veneau coșuri cu cloști: găinile stăteau înghesuite în împletituri, fără să se poată mișca, unele aproape că se sufocaseră pe drum și abia respirau. Și acestea, tot la Memelea! Și sticlele cu lapte, tot acolo! Și ulcelele cu smântână...

— Cum faceți? a întrebat Belaia după ce automobilul cu cekiști a părăsit gara și a dispărut în rotocoale de ceață.

— Nu știu, a ridicat din umeri Deev. Am avut noroc.

— Tovarășe comandant de eșalon! a venit în fugă mecanicul de tren, care observase totul de la distanță. Ordonăți încălzirea motorului?

— Ordon, a dat din cap Deev. Și nu te zgârci la cărbuni. Ai grijă să zburăm ca săgeata!

Și au zburat – după câteva ore, când locomotiva a fost încălzită și copiii hrăniți cu pastă groasă de tărațe și mere. Bolnavilor li s-a dat șodou – câteva înghițituri de lapte bătut cu un ou și un praf de făină fiecăruia.

Deev n-a văzut asta – dormea în compartimentul său, cu nasul înfipt în tapițeria înflorată, fără să-și fi scos vestonul sau să se fi descălțat. O mână și un picior îi atârnav spre podea, de șold i se sprijinea revolverul ascuns în buzunar, pieptul îi era împuns de arcurile sofalei – și îi era bine. Somnul i-a

fost dulce și lin – dar întrerupt la răstimpuri de gânduri disperate sau de vise: ba îi părea rău că printre daruri nu se găsea miere pentru Albinuță, ba îl cuprindea neliniștea că laptele se va acri repede...

În vagonul de comandă era liniște: țâncii erau sătui, chiar și Cuculeț tăcuse după ce fusese hrănit. Dar Fatima continua să cânte, și Deev se simțea bine, ca și cum i-ar fi cântat lui. Vocea abia se auzea de pe coridor, dar nu avea putere să se ridice și să deschidă ușa – așa că plutea legănat de toropeală, însoțit de sunetele mângâietoare, ba adâncindu-se în somn, ba trezindu-se.

Orice nume-i cenușă pe lângă al tău.

Orice chip e doar tremur pe ape.

Orice glas e doar vânt peste culmi,

În afară de-al tău, Iskander.

Cine o fi fost Iskander ăsta pentru ea? Fiu? Soț? Iubit? Cântecele de leagăn era matern, dar în vocea liniștită a cântăreței răsună o asemenea pasiune, că Deev ar fi crezut orice variantă.

Parcă și roțile sunau acum altfel: *is-kan-der... is-kan-der...* Și vaporii de aburi șuierau la fel: *is-ss-sssss!*... Și fluierul locomotivei cânta din toate puterile: *iskande-eeee-er!*

Nu-mi trebuie fiice – nici una, nici zece,

Nu vreau nici alți fii.

N-am loc pentru ei – nici în cap, nici în suflet.

Totul de tine e plin,

Cum plin e fundul mării de apă.

Trenul zbura prin pădurea neagră, spintecând norii de ceață și suflând, la rândul lui, alții. Umezeala zorilor se așeza pe laturile vagoanelor, se scurgea în picături pe ferestre, spălând și geamurile, și fețele copiilor, care se oglindeau în ele.

Pe acoperișul bucătăriei de campanie, Memelea stătea printre crengile puternice de măr și culegea fructele. Umpluse deja toți sacii și coșurile goale – merele tot nu se terminaseră. Această abundență neașteptată îl făcea să surâdă des, mijindu-și ochii și sorbind cu buzele vântul. Iar în pauzele de veselie, suferința pentru copacul ucis îl făcea să plângă, să-i mângâie

coroana foșnitoare și să-i ceară în șoaptă iertare.

*Aș culege stele de pe cer și soarele l-aș înghiți –
Numai să nu sosească zorii despărțirii.
Dar să te las să dormi pe veci îmi e cu neputință.
Dormi, dară, și trezește-te,
Trezește-te bărbat.*

Chiar la coada trenului, pe platformă, stătea felcerul Bug și privea la șinele și traversele care piereau în depărtare. Și pinii se îndepărtau de el, și mestecenii, și tufele de zmeură de pe marginea căii ferate, și cărări, și ravene, și bucăți de cer cenușiu oglindite-n băltoace – toate se îndepărtau. În spatele lui, în infirmerie, îl așteptau copiii; și halatul alb îl aștepta – scos iar din geamantan și pus cu grijă pe pat. Și trebuia să se ducă acolo, firește, să-și pună halatul și să fie cu copiii – dar atât de proaspătă și blândă era dimineața aceasta și atât de nesigură lumea învăluită în ceață, că Bug stătea mai departe pe platformă.

*Eu pasăre sunt, înecată în valurile mării.
Eu stea sunt, prăbușită în fântână.
Sunt pește ce se zbate pe nisip.
Asta sunt fără tine, copile preaiubit.*

În vagonul de comandă – în colțul cel mai îndepărtat, pe un prici, în spatele unei perdele de pânză, stătea întinsă Fatima. Nu era singură: la pieptul ei dormea liniștit bebelușul. Din gurița întredeschisă și parcă zâmbitoare îi șiroia pe obraz un pârlăuș luminos – sătul, regurgitase ușor. Femeia se înfășurase în jurul copilului ca o pătură, ca un cocon, și cânta nesfârșitul ei cântec de leagăn. În pauzele dintre strofe se apropia de creștetul micuțului și îl săruta, îi săruta și tâmplele, și fruntea – fierbinte și des.

„Dormi, băiețelul meu“, menea Fatima. „Dormi, și trezește-te bărbat...“
Deev dormea ascultător.

*

Soarele palid de octombrie încă nu ajunsese la zenit, dar Deev deja se

ridicase în picioare. Îl durea corpul de nesomn și nu avea capul limpede, dar știa că în curând organismul se va adapta și va uita de oboseală. Nu era timp de dormit: îi promisese comisarului că vor munci împreună și trebuia să se țină de cuvânt.

Belaia nu mai era în compartiment și a vrut s-o caute prin tren, dar ceva din interiorul lui l-a îmboldit să intre și să se uite în jur cu atenție. Vedea pentru prima dată compartimentul vecin la lumina zilei și nu găsea nimic neobișnuit în el: sofaua era lată, măsuța de lângă fereastră, lustruită, iar perdelele, de catifea. Abia după câteva clipe și-a dat seama, și a încremenit uluit: aici nu erau flori și petale. Încăperea avea mobilier de stejar bălăcit și țesături în nuanțe de bordo – nici tu franjuri la draperii, nici stucaturi pe tavan, nici candelabre ornamentate. În mod vădit, Deev nimerise un compartiment pentru femei, iar Belaia, unul pentru bărbați. A bombănit, dar nu era nimic de făcut – doar nu era să se certe pentru asemenea fleacuri.

A găsit-o pe Belaia în vagonul-bucătărie – inspecta gospodăria. Nu i-a spus nimic, s-a alăturat inspecției în tăcere; păstra o expresie cât mai serioasă, ca să fie limpede de la prima privire cine era șeful aici. Găinile împrăștiate prin vagon îl priveau cu ochii lor rotunzi și se dădeau la o parte fluturând din aripi.

— Să scoți găinile din bucătărie, ordona Belaia. Le pui în vagonul de comandă, în compartimentele pentru încălzire. Din crengile de măr le faci stinghii. Coșurile le umpli cu paie și le faci cuibare. Podelele murdărite de păsări le freci cu nisip.

Repetă fiecare frază de mai multe ori. Pentru claritate, arăta cu degetul fiecare dintre lucrurile numite, iar în pauzele dintre indicații îi arunca priviri expresive lui Memelea. Acesta, cu bărbia tremurând de zel, se repezea pe dată să îndeplinească fiecare comandă, dar nu apuca să ducă treaba până la capăt: ordinele curgeau peste capul bucătarului unul după altul, și el se învârtea ca un titirez în spațiul strâmt al bucătăriei, gata să cadă din picioare de atâta râvnă.

— Să-ți speli boneta și tunică până se fac albe ca zăpada. Și gâtul să ți-l speli! Și mizeria de sub unghii!

N-o să se descurce, neghiobul, s-a gândit Deev. O să uite, o să se încurce: în loc de tunică o să spele găinile, iar boneta o să și-o umple cu paie... Dar

nu avea dreptate să se îndoiască: până la amiază, camerele de încălzire din vagonul de comandă – două nișe în care se aflau sobele și lemnele – s-au transformat în cotețe de păsări. Cloștile stăteau pe crengile de măr – pe multe niveluri, din podea până-n tavan –, acoperiseră sobele calde și grămezile de lemne; câte unele se încăpățâneau să ajungă mai sus sau să se uite pe fereastră – se dezechilibrau și cădeau; vagonul de comandă se umpluse de cotcodăceli și țipete de păsări. Copiii, curioși, ar fi încercat să se împrietenească cu găinile, dar acestea erau puse sub cheie – nu atât din pricina țăncilor, cât din pricina celor mai mari, care pesemne nu s-ar fi dat în lături să pună mâna pe câte un ou proaspăt.

Și uniforma bucătarului a fost rapid spălată, a fost curățată și pardoseala bucătăriei. Trunchiul de măr rămas după tăierea stinghiilor pentru păsări a fost făcut lemne de foc. Toate darurile cekiştilor din Svajsk erau socotite: Memelea nu știa nici să scrie, nici să socotească, dar, la sfatul comisarului, desenase cu cretă pe pereții de scânduri imaginile alimentelor – ouă, ulcele cu smântână, câni cu grăunțe – și în dreptul fiecărui desen pusese un număr de bețișoare, astfel că bucătărioara amintea acum de o peșteră pictată de un om din vechime.

Trebuia să recunoască: Belaia găsisese o cale de a se înțelege cu bucătarul prostănac – mult mai bine decât comandantul eșalonului. Când comisarul și Memelea au început să discute meniul pentru cină (având în vedere că era destulă mâncare, s-a hotărât ca pasagerii să fie hrăniți generos – de două ori pe zi, dimineața și seara), Deev ar fi vrut să participe, dar n-a făcut-o: n-avea rost să se amestece în ceva atât de mărunț. Dacă se descurcă comisarul, foarte bine, n-are decât.

Iar aceasta se descurca. A ordonat ca alimentele pentru bolnavi să fie duse în infirmerie abia după ce sunt hrăniți copiii din vagoanele de pasageri, și numai într-o găleată acoperită bine cu capacul – ca mirosurile să nu stârnească agitație inutilă și invidie. Oricine îndrăznește să-și bage nasul în bucătărie, în ciuda interdicției comisarului, trebuia să fie raportat fără întârziere; pe rebel îl aștepta pedeapsa cu înfometarea. Pentru fetița însărcinată a alocat rație dublă.

După ce au terminat cu bucătăria, s-au dus prin vagoane. Această inspecție, spre deosebire de cea de ieri, Belaia a făcut-o în liniște,

străduindu-se să nu deranjeze viața care se desfășura în tren: stătea de vorbă numai cu surorile, pe cât posibil chemându-le între vagoane sau adunându-le în nișa sobei. Dădea multe indicații, dar punea și întrebări, asculta. Asculta și Deev – și băga la cap.

Au stabilit un grafic pentru spălarea compartimentelor de pasageri și a toaletelor – nu mai rar de o dată pe zi. Era o singură găleată pentru curățenie – s-au înțeles s-o folosească pe rând, transmițând-o din vagon în vagon. În tren nu era o găleată separată pentru gunoi, și din motive de igienă s-a hotărât să se folosească pentru adunarea gunoiului o cristelniță mică, descoperită între lucrurile din infirmerie – înverzită de vreme, cu un picior lipsă și strâmbată zdravăn, dar fără găuri.

Nu erau speranțe să organizeze o baie pe drum (un asemenea lux nu și-l puteau permite uneori nici casele de copii stabile), dar Deev conta foarte mult pe o spălare și dezinfectare a lenjeriei undeva la Arzamas sau la Orenburg. Așadar, trebuiau să fie pregătite cămășile – să se coasă pe fiecare un număr de ordine. Și n-ar fi fost rău ca ale celor mici să fie scurtate, ca să nu măture pe jos cu ele și să le strice. Toate acestea au fost date în seama fostei croitorese, care avea câteva bobine de ață și un ac – singurul din tot trenul. S-a hotărât ca acest ac – obiect valoros, cu o mare importanță socială – să fie ținut înfipt într-un petic de cârpă; peticul era păstrat într-un cartuș gol, iar cartușul, într-o cutie veche de praf de pușcă.

Bibliotecara, care adusese un volumaș de Lermontov, a fost însărcinată să facă seara ore de lectură în vagoane. Răsfoind cărticica jerpelită, Deev nu găsisese în ea nimic util – doar nesfârșite tânguiri și suspine –, dar nici material contrarevoluționar nu găsisese. De altfel, nu avea de ales: și cărticica era tot una singură în tren. Să asculte copiii, a îngăduit el. O să doarmă mai bine.

Văduva de funcționar s-a oferit foarte oportun să țină zilnic lecții de cântat în cor – ideea a fost aprobată. Nu era rău să fie ocupați copiii cu ceva – cu muncă manuală sau educație politică –, să sufere mai puțin de plictiseală, dar din lipsă de cadre de învățământ s-au limitat la poezie și muzică.

Țăranca, vrând, la rândul ei, să se facă utilă, a propus să rostească un descântec pentru sănătate fiecărui copil, dar această inițiativă a fost respinsă

și de Deev, și de comisar.

— Nu de descântece au nevoie bolnavii, ci de carne, a oftat Bug când i s-a povestit despre propunere. Ca să-și recapete forțele, copiilor le trebuie proteine.

— Faceți o cerere la comandantul eșalonului, a rânjit Belaia. El e responsabil cu minunile aici.

— Păi să spună vrăjitoarea un descântec pentru carne! a replicat Deev. Și un butoi cu miere. Și o manufactură de haine, totodată. Și să ajungem chiar mâine la Samarkand – sătui, îmbrăcați și sănătoși!

Dar degeaba se oțăra, știa și el. După două zile de drum, bolnavii deveniseră din liniștiți, complet tăcuți: pe priciuri nu era nici un sunet, nici un oftat, nici cea mai mică mișcare. Vagonul se legăna și se zgâlțâia în mers, și trupurile flasce ale copiilor sub păturile făcute din saci se legănau și se zgâlțâiau și ele ușor, de parcă sub saci zăceau nu organisme umane, ci bucăți de carton. Deev s-a aplecat spre căpătâiul unuia – nu i se auzea respirația.

— Au obosit după micul dejun, dorm, i-a explicat felcerul. Pentru ei, să digere o cană de șodou e ca pentru noi să arăm un câmp întreg.

Comisarul și-a trecut în liniște privirea peste priciuri, fără să și-o oprească asupra nimănui, și după cât de repede a schimbat vorba, trecând la copiii sănătoși, Deev a înțeles că, pentru Belaia, cei căzuți la pat deja nu mai erau în viață.

Au discutat despre ce ajunsese la infirmerie din darurile generoase ale cekiștilor din Svajsk: printre coșurile și boccelele cu provizii descoperiseră și o pungă mare cu medicamente. Felcerul raportase darul, ba încruntându-se, ba neputându-și stăpâni rânjetul – conținutul pungii părea prada apucată în grabă de un hoț nepriceput: pilule, unguente și instrumente de tot felul zăceau de-a valma; flacoanele se spărseseră, cântarele farmaceutice delicate erau îndoite, iar ierburile de leac se vărsaseră din plicuri, într-un talmeș-balmeș absolut. Iar dacă unora li se putea găsi totuși o întrebuințare (supozitoarele pentru hemoroizi puteau fi folosite pentru ungerea ulcerărilor, de pildă), câteva preparate s-au dovedit cu totul inutile – precum balsamul pentru îngrijirea mustăților sau vaccinul împotriva turbării. Părea că în pungă se aruncase tot ce se găsisese pe tejgheaua

farmaciei, la grămadă, fără nici o grijă pentru protejarea produselor. Inclusiv ochelarii purtați ai cuiva, un pachet de etichete curate pentru medicamente și niște mânecute de protecție. Cel mai ciudat obiect s-a dovedit un craniu uman – tare, alb-gălbui, cu o etichetă străină pe care scria „Broeninger-Apotheke. Hamburg“ pe spate, în interior. Deev a ordonat să fie aruncat craniul, dar eticheta să fie păstrată, oricum ar fi fost, era o hârtie.

Au stabilit cum să apere bogățiile primite de raidurile curioșilor: Belaia a avertizat că foarte curând – poate chiar în ziua aceea, în timpul examinării medicale – băieții din vagoanele de pasageri se vor strecura de sub supravegherea îngrijitoarelor și se vor înființa la infirmerie ca să adulmece și să guste. S-a hotărât că pe timpul examinării să facă de serviciu aici una dintre surori – ca să păzească bunurile.

Belaia a mai avertizat că sigur vor apărea în tren simulanți – vor începe să se zvârcolească în chinuri și să-și inventeze tot felul de boli, cu scopul de a ajunge într-un pat de bolnav și a avea parte de rațiile cuvenite acestora, așa că va trebui să nu creadă în frisoane și colici, ci numai în simptome ce nu lasă loc de îndoială: urticarie, febră și alte astfel de semne clare...

Ca un general înaintea bătăliei, Belaia se străduia să prevadă toate manevrele inamicului și își instruia cu răbdare subordonații. Și pe felcerul cel cărunț, și pe surori, și pe nătângul de Memelea – toți îi recunoșteau autoritatea. Ce mai vorbă! Până și Deev, după ce petrecuse alături de ea ultimele zile, era gata să admită: femeia era o viperă, o cotoroanță și o năpastă, dar comisar mai bun ca ea nu se găsea.

Avea un singur cusur, cu care Deev nu putea și nu voia să se împace: toată energia, priceperea și inteligența ei erau dedicate copiilor sănătoși. Celor care probabil vor ajunge la destinația finală, astfel ca strădaniile ei să nu se piardă fără rost, așa cum nu se pierde banii unui capitalist cumpătat, depuși într-o bancă de încredere. Bolnavii nu meritau din partea comisarului nici o privire mai atentă, nici un gând de îngrijorare, nimic. Nu puteai în nici un caz să numești asta indiferență sau lipsă de implicare sufletească – Deev vedea pentru prima dată în viața lui un om atât de devotat în munca sa. Atunci cum puteai s-o numești?

— O să fac rost de carne, a spus el când ieșeau din infirmerie.

Nu felcerului i-a spus, și nici comisarului, ci lui însuși.

— După ce s-a întâmplat azi-dimineață, aproape că vă cred, a răspuns Belaia.

Și în vocea ei nu era pic de ironie.

*

La Tiurlema, chiar lângă tancul de apă, locomotiva a intrat în grevă – și mecanicul a început să se agite în jurul motorului încremenit pe șine, cu fața crispată de o presimțire rea. Curgea valva din spate, trebuia reparată – nu era complicat, dar era o muncă migăloasă și necesita timp.

Mecanicul s-a băgat sub cabină, mormăind înjurături, iar Deev a lovit în ciudat cu pumnul în peretele locomotivei: întârzierea nu era bună – până la lăsarea nopții ar fi putut să mai facă vreo cincizeci de verste! Și în aceeași clipă i s-a făcut rușine, a mângâiat împăciuitor mașinăria. Să lovești o locomotivă e mai rău decât să lovești un câine: animalul poate să te mârâie sau să te muște, dar mașina, nu.

În scurt timp, la „ghirlandă“ s-a adunat lume: vânzători ambulanți cu fețele negre de praful mai multor zile de drum, refugiați cu cufere, tot felul de oameni fără adăpost. Nu cereau nimic, nu se obrăzniceau – se așezaseră doar la oarecare depărtare și își întindeau gâturile, rotindu-și rugător ochii: nu găsiți măcar un strop de mâncare? Nu ne luați cu voi măcar o stație? Acest tablou apărea invariabil în orice gară în care trenul se oprea pentru mai mult de un sfert de oră: locomotive erau puține, iar rătăcitori prin țară – o mulțime.

Memelele primise ordine stricte să nu părăsească bucătăria în timpul opririlor; îi era interzis până și să deschidă vagonul lui plin de saci și mirosind a mere. Pentru a evita orice neînțelegere, la ușa bucătăriei stăteau tot timpul un topor și o țepușă ascuțită, meșterită chiar de bucătar, iar în buzunar avea un fluier feroviar dat de Deev (scotea un sunet atât de pătrunzător, încât copiilor li se înfundau urechile). Într-o situație periculoasă, bucătarul trebuia să se lupte pe viață și pe moarte cu atacatorii și să fluiera, pentru a chema ajutoare – pe șeful eșalonului și pe felcer.

Privindu-i pe cei adunați la tren și nevăzând printre ei bandiți infami, Deev s-a dus să se plimbe prin gară. Gândul la carne îi stătea ca un cui înfipt în creier. Și la lapte: găleți pline pe jumătate cu lapte fiert stăteau în

colțul cel mai răcoros al bucătăriei și îi erau destinate exclusiv lui Cuculeț, dar era clar că în curând aveau să se acrească – peste două sau trei zile, dar aveau să se acrească negreșit. Și pe urmă? Iar trebuia să se ducă să se ploconească la CEKA? A doua oară putea să nu mai aibă la fel de mult noroc. Sau putea să nu mai aibă noroc deloc – atât de fără echivoc, încât nici nu voia să-și imagineze măcar.

Tiurlema se umpluse de lume, de parcă nu un sătuc s-ar fi aflat în spatele haltei, ci un oraș întreg: oriunde te uitai, erau haine lungi, tătărăști, cojoace rusești, veșminte kârgâze – rupte, negre de ploaie și murdărie, abia deosebindu-se între ele. Și fețele abia se deosebeau: erau cenușii, înfometate, rele. Unii dormeau, alții pândeau, alții se rugau aprins, punându-și covorașul de rugăciune pe pământ. Ceremișii stăteau pe baloți, cu fustele largi așternute deasupra, ca apărătoarele de samovar, și îi goneau de lângă ei pe copiii străzii – puștii, negri de soare și parșivi până peste poate, rățăceau prin gară ca o haită flămândă. Un bașkir desculț trăgea o roabă cu copii goi – aceștia se țineau unii de alții și se acopereau cu bucăți de scânduri. Iar în jurul Tiurlemei și al oamenilor istoviți care o umpleau era o turmă uriașă de căruțe și focuri fumegânde: refugiații ajunseseră lângă calea ferată, își așezaseră tabăra și așteptau o ocazie fericită – să se urce într-un tren care trecea. Toți aveau același drum: spre vest, spre capitală.

Nu, să caute carne în gară era un lucru lipsit de speranță – aici probabil că se mâncase totul – probabil și pisicile, și câinii, și popândăii, și lăcustele de câmp. Doar în ceea ce privește laptele îi încolțise lui Deev un gând...

A străbătut peronul de lemn fără să găsească ceea ce căuta. A cercetat toate băncile din scuarul gării – nici acolo n-a găsit. Dar când a aruncat o privire în sala de așteptare, a descoperit: o femeie grasă și pufoasă ca o căpiță de fân, cu fața încă tânără și netedă; în față i se umflau sânii puternici, în spinare avea o desagă, iar în brațe, un copil înfășat. Stătea posacă între oameni și își legăna copilul tăcut – monoton, de parcă ar fi măcinat grăunțe; nu privea în jur, nu se uita la nimeni – era evident că rățăcește de colo-colo fără bărbatul ei.

Deev s-a încruntat sever, îndreptându-și umerii. S-a apropiat de femeie și a rămas lângă ea, ca un afiș de perete.

— Încotro mergi, cetățeano?

— La Moscova, a zis ea, înghețând.

Ochii îi fugeau, măriți de frică, pe uniforma lui Deev, pe pantaloni și bocancii militari. Îi tremurau buzele, dar nu putea să spună nimic și pălise vizibil – parcă i se ștersese de pe chip orice culoare.

— Păi să mergem! i-a făcut Deev semn cu capul, și a pornit spre ieșire fără să se întoarcă.

Femeia a pornit împleticindu-se în urma lui.

— Cetățene controlor... În vocea tremurătoare i se ghiceau limpede lacrimile. Cetățene șef de gară... Cetățene cekist...

Au traversat peronul, au mers pe pietrișul foșnitor trecând de un nod de linii ferate, și abia la marginea gării, lângă un vagon singuratic, Deev s-a întors din nou spre femeie. Palidă, cu obrajii și genele tremurându-i, ea se uita la el cu o privire supusă și rugătoare, ca o vacă dusă la tăiere.

— Arată-mi țâța, i-a ordonat el aspru.

— Îmmm? a fost tot ce-a putut îngâna ea de spaimă și nedumerire.

— Ei?

Rostogolindu-și ochii uluiți până peste poate, de ziceai că acuși îi ies din orbite, femeia și-a pus legăturica cu pruncul pe un braț, cu cealaltă și-a deschiat scurteica de blană, a băgat mâna în deschizătura rochiei și și-a scos la lumină sânul – rotund și pufos ca un cozonac, presărat cu pistriui și străbătut de vinișoare albastre. Spre Deev se ȳtea un sfârc roșu, de mărimea unei prune, în vârful căruia tocmai se umfla și tremura o picătură albă. Deev a luat picătura cu degetul arătător și a dus-o la gură – a simțit pe limbă ceva dulce și gras.

— Și cealaltă, a ordonat el.

Femeia și-a scos și al doilea sân.

A luat o probă și a dat din cap, mulțumit: e bun laptele.

— Te duc până la Arzamas – i-a spus el abia când porniseră din nou, mergând spre „ghirlandă“. În schimb, o să-mi hrănești copilul. Mai întâi îi dai țâță la al meu – ca să mănânce pe săturate, până râgâie și i se închid ochii, și abia apoi la al tău. Dacă o singură dată văd că nu l-ai hrănit pe al meu destul sau că l-ai pus întâi pe al tău, te dau jos din tren. Ai înțeles?

Femeia tropăia în urma lui, dând recunoscătoare din cap și gâfâind ușor – nu de la mersul rapid, ci de la norocul neașteptat.

— Și dacă pruncul n-o ia? s-a neliniștit ea pe când deja urca în vagonul de comandă.

— Ce să nu ia?

— Țâta mea – dacă n-o ia?

— Ei, atunci nu te iau nici eu pe tine!

Dar Cuculeț a luat pieptul. Flămând de lapte omenesc, el s-a înfipt în sânul femeii, care abia dacă-i încăpea în gură, și a început să dea sânguincios din obrăjori. Înghițiturile lui grăbite erau zgomotoase, cu icnete; laptele făcea bășicuțe și curgea pe bărbia micuțului. Din când în când, înecându-se, scâncea de ciudă și se agăța și mai tare de sursa de hrană care atârna deasupra lui.

Cu grijă, să nu-l împiedice pe Cuculeț să mănânce pe săturate, femeia și-a eliberat și al doilea sân, la care l-a pus pe copilul ei. A stat așa, cu mâinile pline desfăcute în lături, ca două aripi: în fiecare ținea câte un prunc. Sâni puternici îi scânteiau în penumbra vagonului, fața îi strălucea blajin și regal. Deev stătea lângă ea, nesimțindu-se în stare să-și ia ochii de la femeie, și simțea mirosul acru, de pâine al trupului ei. Ar fi vrut s-o dojenească pentru că începuse prea devreme să-și hrănească propriul copil, dar atât de uriași îi erau sâni și atât de generos dăruiau hrană sugarilor, că s-a abținut.

Și comisarul stătea alături și se uita – era și stânjenită, și mișcată: Deev se și rușina (pentru el? Pentru femeia fără pudoare?), dar ar fi vrut și să prelungească această clipă, care părea că-i transformase pe el și pe Belaia în participanți la ceva important și sacru.

Fatima însă nu se uita: îndată ce a înțeles că Deev găsisese o doică, s-a dus în capătul cel mai îndepărtat al vagonului și a încremenit fără nici o expresie pe chip, așteptând ca Iskander al ei să termine de mâncat. Apoi a luat din brațele femeii pruncul îngreunat și somnoros și nu i-a mai dat drumul până seara...

Iar în noaptea aceea nu și-a cântat cântecul de leagăn. Deev, care se obișnuise să adoarmă în vocea ei blândă, s-a sucit multă vreme pe sofa, încercând să se liniștească. Și locomotiva era reparată, ca să poată pleca dis-de-dimineată din nou la drum, și copiii erau hrăniți, și proviziile de carbuni erau reînnoite. Dar nu putea dormi. Era de ajuns să închidă pleoapele, că în fața ochilor i se ivea femeia cea uriașă: goală, făcută toată din cute moi și

povârnișuri puternice, șiroind de lapte gras.

După ce s-a lăsat frământat de fantezii chinuitoare, ce nu-i dădeau pace, Deev a aprins lampa cu gaz și s-a dus s-o caute pe Fatima, s-o roage să cânte. A străbătut vagonul adormit până la priciul ei ascuns de perdea, și a zgâriat ușor lemnul strunjit al peretelui. Neauzind nici un răspuns, a dat perdeaua la o parte.

Fatima dormea, încolăcită în jurul lui Cuculeț. Pieptul rochiei sale era desfăcut, și pruncul molfăia sânul gol, ca pe o suzetă – la fiecare mișcare a fălcuțelor lui, pielea se întindea și se încrețea. Când a obosit să sugă, Cuculeț a scuipat sfârcul – cenușiu și inform, semănând cu un ghem de lână – și s-a cufundat în somn.

Deev a lăsat perdeaua la loc și, străduindu-se să pășească fără zgomot, s-a întors în compartimentul său.

*

Nu, după așa ceva era categoric imposibil să mai adoarmă!

S-a tot foit pe arcurile sofalei, ba sărind și hotărând să se plimbe pe acoperișul trenului (dar ploua), ba culcându-se la loc și încercând să stea întins ca un buștean – dar după un minut se trezea iar în picioare. Și tot i se părea că nici dincolo de perete, în compartimentul învecinat, nu se doarme – i se năzăreau zgomote vagi, licăriri de lumină sub ușă. Și-a imaginat că Belaia scrie în blocnotes. Sau că stătea întinsă și se gândea, desfăcându-și centura, să-i fie mai comod, și sprijinindu-se de perete. Iar peretele era subțire, aproape ca un placaj; așadar, trupurile lor stăteau culcate atât de aproape unul de altul, cum Deev nu mai stătuse niciodată lângă o femeie... Era absolut insuportabil.

S-a ridicat și a bătut încetișor: nu dormi?

— Știți foarte bine că e deschis, a răspuns ea vesel.

El a tras ușa-armonică, dar în compartimentul comisarului era un întuneric de puteai să-ți scoți ochii. Se auzea doar respirația ei, dinspre sofa. Deev a încremenit în prag, neîndrăznind să intre și neștiind ce să facă mai departe.

— Vi s-a făcut chef de vorbă?

Deev a dat afirmativ din cap. Și-a dat seama cu întârziere că gesturile nu

se văd pe întuneric; dar tăcerea lui durase atât de mult, încât era stupid să mai răspundă; a hotărât să tușească doar, în loc de răspuns, serios și cu tâlc.

— Atunci vorbiți, i-a cerut Belaia sever.

Și Deev s-a fâstâcit de tot. Despre ce era să vorbească cu încrezuta asta? Despre faptul că proviziile din bucătărie se înmulțiseră abia după Sviajsk, și tot nu erau cine știe ce? Că bolnavii erau tot mai slăbiți cu fiecare ceas? Că nici măcar el, cu pasiunea și inteligența lui plină de resurse, nu are nici cea mai mică idee de unde să facă rost de carne pentru bolnavi?

Picăturile de ploaie loveau des în acoperișul metalic al vagonului și în geamuri – ploaia se înțețise.

— Povestiți-mi ceva despre dumneavoastră, la urma urmelor.

Belaia s-a mișcat, pesemne ridicându-se în coate.

Ce era să-i povestească? Că era copleșit de trudă – de câte zile nici mintea, nici trupul nu mai cunoscuseră odihna? Și că-l macină ceva – mare, puternic, din cauza căruia nu se poate uita liniștit nici la Belaia, nici la Fatima, nici la doică? Că nu mai poate să doarmă, că doar încearcă să-și alunge toropeala, și că din pricina asta gândurile i-au devenit mai acute și caracterul mai slab?

— Bine. Comisarul s-a mai foit puțin, probabil așezându-se mai comod. Dacă nu știți despre ce să vorbiți, spuneți-mi, Deev, ce-o să faceți când o să vină comunismul?

Ce întrebare! Așa, dintr-odată, despre ce era mai important. Putea să inventeze ceva frumos și să se eschiveze, să mintă. Dar nu voia să se păteze. Deev s-a așezat pe sofaua lui, a respirat adânc și a răspuns cinstit în beznă:

— Mă-nsor.

— Atâta?

— Păi nu mă-nsor pur și simplu, s-a oțărât Deev. Iau o persană. O aduc tocmai din Persia, îi dau jos burka – uite, o să-i spun, fii liberă! Și uită pentru totdeauna de trecutul tău feudal.

— De ce să vă duceți atât de departe? În Turkestanul sovietic sunt milioane de fete în burka, dacă vă trebuie numaidecât o soție orientală.

Cadrul ușii-armonică era larg, și Deev auzea clar fiecare cuvânt rostit de Belaia, ca și cum s-ar fi aflat în același compartiment, și nu în două învecinate. Distingea și foșnetul hainelor ei, și cel mai mic scârțâit al

sofalei. Până și faptul că la ultimele cuvinte ea zâmbise.

— Astea deja sunt libere și fără mine! De ce să-mi bat capul cu ele? Până ajungem în comunism, vor fi uitat cu totul de burka asta medievală!

— Așadar, dumneavoastră aveți nevoie neapărat să fiți erou – eliberator și salvator? Credeți că altfel n-o să vă iubească nimeni?

Ah, viperă blestemată! Îi vede sufletul ca-n palmă. Iar ea, pentru sufletul ăsta, e venin.

— Ce-i, Deev, nu vă iubesc femeile? Dumneavoastră le iubiți, iar ele, nu.

Ar fi vrut să se revolte – fie și fără voce tare, numai în gând –, dar n-avea de ce. În viața lui Deev nu fusese nici o femeie. Nici mamă, nici surori, nici mătuși. Doar ibovnice – demult. Cândva, fuseseră nevestele maiștrilor de la depoul de locomotive – vara, când le aduceau prânzul bărbaților, se scăldau în pârau, iar micul Deev se ascundea și le privea trupurile rotunde de după pâlcurile de trestii. Apoi fusese o prostituată de pe strada Mokraia din Kazan, unde se ducea când mai crescuse – bună, bătrână și plină de negi, ea îl numea drăgăstoasă pricăjit, din cauza staturii mărunte și a întregii sale înfățișări neatrăgătoare. Iar apoi fusese războiul. Astea erau toate femeile lui.

— Dar tu? s-a înfierbântat el. Spune-mi, Belaia, tu ai iubit măcar o dată un bărbat? De-adevăratelea, până la durere în măruntaie... Îi venea să dea fuga la ea, să aprindă lampa, s-o apropie de fața trufașă a comisarului și s-o privească în ochi. Dar măcar un pic, măcar câteva zile, ai iubit?

Nu spera să primească răspuns – se gândea că va izbucni în râs sau îl va lua peste picior. Și deodată:

— Da, a spus ea (calm și serios, și după voce se vedea că nu minte). Mulți ani. Intens.

— Și?

Deev era de-a dreptul surprins de această sinceritate bruscă.

— M-a trădat.

— Te-a părăsit?

L-a năpădit un val neașteptat de neliniște: nu se putea, îi era imposibil să și-o închipuie părăsită pe aroganta asta. Numai ea putea să-și bată joc, să distrugă, să părăsească. Să reclame la conducere, să spele podelele pe jumătate goală. Numai ei îi era permis – totul.

— Era un portret. Stătea atârnat în brutăria mănăstirii. Cei de la orfelinat ajutau acolo. Și eu mă uitam la el în fiecare zi. Belaia vorbea în propoziții scurte, făcând pauze lungi între ele, și fiecare pauză amenința să se transforme în tăcere; dar nu, povestea comisarului curgea și curgea în întuneric – țâșnind, cum țâșnește apa dintr-un izvor subteran. Un băiat cu ochii albaștri și păr auriu minunat. Nu știam cine e. Toată copilăria l-am privit și am visat că atunci când o să cresc mare, o să-l găsesc.

Deev nu reușea să înțeleagă cum era asta – să iubești o pânză acoperită cu vopseluri. Dar neliniștea care se stârnise în el s-a transformat în ușurare: era ceva adevărat în povestea asta – comisarul n-ar fi putut iubi un bărbat pământean, ci doar așa ceva, inaccesibil altora.

— Și l-ai găsit?

— N-am apucat. A fost împușcat împreună cu părinții – încă înainte de a ieși eu din orfelinat.

Aici s-a lăsat o liniște atât de lungă, încât Deev era gata să întrebe ce s-a întâmplat mai departe, dar Belaia a oftat adânc și a încheiat:

— Era portretul țareviciului.

— Fiuuuuuuu, a fluierat el uluit. Adică ești monarhistă, sau cum?

— Totuși sunteți un prost, Deev. Eram deja în partid de un an când am aflat pe cine am iubit. I-am văzut întâmplător fotografia într-un ziar. M-am dus la brutărie cu ziarul ăla și am comparat-o: da, el era, marele cneaz Aleksei Nikolaevici Romanov.

— Și ce-ai făcut cu portretul? Deev sărise de pe sofa de emoție. Eu aș fi luat o foarfecă și aș fi făcut ferfeniță ochii și bucelele alea. Sau le-aș fi ars în cuptor, cu ramă cu tot, n-aș fi avut milă!

— Am scris un denunț la CEKA: „În brutăria Mănăstirii Sfintei Zămisliri, la trei ani după Marea Revoluție încă mai e pe perete portretul urmașului la tron...”

— Și?

Tare îi venea să se ducă și să se așeze lângă ea, dar se temea să nu întrerupă conversația.

— Asta-i tot, a încheiat ea abrupt.

Și a tăcut.

Lui Deev nu-i venea să insiste, așa că a tăcut și el. De fapt, ar fi trebuit să

se ridice și să închidă ușa, împărțind din nou spațiul în două, dar n-a făcut asta – dimpotrivă, s-a întins încetișor, dorindu-și ca și femeia să rămână întinsă, și intimitatea creată între ei să nu fie distrusă. S-a întors cu fața la peretele despărțitor și a privit cu încăpățănare în întuneric, imaginându-și că de partea cealaltă a acestui perete îl privește, adormind, chipul comisarului.

Asculta răsuflarea femeii, care devenea treptat mai egală și mai adâncă. Asculta șopotul ploii pe geamuri. Și în șopotul acesta ar fi vrut să distingă versurile cunoscute, dar încă nu învățase cântecul de leagăn al Fatimei, așa că-și amintea doar fragmente:

*Aș culege stele de pe cer și soarele l-aș înghiți –
Numai să nu sosească zorii despărțirii...*

A revăzut în minte trăsăturile comisarului Belaia – și a descoperit deodată că le știe pe toate. Și mâinile ei și le amintea, și părul, și cum își scutura capul, dându-și la o parte şuvițele de pe frunte. Și nasturii de la cămașă, până la unul, și gaura cârpită din ciorap. Ce mai! Vedea tot ce era sub cămașă și ciorapi, tot ce i se înfățișase în noaptea aceea, în vagonul încă pustiu, luminat de flacăra aurie a lămpii cu gaz.

*N-am loc pentru ei – nici în cap, nici în suflet.
Totul de tine e plin,
Cum plin e fundul mării de apă...*

A încercat să și-o imagineze pe Belaia copilă, dar n-a putut. Apoi și-a amintit de el când era mic. Deev își detesta copilăria. O detesta, pentru că amintirile despre ea îi retrezeau sentimentul de neputință și de jale: spaima în fața iernii care se apropia, foamea neconținută și singurătatea lui de orfan – tot ce ar fi fost bucuros să uite, dar nu putea. Iată, îl năpădise și acum. Și îl dusesse înapoi în anii aceia când, nesăturându-se cu cina sărăcăcioasă, sugea înainte de culcare piulițe furate din atelier.

*Eu pasăre sunt, înecată în valurile mării.
Eu stea sunt, prăbușită în fântână.
Sunt pește ce se zbate pe nisip.
Asta sunt fără tine, copile preaiubit...*

Mamele nu știu să iubească. Sâni le mustesc de lapte, ochii sunt gata să verse lacrimi la vederea suferințelor copilului lor. Dar poate abundența de lapte sau de lacrimi să fie numită iubire? Și oaia, și cămila, și nesuferitul liliac – toți își hrănesc urmașii, îi învață și îi ocrotesc de prădători, deseori mult mai bine decât mamele oamenilor.

Mamele oamenilor sunt singurele din natură care își înțeapă pântecul cu andrele și beau ierburi otrăvitoare ca să omoare pruncul care se formează în ele. Încearcă să-și apere copiii de vărsat de vânt punându-i să inhaleze în baie scuame pisate de pe trupul unui bolnav de vărsat, băgându-i astfel în mormânt. Febra și holera le tratează cu descântece și lăsat de sânge – uneori, mortale. Copiilor bâlbâiți le taie vârful limbii, lăsându-i muți. Într-un an de foamete își hrănesc odraslele cu turte de nisip și pământ, încercând să-i sature, dar îmbolnăvindându-i de tifos. Asta e iubire?

Iubirea e altceva. Iubirea e cunoaștere și voință. Puțini oameni au și una, și alta – și de aceea iubirea adevărată față de copii le e accesibilă doar câtorva. Dintre acești câțiva făcea parte și Belaia. Ea știa când și pentru ce să vaccineze un copil, cu ce să-l hrănească și să-l trateze, ce și în ce măsură să-l învețe, știa să facă diferența între cei cu lipsuri morale și cei neglijati pedagogic, între cei neglijati și cei practic sănătoși. Tovarășa Belaia avea o asemenea voință, că ar fi fost de ajuns cu prisosință pentru doi bărbați: n-o mișcau nici lacrimile țăncilor, nici capriciile celor mai mari, nici minciunile și farsele adolescenților. Marea ei iubire nu era limitată la un copil anume, ci era împărțită la sute și mii de micuți sovietici, pe care vremurile grele îi lăsaseră fără adăpost și grijă părintească. Nici nu avea copii: organismul ei era astfel construit încât sămânța bărbătească nu-l putea altera – toate relațiile ei cu bărbați se produsese fără urmări neplăcute. Această calitate a trupului ei Belaia o prețuia mai presus de orice.

Iar cea mai mare calitate sufletească a ei considera că e știința de a întoarce pagini – capacitatea de a trece de la o etapă a vieții la alta, fără a încerca vreo îndoială sau suferință.

Belaia nu observase Revoluția: în anul acela, absolventă a școlii orfelinatului de fete de pe lângă Mănăstirea Sfintei Zămisliri din Moscova, ajunsese adultă și, simțind în ea o atracție către educarea copiilor, rămăsese

să lucreze în orfelinat. Învățase deja multe de la călugărițe și putea să lucreze cot la cot cu surorile mai în vârstă, dar trebuia să se călugărească – pentru asta, tânăra Belaia nu era pregătită: natura ei energică respingea monotonia vieții monahale, iar uniformitatea impersonală a raselor îi stârnea dezgust.

Revoluția ei personală a avut loc doi ani mai târziu. În 1919 au intrat în curtea îngrădită de ziduri alb-roșii trei călăreți. Stăteau în șa drepti, severi, parcă înecați în piele neagră, și Belaia nu și-a dat seama de la început că toți trei sunt femei. Dar a simțit că acesta e momentul în care se va întoarce o pagină a vieții. Măicuțele, palide de spaimă, au fugit din curte, făcându-și semnul crucii și acoperindu-și gura cu marginile apostolnicului. Belaia, în schimb, și-a scos basmaua de pe cap, a îndesat-o la centură și, cu părul descoperit, s-a dus în întâmpinarea oaspeților, să le ia caii. Nu și-a mai pus basmaua niciodată: în seara aceleiași zile a fost luată ca soră socială la centrul de primire al Narkompros, în care fusese transformat orfelinatul mănăstirii, și a trecut în lumea laică. Călugărițele și novicele au fost nevoite să se restrângă – au fost mutate din clădirea mănăstirii în acareturi, cu permisiunea de a ajuta la îngrijirea copiilor. Belaia însă, lucrătoare cu drepturi depline a unei instituții sovietice, a rămas să locuiască în chilia ei. Nu se ducea să le viziteze pe măicuțe în curtea din spate: ele trecuseră sub aripa statului, erau îngrijite și hrănite, nu mai aveau nevoie de iubirea ei.

Dar restul copiilor din Moscova aveau nevoie. În fiecare zi, în orfelinat veneau zeci de copii fără adăpost. Toți trebuiau să fie examinați la punctul medical, spălați în baie, hrăniți, rași în cap și dați cu gaz, hainele să le fie spălate și fierte în camera de dezinfectare. Abia după aceea venea discuția cu comisia și prima sortare: cei bolnavi, la infirmerie, cei cu probleme, la școala de corecție sau la casa de muncă. Restul mergeau la a doua sortare: unii acasă (cei din Moscova erau conduși și predați în mâinile părinților, celorlalți li se cumpăra bilet la vapor sau li se găsea o ocazie), iar ceilalți, în case de copii.

Aceasta era întinderea iubirii! Copii plini de păduchi și râie, cu ochii ficși de atâta canabis, fără dinți, tușind și duhnind, nimereau în liniștea centrului de primire – în mâinile sale ferme – pentru a ieși schimbați: curățați. Ea le spăla cu furie, cu pasiune capetele cu murdăria întărită pe ele. Le rădea până

când craniul începea să lucească. Le fierbea hainele de trei ori, fără a precupeți lemnele (iar când administratorul a încercat să o mustre pentru risipă, a prins un moment și i-a aruncat haina într-o grămadă de boarfe murdare, pe care colcăiau insectele, apoi l-a întrebat: „Deci de câte ori să le fierbem?” Alte pretenții n-a mai avut din partea lui). Când unul dintre băieți, nemulțumit de severitatea cu care era tratat, și-a permis un cuvânt mai dur la adresa ei, Belaia a răspuns înzecit: își însușise rapid și jargonul vagabonzilor, și lexicul revoluționar și folosea noile limbi ușor, ca pe un burete sau o mașină de bărbierit. Nici unul dintre noii colegi nu credea că fusese crescută la o mănăstire.

După trei luni a ajuns șefa centrului de primire – la vremea aceea, Mănăstirea Sfintei Zămisliri începuse să fie numită familiar Mânăcon, iar Belaia purta o bluză de lână strânsă în talie cu o curea și un chipiu de piele cumpărat la talciocul de pe Suharevskaja, cu cocarda scoasă cu grijă. Acest chipiu – negru, cu calota înaltă, semănând de la distanță cu un potcap – putea fi văzut prin toată Moscova. Ba printre grămezile de gunoi de lângă Muir și Mirrieles⁹, unde roiau copiii fără adăpost ca albinele în stupi. Ba printre coloanele jerpelite de la Poarta Roșie: construcția era goală pe dinăuntru și oferea adăpost multor oameni ai străzii. Ba la gara Kazan, unde pe una dintre liniile de triaj stătea permanent un vagon-adăpost ticsit de copii. Ba în clădirea Narkompros de pe Cistoprodnaia, unde nu demult se deschisese un birou pentru reunirea copiilor fugiți cu părinții lor. La căminul Ermolaev. La școala de corecție de pe Șablokovka, de la fabrica de produse din tablă. La punctul de arestare Iakimanski. În lagărul Vladîkînsk – nu departe de închisoarea Butîrskaja, pe malul râului Lihoborka. În celebra casă Kîrlî-Mîrlî de pe Starokoniușennaia (conform documentelor, casa de copii și școala Karl Marx), unde funcționa un centru de educare artistică pentru copiii talentați...

9. Cel mai mare magazin din Moscova (și, se pare, din întreaga Europă de Est), astăzi ТУМ (*Центральни Универсальный Магазин* – Magazinul Universal Central).

A început să se întâlnească cu bărbați. Întâlnirile erau plictisitor de monotone și nu-i trezeau nimic altceva decât iritare. Dacă ar fi fost după ea, ar fi scurtat aceste întrevederi la ultimele treizeci-patruzeci de minute, cele

esențiale, către care se și îndreptau ceasurile lungi de aiureli: ieșiri, cinematograf, plimbări cu barca și așa mai departe. Dar pe bărbați îi stânjenea o asemenea abordare directă – trebuia să rabde. Nu se întâlnea cu nici unul mai mult de două-trei ori.

După un an și jumătate – ca lucrător social ideologic experimentat – a fost invitată în comisia pentru îmbunătățirea vieții copiilor de pe lângă VŢIK¹⁰. Belaia a acceptat: inima ei plină de iubire pentru copii era atât de mare, că zidurile Mănăstirii Sfintei Zămisliri deveniseră prea strâmte pentru ea. De altfel, și Moscova era deja cam mică. Copii din cele mai îndepărtate sate și orașe ale Republicii Sovietice așteptau iubirea comisarului Belaia.

10. Vserossiiskii Ţentralnîi Ispolnitelnîi Komitet (Comitetul Executiv Central al Întregii Rusii).

Și din nou s-a întors o pagină – și din nou ușor: într-o dimineață de februarie a anului 1921, comisarul pentru copii Belaia s-a urcat într-un vagon al unui tren special și a pornit de la gara Saratov într-o expediție de mai multe luni pe la instituțiile pentru copii ale Sudului sovietic și ale Caucazului. Foștii colegi de la Mânăcom au aflat despre transferul ei de la noua conducere. Delegația s-a prelungit aproape un an, cu o venire de scurtă durată acasă pentru a da raportul. Nici în timpul acestei veniri, nici mai târziu, Belaia nu a trecut pe la mănăstire – nu avea de ce.

Drumurile și traseele ei erau determinate acum nu de interese personale, ci exclusiv de stat: urma pașii puterii sovietice. Când Războiul Civil se stinge într-o regiune sau alta, iar steagurile roșii se înălțau definitiv și irevocabil pe primăriile orașelor și pe clădirile modeste ale consiliilor satești, apărea Belaia. Cu nelipsitu-i chipiu negru, centura strânsă în talie și o curea de umăr pe care în loc de tocul pistolului avea atârnat un blocnotes și jumătate de duzină de creioane ascuțite, ea pășea hotărât – pe nisipurile albe ale Astrahanului, prin galbena stepă kalmăcă, pe pământul gras al Stavropolului. Mantaua îi flutura ca o mantie, în mână îi sălta un toiag – în călătoriile lungi, fără toiag nu se putea. Uneori mergea călare pe un măgar, pe o cămilă, rareori cu automobilul. În zonele muntoase ale Caucazului mergea pe cal – alt mijloc de a trece peste dealuri și hârtoape nu era. Inspecta casele de orfani din Vladikavkaz și Tiflis, Kislovodsk și Cuhum. După ce controla condițiile de viață ale copiilor, urca în aule și sate

îndepărtate. Spre sfârșitul lui 1921 vizitase și descrisese toate ținuturile și granițele sudice ale Rusiei Roșii – de la Marea Caspică la Marea Neagră (numai Republica Sovietică Persană nu apucase s-o studieze – aceasta se sufocase în disputele politice și căzuse).

La trenul care aștepta pe calea ferată – la Batum, sau Derbent, sau Maikop, sau Baku – Belaia se întorcea din expediție ca acasă. Compartimentele de tren chiar îi deveniseră casă: fie moi, de clasa întâi, cu tapițerie de mătase pe sofalele late, fie cușete mici ale vagoanelor comune, împărțite cum-necum cu pereți de lemn și cu banchete tot de lemn pentru dormit. Greutățile nu le observa – serviciul ei era curat și plin de abnegație, nelăsând loc nici măcar gândului la odihnă sau confort trupesc.

Viața pe drum simplifica, ba uneori chiar înlătura convențiile: bărbații se iveau în compartimentul său pentru scurt timp (poposirile erau scurte) și dispăreau fără urmă. Întrevederile scurtate la o oră, jumătate de oră, un sfert de oră, sentimentele reduse până la limită și de aceea nemăsurate erau micile bucurii opționale ale vieții nomade. Încerca să aleagă bărbați mai în vârstă, trecuți de treizeci de ani, ba chiar și de patruzeci: aceștia nu erau înclinați să aștepte o continuare și nu o cereau în căsătorie imediat după o întâlnire. Putea, de altfel, și să se lipsească de bărbați: necesitățile organismului ei erau modeste. Dar scurtele intersecții cu carnalul și primitivul nu făceau decât să sublinieze sensul înalt al restului existenței.

Copiii! Cei care mâncau din haznale, dormeau în scorburile de copac și butoaie de heringi, trăiau în haite prin gări părăsite, vânând câini și șobolani – aceștia erau sute și sute. Toți aveau nevoie de ocrotirea ei, tuturor le era necesară – mai mult decât propriile lor mame, care-i născuseră și-i lăsaseră în voia sorții. În sfârșit, Belaia își dădea seama de scara pe care se măsura iubirea care-i umplea inima: ea singură era în stare să înlocuiască mii de mame, poate chiar zeci de mii. Era gata să-și desfacă brațele – de la gurile Volgăi până la Nipru – ca să-i adune pe toți cei fără casă și adăpost, să-i spele, să-i hrănească și să-i apere de vreme rea. Și, de asemenea, de lăcomia și ticăloșia adulților: conducătorii adăposturilor și instituțiilor de învățământ de la hotarele acestei țări uriașe deseori îi furau pe copii, îi hărțuiau, îi împingeau să se prostitueze.

Belaia regreta că nu avea la brâu un revolver, ci doar cinci cioturi de

creioane: unii lucrători sociali aveau nevoie nu de instrucțiuni, ci de un glonț în burtă, pe loc. Această furie îi ardea de mult sufletul, dar și-a dat seama de ea abia pe la mijlocul expediției. S-a întâmplat la Piatigorsk. A intrat în centrul de primire local, ca de obicei, fără să se prezinte la conducere, și-a început inspecția și a găsit copiii în bucătărie – se târau pe podea și mâncau supă cu mâinile direct din cazanul comun; șeful centrului vânduse toată mobila și vesela statului. S-a așezat pe loc să scrie un raport către CEKA – din lipsă de scaune și masă, direct pe pervaz. Șeful, șiroind de sudoare de înspăimântat ce era, s-a tot învârtit în jurul ei, încercând s-o îmbuneze, apoi a tăcut – și a pus cu grijă pe același pervaz doi cervoneți de aur. N-a apucat să-și tragă mâna: Belaia a luat creionul de pe blocnotesul pe care scria raportul și l-a înfipt în palma desfăcută. Guițatul de durere al rănitului și picăturile de sânge sărite pe geam erau puțin, impardonabil de puțin, pentru furtul de la niște copii.

Începând de atunci, nu și-a mai ascuns furia, ci dimpotrivă, i-a dat frâu liber: vorba i-a devenit mai rea, vocea mai sonoră și mai aspră, putea să dea cu pumnul în masă și să-i înfigă dureros creionul în coastă interlocutorului. Această furie îndreptățită a devenit pentru Belaia un al doilea acoperiș, pe același nivel cu iubirea.

De două ori au tras în ea: în munții Lori și în păduricea de leandri de lângă Adler; de ambele dăți, pe alături. De două ori au aruncat cu pietre în compartiment, spărgând geamul. O dată au încercat s-o răpească. Au amenințat-o de multe ori, nenumărate. Belaia nu se temea: iubirea adevărată nu cunoaște frica. Scrijelea neobosită în blocnotesul ei, apoi telegrafia și telefona cu orele – raporta, exprimându-și nemulțumirea până răgușea și cerând bani, alimente, materiale didactice, cadre profesionale, deschiderea unor noi instituții, extinderea celor existente. Și pleca mai departe, mai departe, tot mai departe... În fiecare zi, un nou front. În fiecare zi, o nouă luptă. Se bătea pentru toți orfanii și copiii fără adăpost ai stepei, munților și țărmurilor de mare, crezând în salvarea lor și grăbind-o din toate puterile. Asta însemna viață. Asta însemna fericire.

*

În decembrie 1921, când abia se întorsese la Moscova din delegația

sudică și își prezentase raportul la VŢIK, Belaia a primit un nou ordin: să se ducă în Povolgia. Scopul expediției: „Să raporteze despre nivelul foametei în regiune și măsurile posibile de salvare a copiilor“. Tabloul celor ce se petreceau în Republica Sovietică se contura deja din relatările din fiecare zonă, dar aceste cifre erau crezute cu greu: „Au fost afectați de foamete 25 de milioane de oameni, din care o treime copii“. Principalul focar al epidemiei de foamete părea a fi malurile Volgăi.

Belaia știa de foamete, și nu din auzite. În 1918 mâncarea începuse să se găsească greu în capitală, și maicile de la Mănăstirea Sfintei Zămisliri găteau săptămâni la rând o cașă amestecată: la început cu cartofi și ovăz, iar când proviziile de cartofi s-au terminat, cu ștevie și pleavă de mei. Tot pe atunci, piețele din capitală au fost năpădite de speculanți de toate felurile și mărimile, încărcați cu saci prăfuiți – în saci era mâncare. Mohorâți, cu obrajii căzuți, moscoviții umblau printre tarabe și schimbau lucruri cândva prețioase – ceasuri, aur, seturi de tacâmuri – pe câțiva pfunzi de făină sau o găleată de morcovi, venite de undeva de prin Riazan sau Vladimir. Și alături de speculanți au apărut și cerșetorii, și hoții. Cereau nu bani, ci pâine. Și nu furau bani, ci pâine. Mâncarea devenise mai valoroasă decât banii, mâncarea devenise ea însăși bani.

Penurie era și în Caucaz. În călătoria ei recentă, Belaia văzuse familii care cinau numai cu iarbă. Turte care nu conțineau nici un praf de făină, făcute doar din fân tocat și frunze de sfeclă. Copii cu oasele moi și picioare curbate. Sate și cătune părăsite de locuitori, plecați în căutarea unui trai mai bun. Peste tot viața era la fel: fără pâine, slabă, înfometată.

Dar în Povolgia?

Se presupunea că Belaia avea să ajungă pe calea ferată Moscova-Kazan până la Șihran și de acolo să facă câteva expediții în raioanele Ciuvașiei, inclusiv în capitala Ceboksarî. În continuare va merge la Voljsk, de unde va inspecta adâncurile regiunii Mari. Apoi va trece la Kazan și va merge prin Tătaria, iar la sfârșit va coborî în Simbirsk și Samara (pentru ca tabloul să fie complet, ar fi fost util să coboare și mai mult – până la Saratov și chiar în Astrahan, dar s-a hotărât ca acest drum să fie amânat pentru vară, când avea să se deschidă navigația pe Volga). O dată la trei zile erau așteptate comunicări telegrafice de la comisar despre mersul delegației, iar la sfârșitul

fiecărei săptămâni – un raport detaliat prin fir direct. Mandatul pentru călătorie i-a fost înmănat la secretariatul VŢIK – tipărit pe trei foi de hârtie groasă şi dotat cu asemenea semnături, că numai vederea lor ar fi trebuit să-i deschidă orice uşă şi orice cale. În ciuda acestui fapt, călătoria ameninţa să se lungească cu o lună şi jumătate: potrivit zvonurilor, căile ferate din est funcţionau cu întreruperi, trenurile se mişcau încet.

S-a dovedit că realitatea era mult mai rea: trenurile nu se mişcau încet, ci stăteau de-a binelea. Locomotivele zăceau ca nişte animale muribunde pe şine – la Perovo, Şeremetievo, Podosinki şi Ramenskoe. Belaia le vedea de la fereastra compartimentului cadavrele de oţel pe jumătate acoperite de zăpadă. Cele câteva care încă mai puteau merge se târau pe şine doar ceva mai repede decât un cal la pas şi trăgeau după ele garnituri neînchipuit de lungi – câte şaizeci, şaptezeci de vagoane, legate între ele cu bucăţi de lanţ, sârme, odgoane uzate, sau chiar cu tot felul de cârpe inimaginabile. Pe drum, tampoanele vagoanelor se loveau unele de altele, scoţând un scrâşnet şi un zăngănit nu mai puţin asurzitor decât zornăitul roţilor pe oţelul şinelor, astfel că aceste trenuri târătoare erau auzite de departe. Un astfel de eşalon şi-a pierdut coada chiar în faţa ochilor ei: garnitura a mers mai departe, iar ultimele cinci vagoane s-au desprins şi, clătinându-se, au alunecat pe şine singure; au alunecat îndelung, până când au dispărut la orizont.

Majoritatea acestor eşaloane erau decapitate: stăteau pe şine fără locomotive. Cu cât te apropiai de gări, cu atât se înghesuiau mai multe garnituri decapitate. La intrarea în oraşe – în Voskresensk, Kolomna, Riazan – aceste garnituri umpleau toate şinele din jur. Pereţii vagoanelor erau plini de inscripţii: „Întârzierea alimentării înseamnă moarte!“, „Faceţi loc – pâine pentru cei înfometaţi!“. Inscripţiile erau acoperite de promoroacă şi zăpadă.

Nu avea însă cine să citească îndemnurile – părea că oamenii dispăruseră cu totul. Deja de mult calea ferată era interzisă pasagerilor – transporta numai alimente şi combustibil pentru locomotive. Pe curajoşii care s-ar fi încumetat totuşi să se urce pe platforma dintre vagoane şi să meargă până la gara cea mai apropiată îi aşteptau cinci ani de muncă silnică – de aceea, nu prea vedeai călători clandestini. De fapt, nu vedeai pe nimeni – nici oameni să-i conducă pe alţii la tren, nici hamali, nici negustori ambulanţi. Numai pază – nişte siluete încremenite, pudrate cu alb, stăteau cu baionetele scoase

pe peroanele rare. Iar mașinăriile păreau că lucrează fără participarea omului; și oțelul, și bronzul, și tabla, și cuprul, și roțile dințate, și papucii de frână, arcurile de suspensie și pistoanele – toate acestea zăngăneau și pocneau obosit, scârțâiau și scrâșneau singure; de mult pornit, mecanismul încă duduia – abia-abia, gata-gata să se oprească.

Până la Riazan a mers o săptămână. Până la Ruzaevka, încă una. N-au ajutat nici mandatul impresionant, nici telefoanele de la centru: trenul stătea cu zilele tras pe linii moarte, așteptând o locomotivă. Locomotive vii nu erau. Pe cele bolnave nu avea cine să le repare – nu erau mecanici (unii plecaseră în armată, alții în sud, după hrană). Iar dacă erau mecanici, nu era metal pentru reparații (nici cuptoare, nicovale sau alte unelte). Iar dacă totuși se repara locomotiva, atunci nu se găsea fochist (unii fuseseră uciși în Războiul Civil, alții erau în grevă sau dispăruseră). Dacă era fochist, nu era combustibil (era rechiziționat de la populație, erau impuse cote de lemne, și tot nu ajungea). Iar dacă era combustibil, nu avea cine să curețe șinele de zăpadă (muncitorii înfometați nu mai aveau putere să dea la lopată pe ger, iar deseori nu aveau nici haine de iarnă)...

— Solicit o locomotivă funcțională! se răstia Belaia ca de obicei la șeful unei gări undeva în Rîbnoe sau Torbeev. Dacă nu-mi dați, o să fiți arestați!

— Vă dau, se învoia acesta docil. Pe prima care e gata v-o dau! Îndată ce-și scoate nasul de la reparat, ați și luat-o! Atunci, tu o să pleci mâine, iar trenul cu porumb american pentru Kazan îl trecem pe linie moartă, să aștepte. E bine, comisare?

— Dracu' să te ia! ceda Belaia. Trimite întâi porumbul.

Porumbul pleca. Iar în gară mai rămâneau vreo sută de vagoane acoperite de zăpadă: cu făină de ovăz și de hrișcă, cu ulei de floarea-soarelui și de in, cu grâu... Așa călătoreau.

În trei săptămâni au ajuns la Șirhan. De acolo trenul își continua drumul spre est, iar vagonul comisarului pentru copii rămânea să aștepte: după expediția în Ciuvașia, vagonul urma să fie atașat la o câte garnitură care circula și să ajungă astfel dintr-un punct în altul al traseului.

La gară, Belaia a trecut pe la conducere să raporteze la Moscova despre sosirea la destinație. Firul direct era însă ocupat: un tânăr cu aspect emaciat raporta – la Ceboksarî sau undeva la centru – cifre nesfârșite: murmură cu

un glas subțirel, trecându-și miop degetele peste o foaie mototolită și repetând de mai multe ori, cu răbdare, același lucru – pesemne, legătura nu era bună și de la capătul celălalt al firului era întrebat iar și iar. Belaia nu a înțeles imediat despre ce era vorba.

— ...O sută opt. Da, da, în raionul Tarhanovski – o sută opt. Nu, o sută șapte în Muratovo. Deci în Tarhanovski, o sută opt morți. Repet: o sută opt morți... Mai departe. Raionul Hormalinski. Suferă de foamete nouă sute patruzeci. Nouă, patru, zero – nouă sute patruzeci... Umflați – două sute nouăzeci. Nu o sută, două sute nouăzeci. Repet pe silabe: do-uă su-te no-uă-ze-ci! Țștia-s umflați, da, da, exact... Au murit fix șaizeci. Da, da, șaizeci de morți – cadavre, adică. Mai departe. Raionul Șemurșinski. Suferă de foame o mie treizeci. Nu treizeci, o mie treizeci... Rahitici... Mă auziți? Bun. Atunci mergem mai departe. Umflați...

După Șemurșinski a urmat raionul Koșelevo. Apoi Șamkinski, Iadrinski și Cebaevski. Ubeevski și Boldaevski. Toisinski și Toraevski... Belaia nu putea să aștepte până când tânărul termina de dictat – a scris pe o foaie din blocnotes câteva rânduri și i-a ordonat telefonistei să le trimită ca telegramă la VŢIK.

În fața clădirii gării aștepta deja secretara secției locale pentru copii Iașkina și un soldat roșu din escortă, al cărui nume Belaia nu l-a mai aflat. Tot acolo era și o sanie gata de drum: fusese stabilit dinainte că vor pleca imediat în sate și cătune, fără a mai pierde vremea cu inspecția în Șirhan, unde apropierea de calea ferată asigura o oarecare bunăstare. S-au urcat pe loc și au pornit.

Iașkinei – cu fața aproape albăstruie de palidă ce era și cu ochii spălăciți, înfofolită toată în broboade și șaluri – îi era tot timpul frig, în ciuda trupului voluminos și pâslarilor de fetru din cel mai bun. Privea etern în pământ, vorbea puțin și fără tragere de inimă – poate pentru că era timidă din fire, sau poate din pricina unei anume apatii generale, care răzbătea din toate gesturile și intonațiile ei. Soldatul și vizitiul nu vorbeau deloc rusește. Călătoria, judecând după toate acestea, avea să fie destul de liniștită. Cu atât mai bine, a hotărât Belaia, cu atât va putea privi mai atent și mai imparțial.

Au mers câteva ore pe câmpuri albe monotone, bordate de păduri. N-au observat nici un animal ori pasăre, nici măcar vreo urmă de-a lor: zăpada în

jur era tare, netedă, neatinsă de labă de lup sau de vulpe. Deasupra, pe cerul ca de vată, atârnavau nori, de vată și ei.

Către amiază au intrat într-un sat. Belaia și-a dat seama de asta văzând de o parte și de alta a drumului niște troiene mari, de două ori cât statura unui om – sub ele se ascundeau casele. Nu se vedeau nici acoperișuri, nici temelii, nici pereți – totul era acoperit de zăpadă; numai ferestrele priveau pe furiș de sub țurțurii care aveau cornișele, ca niște ochi de sub basma. Aici era la fel de liniște ca și pe câmp. Și nu se simțea nici un miros, ca și pe câmp: nici de fum, nici de bălegar, nici de mâncare, nici vreun alt iz omenesc.

Iașkina a propus să găsească selsovietul¹¹, dar Belaia, după obiceiul de mult împământenit de a începe inspecția fără conducere, a sărit din sanie și a intrat în prima curte care i-a ieșit în cale. Nici n-a deschis bine portița înghețată, că a fost îngropată într-un troian și i-a intrat zăpadă în cizme, dar degeaba: casa era pustie. Și casa următoare. Și următoarea.

¹¹. Consiliul sătesc (prescurtare de la *Selski soviet*).

— Dar unde m-ați adus? și-a ieșit ea din fire în cele din urmă. Poate-o fi părăsit satul ăsta?

Fără să-și ridice privirea, Iașkina a clătinat din cap. Apoi a arătat spre porțile pe jumătate căzute de peste drum: spre ele ducea un șir de urme.

În această curte se simțea imediat prezența omului: deasupra hornului tremura un nor transparent – poate fum, poate pur și simplu căldură; acoperișul era curățat de zăpadă, dar cumva ciudat – din loc în loc, în partea de jos a pantei. Apropiindu-se, Belaia a înțeles: nu îl curățaseră pur și simplu, luaseră paie.

Paiele le-a găsit în interiorul casei: tocate mărunț, stăteau pe masă în grămăjoare. Tot acolo se afla o râșniță de mână – două pietre puse una peste alta – era evident că paie tocate urmau să fie transformate în făină. Și mai era un ceaunel plin cu un lichid cleios – din el se șteau crenguțe și ciulini. Ceaunelul era cald. Oare aceste crenguțe și ciulini – le fierbeau?

Belaia a cuprins încăperea cu privirea. Bușteni cenușii tăiați, cu câlți între ei. Mobilă din lemn neșlefuit. Ferestre mici, acoperite atât de tare cu promoroacă, încât lumina abia pătrundea. Într-un colț – o sobă deschisă la

culoare. Iar de pe sobă o privesc pe Belaia câteva perechi de ochi – o privesc indiferent și neîntrerupt, fără să clipească.

Copii. Patru sau cinci, Belaia nu poate nicicum să numere bine. Și vârsta e nesigură: undeva pe la trei-patru sau pe la opt-zece? Fără nici un fir de îmbrăcăminte, ei zac pe sobă într-un ghem strâns de mâini și picioare, burți umflate cu buricele ieșite în afară, guri întredeschise și păr încâlcit. Iaškina, care a intrat și ea, întreabă ceva în ciuvașă – fețele murdare încep să tremure ritmic, ochii se întorc spre ea toți odată, dar buzele nu se mișcă să răspundă.

— Unde sunt părinții voștri? Belaia se apropie de sobă și întinde mâna spre ghemul uman – foarte încet, cu palma desfăcută înainte, ca să nu-i sperie. Și hainele unde-s? Vă e foame?

Capetele ciufulite se leagănă pe gâturile lungi – urmăresc palma care se apropie. Din ghem se întinde în întâmpinarea ei o mână – mititică, galben-palidă, semănând cu o gheară de pui – și prinde mâna străină de încheietură, trăgând-o spre ea. Și deodată o gură se deschide larg, cuprinde cu buzele degetul mare al comisarului Belaia și începe să-l sugă, ca pe o suzetă. Imediat se deschid și alte guri – încep să sugă celelalte degete. Pe fiecare deget al comisarului sunt limbuțe uscate, aspre și dinți mărunți: cinci capete care-și ciocnesc pomeții osoși îi sug mâna. Ochii sunt închiși, nările îngustate, respirația devine mai rapidă și șuierătoare – numai ea se aude în casă.

Ea reușește să nu țipe. La fel de lin, își trage mâna înapoi – copiii își desfac supuși fălcile, dându-i drumul. Plescăie încet din buze, dintre care se ivesc două firicele de salivă, stau suspendate în aer, apoi, într-un târziu, cad.

— Trebuie hrăniți. Belaia își șterge de manta degetele ude. Și îmbrăcați. Imediat.

— Da, da, scutură din cap Iaškina, privind în podea. O să spunem la selsoviet.

În alte case îi întâmpină doar urme de oameni. Într-una, o grămăjoară de oase de vită pe masă, golite complet de carne. În alta, trei capete de câine într-un ceaun, acoperite cu apă, pesemne pregătite pentru a face din ele piftie.

— Dar oamenii unde-au dispărut? nu poate pricepe nicicum Belaia.

— O să întrebăm la selsoviet, ridică din umeri Iaškina.

Tot drumul păstrează pe față o expresie atât de placidă și impasibilă, încât comisarului Belaia îi vine câteodată s-o lovească, s-o plesnească din toate puterile peste obraji. Dar n-ar folosi la nimic: după toate aparențele, Iașkina e dăruită de natură cu un caracter atât de tâmp, încât până și bătaile din partea unui superior le-ar îndura cu aceeași supunere și indiferență.

Belaia merge încăpățânată mai departe, înainte – spre casa lungă, fără gard sau palisadă, cu cerdac înalt și ferestre mari. Ușa e dezghețată temeinic, ținuturile au fost dați jos de pe streșină – semnele de viață sunt evidente. Și într-adevăr, prin geamurile acoperite cu promoroacă doar până la jumătate, Belaia vede oameni, mulți oameni: o clasă întreagă de copii stă în bănci și își plimbă cu sârg penițele pe caiete, iar învățătorul explică ceva la tablă, agitând un indicator. Acest tablou pașnic pare atât de straniu în mijlocul satului mort, pe jumătate acoperit de zăpadă, încât Belaia, nefiind în stare să se smulgă, își lipește fața de geam – să mai stea câteva minute, să se bucure de priveliștea plăcută și normală.

Dar de ce e atât de întuneric în școală? Camera spațioasă e luminată de o singură lumânare – cum se lăsa amurgul, lumina abia e de ajuns ca să poți distinge chipurile. Cum scriu copiii în semiîntuneric? De ce nu înmoaie penițele în călimări? De ce învățătorul nu stă în fața clasei, cum trebuie, ci așezat pe scaun, și încă cu gâtul sprijinit de perete? De ce are ochii închiși? De ce indicatorul lovește într-o tablă pe care nu e scris nimic?

Belaia intră în clasă. Fețele se întorc spre ea – și unele neobișnuit de late, cu pleoapele umflate și obraji la fel, astfel că abia li se văd ochii, și unele foarte înguste, cu pielea întinsă pe pomeți și orbite imense. Privirile tuturor sunt obosite și tâmp de somn. Elevii sunt îmbrăcați în șube și cojoace, câțiva au căciulă pe cap. Învățătorul e într-un palton ridicol de culoarea canarului, aparent de damă.

— Ați venit, rostește el în rusește, nu se știe de ce, în șoaptă, și chipul său imens, umflat, se luminează de bucurie. Le-am spus copiilor, le-am promis – și ați venit. Ce fericire...

— Bună ziua, spune Belaia. Sunt de la Moscova, de la Comisia pentru Copii.

— Puteți s-o deschideți chiar azi? Sprijinindu-se în băț, învățătorul se ridică de pe scaun și, târșându-și greu pasul, se îndreaptă împleticit spre

Belaia (pâslarii lui au marginile tăiate, ca să-i încapă picioarele umflate). Chiar acum – puteți? Nu avem lecții toată ziua, numai până se întunecă, vedeți și dumneavoastră. Și nu mai avem putere să așteptăm...

— Ce să deschid? Unde?

— Cantina. Ați venit să deschideți o cantină, nu? O cantină a școlii?

Învățătorul tot încearcă să-și încheie nasturii paltonului antediluvian, îndesat peste câteva jachete și pulovere, dar degetele nu-l ascultă.

— Nu, clatină din cap Belaia. Sunt pur și simplu în inspecție.

— Nu glumiți așa! De emoție, învățătorul prinde puteri, și degetele dovedesc în sfârșit și ultimul nasture de la gât. Mi s-a comunicat de la centru, și absolut oficial, că primele cantine vor fi întotdeauna la școli – dar numai la cele care funcționează. Altfel, pentru ce am sta aici toată toamna și toată iarna?

— Iertați-mă, zice Belaia. Cantină deocamdată n-o să fie. Mergeți acasă.

Învățătorul o privește lung, cu chipul umflat tremurându-i și gârbovinduse mai tare cu fiecare secundă, parcă micșorându-se chiar în fața ochilor ei. Paltonul îi e boțit în cute transversale – pare o armonică mare, galbenă.

— Mergeti și voi acasă, copii! le spune Belaia elevilor.

Aceștia nu se clintesc, evident neînțelegând nici un cuvânt pe rusește; în dreptul gurilor lor apar și dispar norișori de abur. Pe unii deja i-a doborât somnul – chipul, care-și pierduse orice expresie, le atârna pe piept, cu ochii închiși.

— Spuneți-le să se ducă acasă! se întoarce Belaia spre învățător.

Dar acesta deja s-a așezat la loc pe scaunul său, ca o găină bătrână pe ouă. Paltonul încheiat îi strânge gâtul umflat, și se descheie din nou la guler. Apoi, brusc, lovește cu bățul indicator undeva în spate și în sus – lovește fără să se uite, dar nimerește exact în centrul tablei: de la zgomot, elevii care ațipiseră tresar speriați, dezvelindu-și ochii goi.

— Plecați. Învățătorul se sprijină de perete și își acoperă pleoapele. Nu ne deranjați lecția.

Comisarul își plimbă privirea peste bănci: în loc de caiete, în fața elevilor sunt bucăți de ziare. Unii țin în mâini nu tocuri, ci crenguțe uscate. Pe bănci, nici măcar o călimară.

Belaia dă din cap a scuză și iese, închizând bine ușa.

— Bun, îi spune ea Iașkinei, care așteaptă afară. Să mergem la selsoviet.

Găsesc repede căsuța sovietului sătesc: se află pe un delușor, pe ulița principală a satului, și zăpada din jur e bătătorită zdravăn – de picioare omenești, de copite de cai și de șine de sanie. Casa e arătoasă, gardul care o înconjoară e înalt și are o copertină mică: se vede că în curte se ascunde o gospodărie mare, bogată. Din stradă se vede numai elicea unei mori de casă: aripile uriașe atârnă deasupra curții ca o cruce neagră. Ferestrele selsovietului sunt întunecate, dar întunericul se mișcă, e viu: ici tremură o perdea, dincolo se zărește prin geam o umbră – pesemne înăuntru se face economie de gaz lampant sau de lumânări, nu se aprind până seara.

În casă e un miros puternic de oameni: miroase a sudoare, a numeroase guri și a păr nespălat. Glasuri omenești nu se aud, dar după cum se mișcă aerul din jur, după valurile slabe de căldură care vin din toate părțile, Belaia înțelege că sunt oameni acolo. Din când în când, din întuneric răzbat sunete ale prezenței umane: ba un oftat, ba un sforăit, ba o tuse răgușită – umedă, de undeva din adâncul pântecului. Privirea i se obișnuiește curând cu bezna care domnește înăuntru, ochii încep să distingă ce se petrece, în sfârșit se văd locuitorii satului. Ce mulți sunt în jur!

Nu se știe de ce, sunt toți adunați în ciorchini – câte cinci, câte opt, ba și câte o duzină de trupuri: nimeni nu stă pe scaun sau întins separat, singur, numai împreună. Strânse laolaltă – ca într-o boccea – stau pe lavițe femeile, îmbrățișându-se una pe alta și pe pruncii încremeniți pe genunchii lor. Pe podea se cuibăresc bărbații: s-au răspândit pe sub ferestre, la masă, în colțul propagandistic; trupuri, și oribil umflate, și uscate până la os, zac unele peste altele, ca lemnele în magazie. Soba au înconjurat-o bătrânii: își lipesc obraji, umerii și spinările de burta ei văruiată, și-au împrăștiat până și bărbile albe, pecetluindu-le deasupra cu mâinile ridate – nu se mai vede nimic, nici un centimetru din sobă, ci numai carnea bătrână care o acoperă. Toți tac. Toți respiră, folosindu-și energia nu pentru vreo conversație sau vreo mișcare inutilă, ci numai pentru încălzirea casei. Când și când, câte unul se desprinde din grup și, târându-și slab picioarele, se duce la găleata cu apă; după ce bea, se întoarce și se lipește la loc.

De ce s-au strâns toți aici, la selsoviet? Ce-i asta, o adunare?

Răspunsul îl dă președintele selsovietului: acesta e descoperit ceva mai

târziu – intră, târându-și picioarele, cu mersul foșnit al unui om umflat. Scoate dintr-un scrin încuiat cu cheia o lampă cu gaz și o aprinde. Din subsolul zăvorât cu un lacăt aduce câteva lemne și le bagă în sobă. Dacă nu ascunde lampa și lemnele, explică el, imediat le iau acasă, așa slăbiți cum îi vedeți. La început se bucură cu însuflețire de oaspeții din capitală și îi privește cu speranță, dar, aflând că sunt doar în inspecție, își pierde pe loc toată bucuria și însuflețirea.

Da, explică el: trăim toți laolaltă, nu mai știm de câte luni. Da, multora li s-au terminat lemnele, și n-au putere să taie altele – lumea trage la selsoviet, la căldură. Puțini au haine de iarnă, așa că pe frig nu ies toți pe uliță. Mâncare nu mai are nimeni de mult. Vitele și păsările au fost tăiate încă din toamnă, câinii și pisicile la fel, au prins deja șoarecii și șopârlele. Ce mănâncă oamenii? Tot felul de gunoaie: scot iarba de sub zăpadă, mărunțesc și fierb crengi. Adună ace de pin, conuri, mușchi. Macină ghinde și le fierb în șapte ape. Cei mai curajoși înghit și pietre, fac supă din nisip. Am încercat să pisăm lemn, dar n-am putut să-l mâncăm. Unul, ce-i drept, a pisat și a folosit pastă de stejar ca aluat – acesta mirosea a pâine. Așteptăm primăvara, așteptăm căldura și iarba proaspătă. Dar mai mult decât primăvara, așteptăm proviziile de la centru. La pâine nu sperăm, dar poate ne aduc niște mazăre sau șroturi de floarea-soarelui. Nu știți, o să vină provizii anul acesta?

Belaia își amintește sutele de vagoane cu produse încremenite pe calea ferată în așteptarea locomotivelor. Clatină din cap: nu știu.

Da, dă și președintele din cap, înțeleghător. Nici nu ne trebuie mult – măcar copiii să-i hrănim. Cei care sunt încă în leagăn mor repede, nu se chinuie. Dar cei deja înțărcați – pentru ei e mai greu. Își mușcă degetele, le mușcă până la os. Se apucă să mestece orice nimeresc – curele, sfori, opinci vechi – și se sufocă, nu pot să înghită. Fac tot felul de boli: tifos, scorbut, viermi în gură. Unii au ulcere pe tot corpul, care nu se vindecă. În sat e și o infirmerie, dar degeaba: nu se fac bine copiii pe foamete. Nici adulții nu se fac bine. Poate-ar fi mai bine să închidem infirmeria asta până la vară, să nu irosim lemnele de pomană?

Belaia clatină iar din cap: nu știu.

Nici eu nu știu, e de acord președintele. Lemnele sunt mai prețioase ca

aurul acum. În afară de selsoviet și infirmerie, încălzim și hambarul de la marginea satului – acolo îi ținem pe smintiți. De foame, oamenii își pierd mințile repede. De dimineață era încă om cu judecată, iar seara e deja nebun: urlă, se repede la vecini, amenință să-și mănânce copiii. Pe ăștia îi închidem separat, ca să nu-i molipsească și pe alții de nebunie. Poate să nu le mai dăm lemne? Să le păstrăm pentru infirmerie?

Vă mulțumesc pentru discuție, îi spune Belaia, ridicându-se și invitând-o după ea cu un gest din cap pe Iașkina, care s-a moleșit la căldură. Noi plecăm, până la noapte trebuie să ajungem și-n satul învecinat.

Da, dă din cap președintele, amabil. Plecați chiar acum, e periculos să fiți pe drum noaptea. N-ați putea să luați cu dumneavoastră și un arestat? Dacă tot mergeți la Țivilsk, lăsați-l acolo, la miliție. Noi n-avem unde să-l ținem: în infirmerie sau în selsoviet ne e frică, e totuși un criminal, iar în hambar, cu smintiții, îi e lui frică. Singuri nu ne descurcăm, că doar n-o să punem o căruță pe drumuri numai pentru el. Iar ca ocazie, numai dumneavoastră s-a nimerit să treceți pe aici luna asta.

Nu, zice Belaia, urcându-se deja în sanie. Criminalul nu-l luăm.

Nici nu e rău, de fapt, stăruie președintele, dimpotrivă, e om cu suflet. Nu și-a putut hrăni cele două fetițe și le-a sufocat cu perna, ca să nu se chinuie. Înainte de asta le-a săpat și mormântul, le-a făcut și sicriu cu mâna lui, unul pentru amândouă. Le-a înmormântat, și de la cimitir a venit direct să se predea. Uite ce fel de om e!

Să mergem mai repede, îi poruncește Belaia vizitiului. Să mergem! Hai!

Și pleacă – pe ulițele acoperite de amurgul albastru, printre casele negre, care privesc posomorâte de sub zăpadă. Luminile roșiatice slabe ale selsovietului de pe delușorul cu moară în vârf se mai zăresc multă vreme – chiar și din capătul satului.

Când să iasă din sat, dintr-o clădire întunecată, izolată se aude un răcnet: două glasuri urlă, jos și straniu, aproape la unison. Hambarul cu smintiții, înțelege Belaia. În scurt timp, la vocile lor se alătură și o a treia: asta nu urlă – plânge și repetă mereu același lucru, pe toate tonurile.

— Ce strigă? o întreabă Belaia pe Iașkina.

Aceasta îi explică somnoros: „Sunați alarma“.

Ies pe câmp. În jur se întind zăpezi negre, de la un orizont la altul. Luna

stă ca o gaură albă pe cer. Două dungii luminoase – o urmă de sanie abia lăsată – duc în satul următor.

— Sunați alarma! izbucnește vocea. Sunați! Sunați! Sunați!

Comisarului Belaia îi vine să se culce pe fundul saniei – să se bage sub pieile de oaie, să-și bage nasul în fân, să închidă ochii și să-și astupe urechile –, dar se stăpânește, nici nu tresare.

— Alarmaaaaa! răsună peste câmpurile pustii. Aaaaaaa!...

Într-o săptămână au fost inspectate încă câteva sate. Dacă Belaia n-ar fi scris cu scrupulozitate în blocnotes unde mergeau și ce vedeau, ar fi putut jura că au fost în trei sau patru. De fapt, au fost în unsprezece. Unsprezece sate cu nume ciuvașe complicate – absolut la fel și la prima vedere, și la o cercetare mai atentă.

Peste tot, tablouri dureros de asemănătoare: case pustii, oameni adunați într-una singură. Slăbiciunea sau umflarea urâtă a trupurilor, supunerea și apatia din priviri. În ceaunele care se răceau – pietre, pământ și iarbă putrezită. Câmpuri fără semănături. Grajduri fără animale. Hambare fără alimente. Dispensare în care nu se trata nimeni. Școli în care nu învăța nimeni...

Către sfârșitul săptămânii, Belaia își pierduse capacitatea de a fi impresionată: n-o mai mirau nici viii desfigurați de foame și boală, nici morții înghețați în ger. Atunci a înțeles și cauza bizarei placidități a însoțitoarei sale. Încă pe când erau în drum spre Țivilsk, observase că Iașkina murmură ritmic, ca pentru sine, niște cuvinte.

— Vă rugați? a întrebat ea amenințător, privind-o în ochi.

— Da, i-a răspuns liniștită aceasta, fără să-și ferească privirea pentru prima dată de la începutul călătoriei. Pentru fiul și fiica mea. Astăzi e a noua zi de când s-au dus...

În Țivilsk, Belaia trebuia să se odihnească o zi – să se spele, să doarmă bine, să raporteze la Moscova, iar apoi să plece mai departe, la Ceboksari. I s-a dat cea mai bună cameră din cel mai bun hotel al orașului, mare, cu șemineu propriu (deși neîncălzit) și cu tavanul pictat cu nori și îngeri.

Dar Belaia n-a putut nici să se bage în cada cu apă fierbinte pregătită cu grijă de cameristă, nici să se arunce în așternuturile curate ale patului. Îndată ce a intrat în cameră, fără să-și scoată nici măcar mantaua, s-a așezat

la masă – și a stat așa toată noaptea. N-a aprins lampa și nu s-a atins de cina pusă frumos pe un șervet în fața ei. Trebuia să-și scrie raportul – nici prea lung, nici prea scurt, prezentând fără isterie faptele și făcând propuneri constructive –, dar nu-i veneau cuvintele necesare.

Pentru prima dată în viață, Belaia era neputincioasă: și telefoanele, și rapoartele, chiar și telegramele disperate erau fără nici un folos. Toți copiii pe care-i văzuse nu puteau fi hrăniți sau încălziți. Nu putea – oricât de fierbinte și-ar fi dorit – să topească zăpada care acoperea șinele, să curețe drumul pentru eșaloanele cu alimente. Sau să reînsuflească locomotivele din cimitirele de trenuri. Ori să-i învie pe fochiștii căzuți în Războiul Civil.

Acolo, în satele rămase în urmă, văzuse pentru prima dată moartea de aproape. Acolo, în școlile, spitalele, selovietele populate de muribunzi, viața doar se prefăcea că mai este. De fapt, semnele erau înșelătoare: sub chipul vieții se ascundea de mult moartea. Și Belaia stătea în fața acestei morți – unu la unu, față în față –, fără să aibă idee ce să facă mai departe și cum să trăiască.

În zori, după ce mângălise și mototolise o jumătate de duzină de foi, Belaia s-a dus la poștă, sperând ca pe drum să-și pună ordine în gânduri și să găsească cuvintele potrivite pentru raport.

Poșta locală – o căsuță cu un singur nivel în colțul pieței principale, înconjurată de stâlpi și încurcată în cabluri – era deja deschisă. Belaia s-a așezat la singurul pupitru și, sub privirile pline de compasiune ale funcționarei, a mai scris și a tăiat, a scris și a tăiat, vreo jumătate de oră. De fiecare dată când își trecea ochii peste o nouă variantă de comunicare, ștergea fără milă semnele de sensibilitate inutilă: „înfricoșător“, „cumplit“ sau „catastrofal“, „pier“ sau „mor ca muștele“. Dar în fiecare text care urma, aceste cuvinte se strecurau pe nesimțite din nou, ca și cum nu Belaia ar fi mânuit creionul pe hârtie, ci altcineva, încăpățânat și rebel. În cele din urmă, a conceput cum-necum depeșa și i-a întins-o femeii. Dar n-au apucat să o trimită: ușa s-a dat de perete cu zgomot și în sală a năvălit un cap de cal scoțând aburi pe nări, cu promoroacă pe gene și coamă, iar în urma lui, tropăind din copite, crupa acoperită de zăpadă și umflată în părți. Pe cal era un țăran cu căciulă îmblănită: avea nasul și obraji roșii ca focul de ger, iar în loc de barbă, țurțuri.

— Încotro? a scâncit funcționara.

Dar omul deja sărise jos și își scosese mâna din mâneca îmblănită – între degetele lui costelive răsărise nu se știe de unde un revolver și îl ținea acum în fața palidă de uluire a funcționarei.

— Trebuie să trimit un raport la Ceboksarî, a rostit el abia auzit, cu o voce răgușită de răceală.

— Așteaptă-ți rândul, a arătat femeia cu bărbia spre Belaia.

— Eu am ceva mai important.

Bărbatul a armat revolverul și a început să tușească puternic, ducându-și mâna cu arma la gură.

Funcționara a clipit scurt, s-a așezat ascultătoare la aparatul de telegraf și și-a trecut degetele peste tamburul cu bandă de hârtie, pregătindu-se de lucru.

— Trebuia trimis ieri, dar n-am putut eu. Dregându-și vocea, țăranul s-a sprijinit cu cotul de tejghea, și-a scuturat cu un gest neglijent din barbă pe podea țurțurii care se topeau, apoi a scos din sân o foaie de hârtie împăturită de mai multe ori și a desfăcut-o. Tu străduiește-te s-o trimiți cât mai repede. La capătul celălalt nu le place să aștepte.

Și a început să citească într-o șoptă șuierătoare din cauza încordării:

— Raport la Ceka din Ceboksarî. Comunic că în ultima săptămână în satul Abeevo din raionul Țivilsk au murit nouă oameni, din care cinci s-au otrăvit: au mâncat stârvuri din gropi – au dezgropat din pământul înghețat cadavre de vită îmbibate cu fenol și le-au mâncat. Trupurile fără viață le-au fost puse alături de celelalte, într-un hambar. Solicit să trimiteți soldați pentru săparea unei gropi comune. Locuitorii refuză să sape pe motiv că nu au putere. S-a născut un prunc – mort. Dacă-l socotim și pe el, au murit nu nouă, ci zece oameni. Rog dați indicații pentru viitor: îi socotim pe cei născuți morți sau nu? De asemenea: îi socotim și pe pruncii care s-au născut vii, dar au trăit numai câteva zile sau ore? Mereu ne încurcăm. Alte evenimente nu s-au petrecut. Președintele sovietului, Abdulov.

Clapele telegrafului țacăneau. Calul a bătut din copite și a răsuflat zgomotos, apoi s-a apucat să lingă tejgheaua lăcuită – pesemne îi era sete.

— Asta-i tot? a întrebat funcționara, bătând ultimele cuvinte.

— Tot.

Abdulov și-a scos malahaiul¹² (dând la iveală o chelie noduroasă), l-a dus la piept și a dat din cap, ca pentru a mulțumi, înclinându-se ușor în fața femeilor. Apoi și-a pus la loc căciula, a deschis larg ușa și a sărit în șa. Calul și-a scuturat capul nerăbdător și a țâșnit afară.

¹². Căciulă îmblănită, de formă conică și cu clape în dreptul urechilor, specifică popoarelor din Asia Centrală.

— Aveți telegraf și la Abeevo, a strigat funcționara în urma lui Abdulov.

— L-au furat ieri, a șuierat acesta fără să se întoarcă, deja din prag. Acum o să vin la tine cu rapoartele.

Ușa s-a trântit. Pe podea erau urme ude – de ghete și de copite.

Dincolo de ferestre se auzea un vuiet – începea viscolul.

— Dar calul la ce-i trebuia? a întrebat Belaia.

— Ei, ducă-se, ce importanță are? a ridicat din umeri funcționara. Haideți, dați-mi depeșa dumneavoastră.

— Nu, mai bine vă dictez.

Belaia a mototolit ciorna raportului și a ascuns-o în buzunar.

A dictat repede, fără nici o ezitare.

— Către președintele Comisiei pentru Copii – personal. Secret. Urgent. În legătură cu situația catastrofală – subliniez, catastrofală – din Ciuvașia, vă cer permisiunea să întrerup traseul stabilit și să folosesc mandatul dat mie pentru a lua măsuri aici. Intenționez să alcătuiesc un eșalon de evacuare, pentru a duce cu el din Ciuvașia la Moscova numărul maxim posibil de copii în pericol să moară. În continuare, am de gând să folosesc acest eșalon pe o bază regulată pentru strămutarea copiilor ciuvași la Moscova, Petrograd și în guberniile agrare – până când va fi învinsă foametea. Aștept aprobarea dumneavoastră. Comisar pentru copii Belaia.

Aprobarea a fost primită. Un an întreg, Belaia a locuit în trenurile care legau Ciuvașia de Moscova. Prin eforturile ei, în orașele ciuvașe au fost deschise patru noi case de copii, au apărut cincisprezece puncte suplimentare de hrănire și o cantină mobilă – pentru aprovizionarea satelor și cătunelor îndepărtate –, au fost evacuați aproape șase mii de copii flămânzi.

În anul acela, Belaia nu a ajuns nici în satele din regiunea Mari, nici în

cele tătare, nici în cele baškire. Nici în gubernia Samara, nici în Simbirsk, nici în Saratov sau Astrahan.

Dar în anul următor, 1923, a ajuns. A continuat să locuiască în trenuri, care au devenit tot mai lungi și mai pline. Nu mai ducea copii în capitală sau în Petrograd – acestea gemeau de vagabonzii care le invadaseră –, ci în ținuturi mai calde și mai îndestulate. Eșalonul cu copii din Kazan era al șaisprezecelea din ultimele zece luni. Și primul spre Turkestan.

*

Carne, carne, carne... Deev s-a gândit la ea toată noaptea. Era gata să se ducă să cumpere câțiva pfunzi pe crucile de argint pe care le ținea în sân de când plecase din Kazan, dar în gări nu era nici urmă de bazaruri. Era gata să primească în tren un speculant pentru orice animal proaspăt jupuit – câine, vulpe, bursuc –, dar nici speculanți nu erau de-a lungul căii ferate.

Să-și fluture mandatul și să rechiziționeze vreo mârtoagă costelivă? N-avea de unde: pe drum era plin de căruțe, dar toate erau trase nu de animale, ci de oameni.

Să-și fluture revolverul și să fure? Nu-l lăsa conștiința. Și, iarăși, de la cine?

În țară nu era carne – nici în colhozuri, nici la țărani, nici chiar la culacii strânși la pungă. Stepele kalmâce, cândva pline de turme de oi, erau pustii, la fel ca pășunile pentru vite de pe câmpiile de pe malurile Volgăi și dealurile Tatariei și Bașkiriei, cândva negre de cirezile care pășteau pe ele. Caii și cămilele, boii și măgarii fuseseră rechiziționați încă de la începutul Războiului Civil pentru necesitățile frontului, iar după ce acesta se terminase, fuseseră tăiate. Decretul Sovietului Comisarilor Poporului privind cotele obligatorii în vite era îndeplinit cu strictețe: rechiziționările de carne erau feroce, și tot feroce erau executate de către armatele crescânde menite acestui scop. Detașamentele de rechiziționare veneau să ia tot: oi, porci, cai, vaci, măgari, în zonele de vânătoare urși sau cerbi, ici-colo și iepuri, ba chiar și ogari (această inițiativă a eșuat însă, nesoldându-se cu îndeplinirea planului, ci numai cu împușcarea în masă a acestor câini).

După ce cotele obligatorii au înlocuit rechiziționările, a devenit cu totul insuportabil – a început foametea. Țăranii devastau punctele de adunare a

vitelor și pe cele de sortare a cerealelor. Se îmbolnăveau de holeră și de tifos, se umflau. Incendiau casele comuniștilor, selsovietele, organizau răscoale ale foamei. Făceau descântece pentru recoltă bogată sau pentru învierea moștenitorului tronului. Pentru furtul unei bucățele de slănină sau al unui pumn de măruntaie puteai fi ucis – procesele improvizate erau rapide și crude. Beau basamac: să mori beat părea mai ușor. Cei liniștiți și timizi au început să-și dea duhul, iar cei mai curajoși și mai disperați să taie și ultima viețuitoare, să-și părăsească gospodăria și să plece în bejenie prin țară. *Izvestia* a publicat un articol cu titlul: „Ce gustoasă și succulentă e carnea de popândău!”

Deev n-ar fi refuzat nici popândăii, dar nici aceștia nu erau – era imposibil să faci rost. Nu era nicăieri carne: statul o strânsese în primul rând, în calitate de cea mai valoroasă sursă de hrană, alături de grâu. Și Deev știa prea bine cât de aspru puteai fi tras la răspundere pentru nerealizarea planului de carne: dacă nu făceai planul la miere sau cartofi, mai erai iertat, dar pentru cel la carne, niciodată.

Deev știa prea bine cât de greu era să aperi vite înstrăinate: vacile nu sunt grâne, nu zac tăcute pe câmpuri, ci inevitabil se răspândesc, se duc spre stăpânul care plânge lângă zidurile grajdului colectiv. De aceea, paza se făcea întotdeauna în doi: unul afară, ca să gonească oamenii, și unul înăuntru, ca să rețină animalele.

Deev știa prea bine cât de greu e să ai grijă de turmele adunate în campania de rechiziționare: să faci rost de furaje, să le asiguri un adăpost călduros pentru înnoptat, să nu le mâni pe ger sau pe soare dogoritor. Porcii flămânzi se reped să muște urechile și cozile oilor sau ale caprelor, iar acestea se apucă să fete în momentul cel mai nepotrivit.

Deev știa prea bine toate acestea!

Deev știa...

Deev...

Roțile se învârteau, trăgând trenul prin pădurile Volgăi. Iar în capul lui Deev se învârtea un gând – disperat, nebunesc, chiar. Părea că în ultima vreme nu-l mai trec decât gânduri nebunești. Părea că în vremurile acestea doar gândurile nebunești aveau vreo valoare.

Deev știa unde se găsește carne. Și mai știa că e imposibil s-o obțină.

Deev știa prea bine! Deev știa...

Deev...

Când trenul se apropia de Urmarî, a sărit din vagon pe iarbă, a mers pe vine printre grămezile de cărbuni până la locomotivă și s-a aruncat în cabină. Și atât de palidă îi era fața, atât de ascuțiți de încordare îi erau pomeții, că mecanicul nici n-a îndrăznit să-l întrebe ceva – doar s-a dat la o parte, făcându-i loc la fereastra de observație.

Înainte de a ajunge în gară, Deev a ordonat oprirea – garnitura a stat.

A sărit jos și a schimbat cu mâinile macazul, deschizând drumul pentru tren pe o ramificație abia observabilă – separat de drumul principal, ducând în pădure.

După ce făcuse rost de provizii la Svajsk, autoritatea comandantului crescuse, ordinele i se îndeplineau repede și fără discuții. Dar o asemenea samavolnicie era lucru serios, poate chiar penal. „Nu ies de pe traseu“, s-a împotrivit mecanicul.

Deev însă nici măcar n-a catadicsit să-i răspundă: a urcat în cabină, a rotit maneta, a deschis regulatorul de viteză – și „ghirlanda“ a trecut pe linia secundară lin, ca pe unt. Apoi a învârtit la loc manetele și a condus trenul mai adânc, în pădure. Mecanicul doar a clătinat din cap cu tristețe și și-a făcut cruce – în ascuns de comandant, întorcându-se spre focul care ardea cu vâlvătaie în cuptor...

— Bug, tu ai asistat la nașteri? a întrebat Deev ceva mai târziu, în infirmerie.

— S-a mai întâmplat, a ridicat acesta din sprâncene, mirat.

Și avea de ce să se mire. Șeful eșalonului, îndată ce începuse discuția, pornise să se plimbe prin vagon: fără să se uite la interlocutor, măsura cu pași mari coridorul, încolo și-ncoace, repede și neîntrerupt.

„Ghirlanda“, dimpotrivă, stătea – undeva în adâncul pădurii, înconjurată de puternici pini ciuvași. Copacii se aplecau spre vagoane, atingeau ferestrele cu crengile lor. Bătea vântul – acele grele zgâriau sticla, conurile loveau în acoperiș.

— Arată-mi instrumentele. Deev, continuând să se miște printre priciuri, își freca viguros obrazii cu degetele depărtate; părea că toate membrele i se umpluseră de o emoție nerezăcută, și el se supunea acestei senzații, incapabil

s-o înfrunte sau măcar s-o domolească.

Bug a scos cu grijă de sub masa de operații geamantanul de placaj și sacul dăruit de cekști, iar Deev a vărsat conținutul amândurora pe masă (felcerul n-a apucat să zică nici pâs). A răsfirat o grămadă zăngănitore de spatule, foarfeci, fierăstraie, pere metalice, și a scos o cutie de lemn lungă cât o palmă și jumătate, amintind de litera L.

— Uite, asta e bună.

— Asta nu-i pentru nașteri, a precizat Bug. E un cateter.

— Poate să fie și-un levier!

Și, băgând obiectul ales în buzunarul pantalonilor, i-a făcut semn ferm cu capul felcerului: după mine.

Acesta a dat să-și pună halatul alb – nici vorbă! –, Deev a smuls halatul de pe umerii felcerului și l-a azvârlit cât colo; l-a apucat de cot, oftând iritat: mișcă-te odată!

— Și dezinfecția? Scalpelul? Felcerul se împotrivea, încerca să adune măcar câteva lucruri în geamantanul gol. Nici un forceps n-ar strica, dacă nașterea e grea...

— Ascultă, Bug! Deev s-a oprit pentru o clipă, ridicându-și ochii spre felcer – strălucitori, ca ai unui om care are febră. Mi-ai comandat carne pentru bolnavi? Atunci ajută-mă – fără întrebări!

*

Numai că fără întrebări nu se putea.

— Ca să fac, nepoțele? n-a mai răbdat Bug, după ce deja merseseră îndelung pe traversele acoperite cu ace de pin: înainte pășea Deev, dând larg din mâinile cu pumnii strânși; în spatele lui gâfâia felcerul din tot corpul lui puternic.

Pădurea din jur nu se sfârșea, ci devenea tot mai deasă și mai întunecoasă. Pinii se apropiau tot mai mult de șine, întinzând labe lungi spre oameni. Copacii căzuți își îndreptau spre cer rădăcinile, fiecare mai mare decât statura unui om (erau multe rădăcini – pesemne, localnicii nu veneau aici după lemne).

— Să taci, i-a explicat Deev din mers. Să nu fii auzit – să taci. Și să-ți iei o față mai severă. Trebuie să ai o față așa de severă, că numai la vederea ei

să țâșnească laptele.

Felcerul continua să pufnească nedumerit, și Deev a adăugat:

— Amintește-ți cum te-ai uitat la mine în dimineața aia, când ai descoperit bolnavii în infirmerie. Îți amintești? Uite-așa să te uiți!

— La cine? a întrebat Bug, care tot nu pricepea, cercetând locul pustiu – doar un stol de ciori glăsuia răgușit undeva, deasupra pădurii.

— La toți! s-a răstit Deev.

Nu pe însoțitorul său era supărat, ci pe locul acesta nenorocit, unde mai fusese cândva și pe care n-ar fi vrut să-l mai vadă niciodată. Era supărat pe ciori – știa de ce croncănesc. Și pe el era supărat, că târăște după el un camarad încrezător ca pe un piseu orb la fântână. Dar nici dacă ar fi vrut n-ar fi putut să dea detalii despre ceea ce aveau să facă, până și lui îi era greu să-și lămurească. Un lucru știa: părea că merg prin pădurea uscată la lumina zilei, dar de fapt mergeau printr-o mlaștină vâscoasă în întunericul nopții. Un pas greșit, și piereau. Dar de data asta, Deev nu înfrunta totul singur. Ci în doi.

— Ia, a zis el scoțând el din buzunar cutia medicală și băgând-o în buzunarul de la pantalonii felcerului (țesătura s-a umflat, întinzându-se peste obiectul colțuros, care după contur semăna perfect cu un revolver). La nevoie desfă-ți haina, ca să se vadă levierul. Atinge-l așa, neglijent, cu palma, parcă inconștient, din obișnuință. Dar să n-o faci des – o să creadă că-i ameninți.

— Ce facem, mergem la furat?

Felcerul a pipăit obiectul nefamiliar de pe coapsă, obișnuindu-se cu prezența lui.

Vorbea egal, ca și cum ar fi întrebat despre vreme. Așadar, de bolnavii din vagon îi era frică, dar să meargă la prădat, nu? Pe Deev l-a copleșit recunoștința pentru acest calm și disponibilitatea pentru orice. Totuși era bine că avea alături un militar.

— Locul în care mergem noi nu poate fi jefuit, a oftat el. Acolo s-au dus sate întregi, și nu cu leviere, cum mergem noi, ci cu furci și coase.

— Și?

— Și nimic!

Curând șinele au ajuns la o palisadă făcută din trunchiuri înalte, strunjite.

Lemnele erau ascuțite în partea de sus ca niște creioane, și înfipite strâns – în gard nu se vedea nici o crăpătură. Numai deasupra șinelor, unde era o poartă mare, cu canat dublu, era o fantă îngustă – se putea strecura prin ea o pisică, în nici un caz un om.

Lângă poartă era construit un turn de veghe. Poate în glumă, poate serios, de bârnele lui fuseseră atârinate două cranii de vacă – îngălbenite și crăpate, dar cu coarne încă – și acum craniile îi priveau atent cu orbitele lor negre pe cei ce veneau din pădure. Iar din turn îi privea țeava unei puști.

Deev a ridicat pe loc mâinile. Felcerul l-a imitat.

— Mergem la conducerea punctului de sortare! a strigat Deev spre santinela nevăzută; aceasta se ascundea în spatele îngrăditurii platformei de veghe – se zărea numai o bonetă țuguiață deasupra țeavii armei.

Țeava s-a mișcat nervos, alungându-i pe oaspeții nepoftiți înapoi în pădure.

— Sunt cu un eșalon, evacuez copii flămânzi la Samarka...

Paf! Chiar la picioarele lor s-a format o mică fântână arteziană de ace – glonțul a intrat în pământ la un pas de ghetetele lui.

— 9 martie! a ridicat vocea Deev. Transmiteți comandantului doar două cuvinte: 9 martie!

Pușca nu s-a mișcat, rămânând îndreptată spre ei.

— Ce-i cu tine, ești nou? a răcnit din toți rărunchii Deev, agitându-și enervat palmele ridicate. Aici până și ciorile știu de 9 martie!

Țeava s-a retras. Părea că acolo, înăuntrul turnului de veghe sau înăuntrul fortificației, se întâmpla ceva, dar de afară nu se vedea și nu se auzea nimic.

Deev a mai stat un minut, încă unul – pușca continua să scânteieze în turn, dar nu mai era ațintită spre oaspeți – și s-a așezat pe șine. Nu era comod să stai pe oțelul rece, dar i-a ordonat și lui Bug să se așeze, ca să vadă straja că vizitatorii se simt în largul lor și nu se sfiesc.

— Ce s-a întâmplat pe 9 martie? a întrebat încet felcerul, instalându-se lângă el.

Deev doar l-a săgetat cu privirea: de ce nu te potolești, moșule?! Ți-am spus doar: taci!

Au așteptat îndelung, aproape le-au înghețat fundurile. Vrând să-și calmeze nervii încordați, Deev își scutura vizibil genunchii, pe rând, când

dreptul, când stângul; asta nu se vedea din turn. Încă mai putea să plece – să se ridice chiar atunci și să intre liniștiți în pădure, printre trunchiurile puternice ale copacilor. Să-i explice lui Bug că misiunea nu reușise. Să-i ordone mecanicului să nu spună nimic despre cele întâmplate. Să mute garnitura înapoi pe traseu și să ajungă seara la Șihranî. Nimeni n-o să înțeleagă nimic. Nimeni n-o să afle nimic...

Porțile au scârțâit și s-au deschis – erau invitați să intre. Asta era. Ori acolo, dincolo de gard, sub amenințarea armelor și croncănitul blestemat al ciorilor, ori înapoi în pădure.

S-au ridicat – felcerul repede și cu ușurare, iar Deev stângaci, încetinindu-și cât putea mișcările și ascunzându-și astfel tremurul care-l cuprinsese brusc. S-au bătut temeinic peste fund, pentru a scutura acele, dar și pentru a-și pune sângele în mișcare. Și au pornit spre intrare, sub privirile pătrunzătoare ale craniilor.

*

Fetele tuturor erau ascunse – legate cu baticuri –, li se vedeau doar ochii. Toți purtau deasupra un chipiu cu cozoroc larg, care le acoperea șuvițele de pe frunte, astfel că era greu să le distingi culoarea părului sau a ochilor. Nici hainele bărbaților nu se distingeau: vestoanele, scurtele, pantalonii, cizmele – toate erau acoperite de un strat gros de praf alb și de aceea păreau identice.

Acești oameni – și erau mulți, zeci și zeci – munceau fără odihnă: cărau saci grei, gârbovindu-se sub apăsarea lor, conduceau căruțe cu cai, încărcate cu acești saci – spațiul dinăuntru fortificației semăna cu un gigantic mușuroi de furnici. Din saci se ridica praful: nori albicioși se umflau la fiecare mișcare, de parcă sacii erau vii și respirau.

Acoperite de praf erau și hambarele – uriașe, înșiruindu-se până departe și părând să formeze un fel de sat –, și gardul înconjurător cu turnuri de veghe dese, și pământul însuși. Până și aerul părea aici mai dens – ți se freca de nări când respirai și ți se așeza pe cerul gurii cu un gust abia perceptibil.

Îi venea foarte tare să tușească, dar nu putea să dea dovadă de slăbiciune, nici măcar una atât de neînsemnată. Deev l-a săgetat cu privirea pe Bug –

ține-te, moșule! Acesta deja se încrunta și își trăgea nasul, cu intenția vădită de a strănuta.

Au fost conduși de trei oameni de-ai locului, cu basmale pe fețe și puști de vânătoare pe umeri. Priveau pe sub chipiu ca prin barbacană – nu li se citea expresia ochilor, nici măcar nu puteai să-ți dai seama în ce direcție se uitau. Alți lucrători, întrerupându-se pentru o clipă din munca lor, priveau în urma oaspeților – tot ca prin barbacană. Aceste priviri evidente, dar în același timp nevăzute, îi stânjeneau: era ca și cum Deev și Bug, cu fețele lor descoperite, ar fi mers în pielea goală printre oameni îmbrăcați.

Oamenii de aici erau taciturni – fie din fire, fie din cauză că aveau gurile acoperite cu baticuri. Deev n-a observat nici măcar o dată ca ei să strige sau să-și apropie capetele, schimbând două vorbe. Munceau cu sârg, fără să aibă nevoie de indicații: fiecare știa ce are de făcut. Și chiar și aceia care oboseau și se așezau pe vine să fumeze se odihneau în tăcere – nu în grup, ci singuri; trăgeau cu precizie din țigară, ridicând foarte puțin un colț al baticului la colțul gurii, toate acestea invariabil lângă o găleată cu apă, pe care plutea apoi mucusul de țigară.

În așezare nu se auzea voce de om, ci numai pași, zăngănit de harnașament, scârțâit de roți, scârțâitul scărilor de lemn pe care erau urcați în hambare sacii interminabili. Poate că aici erau primiți numai cei tăcuți sau muți? Sau lucrătorilor le erau tăiate limbile?

Din când în când fornăia câte o iapă. Deseori țipau ciorile, erau un nor întreg. Slabe, cu penele rare, ele alergau pe acoperișuri, se lăsau pe caprele căruțelor și pe hăturile cailor, vârandu-și peste tot capetele golașe în speranța de a se pricopsi. În colțul fiecărui hambar era o sperietoare, dar păsările nu puteau fi intimidare: se așezau pe brațele desfăcute ale sperietorii și îi ciuguleau cu răutate capul – era plin de găuri (Deev a observat că una dintre sperietori era îmbrăcată în anterioriu preoțesc, iar alta, într-un frac extrem de zdrențuit).

Cu cât mergeau mai mult, cu atât mai multe erau ciorile și cu atât mai zgomotoase le erau țipetele. Și aerul era tot mai dens: obiectele abia se mai vedeau prin fumul albicios, își pierdeau contururile clare.

Deev și-a trecut limba peste buze – parcă ar fi lins făină. A tras cu ochiul la Bug – obrajii arși de soare ai felcerului erau acum ceva mai luminoși. Iar

ochii i se rotunjiseră de atâtea întrebări; își ascundea privirea sub sprâncenele stufoase, se abținea din greu, dar se vedea de la o poștă: omul era pentru prima dată într-un punct de sortare a grânelor. Taci, moșule. Și încruntă-te, încruntă-te cât mai tare – n-ai venit la soacră-ta, la blinii! Cum la aceste puncte nu prea vin oaspeți, locul ăsta nu-i vesel și nu-i plac privirile străine. Și fiecare nou-venit e ca o așchie în limbă pentru gazde. Uite, santinelele din turnuri au încremenit în post – deși aveau fețele acoperite, era limpede că sunt cu ochii pe oaspeți și că strâng mai tare pușca în mâini. De pereții hambarelor sunt sprijinite furci – una, două, trei –, deși e clar că nu e nimic de afânat aici. Iar soldații care îi conduceau acum pe Deev și pe felcer, în afară de puștile din spinare, mai aveau și un cuțit de vânătoare în carâmb...

Au ieșit în spațiul mare, gol de lângă palisadă – părea că traversaseră toată îngrăditura și ajunseseră pe latura opusă. Probabil că locul acesta putea fi numit piața principală: de aici porneau în toate părțile șirurile de hambare, aici erau birourile conducerii și câteva căsuțe de locuit – se recunoșteau după ferestrele cu geamuri și steagurile roșii de pe acoperișuri. Din fereștriuca deschisă a unui pod se iveau mutra întunecată a cuiva. Dar nu era o mutră, ci o mitralieră.

În centrul pieței se ridicau trei munți uriași – de departe putea părea nisip sau pietriș, dar Deev știa că erau grăunțe selectate. Un munte era de grâu, altul de secară, iar al treilea de ovăz. Fiecare cât un hambar. Pârâiașe de grăunțe curgeau încet pe pante, emanând un praf fin, și munții erau înecați în făina care plutea în aer, părând că strălucesc albi, difuzi. Cu cât te îndepărtași mai mult de ei, cu atât mai palidă părea această strălucire, dar era limpede: aceasta era sursa principală a prafului alb.

În momentul acela, felcerul nu s-a mai putut abține – a icnit. Deev doar l-a săgetat cu privirea: De ce mă lași baltă, moșule? ăsta e abia începutul.

La marginea pieței scânteiau niște șine; de la intrarea pe unde pătrunseseră oaspeții în fortificație, ele se întindeau pe tot teritoriul, desfăcându-se în mai multe ramificații, apoi se adunau din nou într-una singură, care ieșea pe porțile largi. Porțile ba se deschideau, lăsând să intre una câte una căruțele încărcate, ba se închideau, barându-le calea celor care așteptau afară. Părea că acolo se înghesuie multe căruțe și se auzeau voci,

dar tabloul nu se putea zări – canaturile se închideau rapid, aproape lovind partea din spate a căruțelor care intrau.

La fiecare căruță de acest fel se repezeau pe dată oamenii locului (Deev îi botezase în sinea lui, încă de la prima venire aici, „oamenii de făină“), aruncau cu îndemânare sacii aduși pe niște cântare imense și, după ce mâzgăleau ceva în carnetele pe care le aveau la brâu, vărsau conținutul la poalele unuia dintre cei trei munți: unii îl vărsau direct, alții îl răsfirau încet, cu mâinile și aproape cu nasurile, verificând calitatea grânelor aduse. Norii de praf se ridicau din grânele vărsate ca aburii din apa clocotită. După descărcare, căruța se întorcea și părăsea fortăreața prin aceleași porți, lăsând locul următoarei.

Munții creșteau repede. În partea opusă, vreo zece-doisprezece muncitori turnau grânele aduse înapoi în saci și, spintecând ceața de făină, le duceau în hambare.

Amețite de abundența de grăunțe, ciorile zburau ca săgețile pe deasupra pieței și croncăneau neîntrerupt, dar nu îndrăzneau să coboare și să ciugulească fie și un bob. Stolul era mare, și părea că cerul însuși se învârtește în horă deasupra munților de grâne, țipând răgușit. Curentul ridicat de aripile ciorilor zdrențuia norii de praf care pluteau peste pământ și îi gonia pe alei, pe lângă pereții hambarelor. Din când în când, oamenii își ridicau puștile – răsuna o împușcătură, un trup negru de pasăre cădea pe panta unui munte, stropindu-l cu sânge și presărându-l cu pene. Fără să-și scoată cizmele, cel care trăsesese urca pe grămada de grăunțe, ridica prada și răsfira boabele lipite. Sângele și penele nu le înlătura nimeni. Plângând, stolul se îndepărta și în locul lui venea din pădure un altul.

Oricâte priviri tăioase i-a aruncat Deev însoțitorului său, n-a ajutat: felcerul și-a încetinit pasul și s-a oprit, hipnotizat la vederea infinitei bogății de grâne. Stătea la poalele muntelui galben, direct în calea oamenilor de făină care alergau de colo-colo cu sacii, și privea în tăcere pârâiașele care șiroiau pe pantele acestuia. Ochii îi sticleau, dar nu-și schimbau expresia, iar fața părea că i se usucă accelerat: fruntea se umplea de riduri, buzele i se lăsau sub mustăți, bărbia îi era împinsă înainte.

Deev abia se stăpânea să nu-l tragă de mânecă, rupând această vrajă atât de nelalocul ei, dar cei trei soldați încetiniseră și ei pasul și se opriseră.

Părea că tocmai acesta era locul în care îi conduseseră pe oaspeții nepoftiți.

— De unde știți de 9 martie? s-a auzit încet din spatele lor.

S-au întors – un om cu aceeași îmbrăcăminte albicioasă ca a celorlalți și cu același batic pe față stătea în fața lor și îi privea țință. Nu s-ar fi deosebit chiar deloc de ceilalți, dacă n-ar fi fost ce se întâmpla în jur: în prezența lui, santinelele scoteau pieptul în față și ridicau bărbile, iar muncitorii simpli, dimpotrivă, se făceau mici și pășeau mai repede.

Bug a tresărit, clipind, dar privirea îi era încă senină. Iar Deev părea să fi așteptat exact această întrebare.

— În anul acela am servit în armata de rechiziționare, tovarășe comandant al punctului! a raportat el scurt. Regimentul 119 Kazan. Am fost trimiși în Ciuvașia pentru a spori rechiziționările. Fără să clipească, Deev s-a uitat prin fanta dintre baticul de pe fața interlocutorului și chipiul de pe cap, dar nu-i putea vedea ochii în umbra cozorocului, așa că era ca și cum ar fi vorbit cu o sperietoare de ciori neînsuflețită. Pe 9 martie eram încartiruiți în apropiere. Regimentul nostru a fost trimis în ajutor când a început totul.

Fără să dea din cap și fără să-și arate în nici un alt fel interesul, comandantul a început să meargă încet în jurul munților care respirau praf – inspecta marfa adusă: își întorcea fața acoperită cu baticul ba spre căruța care era descărcată, ba spre cântare, ba spre muncitorii neliniștiți la vederea lui.

Deev mergea alături de el – nu prea aproape, dar nici rămânând prea mult în urmă, fără să se grăbească, dar și fără o timiditate de prisos, de parcă ar fi fost invitat la o plimbare împreună. Cu coada ochiului se uita la soldații-escorte – aceștia îi încadrau, preventiv.

— Acum m-am transferat la expediții, și-a continuat el relatarea în spatele interlocutorului. Conduc la Samarkand un tren cu copii afectați de foamete. Am un vagon întreg de bolnavi la pat.

Descărcătorii erau atât de zeloși în prezența comandantului, încât munca lor avea de suferit: o porție de secară a fost vărsată din greșală în grămadă fără verificarea de rigoare. Comandantul s-a așezat pe vine în locul acela și a întins mâna să cerceteze grăunțele.

Era ceva ușor straniu în felul în care-și mișca palma dreaptă. Apropiindu-se și privind peste umărul lui, Deev a înțeles motivul: mâna comandantului

era din fier.

Degetele metalice erau măiestrit lucrate: fiecare era separat de celelalte și ușor arcuit, semănând cu o mânășă, și se termina cu o gheară de fier ascuțită. Cu aceste terminații putea fi folosită și ca o mână, și ca un instrument – ca o furcă sau niște cârlige. Numai la mărime se greșise: palma de fier ieșise ceva mai mare decât cea vie.

— De ce ați venit? a întrebat Mână de Fier, răsfirând secara cu degetele-i forjate.

Acum era momentul hotărâtor.

Deev a tras adânc aer în piept și a expirat, ca și cum ar fi plonjat în apă:

— După surplus, tovarășe comandant.

Semințele mari, cenușii, curgeau printre degetele-cârlige. Grăunțele erau cu-adevărat perfecte – acestea de obicei nu erau măcinate, ci păstrate pentru semănat.

— Ce fel de surplus?! a exclamat după o clipă de tăcere Mână de Fier.

Dar după cum îi sunase vocea, era clar că înțelesese totul.

— De carne, tovarășe comandant. Deev se străduia ca vorbele lui să răsună cu îndrăzneală, păstrându-și chipul simplu și deschis, de parcă ar fi cerut un fleac, dar știa foarte bine că pentru un asemenea fleac puteau să fie îngropați și el, și felcerul undeva în pădure, sub o rădăcină, și gata. De grâne nu am nevoie, numai de carne. Și numai pentru o noapte – astăzi.

— La punctul nostru nu se găsește surplus.

Mână de Fier și-a frecat palma, scuturând boabele adunate în ea.

— Peste tot se găsește, a zâmbit Deev.

Încercase un zâmbet prietenos, familiar, dar îi ieșise strâmb și încordat. Și-a dat seama cu întârziere că grimasa îi poate fi interpretată ca ironie, dar n-a îndrăznit să-și adune la loc buzele – păreau trase cu niște fire invizibile în părți. A rămas așa, rânjind ca un tont și uitându-se la Mână de Fier, până când acesta s-a ridicat de pe vine și s-a apropiat de el.

Atunci a văzut Deev ochii comandantului – oblici, ca ai unui mongol, apăsăți de sus de pleoapele umflate și sprijiniți de jos de pomeții cărnoși care ieșeau în relief sub baticul strâns legat.

— Să fiți sănătoși, s-a auzit de sub batic.

Mână de Fier s-a întors și s-a îndreptat spre clădirea birourilor.

— Tovarășe comandant! s-a repezit Deev în urma lui. Nu vă cer pentru mine, ci pentru niște copii bolnavi!

Pășea în urma comandantului, dar trăgea cu ochiul la soldați – aceștia erau în alertă, dar încă nu înțeleseseră ce trebuie să facă. A tras cu ochiul și la ceilalți oameni de făină – câțiva își întrerupseseră lucrul și urmăreau ce se petrecea, sprijiniți în cozile lopeților zdravene înfipite în grăunțe.

— Au răni la gură de la surogate, li se mișcă dinții! s-a grăbit el să spună înainte ca interlocutorul să se ascundă în clădire. Nu pot să mănânce nimic, numai să bea. Dacă le-am da niște supă de carne sau niște carne slabă, trecută prin sită...

Mână de Fier s-a întors și a fluierat încetișor – soldații s-au repezit asupra lui Deev.

Iar acesta s-a repezit spre intrarea în clădirea comandamentului: l-a ajuns din urmă pe Mână de Fier și a blocat pragul ușii, apărându-l cu propriul trup și cu mâinile ridicate. Părea că se predă, dar în același timp continua discuția.

— Altfel nu ajung cu ei la destinație – fără carne, mor! A căutat cu privirea ochii înguști ai comandantului, dar acesta s-a întors iritat, așteptând ajutoarele care veneau grăbite. Și în afară de punctele de sortare, nu e nicăieri carne, știți doar! De ce strângeți carnea asta din toată regiunea, dacă nu le rămân și copiilor măcar niște resturi? Doar sunteți trimis aici de partid ca să salvați țara de foamete – atunci, salvați-o! Nu și-a dat seama nici el când trecuse de la argumentare la implorare. Dumneavoastră sunteți acum pentru copiii ăștia omul cel mai important, mai important decât toate dădacele și doctorii, mai important decât părinții și decât însuși Domnul Dumnezeu! Numai dumneavoastră îi puteți salva!

N-ar fi trebuit să-l aducă pe Dumnezeu în discuție, dar gura i-o luase înainte, fără să mai întrebe capul.

Acum întreaga piață îl urmărea pe zgomotosul oaspete: și truditorii de făină, și femeile din căruța în curs de descărcare. Poate că era bine că erau atât de mulți martori la această discuție? Și că printre acești martori nu erau numai cei din interior?

Soldații l-au smuls din ușă pe Deev – ușor, fără ca măcar să-i sucească mâinile la spate – și l-au îmbrâncit în spatele hambarelor; pesemne voiau

să-l învețe să se poarte, dar de la om la om. O să mă ciomăgească, nu-i mare lucru, i-a trecut prin cap, dar oare doar o să mă ciomăgească?

S-a trântit o ușă. Mână de Fier se închisese în casă.

— Eu înțeleg, nu băgați surplusul ăsta în buzunar! O fereastră a casei era deschisă, și Deev încă spera că strigătele lui vor ajunge la comandant prin ea. Dumneavoastră nici măcar nu le vedeți, tovarășe comandant! Ghiciți numai că există surplus, dar cine îl folosește, habar nu aveți!

A fost înconjurat din toate părțile de umeri tari, piepturi, bărbii care îl împingeau afară din piață – din pricina lor nu mai vedea nici clădirea comandamentului, nici munții de grăunțe, nici pe ceilalți oameni. Încerca să se smulgă din încheștare – se zbătea ca într-o capcană, îndreptându-se treptat spre margine. Un ghiont puternic în coaste i-a scos aerul din plămâni, făcându-l să se îndoiaie. Deev era deja pregătit pentru o a doua lovitură – în spinare sau în ceafă –, când o voce cunoscută a rostit lângă el:

— Nu! Nu e nevoie să bateți pe nimeni.

Atacatorii au rupt cordonul și s-au întors: în spatele lor stătea cel de-al doilea oaspete – un zdrahon cărunt cu ceafă de taur și furios tot ca un taur. Desfăcându-și haina și punând mâna pe obiectul greu care îi umfla buzunarul pantalonilor, se uita la soldați și doar zvâcnea ușor din mustățile-i albe, ca o fiară în fața prăzii.

Deev avea câteva secunde până când cei de acolo să-și dea seama cum stau lucrurile.

— Nici că aveți acoperișul găurit în hambarul șapte nu știți? Răcnea din toate puterile, mai-mai să i se spargă vocea, către aceeași fereastră deschisă. Că din pricina asta o treime din grăunțe a putrezit și că a fost nevoie să rescrieți registrele ca să ajustați cifrele, nici asta nu știți? Că și acum, la mijlocul lui octombrie, țineți cerealele sub cerul liber, expuse la ploi și vânt – nici de asta n-ați auzit? Deev a observat că femeile din căruță își fac cruce speriate, iar oamenii de făină se uită unii la alții, și a început să vorbească și mai repede. Că în adâncurile depozitelor șobolanii au mâncat grăunțele și...

Fereastra casei s-a trântit, apoi s-a deschis larg.

— Ascultă, știe-tot... s-a arătat în fereastră un om în cămașă de corp.

Nu mai avea chipiu și batic – Deev l-a recunoscut doar după voce pe

Mână de Fier. Părul rar și cărunț îi stătea ca o movilă – i se încâlcise sub chipiu; pe fața bronzată de soare avea o dungă albă de făină, ca niște ochelari; albe îi rămăseseră și genele, și sprâncenele. Pe gât îi atârna un prosop ud.

La vederea comandantului, soldații s-au retras. Deev, frecându-și burta lovită, s-a apropiat de fereastră.

— Ce, vreți să mă speriați? a întrebat încet Mână de Fier.

Nu mai putea nici să renunțe, nici să o facă pe curajosul în continuare.

— Cum se poate, tovarășe comandant? Că doar strig toate astea și de fapt mi-e frică de-mi clănțane fălcile, a recunoscut la fel de încet Deev. Îmi tremură și mâinile de frică, și pe dinăuntru tremur tot, de parc-aș avea frisoane... Dumneavoastră, la o adică, ne puteți strivi ca pe niște păduchi, n-apucăm nici să icnim. Eu, când am răcnit toate astea, am vrut un singur lucru – să mă ascultați.

Ce ușurare era să vadă chipul interlocutorului său în timp ce vorbea! Deși era un chip bizar: sub ochii oblici se ițea un nas ca un cartof și ieșeau în relief niște buze umflate, iar în josul feței rotunde avea o barbă roșcată țepoasă – de parcă partea de sus a capului fusese găsită în stepele kârgâze, iar partea de jos o căutaseră prin zona Volgăi superioare. Genele și sprâncenele albe de făină sporeau bizareria, făcându-l, totodată, și mai înfricoșător.

Vrând să-și vadă mai bine încăpățânatul oaspete, Mână de Fier s-a apropiat de Deev, și-a pus degetele forjate pe ceafa acestuia și l-a tras spre el. Cârligele reci i-au înconjurat gâtul – părea că acuși-acuși se strâng ca un inel și îl sufocă.

Ochii de mongol s-au apropiat atât de tare, încât s-au unit într-unul singur: un imens ochi îngust îl sfredelea pe Deev cu o privire neagră de sub genele albe. Fără să clipească și chiar fără să respire, Deev l-a sfredelit la rândul lui – parcă întorcându-i sufletul pe dos până la ultima cută. Nu avea nimic de ascuns în fața ochiului. El însă știa totul despre acest ochi, mai bine decât oricine din punctul de sortare.

Degetele metalice i-au alunecat de pe gât, dându-i drumul. Ochiul s-a îndepărtat, s-a transformat la loc în doi ochi de om obișnuiți, înroșiți de praf.

Mână de Fier și-a frecat pleoapele cu mâna cea vie, ștergându-și masca de făină. Și după această mișcare înceată se vedea că omul era obosit, și încă foarte tare. Acum era momentul să-i vorbească – în acest minut scurt dinainte de odihnă, când baticul de pe față era scos și geamul încă deschis –, să-i spună direct, din inimă, ce avea de spus.

— Noi am venit la dumneavoastră de nevoie și dintr-o mare disperare, a zis liniștit Deev.

Închizând genele, omul își curăța cu prosopul dunga albă de pe față. Nu-l gonise pe oaspete. Asta însemna că-l asculta.

— Dar și pentru că dumneavoastră sunteți om. Un om nu poate să lase cinci sute de copii să meargă la moarte. Iar să nu le dați carne acum e totuna cu a-i omorî.

Ar fi vrut să-și pună mâinile pe pervaz, ca fereastra să nu fie trântită de vreo pală de vânt întâmplătoare. Dar nu putea – se pierdea momentul.

— Se întâmplă ca până și un om bun să ucidă – în război sau când culacii atacă un punct de sortare, a continuat Deev. Sunteți mai în vârstă decât mine și știți mai bine decât mine toate astea. Și eu am ucis, și în Războiul Civil, și nu numai. Dar copiii nu se ucid. E împotriva vieții.

Și, deodată, i s-au terminat cuvintele. I se păruse că are atât de multe pe suflet și că ar fi putut vorbi ore întregi, dar se dovedise atât de puțin. Omul îl asculta, ștergându-și fruntea și obrajii cu prosopul, iar Deev nu mai avea ce spune – tot tumultul lui sufletesc, toată frica încăpuseră în câteva fraze scurte.

— Poate că de aceea și trebuie să-i salvăm, a adăugat în sfârșit, în locul celor pe care i-am ucis...

Și a tăcut.

Comandantul și-a șters albeața de pe sprâncene, și-a scos firimiturile lipite de gene și din colțurile ochilor. Cu un colțișor al prosopului și-a curățat urechile și nările. Și-a netezit părul ciufulit.

Corbi țipau deasupra pieței – parcă plângeau.

— Ce vreți, concret? a întrebat într-un târziu Mână de Fier.

— O noapte în grajdul punctului de sortare! a zis repede Deev. Nu afară, nu în casa paznicilor, în grajd. Cuvintele îi reveniseră într-o clipă și îi zburau cu îndrăzneală de pe buze. Iar acolo, cum ne-o fi norocul. Tot

surplusul pe o noapte să fie al nostru. La răsărit plecăm – departe, peste șine, cum am venit. N-o să spunem nimănui, niciodată. Pe cuvânt de soldat.

Mână de Fier doar s-a uitat obosit la oaspete – și în această privire Deev a citit aprobare.

— Și încă ceva! Acum, când cel mai important răspuns fusese primit, putea să nu se mai poarte cu mânuși: Deev s-a apucat de pervaz, de parcă ar fi vrut să-l smulgă din zid, și a continuat, grăbindu-se să-și rostească toate cererile. În noaptea asta avem nevoie de pază. Să nu vă supărați, tovarășe comandant, dar cei de aici nu ne plac, o simt cu toată ființa. Ordonăți să fie trimiși trei oameni mai zdraveni dintr-un detașament de rechiziționare. De unde sunt detașamentele venite azi?

Comandantul, nemaiuitându-se la solicitant, ar fi vrut să închidă fereastra, dar degetele lui Deev îi stăteau în drum.

— E vreunul din Piter¹³?

¹³. Denumire familiară a orașului Sankt-Petersburg.

Deev nu-și trăgea degetele încleștate de pe ramă; îl dureau, dar răbda fără să se încrunte măcar. Se pare că ghicise bine. Dar, la drept vorbind, nici nu era mare lucru de ghicit – proletariatul Piterului hălăduia acum prin toată Rusia, smulgând cu pumnii lui bățătoriți proviziile de la țărani care nu înțelegeau de vorbă bună.

— Ei, atunci, din Piter! a turuit Deev prin crăpătura tot mai strânsă a ferestrei. Țștia nu lasă pe nimeni să treacă!

Și abia apoi și-a luat mâinile.

Fereastra s-a trântit imediat. Înăuntru a fost trasă perdeaua.

Deev s-a îndepărtat de fereastră și s-a așezat pe prispa casei comandamentului. Aici a hotărât să aștepte până seara: lângă conducere, în văzul întregii piețe, i se părea mai puțin periculos.

Alături s-a așezat felcerul. Ar fi vrut să-l laude sau să-i spună câteva cuvinte de apreciere – bun tovarăș te-ai dovedit, moșule! –, dar Deev doar l-a privit recunoscător.

Oamenii de făină se întorseseră de mult la muncă: recepționarea grânelor își urma cursul – căruțele intrau și ieșeau din curte, munții de grăunțe respirau făină.

Soldații, care așteptaseră deoparte în tot acest timp, au mai stat o vreme, apoi s-au închis în casa învecinată – pesemne îi urmăreau de după perdelele.

— În noaptea asta o să ne bată, nepoate, a oftat Bug, așezându-se mai comod pe laviță și îndreptându-și cateterul care-i ieșea din buzunar.

Deev a revăzut în minte ochii mongoloizi, roșii de praf și nesomn.

— Nu, a clătinat el hotărât din cap. N-o să ne bată.

Și-a ridicat mâinile spre față – încă îi tremurau.

*

— De unde știi că-n hambarul șapte e găurit acoperișul?

Felcerul a pus această întrebare abia spre seară, când cerul era invadat de întuneric și în pădure începuseră să țipe primele animale nocturne.

Încă mai stăteau pe prispa comandamentului – și erau încă întregi.

Recepționarea grânelor se terminase. Oamenii de făină se ascuseseră cine știe pe unde, stolurile de ciori se împrăștiaseră în pădure; era neobișnuit de liniște. Munții de grăunțe scânteiau în piața scaldată de amurg, parcă făcuți din zahăr; nu luminează răspândeau, ci făină.

Nu era vreme de discuții – chiar în inima fortificației, lângă comandantul cu mână de fier, aproape de soldații de la pază. Dar nici să tacă ceasuri la rând, cercetând fiecare umbră și așteptându-se la ceva rău de la ea, nu mai aveau răbdare.

— La orice punct de sortare e spart câte-un acoperiș, a răspuns Deev. Poate nu în hambarul șapte, ci în cinci sau doi. Dar într-unul, sigur. Și sobolanii s-au aciuat pe undeva și au mâncat jumătate din grăunțe – la fel de sigur.

— Dar cu ce e mai bună paza de la Piter decât tâlharii de aici? a continuat Bug.

— Prin aceea că nou-veniții n-au apucat încă să fure. Unde crezi tu că dispare surplusul peste noapte? În al cui buzunar, în al cui sân încăpător? Cui o să-i luăm noi la noapte porția de sub nas?

Bug a tăcut o vreme, pufăind în întuneric. Apoi a întrebat din nou ce-l interesa cel mai mult:

— Și totuși, ce s-a întâmplat pe 9 martie?

Of, că pisălog mai ești, moșule, a vrut să-l dojenească Deev. În orice

clipă am putea fi plesniți ca țânțarii, și tu nu mai poți de curiozitate!

Dar nu l-a dojenit. Putea să-i spună așa ceva felcerului din eşalon, dar tovarășului de luptă, nu. Și nici să-și mintă tovarășul de luptă nu putea.

— A venit aici un sat întreg, a răspuns el un minut mai târziu. Oamenii voiau să-și ia înapoi grânele, spunând că la rechiziționare li se luase tot, nu mai aveau ce semăna. Și s-au trezit cu o mulțime în fața lor – o sută de indivizi, nu mai puțin: urlă, înjură, plâng, rostesc rugăciuni. Unii agită furci de lemn, alții icoane. Iar cei mai curajoși, copii de țâță. „Tovarăși!“ le strigă secretarul de partid. „Dragii mei! Mergeți la casele voastre!“ Da’ de unde? Au dărâmat porțile, au smuls lacătele de la hambare...

— Și s-a lăsat cu multe împușcături? a continuat să fie curios Bug.

De ce-oi fi vrând să știi, moșule?! De ce să știi că n-au fost focuri de armă, ci mult mai rău? Când de o parte sunt arme cu gloanțe și de cealaltă, greble, coase și țepușe de lemn...

— Nu cu împușcături, a lămurit el fără tragere de inimă. Cu incendiu.

— Păi grăunțele ard?

Dacă le stropești cu kerosen, de ce n-ar arde? Vâlvătaia ajunge până la cer! Și sacii ard, și hambarele, și munții de grâne...

— Atunci sătenii s-au îndreptat spre calea ferată, s-a trezit povestind. Acolo era o cisternă cu kerosen. Îndată ce au înțeles că n-o să li se dea grânele, au început să care kerosen cu gălețile. Și – la hambare, la hambare! Ei, și... o sută de mii de puduri de grâne au dispărut peste noapte, ca și când nici n-ar fi fost.

— Doamne, a oftat Bug. O sută de mii de puduri...

Pe Deev îl enerva atâta sensibilitate. Și ar fi vrut să-i spună fără menajamente felcerului tot ce se întâmplase. Că pe 9 martie nu arseseră numai grânele în hambare. Arseseră și caii de la herghelia locală, și vitele din grajduri, și oamenii de făină care se aflaseră în hambarele acelea. Și răsculații arseseră – dar aceștia, măcar, nu de vii. I-au împușcat, moșule – întreg satul, până la ultimul om. Zăceau nemișcați printre hambarele în flăcări la grămadă cu sperietorile de ciori căzute, și ardeau. Duhnea ca în iad: a grâne arse și a carne arsă. Dar ce e uimitor, moșule, e că toate casele au ars până-n temelii, însă palisada cu turnurile de veghe a rămas, abia dacă a fost afumată. Cum așa?! A doua zi, punctul de sortare funcționa deja.

Toată ziua au intrat căruțe cu grâne și au ieșit – cu cadavre. În ziua aceea, ciorile au uitat de frică, se aruncau asupra căruțelor și mâncau din mers carnea arsă...

Dar Bug n-a întrebat mai mult – stătea doar, cu capul cărunt între mâini, șoptind întruna: o sută de mii de puduri... o sută de mii... o sută de mii...

Deev s-a săturat să asculte incantația.

— A fost un noroc că în depozite erau atunci numai o sută de mii, a zis el aspru. Știi câte puduri adăpostește acest centru?

Felcerul s-a uitat la el – în întuneric i se vedeau numai sprâncenele albe împreunate și mustățile albe, curbate trist.

Deev a făcut o pauză, pentru a spori efectul, apoi a rostit apăsător:

— Un milion.

Și Bug a tăcut.

*

Soldații din Piter au apărut către noapte – mustăcioși, lați în umeri. Toți cu fețe deschise, arse de soare. Doi cu puști, unul, cu un Mauser care i se ițea vag de sub centură. Trei bogatâri.

I-au condus departe, la marginea fortificației, unde se afla grajdul centrului – nu prea mare, vreo două sute de capete. După toate aparențele, fusese construit doar așa, ca să fie la punctul de sortare și un adăpost pentru vite: să poată găzdui măcar pentru o noapte turmele rechiziționate, și apoi să le trimită împreună cu grânele la Moscova sau Petrograd – era mai comod.

În grajd era de serviciu straja de făină – câțiva țărani cu fețele acoperite stăteau culcați pe niște lavițe la intrare. I-au lăsat să intre pe oaspeți, dar fără să-i salute ori să le ofere un loc de șezut. În schimb, noaptea, la lumina lămpilor cu gaz, s-au apucat să-și curețe armele. Deev a numărat la gazde patru puști cu țeava tăiată, trei revolvere și un pistol de damă. Fără a mai pune la socoteală cuțitele de vânătoare de la carâmb și topoarele.

— Împrumutați-ne o lampă cu gaz, tovarăși, i-a rugat Deev.

Gazdele n-au răspuns, dar nici n-au protestat – așa că s-a apropiat încet de lavițe și a luat domol o lampă. Ținea mâna în buzunarul cu revolverul – n-a scos acest revolver și nici măcar nu s-a uitat în ochii paznicilor, pur și

simplicu atingea cu degetele arma de pe șold. A observat că felcerul își ține la fel de grijuliu levierul. Și cei din Piter se țineau de arme – dar aceștia pe față, fără delicatețe, zâmbind insolent. Insolent: asta era bine, însemna că încă nu apucaseră să se înțeleagă cu oamenii locului.

Luminându-și drumul, Deev s-a dus să cerceteze grajdul. Spațiul lung și întunecos era tăiat de-a lungul unor treceri înguste – de la intrare pe o parte și spre ieșire pe partea cealaltă. Și fiecare jumătate era compusă din câteva boxe, unde acum tropăiau, răsuflând somnoros, locuitorii – spre bucuria lui Deev, în noaptea aceasta erau mulți. Vaci, oi, capre, iarăși vaci – slabe, costelive, dar vii. Iar câteva din ele, gestante. De acestea avea nevoie. Acesta era faimosul surplus pentru care oamenii se duceau să lucreze la punctul de sortare. Un vițel netrecut în acte, cântărind cam nouăzeci de pfunzi viu – o carne din cea mai fragedă, organe, oase pentru piftie și piele pentru vânzare. Sau un miel – cântărind mai puțin, dar cu lână pentru o căciulă întreagă. Sau măcar un iedut – o cină pe săturate pentru o familie întreagă, și o șubă pentru cel mic. Sau măcar vreo zece ouă, dacă la rechiziție se adunaseră nu vite, ci păsări.

Numai că aici nu primeau să muncească pe oricine, de pe stradă, ci numai pe ai lor, numai oameni de încredere. Locuri de muncă noi erau puține – aici nu se făceau concedieri. E drept, lucrătorii centrelor de sortare și mureau mai des, fie de un glonț rătăcit, fie de un cuțit rătăcit în burtă – munca era profitabilă, dar periculoasă, ca în armată. Pesemne că nici paznicii de făină nu-și erau străini unii altora – poate frați, poate cumetri sau foști camarazi de front; de aceea, nici nu aveau nevoie să vorbească prea mult între ei – se înțelegeau de la primul cuvânt.

Deev străbătea grajdul ca un ogar în căutarea vânatului împușcat: intra în câte o boxă și se uita printre spinările costelive și capetele încornorate cu lampa ținută jos – căuta un pântec îngreunat. Înțelegând repede cum stă treaba, felcerul îl ajuta: mângâia coaste, liniștind animalul pe jumătate adormit, pipăind în același timp după vreo crupă mai umflată. Plescăia din limbă, ca un îngrijitor de cai adevărat.

În vremuri de belșug, o cireadă de vaci poate să se înfurie pe străini și să-i calce în picioare sau să-i împungă cu coarnele. Dar pe foamete, animalele erau slăbite și deveneau supuse. Numai porcii o luau razna de foame, și de

aceea erau ținuți separat. În acest grajd, nu erau.

Au cercetat peste tot – au găsit trei junci și o oaie gata să fete.

— Dacă aș crede în Dumnezeu, m-aș ruga să fete măcar una în noaptea asta, a zis Deev.

Era foarte posibil să se întâmple asta – vacile erau grele, ugerile umflate le atârnavu aproape până la pământ. Bug s-a uita sub coada fiecăreia, și-a trecut degetele peste sfârcurile ieșite în afară.

— Uite, asta, a zis el plin de încredere, arătând spre una.

Vaca abia ținea pe picioarele ei subțiri greutatea odraslei gata să vină pe lume, și privea cu jale în pământ. Își răsuca și scutura botul, ca atinsă de nebulie. Se părea că bătrânul avea dreptate: pe ea trebuiau să mizeze.

Într-un colț îndepărtat, Deev remarcase de mult un fel de mic țarc – acolo au dus vaca aleasă, sub privirile pătrunzătoare ale paznicilor de făină. (Asemenea țarcuri apăruseră la fiecare punct de sortare – special pentru animalele care puteau produce surplus. Nu de grija dobitoacelor, ci ca surplusul să se formeze neapărat și cât mai repede: pe culoarul lung sau în boxa comună înghesuită era mai greu să desprinzi puiul de mamă, într-un loc separat era mai ușor.)

Au aranjat un culcuș în țarc. S-au așezat și ei alături – pe o scândură, cu spatele sprijinit de peretele grajdului. Soldații din Piter s-au instalat și ei nu departe.

Și au început să aștepte.

Noaptea era rece, dar cele peste o sută cincizeci de guri de animal suflau căldură. Venea căldură și de la bălegarul care acoperea podeaua în mai multe straturi: straturile de dedesubt se întăriseră și apărau de răceala pământului, iar cele de deasupra, încă moi, abureau, încălzind grajdul.

Vita icnea și tropăia din picioare, iar sub copitele ei clefăia bălegarul. Bogatarii din Piter râdeau încet, de ceva numai de ei știut. Undeva departe, la intrare, își zăngăneau armele paznicii de făină.

Timbul trecea.

Deev a făcut lampa mai mică, să economisească gazul – limba flăcării, de mărimea unghiutei unui copil, abia împrăstia întunericul. În acest întuneric dens, se conturau slab profilul mustăcios al bătrânului și rotunjimile bănelor. În minuscula ferestruică de observație, pe jumătate acoperită de un

zăvor, se zărea o bucătică de cer – culoarea i se schimba treptat, de la cenușiu la movuliu, apoi la un albastru de cerneală.

Acum era momentul pentru o discuție serioasă sau o conversație de suflet. Dar felcerul, atât de guraliv până atunci, tăcea: cifra de un milion de puduri îl apăsa încă.

— Auzi, moșule, nu s-a mai putut abține Deev, tu în război cu cine ai fost – cu Roșiii, sau cum?

Bug n-a răspuns, doar a fornăit ceva mai tare.

— E clar...

— Nu e clar nimic! a deschis el gura în sfârșit. Cu Roșiii am fost, cu Roșiii!... Dar nu de la început.

— Așadar, dezertor. Cameleon politic.

— Eu nu fac politică. Eu tratez oameni.

— Și ce, ți-e totuna pe cine tratezi?

Nu puteau vorbi cu voce tare – șoapta lor devenea, în momentele tensionate, un fel de șuierat.

— Totuna. Dar, să spun drept, aș prefera să tratez animale. Mă așteaptă de ani de zile un loc la Academia Militară – medic de cai, la cavalerie. Și eu, prost bătrân, tot cu oamenii, cu oamenii...

— Cum adică, ți-s mai dragi caii decât oamenii?

— De o sută de ori! Veterinarul vindecă o iapă, și ea trăiește mai departe, spre bucuria stăpânului ei, nu se aruncă a doua zi din nou în fața gloanțelor. Omul însă – și-ncă cum! De ce-l mai peticesc și-l repar, dacă a doua zi e primul la război? Nici nu clipești, și e ucis. De ce-i tai eu piciorul azi – fără morfină, pe viu –, dacă mâine cade o bombă pe vagonul de tren și-l face bucăți?! Și așa, toată viața. Așadar, și treaba făcută de mine a fost degeaba, și eu am fost degeaba...

— Dar calul cavaleristului, la urma urmei, nu moare de glonț?

— Moare. Dar nu din voia sau din prostia lui – de aceea îmi și e mai milă de el.

Vaca gestantă a lovit din copită, și ei au tăcut o clipă. Dar nu puteau abandona un subiect atât de important, așa că Deev a șoptit din nou:

— Ai salvat oameni toată viața, și poftim, acu' te plângi!

Multă vreme n-a venit nici un răspuns, și Deev deja credea că Bug ațipise

în mijlocul discuției. Era cât pe ce să-i dea un ghiont, dar, chiar atunci, acesta a glăsuț:

— Știi de ce m-am înscris pentru eșalon? Am obosit de-atâta război. Și de-atâta moarte. Mi-am zis că aici sunt copii, bucurie, viață. Nici tu gloanțe, nici tu șrapnel, nici tu răni deschise. Am crezut că aici în sfârșit n-o să mai fiu degeaba. Și când colo...

— Ei, poftim, de bucurie îi ardea lui! a zis Deev, neputându-și stăpâni sarcasmul. Nevricos mai ești, tovarășe Bug, impresionabil ca o domnișoară! O să ne bucurăm în comunism.

— Eu n-apuc. Și tare aș vrea, dacă nu bucurie, măcar bunătate.

— Deschide ochii mai bine! Bunătate e peste tot. În faptul că prichindeii au venit la gară în cizme, și nu desculți, e bunătate. Au cămăși pe ei, nu sunt goi – iarăși bunătate. Și merg în Turkestan – merg, nu stau să moară în orfeline –, poftim, iar bunătate! Sacii cu alimente, coșurile cu găini, mărul de pe acoperiș – toate astea-s bunătate! E puțin?

— E sucită bunătatea asta a ta, nepoate. Cu susu-n jos.

— Cu susu-n jos e creierul tău! De indignare, șapta lui Deev se transformase în șuierat. Să fii bun nu înseamnă să verși lacrimi lângă bieții bolnavi! Ci să-i încarci în vagon – goi, fără mâncare – și să-i duci în Turkestan! Să fii bun înseamnă să le faci rost de lapte pe drum, și de carne! Și să-i duci cu bine până la Samarkand – pe toți, până la unul!

— Adică reiese că noi doi acuma suntem buni? a întrebat Bug ironic, după o pauză lungă.

Dar Deev nu s-a lăsat intimidat.

— Da, reiese!

— Și omul ăsta cu mâna de fier, care ne-a îngăduit să punem mâna pe surplus – și el e bun?

Din nou tonul era zeflemitor. Dar Deev a răspuns serios:

— Da, exact așa!

— Și ce-a făcut aici pe 9 martie omul ăsta bun? Când vorbea cu tine despre asta, îi împietrise spinarea, numai că nu-i pocnea cămașa. Nu la grâne care ardeau se gândea el, ci la altceva – ceva despre care nici nu vreau să întreb, nici să știu.

Dar de ce să nu vrei, moșule? îi venea să-i zică. Știu mulți, și uite că

trăiesc. Șeful punctului de sortare de aici e cât se poate de obișnuit, cu nimic mai rău ca ceilalți. Tu nu i-ai văzut pe ceilalți! Iar pe 9 martie n-a fost sfârșitul lumii, ci izbucnirea unei răscoale antisovietice. Erau pe-atunci răscoale în Rusia cu duiumul...

— Și nici ce s-a întâmplat cu oamenii aceia care au venit aici cu furcile pe 9 martie, a continuat să murmure felcerul în liniște, împotriva bunilor bogatâri din detașamentul de rechiziționare petrogrădean, cu puști și mitraliere, n-o să întreb și nu vreau să știu.

Mai bine ai întreba, moșule! Și eu ți-aș răspunde că n-au fost pur și simplu săteni, ci femei. Moșule, asta a fost o răscoală a femeilor. Bărbați nu mai rămăseseră în sate de doi ani – pe unii i-au luat Albii, pe alții Roșiii, pe restul i-a arestat CEKA. Și pe 9 martie au venit la punctul de sortare vreo sută de femei. Fete, babe, tinere gravide – toate au venit. Proastele! Proaste ca noaptea! Acasă le așteptau copiii pe cuptor, în leagăne. Și ele – aici. Pe merit au pățit ce-au pățit, din cauza mării lor prostii.

— Și cu ce te-ai ocupat tu, nepoate, om bun, în ziua aceea, nici asta n-o să întreb, i-a dat înainte Bug. Tu, care în pădure, pe drum înapoi, tremurai din toate încheieturile, ca scuturat de friguri. Iar când mi-ai povestit despre ziua aceea, te-ai înnegrit de tot.

Ah, de m-ai întreba și asta, moșule! De ce ți-e ție mai frică e o picătură într-un pahar cu apă! Ești militar! Întreabă-mă, o să-ți răspund. O să-ți răspund că am tras. Da, da, am tras, ca și ceilalți tovarăși. Am tras în femei. În ziua aceea erau nebune – nu doar păreau nebune, ci chiar erau, de-adevăratelea. Le-am văzut ochii, știu despre ce vorbesc. Nu erau oameni, ci fiare. Ne-ar fi sfâșiat. La început n-am putut să tragem, nici unul dintre noi, ele s-au năpustit primele asupra noastră. Și au început să ne hăcuiască – cu coasele, cu secerile. Ai văzut vreodată o femeie care retează cu coasa capul unui bărbat? Mai întâi ne-am apărat cu tocurele puștilor, apoi cu baionetele. Eu am vrut să fug în pădure. Mulți au vrut. Dar gardul e înalt, nu poate fi sărit, iar la poartă era măcel. Așa că ne zbăteam în strânsoarea acestui gard ca într-un cazan, luptându-ne cu muierile.

Apoi au găsit cisterna cu kerosen. Au aruncat în noi cu kerosenul ăsta, găleți întregi. Hambarele deja ardeau. Și cu baionetele nu ne mai descurcam: ori trăgeam, până nu ne nimereau cu gălețile alea, ori ardeam.

Toți au început să tragă. Și eu. Dar erau multe femei! Voiam să se termine cât mai repede, așa că am tras mult.

Și a doua zi ne-au trimis în satul acela – să adunăm copiii și să-i răspândim prin orfeline. I-am adunat pe toți, i-am răspândit pe toți. N-a murit nici unul, până și sugarii au rămas în viață.

Am făcut tot, am îndeplinit toate ordinele. Apoi mi-am aruncat sacul pe umăr și, fără să spun nimănui, am plecat la Kazan. Am mers o săptămână, prin păduri și zăpezi. Mi-am venit în fire la un cămin, eram în pat și am mai zăcut încă o săptămână. Nici la privată nu puteam să mă duc. Mi-au adus o găleată și mi-au pus-o la picioare, ca să nu fac pe mine. Dar eu mă temeam de găleata asta – și am aruncat-o pe fereastră. În a opta zi m-am ridicat și m-am dus la Ceaianov, să-i cer să mă primească la transporturi...

— Ei, bunătatea asta o numesc eu cu susul în jos, a încheiat felcerul. Bunătatea asta n-o vreau. Vreau o bunătate adevărată, curată.

Și eu vreau, moșule! Așa e, tare bine-ar fi să întâlnim o bunătate curată! Rotundă pe toate părțile și nepătată de păcatele vieții dinainte. De s-ar găsi pe pământ un astfel de om, măcar unul, care să nu fi făcut nici o singură faptă rea... Și să meargă omul ăsta prin lume, făcând numai fapte bune, și ceilalți să se uite la el și să se încălzească la bunătatea lui. Dar nu există astfel de oameni. Visul despre ei există însă. Cu el trăim.

Bunătatea din jur e altfel – strâmbă și murdară, ca ghetele noastre mânjite de balegă. Și o fac cu mâinile murdare cei care au ucis și furat. După tine, moșule, ei toți sunt răi. După mine, sunt buni. Pentru că visează la acea bunătate curată și imposibilă – altfel n-am avea nici eșalon, nici infirmerie, nici noaptea asta în grajd. Uite cum a ieșit, moșule: ne certăm ca chiorii, mai-mai să ne păruim, dar am ajuns la aceeași concluzie...

Bug își trăgea nasul, așteptând răbdător răspunsul.

*

În zori, Deev era epuizat. În fereastră de veghe de deasupra lor se lumina treptat o bucată de cer: din albastru ca de cerneală s-a făcut cenușiu-albăstrui, apoi cenușiu, apoi s-a dungat cu roșcat și gălbui. Și vaca tot nu fătase. Toată noaptea răsuflase chinuit și zgomotos, bătuse din copite, călcase bălegarul. Dar nu fătase.

Deev nu mai avea răbdare. Așteptarea îl chinuia, amplificându-i toate celelalte sentimente și gânduri, și îl făcea să se uite în țarc aproape din minut în minut. Nu văzuse niciodată cum apar „surplusurile“, cum fată o vacă sau o oaie. Animale nou-născute văzuse, dar numai după ce ieșiseră din pântecul mamei și deveneau pradă pentru șefii din armata de rechiziționare. Și de aceea se temea de momentul când ar fi fost nevoie de ajutorul său. Dar și mai tare se temea că fătarea nu va avea loc în noaptea aceea.

Ba auzea tonuri noi în răsuflarea vacii: nu cumva au apucat-o chinurile facerii? Ba se gândea să-i ridice coada și să verifice: nu cumva se ițește deja botul vițelului? Ba îi trecea prin cap să-i dea neapărat apă animalului: se chinuise toată noaptea fără somn, biata de ea – poate câteva înghițituri îi vor ușura durerea și vor grăbi mersul lucrurilor.

— Stai jos, nepoate, i-a poruncit Bug. Nu tulbura natura.

Și dacă în burtă n-are un vițel, ci doi? Are pântecul neobișnuit de mare. De-aia și suferă, nefericita, că se foiesc în ea doi vițeluși, stânjenindu-se unul pe altul. Și dacă fiecare geamăn ar avea vreo nouăzeci de pfunzi – ah, ce bine-ar fi!... Dar dacă vițelul fătat de ea o să fie un monstru cu două capete? Se mai întâmplă și de-astea, el n-a văzut, dar i s-a povestit. Și dacă-i așa, o asemenea creatură nu se poate naște decât cu ajutor... Dar dacă iese cu coada înainte? Sau s-a încurcat în cordonul ombilical și nu poate ieși deloc din maică-sa? Ar fi trebuit s-o palpezi, moșule...

— Șezi, suflete neliniștit! Șezi.

Felcer ești tu, sau nu?! Cine numai că nu plângea aici că vrea să fie veterinar? Hai, fă ceva! Asta e treaba ta. Dar dacă nu poți, atunci mă apuc singur și...

— Oooooo, a oftat vaca din rărunchi.

Balega a pleoscăit și trupul greu al vacii s-a lăsat pe podea, lovind mizeria cu copitele.

— Acum, a comandat felcerul.

Deev a răsucit roțița lămpii, și flacăra a țâșnit, umplând laturile sticlei, a scos fum, și umbre de oameni și vaci au tremurat pe pereții din bârne. Grăbit, Deev a dus sursa de lumină în cotlonul îngrădit, unde vaca gestantă deja zăcea pe o parte, rostogolindu-și ochii și îndreptându-și coada

încordată spre tavan.

Capul vacii ba se lăsa în murdăria clefăitoare, ba se ridica, întinzându-se nu se știe încotro – lui Deev i se părea că spre el, spre oameni. A atârnat lampa pe o ușiță căzută într-o parte și a încremenit o clipă, neștiind ce să facă, dar și-a dat seama imediat: să se ia după moșneag.

Felcerul își suflecuse deja mânecele în drum spre animal, iar acum s-a lăsat în genunchi lângă trupul prăbușit la pământ al vacii – exact acolo unde tremura coada întinsă ca un arc – și și-a băgat palmele adunate căuș sub coada asta. Le-a băgat adânc – lui Deev i s-a părut că până la cot –, și când le-a scos de acolo nu mai erau goale: în fiecare dintre ele era ceva – ceva întunecat și drept, care ieșea din vacă. Picioarele vițelului. Osoase, acoperite cu păr, cu copite galbene ascuțite la capete, ele ieșeau încet – deși Bug trăgea din toate puterile, sprijinindu-se într-un genunchi.

— Ajută-mă! i-a strigat gătit.

Deev și-a dat seama că rămăsese stană de piatră holbându-se la moșneag și la vaca întinsă în fața lui. S-a repezit în țarc și a apucat și el de picioarele acelea, calde și alunecoase, și a început să tragă – au cedat un pic, apoi încă un pic, ieșind câte puțin din dosul umflat al vacii. Iar deasupra lor se mai mișca ceva, semănând cu un pantof bont, cu ochi: capul vițelului. Ochii aceștia erau mari, absolut omenеști – îl priveau pe Deev fără să clipească.

Iar el se uita cum vițelul își eliberează încetul cu încetul din pântecul mamei mai întâi urechile atârânde, apoi gâtul, pieptul. Ceva dens și vâscos îi acoperea tot trupul, și în lumina slabă a lămpii cu gaz nou-născutul strălucea, părând de sticlă. Aceeași materie vâscoasă îi curgea din nările largi; Deev s-a neliniștit că puiul de animal n-o să poată respira, dar nu-l putea șterge la nas – încă îl mai trăgea de picioare.

Felcerul găfâia de efort, aproape acoperind răsuflarea grea a vacii. Aceasta își dădea capul pe spate și își rostogolea ochii, bazinul ei ieșit în afară se lărgea tot mai tare, se desfăcea în lături tot mai mult – vițelul, mare, numai că nu-și rupea mama în două; dar când s-a arătat greabănul păros al acestuia, într-o secundă a și țâșnit afară. Deev n-a apucat nici să icnească – a fost lovit puternic în piept și trântit la pământ, iar în brațe i-a rămas ceva fierbinte și alunecos, blănos, greu: nou-născutul stătea pe genunchii lui, răscrăcărându-și pe podea picioarele din față și din spate, cu botul îngropat

în umărul lui. Imens, bine hrănit, având cel puțin vreo sută de pfunzi!

— Lasă-l jos, i-a poruncit Bug. Lasă-l, că te strivește.

Deev doar a scuturat încăpățânat din cap – nici nu mă gândesc! –, apoi s-a aplecat și și-a apropiat buzele de creștetul vițelului: surplusul meu drag!

Fața lui a atins însă un alt bot: vaca, ridicându-se în picioare, se întindea să-și lingă puiul abia fătat. Și Deev a lăsat-o: n-a dat drumul vițelului din brațe, dar a lăsat-o pe mamă să-și treacă limba aspră peste blana acestuia. Vaca lingea temeinic, atingând uneori mâinile și gâtul lui Deev cu vârful limbii (lui i se părea că e atins de o răzătoare) – curăța botul, și spinarea, și burta puiului ei, apoi din nou botul; și curând Deev a simțit lângă obraz respirația precipitată a vițelului – nu se mai sufoca. La început a ținut gura deschisă (din limba care-i atârna picura pe Deev saliva lui caldă), apoi a închis-o și a început să respire pe nări.

Bug a depărtat puțin picioarele din spate ale nou-născutului, apoi a bătut vaca pe greabăn:

— Ajută-ți fiul, mamașa!

Vaca și-a împuns ușurel vițelul cu botul în coastă – e timpul să te ridici! –, și acesta s-a tulburat, a alunecat cu copitele lui încovoiate în noroi, și-a scuturat capul cu fruntea lată ca și cum ar fi înțeles și a vrut să îndeplinească neîntârziat porunca mamei.

Era timpul să se ridice și Deev și să iasă cu Bug din punctul de sortare: cât se ocupaseră ei de naștere, pesemne că afară se luminase de tot. A vrut să arunce o privire pe ferestruica de veghe ca să-și dea seama după culoarea cerului cât era ceasul, dar privirea lui a întâlnit multe alte priviri: la gardul țarcului stăteau de mult toți cei care înnoptaseră în grajd, urmărind ce se petrecea. Paznicii de făină priveau sumbru – la vițelul din mâinile lui Deev și la Deev însuși. Petrogrădenii, dimpotrivă, se uitau vesel – la paznici.

— Vă mulțumesc pentru lampă, tovarăși, a zis Deev, strângând mai tare vițelul.

Tovarășii nu au răspuns. Își țineau puștile cu țeavă scurtă pe umăr și mâinile pe paturile revolverelor înfipite la centură.

Afară într-adevăr se luminase: raze subțiri străpungeau spațiul întunecos al grajdului. Curând aveau să se trezească și să iasă din toate găurile ceilalți oameni de făină, și ar fi fost bine ca oaspeții să fie plecați până atunci – era

de mult timpul.

Neslăbind strânsoarea în jurul nou-născutului, Deev s-a ridicat cum a putut – singur n-ar fi reușit niciodată cu o asemenea greutate în brațe, dar Bug l-a sprijinit; a vrut chiar să-i ia vițelul din brațe (pentru felcerul uriaș ar fi fost mai ușor să care povara grea), dar Deev nu i l-a dat. Și l-a pus pe umeri, tot cu ajutorul lui Bug, astfel că picioarele din față ale vițelului îi atârnavă pe un umăr, iar cele din spate pe celălalt, a tras aceste picioare spre el și a pornit.

Petrogrădenii i-au deschis ușa fortificației. Băieții ăștia nu voiau să intimideze pe nimeni și nu se jucau, ci pur și simplu își țineau armele în mâini – deschis, fără ostentație. Zâmbetul ce le dezvelea dinții albi le strălucea în penumbra zorilor, și în acest zâmbet Deev citea că sunt oricând gata, ba chiar dornici de luptă – erau de mult în detașamentul de rechiziționare. Când a trecut împleticindu-se pe lângă ei, unul i-a făcut cu ochiul, încurajator: nu te pierde cu firea, frățioare! Deev a vrut să-i facă și el cu ochiul, dar fața îi era strâmbată de efort, așa că nu i-a ieșit acest semn prietenesc ca răspuns.

Îi era greu să-și miște picioarele: ghetetele îi alunecau mereu pe bălegar. Și vițelul se agita neliniștit, simțind despărțirea de maică-sa; mușchii îi erau slabi încă și nu știau să facă mișcări coordonate, astfel încât părea că umerii lui Deev erau apăsați de un fel de chisel. Chiselul ăsta cântărea aproape cât el.

Se împletea încet, pas cu pas, spre ieșirea din grajd. Alături de el mergea felcerul – dar nu cu fața înainte, ci cu spatele, privindu-i pe toți cei care se mișcau în urma lor și ținând mâna pe cateterul de la brâu. Și petrogrădenii mergeau cu spatele, rânjind, cu două puști și un Mauser. Paznicii încheiau procesiunea – ba amenințând de-adevăratelea, ba doar intimidând și vrând ca prin aceste momente neplăcute să se răzbune pentru surplusul care le era luat de sub nas. Nu-i grăbeau și nu-i înconjurau pe oaspeți, deși ar fi putut. Și nu emiteau nici o pretenție. Oare o să le reușească? Oare chiar vor fi lăsați să plece cu carnea?

Când să iasă din clădire, vaca-mamă a prins glas – mugea gros și jalnic, plângându-și fiul răpit. Țarcul de lemn tremura sub loviturile ei – vrând să-i ajungă pe răpitori, vaca se izbea cu pieptul de peretele îngrăditurii. Unul

dintre paznicii de făină a scuipat cu ciudă și a rămas în grajd să liniștească animalul – inamicii erau cu unul mai puțini.

Au ieșit din grajd. Au ajuns la calea ferată. Au mers de-a lungul șinelor spre gardul satului de făină – spre poarta prin care pătrunseseră în fortificație.

Deev asculta pașii scrâșnind în liniștea dimineții și se întreba dacă le vor deschide poarta. Și dacă le-o vor deschide – oare acolo, în pădurea deasă de pini, aveau să-i atace urmăritorii lor? În fond, pentru ei era modul cel mai sigur de a se descotorosi de nechibzuiții oaspeți. Cel mai liniștit și mai neobservat.

Să rămână cu vițelul acolo, sub paza petrogrădenilor, și să-l trimită pe felcer la tren? Și pe cine să aducă pe post de întăriri – pe surori și pe Memelea? Nu, nu putea să rupă din efectivul și așa prea mic.

Să nu meargă acum spre poartă, ci să se îndrepte spre căsuța comandamentului, să-i ceară lui Mână de Fier să-l apere? N-o să se bucure deloc că surplusul e plimbat în văzul întregii piețe la începutul unei zile de lucru Și cine știe în ce dispoziție o mai fi azi?

Să le ceară petrogrădenilor să mai cheme tovarăși de-ai lor din detașamentul de rechiziționare? Țștia n-o să se ducă după ajutoare – n-o să vrea să-și recunoască slăbiciunea.

Oricum o sucea, aveau o singură cale: de-a lungul șinelor, în pădure. Și dacă va fi să se trezească în pădurea asta cu oamenii de făină, atunci un lucru știa Deev cu precizie: vițelul nu-l dă. În revolver avea șase gloanțe: n-o să-i ajungă pentru toți inamicii, dar pentru cei care își vor întinde primii mâinile lacome spre carnea dobândită de el erau suficiente.

Li s-a deschis poarta repede și fără nici o întrebare – pesemne santinela fusese prevenită (de Mână de Fier sau de paznicii de făină?).

Deev și Bug au ieșit de pe teritoriul fortificației. Flăcăii petrogrădeni, după ei. Și oamenii de făină la fel.

Îndată ce turnul de veghe cu craniile de vacă agățate de el nu s-a mai văzut de copaci, Bug a zis doar din buze: „Acum începe“.

Au zăngănit încercătoarele puștilor – petrogrădenii se pregăteau de încăierare.

Deev a băgat din mers mâna în buzunar și a scos revolverul. Ținea acum

picioarele vițelului la piept, nemaisprijinindu-le cu palma, ci cu arma strânsă în mână. A hotărât că va trage în burtă, direct. Nu putea să vadă ce se întâmpla în spatele lui, dar continua să-și miște picioarele peste traverse. Știa că dacă se oprea sau măcar șovăia puțin, stricând ritmul înaintării ciudatei lor coloane, acesta ar fi semnalul pentru începerea încăierării.

Dar coloana și-a stricat ritmul singură singură: și felcerul, și apărătorii petrogrădeni au încetinit pasul și până la urmă s-au oprit. Nu s-au mai auzit pași: se opriseră și oamenii de făină. Strângând revolverul mai tare, Deev s-a întors încet, cu vițelul în spinare, și a înțeles care era cauza opririi: dinspre sat venea pe șine spre ei un om. O palmă îi atârna ceva mai jos decât cealaltă: era Mână de Fier. Pe el îl așteptau, cu armele ațintite unii spre alții, gata să apese pe trăgaci în orice clipă.

Hotărâse să se asigure că străinii părăsesc fortificația? Sau se răzgândise în privința surplusului? Sau, poate, din ordinul lui îi conduseseră oamenii de făină pe oaspeți în pădure, iar acum și petrogrădenilor li se va porunci nu să apere, ci să atace? Bug s-a uitat cu tristețe la Deev: uite cum era cu omul tău bun!

— Văd că noaptea a fost cu noroc, a zis Mână de Fier, apropiindu-se.

N-a acordat nici o atenție țevelor de pușcă – parcă nici nu le observase. Și-a dat jos de pe umăr un sac voluminos și l-a aruncat la picioarele oaspeților.

— V-am pregătit ăsta, pentru orice eventualitate. Luați-l, totuși.

Deev a aprobat din cap, și Bug a ridicat darul – fără să-l desfacă și fără să se uite înăuntru, a aruncat sacul în spinare.

— Acum, mai departe, a continuat Mână de Fier cu un aer serios, ca și cum n-ar fi stat de vorbă cu atâtea arme ațintite spre ei, ci undeva într-un birou liniștit. Nu puteți să împingeți trenul pe șine cu spatele. Treceți prin punctul de sortare, vă deschidem porțile.

Deev a aprobat din nou din cap. Nu contase pe o asemenea generozitate – se temuse că va fi nevoit să împingă cumva „ghirlanda“ cu spatele de pe ramificație înapoi pe șina principală, ba chiar să dea fuga la Urmarî după o locomotivă de manevră și să tragă singur vagoanele înapoi pe traseu.

— Asta e, a zis Mână de Fier. Să fiți sănătoși!

Înțelegând că lucrurile fuseseră hotărâte definitiv, oamenii de făină au

lăsat armele, punându-și-le la loc în spinare. Le-au lăsat și petrogrădenii.

Și Deev a aprobat din cap – pentru a treia oară.

*

Apoi au alergat pe șine – Deev cu vițelul în cârcă și Bug cu sacul. Nu le venea să creadă că scăpaseră teferi și rămăseseră cu carnea. Nu le venea să creadă că mai trebuia doar să treacă iar prin satul blestemat și să iasă din el pentru a nu se mai întoarce niciodată.

Locomotiva deja pufăia în mijlocul pădurii, scoțând fum cu scânteii – fochistul primise instrucțiuni încă de cu seară să o încălzească în zori. Și mecanicul stătea ascultător în cabina lui, așteptându-l pe comandantul eșalonului.

Au aruncat prada pe platforma vagonului de combustibil, și s-au trântit și ei alături, pe grămezile de cărbuni.

— Înainte! a strigat Deev. Ca pasărea, ca glonțul, ca dracu' pe mătură – înainte!

Până nu se răzgândea Mână de Fier. Până nu stârneau cine știe ce necaz oamenii de făină supărați. Înainte!

Și „ghirlanda“ a pornit înainte. Despărțind cu pieptul ei de fier crengile pinilor, locomotiva duduia pe șine. Deev și Bug stăteau pe platformă – unul cu revolverul, celălalt cu pumnii ridicați – gata să-și apere eșalonul și prada. Deasupra lor ploua cu conuri rupte de coșul locomotivei.

În cazul unui atac, Deev era hotărât să meargă tot înainte – să spargă poarta și să dea buzna în fortificație. Pentru un tren care merge cu toată viteza era treabă ușoară. Și de aceea era bine să nu încetinească, ci să meargă cu toată forța, anunțându-și apropierea cu sirena.

— Uuuuuuuu! țipa „ghirlanda“, îndreptându-se spre palisadă.

Nimănui nu i-a trecut prin cap să-i atace. Porțile s-au dat în lături prevenitor, și eșalonul a pătruns în sat, îngropând în rotocoale de fum și turnul de veghe cu santinela, și craniile agățate de el. A străbătut teritoriul ca săgeata, spintecând ceața de făină.

Și hambarele, și grajdul, și căruțele albe cu cai la fel de albi, și siluetele albe ale oamenilor – toate zburau pe lângă ei, ca un vis, ca o nălucire dinaintea zorilor. Până și piața principală, până și munții de grăunțe

respirând făină, și aerul acela greu, îmbâcsit, și ciorile care plâneau pe cer – totul era o nălucire, o nălucire...

Au țâșnit prin cea de-a doua poartă deschisă larg, au respirat aerul proaspăt, mirosind a pini al dimineții – și nălucirea s-a împrăștiat.

Zboară „ghirlanda“ prin pădure. Verdele din jur e strălucitor, aproape că te dor ochii. Cerul de deasupra capului e de un albastru intens. Ciripesc niște păsări. Deev și felcerul se uită unul la altul, respiră greu – și n-au nimic să-și spună, n-au nevoie să vorbească.

Chipul lui Bug e alb de făină. Și hainele-i sunt pline de făină. Și peste făină, balegă de vacă, în strat gros, pe tot corpul. Iar peste balegă – cărbune negru. Strașnic arăți, moșule! Nu felcer, ceva între latrinar și minier!

Deodată izbucnesc în râs. Primul pufnește Deev, se abține, apoi râde din toată inima. Uitându-se la el, râde și Bug – un râs răsunător, plin, ca de bas.

Și cateterul și-a făcut treaba, moșule! Ai speriat întreg punctul de sortare cu cateterul din buzunar! Și voiai să-ți iei halatul, ții minte? Că bine ți-ar mai fi șezut acum în halat alb!

Hohotesc, privindu-se în ochi. Vântul le gâdilă gâturile. Burțile și obrajii îi dor de-atâta veselie bruscă.

Și eu, moșule! Ia uite-mă! Poți să scoți bucăți întregi de balegă de pe mine, atât sunt de murdar. Suntem o pereche de latrinari. Ba nici măcar latrinari – suntem doi draci, asta suntem. Doi draci din cazanul cu scârnă!

Terminând de râs, Bug își șterge lacrimile cu degetele negre. Dar Deev continuă să hohotească – mijindu-și ochii și cu capul tremurându-i de atâta râs nestăvilit.

Și cum de ne-a recunoscut mecanicul? Putea să ne gonească din eșalon de frumoși ce suntem. Ba să ne mai dea și niște vătraie pe spinare, să nu speriem lumea. Nici să ne arătăm copiilor nu putem – ar face pe ei de frică. Iar surorile ar sări din vagoane și s-ar împrăștia prin pădure, le-am căuta pân' la noapte. Mare comedie ar fi!

Râsul țâșnește din Deev sacadat, ca suspinele.

De ce nu mai râzi, moșule? Uite câte lucruri caraghioase sunt în jur. Crengile se leagănă în vânt – e caraghios! Ies aburi pe coș – e caraghios! Roțile bat, bat, bat – e caraghios, tare caraghios!

— Gata, ordonă Bug și îl apucă pe Deev cu mâinile lui puternice,

trăgându-l spre sine.

Păi eu îți ajung abia cu nasul la subraț, moșule! Și miroși a vită care abia a fătat. Și ești puternic – nu te-ndoi, nu te rupi. Păi nu-s caraghioase toate astea...

Când râsul i s-a potolit, Deev și-a ridicat spre Bug fața udă și a spus:

— Eu în femeile însărcinate n-am tras atunci, pe 9 martie.

— Te cred, nepoțele, a răspuns moșul și i-a dat drumul din îmbrățișare.

În coastă îl împungea ceva moale – era botul vițelului.

Lăsat în pace, acesta se ridicase deja în picioare. Încă nu învățase să meargă bine și nici să-și îndoaie genunchii nu știa – se clătina pe picioarele-i tremurând de încordare ca pe niște picioroange, ținându-le larg desfăcute pe cărbunele vărsat. Primii pași i-a făcut spre Deev și și-a vârât nasul încrezător în mirosul cunoscut de la naștere.

Deev s-a lăsat în genunchi lângă vițel și i-a sărutat apăsător fruntea mânjită de cărbune. Apoi a pus țeava revolverului în urechea caldă a animalului și a apăsător pe trăgaci.

*

La Urmarî, în timp ce se aprovizionau cu apă și nisip, s-au spălat.

Fatima le turna apă în palmele făcute căuș, și ei își spălau fața și gâtul, icnind de plăcere. Pe urmă le-a turnat apă pe cap, și ei au icnit din nou, de data asta de frig. Apoi le-a scos toate hainele – în afară de lenjeria de corp –, ghetele și moletierele, și le-a dus undeva în spatele gării, să le spele în pârâu.

Lui Deev îi plăcea că-i spăla Fatima. Îi plăcea și că pe geam privea spălatul ăsta Belaia. Deja nu se mai rușina de femei nici cu torsul lui despuat, nici cu tălpile goale: lăsase în urmă toate prostiile. Cum să te rușinezi în fața unor tovarăși de luptă?

Felcerul însă era neașteptat de stânjenit. Numai ce s-a apropiat Fatima de el cu găleata plină și cu un zâmbet pe fața ei rotundă, că s-a înroșit atât de tare, încât rumeneala i se vedea chiar și prin murdăria de pe obraji și de pe frunte. Iar când i-a cerut să-i dea pantalonii și vestonul la spălat, și-a ascuns privirea și a scuturat din cap, refuzând. Ei bine, Deev nu se aștepta la atâta pudoare de la moșneag.

În sacul dăruit de Mână de Fier au găsit niște ciori împușcate – proaspete, fără nici cel mai slab miros. La început, Deev s-a gândit că păsările fuseseră vâdate cu o zi înainte, dar pipăindu-le trupurile moi, a văzut că nu apucaseră să devină țepene, erau calde încă – și a înțeles că prada era din ziua aceea. Așadar, le împușcaseră de dimineață, special pentru eșalonul lui.

A permis ca ciorile să fie puse în supa pentru toată lumea. Vițelul era destinat cu strictețe celor bolnavi.

Au tranșat vițelul pe platforma vagonului de cărbuni – în mers, după ce au ieșit din gară și s-au îndepărtat de privirile curioase ale străinilor. Deev nu știa dacă bucătarul se pricepe să jupoaie vițelul – s-a dovedit că se pricepea, și încă mai bine decât alții: știa și să scurgă sângele, și să-i scoată măruntaiele, și să-i jupoaie pielea. Sângele a fost adunat pentru hrănirea bolnavilor, oasele și copitele – pentru supă. Carnea au fiert-o numaidecât. În bucătărie nu era mașină de pasat carnea, și Memelea a fiert în același cazan un topor, să-l dezinfecteze, iar apoi a mărunțit carnea fiartă până a făcut o pastă din ea. Deev a dus el însuși mâncarea la infirmerie, dar n-a rămas să hrănească bolnavii – cădea din picioare de oboseală. Bug, în halat alb pe trupul gol și în izmene, s-a apucat singur de treabă. Iar Deev s-a dus în vagonul de comandă, să doarmă.

A mers prin tren desculț, numai în izmene; pe piept i se vedeau picături uscate din sângele vițelului. Văzându-l, copiii tăceau și se uitau în urma lui cu ochi mari și uimiți: vestea despre carne și supa de pasăre care se pregătea pentru cină se răspândise deja în vagoane. Și surorile îl priveau – cu admirație. Țăranca, așteptând până când comandantul a trecut pe lângă ea, a șoptit îndelung și cu foc ceva în urma spinării lui costelive – poate un descântec, poate o rugăciune.

În compartiment, Deev s-a întins pe sofa și și-a dat seama că nu poate să adoarmă, fiindcă avea să înghețe fără haine, dar nu avea putere să se scoale și să găsească ceva cu care să se învelească. A rămas așa, ghemuit, cuprinzându-și umerii cu mâinile, până când cineva s-a apropiat și a aruncat peste el ceva cald.

A întredeschis pleoapele – comisarul Belaia era cea care îl învelise cu vestonul ei. A zâmbit, îi era tare plăcută această atenție, dar nu și-a putut ține ochii deschiși – pleoapele i-au căzut și a fost cuprins de toropeală.

- Ați jefuit un colhoz, a zis ea, parcă întrebând, parcă afirmând.
- Nu, ăsta e surplus, a rostit abia-abia, de dincolo de granița somnului.
- Nu există asemenea surplusuri.
- Există și altele, a spus, sau poate doar a gândit.

Vestonul îl îmbrățișa mai plăcut decât tot puful unei pilote. Sau îl îmbrățișa chiar comisarul Belaia? Îl îmbrățișa cu mâinile ei lungi și calde și-l legăna ușor, în ritmul cântecului de leagăn al roților de tren. Sau Fatima era cea care-l legăna la pieptul ei moale? Îl legăna și-i cânta, îi cânta blând...

- Deev, v-am subapreciat, s-a auzit alături glasul comisarului.

N-a apucat să înțeleagă sensul frazei – a adormit.

Și iată că e purtat undeva – prin păduri de pini și dealuri îngălbenite, de-a lungul unor râuri transparente și al unor pășuni de colhoz, pe șine de oțel alb și pe poduri de fontă neagră – e purtat repede și ușor – și scuturat, și săltat pe genunchi, și legănat – și tremură pământul de la mișcarea iute, și bat, măsurând drumul, roțile: Tuc-tuc... tuc-tuc...

Sau inima lui bate, măsurându-i sorocul? Tuc-tuc... tuc-tuc...

Sau bate cineva la ușă – mult, neîntrerupt? Tuc-tuc... tuc-tuc...

Așa e, bate la ușă.

Dându-și seama cu greu unde anume se află ușa aceea, Deev se ridică în capul oaselor cu ochii închiși și pipăie cu picioarele goale după încălțări. Negăsindu-și ghetetele, se scoală și se apropie de ușă. Trage de clanță și încearcă să-și privească oaspetele pe sub pleoapele căzute.

În prag e cineva înalt și puternic, în alb.

Omul-munte. Felcerul. Moșneagul.

Îl privește ciudat pe Deev și spune:

- A murit Senea.

III. Duzina dracului

Sergan – Arzamas – Buzuluk

Rotindu-și capul, Păduchele s-a uitat în vagon – silueta lui se contura pe fondul cerului de seară și curând a umplut întreg cadrul ferestrei. Și-a lipit botul de geam, tremurându-și multiplele mustăți – amușina.

El l-a văzut imediat – stătea cu ochii la fereastră. Îl aștepta. Îl aștepta de la Kazan, la fiecare oprire de noapte, dar abia acum ajunsese din urmă eșalonul. Se târa încet pe șine – ghearele ca niște seceri îi alunecau pe oțel –, dar a învățat să meargă pe alături, pe pământ, prinzându-se de traverse. Și acum uite-l aici.

Îl urmărea de mult pe Senea. Apăruse din taiga, unde cereмиșii se oploșesc în bârloguri de urs și ghicesc viitorul prin văi. Își târâse pântecul mare prin tot satul, lăsând gropi în drumul de pământ cu cele șase gheare ale lui, și într-una din case a adulmecat un suflet de om viu – Senea.

El zăcea atunci pe cuptor și aștepta primăvara. În izbă nu mai rămăsese nimeni – nici mama, nici tata, nici frații mai mari –, dispăruseră nu se știe unde, cu multe zile în urmă. Și vecinii dispăruseră cu toții, și vitele, și păsările. Iar Senea rămăsese și zăcea pe cuptor. Ar fi zăcut și mai departe – nu avea vlagă să se miște –, dar a văzut cum prin curte trece un trup cenușiu de mărimea unei vaci, și s-a speriat. S-a lăsat să alunece după cuptor, și-a strâns la burtă picioarele care din iarnă nu-l mai ascultau, și a încremenit. A stat așa toată noaptea, iar trupul s-a tot plimbat în jurul casei și n-a reușit să-l găsească nicicum. Pleacă, îl implora în sinea lui. Pleacă. Nu l-a ascultat.

Către dimineață ușa s-a deschis, dar n-a intrat Păduchele, ci niște soldați din Armata Roșie. Au mers prin curte, nu se știe de ce acoperindu-și nasul cu batista. Au ajuns și la Senea. „Măiculița mea, e viu!“ a zis unul și l-a scos pe băiat de după cuptor. L-au urcat în căruță, dar el nu mai putea să șadă, ci numai să stea culcat, așa că a stat culcat și a mers împreună cu

detașamentul. Când au ieșit din așezare, s-a ridicat puțin și și-a privit satul natal: după un gard îndepărtat, a văzut pândind o umbră – Păduchele aștepta să se îndepărteze călăreții, ca apoi să vină după el. Ar fi vrut să le spună despre el soldaților, dar a obosit și l-a răpus somnul.

De atunci a mers după el peste tot. Mai exact, s-a târât. Mereu era gata să-l ajungă pe Senea, și el mereu reușea să scape. La vremea aceea se dezvățase de tot să meargă, parcă nu mai erau picioarele lui, dar era mutat întruna dintr-un loc în altul, asta l-a și salvat. Spitalul sătesc, apoi cel județean și orașenesc, casa de copii, din nou un spital sătesc, iar către sfârșit – centrul de primire pentru evacuați din capitala Kazan. Când trecea într-o instituție nouă, Senea trăia liniștit câteva zile, apoi începea să aștepte – și Păduchele se arăta negreșit.

Cel mai rău a fost în spitalul județean – el era într-o clădire îngustă, și Păduchele își luase obiceiul să se urce pe acoperiș, mai-mai să-l găurească. Și cel mai bine, la centrul de primire: Senea a fost pus chiar sub tavanul palatului uriaș, și Păduchele a fost cât pe ce să-și rupă ghearele încercând să se cațere pe pereții din piatră șlefuită și pe coloanele drepte. Când l-au urcat în tren și l-au trimis la drum lung, Senea a înțeles că acum n-o să mai aibă scăpare, o să-l ajungă. Garnitura abia se târa pe șine, câte două-trei ore pe zi, în restul timpului stătea. Iar Păduchele se târa neobosit. Și uite-l – e aici.

Senea știa că vagonul e făcut din fier și sticlă groasă. Știa și că Păduchele o să găurească fierul, iar sticla o s-o spargă și-o s-o facă terci. Nu degeaba își plimbă acum scăfârlia noduroasă de jur împrejurul ferestrei – caută o deschizătură sau o fisură pe unde să-și bage botul. Și, negăsind, o să înceapă să bată cu fruntea în geam. Zdrang! Zdrang!

Loviturile nu s-au auzit, doar lavița a tremurat sub Senea și instrumentele medicale au zăngănit pe masă. Zdrang! Zdrang!

Ceilalți copii dorm – mereu dorm când Senea are nevoie de ajutor. Iar adulții de fiecare dată dispar pe undeva. Senea nu are apărători pe lumea asta, e singur-singurel.

Zdrang! Zdrang!

Pe sticlă apare și se întinde o spuzeală albă de crăpături. Zdrang! Sticla se sparge în cioburi și se risipește, și geamul nu mai e geam, ci un bot maroniu semănând cu un cartof gigantic. Coaja cartofului s-a strâns în zbârcituri,

tuberculii sunt țepoși. Labele din față – cârlige cu seceri – se strecoară în infirmerie și se proptesc în pereți, se încordează, trag după ele trunchiul, apoi pântecul rotund și dungat.

Senea se face mic pe laviță – chiar în colț, lângă perete. Încă mai e timp să se târască, să se ascundă, dar în ultimele zile puterile l-au părăsit de tot, a încetat până și să se întoarcă de pe o parte pe alta. Așa că pur și simplu se chircește sub învelitoarea din pânză de sac, dorindu-și un singur lucru: să dispară complet, chiar acum. Fiindcă astăzi n-are unde să se ducă.

Iar botul se apropie, îl ținutește cu ochi indiferenți, fără vedere, deja a scos de undeva de sub pântec și a desfășurat o trompă de supt sângele – dar nu poate ajunge până la Senea: pântecul imens i s-a blocat în rama ferestrei. Păduchele nu știe nici să ție, nici să ție, în general nu știe să scoată nici un fel de sunete – și de aceea se zbate tăcut, proteste, se zvârcolește... Dar nu poate nicicum să treacă prin fereastra îngustă, trebuie să caute o altă intrare. Și, lovind mânios cu ghearele în pereții vopsiți, lăsând pe ei semne adânci, Păduchele își trage trompa înapoi sub cap, și capul înapoi pe fereastră...

Poate că totuși ar reuși să plece? Trebuie doar să alunece de pe laviță și să-și târască trupul neascultător în vagonul alăturat. Poate acolo e cineva? Poate o să-l ajute?

Senea se desprinde de perete și încet, puțin câte puțin, se face ghem: așa e mai ușor să se rostogolească decât întins. Își încovoiaie spinarea, trăgându-și spre piept cu mâinile genunchii înțepeniți. Capul e greu, și gâtul obosește imediat să-l târască pe laviță, dar trebuie, trebuie!...

Își zgârie urechea de priciul rugos, își trage capul care nu se poate ridica, apoi se rostogolește peste marginea laviței – așchii din scândurile podelei îi sar în ochi – și se prăvălește pe jos.

Tărăște-te! Zace cu fața la podea, pe coatele, palmele și genunchii adunați ghem. Tărăște-te! Fruntea pare să-i fie întreagă, dar și-a spart nasul – în nări parcă-i fierbe ceva. Sânge? Tărăște-te, când îți spun!

Și Senea se târăște – sprijinindu-se de scândurile murdare ale podelei cu pomeții, cu coastele, cu toate oasele ieșite în afară, înțepându-și aceste oase în așchii și lăsând după el o urmă întinsă de sânge.

Sânge – asta-i foarte rău. Păduchele o să vină după miros.

Și vine. A adulmecat deja unde e ușa, și se izbește în ea, făcând infirmeria să tremure. Iar când ușa smulsă din balamale cade, se arată în prag ca un pumn puternic și pornește pe culoar. Scândurile altarului se sparg și se prăbușesc la pământ cu un trosnet. Zboară în lături draperia ruptă care ascunde patul felcerului. Clănțănind din secerile-i osoase, Păduchele se târăște după Senea.

El e deja la ușa cealaltă. Și-a înfipt capul în ea, zgâriindu-se, încercând s-o deschidă. Dar e încuiată. Trebuie să apese pe clanță ca să se deschidă. Clanța e sus, undeva sub tavan.

Senea se izbește de podea – se izbește tare, de-i arde ceafa – și se agață de ceva – de priciuri? De tocul ușii? – se întinde, se întinde în sus, gata să-și rupă spinarea și gâtul. Vagonul se leagănă, ca în mers. Sau Senea se leagănă? Da, se leagănă, dar e în picioare. E în picioare! Stă în picioare pentru prima dată după multe luni.

Se lasă cu toată greutatea peste clanța de aramă și o împinge – ușa se deschide. Senea aproape cade afară din infirmerie pe platforma vagonului, dar se ține pe picioarele-i tremurânde și reușește să trântască ușa după el. Trrrrrah! Și Senea merge – picioarele îi sunt ca de lemn, abia își ridică tălpile de pe podea și își pendulează larg trupul, dar merge. Merge! Poate să se țină de pereți ca să se ajute. Poate să-și tragă picioarele lenevite cu mâinile și să se ajute din nou. Poate, poate! Poate să meargă.

Se împleticește pe platforma deschisă, deasupra tampoanelor. Trece în vagonul următor și merge printre fetele care dorm până în capăt (nici aici nu e nici măcar un adult!). Închide temeinic toate ușile în urma lui: Păduchele nu știe să folosească clanțele și se va izbi îndelung în fiecare ușa, pierzând vremea. Iar Senea o să apuce să se ascundă. Uite, a încetat și să-i curgă sânge din nas. Și genunchii i se mișcă mai ușor...

După ce pune un vagon întreg între el și creatură, Senea își îngăduie să-și tragă sufletul – se oprește pe platformă și se sprijină de perete pentru câteva clipe, odihnindu-se. Își privește picioarele, abia vizibile în amurgul albăstrui: au stat nefolosite jumătate de an, iar astăzi s-au pornit. Oare chiar o să poată fugi? Oare chiar o să se poată ascunde?

Aerul e liniștit și rece, îi intră pe gât cu înghițituri proaspete, și în jur nu se aude nici un sunet – parcă Păduchele uriaș n-ar străbate trenul,

urmărindu-și prada și înecând garnitura întreagă în aburi.

Încetând să respire, Senea trage cu ochiul prin geamul ușii – abia-abia, cu un singur ochi. Păduchele e deja în vagonul fetelor. Tremurându-și agitat mustățile, se strecoară printre priciurile pe care dorm fetele – își apropie botul ba de un căpșor, ba de altul. Le adulmecă – alege cu cine să înceapă.

Oare a uitat de Senea? Oare e salvat?

Totuși, e ciudat, tare ciudat: nici măcar o dată nu i-a observat pe ceilalți copii, deși au fost sute pe drum. De atâtea ori, în spitale și orfelinate, a trecut indiferent pe lângă ei, concentrându-se pe singura sa țintă: Senea. Și deodată, a observat.

E salvat, e salvat! Fugi, dară! Cât a uitat de tine – pentru o clipă sau pentru totdeauna – fugi! Cât ți se mai mișcă picioarele, cât te mai ascultă corpul – fugi!

Păduchele deja s-a oprit – și-a făcut alegerea. Înfigându-și ghearele în lemnul primului prici, își ia avânt, se întinde, stă atârnat deasupra unei fete adormite, ca un imens nor zbârcit. Își scoate din adâncurile trupului trompa răsucită, o desfășoară, picurând salivă pe părul roșcat împrăștiat pe laviță... acuși o va înfige în fața delicată.

Nu te uita! Pleacă de-aici! Din vagon, din eșalon, de pe drum – cât mai departe! Acum, în clipa asta!

Senea trage spre el clanța, care cedează, și deschide larg ușa de la vagonul fetelor.

Păduchele se întoarce după sunet, dar ochii lui întunecați și bulbucați sunt orbi, așa că nu-l văd pe Senea, însă nici n-au nevoie să-l vadă: deja e aproape, deja e cât pe ce să prindă încă o pradă. Tuberculi rari de pe trupul ca un cartof i se întăresc, aripile minuscule i se agită de anticipație.

Du-te, netotule! Du-te, prostule! Încă mai poți să pleci. Mereu ai scăpat de el, o să scapi și astăzi!

Lasă fata, jigodie, spune Senea. Pe chip i se rostogolesc lacrimi. În burtă ceva îi tremură, se scutură, coastele par să-i zornăie, și pieptul îi tremură, și picioarele. Lasă fata.

Păduchele dă din cap, refuzând să se îndepărteze.

Senea ia în pumn un ghemotoc de sânge închegat din nările lui umflate și i-l întinde, cu palma desfăcută: nu asta voiai să guști?

Prostule! Prostule!

Simțind mirosul sângelui proaspăt, Păduchele e trecut de un fior. Mai șovăie o clipă, plimbându-și botul de colo-colo, apoi își scoate ghearele-seceri din priciul de lemn și, sărind pe podea, se aruncă asupra lui Senea. Pântecul gras i se freacă de scândurile podelei și e gata să răstoarne lavițele zdravene în drumul său.

Trântind ușa, Senea iese din vagon. Să alerge prin tren și să-i arate monstrului alți copii nu se poate. Atunci, pe acoperiș?

Se agață cu degetele de niște protuberanțe ale vagonului și se trage în sus. Se cațără pe o pantă de fier, sprijinindu-se în coate, ajungând sus. Picioarele i se bălăngănesc în urma sa, ca niște butuci – au învățat să meargă, dar să urce și să se cațere, încă nu. În sfârșit, e pe acoperiș.

Fără sprijin nu se poate ridica, și Senea se târăște, unduindu-și șira spinării și trăgându-și după el picioarele-butuci.

Acum târăște-te, prostule! Dansează ca un șarpe, ca un vierme – pleacă! Departe n-ai să ajungi, curând se termină vagonul. Prostule! Prostule!

În spatele lui, Păduchele deja își flutură ghearele. Îi e greu să înainteze pe suprafața netedă: își înfige pe rând secerile în fier – stâng, drept, stâng, drept – și se întinde, urcă în salturi, parcă vâslește pe acoperiș. Pântecul i se lovește de coșurile de fum, și în el se învârt lindini mari, vizibile din afară.

Iar în fața lui Senea e gol: vagonul s-a sfârșit. Până la următorul nu poate sări. S-a terminat.

Și în Senea totul s-a terminat – și tremuratul, și lacrimile. Au rămas doar liniștea nopții în jur și bătăile inimii în această liniște: Sfâr-șit! Sfâr-șit! Se întoarce pe spate, se sprijină cu picioarele de un capac ieșit în afară și așteaptă să ajungă deasupra lui botul bont și mustăcios.

Ei, unde ești?

Păduchele apare pe fundalul cerului cenușiu și se lasă asupra lui Senea ca un nor. Dar fără să mai aștepte să-și înfigă ghearele în el, Senea apucă cu mâinile capul aspru și, cu ultimele puteri, se împinge în picioarele-i de lemn. Amândoi alunecă de pe acoperiș și cad. Senea știe că trupul gigantic se va sparge-n bucăți când va atinge pământul. Și, deja zburând și ținându-l strâns lângă el, se gândește: nu mi-e frică de tine.

Pe Senea l-au înmormântat noaptea, în pădurea de pini din spatele gării, ca să nu vadă ceilalți copii.

Deev ducea trupul băiețelului, iar felcerul lopata. Senea era mult mai ușor decât vițelul, și de altfel e mai ușor să cari un corp nemișcat decât unul viu, așa că Deev n-a obosit deloc. De aceea și mormântul l-a săpat singur.

— Ajunge, a zis Bug, când groapa a fost mai adâncă decât cada din vagonul de comandă.

Dar Deev săpa și săpa, de parcă ar fi înmormântat un uriaș pântecos, și nu un copil slăbuț. Oboseala nu venea, oricât s-ar fi străduit. Păcat.

— Țsta nu putea fi salvat, nepoțele, a spus Bug, dând să-i scoată cămașa băiețelului.

— Nu, s-a stropșit Deev. De cămașă să nu te atingi. Lasă-l să rămână îmbrăcat.

Nu putea să lase copilul gol, să înghețe în pământ. Lăsase cândva un tovarăș de arme, dar pe Senea nu putea.

— Avem cinci sute de copii în eșalon. Felcerul stătea în genunchi lângă Senea, și părea că stă numai în fața unei cămăși albe întinse pe pământ, atât de plat era corpul băiatului. Ei au mai mare nevoie.

Fără să-l asculte, Deev a aruncat lopata murdară de noroi, a ieșit din groapă și l-a luat în brațe pe Senea. A coborât din nou și l-a pus pe fundul gropii – trupușorul în veșmânt alb aproape că s-a dizolvat în întunericul brun. A luat iar lopata și s-a apucat să acopere mormântul.

Bug, fără să se ridice din genunchi, îl ajuta, luând pământ cu mâinile.

Au acoperit groapa și au bătătorit solul cu palmele, lăsând în urma lor un loc neted: nici o movilă, nici măcar o ridicătură mică nu s-a format pe mormânt, într-atât de mic era copilul. Curând mormântul nici nu va mai putea fi găsit: iarna va fi acoperit de zăpadă, primăvara de iarbă. Se va ascunde Senea de toți. Și e bine, și-a zis Deev. E bine.

Pe cine voia să păcălească cu acest „bine”? Nu tot pe el însuși?

— Du-te la culcare, i-a poruncit Bug când au ajuns înapoi în tren. E a doua noapte fără somn.

Nu era a doua, și nici a treia – Deev nici nu mai știa a câta. Dar nu s-a dus la culcare. S-a urcat pe acoperișul vagonului și a stat acolo îndelung, sprijinit cu spatele de coșul de încălzire.

Senea era primul om pe care Deev îl înmormânta după război. Și primul pe care-l înmormânta îmbrăcat. Și primul care părăsea eșalonul.

Și dacă o să fie și al doilea, și al treilea? Dacă se va dovedi că felcerul avusese dreptate – și vor deveni gropari de copii? Dacă se va dovedi că Belaia avusese dreptate – și vor ajunge la Samarkand cu infirmeria goală?

Dar el găsisese și mâncare, și medicamente. Făcuse rost până și de carne, la care copiii din centrul de primire de la oraș nu puteau decât să viseze. Făcuse lucruri care altora nu le stăteau în puteri, se băgase în rahat – fără folos.

O să facă și mai departe totul: o să aducă și provizii, și cărbune, și săpun. Dar ce să facă dacă toate astea nu vor ajuta? Carnea proaspătă și medicamentele nu-i salvează? Dacă Deev e neputincios în fața a ceea ce s-a întâmplat cu copiii înainte, în ultimii ani?

Nimeni, oricât de priceput ar fi să facă rost de cele trebuincioase, nu poate să le facă rost copiilor de un trecut nou. Nu poate să le dea înapoi părinții. Nu poate să le creeze o nouă memorie sau o nouă sănătate. Și tot ce poate el acum e să secere ceea ce semănaseră foamea, distrugerile și războiul.

Da, să-i ducă pe copii la căldură și la soare. Da, să-i hrănească, să-i vindece și să-i ocrotească. Să se facă luntre și punte și să-i salveze – dar să accepte că ultimul cuvânt îl va avea trecutul. Și că în orice clipă acest trecut poate să ia orice copil.

Ce putea pune el în loc? Cum să răscumpere asta? Cu nopți nedormite? Cu cruci de argint într-un batic mototolit?

Acum însă nu avea nimic mai drag pe lume decât acești copii. O fi sentimentalism, dar asta era adevărul.

Deev nu se apropiase niciodată de un om, ba nici de un câine sau cal. Și deodată – cinci sute. Se trezise peste noapte cu cinci sute de copii – nu-i erau rude, dar erau totuși copii! Parșivi, drogați, cu dinții roși de scorbut – dar copii! De el depindeau, prin voia lui rămâneau întregi și sătui. Și într-o săptămână ei deveniseră pentru el nu ca niște fiice și fii buni, căci era încă tânăr, ci ca niște surori și frați mai mici. Cum altfel să numească asta, dacă nu rudenie? Dacă era gata de orice pentru ei? Ca pentru el însuși. Mai mult decât pentru el însuși.

Asta nu era mila oarbă de care-l învinuia Belaia. Și nici sentimentul de vinovăție față de cele pe care le omorâse la punctul de sortare, cum hotărâse Bug. Ci fraternitate umană, care e mai puternică și decât mila, și decât vinovăția...

O să mai moară copii. Deev a înțeles asta acum și aici, tremurând pe fierul rece și scrutând noaptea tăcută. El o să lupte pentru ei, iar ei o să moară. Unul, doi sau cinci – oare câți vor părăsi eșalonul, așa cum îl părăsise astăzi Senea?...

*

A rămas pe acoperiș până la răsăritul soarelui. Somnul nu i se lipise de gene: gândurile i se învârtejeau în cap greu și neîntrerupt. Când a venit locomotiva care înnoptase în depou, s-a dus în cabina mecanicului și a luat lopata din mâna fochistului: pun eu cărbuni. A hotărât să-și istovească mâinile și spinarea muncind – să-și pună sângele în mișcare, să-și înăbușe rațiunea.

Punea cărbunii cu pricepere: în porții mici și în mijlocul cuptorului, aruncând din când în când scurt și în colțurile cele mai îndepărtate – fără să îngrămădească combustibilul, ci împrăștiindu-l egal în cuptor. Muncea repede, ca un fochist experimentat. Ca un diavol la cazanul din iad.

— Gata, tovarășe comandant, l-a rugat mecanicul.

Flacăra a umplut tot cuptorul – era largă și înaltă, gata să iasă din spatele ușițelor, duduia. Scântei de foc se revărsau pe foaia metalică de sub picioarele lor. Dar Deev nu se putea opri, mâinile înfingeau singure lama lopeții în grămadă și azvârleau cărbunii în cuptor. Înfingeau și azvârleau, de parcă ar fi continuat să sape mormântul lui Senea.

— Gata, că îneci cazanul! Și așa zburăm deja, abia dacă atingem șinele.

De o parte și de alta a locomotivei treceau în fugă brazi verzi, parcă mângîind negrul câmpului. Iar mâinile lui înfingeau și azvârleau. Înfingeau și azvârleau. Înfingeau și...

— Ce-i cu tine, ai luat-o razna? Gata!

Și în clipa aceea, l-a izbit ceva rece și ud peste cap: fochistul aruncase pe el o jumătate de găleată de apă. Deev a încremenit lângă grămada de cărbuni, iar fochistul desprindea cu îndemânare coada lopeții dintre

degetele comandantului, închizând cu vârful ghetei ușița cazanului: să ardă ăsta mai întâi.

Respirând greu – când apucase să-și piardă răsuflarea? –, Deev s-a dus la fereastra deschisă și și-a scos capul ud afară. N-a apucat să se usuce – a început să țipe, împingând cu greu aerul împotriva vântului care-i sufla în gât:

— Om pe șine! Staaaaai!

S-a auzit un scrâșnet puternic – scoțând aburi și împrăștiind scântei, locomotiva a frânat îndelung și în cele din urmă s-a oprit, la câțiva centimetri de un ghem de cârpe dintre șine, abia observabil. Ceva era într-adevăr acolo – sperietoare de ciori sau om, viu sau mort.

Deev a sărit jos primul și a dat fuga spre el. Un puști ca de vreo șapte sau zece ani, slab ca o pisică vagaboandă, și la fel de blănos; picioarele desculțe îi erau întinse pe șine, brațele de-a lungul corpului, chipul năsos privea spre cer. Prin ochii nemișcați pluteau norii. O fi fost viu?

— Ce faci aici, frate? s-a aplecat Deev asupra băiatului.

Acesta a clipit și și-a întors ochii spre el. Era viu!

Fața îi era posomorâtă, cu pungi sub ochi și riduri bătrânești în jurul gurii. Iar privirea îi era ciudat de stăruitoare: văzându-l pe adult, puștiul se uita acum la el atent și neîntrerupt – parcă-l mânca din ochi pe Deev, fără să-i bage în seamă pe mecanic și pe fochist, care veniseră în fugă.

— Of, pacoste ce ești! s-au jelit ei. Cum o să mai urce locomotiva dealul acum?! Aici ți-ai găsit să te așezi, netrebnicule!

Băiatul a părut că nici nu-i aude, de parcă nu lui i se adresau vocile ridicate, mânioase.

— Hai, dă-te la o parte, i-a ordonat Deev.

Copilul zăcea nemișcat, continuând să se uite la el, doar vântul îi flutura şuvițele cenușii de pe frunte și zdrențele de pe trupul costeliv.

— O fi surd?

Mecanicul s-a apropiat și a pocnit din degete – nici un rezultat.

— Mă auzi? Poți să-ți miști mâinile, picioarele? Deev s-a așezat pe vine lângă el; băiatul îl privea ca și cum ar fi fost gata să răspundă, dar nu răspundea, nici măcar nu-i tresăreau buzele. Ce să facem cu tine, să te rostogolim de pe șine ca pe un bolovan?

— Îl dau eu la o parte cu lopata acuși, a zis fochistul gata să fugă după unealtă.

— Nu-i nevoie, l-a oprit Deev. Mă descurc.

L-a apucat cu palmele pe băiat de sub gât și de sub genunchi, ca să-l pună lângă șine. Dar nu l-a pus – l-a ținut așa, pe mâinile ușor întinse, ca și cum ar fi uitat de ce-l ridicase. Parcă-l ducea iar în brațe pe Senea-Ciuvașul.

— Dacă are vreo boală molipsitoare? s-a neliniștit mecanicul. Uitați-vă la el! Și dacă nu, sigur culegeți păduchii de pe el.

Ce-i drept, părul băiatului nu mai era nici claie, ci un fel de tufiș încâlcit. Fața brună îi era plină de escare.

— Avem și-așa o armată întreagă de păduchi în tren.

Deev a pășit de pe traverse pe pământ.

Noroiul cleios îi pleoscăia sub ghete – nici să scuipi nu-ți venea în asemenea mizerie, darămite să așezi un copil. A hotărât să-l ducă ceva mai departe, unde era mai uscat.

Iar băiatul se tot lovea de el, parcă cerându-i sau întrebându-l ceva.

— Ce-i cu tine aici? De unde ești? n-a mai răbdut Deev. Ai mamă, ai tată?

Da' de unde mamă și tată! Hăinuțele îi erau numai găuri. Picioarele îi păreau încălțate în bătături. Ăsta și uitase când înnoptase ultima oară sub un acoperiș. Și când mâncase ultima oară.

— Unde-l duceți? s-a auzit lângă el vocea comisarului Belaia.

Deev a ridicat privirea – era lângă vagonul de comandă, la scară, cu povara în brațe. Mecanicul se urcase în cabină și trăgea de manivele. Și locomotiva deja pufăia, gata să pornească.

Nu-l ducea nicăieri pe băiat! Pur și simplu căuta un loc uscat, unde să poată fi așezat un om. Doar nu era să-l lase aici, în băltoacă. Și nici aici, în zoaiele astea. Și nici aici...

— Deev, nu se poate! a strigat Belaia în urma lui, aplecată peste fereastră, dar el a continuat să meargă de-a lungul „ghirlandei“, pleoscăind prin noroiul cleios și căutând un loc. Lăsați băiatul și urcați-vă în tren!

Striga de departe – nu se auzea.

Cuplajele au început să zdrăngăne, întinzându-se. Roțile s-au învârtit pe șine, și trenul a pornit, scrâșnindu-și greoi metalul și lemnul.

Deev n-a reușit să dea de un petic uscat unde să-l lase inima să-l așeze pe copilul găsit Așa că a pășit pe scara vagonului de pasageri care trecea pe lângă el, cu băiatul în brațe.

— Lăsați jos copilul! a țâșnit prin ușa vagonului Belaia – supărată, gâfâind nu atât de alergătura prin tren, cât de enervare. Săriți imediat jos și puneți-l pe pământ!

Pământul plutea înapoi, pătat de băltoace și frunze pe jumătate putrezite. Și mestecenii albi pluteau, și teii negri – încet, apoi mai repede.

— Am avut o înțelegere, Deev! Dumneavoastră comandați eşalonul, eu, copiii! Și am închis primirile – până la Samarkand!

— E în locul lui Senea, a spus Deev.

Mai întâi a spus, și abia apoi a înțeles sensul celor rostite.

— Nu există nici un fel de „în locul“!

— Pentru mine există.

Belaia stătea la intrarea în vagonul de pasageri – înaltă, lată în umeri, blocând ușa. Uitându-se de jos în sus la comisar, Deev a făcut un pas înainte, ca și cum n-ar fi văzut obstacolul – s-a proptit în ea cu copilul și a pipăit după clanta ușii. Belaia nu s-a dat înapoi, dar nici el; au rămas așa împingându-se, cu coatele, cu piepturile, cu genunchii – riscând să-l scape pe puștiul tăcut și străduindu-se să nu le observe ceilalți înfruntarea.

Deev a reușit să-și bage gheata în crăpătura ușii, apoi și genunchiul, iar pe urmă s-a strecurat cu totul în vagon.

— Înțelegeți! a cedat respirând greu Belaia. Omul moare pur și simplu, definitiv, pentru totdeauna, și nu-l înlocuiește nimeni!

Fără s-o asculte, Deev se îndrepta pe coridor spre vagonul de comandă.

— Sunteți ca o muiere, Deev, l-a ajuns ea din urmă când era deja în compartiment. Mai rău ca o muiere! Cum vedeți un copil fără căpătâi, cum îl luați în brațe! Nu voia să le fie auzită cearta, așa că a închis ușa mai bine, dar ridicase vocea atât de mult, încât ușile nu prea ajutau. Adunați copii cum adună câinele scaieți! Nu puteți să faceți un pas fără să culegeți pe cineva! N-aveți nici voință, nici judecată – numai o milă infinită!

Deev a lăsat copilul pe sofaua lui: găsisese în sfârșit un locșor uscat. Băiatul, îndată ce a simțit ceva ferm sub el, s-a rostogolit pe podea și s-a băgat sub sofa.

Deev s-a așezat deasupra, s-a sprijinit de spătar și s-a uitat la Belaia. O vedea pentru prima dată furioasă – nu malițioasă ori acuzatoare, ci rănită. Era uimitor de frumoasă acum. Și mai uimitor era că ea era mânioasă, iar Deev era absolut calm.

— O să rezolvăm problema colectiv, a zis ea și a ieșit ca o vijelie.

*

— Nu! s-a răstit Bug, îndată ce a văzut băiatul.

Deev reușise cumva să-l scoată de sub sofa și i-l prezentase felcerului, dar o examinare completă era cu neputință – puștiul se zbătea ca o fiară în mâinile lui, cu disperare, dar tot fără să scoată vreun sunet. Nu răspundea la întrebări, ba chiar nici nu se uita la adulți, ci numai sub sofa, unde s-a și băgat în cele din urmă, smulgându-se din mâinile comandantului.

— Țsta e hoinar adevărat. Pe unul ca ăsta, fără carantină nu-l iau. O să-mi îmbolnăvească tot eșalonul de tifos. Sau de scarlatină. Sau de difterie. Sau și mai rău.

Belaia stătea în ușă – tăcea, dar întreaga ei înfățișare arăta că e de acord cu felcerul. Nu intervenea în discuție, se ținea tare.

— O să ai și carantină, a zis Deev. O să rămână o vreme aici, la mine.

— Atunci o să te îmbolnăvești tu primul!

— Și de ce te am? O să mă vindec.

— Colectiv, noi suntem împotriva unui nou-venit! a conchis comisarul, nemaiputând să se abțină și prinzând glas.

— Colectiv o să fie după Samarkand. Deev s-a așezat pe sofa și a pus picior peste picior (înainte nu avea acest obicei, dar îl văzuse la Belaia și-i plăcuse). Deocamdată eu – singur, ca șef al eșalonului – hotărâsc ca acest copil să rămână.

— Când o să se îmbolnăvească cinci sute de copii din cauza unuia și n-o să mai ajungă la destinație, tot singur o să vă asumați răspunderea?

— Mi-o asum, a zis Deev întorcându-se spre fereastră.

Dacă raporta comisarul cele întâmplate la centru, lui n-avea să-i fie prea moale: una era să iei o doică adultă pentru câteva stații, și cu totul altceva să iei un copil fără adăpost pe chipul căruia se citește trecutul oribil ca scrisul pe o pancartă de la demonstrație. Singura speranță era că Belaia n-o să vrea

să-l piardă pe Deev, care se pricepea să facă rost de una-alta, și astfel va închide ochii cu privire la copilul găsit.

— N-are nici o valoare! Comisarul a coborât vocea, trecând la tonul inchizitorial. Asta nu-i răspundere, ci, dimpotrivă, iresponsabilitate crasă!

Deev privea copacii care treceau în zbor pe lângă fereastră și se întreba dacă puteau să-l scoată de pe traseu. Puteau: și la Arzamas, și la Samara, chiar și la Orenburg puteau. Când o să intre în stepa Turkestanului, poate că deja nu: stațiile vor deveni lungi, iar telegrafele, rare. Dar până-n Turkestan mai avea de ce să se teamă.

— Ce să faci cu el, nepoate? a întrebat Bug încet, așezându-se alături. Băiatul pare surdomut. Și, oricum, e tare sălbatic.

— Nu-i sălbatic, a răspuns Belaia. E defectiv intelectual și moral. Cu alte cuvinte, e idiot.

*

— Așa-i, ești idiot? a întrebat Deev când a rămas singur în compartiment cu băiatul. Ia vino încoace!

Acesta n-a răspuns, și Deev a trebuit să se ghemuiască în întunericul de sub sofa și să-l scoată pe băiat de acolo trăgându-l de un picior. În absența celorlalți, băiatul nu s-a împotrivit, s-a lăsat ascultător să fie tras în mijlocul compartimentului și cercetat din toate părțile.

Avea fruntea înaltă și pomeții proeminenți, ca un mic tătar, și era și negricios ca un tătar. Și foarte urât: nări și buze largi, răsfârnte; gura chinuită, cu colțurile lăsate în jos; în ridurile din jurul gurii, de pe frunte, de sub ochi se adunase murdăria, și de aceea fața îi părea bătrânicioasă. Zdreanțele răsucite și înnodate pe trupul slab erau legate cu frânghii, astfel că în unele locuri nu-ți puteai da seama unde se termină îmbrăcămintea și i se ițește printr-o gaură genunchiul sau umărul maroniu de praf.

— Cum te cheamă? Zi! De unde ești? De ce stăteai întins pe șine? Pe cine așteptai? Zi! Zi!

Copilul găsit se uita la Deev – fără încăpățănare sau obrăznicie, ci cu înțelegere și tristă seriozitate – și tăcea.

— Ia deschide gura!

Fără să mai aștepte răspuns, l-a apucat pe puști de bărbie și i-a deschis

ușor cu degetele falca de jos: între dinți îi lucea, roz și umedă, o limbă absolut întreagă.

Băiatul l-a lăsat – nu l-a mușcat, deși ar fi putut foarte bine. Și a continuat să se uite fix la Deev, de ziceai că i se lipiseră ochii de el.

Pentru orice eventualitate, Deev a luat un creion și l-a fluturat prin fața oaspetelui care ședea pe podea: dacă se dovedește că știe carte și vrea să scrie ceva? Dar acesta nici nu s-a uitat la creion, poate că nici nu înțelegea ce fel de obiect era acela.

— Bine, a cedat Deev, deocamdată stai aici. Când ne oprim pentru combustibil, te spălăm.

Dar băiatul nu voia să stea: când Deev a vrut să iasă din compartiment, s-a luat după el. Se deplasa în două picioare, dar gesturile îi erau ca de animal: mergea nu pe mijlocul coridorului, ci lipit de pereți, balansându-se ușor pe genunchii pe jumătate îndoiți și cu capul între umeri, de parcă s-ar fi așteptat în fiecare clipă să fie atacat; nu mergea lin, ci în salturi – de la o ușă la alta, de la o fereastră la alta – și încremenea, pândind un pic după fiecare sprint.

— Treci înapoi! s-a întors Deev spre urmăritorul său.

Acesta l-a privit fix, sprijinindu-se de steagul proaspăt spălat și atârnat pe perete („Moarte burjuilor și slugoilor lor!“), și n-a plecat.

— Hai!

Deev a deschis larg ușa compartimentului și i-a arătat cu degetul direcția. În zadar.

Luându-l pe încăpățânat de umeri, Deev l-a împins înăuntru și a trântit ușa – aceasta a început pe dată să tremure de smucituri și lovituri: cel închis voia să iasă.

Proptind ușa cu umărul, Deev a așteptat ca băiatul să se liniștească. A așteptat un minut, două – acesta continua să se zbuciume. Zgomotul a atras alți copii, și Fatima a venit să vadă ce distracție își găsiseră – acum era imposibil să cedeze, trebuia să-l îmblânzească pe îndărătnic.

Oare reușise? Într-un târziu, loviturile s-au potolit, ușa a încetat să se zgâlțâie... Dar după o clipă s-a deschis larg cea de alături – descoperind ușa-armonică, puștiul țâșnise pe coridor din compartimentul comisarului. Parcă neobservându-i pe cei adunați, s-a dat mai aproape de Deev și s-a

așezat pe podea lângă bocancii lui.

— Asta numiți dumneavoastră carantină? s-a arătat în spatele lui Belaia.

Fără să-i răspundă, Deev l-a apucat pe băiat de guler și l-a târât în cotețul păsărilor: acolo erau zăvoare la uși, și destul de zdravene.

— Defectiv total și absolut, a tras concluzia comisarul.

— Sau un soi de afecțiune? a intervenit Fatima.

Nu era o replică pentru șefi, pur și simplu gândise cu voce tare.

*

Cotețul de păsări n-a ajutat la nimic: băiatul s-a zbuciumat nebunește – găinile cotcodăceau zgomotos și, buimace de spaimă, se agitau prin spațiul strâmt, pierzându-și penele. Arestatul a trebuit să fie eliberat. Alte locuri unde să poată fi încuiat îndărătnicul nu erau în „ghirlandă“.

La Șumerlia l-au spălat pe puști – afară, sub apă rece din hidrantul locomotivei. Fatima l-a șters cu o cârpă, l-a ras în cap și l-a frecat cu gaz din belșug – în tot acest timp Deev a stat alături, ca puștiul să nu fugă. Zdrențele lui au fost spălate, fierte pe cuptor, ca să fie curățate de păduchi, apoi i-au fost înapoiate – cămașă albă pentru un nou pasager nu mai aveau de unde să ia.

În timpul băii, Bug a studiat cu atenție trupul costeliv al nou-venitului și n-a descoperit nici un fel de semne periculoase: furunculi, ulcere, erupții – era un corp normal de băiețel, fără roșeața tifosului sau albăstreala holerei. Firește, examinarea medicală nu putea înlocui carantina totală. Dar era ceva care să-i liniștească un pic pe felcer și pe comisar.

Să afle numele mutului n-au reușit – au hotărât să-l boteze din nou. Uitându-se pe hartă, Deev a descoperit nu departe de locul întâlnirii cu el satul Zagreevo; poate că de acolo și venise băiatul. Așa că au început să-i spună Zagreika.

De altfel, el nu răspundea la noul nume, oricât s-au străduit să-l învețe Fatima și Bug. În general, îi răspundea numai lui Deev. Și nici nu se uita la altcineva în afară de Deev. Dacă întâlnea în cale alți oameni, fie ei adulți sau copii, Zagreika nu-și schimba expresia feței, părând că privește prin ei sau pe lângă ei. Nu auzea ce se vorbește, nu sesiza întrebările, nu vedea mâinile întinse spre el. Dacă nu era atins, pur și simplu încremenea,

așteptând ca atenția nedorită care-i era acordată să se stingă. Dacă era atins, se îndepărta. Dacă cineva încerca să-l rețină, se smulgea. Nu o dată a mușcat, a zgâriat, ba chiar a mârâit și lătrat – la oricine. Părea că nu există pentru el alți oameni.

Deev însă exista. Cum se crease această legătură stranie? De ce nu le alesese nici pe autoritara Belaia, nici pe blânda Fatima, ci pe șeful eșalonului?

— Se uită la dumneavoastră ca un sălbatic la un zeu, a remarcat comisarul.

— Ca un om care se îneacă la pământul din depărtare, a adăugat Fatima.

Astfel, Deev s-a ales cu o umbră. Zagreika îl urmărea pe comandant peste tot – se lipise de el pe veci, nu putea fi desprins. Nu cerea atenție și nu-l deranja, pur și simplu alerga pe lângă el, ca un câțel devotat. În vagoane, se așeza pe jos, undeva pe-aproape; dacă era vreo laviță în zonă, se băga sub ea. Afară se târa în urma lui – prin noroi, prin bălți, pe pietrișul ascuțit – fără să-i pese că e desculț.

La Kamenišci, după o ceartă zdravănă cu autoritățile locale, Deev a reușit să obțină de la punctul alimentar câteva găleți de grâu fiert. Zagreika l-a urmat peste tot, pe vânt și ploaie – înainte-înapoi, înainte-înapoi – până când prețioasa cașă a ajuns în „ghirlandă“. Față de mâncare băiatul a rămas indiferent, n-a încercat nici să lingă măcar gălețile goale când le-au dus înapoi la cantină. Dar când Deev s-a închis în punctul alimentar, micuțul numai că n-a spart ușa care i s-a închis în nas.

Înainte de intrarea în Kemari, Deev a dat fuga în pădure la o stupină de care știa de mult, în speranța că va face rost de miere pentru Albinuță. N-a reușit: în poiana cunoscută n-a mai găsit nici stupii, nici căsuța apicultorului. Zagreika l-a însoțit în expediție: desculț, pășea curajos pe rădăcini, conuri și ace de brad ascuțite, fără să rămână în urmă nici cu un pas.

La Șcedrovka, Deev a vrut să dea rufele la curățat la punctul de dezinfectare – tot fără rezultat. Și tot însoțit de umbra sa credincioasă.

Oriunde și în orice clipă, cum se întorcea, Deev întâlnea privirea atentă și afectuoasă a băiețelului: *sunt aici*.

Nu era privirea unui prost. Nici a unui idiot.

La școală, un puști cu o privire ca asta era scos la tablă să le explice colegilor rezolvarea problemelor. Să recite versuri. Să vorbească în limbi străine. Sau ajungea prim-ucenic la atelierul de reparații, preferatul maestrului.

Dar, în afară de această privire pe care numai Deev o observase, băiatul nu dădea nici un alt semn de rațiune. Sălbatic și tăcut, el ducea o viață de animal: dormea pe jos, ignorând patul, mânca din palmă, luând cu mâna mâncarea din castron; se mișca cu precauția unei fiare, deseori fluturând din nări sau din urechi, adulmecând mirosuri și sunete.

Curând, cei din eșalon s-au obișnuit să-i vadă silueta chircită în spatele sau la picioarele comandantului. S-a obișnuit și Deev: puștiul îl urmărea peste tot – și n-avea decât, nu-l deranja; a încetat până și să-l mai observe pe eternul lui însoțitor. Un singur lucru îl incomoda în această situație, și și-a dat seama de asta chiar din prima seară.

Au înnoptat la Sergaci. Toată ziua a fost agitată din pricina lui Zagreika – și toată ziua Deev a simțit supărarea comisarului. Belaia n-a dat fuga la telegraf să raporteze cele întâmplate și nici n-a mai adus vorba – se împăcase oare cu copilul găsit? –, dar din spatele ușii-armonică venea un aer înghețat. De furia femeii puțin îi păsa. Dar de a tovarășei de luptă, da. Împreună cu tovarășa de luptă încă mai avea mult de mers, mai avea mult de luptat. Și seara Deev a hotărât să se ducă la Belaia, să facă pace.

Ai dreptate, era hotărât să-i spună. Chiar foarte multă dreptate. Că te temi de o epidemie în tren, că aperi rațiile eșalonului – ai dreptate în toate. Dar și eu am dreptate. Dacă n-am putut salva un copil, de ce n-am salva altul în locul lui? Doar în „ghirlanda“ noastră sunt cinci sute de locuri – de ce să lăsăm gol fie și unul singur? N-ar fi o crimă să ajungem în Turkestan cu o laviță goală? Amândoi avem dreptate, comisare. Asta e. Avem același scop, facem același lucru, chiar dacă-l privim din unghiuri diferite. Așa că nu mai fi supărată.

Toate le-a hotărât Deev și toate le-a cumpănit. Și când vocile de copii de pe coridoare au tăcut, când dincolo de ferestre noaptea a devenit neagră de-a binelea, iar liniștea, adâncă și îndelungată, s-a ridicat fără șovăire de pe sofa și a deschis ușa.

Două mere aurii luceau în întuneric. Picături aurii transparente curgeau

pe ele și cădeau cu ecou undeva pe podea, și niște degete subțiri aurii cuprindeau și spălau aceste mere.

Femeia pusese pe măsuta de lângă fereastră o găleată cu apă și se clătea, aplecată deasupra ei – lua apă cu palmele căuș și o turna pe ea. Buclele îi cădeau pe frunte și pe obraji – fața nu i se vedea. De fapt, nu se vedea nimic – nici gâtul, nici umerii –, numai fructele acelea care străluceau scăldate în lumină. Și era liniște – se auzeau doar picăturile și apa lovindu-se de tabla găleții.

Fitilul lămpii trosnește, arzând...

— La ce vă uitați? rostește întunericul cu un glas cunoscut.

El a intrat în acest întuneric și a luat în mâini merele aurii. Grele, calde. Și în jurul merelor era cald. Și în jurul lui însuși, al lui Deev, totul s-a transformat brusc într-o greutate caldă și plăcută. Și îl învăluia, și îl trăgea undeva – închizând ochii și întredeschizând gura, ca să nu se sufoce, Deev a plonjat în acest întuneric.

Flacăra palidă a lămpii a tremurat, gata să se stingă – se termina gazul. În această lumină slabă, abia se mai zărea pe masă peretele rotund al găleții. Abia mai scânteiau picăturile împrăștiate pe suprafața lăcuită. Abia lucea un cap ras, foarte aproape.

— E aici băiatul, a zis din nou întunericul.

Deev s-a smuls cu un efort de voință, ca dintr-un somn greu, undeva în sus, spre lumină, și a văzut privirea atentă ațintită asupra lui: Zagreika stătea pe podea și își privea cu devotament stăpânul.

— Ieși de-aici, a șuierat Deev.

Încurcându-se în șireturi, și-a lăsat cum-necum tălpile goale pe podea – când apucase să-și scoată ghetetele? – și l-a luat pe copil de ceafă, aruncându-l pe coridor. Dar în timp ce trăgea zăvorul, acesta s-a strecurat înapoi prin ușa-armonică și s-a așezat iar lângă el.

Deev din nou l-a aruncat pe coridor și a zăvorât de data asta și ușa lui – băiatul a început să bată în ea, cerând să fie lăsat să intre. Făcea mult zgomot, și după o clipă Deev a cedat, ca să nu trezească tot vagonul.

— Stai acolo, nerodule! i-a spus lui Zagreika, arătându-i cu degetul sub sofa, dar copilul doar l-a privit afectuos, urcându-se pe picioarele goale ale stăpânului. Măcar jumătate de oră! Măcar un sfert de oră stai acolo!

Ceva a bufnit lângă el – comisarul aruncase ghetetele în compartimentul lui Deev. Ușa-armonică s-a închis cu un pocnet, împărțind spațiul în două.

— Mare ticălos ești, frate, a oftat Deev cu năduf.

Înțelegând că acum stăpânul lui nu mai pleacă nicăieri, Zagreika a căscat și a dispărut sub sofa.

*

A doua zi n-au pomenit de cele întâmplate – de parcă nici n-ar fi fost această noapte întunecată și trupul auriu care strălucise în ea.

Comisarul avea o privire severă și preocupată. Dis-de-dimineață, încă înainte de micul dejun, a făcut o percheziție în toate vagoanele de pasageri; cercetând prin cotloanele de sub banchete și printre elementii caloriferelor, a descoperit o grămadă de obiecte care apăruseră nu se știe de unde în ultima săptămână. Lucrurile erau absolut inofensive: cărți de joc, ilustrate pornografice, cărți de vise tipărite pe hârtie ieftină – nici canabis, nici basamac, nici boxuri sau bricege. Tot ce a găsit a înapoiat proprietarilor.

Deev a ajutat-o: a mers împreună cu ea prin vagoane și platformele de trecere. Din când în când, arunca o privire spre Belaia, dar pe fața ei liniștită nu se vedea nici un semn al celor întâmplate în noaptea trecută. Și nici măcar când a găsit sub tavan un teanc de ilustrate deochete – dantelă, genunchi cu gropițe, fese și busturi bombate – n-a zărit în privirea comisarului vreo urmă de amintire a serii precedente.

Iar el nu s-a gândit la altceva toată ziua. I se părea că-i crăpase capul în două. O jumătate se amăra din pricina lipsei de săpun și de igienă din tren, își făcea griji că n-o să ajungă combustibilul, număra rațiile pentru săptămâna următoare, își amintea de Senea. Cealaltă cădea în întunericul cald și greu care-i cuprinsese trupul în noaptea trecută.

Seara – de fapt nu seara, ci noaptea, când întunericul era de culoarea cărbunelui –, a deschis ușa-armonică, nădăjduind ca totul să se repete și să continue. Dar n-a fost să fie: în compartimentul comisarului nu era nici scânteiere de aur, nici zgomot de picături, doar beznă și tăcerea somnului – femeia dormea. Și ar fi trebuit să se ducă să se așeze lângă ea. Să dea la o parte vestonul care-i acoperea trupul. Să dea la o parte tot restul, tot ce împiedica aurul să scânteieze și să radieze căldură. Ar fi trebuit... Dar nu

putea!

Nehotărându-se nici să intre la Belaia, nici să închidă ușa, Deev s-a plimbat multă vreme prin compartimentul strâmt, ba scoțându-și tunică, ba îmbrăcând-o la loc și încheind-o la toți nasturii. Dedesubt se foia fără somn Zagreika, gata să-și urmeze stăpânul.

În cele din urmă, Deev s-a culcat. Nu putea să doarmă – a stat cu ochii deschiși, ascultând răsuflarea băiatului de sub sofa și mișcările rare ale trupului de femeie dincolo de perete. Se legăna pe valurile picotelii, adunându-și gândurile. Când obosea să-și amintească de cadavrul costeliv al lui Senea sau de Cuculina, întinsă goală chiar pe sofaua aceea, își amintea trupul de femeie scăldat în lumină. Când obosea să numere puținele găleți cu cărbuni sau legături de lemne rămase pentru încălzirea vagoanelor, număra picăturile de aur cu ecou... Împărțea noaptea cu Belaia. Sau poate împărțeau noaptea în trei: bărbatul, femeia și băiețelul de sub sofa.

*

La Arzamas, doica a părăsit eşalonul. La despărțire l-a hrănit pe Cuculeț pe săturate, apoi a stors restul de lapte din ambii ei sâni – numai cu ce rămăsese a umplut o cană și jumătate! – și a plecat pe șine spre clădirea întunecată a gării, să-și caute tovarăși de drum spre Moscova. Iar Fatima a rămas în tren, cu pruncul în brațe. Mai bine zis, Deev a rămas: el era cel care trebuia să caute hrană pentru cel mic.

Aici „ghirlanda“ a făcut o buclă și a pornit spre sud – prin Lukoianov și Saransk s-a îndreptat spre Samara, ca să ajungă cât mai repede la Orenburg. Și dacă mai devreme se mișcase împreună cu un șuvoi de drumeți disperați – la Moscova, la Moscova! –, acum mergea împotriva acestui șuvoi. Acum, legănându-se în compartiment prin câmpii și codri, Deev nu mai vedea cefeale oamenilor care înaintau de-a lungul șinelor, ci fețele lor.

Tătari – rumeni de soare și praf, cu tichii rupte și cuverturi zdrențuite peste haine. O mordvină cu fața lătareată. Kârgâzi desculți, cu boccele în spinare. Udmurți cu chipul smează. Țigani amestecați în mulțime – aceștia păseau mai vioi și aveau priviri mai îndrăznețe decât toți ceilalți, căci erau obișnuiți cu viața de nomad. Nemți blonzii din stepele din jurul Saratovului.

Câțiva încă își târau bulendrele în căruțe cu coviltir; deasupra erau întinse

piei de vacă, pentru a le apăra de soare și de ploaie, și fiecare privea înainte cu coarnele ridicate – de aceea părea că în afluxul de oameni se amestecau și niște animale necunoscute. Unii deja își aruncaseră lucrurile și mergeau fără poveri, cu bastoane, cârje, toiege. Toți, fără copii. Oamenii mergeau de-a lungul căii ferate, petrecând cu priviri tânjinde trenurile care goneau și sperând o minune: poate o să-i ia pentru o stație-două?

„Ghirlanda“ n-o petreceau cu privirea –nu mergea spre capitală. Așadar, o altă doică Deev nu mai avea cum găsi. S-ar fi mulțumit cu oricare – o kârgâză, o kalmâcă sau o mordvină cu ochii albaștri –, dar șuvoiul de oameni curgea spre nord – neabătut, așa cum se întoarce o floare după soare. Ce voiau să afle acolo toți acești bărbați și femei plini de praful multor zile, emaciați, sărăciți, care-și pierduseră copiii pe drum? Deev fusese la Moscova și știa că nu vor găsi nimic, doar se vor slei de puteri. Moscova era acum rea, săracă în alimente. Măcina oamenii ca niște pietre de moară. Intri sărac, ieși lipit pământului. Intri lipit pământului, acolo pieri.

Dar mergeau și mergeau – jumătate de Rusie gonea spre capitală, de parcă i s-ar fi promis ceva. Și cu cât ajungea mai departe în sud eșalonul, cu atât mai dens devenea șuvoiul întâlnit în cale.

În fiecare gară – în Șatki, în Lukoianov, în Krasnîi Uzel – Deev inspecta bazarele și târgurile: căuta o capră. Se uita la el ca la un nebun: nu mai erau capre în nici o gospodărie, dispăruseră. Și dacă totuși s-ar fi găsit una, cine-ar fi fost prost s-o vândă? Dar nu pe bani, încerca Deev să-i convingă s-o dea, ci pe o cruce de argint întreagă, sau chiar pe două. Ridicau din umeri: cu argint nu poți să-ți umpli stomacul.

La Saransk a văzut un bătrân care vindea carne de câine. Dădea corpurile cu trei ruble, capetele cu două. Și unele, și altele erau mici, cât să-ți ajungă pe-o măsea. Nu erau de câine, ci de cățel.

— Dar cățeaua trăiește? l-a întrebat pe vânzător.

S-a lămurit că trăia. A cumpărat-o pe crucile de argint.

A dus-o în tren: slabă, fără dinți, dar cu mamele lungi, cu pielea groasă. Cățeaua era liniștită și supusă, pesemne bătută zdravăn cândva. I-a lăsat s-o așeze pe niște zdrențe întinse pe podea și să-i pună pruncul lângă burtă.

La început acesta a făcut nazuri, nerecunoscând mirosul cățelei. Apoi i s-

a făcut foame și s-a potolit: a mâncat tacticos și cu poftă laptele câinesc, golind pe rând, unul câte unul, toate sfârcurile. Cu mirosul s-a obișnuit. Își trăgea noua doică de blană, o cuprindea cu piciorușele – ea îi lungea capul chel, pe care mai pulsa fontanela încă neîntărită.

Căteaua a trebuit să fie socotită la rații. S-a dovedit a nu fi mofturoasă la mâncare: înfuleca hămesită supe și chiseluri, clefăia tăratele fierte în apă. Numai să mestece nu putea, de aceea îi mărunțeau alimentele tari și i le amestecau cu apă.

Fatima i-a dat un nume bizar noii doici: Lupoaica de pe Capitoliu. În sinea lui, Deev nu era de acord cu această poreclă. Cum lupoaică, dacă era o biată și bună cătea? Și de ce un nume străin, complicat, și nu unul de-al nostru, din Saransk? Dar nu s-a apucat să se certe cu femeia.

*

Poreclele erau mai importante decât numele.

Ce poveste spune despre un băietan sau despre o fată numele trecut în documente cu scrisul egal al directoarei Șapiro? Kolea, Petea, Duniașka, Mahmut sau Zifa – câteva litere de cerneală pe o hârtie și nimic mai mult.

Ce poveste spune despre un om porecla? Multe. Povestește despre părinți sau despre patrie. Despre bolile pe care le-a făcut sau despre visurile pe care le nutrește. Ce cărți a citit omul sau la ce filme s-a uitat. Ce mânca pe când hoinărea fără adăpost. Uneori, îi povestește întreaga viață.

Numele serveau în eșalon la evidența contingentului, așa cum numerele de pe banchetele de tren servesc pentru a determina locurile pasagerilor. Iar poreclele, pentru comunicare.

La început, lui Deev nici nu i-a trecut prin cap să le rețină. Fiecare era un copil – de bine, de rău, îmbrăcat, de bine, de rău, hrănit – și gata. Grija lui era să-l ducă pe copil în Turkestan. Cum îl cheamă, fie în acte, fie între ai lui, asta era treaba surorilor sau a însoțitoarelor de vagon.

Dar n-a fost să fie așa. După ce alerga cât era ziua de lungă prin „ghirlandă”, spre seară descoperea că știe cel puțin vreo zece porecle: i se prindeau singure de ureche. La Arzamas știa jumătate de eșalon; după încă o săptămână, aproape pe tot.

Unele porecle vorbeau singure despre purtătorii lor. Dacă unui băiat i se

zicea Vovka Simbir – ce nu era clar aici? Cine știe cum ajunsese în Kazan, la două sute de verste de Simbirskul natal? Ei bine, în tren mai erau astfel de „venetici”: era Jora din Jiguli, un adolescent lungan cu semne de vărsat de vânt pe tot corpul. Era neastâmpăratul Haplea din Kaliazinsk, negru de bronzat ce era, și cu un zâmbet la fel de negru, din cauza scorbutului. Erau Spirka din Ahtuba și Iulik Orenburg. Întreaga Povolgie se oglindea în aceste porecle, de la capitale de județ până la cele mai mărunte așezări; Dioma din Kostroma, Uglici Nu Trage, Iudușka Șupașkar¹⁴.

¹⁴. Denumirea ciuvașă a orașului Ceboksarî.

Geografia provenienței lor se ghicea în porecle și dacă nu era numită. Nika Neamțul – firește, era din coloniile germane, de pe lângă Saratov (nu putea povesti nimic despre el, pentru că vorbea prost rusește, dar cuvintele *Saratow* și *Volga* sunau la fel în toate limbile). Kaziuk Ibrahim – se înțelege că era din Kazan (cei veniți din acest oraș erau deseori numiți în glumă „kaziuk”). Vitiak Orbul era din Prikamie (nu era nimic în neregulă cu vederea băiatului, dar știa să-și dea ochii peste cap spre amuzamentul publicului, și să-și răsucească pleoapele astfel încât i se mai vedea doar albul ochilor, de-asta era numit „orbul”). Bașkurt Gali era de pe lângă Ural, din patria bașkirilor.

Unele porecle vorbeau despre boli. Deev nu putea înțelege de ce să păstrezi în amintire – ba mai mult, să transformi în nume – boli grele, uneori mortale. Haritoșa Ofticosul, Iusia Trahoma, Leoșea Trei Tifose – cine vrea să se numească așa? Ei voiau. Se prezentau singuri astfel: „Eu sunt Venia Gripă“, „eu sunt Sonia Scorbut“, „eu sunt Grișka Crampă“. Și cu cât mai dezgustător era numele, cu atât îi era mai drag posesorului său. Șancru, Goșa Gonoree, Osea Sifiliticul, Tolea Herpes – la început Deev tresărea la auzul acestor nume. Apoi s-a obișnuit.

„Măcar știi ce-i aia «mamo»?” l-a întrebat odată pe un băiat mărunțel cu ochi mongoloizi, zis Cenghiz Mamo. „Păi cum!” a rânjit acesta. Și s-a bătut peste pieptul costeliv, ca un grătar: nu numai că știu, dar sunt și mândru! „Mamo” se numea buba neagră. Uneori, i se mai zicea și „focul sfânt”, fiindcă mistuia rapid oamenii și vitele, ca un pârjol. Pesemne că micul Cenghiz trecuse prin acest pârjol și scăpase cu viață. Deși Deev n-ar fi putut

afirma asta cu tărie: acești copii păreau să nu poată fi atinși de foc.

Pe cine ar fi trebuit să sperie aceste porecle urâte? Pe alți copii? Alte boli? Moartea?

Erau și unii care nu se fereau să amintească de moarte în porecla lor. Nu cei mai înalți, nici cei mai isteți sau mai năzdrăvani – băieți liniștiți, normali, dintre cei care stau în ultimele rânduri la împărțirea rațiilor. Fadea Mori Măine. Markel Trei Coșciuge. Kika Mortulețul. Un băiețel slăbănog și firav, cu oasele și coloana vertebrală curbate de foame – Răposatul.

Nu, lui Deev îi plăceau numele luminoase, culturale. Când pe un copil îl cheamă Buster Keaton e limpede imediat: îi plac filmele. Și deodată te uiți la el cu un zâmbet, cu inima încălzită, și-ți vine să-i rostești mai des porecla. Despre Mitea Mayne Reid și Sălbaticul Dickens iarăși îți dai seama: sunt băieți cu educație. Și Watson cel de Vată, și Aramis Pișăciosul, și Pinkertonel. Vor băieții să fie ca eroii din cărți și filme: reușiți, inteligenți. Pe aceștia Deev îi respecta.

E drept, printre aceste porecle se întâlneau și unele complexe – duceau cu gândul la ceva înalt, sofisticat, dar sensul nu li-l înțelegeai. Kolea Camembert – și-o fi luat oare numele dintr-un roman franțuzesc? Dar Sioma Butterfly? Sau Fedea Freud? Nonka Bovary – de unde și-o fi scos așa o poreclă? Dar Julietka Blancmange? La asta chiar nu înțelegi nimic – prenumele e cam lung, poate țigănesc sau moldovenesc, iar cu numele poți să-ți rupi limba de-a binelea... Hugo Fără Sprâncene – asta ce-o mai fi? „Hu-go“ – parcă n-ai striga un copil, ci ai tuși sau te-ai îneca... Profiterol și Paganel – ăștia or fi niște eroi îndrăgostiți?

Mai bine s-ar numi atunci scurt, bărbătește, ca băieții din vagonul celor mari: Smith-Wesson sau Box Efremîci. Țștia măcar nu-și ascundeau esența, ci îți dezvăluiau de la început: nu cedăm. Lui Deev nu-i plăceau agresiunile, dar aprecia o poziție cinstită mai mult decât încercările de a face pe deșteptul.

Nu-i plăcea nici folosirea în porecle a meseriilor vagante: dacă rătăcirile s-au încheiat, de ce să târăști după tine trecutul în noua viață? A fost cândva puștiul huligan pe străzi, a jefuit trecătorii, a smuls blănurile de pe doamne și ceasurile domnilor. De ce să-i spui tot Bogdașa Coțcarul, să nu-l lași să uite? Sau a dus roabele cu bagaje prin gări, mai băgând în buzunar câte-un

obiect ici-colo. De ce să-i amintești în fiecare clipă, spunându-i Siavka Pungașul? Foma Șișul, Orest Bazarnicul, Sazon Scandalagiul – mulți târau după ei fostele ocupații ca o amintire a biografiei profesionale.

Dar cele mai multe porecle din tren se refereau la lucruri rușinoase și necuviincioase. Deev avea deja douăzeci și ceva de ani, era de două, trei, ba în unele cazuri chiar de patru ori mai în vârstă decât pasagerii săi. Dar, după cum s-a dovedit, stăpânea mult mai slab cuvintele care descriau aspectele păcătoase ale existenței. Tot ce avea legătură cu părțile inferioare ale corpului, fie el femeiesc ori bărbătesc, se reflecta în porecle răsunătoare, la auzul cărora la început nu putea decât să roșească. Dar mai târziu s-a obișnuit, cu atât mai mult cu cât și Belaia striga aceste porecle la fel de tare ca și pe celelalte. Surorile nu puteau – ele se încăpățâneau să-l numească pe respectivul „băiețel” sau să-i spună simplu pe nume, omițând porecla. Posesorul acesteia nu accepta însă compromisul: dacă mă cheamă Mișa Cur, așa-mi spuneți. Sau Esia Găoază. Sau Bucă. Sau Ștrumeleag.

Și ce bucurie o fi să te cheme Mădular Jegos? Ce plăcere e să-ți zică Nazar Onanistul? Dar se vede treaba că era și bucurie, și plăcere. Etern subnutriți, și din pricina asta necrescuți, cu picioare strâmbe și mâini subțiri, cu subrațuri și părți rușinoase copilărești dezgolite, acești băieți voiau să crească bărbați – măcar prin poreclă. Foka Mătărângă (mult mai târziu, la scăldat, Deev îi văzuse membrul acestui Foka – o jurubiță palidă, ca o omidă). Kolea Sculă (scula minusculă a acestuia fusese și tăiată împrejur, după obiceiul mahomedan, așa că Deev bănuia că e tătar sau bașkir, deși Kolea vorbea numai rusește și dădea asigurări că-și aduce aminte de părinții lui, care vorbiseră și ei cu el rusește, și îl lăsaseră la casa de copii). Jora Pornograful. Puță Pistruiatul, cu ochii verzi...

Nici fetele nu se lăsau mai prejos: Lilka-Pipilka, Larka Futăcioasa, Janka Buleandra – puteai să deschizi un bordel cu asemenea nume! (Lilka avea pielea uscată și se cojea, ca scoarța de mesteacăn; Larka făcea pe ea noaptea, iar Jankăi îi era foame întruna și nu putea să vorbească decât despre mâncare.) Surorile le-au propus fetelor să-și ia alte nume – frumoase, răsunătoare, din cărți sau din cântece. Acestea au refuzat scurt – își prețuiau vechile porecle și esența feminină cuprinsă în ele mai mult decât frumusețea.

Câteva porecle erau inofensive și chiar amuzante – Căcărează de Oaie sau Egor Papă-Lut. Mai târziu și-a dat Deev seama că în spatele acestei veselii se ascund povești de viață deloc vesele.

Căcărează de Oaie se născuse inoportun, în primul an de foamete, și mama lui îl scăldase de milă în scârnă de oaie ca să moară mai repede. N-a apucat – a murit ea, iar el a fost dus la orfelinat. Despre viața în casa părintească își amintea un singur lucru: cum maică-sa aduna din saivanul colhozului căcăreze puturoase de oaie și el se târa pe jos, pe lângă ea. Când a mai crescut, a înțeles pentru ce le aduna (i-au explicat cei de la casa de copii), dar nu i-a luat-o în nume de rău, dimpotrivă, nu voia să se numească decât Căcărează de Oaie, iar despre acele clipe petrecute în grajd povestea oricui cu drag și repetat.

Egor Papă-Lut ascultase din copilărie povești despre Muntele de Lut, din care în anii de foamete oamenii luau argilă și o mâncau în loc de pâine. Când a venit foametea, iar bunicul și bunica au căzut la pat vlăguiți, s-a dus și el să caute. A scos o găleată întregă de lut și a cărat-o acasă. Au început să-l mănânce toți trei, dar al naibii, nu le-a potolit foamea. După asta, bunicul și bunica s-au prăpădit. Așa își omorâse Egor familia. Surorile încercau să-l convingă că nu el îi omorâse pe bătrâni, ci foamea, dar băiatul insista: eu i-am omorât...

Erau cinci vagoane de astfel de istorii. Ba chiar șase, dacă socotim și infirmeria. De-ar fi fost după Deev, ar fi schimbat toate poreclele vechi încă de la urcarea în tren, ca să le arunce de pe ei copiii așa cum își aruncaseră hainele și cizmele militare în gara din Kazan. Dar nu era după el.

*

Limba eșalonului era pestriță și bizară. Cinci sute de guri o umpleau de o asemenea diversitate, că ai fi putut crea dicționare întregi. Graiuri rusești, tătărești și bașkire, ciuvașe, ceremișe, udmurte, dialect siberian și malorus – amestecate cu limbajul străzilor și al mahalalelor, al cârciumilor de bandiți și al comunităților bisericești: un talmeș-balmeș glorios, în care Deev abia dacă se descurca. Pe copii acest amestec nu-i deranja – ei se înțelegeau cu ușurință, adoptând pe loc cuvintele interlocutorului și dându-le la schimb pe ale lor.

Unul și același lucru se putea spune și în cinci, și în zece feluri – acolo unde Deev ar fi folosit un singur cuvîntel, copiii își aminteau câte zece-douăzeci.

Dacă cineva mințea, de pildă, Deev spunea exact așa: *mințe*. Sau înșală, dacă era să se exprime mai literar. Copiii însă aveau pregătită o gamă largă de verbe și expresii: *a tromboni*, *a îmbrobodi*, *a sminti*, *a da dume*, *a aromi*, *a se pieptăna*, *a fraieri*, *a frige*, *a pingeli*, *a șmecheri*, *a gâmbosi*, *a potcovi*, *a se da în tango*, *a aburi*, *a turna gogoși*, *a mânca căcat*, *a pune bărbi*, *a duce cu cobza*, *a tăia piroane*... Și așa mai departe, și câte altele încă!

Dacă ceva nu mergea, Deev iar ar fi spus, pur și simplu: *n-a mers*. Sau, poftim, *n-a reușit*. Dar copiii? *A dat chix*, *s-a fâsâit*, *a ieșit o laie*, *a picat în bot*, *i-a pocnit broasca*, *s-a lipit ca un cocoșat de gard*...

De ce era nevoie de o sută de cuvinte când era de ajuns unul singur? De ce să încâlcești și să înnozi limbajul simplu, punându-i tot felul de zorzoane?

Și ce mai știau copiii să înzorzoneze! Obişnuiți cu viața liberă, copiii erau destul de liberi și în exprimare – stâlceau fără milă gramatica, răsuceau propozițiile în construcții bizare. O amenințare, de pildă, putea suna astfel: Îl învăț eu să-și joace cartofii pe cărbuni încinși! Sau: Îl trosnesc să-i sară scânteii din ochi!

Mai mult, copiii inventau cuvinte combinând unele deja cunoscute sau inventând altele, cu totul noi. Aici Deev se pierdea cu totul. Uite, de pildă, era *kubovaia*, care în fiecare gară era la fel: o căsuță cu o fereastră și câteva robinete ieșind din pereți, de unde doritorii își puteau umple ceainicele sau gălețile cu apă clocotită. Cuvîntul există de mult: *kubovaia* – și toți îl cunosc, toți îl folosesc. De ce să pierzi un ceas întreg, până la încăierări și țipete, ca să-i cauți o nouă denumire? Alegînd între patru variante – *arzătoare*, *clocotărie*, *robinețarie* și *fierbătorie*, copiii s-au oprit la ultima. Și curînd Deev s-a trezit că folosește el însuși acest cuvînt inventat, de altfel atît de precis. Se molipsise de la pasageri.

Cămășile în care erau îmbrăcați, copiii numai cămăși nu le numeau, ci *albeli* și *țoleșnițe*. Iar gamelele de tablă în care mâncau – *haleșnițe*. Pentru bucătăria de campanie, obiectul celor mai intense și tandre sentimente ale copiilor, au fost inventate multe denumiri: *visătorie*, *cuhă* și chiar *găteală*-

bolboroseală.

E drept, uneori copiii simplificau și scurtau cuvintele: în loc de „sănătate!“ se folosea mai scurtul „sănă!“, în loc de „minți?“ – „min?“, dar astfel de prescurtări erau rare.

Singurul domeniu în care nu erau permise exercițiile de creativitate era mâncarea. Aici nu se îngăduiau nici un fel de libertăți! Și știau despre mâncare – simplă și complicată, de la oraș sau țărănească, de cantină sau de restaurant – nu doar mai mult decât Deev, dar și decât toți adulții din tren luați la un loc. Despre toate știau: despre faptul că supa de biban sau de șalău se servește cu *rasstegai*¹⁵, iar cea de somon, cu vodcă. Cum se pronunță corect *consommé* și *glacée*. Că *borșciok*-ul¹⁶ merge cel mai bine cu crutoane picante, iar calcanul, cu ciuperci champignon. Că porumbul produce mai des diaree decât mazărea. Că trebuie să fierbi oasele la foc foarte mic, fără grabă, iar tulpini de țelină poți pune mai multe, dar fără ațe. Că dacă e să comanzi *poularde*, atunci trebuie să fie neapărat de Rostov, iar păstrăvul, de Gatchina, cu sos *au bleu*... Deev nici nu auzise măcar asemenea cuvinte! Iar copiii le și auziseră, le și reproduceau. De gustat nu le gustaseră, dar le puteau descrie în cele mai mici amănunte. Cum se deosebesc icrele somonului de Kamceatka de icrele somonului norvegian. Cum se fierbe o cioară ușor putrezită cu cărbune, ca să nu miroasă. Și ce e budinca Nesselrode sau care e diferența dintre *parfait* și *bouchée*.

¹⁵. Plăcinte rusești umplute de obicei cu pește, carne, ficat, orez sau ciuperci.

¹⁶. Supă rafinată, din bulion de carne, sfeclă și vin de Madeira, care se servea frecvent în casele aristocrate înainte de Revoluția Rusă.

Își creaseră chiar și câteva porecle după mâncărurile și băuturile preferate: Gleb Pâine Caldă, Dranik Stafidă, Abrau-Durso, Zinka Vin de Porto, Grillage Dinți Putrezi.

Atât de des se lăudau cu delicatesele mâncate nu demult, și nu cele din iarbă și troscot, ci unele care conțineau carne și pâine, încât Deev nu avea nici o îndoială că mințeau. Apoi a înțeles: nu, nu mințeau – doar că dădeau nume „sătule“ alimentelor surogat. *Chisel* pentru măruntaiele de pește. *Stafide* pentru solzi. *Purcei de lapte* pentru veverițele la frigare. *Pesmeți* pentru cochiliile de scoici. *Prăjituri* pentru frunze. Cuvântul care desemna felul de mâncare era sacru și nu putea fi schimbat, dar obiectul desemnat,

da. Copiii mâncau acești purcei de lapte cu plăcințele din belșug, mai și rămânea...

Fără nimic al lor, nici măcar haine sau încălțări, fără părinți și casă, ba adeseori și fără amintiri, copiii aveau un singur lucru: limba. Ea era bogăția lor, patria și memoria lor. O construiau. Puneau în ea tot ce găseau în cale. În cuvintele rare ei își păstrau amintirile despre întâlnirile cu cei veniți din alte ținuturi. Nu-i lăsau pe adulți să intre pe teritoriul lor.

Limba nu poate fi pierdută, oricât ai rătăci. Nu pot să ți-o ia golanii mai mari ori să ți-o fure hoții noaptea. Limba nu se tocește, ca pantofii, și nu se destramă, ca lenjeria, ci devine cu fiecare zi mai bogată și mai vie. Cedează și i se supune stăpânului ei. Și, mai ales, nu-l trădează, rămâne mereu cu el.

*

Copiii iubeau versurile – nu, nu ale poezilor, ci rimele create cu propriile forțe. Cei mai îndrăzneți alcătuiau strofe întregi. Cei mai timizi le repetau. Orice situație și orice activitate, fie ea o îmbulzeală la coadă la masă ori numărarea păduchilor de pe cămașă putea fi transformată pe loc într-o poezie ritmată.

Una era să ameninți cu o lovitură în nas, și cu totul altceva să-ți pui amenințarea în versuri: „Botul o să ți-l strivesc și-apoi o să povestesc“. Una era să nu crezi pe cineva și să-i spui asta, și cu totul altceva să declami cu dispreț, dându-ți ochii peste cap: „Ți-ai întins povața, să-mi iei mie fața...“ Una era să-i ceri unui coleg să tacă, și alta să te stropsești: „Mai lasă gargara, că ne-apucă seara!“

La orice cuvânt al adulților copiii răspundeau cu versuri – rimele ieșeau din gurile lor mici ca scuipăturile, oricând voiau.

Îi salută Deev: „Ziua bună!“, iar ca răspuns aude: „Dă-mi o prună!“ sau „Pe mine-ți cășună!“. Anunță o soră cu voce tare: „Trecem prin Tolski Maidan!“ – că imediat țâșnesc propuneri culinare despre crăpcean, susan ori juncan.

Ritmul precis întărea sensul simplu al celor spuse: rimarea cuvintelor devenise deja un fel de vrajă, căpăta proprietăți magice. Iar cei care știau să rimeze aveau o autoritate specială.

Griga Ureche era, fără îndoială, poet. Odată, roșind și coborând vocea

până la șoaptă, surorile i-au relatat lui Deev despre versurile lui Griga (nu erau greu de reținut, căci erau necomplicate și foarte picante, și se întipăreau singure în memorie). Erau închinat exclusiv comisarului Belaia.

Erau printre ele unele simple:

*Comisare, comisare,
Între noi ești cea mai tare.*

Erau și mai colorate:

*Belaia, femeie belă,
Tare mai ești tu tembelă.*

La început, Deev izbucnea în râs, atât erau de exacte zicătorile, apoi devenea serios, clătinând din cap dezaprobat. „Dar despre mine ce născocesc?” întreba el. A reieșit că nimic. Șeful eșalonului se învrednicise doar de niște porecle rimate – toate la fel și în majoritate necuviincioase: Deev-Căcăreev, Deev-Cureev, Deev-Daraveleev... Poreclele se bucurau de popularitate – pe la spate numai așa îl numeau.

Copiii rimau lumea, punând-o în versuri ritmice, ca și cum astfel ar fi vrut s-o supună. Și de aceea orele de lectură din Lermontov la ceas de seară aveau un succes neașteptat. Bibliotecara începuse cu balade simple, accesibile pentru mințile tinere – despre corabia văzduhului, despre rusalcă, despre cei doi uriași bătrâni. Dar s-a dovedit că nu subiectele aveau prioritate – copiii nu ascultau poveștile, ci muzica poeziei: fără să înțeleagă nici jumătate din cuvinte – ce-or fi alea *zbucium al sufletului, proroci necunoscuți, azurul undelor și grote de coral* ? –, ei nu încercau câtuși de puțin să urmărească istoria, ci își găseau plăcerea în ritm și rime. Sau, poate, învățau de la un confrate în arta poeziei?

*

Copiii rimau nu numai cuvinte, ci și evenimente ale propriei vieți. Deev nu mai întâlnise nicăieri un asemenea număr de obiceiuri și ritualuri ca în „ghirlandă”. Anumite înclinări ale capului, clipiri, gesturi și țâțâit din buze, dansuri, descântece, repetiții de cuvinte și expresii – toate acestea constituiau un mijloc de comunicare paralel cu vorbirea obișnuită, înțeles

numai de puști. Și de comisarul Belaia.

— De ce scuiță întruna de pe treptele vagonului pe pământ? Întreba Deev. Până și în plin mers se încăpățânează să scoată nasul afară. O să cadă unul din tren până la urmă.

— Scuiță ghinionul, îi explica Belaia. Și dacă ghinionul scuițat nu cade pe pământ, ci pe latura vagonului, ce sens ar mai avea?

— Bine, dar cei mici de ce se tot târăsc pe jos de colo până colo? Podelele n-au mai fost spălate de la Kazan, și mai sunt și reci. Cum intri într-un vagon, cineva sigur tăvălește pe altcineva prin mizerie, iar ceilalți stau și se uită.

— Așa cer micuții dumneavoastră să se scuture de pe ei orice boală.

— Și de ce beau unii din cănile altora? Întâi își mănâncă porțiile, apoi toarnă apă în cănile goale și sorb pe rând.

— Cănile nu sunt împrumutate de la oricine, numai de la cei mai norocoși: dacă bei dintr-una din asta, capeți și tu un pic din norocul respectivului...

Noaptea, înainte de culcare, copiii își mânjeau tălpile cu pământ (nu de oricare, numai dacă se găsea pe drum pământ negru și gras). Dimineața, când se salutau, mai întâi își atingeau încheieturile degetelor (o atingere la nivelul ochilor, a doua la nivelul pieptului, a treia la talie), și abia apoi palmele (două plesnituri zdravene și o strângere de mână). Băgau unghii roase în crăpăturile priciului. Înainte de a mânca, mulți își făceau cruce sau își treceau palmele peste obraji, după obiceiul mahomedan; unii făceau și un gest, și pe celălalt. Toate obiectele din metal găsite și puse deoparte (piulițe, fragmente de unelte, bucăți de sârmă) erau atârdate pe pereți sau la căpătâiul culcușului. Au șterpelit acul croitoresei și l-au păzit cu rândul într-un cotlon ascuns – pe nivelul al treilea de priciuri, sub tavan –, până la prima percheziție, când comisarul a descoperit instrumentul de cusut și l-a înapoiat posesoarei.

Treptat, Deev a început să deslușească lumea variată, dar în general simplă a obiceiurilor copilărești. Avea două concepte de bază, doi stâlpi pe care se întemeia întregul sistem.

Primul stâlp se numea *succes* – sau *noroc*, sau *reușită*, sau *izbândă*. Celelalte componente pozitive ale vieții – sănătatea, prietenia, îndestularea

și plăcerea, ba chiar și fericirea în ansamblu – erau considerate derivate. Tocmai pentru atragerea norocului (sau pentru a speria ghinionul) se făceau tot felul de trucuri acrobatice, se găseau și păstrau obiectele metalice (cea mai mare valoare o avea oțelul, cea mai mică, bronzul, alama și fierul), se sacrificau alimente, se inventau porecle. După succes alergau, la el visau, cu el se lăudau. Cei care reușeau deveneau favoriți, cei care eșuau, paria.

Al doilea stâlp se numea *noi*. Lipsiți de familie și de orice alt cadru organizat după regulile societății – școli, comunități –, copiii își creau singuri reguli și deveneau unii pentru alții, comunicând, familie. Formulele verbale, gesturile învățate, ritualurile inventate țineau laolaltă această mulțime diversă și multicoloră, ofereau clipe de trăire comună.

Când făceai o promisiune serioasă, trebuia să pui o bucățică de mâncare în îndoitura cotului (cel mai bine pâine, dar în lipsa ei mergeau și o înghițitură de cașă sau câteva picături de chisel) și s-o mănânci, uitându-te în ochii tovarășului tău.

La împărțirea mâncării, ca să iasă egală și dreaptă, era atins fiecare participant pe rând, cu formula: „Se va da curând, nu unui ciupalac, nu unui netot, ci ție“.

Înainte de începerea unui joc de cărți – pentru a evita trișatul – își dădeau mâna dreaptă și rosteau de trei ori în cor: „O pățești dacă sfetești!“

Când jurai să fii sincer, trebuia să scoți limba și să-i permiți interlocutorului s-o pipăie, ba chiar să te tragă de ea.

Pentru împrumutarea lucrurilor prețioase – o ilustrată pornografică sau un ciot de creion – exista o întreagă ceremonie, căci părea lucru serios și riscant. Posesorul – de față cu martori, și cu cât mai mulți, cu atât mai bine – preda obiectul în palma întinsă, spunând: „Răspunzi“. Celălalt participant la schimb – fără să atingă încă obiectul, ci doar afirmându-și intenția cinstită de a-l folosi și de a-l returna fără întârziere – rostea replica: „Chiar eu – când vreau, cum vreau, unde vreau și cu ce vreau“. Posesorul întărea cele spuse cu o nouă formulă: „Nu musca, nu țânțarul, ci tu și numai tu“. „Zău, cuvântul nu se ia înapoi!“ confirma solicitantul. Martorii aprobau din cap solemn, și abia după aceea se permitea luarea obiectului...

Chiar și acei copii care fuseseră evacuați recent și petrecuseră foarte puțin timp în compania orfanilor cu state vechi își însușeau și respectau

aceste reguli rapid, așa cum respirau: descântecele și formulele magice, ceremoniile și micile ritualuri erau mai molipsitoare ca tifosul, se răspândeau mai repede ca holera.

Astfel, în șușoteli și scuipături, copiii încercau să conducă lumea, sau măcar s-o îmbuneze.

*

Pentru copii, Belaia nu era una de-a lor, dar nici străină. Străini erau socotiți ceilalți adulți (sau *ciupalaci*, cum îi numeau cu dispreț puștii): și Deev, și surorile, chiar și tânărul natantol-bucătar, care nu avea mult mai mulți ani decât pasagerii. Comisarul însă era undeva la granița dintre lumea adulților și lumea copiilor.

Ea înțelegea limba eșalonului. Știa și de *baștani*, și de *molâi*, și de *truda de noapte*. Ei nu trebuia să-i explici importanța obiceiurilor stabilite sau imposibilitatea încălcării jurământului făcut de un copil altuia. Cu ea puteai să-ți permiți o glumă mai deocheată, ba puteai chiar și să-i ceri un sfat.

Din când în când, în compartimentul comisarului apăreau mesageri din vagoanele de pasageri cu întrebări și propuneri. Răsăreau în orice moment, uneori chiar și seara târziu sau dis-de-dimineată, înainte de a se lumina – era limpede că dădeau fuga îndată ce le venea în minte vreun gând care nu le dădea pace. Belaia nu refuza niciodată o vizită – îl primea pe oaspete la ea, chiar dacă deja adormise ori nu apucase încă să se trezească.

Deev se străduia să nu piardă aceste venituri: întredeschidea ușa-armonică și asculta grijile, fricile, cererile și invențiile copiilor. Se întreba tot timpul: cum ar răspunde el, Deev, la o întrebare sau alta? Și de fiecare dată se pierdea, nu știa ce să spună: în loc de răspunsuri, îi veneau pe limbă numai înjurături.

A venit Tprusia, fetița însărcinată, să întrebe dacă-și putea lega mai strâns burta crescândă, ca să întârzie momentul nașterii și să ajungă fără necazuri la Samarkand.

A trecut Gabbas Zdrențărosul, un băiețel bașkir aproape fără dinți, și, fără a părea că se laudă, a explicat că el poate să fure din bazar orice este nevoie – fie bani, fie alimente. Își oferea serviciile, că tare-și dorea să fie de folos eșalonului.

Au dat pe-acolo și gemenii Dârzul și Zelosul – rugau să fie anunțați când se va cota spre Persia. Părinții lor plecaseră într-acolo cu un an în urmă, iar băieții rămăseseră acasă, pe sofa care se răcea, cu un colțuc de pâine din ghinde pentru amândoi. De atunci, copiii visau să ajungă în țara aceea îndepărtată și să-și caute mama și tatăl.

Într-o noapte s-a înfățișat un prichindel poreclit Buratino, cu mâinile și picioarele scurte și fruntea bombată, semănând cu un pitic. A cerut să-i fie arătată printre stele planeta Jupiter: părinții lui, înțeleși cu alți oameni mari, plecaseră împreună cu tot satul spre un oraș de unde se promiteau trenuri spre Jupiter. Copiii au rămas în case – cei mici nu sunt primiți pe Jupiter...

Belaia știa să răspundă la toate întrebările: despre Jupiter, Persia, venirea împăratului chinez și învierea țareviciului, molia cap-de-mort și cocoșii lui Irod, care prevestesc moartea, ba chiar și despre dracu' gol.

Odată, a venit Petka Pompadour, un prichindel posac, cu picioarele umflate și capul acoperit de furuncule. A anunțat din prag:

— Vreau să mă-nzor.

Lui Deev i s-a oprit respirația: băiatul avea curajul să-și dezvăluie visul cu voce tare, fără urmă de stânjenală!

— Când? a întrebat Belaia liniștită.

— Azi.

— Cu cine?

— Nu știu încă. Mă lași?

— Te las, a ridicat din umeri Belaia.

El a mulțumit din cap cu un aer serios și a ieșit, târșându-și picioarele puhave și legănându-se ușor, ca o rață.

— Să le spui surorilor, ca să n-o ia razna, a poruncit el când era deja pe coridor. Altfel, o să facă zarvă...

— Auzi, Pompadour, da' ce-ți veni? n-a mai putut să se abțină Deev, ieșind din compartiment după băiat.

Acesta s-a întors și l-a privit sever, dezaproband vădit întrebarea stupidă și nelalocul ei.

— Da' ce-ți pasă ție? a aruncat peste umăr mergând mai departe – după cum s-a văzut, spre vagonul fetelor.

Continuarea poveștii au aflat-o Deev și Belaia de la surori. Ajungând în

vagon, Petka a trecut fără grabă pe lângă priciuri: mergea în tăcere și privea fiecare chip, făcându-le pe fete să roșească. Și-a studiat posibilele mirese – vreo sută de pasagere, inclusiv cele de patru și cinci ani, apoi s-a întors spre priciul Cuculinei.

— Te măriți cu mine? a întrebat-o fără alte fasoane.

— Eu am fost fată de gară, și-a lăsat ea ochii în jos.

— Ce-a fost a fost, a zis el.

Ea a dat din cap, acceptând.

Pompadour s-a așezat lângă logodnica lui și a luat-o de mână. Și așa a rămas.

În compartimentul comisarului a dat buzna imediat o soră, aducând vestea apropiatei „nunți“. Belaia a dat ordin să „nu se facă tam-tam“. Și să fie supravegheați.

Tinerii au stat tot restul zilei ținându-se de mână. Spre seară au început să vorbească – încetișor, într-o șoaptă neauzită de nimeni; pesemne atunci făceau cunoștință. Au cinat stând unul lângă altul: au trebuit să-și desfacă degetele, ca să ia cana cu supă, dar după fiecare înghițitură își ridicau ochii unul spre celălalt și se priveau. Petka nu și-a mâncat toată porția: supa a dat-o pe gât, dar ce era mai gustos – pasta din crupe și tuberculi de cartofi – i-a dat „nevestei“, iar aceasta i-a dat porția ei „soțului“.

Pompadour s-a dus să doarmă la el, dar în zori era din nou în vagonul fetelor. Cuculina îl aștepta deja, se trezise și se spălase înaintea tuturor celorlalte... Și așa a fost de atunci încolo: „famiștii“ trăiau pe lavița Cuculinei, despărțindu-se numai noaptea; viața lor în doi curgea liniștit – se uitau pe geam, șușoteau, stăteau întinși unul lângă altul. Degetele le erau permanent înlănțuite. În rest, această „căsnicie“ s-a dovedit absolut castă, spre deplina ușurare a surorilor și a comisarului.

*

Epidemia de nunți se extinse rapid în tren, ca holera. Ghelaska Furtunosul „îi face curte“ Verei Holodnaia¹⁷ – în ciuda faptului că e cu jumătate de cap mai scund și cu doi ani mai mic decât ea. Priciul Verei e la nivelul al treilea, chiar sub tavan, și „tânărul“ e nevoit să-și ducă viața conjugală stând întins: aici nu pot nici să șadă unul lângă altul, nici să se

uite pe fereastră. Tovarășele de călătorie le vor face loc lui Ghelaska și Verei pe priciurile de jos, „să se viziteze“.

17. Actriță rusă din perioada filmului mut (1893–1919).

Mustafa Mașinuță o va alege pe Saliha cea Curbă, neținând seama de ochiul ei stâng aproape orb. Bâlbâitul Sarazin, pe guraliva Muscă Luxemburg.

Eroșka Turtă „se va căsători“ cu Iasea Fetița, dar nu se va dovedi un soț bun, va trece rar pe la nevastă. Iasea îl va aștepta zi după zi, dar nu vrea să alerge ea după Eroșka – din mândrie.

Hamit Tacă-i Fleanca o va cere în căsătorie pe frumoasa Manana Proscrisa, dar ea îl va refuza, chiar de două ori, în văzul întregului vagon. De necaz, Hamit își îndreaptă atenția asupra altei fete, la fel de arătoase, cu porecla severă Tasea Nu E Curvă, dar legătura se dovedește fără viitor și după câteva zile se desface.

Ienupăr va rătăci cu orele prin vagonul fetelor, nehotărându-se care să-i fie aleasa. Îl va alege ea pe el în cele din urmă: o fetiță tăcută, cu mâinile ciuruite de morfină, Emilia Galotti¹⁸, fără un cuvânt și chiar fără a-și ridica ochii spre „logodnic“, îl va lua de mână pe Ienupăr când va trece pe lângă ea și-l va așeza pe lavița ei, întrerupându-i rătăcirile chinuitoare. Acesta o va lăsa, supus și ușurat.

18. Personaj din tragedia cu același nume de Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781).

Și Djamal Slăbănoaga își va alege singură „soțul“. Îndată ce-l va vedea în prag pe următorul candidat, va sări de pe laviță și va alerge spre el, cerându-i cu glas răgușit de fumat: „Ia-mă pe mine“. „Te iau“, s-a învoit serios Pip cel de Fier. Și o va lua.

Isea Neputincioasa îl va lua pe Niuta Doamne Iartă-mă. Șamil Chelul, pe Alka Contribuție. Bulat Mlaștină, pe Elka Suholiad¹⁹.

19. Râu în Rusia.

Perechile se vor lega una câte una, aproape pe neobservate. Fetele își vor desena sprâncenele cu cărbune, iar băieții se vor despăduchea mai cu grijă.

Hagi Murat și Nastia Procuroarea. Ceacea Ținandali²⁰ și Sima Bea

Benzina. Kosteia Anarhistul și Dilar din Bugulma²¹...

²⁰. Sat în Gruzia, vestit pentru vinul cu același nume.

²¹. Oraș în Republica Tatarstan.

Pornită brusc, epidemia de căsătorii va intra în declin rapid și în scurt timp se va sfârși. Unele perechi își vor păstra fidelitatea și dorința de a sta împreună. Altele se vor plictisi și vor înceta „viața de familie“. Dar statutul de oameni căsătoriți îl vor prețui cu toții.

Băieții, neplăcându-le cuvântul *nevestă*, vor începe să spună simplu *a mea*, pe un ton anume. În vagoanele lor va răsună din toate părțile: „Dar să nu-i spui lu’ *a mea*, că face tărăboi!“, „*A mea* a luat-o razna de tot aseară...“, „Mă duc, ce să-i faci, să-i bag mințile-n cap lu’ *a mea*...“

Iar în vagonul fetelor va răsună cuvântul *bărbat* (nu *al meu*, nu altfel, ci numai și numai *bărbat*, pronunțat tare și cu mândrie): „Să-mi întreb bărbatul“, „Nu mă lasă bărbatul“, „Ah, bărbatului meu n-o să-i placă...“.

De obicei răi de gură și iuți la zeflema, aici băieții vor fi delicați. În eșalon nu se va auzi o singură glumă despre „însurăței“, – „holteii“ le recunoșteau cu respect și ușoară invidie dreptul de a fi împreună.

*

Fatima îi numea pe toți băieții Iskander: și pe cei mici, din vagonul de comandă, și pe puberii sau adolescenții din vagoanele de pasageri. Nu în sinea ei, nu încet și aparte, ci tare, în auzul tuturor. Și îi îmbrățișa și-i săruta.

Oricine ar fi trecut în fugă pe lângă ea – fie că era un adolescent care se ducea la Belaia pentru un sfat sau un prichindel de trei ani care se ținea după cei mari, toți încetineau pasul negreșit când treceau prin dreptul Fatimei. Ea lăsa imediat orice și îl mângâia pe pasager pe capul ras sau pe obraji, iar cel mai adesea pur și simplu îl lipea de pieptul ei și își lăsa buzele pe creștetul țepos: „Iskander al meu, Iskander...“

Și băiatul rămânea acolo, înconjurat de corpul moale și puternic al femeii. Nimeni nu se smulgea, nu cerea să fie numit cu porecla lui: se învoiau să fie Iskanderi pentru o mângâiere și un sărut de o clipă. Unii veneau în fugă în vagonul de comandă fără motiv, câteodată de mai multe ori pe zi – veneau după tandrețe ca după pâine.

— Nu trebuie să-i îmbrățișezi, se supăra Deev.

— Dar de ce? protesta Fatima zâmbind.

— Nu-ți ajunge pentru toți.

— De unde știți? răspundea ea, deja nemaizâmbind, ci râzând de-a binelea.

Și Deev nu mai avea ce să spună. Îi era rușine să recunoască, dar uneori ar fi stat și el ca băieții, cu fruntea sprijinită de pieptul acela moale.

— Așadar, pe fiu-tău îl chema Iskander? s-a hotărât s-o întrebe odată.

După o clipă, ea a dat afirmativ din cap, adăugând, în mod ciudat:

— N-ar fi trebuit să-mi botez copilul cu numele unui mare luptător.

Poftim de mai pricepe ce voia să spună!

Deev o înțelegea rareori. Părea că-i răspunde la întrebare, și părea că-i răspunde în rusește. Și totuși n-o înțelegea.

— De ce te-ai înscris pentru eșalon, Fatima?

Ridica din umeri și strângea mai tare la piept un căpșor de copil care era mereu în preajmă, numai să întinzi mâna.

— Sunt atât de mulți, ofta ea și zâmbea, parcă scuzându-se. Atât de încântător de mulți...

În „ghirlandă“ erau exact cinci sute de copii. Bun, și ce-o fi încântător în asta?!

Pesemne că Fatimei – singura dintre adulți – îi plăcea cu adevărat în „ghirlandă“. Ceilalți – și Deev, și Belaia, și surorile-îngrijitoare – stăteau ca pe jar în posturile lor, dorindu-și sincer să ajungă cât mai repede la Samarkand. Fatima însă n-avea nici o grabă. Se bucura de fiertura de iarbă și troscot. De grija permanentă pentru prunc. De nopțile dormite pe lavița ei îngrădită de pânză. De legănarea neîntreruptă a lui Cuculeț. De spălat, de curățenie... În mintea lui Deev nu se lega nicicum: universitate în Zürichul străin și clătirea rufelor; vorbele ca scoase din cărți și pasiunea pentru pruncul părăsit.

— Îți place aici, Fatima?

Și din nou răspundea parcă rostind un vers:

— Aș vrea să mergem la nesfârșit.

— Cum la nesfârșit?! se indigna pe dată Deev. De unde să iau atâta mâncare?...

Lângă ea se simțea un băiețel. Și nu din cauza răspunsurilor ei stranii,

nici din cauza semnelor de bătrânețe, care se datorau mai degrabă drumului lung: riduri la ochi, fire albe în păr. Era în ea o forță aprigă și blândă în același timp, care îi supunea și pe neastâmpărații prichindei, și pe nătângul Memelea, ba până și pe bătrânul felcer.

Și acesta își luase obiceiul să treacă prin vagonul de comandă – nu ziua, ci neapărat seara, când în vagoane toți se pregăteau de culcare. Ba împrumuta un brici de la Deev, ba un creion de la Belaia, ba continua o discuție începută și, de altfel, și terminată de dimineață. Și nu se grăbea să se întoarcă în infirmerie. Ce aștepta? Deev mai întâi nu reușea să priceapă, apoi a ghicit: Bug aștepta cântecul de leagăn. Bătrânul cărunt, cu mâinile pătate de vârstă, cu smocuri de păr alb ieșindu-i din urechi aștepta cântecul de leagăn.

Și comandantul a început să-l invite la ceai: îl așeza în compartimentul lui și îi turna o cană de apă fiartă cu o mână de ierburi tocate. Se așeza și el alături.

Stăteau tăcuți, strângând între palme cămile fierbinți și abia dacă schimbau două vorbe. Amândoi știau că nu trebuie să vorbească acum despre treburile infirmeriei, și nu vorbeau – ocroteau cele câteva minute care anticipau bucuria. Știau amândoi că această conversație la ceai nu e nici la ceai, nici conversație, ci așteptare, dar nu se simțeau în largul lor să recunoască asta unul față de celălalt. Când însă în vagonul de comandă se stingeau toate lămpile și întunericul era umplut de glasul molcom de femeie, stânjeneala dispărea.

*Aș vrea să fiu praful de pe fața ta,
Ploaia de pe umeri, vântul de pe chip –
Atât îmi e de greu să-mi slăbesc îmbrățișarea, să te las să pleci.
Dar nu vreau să-ți împovărez drumul.
Pășește singur, pășește slobod, Iskander.*

Lui Deev îi era puțin dor de serile când asculta singur cântecul de leagăn – atunci i se părea că Fatima cântă doar pentru el. Dar se stăpânea, își interzicea să fie lacom: cântecul era atât de frumos, încât nu putea aparține unui singur om nici măcar în vis.

Acest cântec ștergea totul. Și faptul că cinci sute de copii fuseseră părăsiți

de mamele lor – aruncați în zăpadă, lăsați pe treptele orfelinatelor, uitați în gări. Și că în fața eșalonului se întindeau stepa foamei și deșertul. Că proviziile bucătăriei erau precare, iar coșul de cărbuni era gol. Că în infirmerie abia mai respirau cei care nu prea mai aveau cum să fie ajutați... Cântecul ștergea toate astea, fie și pentru câteva minute.

Nu-ți aminti de mine.

*Nu vreau ca amintirea să te tragă spre casă
ca o piatră spre fundul apei.*

Uită-mă pentru multă vreme –

Să-ți amintești doar la capăt de drum.

Bătrânul ședea sprijinit de spătarul sofalei, cu ochii închiși. Era atât de masiv, că ocupa aproape tot compartimentul, și Deev se ghemuia într-un colț al sofalei, temându-se să nu-și deranjeze din greșeală oaspetele. Amândoi strângeau în mâini cămile pline cu ceaiul nebăut – băutura se răcea, dar căldura care dispărea intra în palmele lor și rămânea acolo.

Voi ține minte pentru doi.

Voi plânge pentru șapte.

Voi aștepta pentru toate mamele lumii.

Dormi, copile, e ultima noastră noapte,

Dormi – și trezește-te bărbat.

*

Cele zece zile de drum de la Arzamas la Buzuluk s-au transformat pentru Deev într-una singură, care s-a repetat de zece ori – s-a învârtit ca o roată, din primul și până-n ultimul ceas. Această roată blestemată nu putea fi nici stricată, nici spartă.

Dimineața se scula, nu după somn, ci după ce aștepta ca aerul negru al nopții să se lumineze până la cenușiu (părea că se dezvățase de tot să doarmă, dar asta nu-l chinuia, era obișnuit). Cu grijă, ca să n-o trezească pe Belaia, închidea ușa-armonică, pe care acum o lăsa deschisă peste noapte. De fiecare dată îi venea să bage capul prin crăpătura ușii și să se uite la femeia care dormea, dar nu-și îngăduia: dimineața nu-i timp pentru plăceri.

O clipă mai târziu, ieșea de sub sofa somnorosul Zagreika.

— Ei, salut, frate, zicea Deev, privindu-l în ochii încă buimaci.

Ochii se îngustau, apoi se limpezeau treptat. Băiețelul căsca și își întindea în toate părțile mâinile și picioarele amorțite, recăpătându-și rapid obișnuita postură de sălbăticiune.

— Mergem? întreba Deev.

Nu se aștepta la un răspuns, dar scurtele propoziții creau aparența unei comunicări. Deja se obișnuise să-i arunce câte un cuvânt puștiului: unul, al doilea, al zecelea – părea că stau de vorbă.

Iar acesta – Deev vedea clar asta în privirea fără clipire a băiatului – înțelegea acele cuvinte, și le dorea, și se bucura de ele, deși nu știa să-și exprime bucuria: chipul lui aproape nemișcat și de aceea oarecum tâmp era mereu înnegurat.

Ieșeau din compartiment. Pășind încet, se furișau prin vagonul încă adormit, ieșeau pe ușă și, agățându-se de apărătorile felinarelor, se urcau pe acoperiș. Se așezau între capace și coșuri, cu fețele întoarse spre est, și așteptau.

După culoarea bolții cerești își dădeau seama dacă vor vedea sau nu răsăritul în ziua aceea. Dacă deasupra planau neguri de ploaie, atunci priveau pur și simplu cum norii deveneau mai ușori pe măsură ce-i umplea lumina. Iar în diminețile senine admirau globul soarelui – purpuriu, roșu, galben – care se ridica de după linia orizontului sau din norii cuprinși de flăcări, aruncând scânteii pe cer.

Deev își lăsa fața în voia razelor roșietice, dar Zagreika se uita mai mult la stăpânul lui.

— Uită-te la soare, prostule, ofta Deev întrebându-se dacă acest tablou minunat nu va fi ultimul lucru frumos pe ziua aceea.

Când astrul ieșea complet de după linia orizontului, comandantul și umbra sa coborau în vagonul de comandă și porneau prin tren, fără a se mai teme să nu trezească lumea – anunțau sosirea dimineții. În țipetele copiilor și vocile severe ale surorilor, „ghirlanda“ se trezea. Deev primea din mers raportul surorilor despre noaptea care trecuse, Zagreika se târa în urma lui; copiii nu-l atingeau, ba chiar se dădeau ușor la o parte.

În cele din urmă, ajungeau în infirmerie. În timpul călătoriei, Deev intrase acolo de vreo sută de ori, și de fiecare dată se mira iar de liniștea

care domnea. Liniștea de dincolo de ferestre, chiar și în câte o haltă din stepa pustie, era plină de zgomote: foșnet de iarbă și fluturat de aripi, suspinul vântului. Liniștea infirmeriei era însă tăcere absolută; o umplea numai mișcarea trupului mare al felcerului. Bolnavii nu scoteau sunete – nu vorbeau, nu se mișcau, păreau că nici nu mai respiră.

Dispăreau. Nu, corpurile lor zăceau în continuare în paturi, învelite în saci de bagaje, dar din aceste corpuri piereau încet semnele de viață: ochii intrau mai adânc în orbite, formând pe fețe găuri întunecate; pielea se subția și devenea transparentă, aproape nemaiașcunzând venele care legau organele; nu mai existau acele mișcări mărunte pe care Deev le observa încă de la începutul călătoriei – tresărirea pleoapelor și grimasele nemulțumite, foirea în căutarea unei poziții comode. Râsul Gândacului încetase să chicotească. Pendul – să se tot sucească în pat, făcându-și ghem sacul-pătură. Nătăflețul – să bolborosească rugăciuni pe nas. Bocitoarea – să ofteze în somn. Lesea Abia Viu – să repete jalnic că e „abia viu“.

Deev vedea deja pe fața felcerului, fără nici un cuvânt, dacă se întâmplase ceva peste noapte – dacă era cineva în infirmerie cu fața acoperită. În mod uimitor, noaptea se întâmpla rar ceva. De obicei în spitale mulți mor noaptea, dar organismele celor de aici nu mai deosebeau orele zilei. Dacă totuși erau noutăți, corpul era lăsat pe laviță până seara: dimineața nu era vreme pentru înmormântări.

La început îi hrăneau pe copii. (Memele se trezea devreme și până la răsăritul soarelui termina deja de pregătit o masă caldă; la indicațiile lui Deev, ducea micul dejun mai întâi în infirmerie și abia apoi în celelalte vagoane.) Lucra împreună cu Bug; Zagreika se instala sub o laviță și încremenea în așteptare, ca un câțel credincios.

Deev nu știa nici el de ce îi hrănește în fiecare dimineață pe bolnavi cu chisel sau cu ouă jumări; poate că-l liniștea priveliștea mâncării dispărând în corpurile copiilor.

În timpul micului dejun stabileau de ce mai era nevoie în infirmerie. Felcerul încetase de mult să mai aibă pretenții, iar Deev să se stropșească la el ca răspuns: stăteau de vorbă liniștiți, ca și cum ar fi discutat despre niște fleacuri oarecare.

— Dac-am avea miere, zicea Bug, turnând cu picătura lichid dintr-o cană

în gura întredeschisă a Albinuței sau a lui Năsuc Lung. Mierea e cea mai bună pentru escare.

Sau:

— De-am avea săpun. Nimic nu e mai bun pentru dezinfectarea rănilor. Dacă am avea pernuțe moi, pufoase, să li le punem sub spate, sub șale. Altfel o să le iasă șira spinării prin piele, toate culcușurile sunt pătate de sânge.

Deev dădea aprobator din cap: Miere, bun, miere. Săpun, bine, săpun. Pernuțe – încercăm să găsim și de-astea.

Acest acord apărut între ei era și el liniștitor. Ca și cum se putea cumpăra miere ori săpun pe trei copeici de la cea mai apropiată piață. Ca și cum mierea ori săpunul ar fi putut ajuta.

După ce copiii erau hrăniți și soarele era deja sus, îi scoteau pe toți la „plimbare“. Această inovație fusese introdusă de felcer. Încercase să-și explice ideea și vorbise îndelung despre încărcarea plămânilor, circulația oxigenului în sânge și chiar pneumonie, dar Deev îl opriase cu un gest al mâinii: dacă trebuie, trebuie.

Nu era o operațiune ușoară. Fiecare trebuia să fie înfofolit – cu grijă, să nu i se atingă ulcerările – în cele câteva haine călduroase care existau în eșalon: vestonul comisarului, paltoanele surorilor, scurteica bucătarului. Pe cap le puneau căciuli și berete – tot ale surorilor. Deasupra se punea sacul-pătură și erau scoși afară.

Era recomandat să stea la aer curat nu mai puțin de un sfert de oră. La început au hotărât să-i plimbe pe bolnavi ducându-i în brațe, ca pe prunci, dar asta lua o grămadă de timp. Au vrut să-i pună pe platformele vagoanelor, dar grătarele de metal erau reci și lăsau vântul să intre. Au căutat îndelung ceva de folosit ca șezlonguri, și în cele din urmă s-au gândit să pună copiii pe aripile locomotivei. Ce loc mai bun pentru băi de soare?

Între timp, locomotiva deja pufăia, pregătindu-se de drum. Copiii stăteau pe colosul care şuiera și pufăia ca niște mingi învelite în saci cu inscripții oficiale violet. Mașinăria tremura ușor datorită vieții mecanice care clocotea în ea, iar acest tremur se transmitea mingilor – trebuiau să aibă grijă să nu cadă astfel din tren.

Mecanicul nu aproba ideea cu plimbările pe locomotivă, dar nu se certa

cu comandantul; Deev observase că, la vederea bolnavilor, întorcea capul.

Pe drum – uneori se târau pe șine doar câteva ore, alteori le ajungea combustibilul pentru o zi întreagă –, Deev se gândea la lucrurile de care trebuia să facă rost. Vânătoarea de săpun, provizii, cărbuni pentru locomotivă nu avea rezultatele dorite, dar el își amintea principala regulă a vânătorului: ține ochii deschiși și urechile ciulite – tot timpul.

Uită-te pe fereastră la fiecare tufiș pe lângă care treci și la fiecare piatră de pe drum, sau mai bine urcă-te pe acoperiș și observă împrejurimile de sus, ca să nu-ți scape nimic. Fiecare vagabond întâlnit în cale, fiecare pasăre în zbor este o pradă. Ascultă – pe drumeții din halte, pe paznicii din stații, pe copiii fără adăpost care se îngrămădesc pe lângă pereții garilor. O să auzi ce ai nevoie. Succesul nu se ascunde acolo unde-l cauți.

În Rukaevka – un nod de cale ferată mare, cu gară și depou de reparații – Deev avea mari speranțe și căuta totul deodată: mâncare, lemne sau o spălătoareasă care să accepte să spele rufele eșalonului peste noapte. N-a găsit nimic. Dar, cercetând teritoriul, lângă sala de așteptare a găsit un butoi gol, murdar, cu urme de ulei; în acestea se transporta de obicei spermanțetul. S-a dovedit că așa și era, aduseseră cândva untură de cașalot, dar nu știuseră ce să facă cu recipientul gol, așa că-l lăsaseră acolo, până la noi ordine. „Lasă-mă să adun resturile de pe fund“, l-a rugat Deev pe șeful de gară. Acesta i-a dat permisiunea, rânjind: „N-ai decât, dacă găsești măcar o picătură“. Degeaba rânjea: Deev și Bug și-au petrecut toată seara aplecați peste butoiul rece, aproape sufocându-se de la duhoarea de pește și curățând pereții cu puf de trestie; au ieșit cu o găleată de ghemotoace îmbibate în grăsime – pentru ungerea escarelor.

La Sîrzan a alergat prin oraș, cerând imposibilul – perne de puf. S-a dus la comitetul orășenesc de aprovizionare, la primărie, la direcția miliției. Peste tot se uitau la el ca la un dement, numai că nu-și ciocăneau tâmpla cu degetul. „Dar după părerea dumneavoastră, unde să caut perne? În stepă?“ se stropșea Deev. La direcția miliției a văzut întâmplător cum erau aduși legați cei care făceau ilegal basamac. A cerșit o parte din dovezile materiale – trei sticle cu alcool nerafinat: nu era spirt, dar pentru dezinfectare în infirmerie mergea.

În Samara s-a obrăznicit: nu s-a mai dus la aprovizionare, ci direct la

fabrica de săpun. Directorul nu i-a dat săpun: e marfă cu destinație medicinală, și raportările sunt stricte, nu le poți înflori. Plecând cu mâinile goale, Deev a observat în curte o căruță de la stația de dezinfectare – venise după resturile de săpun, cu care se fierbeau mai ales rufe murdare. L-a mituit pe vizitiu: pentru o sticlă de basamac din proviziile infirmeriei, acesta a fost de acord să ia cinci sute de cămăși și să le ducă pe ascuns la dezinfectat – în schimbul de noapte, când șefii dorm, iar muncitorii nu zic nu la un păhărel gratis. Totul s-a petrecut pe întuneric: cămășile au părăsit „ghirlanda“ la apus și s-au întors înainte de ivirea zorilor – ude, aproape nestoarse, dar mirosind cinstit a săpun și alte chimicale.

La Kinel a văzut un convoi de propagandiști care se întindea de-a lungul șinelor: o cămilă trăgea o căruță mare, vopsită în culori vii și cu lozinci inscripționate pe ea, iar dinăuntru se ițeau câteva fețe tinere și vesele. „Cărți pentru copii aveți?“ le-a strigat Deev de pe treptele trenului. „Numai cântece!“ au răspuns ei râzând. S-au înțeles. În timp ce „ghirlanda“ era încărcată cu apă și nisip, brigada de propagandă a trecut prin vagoane: în acompaniament de acordeon și zăngănit de linguri, a interpretat în fiecare câte un cântecel plăcut, constând în mare parte din cuvinte inventate – un soi de salată veselă, care pe Deev l-a îngrijorat, dar pe copii i-a însuflețit. Când au ajuns la infirmerie, artiștii s-au speriat și au vrut să încheie concertul, dar felcerul i-a rugat să le cânte și bolnavilor. Au cântat. „Ram-tam- tam! Ia uite ce am! Burubum, biribim!... Cintezori! Vevecastori! Tra-la-la, uite-așa!“ răsuna în fosta biserică. Copiii zăceau nemișcați pe lavițe – poate că ascultau...

Deev a devenit nu vânător, ci chiar câine de vânătoare, care urmărește prada câte o verstă și se repede după ea prin păduri și mlaștini. A devenit animal de pradă: apuca tot ce putea hrăni, încălzi sau bucura copiii și căra în „ghirlandă“.

Știa că în spatele acestei vânători continue – adulmecare, detectare, urmărire, cerșit – se ascunde spaima că după zi vine seara. Și trebuie să se ducă din nou la bolnavi.

Se lăsa amurgul, devenea dens și se transforma în noapte. „Ghirlanda“ aproape că se dizolva în acest întuneric, geamurile se aprindeau în lumina lămpilor cu gaz, plutind peste pământ în pătrate galbene. În acest ceas

albastru, adormit, când copiii mai mari deja stăteau culcați pe priciuri, ascultând versurile lui Lermontov, iar Fatima le cânta celor mici, Bug venea în vagonul de comandă – pentru cântecul de leagăn. Înapoi în infirmerie se duceau împreună.

Bug se îndrepta direct spre lavițele unde se întâmplase ceva în ziua aceea. Punea lampa la căpătâi și dădea la o parte sacul de pânză de pe fața celui aflat acolo. Deev privea mutrișoara încremenită, recunoscând de fiecare dată cu greutate copilul – nările subțiate și ochii sticloși îi transformau pe micuți în păpuși, abia mai amintind de cei care fuseseră. Nu se știe de ce, Bug nu le închidea pleoapele, în schimb le întindea buzele într-un zâmbet cât încă mușchii nu apucau să devină rigizi – toți morții surâdeau.

Deev dădea din cap. Felcerul înfășura trupușorul în sac; îl ridica – ușor, ca pe un prunc – și i-l dădea comandantului; lua lampa și pășea înainte, luminând drumul. La ieșire apuca lopata, care acum stătea mereu într-un colț al infirmeriei. Deev ducea copilul; întotdeauna îi ducea pe copii singur, altfel nu putea.

Coborau treptele – repede, tăcuți, uitându-se cu fereală la vagoanele învăluite în liniște – și porneau mai departe grăbiți. Încă de cu ziuă, Deev reușea să găsească un locșor ceva mai departe de calea ferată, undeva după niște magazine sau tufișuri de pe marginea drumului. Acolo se duceau. În urma lor se târa o umbră tăcută: Zagreika.

Deev săpa și mormântul singur. Nu muncea mult – trupurile erau miciute, nu aveau nevoie de gropi adânci. Cât săpa el, Bug elibera copilul din învelitoare: îi înmormântau în cămașă, iar sacii îi duceau înapoi în eșalon. Deev așeza corpul lipsit de greutate pe fundul gropii. Copilul privea cerul cu ochi strălucitori, nemișcați, și surâdea. Îl acopereau cum puteau: Deev lua pământul cu lopata, Bug îl ajuta cu mâinile. Pe morminte nu rămâneau movile: copiii dispăreau în pământ ca și cum nici n-ar fi fost vreodată.

Se întorceau în tren și se despărteau. Felcerul se ducea în infirmerie, iar Deev, pe acoperișul vagonului de comandă. Aici își petrecea noaptea. Mai exact, și-o petreceau: el și Zagreika.

Poate că acesta era un secret rușinos, care arăta slăbiciune, sau poate că nu – Deev nu știa cum să-l socotească. Nici nu se gândea prea mult la asta, pur și simplu îl lua pe băiețel în brațe și stătea pe trapă, cu spatele sprijinit

de coș. Stătea așa, privind cerul, până se iveau stelele dimineții. În brațele lui stătea copilul – cald, viu. Copilul dormea, chiar dacă neliniștit: îi tresăreau umerii, dădea din cap dintr-o parte în alta, împungându-l pe Deev cu nasul și respirând sacadat... Umerii și spinarea îi oboseau, dar era o oboseală plăcută, acoperea jalea și frica de ziua de mâine. Deev nu se gândea la cei rămași să zacă în pământ pe lângă halte și gări. Ținea în brațe un copil viu – Senea? Albinuța? Fieruleț? – și știa că acest copil nu va muri.

Până dimineața, mâinile și picioarele îi amorțeau de atâta nemișcare, iar adormitul Zagreika începea să tremure de frig. Cu regret, Deev îl lăsa pe băiat să se trezească și să se ridice. Se ridica și el, sprijinindu-se pe picioarele cuprinse de cârcei ca pe picioroange și simțindu-și toți mușchii înțepați de ace ascuțite. Cobora cum putea de pe acoperiș și intra în vagon – nu ca să doarmă, ci doar ca să-și încălzească trupul care-i tremura nebunește. Ajuns în compartiment, întredeschidea ușa-armonică – din compartimentul comisarului venea căldură. Se întindea pe salteaua cu arcuri și stătea așa, așteptând ca aerul negru al nopții să se lumineze devenind cenușiu...

În zece zile au înmormântat treisprezece copii. Senea-Ciuvașul. Circăreasa. Năsuc-Lung. Mucegai. Păpușică. Fieruleț. Fruntelată. Burtică. Pescăruș. Râsul Gândacului. Pendul. Bocitoarea. Cretă. Treisprezece copii – duzina dracului. Atunci roata dracului a încetat să se învârtască: multă vreme îl învârtise pe Deev, îl învârtise nebunește, iar apoi îl aruncase și trecuse peste el, zdrobindu-l.

S-a întâmplat la Buzuluk. În noaptea aceea au înmormântat trei. Deev n-a mai ajuns în compartiment, și-a petrecut toată noaptea pe acoperiș. Și nu l-a luat în brațe pe Zagreika – nu avea putere. Pur și simplu a stat și a privit cerul.

Pe cer aluneca luna roșiatică. Era liniște, ca sub apă. Sau ca în infirmerie. Sau ca în cimitir. Nici lătrat de câine, nici țipăt de pasăre în stepă. Or fi murit toate aici, în Buzulukul ăsta blestemat, sau ce?!

Liniștea era întreruptă doar de niște băți măsurate. Deev a ascultat mai atent, apoi și-a dat seama că el bate – cu pumnul în tabla acoperișului. Și îi mai bătea și în cap un gând, un singur gând: să plece... să plece... Cât mai repede, la prima oră a dimineții să alimenteze locomotiva și să pornească:

să se legene în mers, să-și umple urechile de zgomotul roților și ochii de licărul stepei dincolo de ferestre, să plonjeze în treburile de fiecare zi... Să nu gândească, să nu-și amintească, numai să meargă. Să meargă în Turkestan, la căldură și mâncare. La viață. În Tur-ke-stan. Tur-ke-stan. Tur... ke... stan...

N-a mai rezistat până în zori: abia ce-a apucat să pălească luna și să se lumineze marginea cerului nocturn, că a dat fuga să-l trezească pe mecanic. N-a avut răbdare să coboare de pe acoperiș ca de obicei, ținându-se de margini și de apărătorile felinarelor: a sărit direct pe pământ, cât pe ce să-și zdrobească bărbia de genunchi, dar n-a simțit durerea.

— Încălzește motorul, a zis, înghiontindu-l pe mecanicul adormit. Plecăm în zori. Hai!

— Păi n-am cu ce, a zis acesta somnoros. Încă n-au adus cărbunii.

Deev s-a repezit pe platformă: era, într-adevăr, goală. Îi promisese că-i dau cărbuni cu o zi înainte. Sau măcar lemne. Așadar, nu-i dăduseră. Ce ticălos, șeful de gară!

— Unde-s cărbunii?! s-a repezit Deev în clădirea de lemn.

Alerga, împiedicându-se de corpurile drumeților care-și întinseseră tabăra în jurul gării. Oamenii se trezeau, umplând tăcerea cu oftaturi și mormăieli somnoroase.

Abia a nimerit pe întuneric ușa potrivită și a început să izbească în ea cu pumnii și picioarele: Unde-s cărbunii mei?!

Îl priveau doar ferestrele negre: în birouri nu era nimeni. Îl priveau și drumeții treziți din somn, abia distingându-se în negura dimineții. Și luna de pe cer – deja aproape transparentă, gata să dispară. Curând avea să se lumineze.

S-a întors la eșalon și a bătut cu pumnul în ușa vagonului-bucătărie. Când prin crăpătură a apărut Memelea, speriat, trezit din somn și, nu se știe de ce, cu un topor în mâini, i-a luat toporul. S-a apropiat de singurul lemn din tot perimetrul – un plop mare, la umbra căruia se aflau două bănci pentru așteptat pe peron – și a început să izbească.

— Dacă n-avem cărbune, o să alimentăm cu lemne. Dacă nu mi-au dat lemne, îmi iau singur. Chiar acum.

Poc! Poc! răsună tare, și pereții gării răspund cu ecou.

Drumeții care dorm pe bănci se împrăștie speriați, ca gândacii. Se împrăștie și cei întinși pe jos, în apropiere: plopul e puternic, rămuros, când cade o să-i zdrobească.

Poc! Poc!

Trunchiul e moale, ca de lut. Toporul lovește des și pătrunde adânc. De sub lamă sar așchii.

Să plece! Să plece!

— Tovarășe comandant de eșalon! Mecanicul, înspăimântat, vine în fugă peste șine, ținându-și stângaci pantalonii (n-a reușit să-și încheie cureaua pe întuneric, și-a tras cum-necum pantalonii, dar vestonul nu, așa că alerga doar în cămașa de corp). Ne-au promis cărbuni pentru dimineață, poate ne aduc...

Surorile îmbrăcate în paltoane peste cămășile de noapte vin și ele peste șine.

— Încetați imediat jaful! se aude alături vocea comisarului.

Să plece! Să plece!

S-au trezit câinii – mai întâi cei din apropiere, apoi cei de mai departe – și latră asurzitor, stârnindu-se unii pe alții.

Paznicul de noapte al gării – un bătrânel în uniformă – tropăie supărat pe peron, scuturându-și pletele cărunte.

Poc! Poc!

Marginea cerului se aprinde, umplându-se de lumina dimineții. Iese și soarele.

— Luați-i toporul!

— Ca să te spintece chiar cu toporul ăsta? Nu se găsește nici un prost!

— Dați fuga după șeful de gară! Dementul ăsta acuși ne toacă pe toți ca pe varză.

— Doamne, sfântă născătoare de Dumnezeu!...

Să plece! Să plece!

S-a încins – nu știe dacă de la soare sau de la efort. Trecându-și toporul dintr-o mână în alta, Deev își aruncă vestonul și muncește numai în cămașă – acum lovește plopul din partea opusă.

Poc! Poc!

— Stai, nerodule! se aude o voce de departe.

Dinspre oraș aleargă împleticindu-se șeful de gară, înconjurat de câțiva binevoitori care l-au anunțat ce se petrece.

Dar Deev nu ascultă. Se proptește cu spinarea în trunchiul ciuntit și cu picioarele în pământ. Își încordează mușchii, împinge copacul cu umerii. Plopul trosnește și cade – drept în fața șefului de gară.

Copacul se prăbușește curat: între clădirea gării și depozite, fără să atingă băncile sau gardulețul. În jur se împrăștie un praf cețos amestecat cu gunoi, așternându-se pe spectatorii care sar la o parte.

— Hei! mai apucă să exclame șeful de gară.

Dar Deev deja taie crengile de pe trunchi: Poc! Poc!

Să plece! Să plece! răsună crengile și se desprind una câte una de pe plop.

— Strânge-le! îi ordonă Deev mecanicului. Și încălzește motorul. Eu între timp mai tai.

Acesta – un papă-lapte, un idiot! – șovăie, nu se hotărăște să adune prada în văzul lumii.

— Ce-i scandalul ăsta, nemernicule?! Șeful de gară își croiește drum prin mulțime. Crezi că dacă ai de condus copii înfometați ți se permite orice?

Numai că de Deev nu te poți apropia – toporul şuieră prin aer ca o coasă la secerat.

— N-am timp să stau la discuții cu tine, îi aruncă el peste umăr între două lovituri. Dacă nu poți să mă ajuți, măcar nu mă deranja.

— Păi s-a întors tot orașul cu susu-n jos pentru copiii ăia ai tăi! Jumătate din CEKA n-a dormit azi-noapte ca să-ți facă ție rost de combustibil!

Deev, cu toporul într-o mână, mai ia o creangă tăiată de pe jos și o pune în brațele mecanicului buimăcit:

— Eu cu cine vorbesc? Adună, nu sta!

Acesta face o grimasă, nehotărându-se nici să nu-l asculte pe comandant, nici să ducă lemnele în tren.

— Poftim, uite-ți combustibilul, fir-ai tu să fii!

Șeful de gară arată cu mâna spre oraș, de unde vine legănându-se o căruță încărcată până la refuz.

Duce o căpiță uriașă – nu e fân, ci un fel de scânduri și bețe, care ies în toate părțile din grămadă și, scuturate în mers, stau să cadă din căruță. Calul

înaintează încet – abia își târăște povara; vizitiul pășește alături, ținându-l de căpăstru.

— Dacă n-ar fi vorba de copii, nu ți-aș da nici o așchie! Te-aș preda la miliție, ca pe un tâlhar!

Scândurile și bețele sunt foste mobile: hăcuite în grabă, ca să încapă cât mai multe în căruță – și scumpe. Picioare curbate strălucesc în razele dimineții, uși de bufet scânteiază cu geamurile sparte. Piese de mobilier sunt numeroase – nu un singur proprietar a fost deschiaburit în noaptea asta, nici doi, ci mai mulți.

Și trebuie să-i spună ceva aducătorului supărat – să-și ceară iertare pentru plopul tăiat sau pur și simplu să-i mulțumească. Ori măcar să-l privească omeneste. Dar nu se poate opri, și continuă să taie crengi, făcând să tâșnească seva copacului de sub lamă: Poc! Poc!

— Mulțumesc, tovarășe, îi spune Belaia șefului de gară și-i strânge mâna – ferm, ca un adevărat comisar. Descărcăm imediat căruța.

— Și cu astea ce facem? întreabă timid mecanicul, arătând cu capul spre crengi.

Șeful de gară dă din mână a lehamite: acu' adună-le, ce să mai...

Surorile târăsc pe șine bucățile de mobile. Câte două, câte trei, apucând neîndemânatic ușile de șifonier sculptate sau mesele rupte în jumătate, ele merg cu pași mărunți peste traverse, împiedicându-se și scăpându-și povara din când în când. Și deodată devin foarte asemănătoare – niște femei bătrâne și slabe, înghețate de vânt, par a fi chiar surori.

Să plece! Să plece!

Șeful de gară duce lemnele tăiate de Deev la „ghirlandă” – umflându-și venele și înjurând fără încetare, trage buștenii pe platformă.

Locomotiva reînsuflețită împrăstie aburi și scânteii.

Iar Deev încă taie...

Până când, deodată, nu mai are ce tăia! Se uită în jur nedumerit: așa e, a fost un copac, dar totul a dispărut, n-a mai rămas nimic. Nici din oamenii din jur n-a mai rămas nimeni, doar câteva muieri pornite în bejenie se apleacă și adună în poale așchiile sărite peste tot, uitându-se cu teamă la Deev.

Cu toporul în poziție de luptă, se repede spre „ghirlandă”.

Cum să nu mai aibă ce tăia? Păi uite, e o grămadă de mobilă, să tot tai pân' la noapte! Cu ușurare, Deev sare pe platforma tenderului, își ia avânt și înfige lama toporului în lemnul scump: Poc!

— Ajunge, nu vă mai omorâți cu munca! zice Belaia de undeva din spatele lui.

N-are timp să se întoarcă – trebuie să muncească. Și Deev muncește. Nu-și simte nici spatele, nici brațele – mijlocul i se îndoaie și întinde singur, umerii se mișcă singuri – e al naibii de bine! Trupul îi e ud, scăldat în sudoare. Și fața îi e udă, îi curg picături pe ea și îi intră în ochi.

— Dă-mi toporul, nepoțele, îi spune acum vocea felcerului.

— Duceți-vă dracului toți! Cu cât tai mai multe, cu atât plecăm mai repede!

— Deev, sângerati! V-ați lovit la frunte cu toporul.

Într-adevăr, ochii i se întunecă. Își atinge pleoapele cu palma, ca să șteargă această întunecime nepoftită – pe degete e ceva ud, roșu. Și, în timp ce Deev stă și își privește uimit degetele, cineva îi ia cu grijă toporul din mână.

— O să te pansez, nepoțele.

Labele uriașe ale bătrânului îl cuprind din toate părțile. Deev se zbate, ca o muscă prinsă într-un pumn, își încordează tot corpul, dar în zadar: capul îi e cuprins ca într-un inel de o legătură strânsă, înfășurată o dată, de două ori, de trei ori... În sfârșit, labele cele puternice îi dau drumul.

— Acum ești mulțumit? strigă Deev în fața severă a bătrânului. Ai făcut totul cum trebuie? Ai conștiința curată?

Își smulge legătura din jurul capului – când a apucat să se îmbibe de sânge? –, o azvârle la picioarele felcerului și se îndepărtează, făcând să trosnească mobilele sparte...

Și deodată e în vagonul de comandă, în compartimentul lui. Stă pe sofa, aplecat, strângându-și palmele între genunchi.

Belaia e lângă el, îi șterge fruntea cu o cârpă. Cârpă e pe jumătate roșie.

— Nu vă învinuiți, Deev, îi spune. Era deja decis. Din clipa în care ați promis să-i luați pe bolnavi în eșalon a fost clar că n-o să ajungeți cu ei vii. Și mie mi-a fost clar, și directoarei centrului. Ea însă n-a rostit o vorbă, cotoroanța, deși a înțeles totul. S-a bucurat că scapă de copii.

Of, mai bine-ai tăcea! El se retrage, se întoarce, dar compartimentul e strâmt, n-ai unde să fugi. Și oriunde s-ar întoarce, din toate părțile îl privește Belaia. Iar l-au prins! Mai întâi l-a prins Bug și l-a chinuit cu bandajul. Acum comisarul – și iar îl chinuie...

— Știți câți bolnavi am ucis eu? Un eșalon. Un eșalon întreg, Deev. Două sute de copii. Eram încă proastă, fără experiență. Îi refuzam pe toți: copii sănătoși, mame cu prunci – îi luam numai pe bolnavii la pat. Mă gândeam că o să ajung cu ei, era de mers doar de la Astrahan la Moscova... Din două sute am ajuns cu douăzeci.

De ce nu-ți mai tace limba aia afurisită?!

— Numai că nu trebuie să Țineți minte asta, Deev. Nici să vă lăsați chinuit de gânduri nu trebuie. Să nu vă gândiți, să nu vă amintiți, să lăsați totul în urmă și să mergeți mai departe – numai așa se poate. Altfel înnebuniți.

Și-ar fi acoperit urechile, dar mâinile îi sunt prinse între genunchi, nu le poate scoate. Ar închide ochii, dar pleoapele nu-l ascultă.

— Vă ajut eu, spune Belaia liniștitor.

Se ridică și încuie ușa compartimentului. Încuie și compartimentul ei și trage ușa-armonică. Trage și draperiile de catifea, se face întuneric.

Zăngăne o curea, foșnește o Țesătură, a doua. Și Belaia se așază lângă Deev, iar din îmbrăcămintea ei n-a mai rămas nimic.

Îi ia palma – la început o trage îndelung dintre genunchii lui strânși, apoi îi desface degetele strânse în pumn – și i-o pune pe sânul ei. Îi ia și cealaltă palmă, o pune și pe ea.

— Hai, zice.

Iar degetele lui Deev sunt negre, mânjite de sânge. Ar fi păcat să păteze trupul curat al femeii. Încearcă să-și tragă palmele, dar Belaia i le ține strâns, n-are cum.

— Hai, Deev, repetă ea și îi apasă mai tare mâinile. Credeți că nu știu de ușa deschisă noaptea? Nu văd cum vă uitați la mine?

Pielea moale de femeie se acoperă încet de broboane de la frig. Ca și a Cuculinei, cândva, pe aceeași sofa.

Dar Belaia deja îi desface cureaua – cu îndemânare, într-o clipă. Îi descheie și tunică și i-o trage peste cap – mâinile lui Deev se ridică fără

voie în aer, ca ale unei păpuși. Îi scoate și ghetete, îi desfășoară moletierele de pe tălpi. Și îl întinde pe sofa – arcurile îl împung în coaste –, iar ea se întinde alături. Corpul ei e peste al lui. Fața ei e peste a lui. Buzele ei sunt peste ale lui: Belaia îl sărută pe Deev, îndelung și fierbinte. Ca zdrahonul de Chelios la CEKA din Sviajsk.

— O să vă ajut, îi șoptește. Vă ajut.

Și ceva se răsuțește în el – sau lumea se răsuțește? Sau el se răsuțește pe sofaua îngustă? – și se lasă greu în jos.

— Așa, îi suflă în ureche buzele femeii. Așa, sunteți un băiețel cuminte.

Și el respiră în aceste buze.

Și cineva respiră alături, foarte aproape. Un al treilea.

Belaia ține fața lui Deev între palmele ei, nu-l lasă să se întoarcă și să se uite.

— La naiba cu puștiul, spune ea. N-are decât să se uite.

Dar care puști? Cine respiră în penumbră, de sub masă? Oare Senea-Ciuvașul?

Deev se întinde spre fereastră și desface draperiile:

— Senea!

Nu, nu e Senea, e alt chip.

Iar Senea nu-i.

Deev se ridică și, încheindu-și pantalonii din mers, iese din compartiment.

Merge undeva, merge, lipăind cu tălpile goale pe fierul rece – și nu știe nici el cum a ajuns pe acoperișul vagonului. Se întinde între capac și coș.

Și iată, locomotiva țipă cu voce joasă, roțile bat – „ghirlanda“ se îndepărtează de Buzuluk. Și ar vrea să se bucure – am plecat, în sfârșit am plecat! –, dar nu poate. Își simte pieptul sfâșiat, de parcă s-ar fi lovit cu toporul în coastă, nu în frunte. Își simte și gâtul sfâșiat, și ochii. Ar vrea să plângă nestăpânit, dar nu are cu ce – ochii îi sunt uscați. Și să respire ar vrea, dar durerea nu-l lasă. Își lipește fruntea de acoperișul alunecos, mânjind tabla cu sânge, și scoate din el durerea asta pe gură și pe nas – mugește. Și când aerul din plămâni i se termină, când nu mai poate să respire, zace fără suflare.

Picioarele lui goale ating ceva cald, umed, care-i gădilă ușor tălpile și

călcâiele. Surprins, Deev suspină și se întoarce: credinciosul Zagreika se târa cu grijă, lingând picioarele goale ale stăpânului.

IV. Unul

Oaaameni buni, oaaaameni! Unde sunteți? Eu sunt aici.

Mă târăsc, mă legăn, alerg pe pământ. Am mâini și picioare, gură. Degete, ca să apuc. Dinți, ca să mușc. Ochi, nas, sânge sub piele – de toate am. La fel ca voi. Dar voi nu sunteți. Eu sunt, dar voi nu mai sunteți. Întorc capul în toate părțile, îl întorc: unde sunt oamenii, undeeee? Au pierit de mult.

Pământul n-a pierit. Cerul n-a pierit. Pământul e negru, roșu, roșcat, roșiatic. Cerul e cenușiu, albastru, cu verde și galben. Între cer și pământ toate sunt. Multe sunt. Și eu sunt. Eu nu pier.

A fost odată o izbă. În ea cuptorul trosnește, încins tare. Din pereții de bârne curge rășina, poți s-o iei cu degetul și s-o sugi. Ferestrele sunt niște găuri mici. Ușa e o gaură mare. De sub scândurile podelei miroase a pământ. Pe podea mișună furnici. Se târăște surioara. Furnicile sunt mai gustoase decât rășina.

Corpul furnicilor strălucește ca un fruct. Dar fructe sunt puține, iar furnici, multe. Ce e mult, aia mâncăm. Iarna însă, nu-s nici furnici, nici fructe. Doar zăpadă și surioara mea – care urlă, urlă, urlăăăă...

A fost odată o mamă. Cânta la culcare: „Adormiți mai repede, muriți mai repede“. Eu n-o ascultam. Eu nu sunt ascultător. Eu nu sunt frumos, a spus-o chiar ea. Eu nu sunt neîndemânatic. Eu nu pier.

Nici sora mea n-o asculta. Ea are burta ca un dovieac și picioarele curbate, ca niște crengi. Părul e ca un cuib de ciori. Nu poate să meargă, se târăște. Eu pot. Eu sunt putincios. Pot de toate: să înghit, să sug, să rod. De-aia am dinți. Sora mea n-are – nu-i cresc.

Și mama are, i-au crescut de mult. Deja îi cad. Promoroaca e tot mai groasă și mai groasă, eu aș fi înghețat, dar ea nu îngheață. Iese pe crivăț fără cojoc și nu îngheață. Spală rufe în râu și nu îngheață. E puternică. De la

mama nu poți să pleci.

Sora mea e slabă. Și furnicile sunt slabe, sunt ușor de prins. Iarba e slabă, e ușor de rupt. Copacii sunt puternici. Pietrele din stepă sunt puternice. Focul, dacă e mic, în sobă, e slab; dar dacă arde într-un rug, e puternic. Zăpada în mână e slabă și se topește repede; dar dacă-i viscol, te omoară. Și febra te omoară, n-ai cum s-o învingi.

Eu însă am învins-o odată. Mama mi-a spus: ai dogorit două săptămâni, iar peste alte două săptămâni zăceai fără vlagă, nici ochii nu-i mai deschideai. Apoi ai învățat din nou să mergi. Așadar, eu sunt și slab, și puternic. Ca zăpada sau ca focul. Asta-i bine.

Îmi place zăpada, e multă lumină și culoare în ea. Și focul îmi place, pentru că e viu. Oamenii sunt deseori morți, dar focul e viu mereu.

Îmi mai place cum se topește gheața – mă uit primăvara. Cum își țese păianjenul pânza – asta e deja vara. Păianjeni nu poți să mănânci, poți doar să te uiți la ei. Dar pânze de păianjen poți să mănânci. Și gheață poți. Mama nu mă lăsa, dar eu mâncam. Sunt neascultător. Tot ce e puternic e neascultător: vântul, furtuna, ploaia. Mă uit la ce-i puternic, ascult ce-i puternic – forța lui pătrunde și în mine.

Nu-i asculta, spunea mama. Pe ceilalți oameni. Șoptesc tot felul de prostii despre tine – n-au decât. Dar eu nici nu-i ascultam pe oameni. Ascultam mai mult frunzele și păsările. Sau cum clefăie noroiul sub roți. Sau cum trag mitralierele.

Pe când sora mea încă nu era născută, se trăgea mult. Când s-a născut, încetaseră. Păcat. Mitraliera sună frumos, egal, ca o rostogolire. Și pușca scurtă sună frumos. Cel mai frumos sună tunul; atunci poți să admiri și explozia. Exploziile sunt flori mai frumoase decât toate cele de pe pajiște, doar că se ofilesc repede.

S-a născut miorlăita asta, și a venit foametea. Mai bine nu se năștea. Așa zicea și mama. Dacă sora mea ar muri, s-ar întoarce oare împușcăturile? Și s-ar termina foametea? Nu știu.

Multe nu știu. Am avut un tată? Unde s-o fi dus? De ce furnicile sunt gustoase, iar păduchii nu? Unde-au dispărut vacile și caprele? Ce gust are untul? De ce seva de mestecăn mustește pe trunchi numai primăvara, iar vara lemnul e uscat, nu poți să-l mesteci? Și ce sunt „colhozul“ și „cotele“,

de care oamenii se tem mai tare ca de moarte?

Și, cel mai important: unde-au dispărut toți oamenii? Acum m-aș bucura de orice om – fie și de președintele nostru șchiop, de bătrâna din vecini, ba chiar și de soră-mea. Dar au pierit. Mă uit în dreapta, mă uit în stânga – nimeni.

Au fost cândva mulți oameni – în satul acela, unde era izba cu mama și sora mea. Oamenii mergeau, mâncau, arau, semănau, călăreau, dormeau în paturi, mureau, erau înmormântați. Erau gălăgioși și miroseau a transpirație. Și mama mirosea, și soră-mea. Eu nu miroseam – puteam să mă ascund, și nici un câine nu mă simțea. Acum însă mirosul de om a dispărut din lume, am mai rămas doar eu pe pământ, și nu miros.

Nu mai vorbesc – n-am cu cine. Nu ar și nu semăn: n-am ce, s-a luat totul la rechiziții (nu știu ce înseamnă „rechiziții“, dar s-a luat). Nu merg pe cal, fiindcă nici cai n-au mai prea rămas pe lume. Nu dorm în pat, ci pe unde se nimerește. Nu mor. Nu înmormântez pe nimeni. Eu nu sunt ca ceilalți oameni. Eu sunt neom.

Și bătrâna din vecini mă numea neom. Avea niște riduri ca o plasă de pescar pe față. Mama avea riduri ca niște ramuri, pe obraji și pe frunte. Și eu am, dar numai în palme. Și soră-mea avea. Și sălciile de pe marginea drumului au riduri, foarte adânci. Și bârnele din care e construită izba. Și chiar și pământul, când e o vară fără ploaie – riduri imense, mai lungi decât mine.

Așa a fost și vara aceea – uscată, plină de riduri. Ca bătrâna din vecini.

Câmpurile sunt goale. Nu e nimic de mâncare. Dimineața – nimic. Ziua – nimic. Seara – nimic. Și sora mea e tot goală: deja încerca să se ridice din patru labe în picioare, dar rochie nu avea. Cămila vecinilor a chelit din cauza arșiței. Dar câmpurile n-au chelit: așa, golașe, cum au ieșit de sub zăpadă, așa au rămas. Primăvara, vara, toamna – au stat așa, fără grâne și chiar fără iarbă. Noi mâncam praf, țărână, furnici. Vecinii au mâncat cămila cheală: mai întâi carnea, apoi pielea cu smocuri de păr ici-colo. Mama le-a cerut o copită pentru ciorbă – nu i-au dat. Lacomii.

O să-i pedepsească Allah, a promis mama. Și i-a pedepsit: bătrâna lor a turbat. Se arunca asupra tuturor ca un câine și-i mușca, voia să apuce o bucătică de carne. S-a repezit și la mine – am fugit. O săptămână întreagă a

fost turbată, până când președintele a împușcat-o. Eram în pădure atunci și n-am auzit împușcătura. Păcat. Tare îmi plac împușcăturile.

Alt vecin aștepta să-i moară familia: nevasta și copilul nou-născut. Voia să plece fără ei în Persia, să-i fie mai ușor. Își pregătise și căruța, potcovise și calul. Tot trecea pe la noi să se plângă că nu mai mor. În cele din urmă, au murit. Dar în aceeași zi s-a prăpădit și calul, așa că n-a mai plecat nicăieri.

Al treilea vecin mergea prin sat cu o pisică moartă și țipa în fiecare curte că mănâncă stârvuri, așa de tare a sărăcit. Pisica a putrezit curând și s-a făcut bucăți, n-a mai putut merge cu ea. Iar în gospodăria vecinului s-a găsit un sfert de vacă zidit în perete, putred tot – rămăsese doar o mâzgă pe oase, n-aveai ce fierbe.

Du-te în Tașkent după pâine, mi-a spus mama. La vremea aceea stătea în pat de multe zile, nu se mai putea ridica. Și soră-mea zăcea la pat. Nu știam unde e Tașkentul, așa că nu m-am dus. Știam doar Volga, și Tașkentul nu e pe ea.

Atunci o să mergeți la orfelinat, a zis mama. S-a ridicat din pat, și-a legat-o pe soră-mea în spinare și ne-a dus în oraș.

Am mers, am mers. Am mers și-am tot mers. Am văzut un om cu barbă galbenă și cu o droaie de copii – nu ai lui, ai altora, copii foarte mici. Dă-mi-i și pe ai dumitale, a zis omul, îi duc la gară și-i trimit cu trenul la Moscova. Asta costă cinci ruble.

Pleacă de-aici, evreu blestemat, a răspuns mama. Minți. O să lași copiii pe stradă și o să dispari cu banii.

Nu sunt evreu, sunt evacuator, a răspuns omul, am și hârtie cu șampilă.

Dar mama nu l-a crezut și n-a vrut să vadă hârtia, ne-a dus singură mai departe. Nici eu nu l-am crezut. De altfel, ea nici nu știa să citească hârtii. Nici eu nu știam. Și nici nu aveam cinci ruble.

Am mers mai departe. Am văzut un sat pustiu, unde pe stradă mai erau doar căruțe, fără cai și fără vizitii, iar dintre oameni, nimeni. În unele case și ușile erau deschise, și ferestrele, ba chiar și porțile erau deschise larg, dar oameni, nicăieri. De pe o poartă a țâșnit o vulpe și a fugit. În satul pustiu am și înnoptat, iar dimineața am plecat mai departe.

Am mai mers încă mult. Vedeam câmpuri, iar pe câmpuri, oase de cămilă. Mama nu avea putere să se ducă de fiecare dată până la ele, tot

dădeam eu fuga să verific dacă nu e vreun pic de carne pe oase. Nu era. Voiam ca mama să înțeleagă ce isteț sunt și să nu mă dea în oraș. Pe soră-mea putea s-o dea, că de la ea nu avea nici un folos, dar pe mine să mă țină lângă ea.

Lângă o ravenă am întâlnit o haită de câini, și s-au luat după noi. Mama a grăbit pasul. Sunt lupi, a zis ea. Mă uit: n-au cozile în formă de inel, ci sunt drepte: așa e, sunt lupi.

Iar noi nu aveam nici furci, nici vreo armă. În jur nu erau nici copaci mai mari, nici case unde să ne ascundem. Doar stepa și drumul. Pustiu cât vedeai cu ochii, nici un om. N-aveai pe cine să chemi în ajutor.

Lupii la început au alergat în urma noastră, apoi alături de noi, iar apoi ne-au înconjurat. Nu mai puteam trece nici înainte, nici înapoi, peste tot se căscau boturi galbene. Multe.

Atunci mama a dezlegat-o pe sora mea din spinare și a așezat-o pe drum. Lupii – la ea. Mama m-a apucat de mână și a luat-o la fugă – atât de repede, cum nu mai alergase în viața ei. S-a întors să se uite la soră-mea – în spate doar fiarele urlau, se luptau, iar soră-mea, nicăieri. Pierise. Poate scăpase?

Am alergat îndelung, până ne-au secat puterile. Apoi am căzut la pământ. În zare se vedeau deja case cu acoperișuri de fier – orașul.

Ne-am tras sufletul. Am vrut să mă ridic în picioare, dar n-am putut: îmi tremurau genunchii, nu mă mai țineau. Atunci mama m-a luat în spinare, ca pe soră-mea nu demult. Îmi era rușine, dar nu aveam ce face, m-am lăsat cărat de mama.

Am intrat în oraș. Și acolo era pustiu, nici un om. Pe străzi mergeau căruțe cu cai, niște tramvaie ciudate zdrăngăneau pe șine, dar oameni nu erau. De-a lungul caselor goneau cobilițe cu găleți, geamantane, mantale și chipie. Și nici un singur om. Dispăruseră.

Nu mă lăsa aici, îi spun mamei, aici nici nu sunt oameni. Ce să fac singur? Singur o să supraviețuiești, îmi răspunde.

Mergem prin oraș. O mulțime de halate, rochii și jachete. Scârțâie harabale. Pe străzi fâșâie măhuri, ridicând praful. Butoaie pe roți strigă: Apăăăăă! Apă de vânzareeeee! O piatră de tocilărie se rotește și şuieră: Assssscut cuțțțtite! E înfricoșător.

Am ajuns la o casă mare de piatră, am bătut și ușa s-a deschis. Mama m-a

dat jos din spinare și m-a împins spre ușa aceea.

Nu primim proști, a zis ușa. Țasta are privirea tulbure și îi curg balele. Da' nu-i deloc prost, s-a stropșit mama. E după tifos. Poate și să meargă. Acum a obosit foarte tare, de-aia se clatină pe picioare, de obicei aleargă singur. Dar ușa se trântise deja.

Atunci mama m-a așezat sub ușa aceea și mi-a spus poruncitor: Stai aici. Ea a plecat.

Dar eu sunt neascultător – am stat un pic, apoi m-am ridicat. Genunchii nu-mi mai tremurau. Și am pornit înapoi, spre casă.

Degeaba mă făcuse ușa prost – am găsit singur drumul. Eu, când văd ceva o dată, nu mai uit. Și cum am mers cu mama două zile într-o direcție, așa am pășit în direcția opusă, pe aceleași drumuri și poteci, și nu m-am rătăcit nici un pic. Până și de înnoptat am înnoptat în aceeași casă din satul pustiit.

Lupi n-am mai întâlnit, nici nu le-am auzit urletele. Pe drumul pe care o lăsase mama pe sora mea n-am găsit nimic. Și totuși noaptea, când stăteam întins într-un hambar străin, pe un fân străin, mi s-a făcut frică. Trosnește o crenguță – tremur. Cântă un greier – tremur. Mijesc ochii și mi se năzărește un bot roșcat, arătându-și colții. Conducătorul haitei de lupi. Și n-am pe cine chema în ajutor – nu mai e picior de om pe verste întregi de jur împrejur.

Atunci m-am gândit cum pușca președintelui, cea cu care trăsesse în bătrâna turbată, aruncă un glonț uriaș în botul ăsta. Botul e făcut bucăți.

Dar după el, un altul – încă unul, și încă unul: o haită de lupi fără număr. Așadar, o singură armă nu va fi de ajuns. Am chemat în minte puștile pe care le-am văzut la soldați – demult, când era război. Puștile astea au tras în boturile căscate. Bum! – și toate sunt făcute bucăți. Bum! – și toate aceste bucăți se împrăștie în bucăți mai mici.

Dar armata roșcată e mare. Apare de niciunde vulpea care mișuna prin satul părăsit. Blana roșie îi e înfoiată, iar ochii – albi, ca ai muribunzilor. Împotriva uneia ca asta e nevoie de o mitralieră, și încă de una mare. Se rotește această mitralieră: cartușiera tremură, scuișând o ploaie de fier. Și vulpea e zob!

După vulpea spulberată, pădurea galbenă tresare, se pune în mișcare,

copacii dau din crengile stufoase. Nu, nu e pădure – e barba evreului roșcat. Uriașă, mai înaltă decât casele. Părul îi flutură ca o vâlvătaie, pe el aleargă păduchi, clănțănind din gheare. Tramvai cu pereți și uși de fier, unde ești? Iată-mă, eu sunt! Îmi trec roțile de oțel peste lindini – pârrr! Cu șinele, ca niște seceri: hârști! hârști! Piatra de tocilărie împroașcă cu scânteii, aruncă o sută de cuțite lucitoare – și îi retează barba, i-o fac praf. Victorie! Uraaaa!...

Așa a trecut noaptea. Prima mea bătălie: roșcatul, stufosul și blănosul contra fierului. Fierul a învins. Am obosit foarte tare. Dar sunt viu. În zori m-am ridicat și am plecat mai departe.

Am ajuns în satul nostru. Nici aici nu e nimeni – nici pe stradă, nici la sovietul sătesc. Moscheea e pustie. Școala e pustie. Toate curțile sunt pustii. Până și la depozit, unde stătea întotdeauna de pază un soldat înarmat, numai pușca se mai ițește prin ușă.

Am găsit izba noastră. Am intrat. Înăuntru e gol, n-a mai rămas nimic. Și mama stă întinsă – pe masă, exact în mijlocul camerei. M-am temut că o să mă certe că n-am ascultat-o – m-am cuibărit încetișor lângă ea, nici n-a observat.

Am stat așa îndelung. Mi s-a făcut foame și am mâncat furnici: ieșeau de sub scândurile podelei și alergau pe masă, pe mâinile și pieptul mamei, pe fața ei. Furnicile sunt mai gustoase decât pâanza de păianjen.

Spre seară am înghețat. M-am lipit de picioarele mamei, dar nu erau calde. M-am gândit s-o acopăr cu cojocul – mi-am amintit că încă din primăvară l-am dat pe jumătate de găleată de cartofi. M-am strecurat sub fusta ei, i-am îmbrățișat genunchii – erau reci și tari ca piatra. Am închis ochii, să nu-mi înghețe.

Dinspre corpul mamei venea o răceală ca de mormânt, te lua cu frisoane. Atunci mi-am amintit cum se încălzește soba noastră foșnitoare dacă pui lemne în ea – trosnesc scânteile, șuieră hornul – și curând mi-a fost mai ușor, și mi-au trecut frisoanele, ba chiar mi-a transpirat ceafa de căldură. Sudoarea picura de pe spinarea mea pe genunchii mamei: pic, pic!

Dar fusta mamei parcă nu era cusută din pânză, ci din promoroacă, părea de gheață la atingere. Atunci am înțeles: promoroaca din păr i se împrăștie în corp, cuprinde totul în jur și îl acoperă cu gheață. Acuși-acuși mă acoperă și pe mine. Ba nu! N-am învins eu febra tifoidă? N-am stat eu în izba asta

cu foc curgându-mi prin vene? Atunci, unde ești, căldură dogoritoare, înfrântă de mine? Aici sunt! A suflat, a tot suflat, și în cameră, în loc de aburul alb al gerului tremură acum o ceață care se scurge în lacrimi pe geamuri. Și acum sunt scuturat nu de frig, ci de o căldură cumplită.

Dar de sub crăpăturile podelei se furișează în izbă iarna – deși încă nu e timpul ei. Furnicile au fost suflate spre colțuri, ca niște crupe negre. Dar niște crupe albe țâșnesc de sub scânduri, împrăștiindu-se prin cameră. Lângă pereți cresc troiene. Vârtejuri de zăpadă înconjoară picioarele mesei, sus, tot mai sus, acuși ajung la mine și la mama. Dar de unde și până unde iarnă, în sufocanta vară de pe Volga? Mi-am amintit de crăpăturile de pe câmpiile uscate – și imediat tavanul a sfârâit de căldură, ca o tigiaie încinsă în zăpadă. Vârtejurile de zăpadă susură, se topesc. Crivățul coboară spre podea, transformat într-o burniță fină. Troienele bolborosesc, dispărând – fierb ca o ciorbă de cămilă...

Așa a fost cea de-a doua bătălie a mea: a frigului cu dogoarea. În noaptea aceea am înghețat și am transpirat, iar am înghețat și iar am transpirat – de nenumărate ori. Am obosit atât de tare, că abia mai aveam viață în mine. Am înțeles că bătăliile astea, deși sunt periculoase, doar ele mă pot apăra. Că oameni nu mai rămăseseră în jur. Și am început să lupt în fiecare noapte. Voiam să trăiesc.

Am mai căutat mult timp oameni. Dimineța fugeam de lângă mama – încetișor, să nu se trezească și să mă certe. Rătăceam prin sat și prin împrejurimi zile întregi. Găseam morți – de-a lungul drumului, ba chiar și la cimitir, în morminte comune, neacoperite; zăceau ca niște lemne, cu mâinile și picioarele întinse în toate părțile... Vii – nicăieri. Seara o tot întrebam pe mama: unde-au dispărut? Ea devenise tăcută, nu-mi răspundea. Și într-o bună zi a dispărut și ea. Și a rămas o masă goală în izba pustie.

Toți au pierit.

Dar eu nu pier.

M-am gândit, m-am tot gândit – și am plecat din satul acela în care totul dispare.

Și acum merg singur pe pământ. Calc, pășesc, tropotesc. Uneori alerg, tot singur. Se întâmplă să și înot, dacă dau de un râu. Mă târăsc și mă cațăr în copaci, după nuci și mere. La toate mă pricep. Sunt priceput. Mă uit,

privesc, observ. Înșfac, smulg, agăț – sunt îndemânat. Ating cu limba, sug. Țip și fluier, înjur. Inspir și expir. Singur.

Rod de toate: capete de știucă, ghinde, brânca-ursului. Sfeclă sălbatică, cuiburi goale de rândunică. Melci cu cochilie, raci vii. De-aia am dinți. Găoace de ou, copite și conuri. De-aia am dinți puternici. Îmi rod unghiile și le îngrop în pământ. Îmi rod pielea din jurul unghiilor și o înghit. Păduchi nu înghit: nu sunt gustoși. Nici sângele de pe julturi nu-l înghit – îl ling. Ling și rășina de pe brazi și pini, roua dulce de pe trifoi. Pietre de râu, dacă sunt frumoase – îmi place frumusețea. Sug bețișoare din mușuroaie și regine ale furnicilor.

Simt boala de departe. Nu când aduce vântul mirosuri, ci mult mai devreme. Cum o simt, cum fug. Fug de un sat cuprins de holeră. Fug de răpciugă. Fug de oftică, de pojar. De tifos nu fug, nu se prinde de mine.

Mestec linariță dacă mă ustură în gât. Mestec leurdă dacă mă ustură gingiile. Nu mestec nimic dacă mă doare burta – aștept câteva zile și trece de la sine.

Știu să mănânc o cioară moartă. Și pește putrezit. Știu să mănânc șerpi, viespi, faguri de miere. Piele, mușchi, și păr, coadă de șopârlă. Oase, fân proaspăt, paie uscate. La toate mă pricep. Sunt priceput.

Mă pricep să înnoptez în zăpadă, acoperindu-mă cu ace de pin. Și în copac, legându-mă de trunchi. Și îngropat în nisip – mă pricep. Ascuns într-o stâncă – mă pricep.

Mă pricep să trăiesc. Eu n-o să pier.

În mine e un război. El se poartă în fiecare noapte. Tot ce văd, aud, respir și înghit se luptă cu ceea ce văd, aud, respir și înghit. Amintirile cu amintiri. Gândurile cu gânduri. Ce e roșcat și blănos – cu fierul. Rece cu fierbinte. Repede cu încet. Mic cu mare. Tare și ascuțit cu moale și pufos. Mirosul florilor cu mirosul putregaiului.

Ziua îmi dăruiește mâncare, noaptea, război. Mâncarea e săracă. Războiul e bogat. Mâncarea mă hrănește, războiul mă apără.

Războiul e mai puternic decât orice pe lume. Și mai aspru decât orice. Și mai înțelept – pentru că în el rămân întotdeauna în viață. Iar fără el aș fi murit de mult – de frică, în satul fără oameni, sau de frig, la picioarele mamei.

Tot ce fac e pentru el. Adun mirosuri și gusturi, flori, imagini, mișcări și scânteieri, zgomote – ca să am cu ce să hrănesc războiul noaptea. Mă uit pe cerul la apus, îmi întipăresc în minte arderea culorilor și plutirea norilor – pentru el. Adulmec frunzele veștede și ascult cum pocnesc, și împung cu degetul pământul moale – pentru el. Țin minte trosnetul crengilor sub picioare. Țin minte greutatea mълului în palmă. Țin minte tremurul soarelui pe pânza de păianjen. Țin minte foșnetul rogozului în vânt. Țin minte hoitul unui măgar. Și cum înfloresc nuferii în mlaștină. Și cum moare o viperă. Și cum erau să-mi degere tălpile pe ger, mai întâi mi-au amorțit, apoi le-am simțit arzând, parcă înțepate de ace dinăuntru. Țin minte totul. Îmi fac provizii.

Ca noaptea să găsesc: susuratură unui pârâu împotriva surorii flămânde. Foșnetul rogozului împotriva palisadei de mâini și picioare din groapa comună neacoperită. Înflorirea stepei împotriva goliciunii mesei singuratice din mijlocul camerei. Niște cerbi care pasc împotriva sfertului de vacă ascuns în zid. Zborul rândunicilor împotriva muribunzilor care se târăsc pe străzi nu mai repede ca melcii. Moliciunea lânii albe împotriva trupului gol, scuturat de groază al surorii mele în mijlocul drumului.

Rămân în viață – înving.

Războiul mă secătuieste de puteri, mă istovește. Abia mă târăsc după aceea. Dar rămân în viață. Și doar uneori mă îneacă jalea. Și-mi vine să urlu: Oaaaaaameni buni, oaaaaaameni! Unde sunteți? Eu sunt aiiiiiici. Am obosit singuuuuuuur. Am obosit să lupt, mă prăbușeeeeesc... Și jalea asta n-are nici gust, nici culoare, nici miros. Și împotriva ei n-am de ce să-mi amintesc.

*

M-am gândit să ucid jalea cu o locomotivă: să mă întind între șine și să aștept ca bizara mașinărie să treacă peste mine. Așa făceau băieții, văzusem cândva demult, apoi urlau ca arși și râdeau în hohote, fără să se poată opri. Poate mă ajută și pe mine?

M-am așezat pe traversele de lemn dintre șine și aștept. Pe cer se târăsc nori pufoși – aștept. Udat de burniță, uscat de vânt – aștept. Niște drepnele au zburat mai întâi sus, apoi aproape în fața mea, iar după ploaie s-au ridicat

din nou la nori. Eu aștept, am răbdare.

Și deodată au început să tremure sub mine traversele de lemn, să vibreze oțelul – mai întâi abia observabil, apoi cu fiecare minut mai tare. Vine mașina cu aburi, se apropie! Iar eu nu pot nici sunetele să mi le întipăresc în minte – atât de nerăbdător sunt.

Se zguduie traversele, gata-gata să mă arunce în sus. Și șinele se scutură, zdrăngănesc tampoanele de fier. Ceva se apropie, răsună, geme, pufăie, bate. Și respiră, respîiră, respîiiră... Și eu respir – des, de zici că alerg cât mă țin puterile. Fac ochii mari, nu vreau să-i închid – ca să-mi arunc toată jalea sub roțile mașinăriei de fier, să nu-mi rămână nimic în inimă. O aștept, blestemata, o așteeeeept.... deja zăngănitul de oțel îmi izbește urechile... deja îmi simt capul invadat de ceva fierbinte și umed... și umbra se mișcă... acuuuuuum!

Nu botul locomotivei a acoperit cerul, ci o față.

O față de om.

Bărbătească și încruntată.

— Ce faci aici, frate?

Eram buimăcit: un om?!

— Hai, dă-te la o parte, îmi ordonă, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

De parcă ar fi ceva obișnuit să întâlnești pe cineva. De parcă oamenii ar mișuna peste tot prin lume, cum era odinioară.

Îmi e și frică să mă mișc, ca să nu-l tulbur. Numai să nu dispară mohorâtul ăsta, să nu piară din fața ochilor mei.

— M-auzi?

Deja e supărat de-a binelea.

Păi cum să nu te aud, omule?! Dacă te-am așteptat atâtea luni, dacă nu atâtea ani. Am tânjit. Am urlat. M-am întins pe șine, numai ca să-mi fie mai ușor.

Și uite, ai apărut tu. Ai totul la fel ca mine: cap, păr, piele fără blană, iar sub piele, sânge. Vorbești, umbli, te superi – ca și mine. Miroși puternic. Încă nici n-am apucat să mă uit bine la tine, și deja te iubesc.

— Poți să-ți miști mâinile, picioarele?

Pot. Nu numai să mi le mișc – pentru tine ca o zvârlugă o să joc. O să muncesc pentru tine, o să ar ca o cămilă. De toate fac – numai să nu dispari.

Rămâi cu mine, omule!

— Ce să facem cu tine, să te rostogolim de pe șine ca pe un bolovan?

Fă ce vrei cu mine – rostogolește-mă pe pământ, tăvălește-mă prin noroi, lovește-mă, ca pe ultimul câine – o să mă uit cu dragoste la tine și o să-ți sărut tălpile. Numai să nu dispari.

Și mă ridică în brațe, lipindu-mă de el. Ca mama, când era caldă încă. Inspir mirosul lui tare – transpirație, cărbune, fier – și mă gândesc: cât de adevărat m-ai numit – frate, frate!

— Ce-i cu tine aici? De unde ești? Ai mamă, tată?

Vorbește cu mine, frate, vorbește! Eu m-am dezvățat sau poate n-am știut niciodată. Dar tu vorbește. Vorbele astea – oricare – mă bucură, de parcă nu cuvinte ți-ar ieși pe gură, ci raze de soare.

Și m-a dus omul – de-a lungul locomotivei care pufăia, de-a lungul vagoanelor de fier, și cu atâta grijă, că mi s-au strâns măruntaiele într-un ghem fierbinte și mi s-au ridicat în gât. Mă topesc. Și în cap îmi răsună: sunt al tău, frate! Al tău pe veci. Și dacă mă arunci acum sub roțile astea strălucitoare, pe șinele astea strălucitoare – sunt al tău. Și dacă dispari peste o clipă și nu mai apari niciodată – sunt al tău.

Nu m-a aruncat, n-a dispărut – m-a dus înăuntru și m-a așezat pe un pat îmbibat de mirosul lui. Numai că eu m-am rostogolit de pe pat și m-am băgat dedesubt.

Aici e locul meu – la picioarele tale. Sub picioarele tale. De-acum o să fiu mereu aici. Și nici o forță n-o să mă poată scoate de-aici – o să mușc. De-aia am dinți. De-aia-s puternici. Să fiu al tău pe veci.

Fratele meu mă trage – și mă supun.

— Așa-i, ești idiot? mă întreabă.

Numește-mă cum vrei. Fie și idiot. Fie și turbat, ca bătrâna din vecini. Fie și prost, cum a zis ușa de la casa de copii. Dar fratele meu nu mă numește nici prost, nici idiot, ci frate.

— Deocamdată stai aici, frate, îmi poruncește.

Iartă-mă, frate, nu pot. Eu sunt cățelul tău credincios. Sluga ta credincioasă. Umbra ta credincioasă, nedespărțită, și nu mă mai despart de-acum de tine. Nu pot să rămân fără tine. O să merg tot timpul după tine și o să sparg sau o să mușc orice perete care mi-ar apărea în cale. De-aia am

dinți. Să fiu al tău pe veci.

A înțeles.

Și am început să fim mereu împreună. Unde e el, sunt și eu. Unde e el, sunt și eu.

Măinile fratelui meu sunt bățătorite și fierbinți. Vocea – mai tare ca bătaia roților. E înalt cât o căpiță de fân. Are un pas, de-l auzi peste două vagoane. E mare fratele meu, abia încape în tren. Și mai puternic decât toți – mai puternic decât mama, decât președintele șchiop, decât evreul cu barbă galbenă. De el nu poți să fugi.

Locomotiva noastră ba pufăie pe șine, ba stă. Și mergem unde ne duce. Nu contează unde! Cu fratele meu – e totuna, oriunde e bine. E bine să mergi. E bine să stai. E bine să te plimbi de colo-colo peste șine în gări. Când, în întuneric, ies din ascunzișul meu și îmi pun fața în taină pe ghetele fratelui meu – e bine. Când, tot în taină, îi adu-mec mirosul în timp ce doarme, de la degetele de la picioare, pe burtă, pe piept, și până la degetele de la mâini – e bine. Când fratele nu-și găsește liniștea și dă roată vagoanelor pustii, iar eu îl urmez – și asta e bine. Când se plimbă în zori pe acoperișurile vagoanelor – și atunci e bine. Totul e bine și mai bine de-atât nu se poate.

Cea mai mare fericire e când fratele meu îmi întinde cana lui cu supă neterminată sub sofa, și eu mănânc după el: mestec terciul împreună cu mirosul fratelui meu și înghit mirosul ăsta împreună cu mâncarea. În astfel de momente îmi vine să plâng, să să-mi explodeze pieptul. Dar nu plâng, nu-l deranjez degeaba. Rabd.

Fratele meu n-are răbdare, nu-i nevoie. El comandă locomotivelor, ce nevoie are de răbdare? Când se răstește: „Scoate ce ai în depozit, șobolan nenorocit, până nu te reclam la CEKA!“ – parcă în jur se luminează de la mânia lui. Eu nici nu știu asemenea cuvinte, și nu înțeleg de ce le strigă fratele meu către rafturile goale din depozite. Dar totul e atât de strălucitor, că mă orbește. E strălucitor de la strălucirea lui.

La mama, orice emoție – și iubirea, și supărarea, și spaima –, toate veneau dintr-o mare oboseală și erau învăluite în această oboseală ca în păslă sau în câlți: nici nu le puteai deosebi una de alta. Cu fratele meu e altceva. El nu se supără – se înfurie și răcnește. Nu e trist – urlă. Poate să

suspine sau să facă zob totul în jur cu toporul. Iar dacă râde, râde larg, cu toți dinții. Fratele meu nu are sentimente, ci vâlvătaie. Mai fierbinte decât în cuptorul locomotivei.

Uneori stă dimineața pe acoperișul vagonului și privește soarele răsărind. Și înlăuntrul lui clocotește așa o emoție, așa o neliniște apăsătoare, că lumea din jur pare scăldată în sânge și tremură. Nu de la lumina zorilor, ci de la sentimentele fratelui meu. Mijesc ochii în fața acestei mări de roșu, și totuși apoi îmi arde sub pleoape jumătate de zi.

Sau se duce în camera învecinată. Se întâmplă noaptea, rar. Inima fratelui meu bate mai tare și mai des în camera aceea de alături. Iar în inimă, bucuria e stropită cu aur. Și în jur, de la bucuria asta, totul strălucește neîntrerupt, ca lumina lumânărilor într-o biserică rusească. Vagonul pare că se umple cu rășină amestecată cu miere, și în această rășină cu miere a fost aruncat soarele. Aș privi întruna strălucirea asta de aur.

Dar mai dese decât nopțile de aur sunt cele de cărbune. Asta e când fratele meu înmormântează copii morți. De unde apar, nu știu. Apar și gata. Fratele meu îi duce mai departe de tren și îi îngroapă în pământ. Și se umple de o asemenea suferință, o asemenea vinovăție, de parcă i-ar fi omorât chiar el pe acești copii. Și noaptea în jur se umple de negreala cărbunilor. După aceste nopți, fața fratelui meu pare multă vreme mânjită cu cerneală, atât e de întunecată.

Eu văd aceste sentimente de aproape, le văd zile în șir – uneori mă încălzesc, alteori mă frig. Fratele meu, fratele meu, om de foc.

*

Du-te, războiule, n-am nevoie de tine. Mi-am găsit alt apărător, mai puternic și mai bun. Un frate. Alături de el nu mi-e frică de nimic. Pe tine n-o să te mai hrănesc – dispari, pleacă, piei! Oamenii au pierit toți, piei și tu.

Dar nu vrea.

N-o să mai adun sunete și mirosuri. Nu mai las să se dea bătălii în capul meu, am obosit de-atâtea lupte. Nici ochii n-o să-i mai închid – o să stau așa, toată noaptea, cu ei deschiși. Piei.

Nu, nu vrea.

O zi – nu vrea. O săptămână – nu vrea. Îndată ce închid ochii, se luptă

solidul cu lichidul, vorbirea sonoră a fratelui meu cu șoapta mamei, furnicile negre din izba mea cu cămășile albe care călătoresc pe priciuri în trenul nostru. Se luptă atât de tare, încât îmi tremură și-mi răsună țeasta. Iar eu abia mai trăiesc de istovit ce sunt. Pace vreau, pace! Încetează! Oprește-te! M-aș sufoca de oboseală dacă n-ar fi fratele meu.

El mă ia în brațe și mă leagăna ca pe un sugar. Mama nu mă legăna – n-avea putere. Nici leagănul nu mă legăna – n-avea cine-l împinge. Dar fratele meu mă leagăna. Se urcă pe acoperișul vagonului, se așază și întinde brațele. Eu mă culc pe aceste brațe și rămân nemișcat, ca să ascult liniștea nopții. Și ca să alung războiul. Încetează și piei!

Gâtul fratelui meu în gulerul cămășii e alb. Pe el se plimbă umbra nopții, neagră. Iar dacă-ți mijești pleoapele, roșie, ca o bucată de carne pe taraba din piață: de câine, sau poate de cămilă. „De om!“ – îmi șoptesc buze de evreu undeva, aproape de ureche. Și buzele acestea sunt tot roșii. Iar pe buze – spuzeală cu bășici mari, albă toată. Seamănă cu mazărea sau cu fasolea, pe care am mâncat-o cândva – mi-a dat un soldat în trecere într-o cutie de metal. Mai întâi a stat cu mama în izbă multă vreme, iar pe mine m-au gonit afară; apoi mi-a dat cutia asta și a plecat mai departe. Luam cu degetele fasolea aia roșie și mi-o îndesam în gură, iar mama se uita la mine și plângea. Soldatul avea pe chipiu o stea de postav, tot roșie. De atunci nu mi plac stelele astea. Curând după aceea, au umplut satul – la sovietul sătesc, pe case, pe panouri. Ziceai că ninge cu ele! Odată, a nins peste morți – au fost mulți în iarna aceea, și erau ținuti în depozit, alături de proviziile de alimente, ca să-i înmormânteze la grămadă mai târziu, dar tavanul depozitului s-a prăbușit sub greutatea zăpezii. Așa au zăcut morții – ninși, până la sosirea primăverii. Erau albi, iar dacă îi rupeai degetul unuia, era roșu pe dinăuntru. Ca zmeura. „Mănâncă fructul!“ chicotește bătrâna din vecini, scoțându-și limba rozalie, din care se scurge o spumă. Albă, afânată – ce-o fi, smântână? Smântână n-am mâncat, am auzit de ea, dar n-am avut ocazia să gust. Sau zahăr? Sau sare? Făină? Toate-s albe, cum le deosebești între ele? „Ce, nu mai deosebiți binele de rău?“ urlă președintele. „Sau ați orbit? Azi dați vaca la colhoz, iar mâine primiți în schimb fericire pentru întreaga omenire! Ce nu e clar?“ Chipul îi e roșu de furie, purpuriu de-a dreptul. Din el se ițesc peri rari, cărunți. Și iarba se ițește primăvara de sub

zăpadă, și noi o strângem. Mama îmi spune s-o aduc acasă, s-o fierbem, dar eu o mănânc crudă și n-am nimic. Și zăpadă mănânc, și tot n-am nimic. Ce-i alb e întotdeauna gustos. Scoarța și seva de mesteacăn sunt gustoase. Larvele de albine din faguri sunt gustoase. Și ce e roșu e gustos – măruntaiele, fructele de pădure, merele – dar sunt puține. Oase sunt multe: în hambarul unui vecin sunt oase de cămilă albe, fierte de mai multe ori. Ar trebui să le frigă în foc și să le roadă până la ultima firimitură – dar nu poate. Eu însă pot. Dar nu-mi dă. Fratele meu îmi dă: și supă groasă, și pesmeți, și untură de pește – unele roșii, altele albe, mănânc tot. De-aia am dinți. De-aia-s puternici. Și ei sunt albi. Ca și cămășile care trăiesc pe priciuri în trenul nostru. La noi în sat, în cămăși din astea erau încuiați bărbații în depozit și ținuti acolo. Asta era înainte de morți, în anul dinainte. Îi țineau mult timp. Se numeau „ostatici“. Cine și de ce îi făcuse ostatici și-i închisese, nu știu. Și apoi au dispărut – habar n-am unde, dar nu i-am mai văzut în sat. De-atunci n-au mai fost la noi în sat bărbați. Bătrâni mai erau, dar tineri, nu. Arau femeile. Nu cu cai, nici cai nu mai erau – una cu alta. După arat, fața mamei se făcea roșie de la soare. Cam pe atunci a început să-i albească și părul. Acolo, pe brazde, s-a născut și sora mea – violetă, ca opărită. „Nu te uita“, a zis mama. Dar eu m-am uitat. Și am văzut că și înăuntrul mamei pare totul opărit. Ea și-a scos din rochie sânul cu sfârc purpuriu și a apăsat pe sfârcul ăsta – a țâșnit ceva alb! Numai că laptele a ajuns numai pentru o zi, apoi s-a terminat. „Du-te și întreabă prin vecini dacă n-au măcar un praf de făină“, mi-a poruncit mama. „Spune-le că mi-a secăt sânul de nemâncare, n-am cu ce hrăni pruncul.“ Nu mi-a dat nimeni nimic. Numai nevasta președintelui zice: „Ce tot cerșești, mai bine-ai muri – atunci i-ar fi și maică-tii mai ușor“. Dar eu n-o ascult. Eu nu pier. „Du-te într-un sat rusec, cere de-acolo“, mi-a spus mama. M-am dus. Dar rușii ăia merg pe câmpuri cu icoane roșcate și murmură: „Nu ne trebuie soare nou, arde mult prea tare, dați-ne soarele vechi...“ Nu le stă mintea la mine. Mă întorc. Pe câmpuri se usucă de căldură fire albe de plante moarte. Fire albe de ovăz. Fire albe de mei. Fire albe de grâu. Vântul rupe aceste fire, le duce cu el. Și aduce roșu: drapelul militar s-a zdrențuit și se destramă în fire. „N-o să facem de rușine drapelul nostru revoluționar!“ răcnește comandirul în haină de piele. Dar cam târziu răcnește: deja s-a destrămat, a mai rămas

doar hampa. I-aș înfige-o ca pe o țeapă între coaste bătrânei din vecini! Ca să nu-și mai arate peste tot limba de foc și să nu mai împrăște cu spumă din mers. Din cauza limbii ei roșii nu mai e recoltă. Din cauza ei suflă vânturi fierbinți. Din cauza ei de săptămâni bune soarele e ziua alb, și seara roșu – promițând ger. Și sunt așa niște geruri, că izbele trosnesc, iar copacii din pădure se rup în două. Iar eu și mama aveam un singur cojoc pentru amândoi, dar l-am dat în primăvară pe jumătate de găleată de cartofi. În ce să merg după lemne, cotoroanță bătrână?! Am apucat-o de pletele cărunte și am băgat-o cu fața roșie în zăpadă. „Ține-o așa până îngheață“, zice președintele. „Pe urmă o împărțim între noi, așa, înghețată...”

Lupt așa toată noaptea. Nu mă lăsa, frate!...

Ei, și-am mers noi cu trenul de-a lungul șinelor. Am mers, și-am mers... Stepa era tot mai uscată, tot mai galbenă, gata-gata să se transforme în deșert. Noptile erau tot mai reci. La început mergeam lin, mai multe ore în șir, apoi întrerupt: ba ne mișcăm, ba stăm câteva zile, ba pornim și mergem în viteză, după care iar ne oprim. Chipul fratelui meu a devenit mohorât. Pare că-mi spune aceleași cuvinte ca înainte, blânde: „Bună dimineața, frate!“, „Oare n-o fi timpul să prânzim, frate?“, „Ce lună a răsărit, uită-te numai!“ – dar sună altfel, îngrijorat. Pentru că în tren mirosea a boală.

Eu cunosc mirosul bolii și mereu fug de el. Dar cum să fug de fratele meu? Am rămas.

I-au ieșit pomeții în relief – deja nu mai are obraji de-o parte și de alta, s-au făcut niște găuri. Și riduri – ramificate pe toată fruntea, ca la mama. Și promoroacă pe pleoape, tot ca la mama – abia se vede, dar eu am ochii ageri, văd tot. Atunci m-am speriat: nu cumva s-a îmbolnăvit? Numai să nu te îmbolnăvești, frate! Nici să nu-ți treacă prin minte să te vlăguiști și să slăbești, și să te uiți în gol fără să clipești, și să stai îndelung pe laviță fără să te miști. Azi așa, iar mâine o să zaci pe masă în mijlocul camerei și n-o să mai vorbești cu mine, o să te răcești și o să te întărești.

Sufăr. Nu știam ce-i suferința, uite c-am aflat. M-am despărțit de sora mea și n-am știut. M-am despărțit de mama și n-am știut. Dar de fratele meu nu vreau să mă despart – și sufăr. Atât de tare, că limba mi-a devenit amară și aspră, parcă-mi vine să scuip. Limba mi-a devenit un coltuc de pâine de pelin, în care se amestecă doar un praf de făină într-o grămadă

mare de ierburi. Am scuipat coltucul rău la gust pe jos, iar soră-mea - țop! l-a și apucat. „Dă-mi-l!“ țip. Dar ea l-a băgat deja în gură și-l molfăie cu gingiile fără dinți. Molfăie și fuge de mine goală, în patru labe, de nu poți s-o ajungi. „Te-am prins!“ îmi gâfăie fratele meu în spate. Mă ia și mă pune pe laviță, mă leagă cu frânghii de lavița asta. Iar în gură și în gât parcă mă taie cineva cu un cuțit; pesemne îmi molfăie soră-mea fără încetare limba furată, o rumegă. „Ești foarte bolnav, zice vecina, iar în brațele ei scâncește un prunc. Nu mai ai mult. Lasă-ne să ne culcăm lângă tine, să ne molipsim. Bărbatu-meu ne vrea moartea mie și copilului nostru, ca să plece singur în Persia, iar noi nu murim nicicum. Îți dau o bucățică de pământ pentru asta, e mai gustos decât pâinea.“ Minte! Am mestecat eu pământ din asta – e scârbos, pe urmă ți se umflă burta mai rău decât de la iarbă. Și turba e scârboasă! Și varul, și creta, la fel. „Asta-i scârbos?“ râde președintele. „Păi eu deunăzi am fript o opincă. Nu a mea, firește, am găsit una veche pe drum și am fript-o. Toată noaptea am mestecat la ea – n-am putut să înghit. Uite, asta-i scârbos!“ „Rânjești, jigodie? Comandirul în scurtă de piele scoate revolverul din toc. Dar din cotă ai știut să dai numai o treime! Unde-i grăul datorat?“ „Dar unde-s comuniștii promiși pentru lămurirea ideologică?“ răspunde președintele. „Solicit noi comuniști! Cei vechi s-au terminat – pe unii i-a împușcat CEKA, pe alții i-au îngropat colhoznicii sub gheață!“ Iar pe mine acum mă doare pieptul, parcă mi se rupe în bucăți, îmi tremură mâinile și picioarele. Poate că nu pe altcineva au împușcat, ci pe mine? Da, așa e. „Din rana ta sânge eu iau pe loc și pâine de sânge gustoasă coc“, spune mama. „Măcar atâta folos să avem.“ „Să-i dai pâinea fratelui meu“, vreau s-o rog, dar nu pot – limba e la soră-mea. Sângele curge din mine până la ultima picătură în ulciorul pus alături, și împreună cu el mă părăsește și căldura. Îngheț. Stau întins pe masă în mijlocul camerei pustii și sunt scuturat de friguri. Pe față îmi umblă furnici. „Mai dați-i niște apă cu sare și zahăr!“ comandă dumnezeul rus din icoană. Mama ia ulciorul și toarnă în mine propriul meu sânge, iar dumnezeul se uită. Beau. E dulce și sărat deopotrivă. Nu pot să mă încălzesc – mi-e frig. Atunci, mama a acoperit gura hornului, ca să pătrundă fumul în casă – s-a făcut mai cald. Doar că-i greu de respirat – curând o să ne sufocăm. În satul rusesc au murit familii întregi așa: mai întâi adunau pământ, ca să mănânce, și când își

dădeau seama că nu e bun la gust, de necaz astupau cu pământul acela crăpăturile din izbe și acopereau gura hornului. Dimineața îi găseau și toată familia era dusă cu picioarele înainte – la depozit. Și eu zac pe masă cu picioarele înainte. Mi-e frică. Vreau să mă întorc – frânghiile mă țin, nu mă lasă. Dar de fapt nu sunt frânghii, ci niște cosițe cărunte. „Ale mele, ale mele“, îmi toarce la ureche bătrâna din vecini. „Doaaaaaamne miluieșteeeee!“ „Ați venit aici să vă rugați, sau să vă dregeți vocea?“ se supără dumnezeul rus. „Liniște! Aici sunt muribunzi!“ Cine-i muribund? Nu cumva fratele meu? Frate, frate! De îngrijorare, sângele pe care l-am băut a dat în clocot și mi s-a împrăștiat prin corp, umplându-mă de căldură. Uite, hainele îmi sunt deja ude leoarcă de transpirație, în cap parcă-mi fierbe apă, sunt gata să orbesc de-atâta căldură. Dar îmi amintesc de fratele meu. Îmi încordez venele și rup frânghiile care mă țin ca într-o pânză de păianjen. Fratele meu! Vin la tine! Unde ești? Uite-l: stă pe gheața râului, numai în lenjerie, și colhoznicii îl împing cu niște țepe în pelin, sub gheață. Eu – zdup! – din vagon. Țup! – în pelinul acela. Îl apuc pe fratele meu de păr și-l trag pe zăpadă. Apa înghețată și zăpada m-au răcorit, mi-au liniștit fierberea din cap. Și mi-am salvat fratele...

Poate că într-adevăr eram bolnav. Sau poate că războiul mă rodea pe dinăuntru, ca o boală. Am fost încă slăbit multă vreme. Zăceam sub laviță și nici nu mai alergam după fratele meu, într-atât eram de vlăguit. Când am început iar să pășesc, fratele meu mergea încet – pesemne îi era milă de mine. Sau era și el vlăguit? Fața i se înnegrise de tot. Și se subțiasse. Mâncare nu mai era.

Primeam regulat o cană cu supă. Numai că supa asta era cu fiecare zi mai subțire. Când am intrat în nisipurile galbene, a devenit apă chioară. Și pe asta eram gata să i-o dau fratelui meu, dar el mă certa rău, să n-o irolesc.

N-ar fi trebuit să ne afundăm în nisipuri, ci să ne întoarcem în stepă și păduri. Acolo aș fi avut eu grijă să nu flămânzim! Acolo aș fi făcut rost de hrană din belșug pentru amândoi, ba am fi făcut și provizii: și popândăi, și lăcuste, și rogoz, și măcriș. Acolo fața fratelui meu s-ar fi făcut iar rotundă și ridurile de pe frunte i s-ar fi șters. Dar cum să-i poruncești? Merge și tot merge. Uite, am trecut și Marea Aral, despre care-mi spunea povești mama. Și râul Sîrdaria, dincolo de care sunt Nisipurile Roșii, deșertul deșerturilor.

Nu te duce acolo, frate! Acolo pământul e mort, vânturile sunt moarte, doar ciulinii se rostogolesc pe dune. Acolo nici șopârlele nu trăiesc, nimeni nu trăiește. Dar fratele meu o ținea tot într-acolo. Dacă ar fi fost vorba de altcineva, mi-aș fi luat de mult picioarele la spinare, și nici o locomotivă de fier nu m-ar fi putut opri. Dar de frate unde să fugi? De-acum aveam aceeași soartă, până la capăt.

Ne târam pe șine ca un melc: șinele se acopereau de nisip, fratele meu dădea la o parte nisipul acela cu palmele, dar se așeza la loc. Iar odată a plecat de lângă locomotivă. Trenul a rămas oprit în mijlocul deșertului, iar fratele meu s-a îndepărtat prin marea de nisip. Cămila se pierde în nisipuri înainte de moarte. Și fratele meu se pierdea, și urmele îi erau șterse de vârtejurile de nisip. Eu, după el.

„Nu veni după mine!” strigă el, azvârlind cu nisip în mine. Nisipul nu doare deloc. Dar strigă răgușit, abia auzit – eu nici nu-l aud. Pășesc mai departe. „Întoarce-te la ceilalți!” Eu pășesc în continuare. Pășim în doi. Îndelung... Umbrele noastre devin mari, cât copacii. Iar nisipul e vâscos, ca o mlaștină.

Cădem cu fața în el. Firele de nisip se mișcă, ne gâdilă fruntea, ne intră în nas. Pentru că sunt vii. Pentru că nu sunt fire de nisip. Furnici? Omuleți. Dar de ce se urcă pe noi? Sunt flămânzi, vor să ne mănânce. Au dințișori mărunți, nu mușcă dureros. Dar sunt o droaie – cranț-cranț, cranț-cranț... Ne dispar degetele, obrazii, bărbiile – parcă se risipesc în aer. Nu vă atingeți de fratele meu! Mâncați-mă pe mine, pe el să nu îndrăzniți! O să-l apăr! Dau la o parte omuleții de pe fratele meu, îi zdrobesc – dar unde să fugi de nisip în deșert? E peste tot. „Carne!” țipă omuleții. „Pâine! Să mâncăm mai departe!” Fratelui meu deja i se zăresc oasele prin găurile de pe corp. Nici nu mai e fratele meu, e un sfert de vacă: pășește peste dune cu singuru-i picior, se roade singură. „De-aia am sifilis!” mugește. Și se desface în oase. Și mama a avut sifilis. Ea nici nu știa cuvântul ăsta, dar când i-au apărut ulcere pe corp, s-a dus la spital și l-a aflat. Doctorul i-a spus că are „un cadou de la foamete”. Cică în anii de foamete bolile urâte se răspândesc mai repede ca oftica și holera. A glumit, pesemne. Foametea nu face cadouri, ea știe doar să ia. Dacă tu, frate, te îmbolnăvești de sifilis, eu o să te vindec: cu usturoi, cu rogoz, cu brusture fiert. Știu cum se face, m-am uitat la mama.

„Tu nu te mai uita!“ s-a stropșit doctorul de la spital. „E rușine!“ Mă uit, și el e îmbrăcat pe sub halat cu o fustă de femeie; probabil că atâta a stat fără să mănânce, că i s-au umflat picioarele și nu-l mai încap pantalonii. Doctorul se târăște pe podea în patru labe, adună în pumni tot felul de gunoaie și le bagă în el. „Nu pot să mă opresc“, plânge el. Și din gură îi atârnă un mănunchi de lobodă, și-l ține cu dinți de cămilă. „Iarba trebuie mâncată câte puțină“, îi spun, „altfel faci viermi în burtă. Ești doctor, ar trebui să știi“. „Am făcut deja“, plânge el iar. Și-a descheiat halatul, și în loc de buric are un ghem de viermi. Se mișcă. Nevasta președintelui povestea că odată, în satul rusesc, așa n-au putut să-l înmormânteze pe unul: au vrut să ducă sicriul la cimitir, dar el s-a umflat atât de tare, că a sărit capacul! Când s-au uitat, în sicriu erau numai viermi – pe mort îl mâncaseră de nu mai rămăsese nici o urmă din el, și nu mai încăpeau în coșciug, atât erau de mulți. „Tu, doctore, mai bine ți-ai lega burta mai strâns, să mai alungi foamea. Sau suge niște pietre. La noi în sat toți fac așa.“ A dat din cap bucuros, a luat cordonul halatului, și-a legat burta – mai strâns, tot mai strâns – și s-a rupt în două. Iar viermii au țâșnit din el în toate părțile. Erau roșcați, păroși, cu colți. Și imenși, fiecare era mai mare decât mine. Mișună în jur, trăgând nisip pe nări. Caută pe cineva? Pe fratele meu. „Plecați de aici!“ țip la ei. „N-o s-aveți parte de carne de om!“ „Carneeee!“ urlă nisipul. „Pâineeee!“ Ține-te de mine, frate! Ascunde-te după mine. O să te apăr. O să te vindec. O să te hrănesc. O să te iubesc, frate! Mai mult decât pe toate mamele, mai mult decât pe neveste și copii! Și-o să trăim împreună – mult, mult. Numai că unde o să trăim: în locomotiva ta de fier, sau poate căutăm satul nostru, acolo oameni nu mai sunt – noi doi o să fim tot satul. De fapt, și restul lumii a rămas doar pentru noi doi! Seara o să-ți pregătesc cina. Noaptea o să te acopăr cu vestonul și o să-ți veghez somnul de sub laviță. În zori, o să-ți încălzesc ghetele cu fața mea, ca să nu-ți fie frig la picioare. Iar de dimineața până seara o să alerg în urma ta și-o să-ți respir mirosul. Așa o să fac, așa! Și ce dulce sună deodată acest „o să“! Niciodată n-am cunoscut gândul la ceea ce mă așteaptă peste o clipă, sau un ceas, sau o zi. Și deodată, am gândit în viitor, peste luni și ani. O să, o să! Înainte gândeam: „N-o să pier“, iar acum – „o să“.

Deschid ochii. Cerul e de foc, nisipul e de foc, e deja răsăritul. Deșertul e

aspru, iar cerul e neted. Razele de soare de pe cerul ăsta sunt ca niște șine în toate direcțiile. Și nu mai e nimic altceva pe lume. Pacea și claritatea date de acest pustiu sunt atât de mari, încât capul mi-e ca de sticlă. Și nu mai e război pe lume. Înlăuntrul meu nu mai e război. S-a terminat. Nu s-a potolit, nu s-a ascuns – s-a terminat. Pentru totdeauna. Înțeleg limpede.

Aud, văd, respir. Totul e limpede.

O să te iubesc, frate!

Mă întorc spre el, și e deja treaz, se uită la mine. Își pune mâinile bătătorite pe gâtul meu și strânge. Ce, mă omori, frate? Mă sugrumi? Nu pot să respir, dă-mi drumul! Scoate revolverul. Clic! Clic! Revolverul e gol. Apucă mai bine arma, își ia avânt. Te iubesc, fra...

V. Scădere și adunare

Orenburg – Aralsk

La intrarea în Orenburg, pământul a devenit aproape gol, și oamenii care pășeau pe el, la fel.

Stepa brună curgea de ambele părți ale șinelor – până la marginea orașului: ici-colo cu smocuri de colilie, ici-colo cu arbuști țepoși. Rarii copaci se înălțau singuratici. Și mai rare erau petele cenușii ale bălților sărate, bordate de pietre.

Pe acest pământ crăpat de uscat ce era și pe bolovanii de sare mergeau drumeți – rari și ei. Rămăseseră mult în urmă mulțimile de refugiați și diversitatea chipurilor, care se distingeau chiar și sub stratul de praf. Acum drumeții erau toți cu pomeții proeminenți și ochii oblici: oamenii stepei. Și toți erau aproape dezbrăcați: pe umerii lor costelivi atârnavă rochiile și halate, dar erau atât de zdrențuite, că abia le acopereau corpul. De departe, picioarele păreau încălțate, dar încălțările erau de fapt doar murdărie. Unii erau înfășurați în covoare și cuverturi. Odată, a trecut pe lângă eșalon un om îmbrăcat într-un butoi; sau mai degrabă a trecut un butoi – pe picioarele de om care se iveau din el, rotindu-și capul de om cu o căciulă de blană.

Deev i-a observat pentru prima dată pe oamenii stepei încă de la Samara: femei slabe, brunete, cu copii bruneți legați în spinare scotoceau prin gunoaie și se înșirau multe de-a lungul trotuarelor. Șeful gării se plângea cu voce tare: „Orașul a fost cotropit de o hoardă“. „Hordistele“ erau liniștite și tăcute, bărbați, nu se știe de ce, erau puțini printre ele. Fuseseră instalate în două adăposturi deschise în grabă – foste biserici –, dar refugiatele nu voiau să stea degeaba, se împrăștiu încă din zori prin oraș în căutare de agoniseli. S-au apropiat și de „ghirlandă“, dar Deev le-a gonit. Și iată că acum a ajuns în stepa lor natală.

Lui Deev nu-i plăcea stepa – nu era în ea nici frumusețe, nici mărinimie,

nici vreun alt folos pentru oameni. Și nu înțelegea cum se poate trăi printre nisipuri și colilii, în vânturi uscate și monotonia nesfârșită a deșertului. Singura bucurie era cerul înalt de deasupra capului. Dar numai cu cerul nu te sature.

Venea aici rar: aproape de Ural multe drumuri rămăseseră distruse după război, nu apucaseră să le repare. De altfel, se zvonea, chiar cei vinovați, bande din diverse tabere, încă se mai adăposteau în munți și trecători, ba și mai departe, până-n nisipurile de lângă Marea Caspică: nu era înțelept să rătăcești pe aceste meleaguri nepopulate. De aceea trenurile ajungeau rar la Orenburg, iar dincolo de Orenburg, chiar și mai rar.

Se spunea că aici foametea era mai rea ca pe Volga. Deev nu credea în zvonuri. Da, pe marginile drumurilor erau case pustii, înnegrite, cu ferestrele sparte. Da, străluceau albe ici-colo schelete de cai și cămile. Dar cine nu mai văzuse case părăsite și oase dezgolate?

Aceste stepe pustii erau zone de hotar. Aici, în aceste ținuturi de piatră galbenă, la răscrucea tuturor vânturilor, începea țara kârgâză. Capitala ei, Orenburg, se înălța în capătul de nord al vastului teritoriu, parcă din dorința de a fi mai aproape de pădurile verzi și Volga cea bogată și mai departe de pustiurile pline de saxauli.

Deev știa că denumirile gărilor și ale haltelor – Oktiabrsk, Bolșie Kliuci și Krasnii Gorodok, familiare ochiului – se vor transforma foarte curând în cuvinte turcești de neînțeles. Chiar și gările vor fi rare și mici, iar orașele de pe drum, îngrozitor de prăfuite. Cu mâncarea va fi prost, cu combustibilul și mai prost (deși s-ar fi părut că mai rău nu se poate). După multe zile de drum, stepele vor deveni golașe și se vor transforma în deșert, iar orizontul se va scâlda într-un albastru profund și, pe măsură ce te apropii, se va prefăce în Marea Aral – eșalonul va pătrunde în mult visatul Turkestan. Și peste multe alte zile, după ce va lăsa în urmă deșertul și munții din jur, „ghirlanda“ va ajunge pe meleagurile veșnic verzi ale belșugului de pâine și de struguri, fructele-minune.

După multe zile – când o să fie asta? Deev nu avea multe zile. Pierduse deja treisprezece bolnavi. Vreo zece dintre cei umflați între timp se dezumflaseră, ca înțepați cu un ac, și nu se mai ridicau din pat – fuseseră mutați în infirmerie.

Ceilalți copii păreau a se bucura că au un acoperiș deasupra capului și mâncare tot timpul, dar săptămânile de târât pe șine îi istoviseră pe toți – glasurile din vagoanele de pasageri începuseră să răsunе mai tare, mai furioase, începuseră să fie mai multe certuri și înjurături, ba chiar se iscase o încăierare în toată puterea cuvântului, până la nasuri sparte și păr smuls, și Belaia fusese gata să-i dea jos pe vinovați în prima haltă. Felcerului îi dispăruseră din geamantan seringile și nu fuseseră găsite nici în timpul inspecțiilor regulate ale comisarului. Le-a descoperit una dintre surori într-o noapte, în pantofi. La ușa lui Deev apărea aproape în fiecare noapte câte un bilet fixat cu o bucățică de cărămidă – una dintre poreclele lui necuviincioase; au găsit restul cărămizii după căutări îndelungate, dar n-au reușit să afle cine era autorul.

Obosiseră și surorile. Deev se uita la femei și observa cum li se lăsau ochii și obrajii, cum li se adânceau ridurile. Nu auzise o singură plângere pe drum, dar chipurile boțite și privirile triste vorbeau de la sine. Numai Fatimei îi pria drumul: de la lipsa hranei, trăsăturile ei rotunde se topiseră și deveniseră mai prelungi, iar ochii parcă se făcuseră mai întunecați și mai mari, ridurile fine îi conturau blând pomeții, gâtul îi devenise mai subțire – femeia asta parcă întinerea de griji și nopți nedormite.

Iar Belaia era aceeași. Pe ea n-o dovedeau nici întârzierile lungi (lui Deev îi venea să dea buzna în cabină și să-l zgâlțâie de piept pe mecanic ca să nu încetinească), nici discuțiile nesfârșite cu puștii înnebuniți de plictiseală (Deev i-ar fi plesnit peste ceafă pe năzdrăvani și gata), nici priciurile din infirmerie, care se goleau cu fiecare zi care trecea. Pe Belaia somnul o cuprindea repede seara și dormea adânc și liniștit noaptea. În fiecare dimineață își pieptăna buclele care deveniseră grele de nespălare. Își mânca toată porția, mestecând îndelung și temeinic. Și până și ghetetele – bocancii mai mari decât măsura ei, cu botul pătrat – și le curăța în fiecare zi.

— De ce nu mai mâncați? îl întreba cu asprime pe Deev. Și-așa arătați ca o sperietoare de ciori de slab ce sunteți!

Cum să-i explice acestei femei de fier că organismul lui încetase să mai aibă nevoie de hrană? De mult renunțase la somn, iar acum și la hrană, și era foarte bine.

— Dacă vă încăpățânați, îi ordon felcerului să vă hrănească cu forța, ca

pe bolnavi. Cât sunteți la comanda eșalonului, e obligația dumneavoastră să mâncați și să nu vă îmbolnăviți.

Deev bătea conștiincios cu dinții în cană, prefăcându-se că soarbe; supa nemâncată o băga pe furiș sub sofa, pentru Zagreika.

— Și de ce nu vă mai bărbieriți? Vă ordon să vă veniți în fire și să vă puneți la punct înfățișarea.

Deev nu avea nimic împotriva bărbieritului, dar se dezvățase: începuseră să-i tremure mâinile. Tremuratură asta prostesc îi apărea din când în când, și de câteva ori se rănisese la obraz cu briciul. Se temea să nu-și taie cumva gâtul, și lăsase bărbieritul pentru vremuri mai bune. Îi era rușine să recunoască asta.

Nici nu era nevoie să recunoască însă. Belaia i-a privit atent obrajii căzuți, cu urme de tăieturi și barba rară de deasupra – și i-a ordonat să-i dea ei briciul.

— Vă ajut.

Părea că nu vorbise comisarul, ci o altă femeie, cu inimă.

Deev a dat din cap, refuzând, dar ea deja pusese mâna pe bocceaua cu lucruri și scosese briciul de pe fundul ei.

— Așa, stați jos!

L-a așezat cu de-a sila pe taburet, l-a întors spre lumină ținându-l de bărbie, și a pornit să-i răcăie fața: fără săpun, trecându-i lama subțire peste obraji.

— Nu trebuie să vă lăsați, a zis ea tăios, sfredelindu-l cu privirea, parc-ați fi un țânc. Dacă vă înmuiați, ne trageți pe toți după dumneavoastră. După Samarkand, n-aveți decât să vă îmbățați, să o luați razna, dacă vreți. Dar cât suntem pe drum, să nu îndrăzniți!

Degetele comisarului sunt tari, reci, iar briciul e ascuțit, subțire cât firul de păr – nu trebuie nici să ofteze, nici să tresară.

— Ați crezut că cel mai greu e să faceți rost de provizii mai hrănitoare și de cărbune mai mult? Lama se mișcă larg pe obraz, fâșâind atât de zgomotos, de-ai fi zis că nu taie o barbă, ci o iarbă deasă. Ei bine, nu! Să rămâi în toate mințile când încep pierderile, asta e greu. Să nu te piși pe tine și să nu te văicărești, și să nu-i lași nici pe alții. Aici e încercată faimoasa dumneavoastră milă! Bunătatea are nevoie de curaj. Are nevoie de o spinare

mai puternică și de dinți mai ascuțiți, altfel nu e bunătate, ci slăbiciune. Să-l luați de pe șine pe băiețelul fără adăpost a fost slăbiciune. Să nu dormiți și să nu mâncați, să vă neglijați e slăbiciune. Și să vărsați lacrimi pentru fiecare copil pierdut e tot slăbiciune. Să zâmbiți în loc să plângeți și să-i duceți mai departe pe ceilalți copii – asta e bunătate.

I-ar fi răspuns, dar dacă nu nimerea momentul, se putea trezi fără jumătate de ureche.

— Ați luat din Povolgia cinci sute de copii, socotind și bolnavii. Dacă ajungeți cu două treimi, o să fiți un erou. Asta o să fie bunătate adevărată – dusă până la capăt. Două treimi e mai mult decât jumătate. Două treimi e foarte mult.

„Care două treimi?!“ îi venea lui să țipe. Ce bunătate cu susu-n jos e asta a ta? O să ajung cu toți! Cu toți cei care au rămas.

— Să pierzi o treime de eşalon e un preț rezonabil. Îl plătesc toți cei care îi evacuează pe copii.

Preț?!

— O să-l plătiți și dumneavoastră. Mai avem înaintea o jumătate bună de drum, dar nu prin păduri și orașe cunoscute, ci prin stepe și deșerturi străine. N-o să-i puteți salva pe toți. Dar să salvați două treimi, da.

Deodată i-a venit să fugă din compartiment, s-o găsească pe Fatima și să se arunce în genunchi în fața ei – s-o cuprindă cu brațele, să-și îngroape fața în trupul moale de femeie... Da' de unde! Capul îi era între degetele de fier ale comisarului, sub mișcările lamei de oțel.

— În Povolgia flămânzesc nouă milioane de copii. Dacă salvăm șase e puțin?

Și restul de trei milioane?!

— Salvăm șase milioane de copii – și peste douăzeci de ani ei se vor înmulți, vor fi de câteva ori mai mulți. Așa supraviețuiesc țările, Deev. Așa merge lumea înainte. Înțelegeți asta, înțelegeți cu adevărat și acceptați. Și încetați să vă sinucideți.

Terminând bărbieritul, Belaia șterge firele de păr de pe lamă și o pune la loc în prăsele.

Nemaiavând putere s-o asculte, Deev închide ochii. În aceeași clipă, îi ia foc obrazul și capul îi zboară pe spate și într-o parte, gata să-i rupă gâtul, de

la palma zdravă dată de comisar.

— O să vă bărbieresc în fiecare dimineață, spune Belaia ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Dacă e nevoie, o să vă plesnesc peste față ca să vă veniți în simțiri. Cu asta pot să vă ajut. Cu restul va trebui să vă descurcați singur.

*

La Orenburg au fost trași pe o linie moartă, iar locomotiva a fost dusă în depou pentru revizie: podul peste râul Donguz, la douăzeci de verste de oraș, era avariat în urma unei explozii, și „ghirlanda“ trebuia să aștepte repararea lui. Podul nu era grav afectat, doar șinele se îndoiseră, dar Deev aștepta deja de două zile să se pună unele noi, și nu mai avea răbdare. Orașul era ocupat cu prinderea vinovaților pentru cele întâmplate: banda lui Iablocinik.

„Iablociniștii“, cum îi numeau localnicii, apăreau în rapoartele CEKA guberniale ca inițiatori ai răzcoalelor pentru grâne și încăierărilor armate pentru basamac. În anul 1923, o mare parte a regiunii Orenburg era măturată de bandele căzăcești, de cete de țărani iuți ca fulgerul și de alți aliați ai generalului Dutov, care cu câțiva ani în urmă încă mai stăpânea gubernia. Generalul fugise în China și se ascunsese, nutrind planuri îndrăznețe, dar n-a apucat să-și îndeplinească promisiunea de a „veni să-și dea sufletul pe pământ rusesc“ – a murit de un glonț cekist tras direct în față, chiar în inima cetății chinezești care-l adăpostea. Rămășițele unei armate cândva uriașe încă mai rățăceau însă prin ținuturile pustii de la Uralul de Sud până la Marea Caspică, de la Marea Caspică până la Marea Aral – uneori dispăreau luni întregi, aparent migrând în Tian-Șan, apoi apăreau din nou. Se spunea că iablociniștii sunt întreținuți chiar de Burebei, dar nu se știa sigur – bandiții nu puteau fi prinși; fie o stea norocoasă îi apăra de prigoană și capturare, fie populația locală, lipsită de minte, se milostivea de ei și-i acoperea.

Rarele acțiuni ale „iablociniștilor“ erau îndrăznețe și lipsite de sens, sau mai degrabă aveau un singur sens: să facă rău. Chiar și acum, incendiaseră un vagon de pește sărat care mergea de la Marea Aral spre centru. Nu-i dăduseră foc în deșert, nici pe porțiunea lungă dintre halte, unde acest

incendiu ar fi fost văzut doar de vulturii de pe cer și de vulpile stepei, ci la două verste de capitala Orenburg, de unde până la dealurile de pe malul Volgăi mai era doar o aruncătură de băț. Și ca mecanicii să nu apuce să ducă vagonul în flăcări până în oraș și acolo să-l stingă, bandiții stricaseră podul – cu un singur baton de dinamită stricaseră singura șină și lăsaseră vagonul și locomotiva să ardă înainte de pod. Nu i-au omorât pe mecanici: i-au legat zdravăn și le-au pus călușuri în gură – carcase de pești sărați. I-au împușcat în palmele ambelor mâini, ca să nu mai conducă trenuri de aici înainte. Apoi s-au pierdut în stepă.

Șederea forțată îl chinuia pe Deev mai tare ca o durere de măsea. Rătăcea prin oraș, irosindu-se în căutări neîntrerupte: orice provizii și orice combustibil, medicamente, lumânări sau săpun. În van: depozitele orașului erau la fel de pustii și de prăfuite ca și străzile lui.

În schimb, în mod neașteptat, a făcut rost de perne pentru bolnavi. De fapt, a făcut rost de o manufactură: a cerut de la CEKA locală niște flamuri din catifea groasă confiscate cândva de la cazacii albi, iar sora-croitoreasă a cusut din ele pernuțe moi. Le-au umplut cu puf de trestie și au început să le pună bolnavilor sub vertebrele ieșite în afară și sub șale, ca să le fie mai comod pe priciurile tari. Șnururile aurii și franjurii de pe steaguri le-au scos și le-au dus în camera lui Memelea: cine știe când vor folosi.

Și au mai avut un succes la Orenburg: baia. Deev întreba de ea în fiecare oraș și în fiecare instituție, deja nemaisperând s-o găsească; a întrebat și aici. Și deodată – „vă dăm și baie“. Sauna garnizoanei și cea orășenească stăteau reci în vremurile acelea, dar cea de la închisoare tocmai fusese încălzită: o încălzeau o dată pe lună, și, spre norocul lui Deev, se întâmpla să fie tocmai atunci. Bruma de căldură rămasă după arestați le ajungea. Săpun nu era, dar directorul închisorii le-a dat mărinimos un borcan de leșie – copiii și-o întindeau pe corp cu mănunchiuri de iarbă uscată, culeasă de pe drum, apoi se clăteau. Primii au fost spălați cei mici, ei au apucat apă fierbinte; apoi copiii mai mari, căroră le-a rămas doar apă caldută. Pentru drumul la baie și înapoi închisoarea le-a trimis o sută de papuci cu talpa de lemn de la deținuți, și Deev cu surorile au mers toată noaptea la baie și înapoi, pe rând, în cinci schimburi – echipându-i și însoțindu-i pe copii la spălat.

În a treia zi de ședere, Deev era gata să se ducă el însuși să repare nenorocitul de pod, numai să pună capăt acelei întreruperi prelungite și să-și vadă de drum. N-a fost nevoie: podul fusese reparat. Un detașament de miliție cu o grupă de voluntari se întorsese deja din expediția în stepă, fără să fi prins banda „iablociniștilor”; viața orașului a intrat în matca ei, și funcționarea gării la fel.

Le-au promis că vor lăsa „ghirlanda” să plece până la amiază. La depou, locomotiva era deja încălzită și pregătită să fie atașată la tren, dar de la direcția de transporturi a venit ordin să se aștepte controlul. Semn bun: garnitura era inspectată chiar înainte de plecare. Belaia și Memelea au dat fuga la punctul de aprovizionare după leurdă și rubarbă (mâncare nu era deloc la acest punct, dar ierburi adunate din stepă erau din belșug, și li se promisese că li se va da din recoltă și copiilor), iar Deev a rămas în tren să-l aștepte pe inspector.

Acesta era un bașkir uscățiv cu pomeți ascuțiți și vorbind o rusă perfectă, în care se distingeau intonațiile cântate ale locuitorilor de pe Volga. Pe toată fața avea niște cicatrici scurte ciudate – parcă-i sfâșiasse cineva chipul cu ghearele, dar nu până la capăt. Lui Deev i se povestise cândva despre astfel de semne – se spunea că le lăsa pe fața victimelor un hatman siberian în timp ce le tortura personal – dar nu crezuse această istorie. Iată că ar fi trebuit.

De obicei, inspectorii începeau de la capul garniturii. Sfârtecatul, nu: a pornit de la coadă și a ajuns direct în infirmerie, în tăcerea bolnavilor care zăceau pe priciuri. Alți controlori de multe ori nu știau cum să iasă mai repede din infirmerie, înțelegând de la prima privire că n-au ce controla între pereții goi și priciurile goale; multora li se umpleau ochii de lacrimi și își întorceau privirile de la bolnavi. Sfârtecatul, nu: mergea încet printre lavițe, ținând cu privirea fiecare colț și fiecare copil. Deev mergea în urma lui și nu vedea fața inspectorului, și abia la ieșirea din vagon a observat că în ultimele câteva minute devenise cenușie și înghețată. Cicatricile albe ieșeau în evidență pe această față cenușie, ca o promoroacă groasă pe un geam.

— Mor? a întrebat el, oprindu-se pe platforma vagonului.

Deev a dat afirmativ din cap.

— Mulți?

El a dat iar din cap.

Au mers mai departe. Prin vagoanele de pasageri au mers și mai încet. Sfârtecatul era meticolos până la exasperare. A cercetat fiecare laviță fără să se grăbească – și sus, unde locatarul desculț stătea întins sau se ghemuise speriat într-un colț, și jos. Urcându-se pe priciurile de jos, ajungea sub tavan, aproape lovindu-se cu creștetul de el, și se uita în cele de sus. Cerceta latrinele. Dădea la o parte perdelele care înconjurau lavițele surorilor și se uita fără nici o stânjeneală la obiectele de lenjerie intimă puse la uscat. S-a uitat în cotețele păsărilor. A atins steagul atârnat pe peretele vagonului de comandă și chiar l-a ridicat să se uite sub el. Totul fără nici o întrebare și fără nici o privire la comandantul eșalonului.

Fața mutilată a inspectorului devenea tot mai severă de la un vagon la altul. Deev ghicea pricina acestei neașteptate întunecări: „ghirlanda“ era primul tren cu evacuați de pe calea ferată spre Turkestan, și controlorii, obișnuiți să aibă de-a face cu grâne sau arme, erau nedumeriți la vederea sutelor de copii emaciați. Simțitori.

— De ce nu aveți pază? a întrebat Sfârtecatul după ce trecuseră prin toate vagoanele și săreau jos la capătul garniturii.

Deev nu-și pusese niciodată această întrebare, și nici un controlor nu-l întrebase vreodată așa ceva.

— Păi ce-i de furat din eșalonul nostru? a ridicat el din umeri. Păduchi?

— Priciurile sunt de lemn – dacă le spargi, îți ajung lemnele pentru mai multe sute de verste. Asta o dată. Doi: găinile sunt cel puțin vreo cincisprezece. Sfârtecatul vorbea încet și egal, de parcă număra stelele de pe cer. Trei: cămășile sunt de pânză, puțin purtate, cinci sute de bucăți. Mai departe numără singur.

— Cine ar ridica mâna să spargă lavițele de sub niște copii flămânzi ca să facă rost de lemne?!

— Întreabă-l pe hatmanul Iablocinik când o să-ți împuște mecanicii și apoi o să-i lege în pielea goală ca să-i lase la vreun selsoviet ca pe un vraf de lemne. Vorbitorul rămânea calm și rostea cuvintele rar, doar sub ochiul drept i se zbătea o vinișoară movulie. Sau întreabă-l pe Bure-bei, dincolo de Aral, când o să te arunce împreună cu comisarul într-un puț de piatră și o să

înceapă să toarne peste voi acid clorhidric.

— Ia, ia, nu mă amenința! s-a aprins Deev (în ultima vreme îi sărea țandăra pe loc, numai să-i dai un motiv). Mi-e destul greu și fără tine. Înșiri aici toate amenințările astea...

— Nu sunt amenințări, ci rapoarte ale CEKA Turkestan pe ultimele două săptămâni. La voi, acolo, în nord, războiul s-a terminat. În Turkestan însă, nici vorbă.

— Eșalonul ăsta partidul l-a trimis la Samarkand! El vede totul mai bine ca tine!

— De la Kazan, firește, se vede mai bine.

— Și ce-ai vrea, să iau copiii și să-i duc înapoi pe Volga?

Deev își imagina cum îl pocnește pe Sfârtecat cu pumnul în burta suptă, strânsă cu centura roșie a uniformei, și acesta se îndoaie de șale, holbându-și ochii buimac.

— Dacă ar fi după mine, da.

— Păi o să moară de foame acolo!

— Oricum îți mor – pe drum!

Aici nu mai avea ce să zică: inspectorul îi dăduse el o lovitură sub centură. Și a continuat cu încăpățănare să-l împungă cu reproșuri pe Deev, ca o ciocănitore.

— De ce-i aduci aici, în ghearele hatmanilor și basmacilor²² încă neînvinși? O să-și petreacă iarna la orfelinat, apoi o să înceapă să rățăcească fără nici o nădejde prin Turkestan, nimerind în calea gloanțelor. Cât se trage, ăsta nu-i un loc pentru copii.

²². Mișcarea basmacilor (*Basmacestvo*) a fost o revoltă a popoarelor musulmane din Turkestan între 1916 și 1931 împotriva dominației exercitate de Imperiul Rus și apoi de Rusia Sovietică.

Atunci unde e locul lor? În mulțimea de refugiați și cerșetori care merg pe jos spre Moscova? În bazarele de pe marginea drumurilor, unde să vândă frunze și carne de cățel? În pământ, în spatele gării din Buzuluk?

— Eu nu dau din gură degeaba, a continuat Sfârtecatul, pierzându-și treptat calmul. Știi câți copii fără adăpost sunt adunați pe-aici cu gloanțe în țeastă și cu burțile hăcuite? Zboară spre Turkestanul ăsta ca muștele la miere, din toată Rusia. După pâine și după struguri, fructele-minune, fie ele

de trei ori blestamate! Și mor aici – tot ca muștele! Habar n-au că până la pâine și struguri mai trebuie să străbată prin stepă și deșert încă o mie cinci sute de verste! Cicatricile de pe fruntea Sfârtecatului se mișcau împreună cu mușchii feței, părând vii. Știi că unii sunt tăiați pentru carne? Cel mai des li se iau coapsele și gambele, mai rar, măruntaiele. Fiindcă și aici e foamete. Uite unde ți-ai adus copiii – la război și la foamete!

Deev și-a dat seama că acum vrea să-și lovească interlocutorul nu în burtă, și nici în piept, ci drept peste buzele care se mișcau întruna.

— Bucătăria de campanie nu vrei s-o vezi? l-a întrebat, întorcându-se cu spatele. Sau ne luăm rămas-bun?

Celălalt a scuturat din bărbie: vreau.

Deev a băgat cheia în lacăt și a împins cu sete ușa bucătăriei, cât pe ce s-o scoată din balamale – ușa s-a dat în lături cu un scârțâit, dând la iveală spațiul din interior.

Dar acolo nu erau oale și cratițe, și nici saci cu provizii. Picioare subțiri și burți umflate pătate de noroi, abia acoperite cu zdrențe, asta era: vagonul era plin până la refuz de copii necunoscuți.

Vreo douăzeci, poate treizeci de copilandri se înghesuiau în bucătărie, înconjurați din toate părțile de lăzi și găleți. Orbiți de lumina neașteptată, prichindeii au încremenit așa cum erau: unul cu mâna băgată în sacul cu crupe, altul sorbind apă dintr-o cană, altul cu fața mânjită de tărâte și cu gura plină de aceleași tărâte. Coșul cuptorului, care de obicei ieșea prin ferestruica acoperișului, se prăbușise pe jos – pesemne prin acea ferestruică intraseră copiii în vagon. Mirosea puternic a corpuri nespălate și surogat de tutun.

— Ce, ai musafiri?

Inspectorul a fost primul care și-a recăpătat graiul.

— Vă salutăm, a răsunat răgușit din adâncul bucătăriei.

Erau printre oaspeți și băieți mai mari, de vreo opt sau zece ani. Erau și mai mici, de trei-patru. Unul deja reușise, după ceva trudă, să-și pună un castron în cap, pe post de coif. Altuia îi ieșea din gură o legătură nemestecată dintr-o iarbă pe care de obicei Memelea o pune în chisel.

Toți se uitau la Deev, așteptând răspuns. Și Sfârtecatul la fel.

Din mâinile murdare ale cuiva s-au revărsat cu un foșnet grăunțe de ovăz

pe podeaua de scânduri.

S-au împrăștiat, apoi s-a făcut liniște.

Trebuia să spună ceva – acum.

— Sunt copiii eşalonului, a zis Deev. Ai mei.

— Ia mai scutește-mă! a dat Sfârtecatul din mână. Dă-i jos imediat, îi trimitem cu primul tren la Buzuluk, la orfelinat.

Deev văzuse acel orfelinat cu câteva zile în urmă: o cocioabă cu acoperişul găurit şi obloanele făcute lemne de foc. În jurul cocioabei erau haite întregi de copii fără adăpost: ținându-se de mâini, răcneau *Internaționala* – ca să fie primiți înăuntru. Răcneau degeaba, înăuntru nu era loc.

— Îți spun că sunt ai mei, a repetat el insistent. Au ajutat la bucătărie, cât s-a dus bucatarul până la punctul de aprovizionare.

— Care „ai tăi”? Inspectorul încă încerca să-și păstreze calmul. Ai tăi sunt albi și curăței, ca pe sprânceană, iar ăștia sunt în zdrențe și put.

— Nu mi-au ajuns cămășile pentru toți.

Castronul-coif a căzut de pe năzdrăvan, zdrăngănind pe podeaua de lemn.

— În eşalon sunt cinci sute de copii, inclusiv aceștia, s-a încăpățânat Deev. Poți să verifici actele sau să-i numeri pe capete.

Dacă pacostea asta se apuca să-i numere, o încurca. Nou-veniții erau de două-trei ori mai mulți decât bolnavii pierduți.

— Păi singur ai spus că au mai murit din ei!

— A murit un singur copil din infirmerie, Senea-Ciuvașul.

— Păi singur ai spus că mai mulți!

— A murit un copil viu întreg – asta-i puțin, după părerea ta?

— Pe mine să nu mă iei de prost! s-a înfuriat Sfârtecatul. Ce, crezi că nu s în stare să deosebesc un golan de un copil al foametei?

— Ți-ai terminat inspecția?

Deev s-a uitat sever la copii și a tras ușa bucătăriei, ocrotindu-i de mânia controlorului.

De după ușa închisă nu se auzea nici respirație, nici murmur, parcă n-ar fi fost nimeni înăuntru.

— Pentru asemenea samavolnicie o să fii scos de la comanda trenului cât ai clipi, a șuiert Sfârtecatul, întorcându-se și pornind spre gară.

O să fie scos de la comandă și probabil și judecat. Abuz în misiune: dispunerea samavolnică de bunurile statului, adică de eşalon, fără aprobarea forurilor superioare. Folosirea inadecvată și chiar risipirea fondului de hrană (deși, unde-o fi fondul ăsta nu știe nici vântul, nici pământul)... Dar n-au decât să se întâmple toate astea – pe urmă, după Samarkand. Acum, numai de-ar ieși din oraș în stepa nesfârșită a Orenburgului, unde să nu-i mai ajungă nici un ordin telegrafic și nici o depeșă. Numai de i-ar duce pe copii până la destinație.

— Dă drumul eşalonului! a strigat Deev, alergând după Sfârtecat. N-ai decât să-mi faci și o sută de reclamații, dar mai întâi dă-i drumul! Lasă-ne să plecăm!

Celălalt mergea cu pași mărunți, ca un gândac, îndoindu-și pe jumătate picioarele slăbănoage și trecându-și-le repede peste traverse. Mapa cu hârtii și ștampile îi juca la brâu, lovindu-i soldul. Ah, de-ar pune mâna pe ea, să scoată foaia de drum și să-i pună ștampila necesară!

— Crezi că numai aici, la tine, mor copii? striga Deev în spinarea sfrijită a inspectorului, urmărindu-l peste șine, dar nereușind să-l ajungă (mai aleargă și repede, parazitul!). Numai la tine sunt vânduți, cumpărați, lăsați prin gări? Am bătut toată țara, de la Ural la Piter – peste tot e așa! În zilele noastre nu e loc pentru copii – nicăieri!

Au traversat șinele, au trecut pe lângă clădirea gării și au ajuns în orașelul din jurul gării – niște căsuțe din piatră care se înșirau rare de-a lungul căii ferate.

— Pentru că peste tot e război!

Deev își ajunsese deja agilul interlocutor și acum pășea alături de el, gâfâind și încercând să se uite în ochii înguști ai bașkirului, dar inspectorul își ferea privirea înapoi și alerga, alerga printre construcții ca o fiară scăpată din cușcă. Peste tot oamenii se ucid între ei, mai abtâr ca-n Războiul Civil! Trupele de rechiziționare de la oraș, pe țărani! Țăranii, pe comuniști! Comuniștii, pe culaci! Culacii, pe cekiști! Și cekiștii, pe bandiți albi! Iar bandiții, pe toți cei care le cad în mâini. Fiindcă au războiul în suflet! Nu în Turkestan, nu în Orenburg, în suflet. Pe lângă ei fluturau pereții de cărămidă ai depozitelor, ai depoului, ai unor clădiri de birouri... Ce rost are să ne luptăm acum unul cu altul, și copiii să moară între timp?

Obosind să alerge mărunț, a grăbit pasul și i-a tăiat calea Sfârtecatului. Acesta s-a proptit cu pieptul în pieptul lui Deev – pentru o clipă acesta i-a văzut fața roșie cu cicatricile de un alb strălucitor –, dar imediat s-a întors și a pornit mai departe. Fiu de cătea!

— Dar tu? a început Deev să răcnească din toți răunchii – și și-a dat seama deodată că mâna lui strânge revolverul, și nu în buzunar, căci deja îl scosese la lumină și-l agita în fugă; s-a silit să pună arma la loc și să-și strângă pumnii, ca să nu-i fie la îndemână. Uită-te la tine! Crezi că dacă-ți iei o mutră aspră și vorbești pe un ton scăzut nu se vede nimic? Se vede tot. Tu și acum te războiești, n-ai să încetezi. Ai războiul în tine. Și cum de lucrezi ca inspector, și nu la cekiști, să alergi cu revolverul într-o mână și mitraliera în cealaltă? Dinăștia tăcuți, ca tine, ies cei mai grozavi cekiști... Și împotriva cui lupți? Împotriva unor copii mici. Nu mie îmi pui acum bețe-n roată, ci copiilor!

Brusc, goana s-a oprit: Sfârtecatul a dat buzna într-una dintre căsuțe, care avea pe ea o pancartă într-o rână. Odată intrat, a tras grăbit zăvorul.

— Încetează cu războiul ăsta! Deev s-a oprit din fugă, opintindu-se în ușa trântită. Și ai încredere nu în mine, ci în cei care i-au trimis pe copii în Turkestan! Dacă i-au trimis cu trenul de evacuare, pe mii de verste, înseamnă că n-au avut altă cale să-i salveze. Ușa nu s-a deschis, și Deev a început s-o zgâlțâie, lovind-o cu umărul în pauzele dintre cuvinte. Asta înseamnă că nici eu n-am altă cale... decât să-i duc ... printre toți bandiții și basmacii tăi... la Samarkand! Ușa de lemn a tremurat și a început să joace în balamale, cedând. Înseamnă că nici tu n-ai altă cale... trebuie să mă ajuți, nu să te lupți cu mine... Ai încredere și ajută-mă!... Lasă trenul să plece!...

Ușa a trosnit și a tremurat – ivărul n-a mai rezistat.

— ...Atamanul ți-a sfâșiat fața, nu inima! a încheiat Deev, deja înăuntru.

Stătea gâfâind în biroul strâmt, împărțit în două de o draperie în culori urâte. Birouri și scaune se îngrămădeau la intrare, încărcate de dosare și teancuri de hârtii, iar în jumătatea de locuit se zărea latura unei sobe, și sub tavanul jos se uscau pe o frânghie niște haine – micuțe, de copil. Mirosea a ciorbă.

Sfârtecatul a tras grăbit draperia, dar Deev a apucat să observe și un lighean cu rufe puse la spălat, și două leagăne improvizate din niște

geamantane mari. Și doi copii mici, care cu o clipă înainte se târau pe un cojoc aruncat pe podea, iar acum încremeniseră, ținându-l pe oaspete cu ochii plini de lacrimi și gata să înceapă să urle.

Deev și-a dat seama că iar strânge în mână revolverul – ca să vezi unde era pericolul! – și iar și-a îndesat arma mai adânc în buzunar.

— Mama! a strigat unul dintre copii, întinzând brațele spre inspector.

Acesta a tras și mai mult de draperie, ascunzând de noul venit și căminul, și pe locatarii lui, dar copilul nu se potolea.

— Mama, a repetat insistent, târându-se pe sub draperie spre cizmele prăfuite ale inspectorului.

Sfârtecatul l-a ridicat pe băiețel în brațe, și acesta s-a sprijinit încrezător de postavul negru al tunicii sale, cuprinzându-l cu picioarele într-o mișcare familiară, exact deasupra centurii roșii cu cataramă.

— Lasă-i pe copii, a zis obosit Sfârtecatul, încercând să-și calmeze respirația precipitată de alergare. N-o să ajungi cu ei, o să-i pierzi pe drum.

— Sunt copiii eșalonului, a răspuns Deev la fel de obosit, calmându-și și el respirația, asemenea inspectorului. Ai mei.

De după draperie a ieșit un al doilea prichindel, doar un pic mai mare decât primul, și s-a proptit în Sfârtecat, apucându-l de piciorul subțire.

— O să-i duc până-n Samarkand, a spus Deev. Nu două treimi, și nu trei sferturi, ci pe toți.

Undeva, dincolo de fereastră, a șuierat nesfârșit o locomotivă. O fi fost a lui?

Fără să lase copilul din brațe, Sfârtecatul și-a pipăit mapa de la sold, a scos foaia necesară și i-a aplicat viguros o ștampilă.

Deev a luat foaia de drum. Ieșind, a atins neîndemânatic zăvorul rupt și a dat să se întoarcă spre gazdă cu un gest de scuză, dar aceasta a dat din mână: hai, pleacă!

— Hei! l-a strigat apoi pe geamul deschis.

Deev a întors capul.

Sfârtecatul stătea în cadrul ferestrei ca în rama unui tablou, ținând copilul la piept.

— Imediat ce ieși din oraș, la stația Donguz, e o unitate antiretragere, a zis el încet. Controlează toate trenurile. Pe copiii vagabonzi îi dau jos și-i

trimit înapoi la Buzuluk.

— Unitate antiretragere? a repetat Deev, nevenindu-i să creadă. Împotriva copiilor?

— Caută bandiți. Dar și copii, ca să nu rățăcească prin Turkestan și să moară pe drumuri. Așa a dat ordin comandantul frontului din Turkestan.

Două chipuri priveau pe fereastră: unul brun, cu pomeții proeminenți, cu riduri și cicatrici, și unul delicat, de copil.

Abia acum a observat Deev că părul copilului e auriu, iar ochii, de un albastru transparent.

A dat din cap cu recunoștință și a alergat la „ghirlandă“.

*

Pe intruși, Deev i-a ascuns pe al treilea rând de priciuri din vagonul fetelor. I-ar fi fost mai ușor să-i ascundă în infirmerie, unde erau multe priciuri libere, dar poftim de te înțelege cu felcerul! Cu surorile însă, ba chiar și cu fetele, era mai ușor. Le-a privit pe toate mai aspru ca de obicei și s-a răstit sever: să n-aud nici pâs! Și ele s-au potolit.

Intrușilor le-a spus: Dacă vreți să rămâneți în tren și să ajungeți în Turkestan, răbdați. Stați chiar sub tavan, cu mâinile și picioarele întinse, și țineți-vă nasul și gura – să nu se audă nici musca de la voi! Nu tușiți, nu strănutați, nu vă căutați de păduchi. Și de respirat să respirați cât mai puțin. Dacă e găsit unul, o să fiți dați jos din tren toți. Hai, la locurile voastre, mai repede! Copiii s-au răspândit pe priciuri și au dispărut de parcă nici n-ar fi fost. Numai mirosul de mahorcă ieftină rămăsese.

În bucătărie, Deev a făcut ordine cât a putut. A pus crupele vărsate înapoi în sac, a așezat vasele răsturnate pe rafturi și pe cuptor, a adunat grămadă ierburile împrăștiate pe jos. Așa l-au găsit bucătarul și comisarul când s-a întors – târându-se pe podeaua bucătăriei și scotocind prin colțuri.

— Am făcut o revizie, le-a explicat el, ridicându-se în picioare și scuturându-și praful de pe genunchi. Una extraordinară.

Belaia l-a privit ciudat, dar n-a spus nimic.

Prada ei și a lui Memelea era considerabilă – două brațe zdravene de usturoi sălbatic, uscat, pe care abia le aduseseră până la tren; mirosea atât de puternic, încât amândurora le dăduseră lacrimile cărându-l.

Deev a ordonat să se dea imediat usturoi copiilor – cu precizarea că trebuie să mestece temeinic și îndelung; curând „ghirlanda” s-a umplut de mirosul înțepător de usturoi, iar lacrimile șiroiau deja și pe fețele surorilor. Porția pentru vagonul fetelor a dus-o Deev însuși. Astfel a ieșit eșalonul din Orenburg, duhnind a usturoi cale de-o verstă și ducând într-unul dintre vagoane călători iliciți – vreo două duzini de copilași ascunși sub tavan, deasupra capetelor unor fete nedumerite...

Până la Donguz s-a târât vreme de-o oră – și în tot acest timp Deev a stat în compartimentul lui, ascultând sunetele de după ușa-armonică. Cum s-o oprească pe Belaia, dacă acesteia îi trece prin cap să iasă din compartiment și să se apuce să se plimbe prin tren, nu se gândise. Poate s-o întrebe ceva (ce?) sau să-i povestească ceva (ce?) – capul lui refuza cu îndârjire să născocească ceva. De altfel, nici nu se pricepea să joace teatru.

Când în compartimentul comisarului ceva a scârțâit vag, Deev a smucit ușa pliantă; dar Belaia doar se așeza mai bine pe sofa, răsfoind o carte – volumașul de Lermontov, împrumutat din vagonul de pasageri; el și-a plecat ochii stânjenit și a închis ușa. Iar când, un minut mai târziu, ceva a scârțâit iar, a smucit iar ușa.

— Ce-i cu dumneavoastră? n-a mai răbdat comisarul.

— Bărbierește-mă, i-a cerut el primul lucru care i-a venit în minte.

Dincolo de ferestre plutea infinit pământul cenușiu, abia acoperit de ierburi uscate – nici tu cărări bătute, nici tu case, nici vreun alt semn al gării care se apropia.

— Dar v-am bărbierit azi-dimineață.

— Mai bărbierește-mă o dată.

Ea a lăsat cartea deoparte, s-a ridicat și a trecut în jumătatea lui. L-a privit cu atenție și severitate, ca pe un școlar.

— Ce s-a întâmplat, Deev?

Na, că te-ai dat de gol, prostule! Ai vrut să-i distragi atenția, și când colo, i-ai atras-o.

— Spuneți-mi numaidecât: ce s-a întâmplat?

Și îl ținutuește insistent, parcă străpungându-l cu privirea.

Trebuie să-i răspundă. Sau s-o întrebe el ceva. Sau să se uite nedumerit la ea. Ceva trebuie să facă imediat – ceva, orice!

În fereastră, stepa tremură și se leagănă în continuare.

— Dacă nu-mi spunei, atunci o să...

Deev ia între mâinile sale fața severă a comisarului, care atârna amenințător asupra lui, și o sărută pe buze.

Sărutul se întinde, se întinde la nesfârșit.

Și stepa galbenă de dincolo de fereastră se întinde la nesfârșit, până la orizont. Și cablurile se întind de-a lungul căii ferate, pe cerul albastru. Și șinele se întind, și se întinde pe ele pestrița „ghirlandă“, iar în urma ei, aburii albi ai locomotivei. Și timpul se întinde, se compune din secunde și minute...

Când, deodată, locomotiva se oprește: a ajuns în gară!

Pe geam se văd ochi oblici și lame de baionetă. Tropăie pași în vagonul de comandă. Unde-i comandantul eșalonului? Aici, aici sunt... Și sărutul s-a terminat.

Unitatea antiretragere constă în zece soldați. Fiecare are baionetă și cartușieră la brâu. Comandantul are bandulieră, iar la brâu, două revolve. Se uită la Deev ca la un infractor. Nu cumva aveți pasageri nepermiși la bord? Întreabă el. Deev doar clatină din cap: nu mai pierde vremea, du-te și verifică!

Pornesc prin tren, de la cap la coadă: în timp ce jumătate din detașament cercetează trenul pe dinăuntru, cealaltă jumătate își face de lucru pe-afară – merg pe șine, uitându-se sub pântecul vagoanelor, și se cațără pe acoperiș, băgându-și nasul în coșurile de fum și în trape.

În ultimii ani, unitățile antiretragere se ocupau deseori și de rechiziționări – pe vapoare luau de la populație pește și sare, din trenuri expropriau grâne, ajutând statul să procure cereale – Deev le văzuse. Operau în diferite moduri: unii cu răutate în suflet, de parcă n-ar fi depozitat oameni pașnici, ci bandiți, alții făcând tot felul de glume, vesel, parcă invitând pasagerii jefuiți să se distreze alături de ei.

Cei care veniseră acum la „ghirlandă“ erau aspri, precum comandantul lor. Și la fel de meticuloși ca inspectorul din Orenburg: nu doar se uitau în vagoane, ci numai că nu le adulmecau sau încercau cu limba – în toate cotloanele și crăpăturile. Pe al treilea nivel de priciuri se uitau atent, la toți pasagerii.

— Căutați oameni sau purici? nu s-a mai putut abține Deev când unul dintre soldați a dat la o parte cu baioneta o cârpă pentru spălarea latrinei, pusă la uscat.

Nici măcar nu s-au învrednicit să-i răspundă.

Am încurcat-o, s-a gândit el mohorât. O să-i găsească. O să-i găsească și o să-i dea jos, ca să-i trimită înapoi, și copiii o să se răspândească prin stepă, fără să aștepte expedierea. A avut dreptate inspectorul: n-o să ajungă cu ei la Samarkand, o să-i piardă. Nici cu ai lui, din eșalon, n-o să ajungă: o să-l apuce de păr, ca pe un răufăcător înrăit, și-o să-l trimită înapoi la Orenburg. Belaia o să ducă garnitura mai departe, iar el va fi trimis în închisoarea aceea în care ieri s-a spălat împreună cu copiii, să cucăie acolo în așteptarea sentinței de la Kazan. Eh, n-a apucat să străbată stepa: au prins „ghirlanda“ de coadă tocmai în ultimul minut.

Au trecut prin toate vagoanele de băieți, unul câte unul. Puștii se uitau curioși la soldați și la baionetele lor, fără nici o reținere: din ăștia nu mai văzuseră. Controlorii însă, dimpotrivă, se frecau la ochi, și cu cât înaintau, cu atât se frecau mai tare: duhoarea de usturoi ieșea prin toate crăpăturile.

În cele din urmă, au ajuns în vagonul fetelor.

Îndată ce au intrat, Deev și-a dat seama că fetele sunt de partea lui. Pentru că nu stăteau pe lavițe trăgând cu ochiul la intruși, riscând să trădeze secretul, ci se urcaseră istețe două câte două pe priciurile de sus și se așezaseră exact pe lavițele pe care se aflau aceștia. Îi ascundeau cu trupurile lor. Picioarele le atârnavă, iar cămășile erau desfășurate pe lavițe – dacă te uitai de jos, n-ai fi ghicit pentru nimic în lume că în spatele lor ar mai fi avut loc cineva.

Numai că soldații nu se uitau de jos, ci se urcau cu cizmele pe priciurile de la primul nivel, ajungând până la tavan și cercetând cu privirea rândul de sus, aproape băgându-și nasul în el.

Au inspectat un prici.

Al doilea prici.

Au ajuns la al treilea.

— De ce miroase a mahorcă în vagonul fetelor? s-a strâmbat comandantul.

A simțit-o, vulpoiul dracului! Până și prin duhoarea de usturoi.

Belaia a fremătat din nări, adulmecând, dar după fața ei nedumerită se vedea că nu simte mirosul. Nici Deev nu-l simțea, atât de puternic era cel de usturoi.

— Surorile mai fumează câteodată, a explicat el, cu privirea în podea.

Surorile – fosta croitoreasă și țărancă bașkiră – s-au holbat la el, strâmbându-și fețele zbârcite, dar s-au abținut. S-a holbat și Belaia.

Dar lui Deev nu-i ardea de ele. El știa că pe acest prici, chiar deasupra comandantului-vulpoi, stă acum, chircit la perete, un mic intrus. Și oricât ar flutura din gene Nastea Procuroarea și Djamal Slăbănoaga, care stăteau pe același prici, oricât și-ar legăna tălpile goale prin fața soldaților, acesta va fi prins. S-a uitat cu jale la Nastea și Djamal – pân-aici ne-a fost, fetelor! – și ele s-au uitat la el.

Și deodată, spre stupoarea tuturor, Procuroarea își boțeste fețișoara și începe să plângă. Plânge tare, de se aude în tot vagonul, și atât de ascuțit, că ți se înfundă urechile. Îi tremură buzele și i se întind pe tot chipul, gâtul în deschizătura cămășii îi tremură și el mărunț, iar mâinile – palmele aspre, cu unghiile roase până la carne – sunt încrucișate peste oasele claviculei. Se uită la soldații cu baionete nu cu frică, ci de-a dreptul cu groază – și plânge. Lacrimi mari cât boabele de mazăre îi tremură în ochi, dar nu se rostogolesc.

Deev e înmărmurit. N-o văzuse niciodată pe Procuroare nu numai plângând, dar nici măcar abătută. De aceea și primise această poreclă, fiindcă era băiețoasă din fire și curajoasă: înjura ca un birjar, se bătea. Pe piept, acolo unde își ținea acum mânuțele răsucite, avea un tatuaj: nu vreun desen cu sens misterios, ci două cuvinte clare: „Moarte procurorilor“.

Djamal Slăbănoaga se smiorcăie și ea. Și ea îi privește pe oaspeții înarmați ca pe Necuratul. Și-a strâns picioarele osoase, și-a cuprins genunchii cu brațele și plânge în hohote, gata să se sufoce – hohotele ies întrerupte, ca bătăile unui telegraf.

Numai că Deev n-a uitat că la urcarea în „ghirlandă“ de la Djamal confiscaseră nu un cuțit, ca de la mulți băieți, ci două. Și că povestea ei preferată, despre ea însăși, era cum jefuia femeile singure noaptea, pe străzi, împreună cu alți copii mai mari.

Începe să urle și Zoica Șerpoaica, pe priciul învecinat: ei lacrimile nu-i

tremură pe gene, ci îi curg șiroaie pe fața roșie de tulburare. Și Muhei Luxemburg îi curg lacrimile, chiar dacă nu la fel de abundent. Se jelește și Sonia Scorbut și Janka Buleandra, scoțând bule pe nas. Tasea Nu E Curvă plânge în surdină. Tprusia cea însărcinată hohotește încremenită în mijlocul culoarului, pe care-l blochează cu burta ei mare.

Acum plâng toate: toate cele o sută de guri tremură din buze și urlă la unison, și o sută de perechi de ochi varsă lacrimi pe cămăși. Vagonul răcnește, ca un uriaș cor scos din minți.

Soldații s-au speriat și s-au retras pe culoar. Sora-croitoreasă se crucește speriată, uitând de comandanți: Sfinte, sfinte, sfinte Dumnezeu! Sora-țărăncă e albă la față de nedumerire: ce-s astea, lacrimi de la usturoi? Până și Belaia privește buimăcită, nepricepând nimic.

Numai Deev e calm.

— N-ar trebui să vă fluturați baionetele și pistoalele prin fața copiilor, zice el grav, uitându-se la comandant.

Acesta pare a-și fi dat seama și singur – le face semn alor săi: haideți mai repede! Cu fețe furioase și vinovate, soldații grăbesc pasul pe culoar, printre plânsete și gemete, abia mai uitându-se în despărțituri și împiedicându-se în resturile de covoare ținute de podea. Belaia merge alături de ei, uitându-se perplexă la fetele care plâng și aruncând priviri bănuitoare spre surori.

Deev iese ultimul din vagon. Și tare ar vrea să se întoarcă spre fete, să le zâmbească sau măcar să le privească cu recunoștință – dar nu se poate, inspecția încă nu s-a încheiat. Trage după el ușa vagonului și privește pe furiș pe gemulețul dincolo de care bocitoarele continuă să hohotească.

*

Îndată ce ultimul soldat a sărit din vagonul-infirmerie pe pământ, Deev i-a făcut semn cu mâna mecanicului din cabină: dă-i drumul!

Și locomotiva deja se urnește, lovindu-și tampoanele. Roțile alunecă pe șine, făcând primul cot. Clădirea mică a gării se ondulează și rămâne încet în urmă, baionetele soldaților se leagănă haotic. Oare chiar vor reuși să plece? Oare vor pătrunde acum în nesfârșita stepă a Orenburgului, unde n-o să-i mai ajungă nici controlorii cu puști, nici depeșele cu ordine?

Bine-ar fi! Dar soldații nici nu apucaseră să ajungă în gară, că Belaia a

dat buzna în vagonul fetelor. Iar când Deev, cu o întârziere de numai o clipă, a zburat în urma ei, deja era cățărata pe priciurile de jos și se uita cercetător în cele de sus.

Fetele încă mai scânceau, liniștindu-se după plânsetele colective, dar știa că pe ea n-o pot păcăli cu trucuri ieftine. Așa că s-au dat la o parte supuse și au coborât, dezvăluind privirilor comisarului pe intrușii speriați.

Un intrus. Al doilea. Al treilea...

— Deev, opriți trenul!

— Nici nu mă gândesc.

Exact o secundă a stat Belaia pe gânduri încotro să alerge: afară din „ghirlandă“, în Donnguzul care era încă aproape, unde așteptau și telegraful, și soldații din unitatea antiretragere, sau în capătul eșalonului, la locomotivă, ca să ordone personal oprirea.

Exact o secundă s-a gândit și Deev la același lucru. A hotărât ca, dacă Belaia sare din tren, să nu aștepte. Să se ducă pe capul mecanicului și, fie răstindu-se la el, fie chiar amenințându-l cu revolverul, să-l oblige să accelereze până la limită. Să fugă, să fugă până nu se mai văd – căutați-ne pe urmă în stepă!

A înțeles și comisarul, sau poate a citit ceva în ochii lui, așa că a pornit nu înapoi, spre gară, ci înainte, prin vagoane, spre locomotivă.

Deev, după ea.

Au zburat pe coridoare, îmbrâncindu-i pe copiii nimeriți în cale, ba chiar și pe surori. Strigând scuze, abia auzite în zarva iscată. Împiedicându-se și sprijinindu-se de priciuri, care se clătinau, amenințând să-i lovească. Ușile se trânteau după ei, ca niște aripi de pasăre.

Un vagon de pasageri. Al doilea. Al treilea...

În vagonul de comandă, Deev și-a încordat mușchii, alergând și mai repede, și-a aruncat mâinile în față și le-a încleștat pe trupul comisarului, care continua să fugă.

Belaia s-a împotrivit și s-a zbatut în strânsoarea lui, încercând să se elibereze, dar a lipit-o de el și a tras-o în compartiment. A tras-o mult timp: Belaia se agăța de tocul ușii, de ușa care se tot mișca – iar el o trăgea furios, smucind-o la dreapta și la stânga, ca s-o smulgă din prag. Într-un târziu a reușit, s-a trântit pe sofa, trântind-o și pe femeie alături.

Nu și-a luat mâinile de pe ea, ținându-le strâns în jurul centurii comisarului. Haț! acum nu mai cuprindeau numai centura, ci și coatele, ca să nu se mai poată apuca de tot ce nimerea. Au stat așa câteva clipe, strâns lipiți și repetând fiecare curbele trupului celuilalt: spinarea ei, pe pieptul lui. Fața lui Deev era îngropată în buclele grele ale comisarului. Iar ea stătea o clipă nemișcată, apoi iar încerca să se smulgă... Și iar... Și iar. Părea că în mâinile lui Deev se zbate o imensă inimă sălbatică.

Mușchii îl dureau și îi tresăreau ca după o muncă grea. Dar pesemne obosise și Belaia, zbaterile au devenit mai slabe și s-au potolit, s-au potolit... Apoi nu s-a mai smucit – a rămas culcată, așteptând.

Și Deev a rămas culcat, așteptând. Timpul lucra în favoarea lui: cu fiecare bătaie a roților și cu fiecare înaintare a vagonului se îndepărtau de baionetele soldaților. Cu fiecare respirație. Cu fiecare mișcare a corpului ei sau al lui.

Înțelegea asta și Belaia. Știa oare că următoarea gară e peste zeci de verste? Că posomorâta stepă de dincolo de ferestre se desfășura deja în voie, netulburată de nici un semn de viață omenească?

Vagonul s-a zgâlțâit la îmbinarea dintre șine, zăvorul a zăngănit, s-a deschis ușa. În oglindă s-a văzut o bucățică de cer albastru.

Foarte încet, Deev și-a slăbit strânsoarea, eliberându-și prizoniera.

— Și totuși o să raportez cele întâmplare, a spus Belaia. În gara următoare.

A tras-o spre el și, pentru prima dată, a îmbrățișat-o de-adevăratelea.

*

Totul s-a topit într-o singură, puternică fulgerare.

Ochi, sprâncene, buze.

Strălucirea pielii albe era aproape. Strălucirea cerului albastru – departe, sus.

Razele de soare pe buclele femeii, care la fiecare răsucire se împrăștiu în mii de scânteii.

Legănarea draperiilor de catifea. Legănarea pereților. Legănarea vagonului, a trenului, a lumii. Numai de n-ar cădea! Nu, n-o să cadă, dacă se ține strâns de ceea ce e lângă el.

De gât, de umeri, de mâini.

S-o fi oprit vagonul? Sau timpul s-a oprit? Nu te opri, te rog.

Și iar ne legănăm, un nou balans.

Aud roțile, aud șinele. Aud inima ta.

Totuși, ce-o fi fost asta? O gară?

Nu știu. Nici nu vreau să știu.

Obraz, tâmplă, ureche.

Ce, nu v-ați sărutat niciodată, Deev?

În oglinda de pe ușa compartimentului plutesc nori orbitor de albi.

Florile desenate pe tavan mi s-au părut mereu o prostie. Acum, nu. Sunt frumoase florile! Cum de n-am observat mai demult?

N-am observat nici că cerul pare mai strălucitor în oglindă, de te dor ochii. Nici că în bătaia roților poți desluși cuvinte – pe care vrei. Dacă vrei, roțile îți interzic: „nici-o-da-tă!... nici-o-da-tă!...” Sau, dacă vrei, îți promit: „tot-dea-u-na!... „tot-dea-u-na!...”

Ce-i cu mine, Belaia? Ce nebunie îmi pătrunde în cap și îmi țâșnește de pe limbă?

Sau poate nu e nebunie? Poate că de fapt cum vrem, așa învârtim lumea asta? Cum vrem, așa o înțelegem?

Da, au murit copii în eșalon, nu i-am ocrotit, n-am putut. Pot să mă gândesc că o să mai moară, mai des și mai mulți. Dar pot să mă gândesc și că de-acum n-o să mai moară, că de-acum au rămas cei mai viguroși. Pot oare să gândesc și astfel?

Da, n-o să reușesc să fiu un om bun – de orice m-aș apuca, nu-mi iese. Dau tot, îmi sfâșii măruntaiele, apuc cu dinții de fiecare misiune, și întâmpin piedici, și o duc până la capăt. Dar mă uit la cele săvârșite, și îmi îngheață inima: ce-am făcut... Pot hotărî că sunt prost și că sufletul meu e orb și ar fi fost mai bine să nu mă fi născut. Dar pot și să-mi zic că am făcut deja toate greșelile și că acum în sfârșit o să-mi iasă ceva bun. Pot oare să gândesc și astfel? Pot! Pot!

Ce ți-pă așa, acolo, departe, afară?

Bucuria mea ți-pă. Nici n-am știut că e atâta bucurie în mine.

Se pare că stăm, Deev.

Ba nu, gonim, gonim!

Nu, stăm.

Așa e, stăm. De ce stăm?

Pe fereastră – stepă, doar stepă. Se leagănă tufe de scaieți.

Iar pe sub fereastră pășește o siluetă micuță, în cămașă albă, legănându-se și ea.

Desculț, dezbrăcat – cine i-a dat voie să părăsească vagonul?!

Silueta cade în genunchi – pânză albă pe pământ –, își înfige mâinile în același pământ și se scutură bizar. Plânge?

Nu departe, încă una cade și ea la pământ.

Și încă una.

Spre ele aleargă surorile, țipând alarmate.

Ce-i cu ei, Belaia?

Deev, e nenorocire.

*

— E holeră, a spus felcerul.

Cinci copii, căzuți în patru labe lângă vagoane, vomitau pe pământ. Alți câțiva stăteau în apropiere cu fundul dezgolit.

— O să-ți spun sigur peste câteva ore. Dar, după toate semnele, asta e, holeră.

Adulții tocmai coborâseră din tren și se adunaseră lângă vagonul de comandă – așa cum erau, abia își aruncaseră pe umeri niște haine. Toți – și surorile, și Memelea, chiar și Belaia, stăteau cu privirile ațintite spre Bug.

— Unde suntem? l-a întrebat Deev pe mecanic. Mai e mult până la Ilețk?

Acesta oprise trenul cu un minut în urmă, ca să frece roțile cu nisip; nu apucase să pornească din nou – văzuse copiii revărsându-se din vagoane cu cămășile ridicate.

— Am trecut de mult de Ilețk, a dat el din umeri. Cu vreo douăzeci de verste deja. Am luat și apă, am primit și cărbuni acolo. Ce, ai dormit, tovarășe comandant?

Deev și-a netezit doar vârtejurile cu palma și și-a încheiat gulerul cămășii – până la gât, până la ultimul nasture.

Așadar, orașelul e mult în urmă. Dacă ar trimite un mesager pe jos acolo, numai drumul i-ar lua o zi întreagă. Și ce rost ar avea? Un curier nu poate să

ducă infirmeria în spinare, și nici să aducă o duzină de medici la eșalon.

Înainte lor nu mai sunt gări, ci halte: Ceașkan, Jinișke, Aldjan – numai denumirile astea și ai senzația că-ți scrâșnește nisipul între dinți. E mare lucru dacă-s locuite.

În jur, stepă: dealuri albite de sare și iarbă albită de soare.

— De ce medicamente e nevoie? l-a întrebat pe Bug.

— Bolnavii de holeră nu se tratează cu pastile, ci se îngrijesc. Multe lichide și o igienă corespunzătoare, asta-i toată rețeta. Bolnavii trebuie să bea ceaiuri tari, cu lămâie și zahăr, precum și apă sărată. Vagoanele trebuie spălate – cu săpun, până scârțâie, apoi dezinfectate cu piatră vânăta și oțet.

— Și dacă n-avem cu ce să-i îngrijim? Și nici să spălăm?

— De holeră netratată mor unul din doi. Dacă organismele sunt slăbite, doi din trei.

— Asta-i tot?

Privind orizonturile pustii, Deev a ridicat ochii spre cer: acolo plutea o pasăre mare, o acvilă sau poate o pajură.

— Tot.

— Și-atunci, ce stai? s-a răstit Deev. Comandă, felcere! Organizează ceva, ce-o fi! Până-ți pică din cer vitriol și lămâi...

Degeaba țipa la bătrân – din acesta ar fi ieșit un comandant excelent: calm și cumpănit, nu ca șeful eșalonului.

Mai întâi i-au scos pe copiii căzuți la pat din infirmerie: i-au instalat în vagonul de comandă, îngrămădindu-i câte doi-trei pe o laviță. Bolnavii n-au observat schimbarea, iar copiii mici au acceptat-o ușor: nou-veniții erau liniștiți și nu aveau nici o pretenție la lucrul cel mai de preț în acel vagon: atenția și dezmierdarea Fatimei.

Toți cei care dădeau semne de boală: vomă, fierbere a mațelor și diaree, erau trimiși neîntârziat la infirmerie. Erau puși pe priciurile de jos: bolnavii săreau tot timpul de la locurile lor, coborând în fugă din vagon ca să-și facă nevoile – ar fi fost cu neputință să tot urce și coboare. În fiecare prici de jos sânguinciosul Memelea a tăiat o gaură și sub fiecare astfel de gaură a presărat nisip și iarbă uscată, ca să fie mai ușor de strâns mizeria – felcerul se temea că în scurt timp bolnavii nu vor mai avea putere să fugă afară.

Aceștia deveneau cu fiecare oră mai mulți: nu dintr-un singur vagon, ci

din toate vagoanele de pasageri țâșneau afară „fugarii“. Nici nu putea fi vorba să se miște din loc: „fugarii“ erau împrăștiați în jurul trenului, schimbându-se întruna unii cu alții.

Surorile care avuseseră cândva holeră (s-au dovedit a fi două) au fost trimise la infirmerie, să-l ajute pe felcer. Celorlalte li s-a interzis cu strășnicie să părăsească vagoanele sau să le dea drumul afară copiilor încă sănătoși: spațiul din jurul garniturii s-a umplut curând de mizerie, și prin urmare era periculos.

Au socotit toată apa existentă în tren. S-a dovedit a fi foarte puțină: în fiecare vagon era câte un butoi cu apă de băut, care se umplea regulat în gări, și mai era unul în bucătărie, pentru gătit. Bug a dat ordin ca toată apa să fie fiartă, fără a cruța combustibilul, iar apoi să fie dată în porții stricte, de câte jumătate de cană. Cea mai mare parte era păstrată pentru bolnavi; aceștia ar fi trebuit să bea nu căni, ci găleți întregi, dar de unde să iei aceste găleți?

Pentru spălarea trenului, apă nu mai era de mult. Iar un lac sărat de unde să ia sare pentru curățenie nu se vedea nicăieri în apropiere. Nici săpun, firește, nu era: de o săptămână, Deev nu mai reușise să găsească nici măcar o așchie. Ca dezinfectant aveau doar sticla de basamac din Sîrzan, înjumătățită între timp; Bug a cerut să se spele cu el bucătăria, precum și cazanele și polonicele. Nici măcar sare, sare de gătit obișnuită, necesară pentru hidratarea bolnavilor, nu mai era aproape deloc între proviziile eșalonului. Așa au ieșit la luptă felcerul și Deev împotriva holerei: cu câteva butoaie de apă pentru tot trenul și o sticlă începută de rachiu.

De unde apăruse boala în eșalon? Cum pătrunsese în vagoanele păzite? Felcerul bănuia apa de băut – pesemne că într-una dintre gări primiseră apă contaminată: fie la Orenburg, fie înainte, fie după – acum nu se mai putea spune exact; infecția era parșivă, se putea manifesta și după jumătate de zi, și după două-trei zile.

De douăzeci de ani bântuia holera prin Rusia, nelăsându-se înfrântă, iar foamea și războiul nu făceau decât s-o ajute, transformând micile focare de boală în vâlvătai. Bug așa și spunea: „Holera e ca un foc de turbă: acum nu vezi nici o scânteie, și după o clipă arde o pădure întreagă, aprinsă de sub pământ în mai multe locuri. Mai fugi și stinge-o dacă poți!“ Și ei fugeau –

jucau până la apus pe muzica de fluier a holerei.

În toată această agitație cu boala, nimeni n-a mai avut timp de intruși. Pribegii luați la Orenburg au stat până seara în primitorul vagon al fetelor, apoi Belaia le-a ordonat să se mute în cel al băieților mai mari. N-aveau cum să-i dea jos: doar nu era să-i lase în stepă!

Nici să-i spele nu aveau unde și cu ce. În lipsă de orice, Bug inventase o nouă metodă de dezinfectare a hainelor: dezbrăcați până la piele, nou-veniții își puneau zdrențele lângă roțile locomotivei, iar motorul trimitea șuvoaie de aburi denși peste grămezile de cârpe. Așa s-au și liniștit lucrurile.

— Acum n-ai dreptul să-i dai jos, i-a spus Deev comisarului, când soarele a coborât după linia orizontului, învăluind stepa în albastru și violet. Dacă s-au molipsit de la copiii noștri? Acum răspundem pentru sănătatea acestor nou-veniți și nu trebuie să-i lăsăm fără supraveghere medicală. Noi i-am molipsit, noi îi lecuim. Ori nu ești de acord?

Belaia tăcea, uitându-se la „fugarii” împrăștiați în jurul trenului. Siluetele luminoase, abia desluite în întuneric, aminteau de o turmă de miei albi, care pășteau în amurg.

*

Noaptea au apărut călăreții.

Au apărut de niciunde – din aerul uscat al stepei, din mirosul de pelin și pojarniță – și au înconjurat trenul, umbre negre pe ceața neagră, tropot răsunător de copite pe pământul moale. Trei? Patru?

— Cine-i acolo?

Deev a întins mâna cu revolverul în direcția sunetelor.

De la apusul soarelui, el și Belaia adunaseră ierburi pentru infirmerie: câțiva dintre cei bolnavi erau deja vlăguiți și încetaseră să mai dea fuga afară să-și facă nevoile – așternutul de fân de pe podea trebuia schimbat continuu. Cei care încă mai aveau putere stăteau pe vine nu departe, cu cămășile sumese. Călăreții ar fi putut să nu-i observe și să-i calce.

— Ieșiți! a strigat în întuneric. Acuși trezesc paza!

N-au răspuns și nu s-au oprit din mers – își jucau caii în frâu, fără grabă, ba apropiindu-se foarte mult de garnitură și uitându-se pe ferestre, ba îndepărtându-se cu câțiva pași. Copitele loveau scurt pământul, caii erau

sătui și vioi: nu erau cai de țărani, și nici de oameni ai stepei, ci de soldați. Sau de bandiți.

— În caz de ceva, să știți că am un pluton întreg în eșalon!

În vagoanele de pasageri ardeau lămpi de gaz – oaspeții puteau vedea cu ușurință populația trenului: nici un pluton, ba nici măcar jumătate de pluton, ci numai copii amuțiți de boală, apărați de o duzină de femei în vârstă.

— Au revolvere, baionete și o mitralieră Lewis! Și două lăzi de dinamită!

Reflexiile luminilor din vagoane au căzut pe „fugarii” care se îngrămădeau afară, cu fundurile dezgolite – aceștia nu se putuseră întrerupe nici măcar la apariția oaspeților neașteptați, și acum se târau pe pământ apropiindu-se de vagoane, ca să se ascundă la adăpostul lor.

Crupele cailor și profilurile călăreților scânteiau și ele în reflexiile luminoase, dar foarte rapid, era greu să le deslușești. Parcă bărbii și tunici, săbii și cizme. Parcă halate kârgâze matlasate. O adunătură de oameni pestriți de diferite proveniențe. Of, câtă dreptate avusese inspectorul de la Orenburg! Ar fi trebuit să aibă pază.

— Așa să-i transmiteți atamanului vostru!

Nou-veniții au trecut pe lângă el, unul câte unul, parcă înadins apropiindu-se de Deev și amețindu-l cu răsuflarea fierbinte a cailor.

— Numai să-și arate nasul, că-l legăm fedeleș și-l trimitem cu drezina la Orenburg, cei de-acolo au obosit așteptând!

Unul dintre călăreți nu s-a mai putut abține și a izbucnit într-un râs gros, și în aceste hohote răsunătoare cavalcada și-a încetat rotirea, s-a adunat și s-a pierdut în noapte...

— Să plecăm imediat, a propus Deev. Să băgăm cărbuni și să-i dăm drumul, pe urmă n-au decât să ne caute prin stepă.

— Nu, s-a împotrivit felcerul. Dacă-i încuiem pe bolnavi în infirmerie, se umple de rahat până la ferestre. Cu o asemenea concentrație de bacterii îi omorâm pe toți, până la unul. De aceea, câtă vreme fie și un singur bolnav poate să dea fuga afară pe propriile-i picioare, nu ne mișcăm din loc.

— Țștia nu sunt proști, a zis Belaia. Sunt bandiți, dar nu sunt proști. Au văzut cu ochii lor cum stau lucrurile aici, a doua oară nu mai vin.

Comisarul avea dreptate: holera oprise mersul eșalonului, dar tot holera avea să le fie și zid de apărare.

A doua oară nu mai vin, a întărit în sinea lui Deev, în timp ce culegeau iarbă din stepă. Colilie, sovârf, pojarniță – tulpinile erau tari, ca făcute din sârmă, le făceau palmele să sângereze și miroseau amar. Duceau brațele de fân în infirmerie, iar Memelea le scotea de acolo pe cele mursărite – nu cu mâinile, ci cu o țepușă lungă de lemn; le târa cât mai departe și le arunca într-o ravenă.

Nu mai vin – când au umplut saci cu aceeași iarbă, și cu acești saci i-au învelit pe bolnavi: unora le era tot mai rău, erau scuturați de frisoane.

Nu mai vin – când au dus în infirmerie apă fiartă pentru hidratarea suferinzilor: n-au dus-o prin vagoane, care gemeau din toate glasurile „ne e seteeeeee!“, ci pe afară, cu capac pe găleata aburindă.

Nu mai vin – când spre răsărit bolnavii de holeră erau deja atât de mulți, încât au hotărât să le alocă un vagon de pasageri întreg, comasându-i pe cei sănătoși în celelalte.

Nu mai vin...

Dar bandiții au venit.

Îndată ce soarele galben s-a ridicat deasupra stepei înroșite de zori, din ceața dimineții s-a întrupat o cămilă – uriașă, tot galbenă, cu buze răsfârte și păr des pe tot corpul. Călare pe ea ședea un om în manta și cu o căciulă mițoasă ușor dată pe-o parte, în spate se zărea căruța la care era înhămată. Călărețul mergea singur, legănat tihnit de pasul larg al cămilei și ținând doar hamul în mâinile întinse. De departe, după atitudinea relaxată, l-ai fi putut lua drept un nomad al stepei, dar de aproape i-au devenit vizibili ochii deschiși la culoare și părul blond – era un cazac.

La brâu avea o șașka²³ în teacă. Prinsă în centură, o armă de foc scurtă, în mod vădit mai bătrână decât stăpânul ei (astfel de țevi erau numite cu dispreț trancane și se întâlneau mai ales în Turkestan, unde ajunseseră armele deja depășite din țările Antantei).

²³. Un fel de spadă cu o lamă cu un singur tăiș, ușor curbată, fără gardă, purtată deseori de cazaci.

— Atamanul Iablocinik vă salută! a strigat el, apropiindu-se de tren. Și vă cere o favoare.

— Iar eu îi urez atamanului să-și dea duhul cât mai repede, a răspuns Deev, fără să ridice glasul și fără să-i pese dacă vorbele îi sunt auzite de

interlocutor. Și n-am de gând să-l îndatorez cu nimic.

Stătea pe platforma vagonului (ieșise acolo împreună cu Bug când îl văzuseră pe fereastră pe matinalul oaspete), dar nu avea de gând să coboare, și cu atât mai puțin să poarte conversații lungi: infirmeria era plină de copii slăbiți și scuturați de frisoane, care trebuiau hidratați, iar în lipsă de apă, măcar liniștiți.

— Rugămintea nu-i mare, a continuat oaspetele, conducându-și cămila lângă vagonul cu bolnavi. N-o să vă fie greu s-o îndepliniți. Harnașamentul animalului era elegant, după moda orientală, cu ornamente metalice și bucăți de sticlă colorată. Atamanul vrea să se roage împreună cu ortacii săi în biserica de campanie.

— Iar eu vreau să te duci de-aici! Deev se uita la botul buzat al cămilei, ca și cum ei i s-ar fi adresat. Asta nu e biserică, e infirmerie. Mai exact, un lazaret pentru holeră.

— Atamanul știe, a dat din cap mesagerul. Și de aceea v-a trimis un butoi cu var cloros pentru dezinfectarea tuturor vagoanelor și a locomotivei.

Deev nici să clipească n-a apucat, că felcerul a și sărit jos de pe platformă, aproape fără să atingă treptele, și s-a repezit ca o vijelie la căruță, unde într-adevăr se afla un butoi. I-a scos capacul și a ridicat spre Deev o față cu o expresia ciudată, contorsionată de mirosul înțepător și de o bucurie aprigă.

— Și o să vă mai trimită, a rânjit cazacul. Ce porunciți și cât porunciți.

— Suntem de acord, a răspuns repede Bug în locul comandantului. Mai cerem sare și săpun. Mult săpun, foarte mult, cât se poate! Deev îl vedea pentru prima dată atât de grăbit pe bătrân. Și apă, tot multă! Câtă puteți să aduceți.

Czacul a dat din cap: s-a înțeles.

Promisiunea era greu de crezut (cine știa mai bine decât Deev cât de greu era de găsit săpun în aceste vremuri?). Dar și butoiul cu var cloros era un mic miracol – și iată, aproape că le căzuse din cer! Nerăbdător, Bug deja îl târa în infirmerie, cuprinzându-l cu brațele și strângându-l la piept, ca pe un om drag.

— Da' ce, n-aveți destule biserici în Orenburg? s-a stropșit Deev, oarecum fără rost. S-au construit puține pe vremea țarului?

— Și un butoiăș de oțet, a aruncat Bug din mers. Două butoiășe!

Privirea de obicei severă a felcerului devenise aproape ca a unui martir: pesemne bătrânul tria în gând tot ce ar fi vrut să ceară de la norocul care le surâdea pe neașteptate, și această alegere îi pricinuia durere.

— S-au construit destule, dar au fost distruse în ultimii ani. Cazacul continua să rânjească, amuzându-se vădit de tulburarea felcerului. Și atamanul s-a rugat vreme de cincisprezece ani într-o biserică din asta, de campanie, când a fost pe frontul german. De aceea, pentru el nu e doar o biserică ambulantă, ci o amintire.

— Și nu se teme atamanul tău că ia ca amintire și holera din biserică?

— E credincios, a devenit brusc serios cazacul. De aceea nu se teme. Noi toți credem și nu ne e frică.

Și s-a uitat la Deev, de-ai fi zis că-l înjunghie cu privirea.

— Și niște lemne sau cărbuni, nu se potolea felcerul. O să fierbem multă apă, și fără combustibil...

— Lasă târguiala! s-a răstit Deev atât de tare, încât cămila până atunci liniștită și-a smucit capul, zăngănindu-și ornamentele de pe ham. În infirmerie sunt mulți bolnavi. Dacă atamanul tău nu poate și nu poate, n-are decât să vină și să-și rostească rugăciunile lângă ei, dar încet și fără să-i deranjeze. N-o să-l alungăm.

Și iar a rânjit cazacul: alt răspuns nici nu aștepta. Chipul lui bronzat trecea repede de la asprime la amuzament și înapoi. Ah, pentru rânjetul ăsta te-aș trage de picior din spinarea cămilei și te-aș tăvăli cu fața-n țărână, în scârna plină de holeră!

— Tot ce ați promis, aduceți înainte, a încheiat Deev.

Na, să vedem ce mai zici!

— Am adus deja. Zâmbetul cazacului a devenit și mai larg. Doi saci de sare. Restul, mai târziu.

Felcerul tocmai era gata să lase butoiul cu var cloros pe platforma vagonului, la picioarele lui Deev, dar, auzind de sare, s-a întors din nou spre oaspete. Acesta a zâmbit cu bunătațe, gata să râdă de-a binelea: ei, da, unchiașule!

Bug s-a repezit iar la căruță. Acolo se aflau într-adevăr doi saci nu prea mari, plini până la refuz. I-a desfăcut, a luat între degete câte un praf din

fiecare și l-a pus pe limbă: era sare!

Cazacul și-a ridicat sprâncenele și și-a încrețit nasul, dar, abținându-se, n-a izbucnit în hohote de râs.

— Și dacă nu sunt de acord? a întrebat cu ură Deev.

— Păi ai fost deja!

— Ce, ați lua infirmeria cu forța și ați azvârli copiii din ea?

Surâsul oaspetelui s-a transformat pe loc în rânet. Fără grabă și fără să se mai uite la interlocutor, cazacul a dezlegat în tăcere hamurile de pe hulube și le-a aruncat pe jos, apoi a întors cămila și s-a îndepărtat. Mersul animalului era lin, și în scurt timp bătaia copitelor și zornăitul ornamentelor nu s-au mai auzit, s-a mai văzut doar un zid de praf galben. Căruța a rămas lângă felcer.

— Eu am luptat cu ei, cu cazacii ăștia, a zis Deev. Și acum, poftim, m-am vândut. Pe săpun.

În afară de sacii cu sare, în căruță mai era și o boccea făcută dintr-o pătură militară veche. Bug a băgat mâna înăuntru și a scos un pumn cu ceva mărunț, viu colorat – bomboane învelite în staniol. Într-o boccea voluminoasă – vreo cincizeci de pfunzi, nu mai puțin.

— Bomboane, nu i-a venit să creadă felcerului. Dropsuri.

— Nu pot să sufăr dulciurile, a scuipat Deev. Mi se întoarce stomacul pe dos.

*

„Iablociniștii“ s-au dovedit a fi puțini – doar vreo două duzini. La început, Deev a crezut că asta e doar o parte a detașamentului, dar mai târziu a înțeles că se adunaseră toți flăcăii.

Mohorâți, cu bărbile până la ochi, părea foarte greu să le ghicești vârsta. Dar printre bărbile dese erau și unele pline de fire albe, și unele bogate, tinerești. Pe cap purtau căciuli mițoase uzate, căciuli de fetru cu apărători pentru urechi, turbane kârgâze. Pe umeri, mantale, caftane sau halate matlasate. O gloată pestriță.

Toți erau călare. Stăteau relaxați în șa: nu se ridicau în scări, precum cavaleriștii începători, ci păreau a crește direct din crupa calului, revărsându-se peste ea – cu picioarele, cu mâinile, cu întregi trupurile lor

flexibile –, răspunzând la fiecare pas al animalului și în același timp ghidându-l. Oamenii aceștia învățaseră să călărească înainte de a învăța să meargă: cazaci, toți până la unul. Mai precis, cazaci albi. Și mai exact, bandiți.

Stând pe platforma vagonului, Deev urmărea sosirea bandei. În acest timp, număra și armele inamicului – puștile din spinare, pumnalele și săbiile, revolverele de la brâu –, atât de multe, că de fapt nu avea rost să le numeri. Iar în căruța acoperită cu piei de animale, trasă de cămila cunoscută, oricum se putea ascunde orice: un obuzier sau chiar un lansator de bombe.

Era mai bine ca Deev să nu-i întâmpine pe oaspeți și să nu se afle în infirmerie în timpul rugăciunii, căci în ultima vreme se mânia prea ușor. Dar cum altfel? „Dacă încep să urlu și să-mi flutur arma, mă apuci de braț și mă tragi în stepă, îi poruncise mai devreme felcerului. Îmi iei revolverul. Dacă mă împotrivesc, mă lovești tare, îți dau voie.“ Acesta îi promisese.

Încă de departe, când au zărit biserica ambulantă, călăreții și-au făcut cruci peste cruci. Acum, apropiindu-se și grăbind pasul, se cruceau din nou, de mai multe ori (Deev, în ușa vagonului, a început să se simtă stânjenit, de parcă i se închinău chiar lui). Nu și-au priponit caii, nici nu le-au legat picioarele, ci doar le-au aruncat frâurile pe ceafă, și aceștia s-au dat ascultători într-o parte, să pască.

Care o fi fost atamanul Iablocinik? Deev ar fi pariat pe unul – un bărbat înalt, în caftan și cizme –, dar acesta s-a dovedit a fi preotul: a scos dintr-un sac legat la șa o sutană prăfuită și a îmbrăcat-o direct peste caftan. A mai scos două cruci – una la gât, cealaltă în mână – și o boccea zdrăngănită, pesemne cu obiecte bisericești.

Ceialți se pregăteau și ei: își ștergeau praful de pe față cu mâinile, pe care apoi le scuturau de pantaloni. Își scoteau căciulile, netezindu-și părul cu degetele.

Oare se pregăteau să se roage cu toții, la grămadă?

— Oțet, au anunțat scurt, scoțând din căruță și punând jos câteva butelci din sticlă groasă, din cele în care de obicei se ține basamacul.

Lichidul dinăuntru era transparent ca lacrima – chiar ar fi putut fi oțet. Dar putea să fie la fel de bine și apă chioară.

Deev nu s-a repezit la cadou, să-l ducă nerăbdător la nas, cum făcuse felcerul dimineața.

— Săpunul unde-i? a întrebat el aspru.

— Pe urmă, i s-a răspuns la fel de aspru.

Și s-au îndreptat spre biserică. Primul pășea preotul, ceilalți, după el. Au urcat treptele vagonului – sprinteni, ca niște tineri – și s-au oprit o clipă în fața intrării, și-au făcut cruce, apoi au intrat pe ușa deschisă. Pe Deev nu l-au observat – s-au scurs pe lângă el, atingându-l cu coatele și umerii, dar nu cu privirea. Parcă veniseră la ei acasă, neobrazății. Unul singur s-a uitat la el și l-a întrebat: „Căzăcime este în tren?“ „Du-te și caută!“ s-a stropșit Deev.

Chipurile aspre cunoscuseră și soarele dogoritor al stepei, și soarele ucigător al deșertului. Mustățile și sprâncenele erau grele de praf. Ochii – luminați de așteptare.

După un minut, toți erau înăuntru, nu mai rămăsese nimeni lângă tren. Doar căruța mai scârțâia în vânt și se mai scremeau alături câțiva „fugari“, cei care mai erau în stare să meargă pe propriile picioare după noaptea nedormită. Nu ghicise Deev care era atamanul, sau nu se afla printre cei sosiți?

A intrat în infirmerie, strecurându-se cu greu pe ușa care abia se mai putea deschide, atât de tare o împingeau dinăuntru spinările puternice ale bărbaților.

Spațiul fostei biserici, umplut cu priciuri pe trei niveluri, cu greu mai putea adăposti o asemenea mulțime, dar o făcea: oamenii se împrăstiaseră printre lavițe și pe coridorul îngust, nelăsând nici o palmă de loc liberă. Toți își întindeau gâturile înainte, spre fostul altar, din care încă de la Kazan jumătate fusese distrusă de tâmplari și jumătate rămăsese întreagă, decorațiunile și frescele acoperind peretele din spate al vagonului. Draperia care de obicei ascundea rămășițele altarului și totodată patul felcerului, era trasă: un Dumnezeu slab și bărbos privea adunarea cu degetele ridicate pentru binecuvântare, priveau și Fecioara cu pruncul (reușiseră să scoată icoanele din rame, dar să curețe pictura murală, nu; răcâiseră un pic cu cuțitul și îi lăsaseră așa, zgâriați).

Lângă icoane, preotul își făcea de lucru cu obiectele de cult și pe umerii

largi ai cuiva strălucea o burcă albă. Deasupra umerilor se înălța un cap mare, cu bucle cărunte, iar în jur era loc – cazacii se înghesuiau în spate, neîndrăznind să se apropie prea tare de burcă. Atamanul?

Deev știa precis: pe lângă el nu trecuse această burcă, și nici capul cu bucle cărunte – și acum, poftim, Iablochinik e în biserică, în primul rând. Iar preotul oastei deja aprinde lumânările pentru rugăciunea care urmează, deja își leagănă gospodărește candela în toate părțile, umplând vagonul de mirosul dulceag al tămâii. Cazacii își trec lumânările unii altora, și unul, din greșeală sau intenționat, îi întinde una lui Deev.

— Ține-o tu.

Aproape lovindu-l cu umărul pe cel care i-o dăduse, Deev se strecoară prin mulțime și se duce în fundul vagonului: rugăciunea-i rugăciune, dar holera din infirmerie n-o lua nimeni, și el avea să facă acum același lucru ca și noaptea trecută: o să aibă grijă de bolnavi. Tot așa și felcerul, și comisarul, și surorile – ei n-au timp de mătănii și de rugăciuni pentru iertarea păcatelor.

Murmurând și îngânând ceva, preotul zăbovește îndelung lângă altar și își flutură sfeștocul peste capetele celor prezenți – împrăștie generos apa sfințită, străduindu-se să ajungă până în cotloanele cele mai îndepărtate. Câteva picături cad pe fața lui Deev – e nevoit să-și șteargă fruntea cu mâneca. Și să șteargă și fețele copiilor, și lavițele de lângă el. O să se termine teatrul ăsta, și măcar o să poată dezinfecța totul cu var cloros!

Și iată că se aprind lumânările. Mirosul de ceară topită se amestecă cu cel dulceag de tămâie. Cu aroma ierburilor presărate pe podea, sub priciuri. Cu mirosul tare al trupurilor și al răsuflărilor de bărbați. E sufocant, te ustură ochii. Dar e cald.

Căldura e bună. Bolnavii de holeră au nevoie de căldură. Holera secătuieste organismul de puteri și îți răcește atât de tare extremitățile, că bolnavii sunt mereu înghețați. Poate că de la flacăra lumânărilor și răsuflarea atâtor guri se vor încălzi?

— Învelește-mă, îi cere de pe o laviță un sac cu iarbă.

Sub sac e cineva mititel, abia vizibil, tremurând de frisoane: Cenghiz Mamo.

— Învelește-mă, Deev, învelește-mă!

Deev se așază lângă el, proptindu-se cu genunchii în picioarele cuiva. Îl înfășoară mai bine pe băiețel în sac, băgând marginile dedesubt. Așa e mai bine? I-ar da lui Cenghiz tunica lui – dar aceasta deja o încălzește pe una din fete.

Peste sac se lasă ceva mare, păros. Un șal? Un bașlîk²⁴ ponosit – unul dintre cazaci și-l scosese și i-l dăduse copilului înghețat. Altădată, Deev ar fi azvârlit darul înapoi, dar acum îl ia. Strânge din dinți și îl ia. Îl înfășoară pe Cenghiz în lâna moale – acum e mai bine? – și ridică ochii să-l identifice pe stăpânul bașlîkului. Dar în jur sunt mulți bărbați, și toți privesc numai la altar, unde preotul murmură și îngână rugăciuni – nu mai are cum să-și dea seama cine a făcut darul.

²⁴. Un fel de glugă de lână ascuțită, cu laturile lungi, care pot fi înfășurate în jurul gâtului ca un fular, purtat de turci, caucazieni, iranieni și cazaci.

Binecuvântaaaaată fie împărăția taaaa! exclamă preotul cu voce tare.

Gurile cazacilor se deschid pe neașteptate – toate odată, ca una singură – și rostesc cântat: *Aaaaamiiiiin!*

Și din nou preotul bolborosește ceva, și din nou cazacii răspund cântat: *Doamne, miluieeeeșteeeee!* Bașii nu apucă să isprăvească fraza, și deja revin vocile înalte, și o repetă, o revarsă pe note: *Doamne, miluieeeeșteeeee!*

Deev sare în picioare și se uită în jur. Dar înghesuiala e atât de mare, că abia ai loc să te miști, iar principalii instigatori – preotul negru și atamanul alb – sunt departe, în față, abia se văd. Din toate părțile, buze desfăcute, glasuri puternice – și răsună a treia oară: *Doamne, miluieeeeșteeeee!*

— Ce rugăciune e asta? se aude din mulțime.

Cazacii nu aud – sau nu vor să audă? Numai Belaia răspunde (stă lângă lavița de alături, dându-i să bea dintr-o cană Nonkăi Bovary):

— Nu e rugăciune, e o slujbă întreagă, zice ea liniștit. Liturghia Domnului.

Cântarea se întrerupe brusc și ultima notă rămâne suspendată în aer. Preotul, care tocmai și-a pus patrafirul aurit, sărută Evanghelia așezată pe pistol (până acum, masă de operații, și înainte de asta, o masă obișnuită de cârciumă) și începe iar să citească: niște cuvinte bisericesti neînțelese, pe

ton jos, de bas, ba ridicând amenințător glasul, ba coborându-l liniștit.

— Și durează mult liturghia asta?

— Abia a început.

Preotul citește, și citește. Iar, în pauze, cazacii cântă, și cântă.

Binecuvântaaaaază suflute al meeeeu pe Domnuuuuuul,

Și toate cele dinlăuuuuuuntru meu, numele cel sfâââânt al Luuui...

Vocile sunt atât de puternice, încât pare că vagonetul îngust se va rupe acuși-acuși în bucăți și se va împrăștia în stepă.

Din cauza acestei cântări zgomotoase, flăcările lumânărilor din pumnii cazacilor pâlpâie din când în când, făcând să se miște umbrele de pe pereți. Dincolo de ferestre, ziua e mohorâtă, și de aceea luminile lumânărilor din vagon par mai strălucitoare: ele joacă pe chipurile posomorâte, pe resturile de ornamente aurite, transformând aerul într-o ceață deasă și tremurândă. Sub halatele tătărești, pe piepturile unora scânteiază Crucea Sfântului Gheorghe cu panglică multicoloră.

Cânta-voi Domnului în viața mea,

Cânta-voi Dumnezeuului meu cât voi fi..²⁵

²⁵. Versete din Psalmii 103 și 104.

Aramis Pișăciosul se ridică cu greutate de pe laviță și, ținându-se de burtă, se aruncă în mulțime cu capul înainte – vrea afară. Fără să-și întrerupă cântarea, bărbații se dau la o parte pentru o clipă, ca soldații la instrucție, formând un culoar îngust, prin care băiețelul fuge spre ieșire. Ei cântă mai departe...

Întorcându-se cu fața la enoriași, preotul își face o cruce mare, și în mânecile lui brodate cu paiete, Deev zărește o găurică nepeticită, cu marginile zdrențuite. Să fie de la un glonț?

Totul e așa la ei, la bandiți! Pare că-i preot, dar dacă te uiți mai bine, e un călău cu revolver sub sutană. Par că-s niște bărbați zdraveni din Ural (fie și dacă judeci numai după bărbile lor de bogatâri), dar dacă te uiți mai bine, sunt niște tâlhari cu inima putredă. Îți cer să-i lași să se roage, dar vin și dezlănțuie o adevărată orgie. Acum nu-i mai oprești, nu-i mai dai afară. Nu-ți rămâne decât să înduri.

Fața i se umple de broboane de sudoare – poate de la căldura lumânărilor,

poate de furie reținută. Cămașa i se lipește de spinare.

— Mi-e frig, bolborosește alături Huber Flămândul. E deja iarnă?

— Nu-i nici o iarnă.

Deev mângâie cu mâinile lui fierbinți fața și degetele reci ale copilului, dar n-ai cum să împarți căldura, n-ai cum s-o torni dintr-o palmă în alta.

Preotul murmură întruna, iar cazacii punctează des cu *Doamne, miluiește*. Rabdă, își face curaj Deev. Rabdă, pentru săpun și oțet! Și deodată – ce-i asta?! – din corul bărbătesc se înalță o voce curată de femeie. *Doamne, miluiește, Doamne, miluieeeeeșteeee!*

Cine? De unde?

Una dintre surori, fosta preoteasă, și-a lăsat îndatoririle și stă în mulțimea celor care se roagă. Cineva i-a dat și o lumânare, nu se știe când și-a pus și un batic pe cap. Deev nu vede fața trădătoare, doar ceafa și umerii, dar se vede și după acești umeri îndreptați cu mândrie că e hotărâtă să rămână până la sfârșit.

— Să nu îndrăznești!

Deev se repede la femeie, dar o mână grea i se așază pe umăr: unchiașul.

— Las-o, zice Bug doar din buze. Mai bine ajută-mă, nepoțele.

Croindu-și drum printre trupuri transpirate de cazaci, bătrânul îl trage pe Deev după el – din prici în prici, dintr-un capăt al infirmeriei în celălalt: era timpul să-i întoarcă pe bolnavi. Mulți copii sunt atât de slăbiți, că deja nu mai pot să se întoarcă singuri; trebuie puși pe o parte, ca să nu se înece dacă le vine apă pe gât, și din când în când întorși pe partea cealaltă, ca să nu facă escare.

Fericiți cei săraci cu duhul, căci a lor va fi împărăția cerurilor...

Pielea tuturor e rece, de parcă nu s-ar afla într-un vagon încins, ci în vântul înghețat. A unora, e albastră și ridată, ca burta unui pește.

Fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia...

Unul, slăbit de prodrom, pare că doarme cu ochii deschiși, altul nici nu mai vrea să-și dezlipească pleoapele de istovit ce e.

Holerei nu-i trebuie mult: îl vlăguiește pe bolnav în câteva ore, îl poate ucide în câteva zile, uneori chiar e de ajuns una singură.

Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul...

Deev caută cu teamă pete albastrui pe trupurile palide ale copiilor, dar în

penumbra tremurândă a lumânărilor nu li se distinge culoarea pielii.

Fericiți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura...

Unul deschide gura, ca o mică pasăre: apă! Belaia și sora-croitoreasă aleargă neobosite de la un pat la altul, ducând cana cu apă la buzele însetate, dar setea holerei nu poate fi astâmpărată.

Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui...

Au năsucuri ascuțite, ca niște creioane.

Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu...

Respiră slab și des.

Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema...

Câțiva bolborosesc ceva, dar glasurile lor sunt deja dogite, ca ale bătrânilor.

Fericiți cei prizoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor...

Pe fețele tuturor e întipărită suferința.

Fericiți veți fi voi când vă vor ocări și vă vor prizoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră...

— Cine cântă? șoptește Moarte când Deev se apleacă spre el ca să-i îndrepte învelitoarea din sac umplută cu iarbă. Îngerii?

— Nu, îi răspunde el. Nu îngerii. Numai îngeri nu.

Deschizând Scriptura, preotul citește din ea. Vocea lui plină rostește textele clar și sonor, dar Deev nu le poate desluși sensul, limba Evangheliei e mult prea întortocheată. Distinge numai cuvinte separate – despre ispășire, despre tâlharii răstigniți și despre cum cuiva i s-a dat să bea vin cu fiere și cu oțet. Cazacii sunt atenți – abia respiră, parcă înțelegând totul, până la ultima slovă. În ochii multora strălucesc lacrimi.

Mor copii, se gândește Deev. Aici, lângă ei, numai să-ntindă mâna. Și ei ascultă despre moartea unui străin și varsă lacrimi pentru ea. Cum vine asta?

Terminând de citit din Evanghelie, preotul începe să spună rugăciuni pentru cei în suferință – în lista lungă, Deev prinde și o mențiune despre copiii bolnavi din tren. Dar pe Gaian Comunardul tocmai acum îl apucă sughițul – lung, chinuitor; și toate rugăciunile sunt întrerupte de sughițul lui amestecat cu plâns.

Un cântec îl înlocuiește pe altul. Liturghia se lungește la nesfârșit.

Memelea apare din când în când în vagon: își croiește drum prin mulțimea care cântă și schimbă iarba de sub lavițe cu una proaspătă.

Aleluia! răsună amenințător voci de bărbați.

Aleluia! răspunde subțirel sora-preoteasă.

Tare-i vine să cânte *Internaționala*. În cel mai rău caz, să răcnească din toate puterile și să întrerupă litania. Încă un minut de neîndurat ca ăsta, și Deev o să țipe, o să țipe negreșit... Dar Sonia Scorbut scoate mâna de sub cârpe și o întinde în sus – nu spre ceva anume, ci pur și simplu își plimbă palma prin văzduh în neștire – și cazacul de lângă ea apucă această mână ușoară și o strânge încurajator cu a lui, fără a-și întoarce privirea spre fetiță și fără a se opri din rugăciune. Și Deev, până la urmă, nu țipă.

Când gurile încep să cânte Tatăl nostru, cântă și Bug.

Moșule, și tu ești cu ei? nu-i vine să creadă lui Deev. Acuși te pocnesc!

Felcerul stă lângă lavița pe care se scutură de frisoane Căcărează de Oaie. Îl sprijină temeinic, dar cu grijă, pe băiat, să nu cadă, iar el își desface buzele în ritmul rugăciunii. Nu-i răspunde comandantului.

Într-un târziu, litaniiile se termină. Ridicând deasupra capului și arătându-le tuturor o cupă mare și grea, preotul îi invită pe credincioși la împărtășanie.

Mulțimea se pune în mișcare: oamenii trec printre priciuri, pornind într-o curgere lentă spre altar și înapoi – unul câte unul, începând cu atamanul în burcă albă și până la ultimul cazac, se apropie de cupă și iau câte o înghițitură din ea, apoi o sărută. Între ei se află și sora-trădătoare.

— O dau jos din eşalon, gândește Deev cu voce tare. La prima haltă o dau jos.

— Nu vă mai frământați, mai e un pic, îi răspunde Belaia de undeva de aproape.

— Tu chiar le știi pe toate?

— Pot să vă cânt toți psalmii și antifoanele astea pe dinafară, în loc de cântec de leagăn.

— Fraților, dragii mei, veniți mai aproape, spune deodată preotul într-o limbă rusă simplă, pe înțeles.

S-a terminat slujba, pricepe Deev. A răzbit, a răbdat. E istovit.

— Astăzi n-am făcut o rugăciune obișnuită – pentru că a fost cu martori și pentru că ne luăm rămas-bun. Cazacii au strâns rândurile, aproape lipindu-și capetele ciufulite; preotul vorbea liniștit, dar vocea îi era puternică, de bas, astfel că se auzea ca și înainte, în tot vagonul. În curând ne vom împrăștia în direcții diferite și pesemne că n-o să ne mai vedem pe lumea asta.

— Mămucă! strigă pătrunzător Căcărează de Oaie. Mămuca mea!

Deev se repede la el – îl ține Bug, ca și mai-nainte, dar trupul copilului s-a prelins pe laviță și mâinile felcerului nu mai fac față. Deev se lasă în genunchi și îl ajută pe bătrân.

— Ați ascultat cuvântul Domnului, se aude dinspre altar. Ați auzit cum a suferit Domnul Dumnezeu nostru, murind pe cruce, când toți ucenicii Săi au fugit, când tâlharii răstigniți împreună cu El îl blestemau, iar marii preoți îl umileau și-l batjocoreau. Pentru ei era important nu doar să-l omoare pe Hristos, ci și ca această moarte să se petreacă sub ochii tuturor și să fie un semn al osândei, căci Dumnezeu n-a vrut să apere viața fiului și trimisului Său. Moartea lui Hristos a fost gândită și pusă în fapt nu numai pentru Hristos, ci și pentru martori.

Trupul slăbuț al băiețelului s-a făcut covrig, din gât îi țâșnește apă, are ochii închiși. Deev se așază cu pieptul pe genunchii bolnavului – altfel nu-l poate ține: atât de tare îi tremură mâinile și picioarele lui Căcărează, încât mai-mai să-l arunce pe bărbat de pe el.

— Ca El nu doar să piară, continuă preotul, ci să piară însoțit de blesteme și toți să-și întoarcă fața de la el și să și-l șteargă din amintire. Asta le-a reușit. Murind, Fiul lui Dumnezeu și-a strigat, cu ultimele puteri, ultimele cuvinte: „Dumnezeul Meu, Dumnezeu Meu, de ce M-ai părăsit?“ N-a primit răspuns. Murea pe cruce și vedea cum faptele vieții lui sunt distruse și răul triumfă. Și martorii vedeau.

— Leagă-i picioarele, poruncește felcerul.

Deev ia bașlîkul care-l încălzea pe băiat – de unde apăruse? Tot cazacii i-l dăruiseră? – și înfășoară în el coapsele și genunchii lui Căcărează. Picioarele copilului sunt tari, ca de piatră. Căcărează nu mai tremură, nici nu se mai mișcă măcar, stă ca un buștean. I-o fi mai bine?

— Să ne uităm în jur. Ce se întâmplă cu pământul nostru? Fiecare dintre

noi a făcut tot ce-a putut ca să nu lase răul să triumfe în Rusia. Dar el nu numai că ne-a învins, ci râde de noi, ne mușcă, ne sfâșie. Iată, și aici, în biserică, vedem copii chinuiți de o boală cruntă. Ne uităm la ei și înțelegem: nu numai Hristos a fost răstignit, ci și poporul nostru e răstignit. Copiii noștri sunt răstigniți. Nu toți sângerează, dar ne sângerează inima și sufletul. Suferim. Iar răul ne întinde vin amestecat cu fiere ca să ne astâmpărăm setea. Ne întinde un burete înmuiat în oțet. Bem vin cu fiere și bem oțet. Mai rău nu are cum să ne fie. Întreaga Rusie creștină bea astăzi fiere și oțet.

— Hai să-l legăm de laviță, spune Bug. Frigurile holerei se pot întoarce.

— Ce ne mai rămâne, întreabă glasul grav și pătrunzător al preotului, în vremuri când speranțele și aspirațiile noastre au secăt, iar lupta întregii noastre vieți se dovedește a fi fost în van? Și își răspunde singur: Un singur lucru ne rămâne: să credem în Dumnezeu, în noi înșine și unii în alții.

Cu frânghiile care serveau drept centuri de siguranță la paturile din infirmerie, Deev și bătrânul îl leagă pe băiat de scândura priciului. Frânghia e groasă, aproape mai groasă decât încheieturile mâinilor lui Căcărează.

— Înainte nu știam ce-i necazul. Mergeam la biserici de sărbători, ba chiar rugăciunea singură ne era sărbătoare. Acum sunt alte vremuri. Nu doar stăm în fața lui Hristos răstignit – am devenit continuarea lui. Acum răstignirea Lui se înfăptuiește în fiecare dintre noi – acum El e cu noi și în noi, acum noi suntem cu El și în El. Răsuflarea Lui devine răsuflarea noastră și rugăciunea noastră.

Dar Căcărează respiră oare?

Deev se apleacă spre fața băiețelului – pare că respiră.

— Da, n-am putut și nu mai putem să oprim răul care se revarsă asupra pământului nostru. Dar putem să ne împotrivim acestui rău, putem să nu-i permitem să ne stăpânească dinăuntru, să ne stăpânească inimile. Asta nu s-a întâmplat cu Hristos. Să nu se întâmple cu nici unul dintre noi.

Deev înțelege limpede că acum va scoate revolverul și va trage în aer – va descărca cilindrul în tavan până la ultimul cartuș. Cu palmele încleștate în fața lui, se ridică de pe lavița lui Căcărează și se îndreaptă grăbit spre ieșire.

— Iar copiii care sunt aici, lângă noi, zac, suferă și se chinuiesc – ei sunt martorii rugăciunii noastre. Să fie și martori ai faptului că-l vom sluji în

continuare pe Hristos.

Trupurile cazacilor sunt strânse unul într-altul, nu se poate trece printre ei, dar Deev își croiește drum cu umerii, cu coatele. Afară din vagon! Mai repede!

— Fie ca privirile nevinovate ale copiilor să ne petreacă în rătăcirile și luptele noastre. Fie ca ei să vadă ce înseamnă să trăiești creștinește și să mori creștinește. Ce înseamnă să porți Rusia în inimă și s-o slujești, chiar și aflându-te departe de ea. Atunci nici viața noastră, nici moartea noastră nu vor mai fi în zadar.

Deev a ajuns deja la ușă, dar, fără să știe de ce, nu iese, ci se oprește și ascultă până la capăt.

— Dumnezeu trăiește în noi. Rusia trăiește în noi. Încheindu-și predica, preotul ridică palmele, și mânecile sutanei lui negre flutură, făcându-l să semene cu o pasăre mare, neagră. Și martorii acestor cuvinte vor fi de astăzi cu noi până la sfârșit.

— Țineți lumânări în mâini, zice deodată Deev ca pentru sine, dar cu voce tare, parcă răspunzându-i preotului peste întreaga infirmerie. Și cântați așa de înălțător. Dar mecanicilor le-ați împușcat mâinile!

— Binecuvântează, părinte! spune unul dintre cazaci, întrerupând cutezătorul atac.

Preotul sărută crucea din mână sa, apoi se întoarce spre credincioși și le-o întinde s-o sărute – și din nou cazacii curg spre altar, pentru a-și lipi buzele de ea.

— Și ați ars un vagon întreg cu pește sărat! Deev deja strigă din toate puterile. O mie de oameni s-ar fi putut hrăni cu peștele ăla. Și voi i-ați dat foc! Hristos al vostru nu ardea peștii, ci îi dădea celor flămânzi. Ați uitat asta?

Făcându-și loc prin mulțime, Deev se aruncă și el spre altar, ca să-și urle reproșurile către cei mai importanți: preotul negru și atamanul alb.

Nu apucă să ajungă: niște mâini puternice îl cuprind din spate, aproape ridicându-l de la podea. Dă-mi drumul, moșule! Degetele lui pipăie buzunarul – e gol. Ce, ai reușit să-mi iei și revolverul? Ah, trădătorule! Toți sunteți trădători astăzi! Toți sunteți împotriva mea!

— În Tamar-Utkul ați dat foc selsovietului, cu președinte cu tot! La

Divnopolie le-ați tăiat urechile comuniștilor. Credincioși! răcnește Deev, iar felcerul îl trage grăbit afară din vagon.

Deja coboară treptele. Deja rățăcește ceva mai încolo de tren, sperindu-i pe „fugarii” ghemuiți în iarbă.

— Credeți că v-ați cumpărat o rugăciune într-o fostă biserică cu câțiva pfunzi de săpun și un borcânaș de var – și v-ați curățat de păcate? aruncă Deev de departe, incapabil să se smulgă din strânsoarea ca de urs a bătrânului. Păi numai eu știu că la Burannoe l-ați stropit chiar cu varul ăsta pe președintele colhozului – de viu! – până când n-a mai rămas din el decât o băltoacă. Și am mai aflat și altele cât s-a reparat podul de la Orenburg, aruncat în aer tot de voi! Iezuiți! Crocodili! Așa ceva nu se șterge cu rugăciuni, nu se spală cu săpun!

Cazacii încep și ei să iasă după slujbă și se adună lângă infirmerie, pregătindu-se de drum.

— Prea puțin v-au descazacizat, fii de cățele ce sunteți! În Kuban, pe Don, pe Terek! V-au descazacizat în Astrahan, în Ural, la Baikal! Și voi sunteți încă aici, încă mai rățăciți, încă mai faceți rău poporului sovietic!

Luându-și rămas-bun unii de la alții, cazacii se sărută pe buze: unul pe altul, de trei ori.

Și sora îl sărută pe fiecare – matern, pe frunte. Și fiecare îi sărută mâna, cu respect filial.

— Bine că v-ați hotărât să vă despărțiți. Afară cu voi din Rusia! Să nu mai fie picior de voi în Rusia! Nu-i nevoie de voi aici! Sunteți de prisos! Afară! Afară!

Caii vin singuri la stăpânii lor, la prima chemare. Cazacii se urcă în șa și se împrăștie prin stepă, câte doi, câte trei – din loc în loc, stepa e punctată de vârtejuri de praf ruginiu. Nori de furtună gonesc din toate părțile, ca și cum trenul s-ar afla în mijlocul unui uragan de praf, și din toate părțile se aude tropot tot mai îndepărtat. Licărește părul galben al cămilei – doi cazaci merg călare pe ea, lăsând căruța acoperită cu piei lângă „ghirlandă”.

— Dar unde-s cele promise? răcnește Deev în urma lor. Lemnele unde-s? Apa unde-i? Săpunul pentru care am îndurat tot circul ăsta?

Fosta preoteasă se îndepărtează de tren cu fața încremenită, pășind în stepă. Se oprește în depărtare, pe jumătate ascunsă în nori de praf. Stă și

face cruce acestui praf, întorcându-se spre miazănoapte, spre răsărit, spre miazăzi și spre apus.

În sfârșit, Bug își desface brațele, dându-i drumul lui Deev.

Frecându-și coastele și umerii amorțiți, Deev se repede în infirmerie – acolo n-a mai rămas nimeni dintre oaspeți, doar bolnavii zac pe lavițe și plutește în aer miros greu de lumânări. Mulți sunt înveliți cu mantale, caftane și fulare căzăcești. Atamanul în burcă albă n-a stat lângă tren, nu și-a luat rămas-bun de la oamenii săi, ci a dispărut la fel de misterios cum apăruse.

— Uite lemnele noastre. Belaia arată din cap spre căruțele de lângă vagon. Iar la halta următoare e un castel de apă. Toate lucrurile din căruțe sunt daruri de la cazaci pentru copii. Așa au spus.

— Dar săpunul? întreabă Deev, înțelegând deja totul.

Belaia ridică din umeri: despre asta n-au spus nimic.

Simțind o privire ațintită asupra lui, Deev se întoarce – de pe peretele infirmeriei îl privesc pătrunzător un Hristos rănit de spini și o Fecioară pe jumătate ștearsă. Comandantul se duce la altar și trage cu ură draperia.

*

În cea de-a doua căruță se găseau o mulțime de lucruri – și importante, și tot felul de fleacuri.

Erau covoare – scumpe, de mătase; acestea au fost alocate pe loc vagonului de comandă, pentru acoperirea podelei reci, ca să le fie mai cald micuților care se târau în patru labe.

Erau vase: un samovar de argint, farfurii de porțelan cu ștampila fabricii imperiale, cupe de șampanie într-o cutie de lemn lăcuită. Nu aveau unde să le pună, le-au băgat în camera lui Memelea (poate or fi bune pentru schimburi?).

Era un ceas mare, cu pendul, care funcționa (nici pe acesta nu aveau unde să-l pună, fiindcă bătea tare și i-ar fi trezit pe pasageri noaptea; au trimis obiectul inutil tot la Memelea). Un set de jucării pentru pomul de iarnă – balerine și înger de fetru de toate culorile posibile (au rupt aripile îngerilor și apoi au dat figurinele depozitate de conotația religioasă copiilor mai mici). Era chiar și un tablou în ramă: înfățișa un peisaj cu pădure, urât.

Numele artistului, semnat într-un colț, era absolut țărănesc, Ivan Șişkin²⁶, și Deev a dat dispoziție să fie atârnat în vagonul fetelor – așa, simplu, cum era, era totuși o decorațiune.

²⁶. Cunoscut pictor peisagist rus (1832–1898).

Erau în căruță și cărți – tipărite în rusește, dar cu titluri străine, pe care nu le putea descifra oricine: *Căpitanul Nemo*, *Douăzeci de mii de leghe sub mări*, *Contele de Monte-Cristo*. Bibliotecara s-a holbat la aceste volumașe ca flămândul la carne, înecându-se de emoție. A spus că acum trebuia să le citească ziua întreagă copiilor, și drumul va părea mai scurt. Deev a oftat doar: eh, dac-ar putea niște cărțile să aducă Turkestanul mai aproape!

Pieile de oaie și de capră care acopereau căruța au fost date la infirmerie: bolnavii de holeră tremurau întruna, și cele vreo câteva învelitori groase erau exact ce trebuia. Mâncare nu era, și cu atât mai puțin săpun. Oțetul din sticle s-a dovedit a fi autentic.

Pesemne fuseseră dăruite obiecte din proprietatea atamanului însuși: cazacii crescuți în stepă nu prea mâncau din porțelanuri – mai degrabă direct din cazan; nu prea aflau cât e ceasul uitându-se la o pendulă – mai degrabă după soare; de altfel, nici cu jucăriile pentru pomul de Crăciun nu prea-și băteau capul. Dar faptul că șeful bandei dăruia lucruri personale dragi inimii lui nu putea însemna decât un singur lucru: începutul unei vieți noi. Fie în Rusia, fie dincolo de granițele ei.

Căruțele, Deev le-a transformat în lemne de foc; le-a ciopârțit cu plăcere, spărgându-le pereții, fundul și roțile în bucăți mici. Le-ar fi tăiat și mai mărunț, dar era timpul să plece la drum: în tren nu mai era apă deloc, iar până la halta cea mai apropiată, cu promisul castel de apă, mai erau câteva ore de mers după socotelile lui.

După-amiază au pornit. Au hotărât să încâlzească locomotiva la maximum și să meargă cu toată viteza, iar apoi să nu se mai miște – să-și petreacă în haltă o noapte, poate chiar mai multe: în eșalon „fugarii” se înmulțeau văzând cu ochii, așa că era mai bine ca „ghirlanda” să mai stea o vreme pe loc.

Între timp, toate vagoanele fuseseră frecate cu var cloros în asemenea măsură, încât podelele și pereții deveniseră albi, iar aerul dinăuntru

usturător, de-ți dădeau lacrimile: mulți aveau ochii roșii și nasurile umflate și abia mai respirau. A trebuit să fie scoși pasagerii pe acoperiș și să deschidă larg ușile vagoanelor, lăsând vântul să intre; bolnavii să fie duși temporar în tender, așezați pe lemne și acoperiți cu pieile de animale. Așa a călătorit prin stepă „ghirlanda“, goală pe dinăuntru și presărată din belșug cu copii pe dinafară. Din fericire, între timp se încălzise: în zonă, nopțile erau deja reci, dar zilele erau încă la fel de calde ca vara.

Copiii, care tânjiseră după aer curat, s-au dezlănțuit: fredonau cântece, unul mai obscen decât altul, răcneau spre cer, chiuiu la fiecare vultur care le trecea pe deasupra capetelor și la fiecare iepure de stepă.

— Jucați mai viu, mai cu foc, pântecoșilor! repeta fără încetare una și aceeași propoziție Ioșka Ceka. Jucați mai cu foc!

— Jucăăăăăă! i se răspundea de pe acoperișul învecinat. Vii rămânem, nu crăpăăăăă!

— Tu, fetiță-mi folosești, dacă vodcă îmi găsești, răcnea Lavrușka Avorton un cântec porcos, străduindu-se să acopere celelalte voci.

— Nu suntem ucigași, și nici bandiți, ci suntem doar nelegiuiiiiii! îngâna alături Puleaț.

Bodea Demon bătea cu o țeavă în coșul de fum, inventând ritmuri sălbatice și dansând singur pe ele.

Falstaf și-a scos cămașa și o flutura ca pe un steag, expunându-și în vânt trupul costeliv, măcinat de rahitism. Văzându-l, și-au scos hainele de pe ei și alții: Măzărache Săltăreață, Șnapanul, Urzică, Fomka Polonezul – toți chicoteau, se scâlâmbăiau și își învârteau lenjeria pe deasupra capului. Uitându-se la băieții dezgoliți, fetele chițăiau de râs – sau poate de bucurie nestăpânită.

— Lăsați-i să se zbenguie, a ordonat Belaia. Numai să nu cadă de pe acoperiș, în rest – n-au decât.

Era în asta ceva crud și totodată drept: unii răcneau cântece și râdeau în hohote, până dădeau în sughiț, bucurându-se de soare, vânt și mișcarea rapidă a trenului, alții zăceau dedesubt, abia respirând. Stând lângă bolnavi, Deev asculta cacofonia de neînchipuit de deasupra și i se încălzea inima. Nu reușea să zâmbească, dar ar fi vrut ca aceste clipe să dureze cât mai mult.

Până și mecanicul, zgârcit în a-și arăta sentimentele, s-a lăsat cuprins de

veselia generală: din când în când, suna lung din sirenă, ducând bucuria pe noi culmi.

Preocupați de holeră, Deev și Belaia aproape că uitaseră de intrușii apăruiți la Orenburg. Acum și-au amintit: zdrențele lor întunecate se distingeau de cămășile eșalonului, fețele le erau brune de murdărie, iar clăile de păr li se ridicau ca niște coarne pe cap. Erau ca niște litere negre tipărite pe alb. Ca niște pete de cerneală pe o hârtie curată.

— Îi spălăm și-i radem în cap când ajungem în haltă, i-a spus Deev comisarului.

În ultimele zile, doi intruși se transformaseră în „fugari“ și apoi căzuseră la pat – luaseră holera. Asta era, bineînțeles, rău. Dar și bine, în același timp: acum Belaia nu avea să mai cuteze să dea jos pe nimeni, și probabil că nici să raporteze despre cele petrecute. Avea multă răutate în ea, firește, dar responsabilitate – de zeci de ori mai multă.

Așa gonea „ghirlanda“ prin stepă – fâlfâindu-și zgomotos ușile deschise și legănându-și tichiile vii de copii de pe fiecare vagon. Bătăile roților s-au transformat curând în bubuituri dese, iar vântul cald îi izbea în față, făcându-i să-și strângă buzele. În scurt timp s-au potolit și copiii, obosiți de-atâta răcnit, cântat și dansat. Emoțiile furtunoase ale primelor minute de libertate s-au transformat într-o recunoștință tihnită: amețiți de aerul proaspăt și culorile vii ale stepei, copiii tăceau și priveau doar întinderea necuprinsă.

Dacă-ți lăsați privirea în jos, flăcările albastrui ale scaieților în iarba galbenă alergau pe lângă tren ca niște animăluțe iuți de picior. Dacă o ridicai spre orizont, depărtările erau neclintite și fără margini, la fel și acum, și peste un minut, și peste un ceas; de parcă trenul nu zbura, ci încremenise în mijlocul lumii compuse doar din două esențe: roșcatul nesfârșit al pământului și albastrul nesfârșit al cerului...

Au ajuns repede în haltă. Le părea rău că mersul roților încetinea treptat, ca și goana pământului sub ele, că deja strigau de pe acoperiș glasurile de copii, vestind sosirea, iar de dincolo de orizont se șteau niște construcții mânjite de noroi: două joase și una mai înaltă – castelul de apă.

Nu au putut intra în haltă însă; s-au oprit ceva mai devreme.

Deev a sărit jos, a ocolit locomotiva și a înțeles care era cauza: șinele

erau acoperite de niște obiecte ciudate, alungite. Lemne? S-a dus mai aproape. Nu, nu erau lemne, ci pești sărați.

Un munte de pești sărați se înălța pe calea ferată. Șalăi, avați, plătici, babuște – galben-verzui, argintii, aurii. Mii de pești, multe mii: nu câțiva saci se răsturnaseră pe șine, și nici câteva căruțe, ci un vagon întreg. Mirosea puternic a uscat și a sare.

— Cazacii, a zis Belaia, venind din spatele lui.

Cum reușiseră să scoată peștele din vagonul în flăcări? Unde păstrau asemenea cantitate de mâncare? Cum ajunsese în haltă? De ce n-o predaseră omeneste, ci o aruncaseră teatral pe șine?

Deev s-a uitat în jur, în căutarea răspunsurilor. Dar iarba stepei era aspră toamna: chiar dacă fusese călcată de curând de copite de cai, nu rămăseseră urme. Și dacă ar fi rămas? Doar nu era s-o pornească pe urmele ciudaților donatori?

A dat fuga în haltă – nimeni. Căsuțele gării erau părăsite.

— Le-au aruncat cum arunci oase câinilor, a zis supărat Deev, întorcându-se fără răspuns la muntele de pește.

În jur deja se adunaseră adulții – stăteau acolo, neîndrăznind să se atingă de bogăția împrăștiată pe șine.

— Nu câinilor, ci ție, nepoțele, a râs Bug, apoi a adăugat serios: Doamne, ce oameni buni!

*

Încă de două ori va mai da „ghirlanda“ peste surprize lăsate de atamanul Iablocinik.

În halta Julduz, și ea părăsită, eșalonul va aștepta pe șine încărcarea unor lăzi mari, mirosind a crin, lavandă, iasomie și mandarine – Deev va fi cât pe ce să se sufoce deschizându-le. Și nu-i va veni să creadă: săpun – în calupuri de câte cinci kilograme, de culoare verde-palid, cu peceti de fabrică într-o limbă străină. „Parfumul e franțuzesc“, va anunța comisarul. Deev nu va crede, cu toate că ștampilele de pe lăzi nu lasă loc de îndoială: săpunul e, într-adevăr, din Marsilia.

La intrarea în Jaman-Su îi va aștepta un altfel de cadou. O măsuță elegantă cu un singur picior, așezată exact între șine, acoperită cu o față de

masă din dantelă; deasupra, o cutie de lemn închis la culoare, cu un bilet atașat: „Personal pentru doctor, a se folosi cu prudență“. Bug va deschide cutia: coniac într-o sticlă de cristal grea, tot de proveniență străină. „Varsă-l, moșule“, se va încrunta dezgustat Deev. „Nu-mi permite prudența“, va răspunde felcerul și va duce cadoul în infirmerie.

După Aktiubinsk surprizele vor înceta – atamanul Iablocinik va pieri.

Despre moartea acestuia, Deev va afla mai târziu, din ziare: va apărea în mai multe ediții, cu titluri bombastice, relatând cu râvnă detaliile – fiecare altele, dar esența va fi aceeași. Istoria va fi bizară, aproape fantastică, și mulți o vor socoti o născocire sau un „cârlig“ al presei. Deev însă, nu.

Totul se va întâmpla la vreo două săptămâni după slujba din vagonul cu holeră al eșalonului lui Deev. Într-o biserică din Orenburg se va deschide un muzeu al propagandei antireligioase, cu sloganuri bătute în cuie peste decorațiunile aurite și cartoane cu figuri de preoți în colțuri. Icoanele smulse de pe pereți vor fi atârdate cu capul în jos, iar racla cu moaște, deschisă, va fi pusă în amvon, ca să poată fi văzută. Ceremoniile se vor desfășura vesel, cu cântece comsomoliste și arderea cărților religioase.

A doua zi, în biserică va intra un om în burcă albă. O va ucide cu un glonț pe îngrijitoare și, fără să-i bage în seamă pe vizitatorii care fug, va intra în altar. Va scoate din sân o icoană cu Maica Domnului din Kazan, o va pune pe analog, se va așeza în genunchi și va începe să se roage. Își va scoate burca, rămânând înfășurat în batoane de dinamită de la gât până la genunchi.

Milițianul venit în grabă să vadă ce se întâmplă nu se va putea hotărî să tragă într-o bombă vie – îi va chema pe soldații din Armata Roșie, dar și aceștia vor zăbovi nehotărâți în ușa proaspăt înființatului muzeu. Vor începe să-i gonească pe cei care cască gura, dar asta nu va face decât ca mulțimea să sporească. Vor înconjura clădirea. Vor încerca să-l provoace pe terorist la o discuție, dar acesta nu va voi să-și întrerupă rugăciunea.

Din mulțime va ieși un preot și va intra în biserică, cordonul de militari îl va lăsa. Contrar așteptărilor, preotul nu-l va admonesta pe bandit, ci se va ruga împreună cu el.

Între timp, va fi adus de la garnizoană cel mai bun ochitor – cu ordinul de a-l nimeri pe terorist în cap, fără să atingă muniția în care e înfășurat. Cât se

va foi ochitorul în ușa bisericii, ținând, lungă rugăciune se va apropia de sfârșit și va bubui o explozie: teroristul se va fi aruncat singur în aer. Explozia va face bucăți biserica, și odată cu ea și pe ochitorul cel priceput, și pe soldații din cordonul de pază, și pe câțiva gură-cască din primele rânduri...

Teroristul va fi imposibil de identificat – din corpul lui nu va mai rămâne nici o bucățică. Întrebând martorii, cekişti vor ajunge la concluzia că a fost nimeni altul decât vestitul ataman Iablocinik.

Mulți nu vor crede asta, pe motiv că n-ar fi avut de ce să facă o asemenea prostie, căci se afla deja de mult în Persia sau sub acoperișul primitiv al emirului din Buhara.

Deev însă va crede.

*

Castelul de apă era plin – ajungea și să aprovizioneze vagoanele, și să facă provizii de apă, și să-i spele pe intrușii adoptați de Deev. Curătau murdăria de pe micii vagabonzi la patru mâini: punând copilul slinos între ele, două surori îl frecau nemilos cu șomoioage de iarbă – una de la cap în jos, cealaltă de la tălpi în sus – până când mâinile li se întâlneau undeva la buricul micuțului, și toate straturile de noroi și piele bronzată adunate în luni de zile se topeau, dezvăluind trupul rozaliu. Apoi îl rădeau în cap; în lipsă de gaz, îi frecau cu infuzie de pelin, pe care Memelea o pregătise la cererea felcerului. Hainele nou-veniților au fost trecute prin aburii de la cazanul locomotivei.

După o zi în „ghirlandă“, nou-veniții nu mai erau noi pentru copiii eșalonului. Schimbaseră porecle, pumni, anecdote și cuvinte preferate – acum erau de-ai lor. Uimitor de repede făceau cunoștință și se legau acești copii: lipsiți de dragoste părintească, ei dăruiau cu generozitate afecțiune și protecție celor la fel de părăsiți ca și ei.

Dar și Deev înțelegea acum mult mai multe despre copii: le deducea fosta ocupație din vremea vagabondajului după poreclă, le ghicea soarta după câteva cuvinte. Se mira și el, dar înțelegea: de fapt, nici nu era atât de greu.

Larik Trișorul și Lesea Dește Iuți. Înțelege oricine că puștii au fost cartofori – adevărați, din aceia care-și câștigă pâinea jucând, și știu să facă

un set de cărți din orice. (Așa s-a și dovedit. După câteva zile, aproape toată „ghirlanda“, școlită de Laric și Lesea, știa să joace cărți: neavând păr pe capetele rase, și-au smuls fire din sprâncene și au făcut din ele pensulițe mici, din praf de cărămidă arsă și scuipat au făcut vopsea roșie, iar din cărbune, neagră, au desenat pe niște bucățele de hârtie trefle și carouri, și gata!) Amândoi erau mici de statură, aproape transparenți de nemâncare – cu atât mai supărător era să pierzi în fața unora ca ăștia. Și au pierdut toți: și copiii, și surorile, până și mecanicul, care o dată s-a hotărât să-și măsoare puterile cu micuții, apoi a bombănit înciudat toată noaptea, deranjându-l din somn pe ajutorul său.

Șopârlei, firește, i se spunea așa din cauza pielii urâte – ridată, de un cenușiu bolnăvicios, cornificată pe alocuri, ca și cum chiar ar fi aparținut vreunui varan ori șarpe din deșerturile Turkestanului. Felcerul știa denumirea bolii de care suferea băiatul, dar Deev nu reușea s-o rețină.

Macacul de la Zdup. Țsta deja fusese la închisoare. Cum ajunsese acolo un copil care nu-i ajungea lui Deev nici până la brâu, nu se știa. Dar se știa că se mândrea nevoie mare cu acest fapt de viață, de vreme ce îl purta în poreclă.

Driușa Sugaciul cu siguranță nu era străin de *supt* – vin, vodcă, basamac. Hadi Fantele adora în mod vădit să-și dea aere. Lavrușka Curățatul era, pesemne, băiat aprig, căci pierdea tot, până *se curăța*, nefiind în stare să se oprească la timp. Filon Prefăcutul era un artist, căci știa *să se prefacă*, simulând boala.

Nou-veniții erau hoinari experimentați și știau să-și câștige pâinea – aproape toți „aveau o meserie“. Deev înțelesese de mult că „profesia“ aleasă de un copil nu e doar o anumită deprindere sau o pricepere, ci oglinda caracterului său: poreclele „muncitorești“ vorbeau nu numai despre experiența de viață a posesorului, ci și despre sufletul copilului.

Pentru *maraton* – fuga neconținută prin stații de tramvai în căutare de copeici scăpate de pasageri – e nevoie de răbdare, perseverență și știința de a te mulțumi cu puțin. Și de hărnicie (ca să scormoni cu orele prin praf sau gunoaie). Și de bunătate (ca să nu devii câinos și să treci la altfel de câștiguri, mai profitabile). Și se vedea că Venea Maraton avea toate aceste calități.

Pentru înhățat, dimpotrivă, e nevoie de aroganță și multă încredere în sine. Cum altfel să înșfăci de pe taraba din piață un măr sau o plăcintă – nu pe furiș, ci deschis, înșfăcând obiectul și luând-o la picior în strigătele supărate ale mulțimii? Îndrăzneală și curaj, ochi, minte, mâini și picioare iuți, uite de ce era nevoie. Ceea ce Koska Înhaț avea cu prisosință.

Un calm de nezdruncinat și indiferență în fața morții sunt importante pentru *mormântari* – cei care își petrec ore și zile în șir prin cimitire, strângând ofrandele aduse de rude morților: flori și coroane, dulciuri. Ca să mănânci pâine coaptă pentru un mort și așezată pe mormântul lui e nevoie să fii filozof. Așa și era Ilia Mormântarul – fără frică și fără patimă, ca de piatră.

Iar să *ciupească* – să cerșească rămășițe de mâncare de la bufet – le reușește numai celor care plac oamenilor. Cei care știu să ajungă la inima unui străin și să-i trezească din prima clipă simpatia – ba zâmbind, ba bosumflându-se, ba pomenind de Dumnezeu sau de comunismul care va veni – ca să primească un codru de pâine sau un castron de lins. Cunoscători ai slăbiciunilor umane, fizionomiști, specialiști în oameni – asta sunt *ciupitorii*. Sunt isteți, au chipuri mobile, voci – dau lecții oricărui actor. Cu ăștia trebuie să fii vigilent – îți câștigă încrederea și te jecmănesc cât ai zice pește. Era un astfel de maestru și în eșalon: Luka Ciupitorul.

Cei mai dezinteresați dintre cerșetori sunt *lingurarii*. Aceștia nu fac nimic de nevoie, ci dintr-o chemare autentică: trebuie să iubești sincer muzica pentru a sta zile întregi cântând din linguri cioplite de mâna ta ritmuri și melodii. Fără o ureche fină și cântec în suflet nu iese nimic. Mitea Lingurarul așa și zicea: muzica nu se cântă cu gura, ci cu inima. Sensibili oameni, lingurarii...

Copiii primiți de Deev erau din diferite locuri – geografia era pestriță și nu întotdeauna explicabilă. De pildă, Dop din Maikop, înfipt și arțăgos, îmbrăcat într-o bluză de marinar care-i ajungea până la genunchi: de ce ajunsese atât de departe în nord, tocmai până-n Orenburg, și nu plecase din orașul său natal în Turkestan, în drumuri scurte, pe malurile pline de pește ale Mării Caspice? „Am avut chef de plimbare“, îi răspunsese scurt Dop când îl întrebase direct. Mai clar de-atât însă, nu a putut afla.

Sau Vranghel²⁷ din Odessa, în cațaveică și șalvari căzăcești găuriți. Asta

ar fi trebuit să rămână acasă, unde sunt și stridii, și chefal, și carne de delfin – marea e plină de ele și sunt ușor de găsit, chiar dacă nu chiar la fel de ușor ca pe vremuri. Dar el, nu, mai avea un pic și ajungea la Ural.

27. Numele unui general rus – Piotr Nikolaevici Vranghel (1878–1928) –, comandant al unei părți a Armatei Albe în timpul Războiului Civil.

Cu copiii din nordul flămând, să zicem, e mai clar. Unde altundeva să ajungă Silvia Pskovita sau Roda Arhanghelsk în drum spre Turkestan, dacă nu în Orenburg? „Cât ați mers?” se interesase Deev. „Jumătate de viață“, îi răspunseseră ei rânjind. Și poate că nu mințiseră.

Dar în ce-i privea pe siberieni, iar nu înțelegea. „Surgut – asta-i la dracu-n praznic!” se mirase Deev, vorbind cu un puștan bucălat poreclit Surgutișko. „Cum ai ajuns aici – peste taiga, peste Munții Ural?” „Am picioare“, i-a răspuns el serios. „Și nu locuim în praznic, ci în Siberia, chiar în mijloc!” Pe prietenul și tovarășul lui de drum, Isprăvitul din Tiumen, Deev nici nu l-a mai descusut – pesemne și acela „avea picioare“, de vreme ce ajunsese acum în eșalon.

Pe harta hoinarilor siberieni, se mai întrezăreau și alte locuri: nu mai mirau pe nimeni nici Spirt din Rjev, nici Kondrașka din Tver, nici Ceacea Ținandali. Despre cei veniți din Kalmâkia vecină sau de la Marea Caspică, aflată în apropiere, nu mai era nimic de spus.

— Țsta nu-i tren, ci arca lui Noe, a spus misterios Fatima, ajutând la spălarea următorului intrus.

Deev a făcut o față plictisită, fără să aprobe, dar și fără să nege. El învățase să-i înțeleagă pe hoinari, dar pe această femeie ciudată, încă nu.

*

Deev își măsura puterile cu Moartea.

A înțeles asta într-una dintre acele nopți neînchipuit de lungi, când stătea cu ochii deschiși pe acoperișul vagonului de comandă și privea stepa. Pe pieptul lui pufăia în somn Zagreika, de-a lungul trenului făceau să foșnească iarba câțiva „fugari“. Spatele și umerii încă-l mai dureau de la munca recentă – solul kârgâz era tare ca o copită de cal, și săparea mormintelor se transformase într-o lungă caznă. Nu mai simțea oboseala de săptămâni întregi, dar tremurul vag al degetelor, care apăruse nu demult, îl

apuca acum mai des – mâinile îi tremurau ca unui bătrân chiar și acum, într-un moment de liniște, îmbrățișând copilul adormit. Luna lumina de pe cer ca un proiector, transformând pământul în argint strălucitor, iar umbrele de pe el în găuri negre. Și în această lumină albă, aproape ca ziua, lui Deev i-a devenit limpede: chiar așa e.

Moartea se instalase în eșalon încă de mult, ca un pasager clandestin. Așteptase un pic, adormind vigilența comandantului, iar apoi începuse să ia copii. Mai întâi a luat chipul vlăguirii prin foame și i-a răpit pe cei căzuți la pat. Acum s-a transformat în holeră și îi ia pe cei care s-au îmbolnăvit. Astăzi au înmormântat patru. Mai mulți decât ieri. Și ieri au fost mai mulți decât alaltăieri. Ce-o să fie mai târziu?

— Unde ești? a întrebat el cu glas tare, punându-l alături pe neclintitul Zagreika și ridicându-se în picioare.

Nu răspunde, stă ascunsă.

E așa o noapte luminoasă, și nu pleacă.

— Unde ești? Arată-te!

A început să sară de pe un acoperiș pe altul, uitându-se după coșurile de fum și ridicând capacele.

Pentru orice eventualitate, a scos revolverul din buzunar.

— Ține-te mai aproape de mine, frate, i-a spus lui Zagreika, care se împleticea lângă el, frecându-se la ochi. Ascunde-te în spatele meu.

În găurile de aerisire – nimeni. Nici după coșuri. Nici aici. Nici aici.

Acoperișurile erau acoperite de lumina lunii ca de o vopsea albă și toate erau pustii. Tabla gemea sub greutatea lui Deev – pesemne pașii lui apăsați se auzeau în vagoane. Umbre lungi, a lui și a lui Zagreika, goneau în zigzag sub picioarele lor și se revărsau în stepă.

— Ei?! De ce te ascunzi, ca ultima otreapă? Degetele, blestematele, îi tremurau, dar puteau să apese pe trăgaci. Ieși!

Dar cine zicea că stă pe acoperișuri, alături de sănătosul Deev? Locul ei era lângă bolnavi, în vagonul cu holeră. Pesemne acolo și era, căteaua.

Deev a mers până la capătul trenului, a sărit pe platformă – și-a sucit un picior, dar n-a simțit durerea – și a tras ușa infirmeriei spre el. L-a izbit mirosul de clorură, transpirație nesănătoasă și excremente.

— Știi că ești aici!

În vagon, perdelele erau trase pentru noapte, și el s-a apucat să le desfacă, trecând de la un prici la altul. Țesătura nu voia să-l asculte – se rupea și cădea pe podea. Foarte bine! Mai multă lumină, mai ușor de căutat. Perdelele căzute i se lipeau de ghetе, împiedicându-l să pășească – dădea cu piciorul în ele, ca într-o haită de câini răi.

— Ai stabilit prețul? Vrei o treime din copii pentru tine? Îți dau eu o treime! Călca în picioare fiecare bucată ruptă de țesătură – o zdrobea de podea cu călcâiul, pesemne ca s-o nimicească. Poftim! Na!

Le-a desfăcut cum-necum pe toate, și în vagon s-a făcut lumină ca ziua. A smuls și ultima perdea, și din spatele ei îl priveau niște oameni: Dumnezeu cu mama Lui și felcerul în halat pe trupul gol și cu părul vâlvoi.

— Unde e? a strigat către chipul indiferent al lui Isus. Unde s-a ascuns?
Tace.

— Ce fel de dumnezeu ești, dacă nu știi nici atâta lucru?! Deev și-a împins palma desfăcută în ochii divini – i-au intrat niște așchii în mână, dar n-a simțit durerea. O caut și singur, fără tine!

— Dă-mi revolverul, nepoțele.

— Gura, moșule! Deev și-a strâns pumnul într-un gest obscen, punându-l sub nas lui Bug; i-a pus sub nas și cealaltă mână, care strângea revolverul. De data asta, dacă mă împiedici, păcatul e al tău. Și ia-ți instrumentele de-aici, îmi zăngănesc în cap. Iar tu, valea! Și-a agitat pumnul la dreapta și la stânga, în umbra deasă a nopții, spre colțurile infirmeriei. Nu-ți mai dau pe nimeni! Mai bine pleacă singură. Tot te găsesc.

Pe priciul Julietkăi Blancmange – nu e. Nici sub prici. Nici sub învelitoarea lui Leoșea Trei Tifose. Nici sub lavița Nonkăi Bovary. Copiii zac, abia respirând, deja au o strălucire albăstrie. Dar moartea nu e lângă ei.

— Nu-i tulbura pe bolnavi, nepoțele, și-așa le e greu!

La Hoover Flămândul – nu-i. La Cenghiz Mamo – nu-i. La Căcărează de Oaie – nu-i.

— Nu te apropia, moșule! Îți știi toate trucurile – mă cuprinzi de la spate, ca un urs, și-mi iei arma. Iar eu azi am treabă: trebuie s-o găsesc.

La Pinkerton – nu-i. La Cosette – nu-i...

— Are nevoie de aer proaspăt. Deschideți ușa, soră!

— Stai pe loc, soră! Nu deschide ușa. O deschid singur! Altfel o să fugă.

Ușa. Platforma. Zdrang! Iar ușa. Zdrang!

Și iată-l deja în vagonul învecinat.

Instrumentele medicale îi răsună în continuare ca niște clopote, ba într-o ureche, ba în alta – moșul, neascultător, nu le-a luat. Și mâinile îi tremură, sunt gata să scape revolverul.

Unde te ascunzi, lașo? Ieși!

Cine țipă? Tu oare? Nu, doar proastele de surori.

Cine fuge, îmbrăcat doar în alb? Nu, iar nu ești tu, e unul dintre copii.

Ce-i ropotul ăsta? Ah, eu tocmai am tras în tavan.

— Unde ești, cățea?

— Aici sunt, s-a auzit o voce de alături.

Iat-o, e în fața lui – înaltă, dreaptă. Aproape. Îl privește. Deev își apropie fața, dar lumina lunii e atât de strălucitoare – sau dens fumul locomotivei? –, că nu se distinge nimic – parcă i-a acoperit cineva ochii cu vată.

— Vino cu mine, spune ea.

El îi înfige revolverul în piept – țeava se proptește de ceva elastic, puternic, absolut trupesc.

— Nu acum.

Ea își pune degetele răcoroase pe arma strânsă în pumnul lui și o trage în jos cu putere.

Deev se supune: acum tot nu mai are unde să se ducă, n-are decât să-i comande puțin. Ea îl ia de mână – cum iei un copil capricios, ca să-l scoți din cameră – și curând ajung într-o cameră foarte cunoscută. O oglindă mare se mișcă într-o parte, îngrădind spațiul și umplându-l de lumina lunii. Se aude clinchetul unui zăvor.

— Acum.

Îi înfige din nou revolverul în piept.

— Uitați-vă la mine, Deev, spune ea. Mă recunoașteți?

În fața lui stă o femeie cunoscută – în haină militară pusă peste lenjeria de corp. Părul despletit i se buclează în jurul capului. Un obraz e boțit de somn.

El dă din cap: te recunosc. Te recunosc, Belaia. Recunosc totul: și compartimentul nostru de comandă, și sofa cu flori urâte, și ușa-armonică. Recunosc totul.

De afară se aude o bătaie ușoară.

— Sunteți bine, tovarășă comisar? întreabă vocea felcerului.

— Totul e în ordine, răspunde Belaia tare, fără să deschidă ușa. Să meargă toată lumea la culcare.

Nu imediat, ci după o clipă, se aud pași îndepărtându-se pe coridor. Voci nu se aud, pesemne oamenii pleacă în tăcere, schimbând între ei doar priviri.

Rușinea îl podidește brusc, ca și durerea de la așchiile din palmă, ca și durerea din piciorul sucit. Rușinea și durerea – cu aceeași forță.

Ah, dacă ar fi aici Fatima! Atunci ar cădea în genunchi, ar cuprinde cu mâinile trupul moale de femeie, și-ar îngropa în el fața arzândă, și-ar îneca în el această rușine insuportabilă, ar respira sacadat, ar scânci de stânjeneală sau chiar ar plânge. Dar așa?

Deev pune revolverul pe masă – metalul se lovește de suprafața lăcuită. Apoi se așază pe marginea sofalei și, privind în jos, își scoate așchiile din palmă cu dinții – din răni țâșnesc picături roșii. Iar degetele continuă să-i tremure, blestematele!

— Lăsați-mă pe mine.

Belaia se așază lângă el, îi ia mâna tremurândă și, tot cu dinții, îi scoate țepele înfipite sub piele.

Îi linge sângele care țâșnește. Și îi sărută îndelung mâna. Și iar. Și iar.

Nu, nu se poate, și-așa îmi arde ceafa de rușine!

Nu e rușine. Se poate.

Mai târziu, mai târziu, după ce mai trece rușinea!

Nu, acum, neapărat.

Nu vreau, n-o s-o fac!

Ba o s-o faci. Acum.

Ea se lipește de el, puternic, și el se supune – iar, a zecea, a suta oară...

— De milă ești cu mine? a întrebat Deev mult mai târziu, când stăteau obosiți unul lângă altul, abia având loc pe sofa.

Mâna îl mai ustura doar vag, și piciorul sucit nu-l mai durea deloc – durerea dispăruse. În mod uimitor, și rușinea dispăruse. Își simțea pieptul ușor. Și capul.

— Din calcul. Belaia s-a ridicat și a început să-și pieptene energic cu

degetele buclele ciufulite. Am nevoie să duceți eşalonul până în Turkestan. Ajut cu ce pot.

Mai bine-ar fi tăcut!

— Nu ți-e rușine să recunoști asta?

Deev ar fi vrut să se supere, dar supărarea nu venea nicicum – inima lui era liniștită și curată, ca trupul după o baie fierbinte.

— Rușine mi-ar fi să trezesc copiii în toiul nopții și să-i sperii cu revolverul. A început să răzcolească obiectele de lenjerie aruncate pe jos, căutându-le pe ale ei. Și să-mi pierd capul cu totul la mijlocul traseului mi-ar fi rușine.

Nu, astăzi cuvintele echidnei nu-l puteau atinge pe Deev – nici măcar scorpia de comisar nu putea zdruncina pacea care îi invadase sufletul.

— Nu mi l-am pierdut. Dimpotrivă, abia acum am înțeles totul.

— Ce-ați înțeles?

— Că o să-i luăm pe toți copiii care cer să se urce în tren, asta am înțeles! Simplitatea și justetea acestui gând l-au făcut să tresară, și Deev s-a ridicat pe marginea sofalei, netezindu-și părul. Și nu numai pe cei care cer. Pe toți cei pe care-i întâlnim în cale. Pe toți cei pe care-i găsim. Pe toți o să-i luăm!

Belaia, deja pe jumătate îmbrăcată, s-a așezat la loc pe sofa și s-a uitat fix la Deev:

— Și ce-o să faceți cu ei la Samarkand? N-o să vi-i primească la casa de copii.

— Ba o să-i primească, a răspuns privind-o, la rândul lui, fix. Conform actelor, vor trece drept copii ai foametei din Povolgia. În caz de ceva, adăugăm câteva nume, n-o să verifice.

— Cum adică, n-ați raportat morții la Kazan?

Deev doar a clătinat din cap: nu-i raportase. Încălcând toate instrucțiunile și sfidând bunul simț, din slăbiciune de caracter sau cine știe din ce altă pricină, nu-i raportase. Dar nu putea să scrie cu propria-i mână în depeșă impersonalul cuvânt „pierderi“ și să pună alături cifra la fel de impersonală a morților. Nu putea.

— Țsta e un fals, Deev.

Privirea severă a femeii devenise cu adevărat inchizitorială.

— Și acum tu ești complice la acest fals.

— Nu încercați să mă intimidați!

— Nici n-am vrut neapărat s-o fac. Noi acum, comisare, am ajuns într-un punct în care tu nu-mi mai poți comanda. Dacă vrei, n-ai decât să mă reclami: fie popândăilor din Stepa Foamei, fie șopârlilor din nisipurile Mării Aral.

S-au uitat unul la altul fix, fără să clipească, parcă împungându-se cu privirile. Deev simțea că o să câștige.

— Aștept până ajungem la Tașkent sau la Samarkand, acolo există telegraf.

— Bine, s-a învoit el cu ușurință. După ce duc copiii cu bine și îi predau la orfelinat, n-ai decât să mă reclami.

— N-o să-i primească, Deev! Și după cât de înflăcărată era reacția comisarului, Deev a înțeles că învinsese. Intrușilor dumneavoastră li se citește pe față că sunt hoinari cu state vechi, și în nici un caz din Povolgia! Stepa kalmâcă sau kârgâză, Marea Neagră, Marea Caspică – asta scrie pe fruntea lor! Nici un act fals n-o să vă fie de vreun ajutor. Nici ăia de la Samarkand nu sunt proști.

— Pe copiii ăștia o să-i primească. O să-i primească sigur! I-a luat fața în mâini și a sărutat-o apăsând pe frunte. Numai să mă lași în pace, Belaia.

Și abia atunci a remarcat că degetele încetaseră să-i tremure.

*

Holera a răpit patruzeci de vieți de copil.

Kaziuk Ibrahim. Padișahul. Radișcev. Barbun. Sonia Scorbit. Mustafa Rablă. Hoover Flămândul. Eldar Zgaibă. Julietka Blancmange. Iusup Guralivul. Toți au rămas în stația Ak-Bulak.

Tilda Leproasa. Fadea Sîrzan. Pan Kasim. Mazurik Firs. Nonka Bovary. Farsorul. Amin Știe-Tot. Uglici Nu Trage. Leoșea Trei Tifose și Leoșea Băltoacă. Tiupa Sarapul. Narghiza din Argîz. Toți au rămas în halta Kuranli.

Fenimore Cooper. Ahma. Hamit Tacă-i Fleanca. Zeinab Dințoasa. Jeka din Ijevsk. Habiba Grăsana. Brumă. Pinkerton. Ei au rămas în halta Biș-Tamak.

Cosette Cocs. Musa Botezatul. Troțki Degeaba. Nurhat Surda. Iblis Și Pe Mine. Udătură. Kaium Chiorul. Dioma din Kostroma. Zgârietură. Aceștia

au rămas la Kok-Bek.

Iar Deev a primit între timp în eşalon treizeci de hoinari. Dacă-i socotea şi pe cei care se urcaseră la Orenburg, cincizeci.

La Jaman-Su, unde s-au aprovizionat cu apă, s-au alăturat „ghirlandei” câţiva zdrenţăroşi mici. În general, erau vagabonzi cu experienţă: nu se smiorcăiau ca să primească mâncare, ci, potrivit etichetei vagabonzilor, se înfiinţau lângă vagonul de comandă şi îşi holbau cu tâlc ochii flămânzi – nu la mecanic sau la ajutorul său, ci numai la comisar şi la comandantul trenului. Deev nu apuca nici să fluiera – hai, urcaţi! –, că deja erau pe platforma dintre vagoane. În tren e holeră, îi avertiza el. Ei doar rânjeau condescendent: ce, n-am mai văzut holeră? Sub căciulile de blană ciuruite se ascundea o claie de un blond strălucitor, iar în vorbire se distingea un puternic accent nordic.

În halta Kara-Turgai – părăsită, ca multe altele în acest ținut – lui Deev i s-a părut că aude nişte zgomote în căsuţa pustie a şefului de gară. S-a uitat pe ferestrele sparte, a cercetat curtea din spate, şi abia în beci a descoperit, în sfârşit, trei mici sălbatici maronii de murdari ce erau, care la lumină s-au dovedit a fi doi băieţi şi o fată. Nu vorbeau ruseşte, nu înţelegeau kârgâza (pentru comunicarea cu localnicii, Deev o aducea deseori pe sora başkiră, a cărei limbă semăna mult cu kârgâza şi kazaha). Judecând după ochii negri imenşi sub sprâncenele stufoase, la fel de negre, aproape împreunate la rădăcina nasului, trebuie să fi fost de undeva din Caucaz. Deev i-a luat şi pe ei în eşalon.

— Nu! a protestat felcerul. Nu ne ajunge holera? Vreţi să faceţi colecţie de molieme?

Deev nici nu s-a învrednicit să-i răspundă, ci doar le-a poruncit tuturor nou-veniţilor să se instaleze în tender, chiar peste lemne şi cărbuni, până când aveau să treacă zilele de carantină necesare.

La Aktiubinsk au înnoptat, şi Deev a apucat să dea o fugă la orfelinatul local: i-a luat la „ghirlandă” pe toţi copiii care cucăiau pe-afară în speranţa că vor putea intra. Cucăitorii ăştia erau nu mai puţini de o duzină. Cei mai mulţi aveau ochi asiatici şi feţe lătăreţe, aşa că Deev la început i-a luat drept localnici. Dar nu toţi s-au dovedit a fi kârgâzi: era printre ei şi unul venit din podişurile mongole, şi chiar un venetic de undeva de pe nişte târâmuri

nordice de care Deev nu auzise niciodată. Avusese dreptate inspectorul din Orenburg: toată Rusia trăgea acum spre Turkestan, ținutul grânelor.

La Kandagaci, Deev era să fie jefuit. Într-un bazar minuscul, cu un rând și jumătate de tarabe în jurul cărora dacă erau vreo cincisprezece oameni, se îmbulzea lângă el o ceată de puști: nu se apropiau, își fereau cu încăpățănare privirile, dar îl înconjurau, îl tot înconjurau, ca niște pui de lup flămânzi, care nu se hotărau nici să atace, nici să părăsească prada ispititoare. Se uitau fix la revolver – îl zăriseră în buzunar, și-a dat seama Deev. Aveau să sară la fluieratul căpeteniei lor: doi aveau să-l țină de mâini, ca să nu apuce să scoată arma, iar al treilea avea să-i ia în aceeași clipă revolverul, și tuleo!

Dar a fluierat el primul: ia veniți încoace! Uite ce vă zic eu, gânsaci palmați. Să mă jecmăniți n-o să vă iasă. În schimb, să ajungeți cu mine la Samarkand, da. Vă iau la căldurică, în tren. O să primiți și haleală, dacă vă purtați cum trebuie. N-am de gând să vă pun bețe-n roate și nici să mă iau de voi degeaba, și dacă vreți s-o ștergeți, puteți oricând. Dacă sare fie și-un purice pe mine sau pe copiii mei din eșalon, l-am spart. Hotărâți-vă acum.

De unde-i veniseră cuvintele astea pe limbă, Deev n-a apucat nici el să-și dea seama, dar în clipa aceea puștani au rămas cu gurile căscate de respect și s-au adunat în jurul lui cu ochii plecați: se hotărâseră toți, într-o secundă. Și Deev s-a întors de la bazar fără mâncare, dar cu chiriași noi.

Apropiindu-se de Emba, au întâlnit o liotă de copii care se încăieraseră în stepă – exact când „ghirlanda“ trecea pe lângă ei. Se loveau cu sete, trântindu-se unii pe alții la pământ și mușcându-se până la sânge – a trebuit să coboare din tren ca să-i despartă. Bătăușii s-au dovedit a fi fete. Le-au luat și pe ele în eșalon, cu condiția să stea liniștite tot restul drumului.

Pe porțiunea dintre Kulama și Alabaz au mai întâlnit o fetiță: stătea culcată sub un ulm singuratic, înfășurată într-o plasă pescărească zdrențuită, fără să se miște. În jurul ei deja planau corbii, așteptându-și momentul. Deev a gonit corbii, iar pe fată a dus-o în vagonul de comandă. I-au dat să bea apă și au încercat să vorbească cu ea, dar în van: bolborosea ceva într-o limbă foarte ciudată, care nu semăna cu nici una dintre multele limbi ale eșalonului.

— E greacă, i-a lămurit Fatima spre uimirea generală.

— Greacă veche? a precizat prosteste Deev.

— De ce veche? E absolut contemporană.

— Vine din Crimeea, a presupus Belaia.

Altceva n-au mai reușit să afle despre grecoaică: nici cum ajunsese sub ulm, nici de ce era îmbrăcată într-un năvod.

Iar după gara Celkar au avut o bucurie: holera i-a lăsat în pace.

„Fugarii“ nu se mai târau de-a lungul garniturii cu cămășile sumese. Nu mai erau scuturați de frisoane bolnavii din infirmerie, ci stăteau liniștiți, așteptând să se vindece. Palmele și tălpile lor, cândva zbârcite de boală, s-au netezit la loc, iar fețele boțite de holeră și-au recăpătat elasticitatea. Albăstreala de pe buze și de sub ochi le-a dispărut, buzele au încetat să li se mai crape de deshidratare și au putut din nou să vorbească. În fiecare zi, felcerul le dădea drumul tuturor celor care se înzdrăveniseră să se alăture celorlalți copii. De la boală, înapoi, la viață.

„Ghirlanda“ nu mai zăbovea pe șine, ba mergând în viteză, ba stând pe loc în așteptarea „fugarilor“ care-și dădeau drumul din mers, nu se mai împotmolea zile întregi în halte părăsite. Covoarele de iarbă din cele două vagoane de bolnavi nu mai erau schimbate de mai multe ori pe zi, ci numai de vreo două ori. Curând n-au mai rămas mulți bolnavi, și toți încăpeau în infirmerie, ca în vremurile dinainte de holeră.

Vagonul eliberat a trebuit să fie curățat și frecat temeinic – mai întâi tavanul, apoi priciurile și măsuțele, și la sfârșit podeaua –, apoi spoit cu var cloros în mai multe straturi, ca să poată sta iar în el pasageri sănătoși. Bug a propus să facă asta fără întârziere, în gara Saksaulski, unde au descoperit un castel de apă.

— Mai așteptăm jumătate de zi, a zis Deev. Și atunci spălăm tot trenul, până la ultimul cotlon, cu apă de mare.

*

Aral se revărsa pe pământ din cer – așa i s-a părut lui Deev când marea s-a ivit la orizont. Albastrul înalturilor curgea în albastrul mării.

N-a spus nimic – nici adulților, nici copiilor –, ci doar a privit acest azur îndepărtat, lăsând pe altcineva să-l zărească primul și să exclame cu emoție:

— Marea! Marea!

Și au zărit-o, și au exclamat – mai întâi aproape, lângă el, apoi tot mai departe, transmițând de la unul la altul. Și iată, deja le tremura gâtul de bucurie strigând în toate părțile cuvântul miraculos – cuvânt care n-ajungea să fie auzit, n-ajungea să fie șoptit sau rostit cu voce tare, el trebuia să fie cântat, răcnit, smuls din piept:

— Marea!

Întinderea vălurită se întindea tot mai mult în roșia stepă tomnatică, inundând și acoperind totul. Albastrul se revărsa pe pământ – mai aproape de calea ferată, mai aproape, și mai aproape – ca și cum roțile ar fi atras apa. Curând eșalonul tăia lumea în două: de o parte rămăsese uscatul, de cealaltă înainta apa.

— Marea! Marea! Marea!

„Ghirlanda“ mergea încet pe mal, și valurile transparente numai că nu-i intrau sub roți, ba răsărind din adâncuri și revărsându-se pe nisipul brun, ba retrăgându-se și lăsând în urma lor fulgi de spumă.

Copiii, la ferestre, pe platformele și acoperișurile vagoanelor – urmăreau mișcarea măsurată a apei: mulți metri înainte... și mulți metri înapoi... înainte... înapoi... și glasurile s-au potolit, nu mai țipau, ci expirau de undeva din pântec, în ritmul legănării valurilor:

— Maaaaarea!

Mecanicul n-a primit nici o comandă, dar când garnitura a încetinit și s-a oprit, nimeni nu s-a mirat. Nici nu se putea întâmpla altceva trenului și pasagerilor săi decât să se oprească pe malul mării.

Deev și-a dat seama limpede că în aceste clipe toți cei din eșalon – și copiii, și surorile, ba chiar și mecanicul pe care nu-l vedea nimeni –, toți simțeau același lucru. De neexprimat în cuvinte. De netransmis prin nimic altceva decât prin tăcerea în fața acestei întinderi de necuprins, care săptămâni de-a rândul fusese doar un vis, iar acum era aieva.

Copiii priveau fără o vorbă apele eterne ale Aralului. Aceste momente erau dense și dulci – de neuitat, oricât de mic sau de slab ar fi omul. Iar marea vorbea cu oamenii – foșnea, frecându-și val de val, val de nisip. Îi chema.

Deev știa deja că la această chemare vor răspunde toți cei cărora le mai rămăsese măcar o suflare sau două. Dar nimeni nu se hotăra să sară primul

pe mal, să spargă primul tăcerea. Ajutorul a venit din nou din cabina mecanicului – sirena a sunat fără drept de apel: înainteeeeee!

Copiii s-au revărsat pe uși, de-ai fi zis că vagoanele sunt răsturnate – s-au rostogolit ca niște boabe de mazăre pe nisip, aruncându-și în aer cămășile albe. În mare au ajuns deja goi – cu brațele întinse, țipând, cu ochii mijiți, și uitând de orice rușine față de surori. Cămășile zburau ca niște păsări spre tren, aterizau pe traverse, acoperindu-le ca zăpada. Iar din tufișurile de pe mal s-au ridicat spre cer păsări adevărate – țipetele lor speriate se amestecau cu țipetele de bucurie ale copiilor, sporind emoția generală.

Surorile au intrat în apă îmbrăcate: și-au aruncat încălțările și au pășit în valuri – care până la genunchi, care mai adânc, pentru a se opri și a sta acolo îndelung, râzând către copiii însuflețiți. Fustele ude li se lipeau de picioarele subțiri, picăturile le umezeau părul, dându-le o înfățișare stranie, răvășită – și pentru Deev nu exista acum nimic mai frumos decât aceste chipuri obosite, scăldate în apă și lacrimi de bucurie. Croitoreasa guița ca o purcică. Preoteasa întinsese mâinile spre cer, cu capul dat pe spate și stătea neclintită ca un stâlp – semăna cu o sperietoare de ciori. Pe bibliotecară, copiii neastâmpărați o trăseseră în apă, și ea țipa întruna, ridicându-se în picioare și căzând iar, neputincioasă în fața energiei nesfârșite a micuților. Îi iubesc pe toți, și-a dat seama Deev. Și îi iert pe toți: pe preoteasa-trădătoare, pe scorpia de comisar, pe moșneagul căpos – pe toți.

Buclele comisarului străluceau departe, în mare – Belaia înota repede și egal, împingându-și corpul tot mai departe și mai departe cu mișcări precise ale mâinilor. Bug, dimpotrivă, ședea pe mal cu picioarele întinse. Valurile se spărgeau de trupul lui uriaș ca de o stâncă. Iar în spatele lui, chiar la marginea apei, alerga Lupoica de pe Capitoliu, iscând fântâni arteziene și prinzând proteste apa în gura fără dinți. Mamelele ei lungi ajungeau aproape până la pământ, iar în ochi îi licărea o emoție câinească.

Acum, când toată comanda eşalonului și toți pasagerii erau fericiți, în mare, putea să plonjeze și Deev. A mers de-a lungul țărmului, căutând un loc în care apa să nu clocotească din cauza trupurilor de copii care viermuiau în ea și, găsindu-l, și-a lepădat ghetetele și hainele și s-a aruncat în valuri.

Apa era foarte rece și foarte limpede: Deev vedea cum, sub corpul său

mare, pe fundul verde al mării săreau în lături peștișori. S-a scufundat cu totul în apă – și ea i-a spălat trupul până la ultima cută, și fața, și rădăcinile părului. A întredeschis buzele, lăsând răcoarea să pătrundă în el – a simțit în gură sarea Aralului. S-a cufundat mai adânc, în straturile cele mai reci, spălându-se de tot ce trăise în ultimele săptămâni și nemaivrând să se ridice la suprafață. A înotat așa îndelung, cu ochii deschiși, privind mișcarea algelor de pe fund, până când marea i-a dat un brânci, și el a țâșnit la suprafață, respirând fericit, departe de mal.

De-a lungul țărmului alerga scâncind Zagreika. Ochii nu i se dezlipeau de stăpânul său, chipul de obicei neclintit era contorsionat de suferință. Tălpile lui striveau spuma, ba urmând valul care se retrăgea, ba ferindu-se de cel care venea.

— Înoată spre mine, frate! a râs Deev.

Țipetele și hohotele copiilor răsunau și pe apă, și sub apă, acoperind orice alte sunete. Soarele după-amiezii îi intra în ochi, buzele îi erau amare de sare. Și toate acestea la un loc – și râsul, și sarea, și razele orbitoare ale soarelui – se împleteau într-un sentiment de neînchipuită bucurie, pe care Deev nu-l mai încercase de mult.

Ceva a pleoscăit tare. S-a întors după sunet și a descoperit că Zagreika nu se mai vedea pe mal, iar apa, nu departe de el, era tulburată de vălurele și bule de aer: pesemne, băiatul nu putuse îndura despărțirea, se aruncase în mare după stăpânul său și se dusesese la fund, fiindcă nu știa să înoate.

Deev s-a repezit spre această fierbere, aruncându-și mâinile înainte, s-a scufundat și a dat roată în adâncurile reci. A prins trupușorul care se zbătea și l-a scos la suprafață. L-a tras pe uscat.

Căzând pe nisip, Zagreika a scuipat și a tușit, scoțând din el apa pe care o înghițise.

— Ce-am mai înotat! a râs Deev.

S-a întins pe nisipul încins deasupra și răcoros mai în profunzime și a închis pleoapele.

Curând, băiatul și-a recăpătat răsuflarea normală, s-a târât mai aproape și s-a trântit undeva la picioarele stăpânului, liniștindu-se în sfârșit.

Și s-a mai apropiat cineva de el – încet, cu pas ușor – și s-a trântit alături. Printre gene, Deev a văzut un cap de femeie și două cosițe lungi pe umeri:

Fatima.

— Uite că am ajuns la Aral, i-a spus Deev ceea ce nu s-ar fi încumetat să-i spună altcuiva. Nu-mi mai venea să cred că o să ajungem. Dar am ajuns.

— Aici sunt flamingo roz, i-a răspuns ea straniu, ca întotdeauna; Deev nu-i vedea chipul, dar își dădea seama după vocea ei că zâmbea. Au culoarea zorilor. Vă puteți închipui așa ceva?

Deev nu știa dacă e vorba despre pești, animale sau insecte. Și nici nu putea să-și imagineze niște creaturi de culoarea zorilor. Acum nu putea decât să stea întins pe nisipul fierbinte, ascultând răsuflarea lui Zagreika de o parte și vocea Fatimei de cealaltă. Ea a mai spus ceva, dar pe Deev îl cotopea somnul, și de aceea părea că întreaga lume se acoperise de spumă, sunetele abia se mai distingeau.

Ierburile de pe mal foșneau în vânt. Undeva departe țipau surorile, chemându-i în zadar să iasă din apă pe copiii deja învineți de frig. Iar și mai departe, în „ghirlandă“, zdrăgăneau ceaunele – Memelea făcea o tocană de pește uscat.

„Ghirlanda“ însăși stătea pe șine, așteptând să fie spălată. Șinele se întindeau de-a lungul țărmului ca niște fire de argint. În față, peste verste și verste, aceste fire se îndepărtau de albastrul mării și pătrundeau în nisipurile portocalii ale deșertului Kîzîlkum. Era deja teritoriul Republicii Sovietice Turkeстане. Cu alte cuvinte, Turkestan.

VI. Și din nou cinci sute *Kazalinsk – Arîs*

Deșertul se întindea asemeni unui ocean. Zile în șir s-a târât prin el eșalonul – zile chinuitoare, incredibil de lungi. Și dimineața, și la amiază, și seara le plutea prin fața ochilor îndepărtatul orizont, despărțind cerul de pământ. Pe cer aluneca soarele. Pe pământ alunecau umbre. Și altceva nu mai era în deșert.

Monotonia nesfârșită a acestui ținut, care încă nu devenise nisip, dar acuși-acuși avea să devină, obosea până la epuizare: peisajul brun era același – și ieri, și azi, și, pesemne, multă vreme de-aici înainte. Da, erau aici ierburi: peticeau din loc în loc solul, sârmoase (iar unde nu erau, pământul era crăpat și din el ieșea sare). Erau copaci: panicule de cedru sărat și saxauli contorsionați. Erau și animale: în timpul opririlor, copiii vânau și mâncau șopârle; pe rădăcinile ce ieșeau din pământ se zăreau când și când umbre iuți – gaițe și vrăbii; apăreau vulturi – priveau din înalturi cum „ghirlanda“ înaintează încăpățânată pe șine și zburau, dezamăgiți. Dar și ierburile astea, și copacii, și animalele – toate erau mărunte, abia se distingeau pe pânza largă a peisajului, ca și cum ar fi fost mângălite neglijent cu un creion.

Peste tot – praf, praf, praf nesfârșit, întunecat: în ochi, în păr, pe dinți, în cutele corpului și între degetele de la picioare, pe suprafața mesei și pe chipurile bolnavilor din infirmerie. Uneori nu mai era praf, ci nisip – era bine dacă doar în pantofi, dar uneori acoperea șinele, și atunci trebuiau să-l îndepărteze cu palmele și cu măturici improvizate, curățând calea pentru locomotivă. Deseori așa și înaintau: în față, oameni în patru labe, mașinăria mecanică după ei, arșin cu arșin, traversă cu traversă, palmă cu palmă.

Erau atât de puține semne de viață în imensitatea acestei lumi pustii, încât „ghirlanda“ cu locuitorii ei, care-i întrerupea neclintirea, părea a tulbura

eternitatea însăși.

Și culori erau puține: paleta peisajului era determinată de poziția astrelor și a norilor. La răsărit, pământul negru al nopții se făcea albastrui cu nuanțe de roz, ziua devenea roșu în soarele puternic, spre apus era scăldat în siniliu – dar rămânea mereu pământ – un pământ brun și prăfos. Deev visa să vadă o pădure: vârfurile dințate ale coroanelor, unduirea verdeții. Sau un râu: șerpuirile lui, strălucirea undelor. Un sătuc cu obloane colorate, un grajd de vaci, o tufă de scoruș!... Dar vedea un pustiu brun, cu câte o movilă sau o mică vale ici-colo, monoton și implacabil. Din copilărie avea simțul distanțelor – le aprecia exact, parcă le măsura cu rigla – și întotdeauna știa câte verste parcursese ori câte mai erau până la capătul traseului. Dar în deșert mecanismul lui interior se defectase: ochii îi rătăceau în van peste tot, căutând și negăsind repere, viteza de melc era derutantă. Eșalonul părea că se târăște înainte, dar în același timp era captiv în spațiu, incapabil să-l domine. Și oamenii erau captivi în această goană fără sfârșit.

Salvarea erau haltele. Da, deseori părăsite. Da, nedeosebindu-se prin nimic una de alta: câteva căsuțe de lut, fie cenușii, fie albicioase, un castel de apă din cărămizi întunecate și neapărat cu ușiță albastră. Dar în toate numele era scris cu litere rusești. Și în fiecare inscripția era nouă. Așadar, „ghirlanda“ înainta, străbătea pustiu, agățându-se de aceste nume cum se agață de cioturi cel care se îneacă într-o mlaștină. Ciumîș, Kamîșlî-Baş, Karakuus – parcă scrâșnește nisipul pe rădăcinile copacilor. Bai-Hoja, Tiura-Tam, Horhut – bate din coadă un șarpe cu clopoței. Bik-Bauli, Djusalî, Ciili – cântă o cicadă.

Cât de străin e totul!

Locomotiva a fost alimentată mai întâi cu lemne, cu care se aprovizionaseră din belșug la Aralsk. Apoi au început să adune pe drum saxaul: lemnul noduros s-a dovedit tare ca piatra și nu se lăsa spart de topor, se spărgea numai la o apăsare puternică, așa că n-au putut să-l spargă nici copiii, nici surorile, ci numai Deev cu felcerul, mecanicul și ajutorul acestuia. Temându-se că și saxaulul putea să se termine curând, Deev a dat ordin să se oprească și să adune lemne ori de câte ori observau tufele noduroase – asta încetinea și mai mult mersul de melc al garniturii. Acum însă tenderul era plin de trunchiuri cu rădăcină cu tot și de crengi uscate.

Au făcut provizii și de apă pentru locomotivă. Neavând mare încredere în șefii de gară locali – cu atât mai mult cu cât cel puțin jumătate din gări erau părăsite și castelele de apă ar fi putut să fie goale –, Deev împrumutase la Kazalinsk o cisternă ruginită de petrol pe roți. Mai degrabă, o închiriasse de la conducerea gării – în schimbul paharelor de șampanie și al unor tacâmuri aurite care se prăfuiau în bucătăria de campanie încă de la Svajsk. Promisese să înapoieze cisterna pe drumul de întoarcere. Lacom de porțelanuri și linguri de argint, șeful de gară îi mai dăduse lui Deev și vreo doi pumni de sodă, ca să curețe rugina de pe roți, care stăteau nemișcate nu de cinci, ci de vreo zece ani buni. Cisterna mirosea necruțător a petrol putred și, nu se știe de ce, a urină, dar păstra bine apa: o umpluseră până la buză și o legaseră de coada trenului, înșurubându-i strâns capacul – era o rezervă intangibilă. „Ghirlanda“ a fost mai lungă, iar Deev, mai liniștit.

Apă ruginie și saxaul – atâta aveau de ajuns. Mâncare nu era. N-avea nici un rost să întrebe de provizii în gările pe jumătate îngropate în nisip, unde era de mirare dacă găseau măcar un om posac cu câteva oi râioase în țarc și cinci curcani slăbănogi care trăiau chiar în casa stăpânului. Principala hrană a sălbaticului erau de obicei pesmeții, o brânză uscată și tare ca piatra și o pastramă de oaie la fel de uscată, tăiată fâșiute – totul era cumpărat ca rezervă, pe o lună înainte, din bazarele orașelor din apropiere, și se puneă într-un cufăr pe care stăpânul îl încuia cu cheia la vederea copiilor care se revărsau din tren.

Iar orașelele erau numai cu numele – de fapt, nu erau altceva decât niște gări mai mari, unde din când în când ajungeau din deșert tot felul de oameni, își instalau iurtele sau ridicau niște copertine dungate și viermuiau câteva zile, vânzând și cumpărând, cel mai adesea schimbând, și mai adesea doar privind. Căciuli de blană cu dosul de stofă și caftane, hamuri vechi, păr de cămilă nedărăcit – asta se găsea de obicei în astfel de bazaruri. Provizii nu erau. După cum nu era nici soviet orășenesc, nici miliție, nici secție CEKA, unde Deev s-ar fi putut duce cu mandatul lui deja ferfenițit ca să ceară câte ceva. Dar uneori nici oameni care să fie în stare să citească acest mandat nu se întâlneau în aceste gări.

Găinile de la Svajsk fuseseră mâncate, mai rămăseseră de pe urma lor numai stinghiile din colțul vagonului de comandă. În bucătărie, ce mai

rămăsese din peștele uscat dăruit de cazaci se topea încet: mai întâi împărțiseră câte o jumătate de pește zilnic, apoi câte un sfert, apoi și mai puțin. Sânguinciosul Memelea arunca în supă de toate: solzi, măruntaie, cozi și înotătoare – dădea oasele de pește prin făină și le fierbea în câteva ape, să le pună și pe ele în zeamă. De la mirosul invariabilei supe – sare, apă stătută și untură de pește – pe care o mâncau deja de câteva săptămâni, surorilor li se făcea greață. Lui Deev însă nu i se făcea greață – încetase de mult să simtă gustul mâncării. Se gândea: o să se termine peștele și o să vă fie dor de mirosul lui. Și peștele s-a terminat curând.

„Ghirlanda“ se legăna pe șinele năpădite de nisip – înainte, tot mai adânc în deșert – fără un pud de provizii și fără un praf de sare. Apă de băut mai era în butoaie, dar o împărțeau cu jumătatea de cană și după un orar strict. Toți știau că aici nu aveai unde găsi alimente. „O să fie mâncare când o să vedeți munții“, le-a promis Deev copiilor. De unde și până unde or fi munții mai generoși decât nisipurile? Dar ceva trebuia să le promită.

Acest drum părea mort. Nici un singur tren nu mergea pe el, și doar rari călători pluteau ca niște umbre vagi de-a lungul lui. Și oricât de încet s-ar fi târât „ghirlanda“, oricât ar fi stat pe loc, așteptându-i pe bărbații care tăiau saxaul, n-a fost depășită și n-a întâlnit în cale nici o singură garnitură. De-a lungul căii ferate se șteau arbuști plantați ca s-o protejeze de nisip – dar nu de pelin, de acacia sau de cireș pitic; de altfel, nici nu păreau plante, ci schelete de plante într-o încălceală de țepi negri. Oase albe de animale se zăreau uneori printre acești arbuști. Și dacă Deev n-ar fi știut sigur că aceste șine duc la Tașkent – „orașul îndestulării“, cum începuse să fie numit în Rusia înfometată, „orașul ceresc“, „pământul făgăduinței“, spre care se îndreptau, în vis sau aieveja, sute și sute de pribegi –, dacă aceste șine n-ar fi dus spre fabulosul Tașkent, dincolo de care se ascundea în munți și mai fabulosul Samarkand, pentru nimic în lume n-ar fi condus eșalonul pe acest drum mort.

Și pribegii știau că șinele duc spre Tașkent – Deev îi văzuse pe mulți în gări, unde încercau să se urce în tren, fie întrebând cinstiți, fie pe furiș. Cei mai disperați porneau pe jos prin deșert, peste traverse – și nu o dată „ghirlanda“ dădea în drumul ei peste astfel de nesăbuiți, pe jumătate morți de foame și de sete. Pe adulți Deev nu-i lua. Copii lua. Belaia nu mai

protesta: mâncare nu mai era, nou-veniții nu mai aveau ce lua de la gura celorlalți.

Iată unde erau hoinarii despre care vorbea inspectorul din Orenburg! Dirmen-Tobe, Kara-Uziak, Sauran – peste tot erau copii, copii, copii, singuri sau în haite, care încă mai puteau merge sau care deja zăceau sleiți de puteri. Deev îi lua pe toți. Nu-i puteau hrăni, dar le puteau da apă și îi puteau culca pe o laviță, îi puteau încuraja cu promisiunea că nu-i vor părăsi.

La Djalagaș au văzut o familie: tatăl și mama erau întinși pe marginea drumului la umbra unei căruțe, iar micii gemeni se târau alături, pe calea ferată. Deev a vrut să-i dojenească pe părinți pentru neglijență, dar n-a putut – erau morți amândoi. I-a luat pe copii în vagonul țăncilor, iar căruța a pus-o în tender, la proviziile de lemne.

Departe, dincolo de Kzîl-Orda, au mai întâlnit o familie: pe șine stăteau un sart bătrân și cele patru neveste ale lui, înfășurate în negru, sub niște pături din păr, tot negre. Văzând trenul care pufăia în depărtare, sartul s-a ridicat cu greutate – era limpede că abia se ținea pe picioare de oboseală – și s-a apucat să le gonească pe femei de pe șine cu toiagul. Acestea, nu se știe de ce, nu voiau să se ridice, dar în cele din urmă s-au supus, s-au îndepărtat cu câțiva pași și au rămas stană de piatră.

Uitându-se la ei de pe acoperișul vagonului de comandă, Deev nu-și putea înăbuși un sentiment neplăcut: era ceva ciudat în această scenă obișnuită pentru meleagurile prin care treceau. Și nu pentru că asiaticul își bătea nevestele, nici pentru că aceste femei erau legate între ele de talii cu o frânghie groasă – duritatea bărbaților locului era cunoscută. Ci poate pentru că erau foarte mici de statură. Sau pentru că uneia îi ieșea un picior de sub tiv – încălțat nu într-un pantof de lemn sau de piele, ci într-o opincă din coajă de tei...

Deev a sărit de pe acoperișul vagonului și s-a îndreptat spre bizara familie, scoțând revolverul din mers. Speriat, sartul și-a agitat toiagul, gonindu-le pe femei mai departe în deșert, dar acestea s-au lăsat să cadă la pământ și au început să țipe cu glasuri subțirele, imploratoare, în rusește. Deev l-a omorât pe sart. Femeile și-au scos vălurile și s-au dovedit a fi doar niște fete de vreo doisprezece ani, cu coșite blonde și chipuri emaciate.

Toate erau din Ural, toate fuseseră vândute de părinți la bazarul din Orsk pe stafide și caise. Erau duse prin Buhara spre Meșhed, într-un harem.

Nou-găsitele au fost trimise în vagonul fetelor. În tolba celui ucis s-au găsit niște lipii și o bucată de carne de cal uscată. Pâinea le-au dat-o celor mici, iar carnea – puțină, cât o palmă! –, Lupoaiței de pe Capitoliu: Deev se temea foarte tare că de atâta nemâncare n-o să mai aibă lapte.

*

Fetele nu erau nici măcar copii, ci umbre de copii. Lunga pribegie le secătuisese de puteri: slabe și umile, stăteau prin câte-un colț, întinse pe podea sau chiar pe platforma dintre vagoane, rușinându-se să ocupe lavițele pentru pasageri. Nu vorbeau deloc, nu cereau de mâncare, beau când și cât li se dădea – într-un cuvânt, nu creau nici un fel de probleme. Doar mureau din când în când.

Deev pierduse șirul, nu mai știa câți copii luase în eșalon și câți îngropase. În fiecare zi primea pasageri – câte unul, sau câte o ceată întreagă. Și în fiecare zi mai primea câte o veste blestemată – despre vechi locuitori ai „ghirlandei” sau despre unii noi.

Săparea mormintelor devenise o ocupație zilnică, noroc că solul deșertului era moale: nisip amestecat cu pietriș. Munca mergea repede, ba chiar bine, s-ar putea spune – după atâtea nopți, Deev și Bug deveniseră experți. Uneori tăceau, alteori vorbeau, și nu puțin – dar niciodată despre ceea ce făceau.

Povestea mai mult felcerul: își amintea cazuri complicate din practica lui sau cum luptase cu turcii („când nici nu-mi mijise mustața”), sau cu japonezii („aici aveam deja mustăți cărunte”), sau în timpul recentului Război Civil. Dar cel mai mult, despre cai: cu ce se tratau buba mânzului și răpciuga, cum ajutai o iapă să fete, despre neajunsurile exemplarelor de rasă pură și cum întâlneau odată în stepele mongole o herghelie de cai cu părul lung și îi hrăneau din palmă cu sare, iar ei se ospătaseră fără frică, și pentru aceasta Bug fusese poreclit Șamanul Cailor.

Aceste discuții nu erau o lipsă de respect față de ceea ce făceau. Dimpotrivă: dacă gurile și capetele nu le-ar fi fost pline de conversații despre lucruri simple și vesele, n-ar fi putut să-și îndeplinească sarcina grea.

Deev îl asculta cu recunoștință pe bătrân: era o fericire că putea să nu se gândească la trupul neînsuflețit al copilului, care zăcea la doi pași așteptând să fie îngropat, ci la animale sălbatice blănoase, putea să-și închipuie cum se întinde spre mâna bătrânului un bot păros și apucă grijuliu cu buzele grăunțele strălucitoare de sare din palma acestuia... Aceste discuții erau ca paharul de vodcă care amortește orice durere. Morfină pentru suflet.

Câteodată, în momente de mare sinceritate, Deev era tentat să-l întrebe și despre Fatima: tu chiar ești îndrăgostit de ea, moșule, sau mi se năzărește mie, de obosit ce sunt? Doar ai părul alb! Și ea e de două ori mai tânără ca tine! Nu-l întreba, îl proteja. Era conștient că-i dădea ghes să vorbească doar gelozia stupidă care mocnea în el. De altfel, era și un subiect prea intim.

Odată, l-a întrebat despre ceea ce era important:

— Ești supărat pe mine că iau copii în tren?

Bug n-a răspuns multă vreme.

Eh, nu era bine că deschisese acest subiect. Să sape în tăcere era mai greu.

— Mi-e milă de tine, nepoțele.

— Da' ce, sunt bolnav, ca să-ți fie milă?

— De bolnavi nu ți-e milă, îi tratezi – asta e prima poruncă a unui medic. Dar tu nu mai poți fi tratat. Ești schilodit.

— Cum adică, de ce? a întrebat nedumerit Deev, neștiind dacă să se supere sa nu și oprindu-se din săpat.

— De război, a dat din umeri Bug. De vremurile astea căinoase. De unde să știi eu? Nu povestești nimic despre tine. Uite, eu nu-s prea vorbăreț, dar în săptămânile astea ți-am spus tot: și despre slujba mea, și despre visul de a fi doctor de cai. Fiindcă suntem oameni, nu doi bușteni care stau unul lângă altul în magazie. Și oi fi tu simplu ca o părăluță ori ca iarba de pe marginea drumului, dar, Doamne, cât de complicat! N-ai scos o vorbă despre tine.

Era adevărat. De câte ori nu voise Deev să dezvăluie câte ceva despre trecutul său, ba chiar pregătise începutul unei astfel de discuții: „Mai ții minte, moșule, ce ninsori au fost în iarna lui '20?“ sau „N-am văzut niciodată atâția oameni ca în august '21. Trăiai în Kazan pe atunci, moșule?“. Dar de fiecare dată parcă i se încleiau buzele. Îi era frică să se

destăinuie.

— Sufletul omului bun e ca un măr proaspăt, tare și crocant, a continuat felcerul. Al ticălosului e stricat pe o parte, sau chiar putred. Dar sufletul tău nu-i măr, ci varză: pe orice parte te uiți, numai frunze, frunze, dar ceva important, ceva cu miez nu se vede.

Deev a lovit cu cazmaua în bulgării de pământ sfărâmicioși, și aceștia s-au transformat în praf. Dracu' l-a pus să întrebe! Mai bine-ar fi vorbit, ca și până atunci, despre dresarea mânjilor sau îngrijirea copitelor. Deodată i-a venit să arunce unealta și să fugă – să se topească în întuneric și să piară, până nu se rosteau alte cuvinte, mai adevărate și mai dureroase.

— Uneori mă uit la tine și văd doar un băiețel. Tragi tutun pe nas, dar tot un băiețel ești – înflăcărat, sincer, prostuț. Alteori văd un bătrân. Nici nu știi ce față ai când o facem pe groparii. Am participat la înmormântări în armată și m-am uitat la chipurile celor care săpau morminte. Un om obișnuit, fie el soldat sau civil, se teme de moarte, o respinge, și frica asta se citește întotdeauna ușor în ochii lui. Numai bătrânii neputincioși, obosiți de viață, numai ei nu se tem. Nici tu nu te temi. Tu, când cobori copiii în mormânt, parcă te-ngropi și pe tine odată cu ei.

Bătrânul vorbea fără grabă, depănându-și cu grijă gândurile în fața interlocutorului său.

— Sau dacă mă uit din altă parte, pare că ești bun, negrăit de bun: îi hrănești pe bolnavi cu chisel dimineța, l-ai oploșit pe micul nerod sub lavița ta, îi iei pe copiii pribegi în tren, ca să-i salvezi de foamete. Pare că ai bunătate cât trei oameni la un loc. Dar e și ură în tine, nepoate – nu cât pentru trei, ci cât pentru zece. Ții ura asta în tine, o ții strâns, dar tot răzbate în afară. Uite-așa ești tu: sub iubire, patimă; sub tinerețe, bătrânețe; sub forță și autoritate, slăbiciune și frământări sufletești. Numai frunze de varză, fără număr.

Pentru o clipă, lui Deev i s-a părut că e gol și i s-a făcut foarte rușine de asta.

— Adică, după tine, sunt cu două fețe? Sunt un om rău?

A luat trupul copilului și s-a pregătit să-l coboare în groapa săpată, dar a făcut o mișcare greșită, l-a scăpat și a trebuit să-l ridice din nou, ca să-l pună cum trebuie.

— Nu știu. Tu, dinăuntru, vezi mai bine.

— Dar din afară ce se vede?

— Se vede că ne-ai da afară din tren fără să clipești pe mine și pe comisar dacă nu te-am lăsa să-i iei pe copiii pribegi. Că la punctul de sortare ai fost gata să mori pentru o bucată de carne. Că ai strânge de gât pe orice inspector care ar împiedica „ghirlanda“ să meargă mai departe. Și că nu ești mânat în toate acestea nici de simțul datoriei, nici de o idee, nici de iubire de oameni, ci de o mare deznădejde și o mare suferință. Tu, în eșalonul ăsta, nu pe copii îi salvezi, ci pe tine însuși. Copiii sunt doar o întâmplare. Asta se vede.

Deev a început să mânuiască lopata, acoperind mormântul. Muncea cu disperare, de parc-ar fi stins un incendiu: lua cât mai mulți bulgări de pământ și îi azvârlea, lua și azvârlea – pământul uscat foșnea zgomotos.

— Și se mai vede că astăzi duci un tren cu copii în Turkestan, iar mâine împuști un detașament întreg de cazaci. Cu o mână salvezi, cu cealaltă ucizi.

— Nu ucid, pedepsesc dușmanii revoluției! Azi toată lumea trăiește așa.

— Mulți, s-a învoit Bug. Dar nu toți. Tocmai despre cei care trăiesc așa spun că-s schilodiți. De ei mi-e milă.

— Și de tovarășul Dzerjinski? nu s-a putut abține Deev.

Toată lumea știa că fiorosul șef al CEKA, tovarășul Dzerjinski, conduce și Comisia pentru Copii a VŢIK, la indicațiile căreia se formează și bântuie țara trenurile de evacuare. Între ele, și „ghirlanda“.

— Nu mai vreau să aud de trenuri cu copii, a răspuns Bug neașteptat, așezându-se în genunchi și cu mâinile ajutându-l pe Deev să adune pământul. Niciodată. Ajungem la Samarkand, și cu primul tren înapoi mă duc la Kazan, la Academia Militară, la cai.

*

„Ghirlanda“ a devenit un tren tăcut. Cândva, Deev se mira de liniștea din infirmerie, acum însă, aceasta se înstăpânise în tot trenul. Aproape că singurele sunete rămăseseră zdrăgănitul mașinărilor din pântecul metalic al trenului și şuieratul aburilor pe coș, bătaia roților și clinchetul cuplajelor când trenul era în mers. Dar era de ajuns ca locomotiva să se oprească și

viața metalică să se oprească, pentru ca „ghirlanda“ să amuțească. Nu se mai ridicau glasuri de copii prin vagoane, nu mai cântau, nu mai spuneau măscări și nici nu strigau versuri caraghioase. Surorile nu-i mai dojeneau. Nu mai bolboroseau oalele și polonicele în bucătărie. Seara, Fatima nu le mai cânta cântecul de leagăn micuților. Populația trenului a devenit abătută și tăcută, cruțându-și puterile până și în discuții, până și în zâmbete și priviri.

Nu mai mâncaseră de trei zile.

Cei mai mulți copii zăceau pe lavițe, cu ochii ațintiți spre perete sau spre tavan: priveliștea de pe fereastră – un nesfârșit pământ golaș – era obositoare și deprimantă. Adulții mai găseau forțe ca să îndeplinească treburile indispensabile – să curețe șinele de nisip, să taie saxaul, să aducă apă cu gălețile de la cisternă la locomotivă, dar și aceste forțe erau pe sfârșite.

Sora-croitoreasă a leșinat de două ori. Fosta bibliotecară era chinuită de crampe. Preoteasa începuse să se roage, des și cu voce tare – amenințările comisarului și admonestările lui Deev nu erau de nici un folos. Țăranca zăcea pe laviță ca un buștean, tăcută, dar respirând atât de greu, încât curând au mutat-o în infirmerie, ca să nu-i sperie pe copii.

Micuții s-au gândit să se hrănească cu iarbă: rupeau smocurile uscate de pe marginea drumului și le mestecau, transformându-le într-o pastă, apoi le înghițeau. Felcerul nu le dădea voie, dar ei tot o mestecau. N-a trecut nici o zi, și trei dintre ei au fost cuprinși de colici. Bug nu i-a luat pe bolnavi la infirmerie: mai bine să geamă în vagoane și înfățișarea lor jalnică să fie o lecție pentru ceilalți copii.

Griga Ureche și alți cinci au părăsit trenul fără să spună nimănui și fără să-și ia rămas-bun, noaptea. Plecaseră în cămășile soldățești, dar nu luaseră nimic ca amintire, nici din bucătărie, nici din infirmerie. Dimineața, Deev și Belaia au cercetat temeinic împrejurimile, dar n-au găsit nici o urmă pe pământul acoperit de arbuști. O zi mai târziu, fugarii au fost descoperiți pe lavițele lor – înfiorător de murdari și plini de zgârieturi, cu cămășile rupte; pesemne ajunseseră eșalonul din urmă tot noaptea și se strecuraseră înăuntru neobservați.

Fetele au început să se adune în grupuri: zăceau pe lavițe câte două sau

trei, lipite una de alta și încălzindu-se între ele. Nu vorbeau, moțăiau în cea mai mare parte a timpului, nu plângeau.

Nu plângeau nici măcar copiii mici. Își sugeau degetele, băgându-și aproape pumnișorul întreg în gură. Își molfăiau poalele cămășilor. Se agățau de Fatima cu o supunere tâmpă, iar câțiva, de blana călduroasă a Lupoacei de pe Capitoliu. Aceasta zăcea la podea ca un leș, fără să facă nici o mișcare, cu ochii închiși. Din când în când, Fatima îi dădea apă și o întorcea de pe o parte pe alta. I-l așeza și pe Cuculeț des alături: ceva-ceva se mai putea suga din mamelele vlăguite, pruncul încă se mai putea hrăni. Deev vedea acest tablou ori de câte ori intra sau ieșea din compartiment.

În ultima vreme simțea cum corpul lui privat de hrană devine tot mai ușor. În mod uimitor, îi era tot mai greu să-și miște acest corp ușor. Și să-l poarte prin tren la vremea inspecțiilor îi era greu. Și să-l trimită la tăiat de saxaul, la curățat șinele de nisip îi era greu. Și să-l urce pe acoperișul vagonului. Totul era greu.

Cel mai greu îi era însă lui Deev să gândească: creierul parcă nu mai era creier, ci un borcan cu clei, în care gândurile se învâlmășeau cu trudă, se lipeau unele de altele și abia erau duse la capăt. Îi era mai ușor să se agațe de gânduri vechi și dovedite decât să construiască unele noi. Asta și făcea, își cruța puterile. Dar uneori asta nu era de ajuns, și atunci trebuia să-și ia borcanul cu clei în mâini și să-l scuture zdravăn, despărțindu-și fricile, grijile și dorințele de realitate.

Principalul gând era: mergem la Samarkand. El există.

Alt gând important: mâncarea o să apară când o să vedem munții. Cineva îi promisese asta lui Deev, cineva deștept și atotștiitor. Cine oare? Nu conta. Ceea ce conta era să vadă munții. Să ajungă la ei. Nu se văd încă munții pe fereastră? Nu, nu se văd.

Și un gând nou, și din pricina asta nu la fel de lin și de plăcut ca cele vechi: trebuie să facă economie la lemne. Lemnele sunt numai pentru locomotivă. Și de aceea, de astăzi închidem căldura în vagoane. Și ce dacă o să fie frig noaptea? Voi, surorilor, vreți să vă lăfăiți în căldură sau să ajungeți la Samarkand? Vă ordon să faceți economie. Regula comandantului de eșalon – regula numărul... am uitat care.

A început să aibă crampe. N-a spus nimănui despre asta. Când îi apăreau

sub coaste, se întorcea și aștepta. Dacă erau martori, o făcea străduindu-se să nu se chircească și să nu strângă pumnii. Nu-i reușea întotdeauna.

Timpul nu mai curgea ca un șuvoi, ci se împărțea în evenimente, discuții întâmplătoare, fragmente de gânduri. Acum stătea pe acoperiș, privind contururile culmilor îndepărtate, și – deodată! – era deja în infirmerie, ștergând cu apă bolnavii împreună cu Bug, spălându-le praful brun de pe chip. Acum se certa cu mecanicul, spunându-i că „ghirlanda“ nu trebuie să se miște și noaptea, și deodată zace nemișcat în compartimentul lui și se holbează la tapetul de pe tavan, de parcă n-ar avea nimic mai important de făcut. Frânturi de viață scânteiau ca ferestrele unui tren în goană. Între ele, e pustiu.

O străfulgerare. A venit unul dintre băiețandrii noi: haideți să mâncăm cățeaua din vagonul țăncilor, tot e bătrână. Bine, se învoiește Deev după un moment de chibzuință, dar înainte de asta te mâncăm pe tine. Ascultă-mă cu atenție, istețule. Dacă Lupoica noastră de pe Capitoliu are o singură zgârietură sau i se mișcă un singur fir din blană, n-o să mai cercetăm și să căutăm vinovații, cobori din tren și tu, și... Activistul fugea, nemaiauscultând discursul încetinit al comandantului.

Altă străfulgerare. „E adevărat că burjuii încălzesc locomotivele cu grâne?“ (Asta întreabă Albinuța, când Deev trece pe lângă ea.) „Eu nu i-am văzut“, recunoaște el, „poate c-așa o fi“. „O să-i omori când o să-i găsești?“ „Îi omor, îți promit.“ Ca să-și întărească spusele, scoate revolverul din buzunar și, desfăcând cilindrul, îl învârtește prin fața ochilor fetei: uite, e plin, șapte gloanțe. Observă că arma îi tremură în mână.

Și înc-o străfulgerare. „Deev, tu ai mâncat struguri?“ „N-am avut ocazia.“ (Stă de vorbă cu Iusea Trahom.) „Se zice că e un fruct-minune. Cu un singur bob te saturezi pe o zi întreagă.“ „Dacă se zice, înseamnă că așa e. Înseamnă că la Samarkand în primul rând căutăm struguri. O să mâncăm împreună la Samarkand. Acolo sunt...“

După socotelile lui, străbătuseră nu mai puțin de opt sute de verste de la Aral. Azi-mâine aveau să se ivească munții. Acuși-acuși. Peste o oră. Sau două. Sau pe seară. Dar munții nu se zăreau.

Deșertul își bătea joc de ei: nu oferea nici o curbă de relief – nici cea mai vagă! – care să promită apropierea munților, ci se întindea neted și

nesfârșit, cât vedeai cu ochii. Din loc în loc, câte-o movilă presărată cu pietriș și năpădită de pelin – mică, nici măcar movilă, ci grămăjoară. Ochiuri de sare străluceau ca niște farfurii uriașe. Pământul din jurul acestor ochiuri se ridica ușor, dar palele de vânt îl împrăștiiau, ca pe zăpadă. Nu era pământ, ci nisip.

De mult nu mai întâlniseră nici construcții: gara numită Arîs rămăsese mult în urmă, iar altele nu mai erau. O verstă, încă o verstă – nici o gară.

— Tovarășe comandant, se termină lemnele.

— Până una-alta, nu s-au terminat: alimentați!

Nu mai erau nici arbuști de saxaul.

O verstă, încă o verstă...

Au scos la lumină și au tocat tot: stinghiile din fostele cotețe, coșurile care fuseseră sub găini, lăzile și cutiile de la provizii, ceasul cu pendul dăruit de cazaci, pipele, cărțile, până la una (bibliotecara a plâns, dar le-a dat), rama de la tabloul din vagonul fetelor (Deev a vrut să pună pe foc și tabloul, dar de data asta bibliotecara s-a agățat de pânză, de-ai fi zis că-i de aur, și Deev a cedat, nu s-a atins de pictură). Tot ce putea arde și da căldură a fost aruncat în cuptor.

O să sparg și ușile, se gândea posomorât Deev, mânuind toporul. Și lavițele toate. Dacă ar fi rămas pești uscați, i-ar fi aruncat și pe ei în cuptor.

— Se termină apa din cisternă.

— Am zis doar: alimentați!

Încă o verstă. Jumătate de verstă...

Și nu mai e apă. Nici lemne, în cuptor mai mocnesc doar cărbuni.

Roțile se învârtesc, abia mișcate de ultimele bătăi ale inimii mecanice, dar tot mai încet cu fiecare rotire. Mașina de fier răsuflă tot mai greu, mai puțin auzit, și curând va amuți – „ghirlanda“ se va opri, doar pe coșuri va mai ieși un abur ușor.

Și în jur deșertul e la fel de neted – un ocean maroniu.

Să trimită un mesager la Arîs? Merseseră jumătate de zi de acolo – vreo patruzeci de verste, poate chiar cincizeci, îndepărtând întruna nisipul de pe șine. Cu ce îi putea ajuta un șef posomorât al unei gări posomorâte, fără telegraf și în general fără nici o legătură cu orașe mai mari? Nu, salvarea nu e în urmă, ci numai înainte.

Deev sare din tren și o pornește de-a lungul șinelor.

Belaia îi strigă ceva, dar el n-o ascultă: își poartă ghetetele peste traverse – stâng-drept, stâng-drept, ca în armată, în marș.

Cine se târăște aproape, în spatele lui? Oare îl ajunge din urmă comisarul?

Zagreika.

Nu veni după mine! Deev ia nisip în palmă și îl aruncă în urmăritor. Întoarce-te la ceilalți! Se încăpățânează. Dracu' să-l ia de prost!

O verșă. Încă o verșă.

Unde sunteți, munți blestemați?!

Traversele de sub picioarele lui se întrerup – calea ferată nu merge mai departe.

Cum așa?

Nevenindu-i să-și creadă ochilor, Deev cade în genunchi și se târăște pe pământ, pipăind ultimele traverse aproape îngropate în el și capetele șinelor, aspre de rugină învechită. Apoi se târăște mai departe, îndelung, în căutarea continuării șinelor. Nu găsește nimic.

Așadar, calea ferată nu mai e.

*

Nisipul era roșcat și viu. Ba se desprindea de pământ și se învâртеjea deasupra lui, ba se contopea cu acest pământ. Dispărea de tot dacă se potolea vântul. Și se ridica abundant dacă se pornea iar.

Nisipul se juca cu Deev: mai întâi a ascuns de el șinele care duceau spre munți, apoi și pe cele pe care venise el în deșert. Dă-mi-le înapoi! insista Deev, împleticindu-se. Dă-mi-le! Uneori lovea supărat câte un vârtej de pământ cu botul ghetei, dar loviturile necesitau multă putere, așa că s-a oprit curând. Nu-i era ușor să-și dezdoaie genunchii la fiecare pas – mergea ușor aplecat, fără să-și mai îndrepte picioarele. Agăța cu ghetetele rădăcinile arbuștilor, sau poate rădăcinile se agățau singure de el.

Calea ferată nu se putea rupe ca un ham de cămilă uzat, asta Deev știa sigur. Știa că trenuri spre Tașkent și mai departe, până-n Buhara, plecau regulat de la gara din Kazan și ajungeau la destinație. Mai știa și că el va duce eșalonul până la Samarkand. Și că Samarkandul există. Așadar, nu era

mare lucru de făcut: trebuia să găsească în cutele solului și în ierburile încălcite șinele de oțel ascunse vederii, unite prin traverse de lemn.

Unde erau șinele?

Mergea deja de câteva ore. Nădăjduia că spre sud: soarele se topea în pâcla cerului, și era imposibil să determine direcția de mers după propria umbră. Încerca să țină drumul drept – tocmai dinspre sud trebuiau să apară munții –, dar nisipul blestemat i se învârteja sub picioare, ca un cățel neastâmpărat, dezechilibrându-l și dezorientându-l.

Aici nisipul era stăpân: în dreapta lui Deev se întindeau meleagurile roșii al Kîzîlkumului, în stânga, ale Muiunkumului, care se pierdeau în necuprinsa Stepă a Foamei. Da, undeva aici curgea și Marele Sîr, și se înălțau lanțuri muntoase, împărțind peisajul în bucăți și nemailăsând deșertul să se desfășoare într-un unic ocean de nisip. Da, solul era peticit cu ierburi și rădăcini de arbuști, nu se mai formau dune, ci rămânea dens, semănând a pământ. Dar dacă petreci aici măcar câteva ore, ștergându-ți de pe față praful nesfârșit și încercând să nu te abați din drum în întinderea de nisip, înțelegi pe dată cine domnește aici.

Ce fac aici? Caut șinele spre Samarkand.

De ce? Duc acolo un eșalon cu copii.

Dar unde-i eșalonul ăsta? – Chiar, unde?..

Dă-mi șinele înapoi! Dă-mi eșalonul!

În spatele lui pășea neobositul Zagreika. Băiatul slăbise atât de mult în ultima săptămână de foame, încât pașii lui ușori erau aproape neauziți, iar silueta i se subțiasse dureros. Deev își amintea din când în când de însoțitorul său și se întorcea – îl privea încurajator, dând din cap: rabdă, frate. Ar fi fost mai bine să-i spună în cuvinte, numai că buzele îmbâcsite de praf nu i se mai dezlipeau.

Dacă băiatul cade și nu se mai ridică, va trebui să-l târască. Belaia l-ar fi lăsat în deșert, dar el nu poate. Asta îi va scădea puterile și îi va încetini mersul.

Pământul îi saltă în fața ochilor, și se trezește culcat pe burtă, gata-gata să-și spargă nasul și bărbia – și-a desfăcut mâinile și picioarele în lături, parcă îmbrățișând pustiul. Zagreika trage de ghetele lui și scâncește, pesemne vrea să-l ajute.

Ridică-te! Nu pot, nu mă ascultă mâinile și picioarele.

Ridică-te și umblă! Acum! Nu pot.

Cât te lăfăi tu aici cu burta pe pământ, mor copii. Și tu ești ucigașul lor. Ucigaș!

S-a ridicat și a pornit mai departe. De atunci s-a mai împiedicat și a căzut des – arbuștii și ierburile își agățau cu răutate rădăcinile de ghetetele lui, iar deșertul până atunci egal a început să-i joace feste: i se mișca sub picioare, curbându-se mereu într-un delușor sau o vale.

Într-o astfel de adâncitură, Deev a alunecat pe călcâie și a căzut. Era mică, ca ravenele din pădurile de lângă Kazan, dar el a căzut îndelung, rostogolindu-se pe pantă și simțind cu nasul smocurile aspre de iarbă. Odată ajuns jos, n-a vrut să-și deschidă ochii mijiiți – a stat nemișcat multă vreme, adunându-și forțele. I s-a părut că a trecut un minut sau două, apoi i-a deschis – era deja noapte.

Corpul îi clocotea, din nări îi ieșea un abur alb. Lumina perlată, grea a lunii cădea pe o parte a pantei; cealaltă era neagră – trupul lui Deev, întins pe fund, părea spart în două de lumina asta strălucitoare. Vântul sufla abia auzit și șiroaie de nisip șerpuiau pe pereții gropii, ridicându-se în sus. Ceva moale și cald i se cuibărise la picioare, nelăsându-l să înghețe – pesemne, un animăluț sălbatic.

Unde sunt? Nu știu.

Ce fac aici? Caut ceva. Sau pe cineva.

Pe cine poți tu să cauți? N-ai pe nimeni. Ba am! Am o femeie care-mi cântă un cântec de leagăn. Un bărbat care e mai puternic și mai înțelept decât toți oamenii de pe lume. Și am și copii pe care-i iubesc – frați? – și pentru care răspund. Îi duc la Samarkand. Îi duc cu trenul, pe șine. Și caut acest tren și aceste șine.

Dă-mi șinele! Dă-mi eșalonul!

Deev a lovit nisipul care șiroia în sus și s-a târât pe pantă. S-a cățărat îndelung: mușchii i se încordau din când în când, gâtul îi tremura, i se părea că aerul nopții, pe care-l respira, nu era aer, ci o apă înghețată care-i pătrundea în gât și în plămâni. Pământul nu mai era rece, ci de-a dreptul înghețat; nu se poate dormi pe el – nu te mai trezești. Nisipul alb în lumina lunii se simțea la pipăit ca o zăpadă fină.

Mai ții minte, moșule, ce ninsori au fost în iarna lui '20?

Cuvintele acestea i se aprind în cap ca un bec electric. Ce vorbe sunt acestea, de unde? Cine și când le-a rostit și cărui moș i se adresa? Nu contează. Contează numai că-i arde în creier acest bec orbitor – nu-l lasă să închidă iar pleoapele și să se cufunde în noapte. Agățându-se cu toată voința, cu toată forța gândului pe care o mai are, de această lumină orbitoare, el se cațără pe panta înghețată și alunecoasă, apoi pe pământul tare și noduros, ieșind din ravenă.

Încearcă să meargă și mai departe târâș, dar corpul lui nu poate să se târască – i se lipește înghețat de sol? Gâfâind de efortul ultimelor minute, se ridică cu greu în genunchi, apoi în picioare. Merge.

Drept-stâng... drept-stâng... o verstă, încă o verstă. Unde sunt munții ăia blestemați? Sau trenul? Ce caut eu, îndelung și chinuitor, în visul ăsta fără sfârșit?

Deșertul e zugrăvit de lună în alb și negru: în bucățele sclipitoare de lumină și umbre de cărbune. Tufele de pelin par acoperite cu promoroacă în această lumină. Nisipul scânteiază de te dor ochii. Sau e zăpadă? E multă, de la un orizont la altul. Da, da, au fost mari ninsori în iarna lui '20, despre asta e vorba!

Oare și calea ferată pe care o caută Deev e acoperită de zăpadă? Dar trenul? Acolo, înăuntru, sunt copii numai în cămașă, o să înghețe! Și el, nerodul, le-a interzis surorilor să încălzească vagoanele. Dar nici n-au cu ce, nu mai sunt lemne. Cum să nu fie, uite-le, trunchiuri de copaci, taie cât îți pofteste inima!

Trunchiurile de copaci sunt o pădure de saxaul. Se întinde în jurul lui ca o mulțime imensă și nemișcată – făpturi ciudate sau dansatori smintiți, încremenți într-o horă sălbatică. Fiecare copac, nu mai înalt decât un om, și-a întins crengile-mâini și crengile-picioare, și-a aplecat șugubăț spinarea. Coroanele golașe nu se clintesc, de parcă ar fi ținute în văzduh, și nici rafalele de vânt nu le distrug neclintirea – șuieră printre ramuri, dar nu le mișcă.

Împleticindu-se, Deev merge prin pădurea încremenită. Dacă se îndreaptă și ridică bărbia, poate să vadă coroanele de sus. Dacă se încovoiaie de istovire, privirile i se opresc pe crengile încâlcite. Ele îi plutesc prin fața

ochilor încrucișând alb și negru, abundența lui îl amețește, i se învârtește capul. Dă-mi-le înapoi, se roagă Deev ca în transă, nemaștiind ce roagă și pe cine.

Piciorul i s-a împiedicat sau a alunecat – pe o creangă sau pe gheață? –, și el zboară pe pământ, pentru a câta oară? Rădăcinile de saxaul tari ca piatra îi lovesc pomeții, tâmplele, pieptul. Pârâie o țesătură ruptă – pantalonii? Sau i se rup și îi pârâie de durere măruntaiele?

Ridică-te și umblă! Acum! Niciodată.

Ucișurile, ucigașule! Asta e.

Insistențele și amenințările nu ajută: corpul lui Deev zace ca un sac între copaci, cu fața îngropată în nisip. Și tot ce mai poate face acum e să-și deschidă pleoapele din când în când, cuprinzând cu privirea câțiva metri de pădure. Măruntaiele îi îngheață și i se întăresc ca apa de noiembrie.

E dimineață. Umbra cenușie a unei păsări alunecă pe trunchiuri.

E ziuă. Un iepure cu blana roasă trece pe alături, privindu-l pe Deev cu un ochi de chihlimbar.

Mai ții minte, moșule, ce ninsori au fost în iarna lui '20?

Sau acum suntem în '20? Acum e iarna aia cu ninsori mari? De-aia tremură Deev de ger. De-aia trupul lui e îngropat într-un troian, de-aia nu se poate târî.

Da, acum. Da, chiar așa e: tot ce ți s-a întâmplat – de curând sau demult, în orice an al vieții tale – nu dispare fără urmă, ci se întâmplă din nou, și astăzi, și mâine, mereu.

*

În 1920, când abia venisem la secția de transporturi, mai mult păzeam decât ne deplasam. Mai ții minte, moșule, ce ninsori mari au fost în iarna aia? Calea ferată era moartă, acoperită de nămeți. Încărcăturile erau foarte prețioase: grâu, mazăre. Și totul se strica pe șine, așteptând să fie trimis. Aștepta cu lunile – locomotivele nu aveau cu ce să fie pornite, lemne nu erau, despre cărbune nici nu putea fi vorba. Nu se găseau nici oameni care să curețe șinele, să pună mâna pe lopată – dar la ce viscole erau, nu ajungea o lopată, ar fi fost nevoie de sute pentru fiecare tren. Și mai important – nu erau mecanici, muriseră în război. Dar hoți – berechet.

Nu era noapte să nu se strecoare câte-un șobolan pe șine, cu un sac gol pe umăr și o rangă în mână, ca să spargă lacătele de la ușile vagoanelor. Care singur, care în haită. Nici nu mai strigam la ei: vedeam că se furișează o umbră printre vagoane – trăgeam direct. Oameni obișnuiți nu erau pe atunci pe calea ferată: cine fura, ajungea în lagăr. Sau primea un glonț de la noi.

În Kazan, pe vremea aceea nu mai rămăsese mâncare deloc. Nu vedeai lume pe stradă, doar morții se șteau din troiene, și nici pe aceia n-avea cine să-i strângă. Și stai toată noaptea lângă un vagon în care se află o tonă de mei sau de grâu, și te gândești: de ce nu se dă grâul ăsta în oraș? Dacă s-a întâmplat așa, e clar că nu poate ajunge la destinație, de ce să nu-i hrănim măcar pe cei care-s aproape? Dar un astfel de ordin nu s-a primit.

Mi-e rușine să recunosc, moșule: pe noi ne hrăneau din vagoanele alea. Paznicii primeau rații din eșalonul păzit. La fel și cei care conduceau apoi acest eșalon – mecanicii, fochiștii, muncitorii care curățau zăpada de pe șine. Ca să nu fure.

Eu însă n-aș fi putut fura nici dacă aș fi murit de foame. Și nu mi-e milă de cei care furau prin gări: pe drept au primit un glonț în spinare.

Spre vară totul a devenit ceva mai ușor – nu cu mâncarea, ci cu vremea: zăpezile s-au topit și calea ferată s-a însuflețit, au început să meargă trenurile. Mă uitam la fiecare garnitură din asta, care trecea de pe o linie moartă pe una principală și pornea la drum, și mi se încălzea inima. Așadar, acum meiul și grâul pleacă să salveze oameni. Așadar, nu le-am păzit degeaba toată iarna: sfârșitul primăverii și începutul verii e momentul de cea mai mare foamete, când toate proviziile deja s-au terminat, și altele n-ai de unde să iei, și acum mâncarea e mai necesară ca oricând.

Numai că și în Kazan începuse momentul de cea mai mare foamete. Și petreci cu privirea aceste eșaloane care se răspândesc în toată țara, numeri vagoanele pline de porumb și ulei, și te gândești: dar de ce nu lasă câteva din vagoanele alea orașului? De ce nu se împart? Bolnavilor care zac ca gunoaiile în piața gării. Copiilor din orfeline. Micilor hoinari, care deja sunt mai mulți în oraș decât locuitorii. Dar un astfel de ordin nu s-a dat.

Atunci s-a întâmplat, cu trenul ăla. L-au adus seara – l-au trecut pe o linie moartă mai îndepărtată, l-au ascuns printre garnituri goale, promițând să-l ia dimineața. Un tren de propagandă, cinci vagoane cu totul. Erau vagoane

pentru vite, fără ferestre, iar pereții erau pictați: steaguri, spice, raze de soare. Și inscripții, inscripții care-ți scoteau ochii.

Nimeni nu știa ce-i înăuntru. Nici noi nu știam, ghiceam doar că nu erau manifeste și pancarte cu lozinci. Căci mergeau îngrozitor de greu vagoanele acelea – ca și cum ar fi fost încărcate până la refuz. Și de ce ar fi pus altfel o pază atât de numeroasă? Patru soldați de escortă de la Transporturi, și eu peste ei. Aveam ordin să fim cu ochii în patru, să nu pătrundă nici musca. Și am fost: doi soldați de o parte a trenului și doi de cealaltă parte, cu mine patrulând în jurul garniturii.

L-am păzit toată noaptea. Spre dimineață, când e cel mai întuneric și ți-e somn cel mai tare, mi s-a părut că se mișcă ceva într-un vagon. Am început să-i pipăi pereții, să trag de lacăte – totul era în ordine, totul era la locul lui. Și înăuntru era iar liniște. Poate mi s-a părut? Mă urc pe acoperiș și mă uit în jur – nici aici nu-i nimic. Deodată, mă luminez: dacă în vagonul acela călătoriseră activiști, cu siguranță fusese tăiată o gaură în podea pentru făcut nevoile.

Sar jos și mă las pe vine, să mă uit sub tren – așa e! E o gaură! Bag mâna în ea – nu e acoperită cu nimic pe dinăuntru. Dar cine zice că ar trebui să fie acoperită? Latrina-i latrină. Numai burjuii își acoperă closetele cu capace, activistul sovietic e om simplu, n-are el nevoie de așa delicateți. Poate că gaura asta nici nu a avut vreodată capac, așa că toată îngrijorarea mea e degeaba. Și e și îngustă, nu se poate strecura nimeni prin ea.

Și ar trebui să mă liniștesc și să plec de acolo, dar mă macină, nu am stare. Apuc de marginea găurii – podeaua e de lemn, vreo două scânduri sunt prost prinse. Mă proptesc cu picioarele în pământ și cu umărul în scândurile alea, împing în sus, împing – și rup una. Nu-i nimic, îmi zic, o reparăm în zori, n-o să observe nimeni.

Soldații mei se alarmează, vin în fugă. Pe doi îi trimit înapoi la posturi, de o parte și de alta a trenului (dacă toată aiureala asta e doar o diversiune, ca să ne distragă atenția?), și celorlalți doi le ordon să rămână. Eu mă strecor prin gaură. Am un revolver în fiecare mână. În fiecare revolver, șapte gloanțe, un cilindru plin.

Mă strecor ușor – înăuntru e întuneric ca-n burdihanul dracului. Miroase a căcat. Și mai e un miros dulceag, sufocant, parcă ți se lipește de cerul

gurii. Și e liniște, ca în mormânt. Simt că e cineva înăuntru. Nu aud, nu văd, pur și simplu simt. Ei mă aud pe mine – cum am rupt scândura, cum mă strecor acum înăuntru, frecându-mi pantalonii de scânduri. Dar eu pe ei, nu. Ei știu că mă ȋtesc singur din gaura de rahat, ca un nap din pământ. Dar eu despre ei nu știu nimic. Câți sunteți, șobolani jechoși, ȋmi zic, câți ați reușit să vă furișați ȋn vagon? Unul singur? Sau cinci? Și cum ați ȋncăput printr-o găurică așa de ȋngustă, șerpișorilor?

Eu ȋn locul lor n-aș fi stat pe gânduri: l-aș fi pocnit pe controlorul nepoftit ȋn cap cu patul puștii sau l-aș fi ȋnjunghiat cu cuțitul ȋnainte să apuce să ȋntre ȋn vagon. Dar lașii ăștia se ascundeau prin colțuri – nu mișcau. Mă ridic ȋn picioare pe podeaua de scânduri. Abia respir, să nu-mi șuiere aerul ȋn nări, dar inima, proasta, mi se izbește de coaste – pesemne se aude și ȋn afară. Fac doi pași ȋntr-o parte – ȋncet, ca să nu-mi foșnească pantalonii și să nu scârțâie scândurile sub ghetetele mele. ȋmi fac socoteala: dacă șobolanii se aruncă spre ieșire, și sigur se aruncă, altfel n-au cum să ȋiasă din vagon, aici o să-i ȋntâmpine și glonțul meu.

ȋn jur e beznă adâncă: ce și cum, ȋn ce parte, nu se vede nimic. Stau și ascult liniștea. Mirosul e atât de dulceag, că nici n-apuci să tragi aer ȋn piept și ȋi se ȋntoarce stomacul pe dos. Dar rabd. Acum, ȋmi zic, nu e momentul să te miști: dacă scoți un singur sunet, după sunetul ăla te-au și găbjit. Iar acum eu și hoții suntem la egalitate: eu nu știu unde sunt ei, dar nici ei nu mă pot vedea ȋn ȋntuneric. Acum totul e cine rabdă mai mult.

Pe acoperișul vagonului s-a așezat o pasăre, saltă pe tablă și lovește cu ciocul. Parcă m-ar lovi ȋn creștet: toc-toc... toc-toc... parcă pătrunde prin scândurile tavanului, numai de-ar ȋnceta. Mă abțin: timpul lucrează ȋn favoarea mea, curând se luminează. Pasărea ba saltă, ba nu saltă – și loviturile de cioc ba sunt mai dese, ba mai rare. Ba ȋncolo, ba ȋncoace. ȋncolo, ȋncoace... Brusc, se ȋntrerup. Și iar e liniște. O fi zburat? Mai ciocănește, pasăre blestemată, nu mai am putere să ȋndur tăcerea! Hai!

Și deodată, zvâr! pe podea, spre gaură.

Trag după sunet – nimeresc: cineva se prăbușește la pământ, nemaiaapucând să ajungă la gaură.

Și ȋncepe: fojgăieli din toate părțile, zgâlțâieli, țipete – parcă ar fi de-adevăratelea un cuib de șobolani. Trag. Trag.

Ei însă, nu. Nu se aruncă cu cuțitul, nu mă pocnesc cu ranga, pur și simplu fug să se salveze. Lașii!

Trag.

Cea mai mare agitație e în dreptul găurii. Se pare că s-a înțepenit în ea corpul unuia, și hoții încearcă cu rîndul să-l tragă de-acolo, dar se prăbușesc deasupra, secerați de gloanțele mele, sporind înghesuiala.

Trag.

Aud clinchetul cilindrului gol – într-o mână, apoi în cealaltă. Mi s-au terminat gloanțele.

Stau și aștept.

Și din nou e liniște – nici măcar blestemata de pasăre nu mai bate cu ciocul. Și aerul nu mai miroase dulceag, ci a praf de pușcă.

Soldații mei mă ajută deja de jos – scot pe rînd toate trupurile.

Eu, în întunericul vagonului, îmi încarc revolverele – orbește, m-am învățat de mult.

— Tovarășe comandant! mă strigă de afară.

— Aduceți o lampă! ordon. Poate a mai rămas ceva înăuntru.

— Tovarășe comandant, repetă insistent.

Idioții!

Ies din vagon și văd: trupurile sunt înșirate de-a lungul trenului, cu capetele spre vagon și picioarele spre gară. Nu-s mai mult de zece. Toți sunt nemișcați: nu există răniți.

— La ce vă holbați? răcnesc. Aduceți o lampă!

Aduc repede. Dar nu mi-o dau mie, ci o pun la căpătâiul celor omorâți.

Aceștia au fețele murdare de noroi, de parcă și-ar fi vîrât scăfârliile în mocirlă, nu li se disting trăsăturile. Iar soldații se holbează la mine, parcă așteptând ceva. Nătângii!

Apuc lampa și mă întorc în vagon. O plimb prin toate cotloanele, cercetez fiecare intrînd – dar n-a mai rămas nimeni acolo, toți șobolanii zac deja afară, potoliți. Vagonul e plin de tot felul de lăzi, în vreo două au scotocit hoții. Nici măcar nu mă uit ce e înăuntru – treaba mea e să păzesc, nu să-mi bag nasul.

Cînd ies, deja se luminează.

— Aduceți un ciocan și niște cuie, ordon. Nu v-a trecut prin minte?

Trebuie să reparăm scândura ruptă, altfel n-o să ne fie bine.

Soldații îndeplinesc ascultători ordinul: aduc unealta, repară gaura latrinei. Și se uită la mine ca la o nălucă.

Eu mă așez vizavi, pe șina vecină, și le urmăresc munca – mă uit cum soldații mei repară bunul stricat. La trupurile șobolanilor întinse pe pământ nu mă uit.

Vine în fugă șeful de gară, promite să trimită curând o căruță să ia morții. Și el își holbează ochii la mine, ca știuca la babușcă. Mă înfurie privirile astea, dar nu vreau să întreb eu primul.

În scurt timp se luminează de tot – e dimineață. Și atunci observ că talpa unuia dintre cei uciși e desculță – pesemne și-a pierdut pantoful în învâlmășeală. Dar talpa asta are ceva nelalocul lui, ceva ciudat. Nu-mi dau seama în ce constă ciudățenia.

Mă apropii, mă așez pe vine alături și mă uit. Cinci degete, o talpă – totul e la locul lui, cum trebuie. Talpa e murdară, aspră. Și – mică. Asta era ciudat! Mititică de tot. Îmi așez palma lângă ea, și palma mea lângă talpa aceea pare a unui uriaș.

Și glezna palidă care crește din talpa aceea, ascunzându-se în pantalonul murdar, și ea e subțirică. Și piciorul de sub pantalon e subțire, ca un bețișor. Și jacheta de deasupra pantalonilor – abia se ridică de la pământ, atât de plat e trupușorul dinăuntru. Și gâtul care iese din jachetă e ca de pui, îl cuprinzi cu palma. Iar fața de deasupra gâtului e foarte tânără. De copil. Nici măcar adolescent nu e cel care zace pe pământ. Un copil.

Și celelalte trupuri de lângă el sunt tot de copii. Al doilea, al treilea... al patrulea... al nouălea... Nouă copii....

Nouă copii zac în fața mea. Deasupra lor, pe peretele vagonului, sunt zugrăvite în culori vii un soare și o inscripție cu litere de un arșin: „Dă-i o educație gratuită!“ Iar deasupra vagonului iese soarele cel adevărat. Mă uit la soarele ăsta – nici măcar nu-mi mijesc pleoapele, mă uit drept la el – și mă mir că nu mă dor ochii.

Iar când îmi las privirile în jos, copiii nu mai sunt. I-au luat, mi se spune. Cum i-au luat, când adineauri erau aici, și eu n-am apucat nici să clipesc? I-au luat de mult, mi se spune. Nici vagonul cu soarele desenat pe el nu mai e. Nici trenul de propagandă. A plecat de mult, mi se spune. Dar ce era în el?

întreb. Ciocolată, mi se răspunde. Cinci tone. Fețele celor uciși de ciocolată erau mânjite. Unde au dus tonele astea dintr-un oraș flămând? întreb. De ce n-au dat măcar o parte aici? Și de ce le-au dus în secret, în vagoane deghizate? La asta nu mi s-a mai răspuns.

Miliția a aflat mai târziu: era o bandă de copii. Trăiau în casele de vacanță părăsite ale unor profesori, iar căpetenia lor era un bătrân cerșetor tuberculos. Nu avea picioare, doar niște cioturi, și până și teleguța cu care mergea pe la biserici îi fusese furată în primul an de foamete. Iar copiii îl aleseseră pe el și-l desemnaseră drept tată. Îl hrăneau, îi făceau rost de tutun și basamac. El îi conducea: îi învăța să fure și să cerșească.

Ceaiarov mi-a spus mai târziu că am împușcat în noaptea aia niște viitori bandiți și hoți. Ai făcut bine că i-ai împușcat, zice. Oricum s-ar fi transformat în infractori și ar fi pierit în închisori și lagăre, iar până atunci n-ar fi adus decât necazuri oamenilor buni. Și de aceea e bine, zice, că i-ai împușcat. E foarte bine.

Da, da, așa a spus. Totul e bine!

E bine, moșule.

De atunci nu mai pot să mănânc dulciuri. Nu numai ciocolată, orice dulce, nici măcar zahăr – mi se întoarce imediat stomacul pe dos. Mănânc numai sărat.

*

Fatima, tu ești?

Cineva îl mângâie pe somnorosul Deev pe obraz, îl încălzește cu palma moale. Mângâie-mă, Fatima! De când vreau să te rog asta și nu îndrăznesc. Și uite că s-a întâmplat de la sine.

Deev e culcat în tufa de saxaul, cu gâtul sucit și obrazul în nisip. Vântul ridică grăunțele de nisip încinse de soare și i le presară pe față.

Nu, nu e vântul, e Fatima. Numai ea știe să pășească pe pământ neuzit, ca prin aer. Și să aline – cu orice atingere, fără cuvinte. Iat-o că a venit încetișor, în timp ce el dormea, și îl alină. Cuvintele ei Deev nu le-a înțeles niciodată, și probabil nici n-avea să se învețe, și de aceea acum ea face totul în tăcere – doar zâmbește și îl mângâie.

Ce tare am obosit, Fatima. Nu mai țin minte de ce. Ce-am făcut, unde am

fost, ce-am vrut –nimic nu mai țin minte. Parcă am fost golit cu totul. Dar de tine îmi amintesc. Liniștește-mă.

Își saltă capul, ca să fie mai aproape de fața rotundă și frumoasă. Ea îl privește cu blândețe: odihnește-te, dacă ești obosit. Și e atâta căldură în ochii ei, că trece căldura asta și în Deev, îi umple de forță mădularele nemișcate. Apucă de crengile de saxaul cu o mână, apoi cu cealaltă. Își încordează mușchii și se împinge în sus – spre soarele care scaldă totul în lumină, spre Fatima, care-l privește întruna – și se ridică. Ea ridică din sprâncene – hai, mai departe! – și el își mișcă picioarele amorțite ca pe niște cârje. Iar și iar – pășește prin pădure.

Coastele și gamba lui parcă au o sută de ani, abia reușește să-și încordeze mușchii, e bine că nu-i cade torsul. Genunchii s-au dezvățat să se îndoaie. Dar Deev șchioapătă mai departe – ca un lemn nestrunjit, ca un trunchi uscat de saxaul, dar merge. Trupurile de copac sunt tot moarte, dar el a supraviețuit.

Își îndreaptă cu greu spinarea, cuprinzând cu privirea coroanele copacilor: o pădure fără sfârșit, în toate părțile. Cât a rătăcit oare ieri, de-a ajuns într-un asemenea hățiș? Și cât o să-i ia să se întoarcă? Dar poate să dureze oricât! Cu tine, Fatima, aș merge un veac.

Trupul ei plin și unduios se mișcă în fața lui – se îndoaie, ca o tulpină de saxaul, dispare după trunchiurile contorsionate și apare iar. Nu te grăbi, o roagă el. Prinde cu degetele cosițele lungi – tari, ca niște crengi –, mereu a vrut și n-a îndrăznit, și acum, deodată, a prins curaj. Capul grațios nu se întoarce, nu așteaptă șchiopătatul lui Deev – și cosițele alunecă din degetele lui neîndemânatic.

Crezi că nu pot să te prind? Așteaptă numai! Grăbește și el pasul – tălpile încep să calce cu mai multă siguranță și îl poartă, îl poartă după femeia cu mers iute. Într-un târziu, merg umăr lângă umăr – multă vreme, în tăcere, ocolind buturugi și din când în când zâmbindu-și unul altuia.

Moșul nostru e îndrăgostit de tine. Știi asta, Fatima? El, când vorbește cu tine, o face pe severul. Dar îndată ce te întorci și pleci, privește în urma ta și se înroșește ca un școlar din clasele primare. Până și ceafa i se înroșește – nu tare, ci delicat, abia se vede sub bronz. Și dacă-l întrebi ceva într-un asemenea moment, neapărat tresare și te pune să repeți: nu aude nimic când

se uită la tine. Am verificat de mai multe ori...

Chipul femeii e neted și calm – nu poți să-ți dai seama ce gândește. Și pielea-i e netedă, vag întunecată, cum e lemnul pe dinăuntru, strălucește în soare. Și trunchiurile de saxaul strălucesc, ca să fie ca ea.

Mi-e milă de el ca de un frate, Fatima. Ce să mai iubească el, are păr alb până și-n nas! Urechile, în șaptezeci de ani, i-au crescut uriașe, ca ciupercile. Dar poate degeaba mi-e milă. Poate de-aia și e atât de puternic încă, pentru că-l ține iubirea. Nu mănâncă, nu doarme deja de cine știe câte săptămâni, dar forțele nu-i scad. E cel mai puternic din tren...

Deev merge repede, crengile uscate îi trosnesc sub picioare. De la această mișcare rapidă, de la soarele strălucitor și de la apropierea unui om drag crește atât de mult curajul înlăuntrul lui, încât vorbește din inimă – spune totul, până la ultimul gând.

Probabil că și eu sunt îndrăgostit de tine. Dar sentimentul ăsta e curat – mai curat nu se poate, crede-mă. L-aș numi altfel, dar nu găsesc alt cuvânt. Vreau să stau în genunchi în fața ta și să te îmbrățișez. Vreau să-mi cufund fața în tine și să te respir. Și să mă mângâi pe cap, ca azi-dimineață. Altceva nu vreau de la tine...

Coroanele saxaulilor sunt rare, aspre, și de aceea umbra e și ea rară în pădure – cade pe chipul femeii în dungi cenușii ușoare și dispare imediat. Deev admiră acest joc de-o clipă, privind-o întruna pe Fatima în față, atât de mult curaj a prins. Iar picioarele îl poartă singure, fără să se împiedice și fără să alunece.

Mă uit la tine – și mi-e bine, Fatima. Când bați ușor pe căpșor un copil, parcă pe mine mă bați. Când îl alinți pe Cuculeț și îl lipești de pieptul tău, parcă pe mine mă alinți. Iar când apleci capul, ți se văd toate firele cărunte din creștet – și sunt atât de frumoase, că-mi vine să le ating cu degetele.

Ești mică. Nici eu nu sunt prea înalt, dar pentru mine ești mică. Te-aș putea purta în brațe. Poate că și moșul tot asta visează când se uită în urma ta: lângă el chiar că ești ca un pițigoi lângă un urs, te-ar duce pe un singur umăr...

Mulțimea de saxauli se retrage, se rărește – copacii devin mai mici și se îndepărtează tot mai mult unii de alții. Uite, se vede deja marginea pădurii.

Crezi că sunt ultimul ticălos și fustangiu dacă mă tăvălesc în pat cu altă

femeie, dar spun alteia cuvinte tandre? Nu, nu-i așa, Fatima. Nu sunt ticălos, ci un mare prost. Când o îmbrățișez pe Belaia, mă gândesc și la ea, și la tine. În același timp, la amândouă. Și în cele mai fierbinți clipe nu pot să am pe nimeni altcineva în suflet – numai pe femeia pe care o îmbrățișez și pe tine. Pe voi două.

Comisarul e ca un cuțit cu lama ascuțită: o clipă doar, și te-a tăiat până la sânge. Ea nu poate fi iubită, doar dorită.

Tu însă, Fatima, ești ca apa. În tine m-aș putea scălda. Te-aș putea bea. Cu tine omul devine mai curat. De la tine nu se poate pleca, pentru că tu ești peste tot...

Nemaiputându-se abține, Deev se oprește, o apucă pe Fatima de mână și îi sărută palma.

Vreau să mă uit la tine. Să-ți ascult glasul. Să-ți ascult cântecul. Cântă, Fatima! Cântă-mi numai mie. Nu lui Iskander al tău, nu lui Cuculeț, nu moșului – mie.

Fatima zâmbește, învoindu-se – acuși-acuși o să cânte. Dar abia în clipa asta observă Deev că nu ține o mână de femeie – se ține de un copac bătrân și noduros.

Ăsta ar fi bun de tăiat.

Hei! strigă el bucuros. Aici! La mine! Aici e saxaul să ne ajungă până la Samarkand! Umplem tenderul cu combustibil în câteva ore!

Fără să mai aștepte ajutoare, taie singur, cât îl mai țin puterile. Și nu-l țin mult – curând obosește și renunță, fără să apuce să desprindă trunchiul. Dar la ce-i trebuie lemne? Trenul nu mai e. Nici șinele. Tot a luat blestematul de nisip.

Dă-mi înapoi șinele! Dă-mi eșalonul!

Buzele i s-au crăpat de la strigăt, a țâșnit sângele. Îi este atât de sete, că limba nu mai e limbă, ci șmirghel. Lăsând în urmă copacul pe jumătate tăiat, Deev pășește înainte...

Cineva l-a scos din pădurea spinoasă și l-a condus până la marginea ei. Cine? Sau a ieșit singur?

*

N-am văzut niciodată atâția oameni ca în august '21. Erai la Kazan pe-

atunci, moșule? Îți amintești cum n-aveai loc să faci un pas pe străzi – refugiați, refugiați, căruțe cu calabalâc, copii... Cantoane²⁸ întregi porniseră spre capitală. De parcă-n Kazan ar fi fost mai multă mâncare. Proști.

²⁸. Unități administrative în unele regiuni și republici autonome din Uniunea Sovietică între 1920 și 1941.

Miliția îi lăsase în pace și pe copiii vagabonzi, și pe hoți – nu mai era loc nici în orfeline, nici în închisori. Nici în spitale nu mai era loc. Despre adăposturi, nici nu mai vorbesc. Mergi noaptea spre cămin și strada toată e albă de afișe rupte, ca acoperită de zăpadă. Iar sub afișe sunt umbre: oameni. S-au învelit cu pături de hârtie și dorm.

În jurul punctelor alimentare sunt cozi permanente. Mâncare la aceste puncte, nici pomeneală, dar cozile stau – așa, că poate-poate. Oamenii și înnoptau la aceste cozi: seara se întindeau pe pământ, unul după altul, la rând, cum erau, și stăteau așa până dimineța. Noroc că era o vară caldă.

Din cauza acestei călduri, în oraș duhnea ca-n iad. Miile de venetici care și-au făcut culcuș pe trotuare nu-s o glumă. Și cum să-i gonești? Unde? Curând, a lovit tifosul. Barăcile pentru bolnavi nu erau de ajuns pentru asemenea hoarde – unii erau duși în afara orașului și culcați sub copaci, în pădurea de pini.

Pe coloanele universității, un isteț scrisese cu cărbune: „Dați-ne pâine!“ Literele erau mari cât statura unui om, câte una pe fiecare coloană, iar pe ultima – semnul exclamării. Multă vreme n-au putut fi acoperite – nu era vopsea, și nici muncitori. În fiecare dimineță treceam pe acolo venind de la cămin și mă uitam la ele. Toată luna august, universitatea a urlat: „Dați-ne pâine!“

Și oamenii urlau. Se adunau în mulțimi sub ferestrele instituțiilor – la sovietul orășenesc, la Academia Militară, până și la unitatea de pompieri și răcneau în cor: „Pâine!“ Pe vreme aceea deseori se adunau în turme: împreună le era mai ușor să flămânzească.

Iar la gară – roiuri întregi. Pe atunci, în Tătaria abia începuseră să meargă trenuri cu alimente – de la Narkomprod, de la Crucea Roșie, de la Nansen – și toți așteptau încărcăturile. Cuvântul ăsta era ca o rugăciune, aceeași pentru toți: tătari, ciuvași, nemți. Cât treci de la o ușă la alta, auzi cuvântul

ăsta de o sută de ori, la fel în toate limbile: încărcături, încărcături, încărcături...

Muribunzii – și aceia se târau la gară. Nu mai puteau să meargă, dar cum-necum reușeau să ajungă în piața din fața gării. Îi aduceau poate rudele noaptea?

La marginea pieței se îngrămădeau niște căruțe goale, care peste iarnă rămăseseră fără cai. În aceste căruțe erau așezați muribunzii, umăr la umăr. Ziua stăteau în capul oaselor și se legănau ca iarba pe câmp, dintr-o parte în alta. Nu mai puteau să vorbească, șopteau doar un singur cuvânt: încărcături, încărcături...

Eu primeam încărcăturile acelea. Ceaianov era atunci bolnav de tifos, și am comandat în locul lui transporturile o lună întreagă – toată luna august. Mă descurcam. Nu mai dormeam noaptea, dar mă descurcam. Important e să nu te gândești la oameni, ci la treaba pe care o ai de făcut. Dacă ai misiunea de a face împărțeala pe cantoane, o faci: toată încărcătura, până la ultimul pud, o trimiți afară din oraș. Nu bagi în seamă mulțimea care se adună inevitabil în jurul vagoanelor și începe să geamă. Pază, baionete, în caz de ceva, tragi direct. Asta-i tot.

Tot, dar nu chiar. Au început să mă bântuie gânduri rele – orice-aș fi făcut. Ba îmi aduc aminte de trenul de propagandă care transporta în secret ciocolată – pe cine hrăniseră cu ciocolata aceea? Unde? Ba observ că-i număr pe refugiații din gări pe capete – merg pe peron, iar buzele-mi șoptesc, numără singure, deja au trecut de o mie... Una peste alta, sufletul îmi era tare tulburat, nu aveam caracterul necesar pentru o muncă de răspundere. Caracterul meu e ca o cârpă.

Nu știu de unde, oamenii știau că eu sunt „șeful tuturor încărcăturilor” – nu numai cei care stăteau prin gară, ci toată lumea din oraș. Se uitau la mine ca la Dumnezeu. Mergeam pe undeva, la piață sau la fortăreață, cu treburi, și ei se holbau la mine – unii cu frică, alții cu jale. Toți se holbau: țăranii pribegi, copiii fără adăpost, orășenii. Ce Dumnezeu să fiu? Pe vremea aceea aveam și eu crampe de foame: capul îmi era limpede, dar stomacul îmi bătea ca inima.

Și oamenii au început să vorbească cu mine: mă opreau pe stradă sau veneau la birou și vorbeau. Știi ce-i uimitor, moșule? Că nici unul nu mi-a

cerut de mâncare, nu mi-a spus: „Hrănește-mă!“ Îmi cereau doar sfaturi.

Țăranii, mai mult despre ce se putea mânca și ce nu: rumeguș, hârtie, resturi de piele. Femeile, mai mult despre copii.

Una mi-a povestit că fiul ei de un an și-a mâncat două degete de foame. Voia să știe: dacă le mănâncă și pe celelalte, o să rămână în viață?

Alta m-a întrebat: dacă nu-și poate salva copiii, cum să le grăbească moartea, ca să nu se chinuie?

A treia a venit să-mi ceară o adeverință ștampilată că are dreptul să-și mănânce propriul copil. În fond, zice, e proprietatea mea, eu l-am născut.

Eu îi alungam, nu știam ce să le răspund. La un moment dat am vrut să fug – pur și simplu să ies din birou și din oraș, cât mă mai țineau puterile. N-am fugit.

Îmi era tare dor de Ceaianov, îl vizitam o dată la două zile. Deja se întrema, dar slăbise și se vlăguise, abia se mișca. Dar când mă vedea, mereu zâmbea: Am ajuns două sperietori, zicea, după înfățișare nu-ți dai seama care din noi a avut tifos. Voia să mă încurajeze.

La sfârșitul lui august așteptam următorul tren cu alimente. Făină, mazăre, zahăr și ulei, vreo mie de puduri în total. Zvonul s-a împrăștiat într-o clipă: garnitura nici nu pornise bine din Moscova, că întregului Kazan deja îi curgeau balele. Micii vagabonzi cântau prin tot orașul cântece despre mazăre, iar la gară se adunau tot mai mulți pribegi, sate întregi – piața din față nu mai era piață, ci o adevărată tabără, căruțele abia mai treceau.

Stăteam în birou ca șoarecele-n gaură – nu mai puteam îndura privirile oamenilor. Acum mă priveau și mai insistent! Mă ardeau privirile astea, simțeam că mor. Când au înțeles că nu mai scot nasul afară, au început să mă privească pe ferestre. A trebuit să acopăr geamurile cu ziare.

În dimineața zilei în care trebuia să sosească trenul-minune, lumea s-a împrăștiat din zori pe peroane și s-a așezat să aștepte. Ei, îmi zic, dacă vine ordin să trimit iar încărcătura în cantoane, o să iasă cu răscoală. Oamenii sunt flămânzi și slăbiți, mult rău n-o să poată face, dar o să-i împuște miliția degeaba. Și nici eu nu mai aveam putere să flutur zahăr și ulei prin fața unor guri înfometate și să le trimit cine știe unde.

Dar vine un ordin și mai rău: să pun garnitura pe linie moartă și să aștept până la noi dispoziții. Zbor la sovietul orășenesc. Până la ce dispoziții?

răcnesc. Păi trenul vostru cu alimente n-o să stea nici o oră pe linia moartă – o să fie luat pe sus. Îmi stârniți o răscoală la gară – îi condamnați la moarte și pe răsculații flămânzi, și pe soldații care o să cadă în încăierare. Și mie îmi mor oameni și fără ajutorul vostru, țiip, în fiecare dimineață iese din gară câte o căruță cu cadavre.

Lasă istericalele, mi-au răspuns. Încărcătura e uriașă, hotărârea cu privire la împărțirea ei se ia sus de tot. Și deocamdată nu s-a luat. E o chestiune politică. Și noi așteptăm dispoziții. Iar până atunci, ai ordin să asiguri paza, că de-aia ești șeful transporturilor. Dacă ai nevoie de întăriri, dă-ne de știre, aducem cavaleriști de la Academia Militară, măcar câte-o duzină de vagon.

Și eu: ce cavaleriști? Războiul s-a terminat de mult. Vrem să hrănim oamenii, nu să le tăiem capetele. Numai copii se perindă prin gară cel puțin vreo două mii.

Tocmai despre asta e vorba, zic ei. În gara aia a ta e o babilonie, nici un fel de ordine. Dacă ai permis asta, descurcă-te. N-ai decât să te tăvălești în noroi, dar trenul îl păzești.

Și cât trebuie să mă tăvălesc? întreb. Când o să vină dispozițiile alea politice ale voastre?

N-avem de unde ști, zic. Dar o să te anunțăm imediat.

Păi eu vă anunț de-acum. N-am de gând să pun trenul pe linie moartă și să stârnesc tulburări. Dacă la sosirea eșalonului nu am o hotărâre, iau eu această hotărâre: deschid vagoanele și dau alimentele oamenilor.

Și mâine ești în lagăr, țiipă ei, pentru samavolnicie și sabotaj la locul de muncă.

Eșalonul sosește spre seară, răspund (foarte calm, vocea nu-mi tremură, deși pe dinăuntru dârdâi ca pe cel mai cumplit ger). Spuneți-le celor de sus să se grăbească.

Și ies.

La ora șase după-amiază, trenul sanitar-alimentar ajunge în Kazan. Iar nenorocitele de dispoziții nu-s.

Vagoanele stau pe prima linie – vagoane de clasa a treia acoperite cu tablă, cu cruci roșii pe laturi – o garnitură lungă de tot. În jurul ei, soldați cu baionete. În jurul soldaților, flămânzii, într-un cerc strâns. Se uită la ferestrele vagoanelor. Iar de la ferestrele acelea îi privesc speriate surori

medicale în halate albe. Și toți așteaptă.

Și eu aștept – la telegraf. Dar nu vine nici o hotărâre politică de la sovietul orășenesc, fie el de trei ori blestemat – nici un fel de veste. Nimic.

Mă tot uit afară – la început din cinci în cinci minute, apoi din minut în minut: oamenii se agită. La început strigă câte unul, apoi încep să țipe în cor. Țipătul trece prin mulțime, ca vântul – de-a lungul trenului, dus-întors. Mă uit din nou – deja în mâini le-au apărut bețe și pietre. Îndată ce zboară prima piatră în geam, nu-i mai oprești, începe tăvălugul.

Și de la șefi, nici o știre.

Atunci am ieșit din birou și i-am spus sanitarului-șef exact pe dos: că veniseră în sfârșit dispoziții: să împărțim alimentele oamenilor în gară și să organizăm chiar în ziua aceea hrănirea în masă a celor flămânzi.

Am anunțat lumea. Și imediat țipetele au încetat – ca tăiate cu cuțitul. Au dispărut și bețele, și pietrele. Toată suflarea gării – și erau mai multe mii de oameni – s-a așezat la coadă: oamenii stăteau ascultători unul în spatele celuilalt, cu copiii strânși lângă ei, fără sfadă, fără încăierări.

Coadă începea la primul vagon, unde s-a instalat măsuța de distribuire, și se întindea de-a lungul întregului tren prin toată gara, până la margine, apoi făcea o buclă și se întorcea în gară, traversa piața din față și se revărsa pe străzile orașului, spre fortăreață. Capăt nu avea – se așezau mereu alți oameni, care dădeau fuga auzind zvonurile despre împărțirea alimentelor.

Surorile medicale alergau de-a lungul șinelor: aduceau apă, lemne, veselă de la punctul alimentar local. Din mazărea adusă fierbeau în tren supă – cu sare, ulei și zahăr. Mirosea atât de tare, că mi se învârtea capul. Despre cei de la coadă, nici nu mai zic, numai că n-au înecat peronul în bale.

Două ore au gătit – și două ore oamenii au stat ca ținuiți în pământ. Moșule, nici măcar nu vorbeau între ei – stăteau și așteptau supuși să fie hrăniți. Unii se rugau. Unde pierise toată mânia? De un singur lucru mă temeam: că în aceste două ore o să ajungă vestea la sovietul orășenesc și o să dea buzna în gară șefii, să oprească împărțirea; și atunci o să înceapă balamucul, și n-o să-i fie bine nimănui... N-au dat buzna și n-au oprit nimic.

Și uite că e gata supa. Facem porții mai mari sau mai mici? Întreabă sanitarul-șef. Iar mie mi-e totuna, pot să răspund cum îmi vine. Mai mari,

spun. Cele mai mari porții care încap în farfurie.

Așa am hrănit oamenii – cu castroane pline. Copiilor care erau mai scunzi decât masa de distribuire le-am dat câte jumătate de porție, iar celor care erau cât ea sau mai înalți, porție întreagă. Lingură nu avea nimeni, beau supa cu castronul, sorbecăind. Lingeau castroanele la sfârșit atât de bine, că nici numai era nevoie să fie spălate.

Cât s-a împărțit o rundă, pe plite fierbea deja următoarea – și așa, una după alta, până s-a întunecat. Iar când s-a întunecat, am ordonat să se aprindă felinarele de pe peron (de obicei stăteau stinse, din economie de kerosen) –, și împărțirea a mers mai departe, până în zori. Spre dimineață, coada nu se micșorase, dar în eșalon erau multe surori medicale – primul schimb s-a dus să se odihnească, înlocuit de al doilea.

În noaptea aceea n-am dormit și nici nu voiam să dorm. Nici supa aia n-o voiam, moșule. Pur și simplu mergeam de-a lungul cozii și mă uitam la oameni – pentru prima dată în acel august mă uitam în ochii lor fără tristețe și răutate, ca și cum mi s-ar fi scos o țeapă din trup. Îmi venea să-i îmbrățișez pe toți – pe toți, până la ultimul muribund din căruță. Un bătrân a îngenunchat în fața mea, iar o femeie s-a aplecat să-mi sărute încălțările – nici nu m-am supărat pe ei, mă crezi? În noaptea aceea nu puteam să mă supăr.

Mă gândeam că e ultima mea noapte de libertate: a doua zi o să-și dea seama și o să mă ia. La închisoare nu speram – închisorile erau pline până la refuz. Așadar, în lagăr. Și mă crezi sau nu, moșule, nu mi-era frică. Inima îmi era liniștită și bucuroasă, de parcă a doua zi ar fi fost sărbătoare. Doar mâinile și picioarele îmi înghețaseră, deși era arșiță. Dar frică nu-mi era.

Dimineața au venit dispozițiile pe care le așteptau: întreaga încărcătură a eșalonului sanitar să rămână în oraș. Să fie împărțită la punctele alimentare și să se asigure hrănirea oamenilor.

Doar am rânjit și am aruncat hârtia la coș: era asigurată deja. Rânjeam, dar îmi curgeau lacrimile ca unei muieri. Bine că geamurile biroului erau acoperite cu ziare și nu m-a văzut nimeni.

În scurt timp au venit șefii de la sovietul orășenesc (fuseseră informați în sfârșit despre ceea ce se petrecea în gară). Au țipat și au amenințat, dar nu prea tare: oricum ar fi dat-o, ordinul era îndeplinit întocmai – deși cu o zi

înainte de a fi primit, și nu la toate punctele de alimentare, ci la unul singur. Am avut noroc.

Am hrănit orașul o săptămână, fără să ne oprim nici un minut, până la ultimul bob de mazăre și ultimul săculeț de zahăr. Toate trenurile care veneau erau trimise pe celelalte linii, iar prima linie în tot acest timp n-a fost funcțională – se transformase în cantină. Am împărțit nouăzeci de mii de porții. Coadă era de o verstă, și așa a rămas până-n ultimul ceas: după ce mâncau castronul convenit, oamenii se așezau din nou la coadă, ca o zi mai târziu să ajungă iar în față. Când și cum dormeau nu știu. Cred că am hrănit astfel vreo zece-douăsprezece mii de persoane.

În săptămâna aceea au murit o sută cincizeci de oameni: stomacul li se dezvățase de hrană și n-au putut digera mazărea. Poate ar fi digerat-o dacă porțiile ar fi fost mai mici. Sau poate că nu. Din a doua zi am redus porțiile, dar oamenii tot mureau. Dintre muribunzi, n-a scăpat nici unul. O sută cincizeci de morți contra douăsprezece mii de oameni hrăniți – e mult, e puțin? Ce crezi?

Gara era plină de vomă până la ferestre. Și cauza era aceeași pentru toți: stomacul li se dezvățase să primească hrană. Era păcat de supa risipită, dar ce să-i faci? Din pricina mizeriei a izbucnit și holera, s-a răspândit în tot orașul – jumătate de an n-au reușit să scape de ea. Câți au murit în epidemie nu știu. Dar și acolo au fost cu sutele. Tot vina mea e?

La aflarea zvonurilor despre supa care nu se termină, împărțită zi și noapte la gară, au venit la Kazan încă trei sate. Iar copii fără adăpost din raioanele înconjurătoare s-au adunat o armată întreagă, vreo cinci mii, nu mai puțin – mult după aceea au hoinărit prin oraș și au zăcut prin barăcile pentru bolnavii de tifos. Pe ăștia sigur nu eu i-am lăsat fără un acoperiș deasupra capului. Dar holera eu am atras-o în oraș.

Mamele aduceau la gară copii de țâță: îi lăsau noaptea lângă roți sau pe treptele trenului-minune și fugeau. Șaizeci de sugari pe săptămână. Dimineața îi duceam la orfelinat. Directoarea deja mă înjura, dar pe copii îi lua; îi dădeam mită de fiecare dată – un castron de supă. Șaizeci de prunci au rămas fără sânul mamei – tot eu sunt vinovat?

Mă gândesc mult la cifrele astea, moșule. Poate că n-ar fi trebuit să hotărâsc de capul meu și să încep împărțirea hranei? S-ar fi revoltat

flămânzii, i-ar fi atacat pe soldați. Și ar fi fost împușcați – o duzină-două, nu mai mulți. Dar nu o sută cincizeci! Nu cinci mii!

Și apoi mă gândesc: nu, n-aș fi putut face altfel. Eu nu mă înțeleg cu cifrele – nu pot să sacrific pe unul ca să salvez o sută. Într-un cuvânt, sunt o cârpă.

*

Deev a mers prin deșert patru zile. N-a știut că-s patru, pur și simplu mergea, cădea, se ridica și iar mergea, iar cădea.

A văzut o vrabie galbenă legănându-se pe o creangă, a tras în ea, a risipit trei gloanțe, dar n-a nimerit-o.

A văzut o șopârlă, a tras în ea – a dispărut în nisip.

A văzut takîrul – un câmp argilos, crăpat în bucăți mărunte. A numărat aceste bucățele, dar, înainte de a ajunge la o mie, s-a încurcat și s-a oprit.

A văzut albia unui râu secăt – pesemne un afluent al Sârdariei. A vrut să coboare și să meargă pe fundul ei nisipos, dar s-a temut că n-o să mai poată să se cațere înapoi.

A văzut-o din nou pe Fatima.

Pe panta unei dune a găsit o crustă de sare și a lins-o.

Mergea spre sud, căutând munții – nu i-a zărit.

A mers după chemarea unei turturele care a zburat deasupra lui țipând, dar turtureaua l-a amăgit, nu l-a dus nicăieri.

A găsit niște urme – s-a bucurat, dar erau de fapt ale lui.

A găsit o cămilă moartă, aproape una cu nisipul deja – nu putea fi mâncată.

De două ori a văzut în zare o întindere albastră strălucitoare – n-a apucat să ajungă la apă, de ambele dăți a pierdut-o din vedere.

Noaptea îngheța, și încă zdravăn. Uneori venea bătrânul – stând de vorbă cu el, timpul negru al nopții trecea mai repede.

Dimineața linge roua: umezeala apărea pentru o clipă în zori pe pietrele netede, și Deev pândeaa acea clipă, trezindu-se mai devreme.

Într-o astfel de dimineață a deschis pleoapele și a văzut Moartea. Uite că se întâlneau.

Măruntă, de statura unui copil, ea se ghemuise la picioarele lui și îl privea

– îl fixa întruna, parcă mâncându-l din ochi. Avea buzele răsfărâte, ca ale cămilelor, și nările largi. Avea aripi ca de liliac, și era zbârcită, tot ca el. Și printre zbârcituri îi intrase praf, și din pricina asta fața ei era ca un zbârciog. Oribilă.

Și-a pus mâinile pe gâtul ei subțire și a început s-o sugrume. Nu mai avea putere în degete, dar știa că nu pentru el o sugrumă – nu-i era deloc frică –, ci pentru toți cei pe care-i luase deja sau se pregătea să-i ia. Și forțele i-au revenit.

Pentru Senea-Ciuvașul, care toată viețișoara lui fugise de coșmaruri, și totuși îl ajunseseră din urmă.

Pentru cei treizeci de copii morți în infirmerie.

Pentru cele patruzeci de victime ale holerei.

Pentru cei nouă puștani care voiseră să afle gustul ciocolatei, și în loc de asta primiseră un glonț în burtă.

Pentru cele o sută de femei care arseseră în punctul de sortare.

Pentru cei patruzeci pieriți sub elicele șalupelor.

Pentru cei o sută cincizeci. Șaizeci. Cinci mii...

Pentru două sute douăzeci. Șaptezeci. Opt sute.

Pentru șase sute. Pentru o duzină. Pentru încă o sută.

Pentru patru sute. Pentru șapte sute nouăzeci.

Pentru o mie cinci sute. Pentru nouă sute unu.

Pentru șaptesprezece mii trei sute șaizeci.

Pentru opt mii. Pentru cincisprezece și șaptesprezece.

O sugrumă.

Pentru mamele de cuculeți care-și păraseau copiii pe treptele trenurilor în trecere.

Pentru tații-codoși care-și vindeau fetele pentru haremurii străine.

Pentru copiii care beau lapte de cățea și mănâncă pământ, se îmbracă în butoaie și afișe vechi, și pe tatăl adoptiv îl numesc mamă. A căror casă e drumul, ai căror prieteni sunt holera și scorbutul. Care s-au trezit prizonieri ai unor timpuri nimicitoare – ai foamei, distrugerii și războiului. Pentru trei milioane de astfel de copii, pe care sunt gata să-i sacrifice „salvatori“ de-alde Belaia.

Și pentru „salvatori“, ale căror suflete se întăresc și se transformă în fontă

de la asemenea hotărâri...

Când Moartea încetează să se zbată, Deev scoate revolverul din buzunar, i-l bagă în gura căscată, cu limba scoasă, și apasă pe trăgaci. Arma clincăne sec – cilindrul e gol.

Numai el e de vină: a irosit toate gloanțele pe șopârlă.

Atunci smulge o tulpină, își ia avânt și i-o înfige ca pe un cuțit în orbita moale.

*

L-a trezit gustul apei pe buze. Chiar în fața ochilor săi atârna ceva negru și dens. A închis pleoapele, prăvălindu-se înapoi în nesimțire, fugind de negru.

S-a trezit iar. Și iar negru. Un nor? A închis iar ochii, dar n-a mai putut aluneca în uitare. Pata neagră stătea deasupra lui și-i dădea să bea apă. Buzele lui Deev se loveau de marginea ulciorului de lut. După ce a băut până la ultima înghițitură, a deschis ochii: fie ce-o fi. Dar pata neagră se îndepărtase deja, auzea doar niște băței măsurate. Tălpi de lemn?

O femeie. În negru. Pe cap are un fel de năframă, tot neagră.

La următoarea venire i-a putut vedea mâinile, care întindeau spre buzele lui o strachină cu supă de carne – mâinile unei bătrâne, cu pielea pătată și degete zbârcite. De la bulion, prima mâncare după multe zile, i s-a făcut un somn irezistibil, și n-a mai putut să afle nimic altceva.

Ea venea de două ori pe zi: când întunericul se destrăma în lumina zilei și când se îngroșa la loc – dimineața și seara. Curând, Deev a putut să observe spațiul din jur: era întins pe un braț de iarbă uscată și învelit cu un preș de fetru, pe podeaua de piatră a unui soi de pivniță. Lumina pătrundea de sus, de la înălțimea mai multor trepte făcute din pietre mari, lipite între ele cu lut. Părea că în sălaș mai era un locuitor: când venea, vizitatoarea neagră mai întâi făcea ceva în colțul opus al încăperii, unde cineva se mișca din când în când și suspina, și abia apoi se îndrepta spre el.

Când somnul și realitatea au încetat să se mai amestece în capul lui, iar pleoapele să i se lipească de oboseală, Deev a ieșit din culcușul său și s-a cățărat pe trepte, numărându-le mai întâi cu coatele, apoi cu coastele și genunchii. În cele din urmă, a dat cu nasul de niște scânduri groase, cojite

de vechime: o ușă. De sub ușă mirosea a frig, fum și mâncare.

Acolo erau oameni, mulți oameni – băteau cu încălțările în pământ, țipau, zăngăneau niște fiare. A nechezat un cal, altul i-a răspuns, undeva aproape. Iar ceva mai departe behăiau gros niște berbeci, părând sătui. Un sat? Un oraș?

Deev a gemut, mai subțire și mai slab decât berbecii. Voia să deschidă ușa, împingând-o cu fruntea, dar aceasta era peste măsură de grea. La capătul puterilor, dându-și seama că nu mai poate face drumul înapoi până la culcuș, și-a băgat nasul într-o crăpătură și a inspirat grăbit toate acele mirosuri ale viețuirii umane: orez fiert, lături, piele, balebă de cal, ceai și kerosen – până nu-l cotopea somnul.

Și-a venit în simțiri pe cunoscutul culcuș de fân. Măinile bătrânei îi întindeau strachina cu supă. S-a ridicat în coate, apoi în capul oaselor. A luat vasul și a început să bea singur – sorbecăind zgomotos, scăpând de pe buzele încă neascultătoare fulgii de cereale amestecați în supă și culegându-i cu degetele.

Femeia în negru îi spunea ceva încurajator – cu glas răgușit de bătrânețe, scârțâind ca un lemn. Deev nu înțelegea nici un cuvânt.

Încordându-și gâtul, limba, buzele și chiar măruntaiele, a rostit:

— Unde sunt?

Ca răspuns, același scârțâit neînțeles, scurt.

— Unde e trenul meu?

Din nou scârțâit, de data asta ceva mai lung.

— Cine e acolo, în colț?

Bătrâna a luat strachina goală și a pornit în sus pe trepte.

Trebuie să ies de-aici numaidecât! Mă așteaptă copiii – flămânzi, în deșert. Îi duc la Samarkand...

Ușa s-a trântit.

Na, c-au stat de vorbă.

— Hei, mă auzi? a strigat el, întorcându-se spre colțul celălalt.

Culcușul lui Deev era chiar la poalele scării, iar celălalt era în umbră. Nu era departe, doar câțiva pași, dar lumina era atât de slabă în pivniță, încât colțul acela era într-un întuneric absolut.

Supă bătrânei îi dăduse putere. Deev s-a întors pe burtă și a pornit în

patru labe prin întuneric. A simțit sub mâini fân, mult fân, un braț la fel de bogat ca în culcușul lui. O învelitoare de fetru. Sub ea, un corp, mic și fierbinte: avea febră.

Ce era cu copilul ăsta? Cum ajunsese în pivniță împreună cu el? Și ce caută el, Deev, aici, închis în groapa asta ciudată de piatră (de undeva din adâncurile memoriei a răsărit cuvântul *zindan*²⁹)? Și de când zace aici?

29. Temniță subpământeană tradițională la popoarele din Asia Centrală.

Își amintea cu precizie ultimele zile de foamete în eșalon. Și cum așteptau toți să se ivească munții la orizont. Și cum beau apă clocită din cisternă – câte jumătate de cană de persoană, și una întreagă pentru Lupoica de pe Capitoliu. Și cum se terminaseră lemnele, iar după câteva verste se întrerupseseră și șinele. Și cum el, disperat, pornise să caute calea ferată – și se rătăcise.

Ce se întâmplase apoi își amintea mai puțin. Pământ roșcat, cu crăpături mari. Inflorescențe de sare pe movile. Straturi de mică pe panta nisipoasă. Trunchiuri de saxaul – multe, o pădure întreagă. Tablouri, tablouri care se succedau, ca pe un ecran cinematografic: se vedeau clar, dar nu se compuneau nicicum într-o istorie.

Da, rătăcise fără sfârșit: căutând, căutând, căutând... Înghețase... Mersese după vocea cuiva... A cui? Țintise într-o pasăre. O nimerise? (Duce mâna la buzunar: revolverul și mandatul nu mai sunt, i-au luat tot, paraziții!) Parcă aiurase din cauza foamei, chemând în minte oameni cunoscuți și vorbind cu ei – amintindu-și multe și gândindu-se la multe. Parcă îl încălzise pe nătângul de Zagreika, care se luase după el ca de obicei, iar apoi dispăruse în imensitatea deșertului.

Poate că Zagreika zace acum în colțul întunecos?

Cu ușurare, Deev a atins trupușorul cuprins de febră, încercând să-l recunoască pe pipăite. Buzele – da, da, par rășfrânte, ca ale cămilelor. Fruntea și creștetul – da, da, par bombate, cu broboane. Urechile – par clăpăuge.

— Frate Zagreika, tu ești?

Ce fericire să-l găsească pe copil – chiar și bolnav și neputincios, dar în viață. Deși nu era vina lui Deev că scrântitul ăsta se smulsese de lângă el și

dispăruse, sau poate că era. Deși nu el era răspunzător pentru atașamentul băiatului față de el, sau poate că era.

A dat să-l târască pe copil spre crăpătura ușii ca să-i vadă fața, dar acesta a gemut de durere, așa că l-a lăsat la locul lui.

— Dați-ne apă, aspirină, gheață! S-a repezit pe scară și a început să bată în ușă cu mâinile-i slăbite, sau mai degrabă să zgrepțene. Copilul are febră!..

N-a răspuns nimeni. Așa și-a petrecut Deev ziua aceea: ba repezindu-se în umbră, la copilul care zăcea fără cunoștință, ba cățărându-se pe trepte, spre lumina care venea prin crăpătură, și cerând – cui? – medicamente pentru bolnav și libertate pentru el. Grijă pentru altcineva îl întremase mai bine decât supă: n-a mai zăcut în culcuș.

Ușa s-a deschis abia seara. A intrat bătrâna. În spatele ei se zărea silueta impunătoare a unui bărbat cu pușcă pe umăr, și Deev nici n-a încercat măcar să țâșnească afară, doar a bolborosit ceva spre crăpătura lărgită: despre deșert, eșalon, copii... N-a apucat să spună prea multe: ușa s-a trântit.

Văzându-l pe Deev – care deja vorbea bine și nu mai zăcea ca un buștean –, bătrâna a scârțâit iar ceva pe limba ei. Nu părea să-i fi înțeles discursul însuflețit. Adusese cu ea mâncare pentru adult și un lighean cu apă pentru copil. Apa era aproape neagră, pesemne o infuzie de ierburi. Cu infuzia asta, Deev l-a spălat pe băiat toată noaptea, uneori întrerupându-se ca să doarmă puțin. Organismul lui slăbit încă avea nevoie de odihnă, dar creierul treaz nu-l lăsa să se odihnească: îl trezea din oră-n oră și-l trimitea la vecinul de adăpost: să-i pipăie fruntea arzândă, să-i spele sudoarea de pe corp și să-l înfășoare mai bine în pături – Deev îi dăduse micuțului și învelitoarea lui.

În mod uimitor, bătrâna se descurca fără lampă: cobora fără frică treptele abrupte, le dădea să mănânce și să bea pacienților-prizonieri, se ocupa de copil, deși în pivniță nu era penumbră, ci beznă de-a binelea. Vedea pe întuneric? Deev nu vedea – și astfel n-a apucat să vadă fața vecinului său în zilele petrecute alături de el.

A luat o hotărâre: să mai petreacă o zi în tainiță, adunându-și forțele, iar în seara următoare să fugă. Să se așeze la intrare, să aștepte zgomotul

zăvorului, iar îndată ce se întredeschide ușa, să țâșnească prin ea. Să încerce să n-o răstoarne pe bătrână, ca să nu-i facă rău. Pe paznicul cu pușcă, dimpotrivă, să-l doboare. Să iasă pe prima ușă care-i iese în cale, și apoi – unde-o vedea cu ochii.

În zilele petrecute în pivniță, Deev învățase curgerea vieții de aici după sunete: dimineața și în timpul zilei, dincolo de ușă era întotdeauna plin de lume, și n-ar fi putut să se strecoare prin mulțime. Dar la vremea venirilor târzii ale bătrânei, zgomotele de afară se potoleau, se mai auzea doar nechezatul cailor nu departe – atunci trebuia să fugă. Mai întâi să găsească o secție de miliție. Și dacă nu era așa ceva în acest cătun uitat de Allah, să caute una în cel mai apropiat oraș. Doar nu se afla în Persia medievală, ci în Turkestanul sovietic! Cu ajutorul miliției, avea să formeze o expediție în căutarea eşalonului, dar și să vină să cerceteze pivnița asta, să-l ducă pe băiat la un spital, oricine ar fi, iar stăpânii locului să fie judecați. Și gata.

*

Niște pași se apropiau de ușă.

Deev stătea pe treapta cea mai de sus, jucând pe picioare, ca un boxer, cu ochii la fanta din podea – aceasta avea lumina blândă a serii, promițând un apus grabnic. Șireturile îi erau legate bine și băgate în ghetete, ca să nu-l deranjeze la alergat. Tunica – încheiată până la gât.

De dincolo de ușă se apropiau niște pași, dar nu erau pașii ușori ai bătrânei, și nici sandalele ei de lemn. Câțiva bărbați – nu doi, ci mai mulți – veneau spre beci vorbind între ei și tropăind cu tălpile încălțărilor pe pietre.

Cu atâția, n-o să se descurce. Singur, fără revolver, încă vlăguit – nu, n-o să se descurce.

Zăvorul de fier a scârțâit.

Fanta s-a lărgit. În ușă, trei siluete: i s-a părut că au capete imense, dar s-a dovedit că purtau căciuli din blană de vulpe. Toți trei aveau puștile ațintite spre Deev. Au început să vorbească tare, pe limba lor, fluturându-și armele spre el.

Erau supărați că-l găsiseră la ușă? Ridicând împăciuitoare palmele, Deev a coborât treptele, dar bărbații au strigat și mai tare. Îi spun să înainteze? A urcat iar spre intrare și a trecut pragul.

Au făcut un gest scurt cu țeava puștii, indicându-i direcția și croncănind poruncitor – și el a pornit, mișcându-și încet picioarele și uitându-se în jur, la cei care-l conduceau și la împrejurimi.

Construcția joasă, pe două niveluri, era înconjurată de o curte pătrată. Deasupra, tot pătrat, strălucea cerul înainte de apus. Într-un colț, o mică moschee. Altul părea spulberat de o explozie puternică sau de un bombardament: nu mai era colț, ci niște ruine, o spărtură uriașă, dincolo de care se întindea până la orizont pământul golaș – deșertul.

De altfel, toată casa asta – fără ferestre, cu bolte în ogivă, cu găuri întunecate în loc de uși, construită din cărămizi roșii plate, pe jumătate ieșite în afară, cândva acoperită de plăci de ceramică și mozaicuri, iar acum doar de praf și crăpături –, toată casa asta era deja o ruină. Nu o explozie smulsese smaltul turcoaz de pe pereți, ci timpul. Timpul semănase cu pelin curtea pavată, umpluse încăperile de nisip și rosesse moscheea odinioară grațioasă, lăsând din ea doar un schelet. Era un caravanserai părăsit, și vârsta lui nu se măsura în ani, ci în secole.

În caravanserai locuiau oameni. Semnele locuirii arătau straniu în acest peisaj pustiu și aproape pe veci adormit. Câteva vetre de foc construite pe pietre, și niște bărbați cu puști care stăteau în jurul lor. Câteva căruțe și telegi ițindu-și hulubele, pline de cufere, străchini (vehiculele împărțeau curtea în două, transformând jumătate din ea într-un țarc în care stăteau cai fără hamuri). Câteva iurte pestrițe, puse chiar în arcadele de la parter. La etaj – covoare și rufe puse la uscat. Nu, oamenii nu locuiau aici – mai degrabă se ascundeau. Nu era o casă, ci un refugiu. O tabără nomadă.

Și acești nomazi nu erau păstori pașnici, ci războinici. Pe piept li se încrucișau cartușiere și binocluri. La brâu aveau pumnale. Pe jos și pe pereți era plin de arme... Femei nu se vedeau – fie nu erau, fie stăteau ascunse. Deev a zărit doar o dată ivindu-se la balcon o siluetă cu fața acoperită – poate chiar bătrâna deja cunoscută.

L-au condus de jur împrejurul curții. Niște găuri negre, apoi nenumărate arcade, la rând – intrări în locuințele de la parter. Din găuri mirosea a igrasie. Într-una erau adunați grămadă berbeci, venea de acolo un behăit somnoros. În alta era ceva nemișcat: un trup spânzurat, în halat căptușit cu lână. Nimeni nu acorda vreo atenție spânzurătorii.

Încă de departe, Deev a înțeles unde-l duce convoiul înarmat. O parte a curții era luminată mai puternic decât altele – în arcade ardeau făclii înfipite în vase de lut. Pe pavajul de scânduri era înălțată o platformă lungă, acoperită cu un preș în dungi late. La această masă improvizată stăteau niște bărbați și mâncau. Ședeau unul lângă altul, comod, cu picioarele încrucișate, luând cu degetele mâncarea din bolurile puse în fața lor. Treisprezece oameni – nu păreau simpli, ci foarte importanți: fiecare emana mândrie și forță, ca și cum ar fi șezut acolo treisprezece tauri de prăsilă sau treisprezece tigri.

Și nu era o simplă cină, ci o masă specială. Prea tare răsunau vocile tigrilor. Prea zgomotos hohoteau. Prea aprins le strigau ceva celorlalți războinici, care ședeau în jurul focurilor – și prea surescitat răspundeau aceștia. În curte nu mirosea a vin sau a vodcă, ci doar a petrol fierbinte de la făclii și a berbec fiert – oamenii erau beți nu de alcool, ci de propria lor bucurie. Și cu cât se apropia mai mult Deev de meseni, cu atât mai tangibilă devenea emoția pe care o răspândeau – aerul însuși vibra de încântare.

Unul dintre cei care-l conduceau, după ce s-a înclinat respectuos, a pășit în centrul dastarhanului³⁰ și i-a șoptit ceva șefului adunării. Acesta a făcut un gest cu mâna, și Deev a fost condus în lumină, sub ochii tuturor celor adunați acolo.

³⁰. Spațiul tradițional de luat masa la popoarele din Asia Centrală.

Cândva, în curte fuseseră săpate fântâni, acum mai rămăseseră din ele doar niște pâlnii puțin adânci cu urme de smalț azuriu. O astfel de adâncitură era exact în fața platformei. Războinicul care-l conducea a făcut un semn spre ea cu țeava puștii. Neînțelegând ce vor de la el, Deev a șovăit, și țeava l-a împuns în spinare. Acolo? A coborât în groapă.

Stătea în fântâna secată, cufundat până la glezne în nisip, rădăcini putrede și oase de pește. Dintr-o parte îl priveau mirați participanții la ceremonie, din cealaltă, puștile războinicilor din escortă.

Deev s-a îndreptat de spate – fața i-a ajuns la nivelul preșului dungat. Nu putea să se uite în farfuriile mesenilor, dar pe ei îi vedea foarte bine: erau aproape, la câteva brațe de el. Doar un pic mai sus.

Toți aveau dinți puternici. Albi, cenușii, galbeni – de peste tot se lăteau

rânjete încadrate de bărbii și mustăți care le făceau să pară și mai fioroase. Hainele erau diverse: de la un halat de mătase la o manta militară englezească, îmbrăcată peste o cazacă de mătase. Toți cu ceva pe cap, unii și cu câte două acoperitori: tichii peste baticuri, turbane, fesuri. Toți impozanți, masivi, puternici: abia încăpeau pe platformă fără să se dea jos unul pe altul. Vorbeau tare, în legea lor, hohoteau și se uitau întrebător la conducătorul lor: ce-i ciudățenia aia din bazin?

Conducătorul însă nu râdea. Țsta era dintre cei care râd rar. Avea o privire de fier și buzele strânse, ca lipite. Purta halatul cel mai modest, avea fața slabă, barba subțire – și tovarășii săi se temeau să-și ridice privirile spre el: întorcându-se în direcția lui, își coborau vocile zgomotoase și își plecau respectuos ochii spre masă. Acesta era singurul care nu se bucura alături de ceilalți – de mult obosise să mai simtă ceva. N-avea mai mult de patruzeci de ani, dar privea fără pasiune, ca un aksakal³¹.

³¹. Bătrân înțelept, conducător al unui sat sau aul la popoarele turcice din Asia Centrală și Caucaz înainte de perioada sovietică.

I s-a părut, sau ceilalți îl numesc Bure-bei?

Nu, nu i s-a părut.

El ia ceva de pe farfurie și îl aruncă în fântână. La picioarele lui Deev cade o spată de berbec, aproape golită de carne. „Uuuu!” chiuie mesenii. Uite pentru ce ne trebuia un bufon! Se reped să apuce de pe masă coaste pe jumătate roase și până să-și ia avânt, beiul le spune ceva scurt, și bărbații pun ascultători oasele la loc.

Trebuie pur și simplu să se uite într-o parte – nu la picioare, de unde miroase ademenitor a mâncare, nu în sus, precum credincioșii în clipele de frică, și nu la fața autoritarului bei – trebuie să se uite într-o parte, așa e cel mai înțelept și îl ajută să se abțină mai multă vreme. Dar Deev se uită la fața beiului.

În ochii acestuia – ochii decolorați ai unui bătrân pe fața încă netedă a unui bărbat tânăr – nu e bucuria pe care o au oamenii josnici când umilesc pe cineva, ci doar indiferență și tristețe. Nu pentru plăcerea lui juca acest joc, ci pentru plăcerea celorlalți – și de aceea avea să-l ducă până la capăt.

Din nou aruncă în fântână – de data asta nu un os, ci carne macră.

Deev nu vede bucata care i-a aterizat direct pe picior și acum îi alunecă pe gheată, lăsând o urmă grasă, ci doar îi simte mirosul – carne de berbec proaspătă, bine fiartă cu ierburi aromate.

Și încă o bucată zboară în el – de data asta nu la picioare, ci în piept.

Și încă una, în față.

Cel mai tare și-ar dori să ridice bucățile astea și să le arunce înapoi. Dar ar fi ultimul lucru pe care l-ar face în viața lui. Iar el trebuie să-i salveze pe copii.

— Dacă te întâlnesc în luptă, te omor, rostește Deev clar, ștergându-și petele de grăsime de pe față.

Nu vorbește tare, și în zarva celorlalte voci cuvintele abia i se aud.

Dar se aud: văzând că bufonul a prins glas, basmacii încep să sporovăiască însuflețiți: ia te uită, s-a trezit! Orăcăie și croncănesc pe toate tonurile, bătându-se unii pe alții pe umeri cu palmele cărnoase. Fac pariuri?

Dinspre focuri se apropie spectatori, să vadă mai bine reprezentația. Se îmbulzesc pe marginea de pământ a fântânii, lângă războinicii din escortă, bălmăjind ceva pe limba lor.

Deev ridică palma – o ridică mult, dar tot pare că se întinde spre spectatori dintr-un beci – și pentru o clipă zarva se oprește, făcând loc uimirii.

— Dar astăzi nu sunt luptător, continuă el în liniște. Astăzi conduc cinci sute de orfani la Sa...

Fără să-l asculte până la capăt, spectatorii își reîncep larma. Nici beiful nu ascultă. Făcându-i semn cu degetul unui tânăr să se apropie, îi dă niște indicații, și acesta dă zelos din cap, mai-mai să-i cadă de pe umeri.

Unul dintre cei treisprezece, în caftan de lână după moda persană și cu turban în carouri, strigă ceva spre mulțimea adunată și aceasta îi răspunde cu un vuiet prietenos. Ecoul se ridică în aer ca un stol de păsări. Sau cântă prelung niște instrumente de suflat într-o orchestră. Dar – despre ce cântă?

Tot ce-i rămâne de făcut lui Deev e să continue să vorbească, în speranța că șiretul bei doar o face pe neatentul, dar de fapt înțelege rusește măcar un pic. Și că ajunge la el – fie și vag. Și Deev se grăbește, vorbește, până nu se aduce, la porunca șefului, butoiul cu vitriol sau vreo altă otravă cu care să-l reducă la tăcere pe vorbărețul prizonier:

— Acești orfani mor de foame. Jumătate din ei sunt musulmani, ca și tine. Poți să le scoți cămășile și să vezi că-s circumciși. Jumătatea cealaltă sunt creștini, ca și...

Din nou o larmă veselă: beiul își șterge pe un șervet mâinile mânjite de grăsimea cărnii – iar șervetul acela nu-i șervet, ci un steag roșu!

— Jumătatea cealaltă sunt creștini, ca și dehkanii³² tăi. Și mulți vorbesc o limbă asemănătoare cu a ta. Toți sunt născuți de femei...

³². Denumire a țăranilor din Asia Centrală.

După ce termină de șters, Bure-bei aruncă șervetul cu dispreț. Ceilalți se întind spre steag, numai că nu-l fac bucăți – își șterg mâinile, cei mai cutezători își suflă nasul în el; zarvă, hohote, jubilar.

— Toți sunt născuți de femei, ca și nevestele tale. Iar copiii ăștia au vârste...

Steagul mototolit și zdrențuit zboară în fântână, alături de resturile de carne și oasele incomplet curățate.

Nu te uita la steagul batjocorit! Continuă să vorbești!

— Copiii ăștia au vârste la care ar putea fi cu toții copiii tăi.

Oare ce vrea de la el cel care-l ia în bătaie de joc? Ce rol îi este atribuit lui Deev în acest teatru primitiv? Vădit, un rol fără cuvinte. Întreaga curte lărmuiește, entuziasmată de masacrarea steagului. Și încă unul din cei treisprezece, în caftan negru turcesc și turban galben, ridică mâinile și scoate un strigăt războinic – și mulțimea din nou reacționează, din nou cu un vuiet.

Oare sărbătoresc astăzi o bătălie câștigată? În ea să fi fost căpătat acest steag?

— M-am gândit mult și am înțeles totul – continuă insistent din groapă Deev, ca un nebun care vorbește singur. Ne-am rătăcit undeva în raionul Arîs, am greșit șina. Poate tu știi deja unde am greșit, Bure-bei, ți-au raportat deja ienicerii tăi. Știi și că n-ai ce să iei de la noi. N-ai să poți lua nimic, Bure-bei. Poți doar să ne dai. Dă-ne, deci! În ultima vreme ai luat vieți, și încă multe. Acum poți să dăruiești viață. Salvează...

Dar totul se îneacă iar în larma triumfală: la un semn scurt al beiului, același tânăr de mai-nainte conduce în curte un câine mare. Câinele este

îmbrăcat cu o cămașă de luptător sovietic, cu petlițe roșii la guler și stea tot roșie pe mânecă. Iar pe cap are o caschetă cu aceeași stea, legată bine cu o sfoară, ca să nu-i cadă. Până și pântecul supt îi e înfășurat de câteva ori cu o curea cu cataramă – e îmbrăcat în uniformă, doar pantalonii și bocancii îi lipsesc. Câinele se uită în jur la mulțimea zgomotoasă, dă din coada stufoasă și se bucură și el de bucuria generală.

— Să salvezi un orfan e o faptă nobilă. Să salvezi cinci sute de orfani înseamnă cinci sute de fapte nobile. Când o să mai ai o asemenea ocazie, Bure-bei?

Obosit de echipamentul neobișnuit pentru el, câinele se așază pe labele dinapoi, cu cele din față încercând să-și scoată cascheta de pe capul ciufulit.

Hooo-oooo! vuiesc de râs basmacii.

Beiul îi azvârle o bucată de carne câinelui – nu sub bot, ci mai departe, spre marginea fântânii. Înșfăcând darul aproape din zbor, câinele simte și o altă carne, cea de la picioarele lui Deev. Sare spre ea și se apucă să înghită lacom bucățile tăvălite prin praf.

Deev face un pas înapoi – și imediat se aude clinchetul armării puștilor îndreptate spre el: nu te mișca! Ghetete, pantofii, tunica și chipul lui Deev sunt mânjite de grăsime de berbec, și câinele flămând deja îi adulmecă și ghetete, și pantalonii, își plimbă nasul în sus pe tunică și, ridicându-se pe labele din spate și sprijinindu-și-le pe cele din față de pieptul lui, îi linge obraji cu limba lui caldă.

— E ușor să salvezi copiii, m-am gândit la toate. Deev își ferește fața de răsuflarea fierbinte a câinelui, dar ea e peste tot. Trebuie să le poruncești oamenilor tăi să mute șinele – să facă o buclă înapoi, până la ramificație. Și saliva câinelui e deja peste tot – i-a înfundat nările și i-a inundat buzele, i-a lipit genele. Pentru ienicerii tăi e doar o zi de muncă, nu mai mult.

Pare că-l aude numai câinele.

Cei care stau la masă sunt epuizați – nu mai hohotesc, ci gem isteric și bat cu palmele în preș, răsturnând farfuriile. Spectatorii se chircesc și ei într-un râs mut, se țin unii de alții ca să nu se prăvălească de atâta veselie. Războinicii din pază își țintesc prizonierul, dar abia-și mai pot ține armele – țeștile și burțile le tremură.

Săturându-se să-l lingă pe Deev, câinele descoperă la picioarele acestuia

spata de berbec și vrea s-o tragă de-acolo, dar – o împușcătură! – cade la pământ. O scurtă convulsie. Impunătoarea caschetă găurită se umple de sânge.

Bure-bei pune jos revolverul.

În partea de curte cu țarcul, caii nechează și se ridică pe picioarele dindărăt. Oile behăie în grajd.

Trupul câinelui tresare pentru ultima dată și animalul moare sub cămașa militară.

Mesenii amuțiți se dezmeticesc și adună mâncarea risipită pe fața de masă. Curajoșii care s-au încumetat să se apropie de festinul șefului lor se retrag grăbiți la focurile lor.

La Deev nu se mai uită nimeni – pare că reprezentația s-a încheiat. În orice caz, partea pentru care bufonului i se dăduse un rol.

Și brusc din deșert vine o pală de vânt; trece, amestecată din belșug cu nisip, prin spărtura din colțul caravanseraiului, umple încăperile pustii și vuieste în fiecare dintre ele – construcția respiră pe mai multe voci. Moscheea dărăpănată scoate sunete de flaut. Flăcările torțelor și ale focurilor se întind în limbi subțiri, fumegând. Încă o clipă, și vântul se potolește.

Deev își dă seama deodată că s-a făcut noapte – s-a întunecat de mult și de mult tot ce se petrece se vede doar în lumina inegală a feștilelor de cânepă și petrolului care ard.

Și acum, în acest ceas serios și întunecat, e timpul pentru partida cea mai importantă. Bure-bei se ridică în picioare și își privește luptătorii, cerând atenție cu o privire severă. Luptătorii încremenesc și își întind gâturile spre comandant, câțiva mângâie liniștitor caii speriați... Într-un târziu, mulțumit de liniștea lăsată, beiful strigă, chemând pe cineva.

De sub arcada neagră din spatele mesei se ivesc trei oameni – tânărul deja cunoscut și încă doi, aproape copii. Fiecare poartă pe umăr o tavă mare cu margini înalte. Pe fiecare tavă e ceva rotund. Un pepene? Un cap de om.

Trei capete cu bonete din fetru cu vârf ascuțit și stea roșie ies plutind din întuneric și aterizează încet pe masa întinsă.

După ce așteaptă o clipă, dând hoardei sale timp să vadă cele aduse, Bure-bei începe să vorbească. Vocea lui nu e sonoră, dar, reflectată de

ziduri, se aude bine și la focurile îndepărtate. Ochii îi sunt la fel de reci, dar strălucesc în lumina torțelor – și par pățimași. Gesturile îi sunt reținute, dar, repetate de umbrele negre, par ample. În talie are legat un șal de lână – pesemne pentru lumbago. Și acest detaliu nebărbătesc – indiferența absolută față de părerea altora – dă siluetei sale mai multă importanță decât toate halatele bogate ale comesenilor săi.

Bure-bei vorbește.

Deev se uită la cele trei țeste de mort care stau pe tăvi la același nivel cu capul său, aproape. Și ele se uită la el. Deev le privește fără să-și poată lua ochii de la ele și nu reușește să înțeleagă: cum vine asta?

Nu, nu poate înțelege așa ceva. Nici limba străină care-i răsună deasupra capului nu o poate înțelege. Nu-i poate înțelege pe oamenii ăștia.

Încheindu-și discursul, beiul întinde un deget uscățiv spre cer și pune o întrebare, cu patos.

— Î! răspund afirmativ luptătorii – în cor, ca unul singur.

Și încă o întrebare.

— Î!

Și încă una.

— Î!

Apoi, liniște.

Încet, Deev își întoarce privirea spre locul unde stătea Bure-bei.

Acesta nu mai era – plecase.

*

O să-l omoare, sau nu?

Deev s-a gândit la asta toată noaptea, stând pe treptele beciului. Dacă beiul ar fi vrut, l-ar fi împușcat odată cu câinele. N-ar fi irosit mâncarea și băutura pe un prizonier. Și nici n-ar fi trimis-o pe bătrână la el – slujitoare? Doică? Mamă? Nici n-ar fi pus paznic la ușă.

Așadar, îi este necesar pentru ceva. Dar pentru ce? De ostatic nu e bun – viața lui nu merita nici un sfanț. Toată forța și însemnătatea lui stăteau în revolverul și mandatul care i-au fost luate din buzunar. Nu e investit cu putere. Nu deține cunoștințe prețioase. Cartușe n-are. E un zero, nu are nici o greutate.

De ce ieri beiul nu i-a lăsat pe tovarășii lui să-și bată joc de el? El i-a aruncat oase lui Deev, dar comesenilor nu le-a permis. A omorât câinele cu mâna lui, a poruncit să fie aduse capetele pe tăvi – iar de el parcă uitase. Așadar, îi este necesar beiului, chiar dacă nu pricepe nici o iotă din graiurile de-aici, chiar dacă e slăbit de mersul prin deșert, de abia-și mai târăște picioarele – dar îi e foarte necesar. Atât de necesar, încât bătrâna îl hrănește cu supă consistentă cu carne și cașă deasă.

Nu, n-o să-l omoare.

Așa a crezut și câinele de ieri în timp ce înfuleca bucățile aromate de carne...

Dimineața au venit aceiași indivizi cu căciuli de vulpe. I-au spus ceva îndelung, pe un ton furios, împungându-l cu armele, până când Deev a priceput în sfârșit: îi cereau să iasă, și împreună cu copilul. A pipăit prin întuneric după trupușorul moale, fierbinte de-atâtea zile, și l-a dus în brațe afară.

Da, era Zagreika. Dar nu acel Zagreika, deja drag, pe care Deev îl știa și-l legăna noaptea, ci un orb urât cu un corp cunoscut: gâtul îi era umflat și cu pete purpurii; mâinile și picioarele, dimpotrivă, îi slăbiseră atât de mult, încât l-ai fi putut lua drept unul dintre copiii căzuți la pat. Dar importantă era fața. Nu mai arăta a față, ci a ou fiert moale: nasul, buzele, sprâncenele – toate umflate, ca un aluat vinețiu, iar în loc de ochi – niște bucăți de sânge uscat.

Cine ți-a făcut asta, copile?

De-asta ești mistuit de febră de atâtea zile – această mutilare a fost prea mult pentru organismul tău firav. Și ai nevoie nu de un beci întunecos și de fiertura neagră a babei, ci de felcerul Bug, cel mai adevărat și cel mai bun dintre toți doctorii, cu cea mai mare inimă din lume.

Deev îl ducea în brațe pe copilul schilodit și simțea mânia crescând în el în valuri fierbinți. Și neputința: nu avea cum să afle cine se făcuse vinovat de asta, nici cum să-l pedepsească. Se uita înnegurat la escorte: oare voi ați făcut-o? Ori tovarășii voștri? Aceștia aruncau și ei priviri piezișe, tulburați de înfățișarea copilului, care părea adus de pe un câmp de luptă.

L-au urcat pe Deev într-o telegă, cu copilul în brațe. N-a apucat să se uite în jur – s-a trezit cu un sac în cap, ba chiar și cu o frânghie deasupra sacului,

să nu i-l ia vântul.

Au pornit.

Și au mers, jumătate de zi sau mai mult – telega cu cei doi prizonieri, însoțită de doi călăreți. Deev asculta scârțâitul roților și foșnetele deșertului: nisip peste nisip, nisip peste pelin, nisip peste pietre. Îl ținea pe genunchi pe Zagreika, care abia dacă se mișca de slăbit ce era, și se gândea la un singur lucru: numai să nu mori.

Dacă ne duc așa, băiete, ne duc mult, cu căruța asta, cu caii ăștia iuți – pesemne că n-o să ne omoare. Poate ne duc în altă tabără, sau într-un sat sau oraș, sau poate chiar în munți, unde-o fi să fie – numai tu să nu mori...

Simțind miros de foc și auzind glasuri îndepărtate, a înțeles că ajunseseră. Glasurile erau multe, foarte multe, subțirele, sonore. Copii?

Copiii lui? Ai lui Deev?

Uitând de escortele cu puști, a încercat pe pipăite să-și scoată sacul de pe cap. Nimeni nu l-a împiedicat, nu s-a răstit la el. Sfoara înfășurată în jurul gâtului nu voia să cedeze, mai-mai să-l sufoce, dar a tras de ea din toate părțile, ca un țânțar prins într-o pânză de păianjen, a tras și a tras, a desfăcut nodurile cu unghiile și în cele din urmă a desfăcut-o. Și a aruncat cât colo sacul – ochii i-au fost răniți de o lumină strălucitoare, iar vocile s-au auzit mai aproape.

Unde? Ce?

În mijlocul pustiului.

Departe, în față, era o dungă întunecată – trenul. În jur – un mușuroi de furnici – oameni.

„Ghirlanda“.

Nemaiavând răbdare să stea în căruță, Deev a sărit jos și a început să alerge. Lăsându-i în urmă pe Zagreika în telegă și pe cele două escorte, alerga, doar cu puțin mai repede ca telega însăși.

Până la „ghirlandă“ mai erau vreo două verste bune, dar deja se vedea clar spuzeala albă din jurul ei – copiii în cămăși. Deev își forța picioarele, abia desprinzându-și încălțările de pe pământ și neîndoindu-și genunchii – își cruța forțele. Cu toate acestea, forțele i s-au terminat repede, dar nu mai putea să se oprească: corpul lui alerga singur înainte, ca tras de ceva.

Gâfâia. Se împleticea. Dar nu cădea. A alergat, a alergat, până când din

față s-a auzit un țipăt sfâșietor:

— Deev! De-eeeeev! Aaaaaaa!

Și tot acel alb a început să curgă spre el: tot ce era lângă vagoane, și departe de vagoane, și în vagoane – mai întâi încet, apoi mai repede, apropiindu-se și strigând asurzitor:

— De-eeeeev! Aaaaaaa!

Și Deev a alergat, până când șuvoiul care curgea în întâmpinarea lui s-a spart în zeci de chipuri, și apoi alte zeci, și iar, inundându-l – cu mâini, picioare, trupuri, cămăși –, învârtindu-se în jurul lui, involburându-se și lărgindu-se, și cu fiecare secundă fiind mai tare:

— De-eeeeev!

Asurzit, el a plonjat în acest șuvoi, și în jurul lui toți vorbeau, râdeau, se agitau și strigau:

— De-eeeeev!

Pe margini se zăreau niște siluete întunecate – surorile. Nu intrau în șuvoi – pentru că nu putea fi pătruns, trebuia așteptat să se potolească –, dar îi strigau ceva, acoperindu-și gura cu palma. Cum așa, plângeau? O siluetă mai mare – bătrânul.

— De-eeeeev!

Mângâia și îmbrățișa – mâini, fețe, umeri, scăfârlii rase – cât de mici erau toate! – și strângea lângă el, și dădea drumul, și mângâia pe alții, îndelung, până când ei îi dădeau drumul. Șuvoiul s-a subțiat și a început să se împrăștie, încă strigându-i numele, fluierând, hohotind, sărind și dând din mâini. Și abia atunci au ajuns până la el surorile.

— Om drag, om bun și binecuvântat! I se lipeau din toate părțile – cu fețe ude, frunți, clavicule osoase – de umeri, de piept, de spinare. Doamne! Sunteți teafăr și nevătămat! plângeau ele, fără să-și ascundă lacrimile și ștergându-și-le de tunica lui. V-am așteptat, am știut! Fiule, tovarășe, fiu drag!

Deev a mângâiat și a îmbrățișat iar – mâini, chipuri, creștete, de data asta nu mici, ci adulte, pe jumătate cărunte.

A îmbrățișat-o pe Fatima.

L-a îmbrățișat pe bătrân. Mai exact, bătrânul l-a îmbrățișat pe el – l-a cuprins ca un urs, l-a tras spre el și l-a ținut, jumătate de minut sau poate un

minut întreg. Deev ar fi stat așa până a doua zi – dar a început să se sufoce și s-a eliberat.

— Acolo e Zagreika, i-a spus felcerului.

L-a dus la telegă, care deja ajunsese lângă tren. Escortește așteptau alături.

— Cine i-a făcut asta? Bug se uita la trupușorul schilodit întins în telegă și i se albeau nările. Busurmanii?

— Nu știu, a recunoscut cinstit Deev.

— Ce fiare!

Felcerul l-a ridicat pe băiat și l-a dus în infirmerie.

*

Cu Belaia nu s-a îmbrățișat – și-au strâns mâna. Ferm, în tăcere. S-au uitat pătrunzător unul la altul. Alte libertăți nu și-au permis – nici un sărut fugar, nici măcar un zâmbet, deși erau singuri în compartiment. Cu adevărat singuri: Zagreika nu se pitea, ca de obicei, sub sofa, ci zăcea pe un pat din infirmerie.

Comisarul s-a apucat pe dată să-i raporteze comandantului de eșalon ce se întâmplase în timpul absenței lui – dar îi raporta bizar: excesiv de scurt și omițând amănuntele, de parcă i-ar fi citit o stenogramă. Ca și cum Deev ar fi știut deja totul.

— Copiii și adulții sunt sătui. După cum ați observat deja, sunt cât se poate de veseli. Îi hrănim de două ori pe zi, cu orez. L-au adus basmacii, cinci saci, și o căruță de struguri. Ne-au adus și apă, de băut și pentru locomotivă.

Belaia arunca cuvintele repede, ca o mașină telegrafică. Deev abia apuca să-și ordoneze faptele în minte.

— Șinele sunt deplasate. Eșalonul e întors cu fața spre Arîs.

Când avuseseră timp? În seara precedentă încă stătea în fața lui Bure-bei, implorându-i ajutorul, iar azi deja totul e făcut? N-a mai apucat să întrebe: comisarul s-a grăbit să încheie darea de seamă.

— Toți morții sunt înmormântați. Sunt mai mulți bolnavi, dar despre asta o să vă raporteze mai bine felcerul. N-a mai fost epidemie în tren, infirmeria funcționează normal. De asemenea, n-au fost evadări sau alte evenimente ieșite din comun. Numărul total al copiilor în dimineața asta este de exact

cinci sute. Cu sugarul, cinci sute unu. Dintre ei, trei sute nouăzeci și opt sunt ai noștri, de pe liste. Restul – cei luați ulterior. Eșalonul e gata de plecare.

Gata, sfârșise de măcănit. Deev stătea pe sofa lui, cu coatele sprijinite de masă și cu fruntea în palme. Își încorda din toate puterile mintea împâclită de oboseală, dar nu putea nicicum să compună cele auzite într-un tablou clar.

— Când au apărut basmacii? a întrebat el într-un târziu.

— În aceeași zi în care ați fugit în deșert după ajutor, a ridicat din umeri nedumerită Belaia. Mai întâi au adus apă și mâncare. Apoi au început să modifice șinele. S-au chinuit multă vreme, nu puteau în nici un chip să curbeze șinele pentru buclă. După câteva zile au adus de undeva unele gata curbate – și au reușit. Iar după alte câteva zile v-au adus pe dumneavoastră.

Așa deci.

În timp ce Deev hălăduise prin nisipuri, Bure-bei le dăduse apă copiilor lui și îi hrănise – cu orez, și chiar cu fructul-minune. Oamenii beiului săpaseră zile la rând în nisip și puseseră traverse, ca „ghirlanda“ să se poată întoarce pe traseu. Apoi îi învinseseră în luptă pe roșii și le tăiaseră capetele. Iar după aceea îl aduseseră la eșalon pe Deev – fără nici o zgârietură, cu telegă personală.

Chiar așa.

— Spuneți-mi, Deev – Belaia îl privea atent, ca și cum s-ar fi pregătit să-i pună o întrebare care o chinuia de mult –, cum ați reușit să-i convingeți pe sălbaticii ăștia și să le explicați totul? Dumneavoastră nu vorbiți kârgâza. Iar ei nu vorbesc rusește – nici un singur cuvânt.

— Nu eu am reușit.

— Lăsați gluma! s-a supărat Belaia. Nu e amuzant.

Chiar așa: cum ghicise Bure-bei cu ce anume să-i ajute?

Dar cum era să nu ghicească? Dacă o locomotivă stă în pustie, fără apă și cărbune, cu botul în șinele întrerupte, ce-i de neînțeleas aici? Și dacă în vagoane zac pe lavițe copii, și de foame se transformă în muribunzi – ce-i de neînțeleas? Totul e limpede, e cum nu se poate mai limpede. E limpede fără cuvinte.

Și tot limpede e că Bure-bei îl cruțase pe Deev de dragul copiilor – ca să

aibă cine să-i ducă mai departe. Copiii erau acum pentru el putere și avere, cunoaștere și bogăție, înalții lui ocrotitori. În deșertul Turkestanului nu Deev îi salva pe copii, ci copiii îl salvau pe Deev.

— Uitați ce e, a zis Belaia sever, pe un ton fără drept de apel. La Samarkand o să cer ca garnitura dumneavoastră să se ocupe de evacuare fără supravegherea Comisiei pentru Copii. Vă descurcați singur, fără comisar.

— Tovarășe comandant, a bătut cineva cu grijă la ușa compartimentului. Busurmanii au adus combustibil.

Vocea e joasă, de fumător – a mecanicului. Dar pare speriată, de parcă nu niște basmaci deja familiari aduseseră saxaul, ci un detașament de strigoi.

Deev se duce după mecanic spre locomotivă. (Iar ochii mecanicului sunt de-a dreptul îngroziți, mai-mai să-i iasă din orbite.)

Tenderul e plin de combustibil – nu până la margini, ci mult mai mult: se înalță ca un munte niște petice gri. Nu e saxaul, nici cărbune. Cârpe? Mantale.

Tăiate în bucățele, dar încă recognoscibile: gulere cu petlițe roșii, fragmente de mâneci cu stele, găitane tot roșii, umeri, poale, spate. Mantale ale Armatei Roșii, tocate și transformate într-un morman de lână. Echipamentul unui batalion? Al unui regiment întreg? Le tăiaseră cu săbiile, direct de pe morți, special pentru eșalon sau, mai precis, pentru Deev. Și tot atâtea chipie, hăcuite și ele în două sau în trei.

— Ce să fac? îl trezește din buimăceală mecanicul.

Stă lângă el, cu cascheta de la uniformă în mâini.

— Alimentează, îi ordonă Deev.

VII. Trei *Samarkand*

O, munți, munți! Pietre, pietre. Gigantici bolovani încrețiți se înalță în toate părțile, înconjurându-i. Cerul e suspendat deasupra lor – îndepărtat și albastru, umbrit de o dantelă ușoară de nori. Pe cât de crud și întunecat e zidul de stânci, pe atât de transparentă și luminoasă e bolta cerească. Munții și cerul – un cântec pentru eternitate. În partea de jos a stâncilor creșteau ierburi galbene și copaci roșiatici, sus erau golașe și cenușii, cu petice de zăpadă din loc în loc. Dacă te uital cu atenție, în acest cenușiu distingeai toate culorile lumii, iar în geometria severă a stâncilor, liniile blânde ale pădurii și arboretului.

La răsărit, vârfurile ascuțite ard ca niște flăcări pe marea de piatră albastră, la apus se aprind iar. Marea de piatră devine ba aurie în lumina caldă a soarelui, ba argintie în cea rece a lunii. Și doar crăpăturile adânci rămân zi și noapte negre-vineții, emanând un frig și un întuneric eterne.

Eșalonul zăgănea pe pante. Ecoul lui puternic gonea pe pietre, din când în când ajungând din urmă trenul sau sărindu-i în întâmpinare după câte un colț. Pe acest drum nu se întâlneau nici gură-cască, nici drumeți, ba nici chiar câini vagabonzi, ci numai pietre și iar pietre. În depărtare, deasupra defileurilor, pluteau în aer acvile de munte – singurii spectatori ai drumului neabătut al „ghirlandei“.

De pe acoperișul vagonului de comandă, Deev privea marea de piatră pe fundul căreia aluneca trenul.

Până la capătul drumului mai erau o sută de verste. În ziua aceea eşalonul avea să ajungă la Samarkand.

În Tașkent petrecuseră aproape douăzeci și patru de ore. Deev întârziase chiar el plecarea, tot sperând să mai găsească o sută de cămăși albe. Nu reușise.

„Înțelege, tovarășe“, îi spusese șeful garnizoanei Tașkentului, „n-am dreptul să depozitez armata. Exact peste o lună și jumătate e iarnă. Și soldații mei în iarna asta trebuie să-l vâneze pe Bure-bei – prin munți, prin nămeți. Ce să fac, să-i trimit fără lenjerie de corp? Copiii tăi mai au de mers doar o zi până la orfelinatul de destinație, unde-i așteaptă cașă cu lapte. O să ajungă cumva“.

Da, o să ajungă. Dar numai patru sute vor rămâne apoi sub un acoperiș, să mănânce această cașă, iar o sută – în stradă. Și exact peste o lună și jumătate avea să fie iarnă.

Deev se gândise să le confecționeze cămășile, dăduse fuga la fabrica de textile. Dar fabrica aceea era de textile doar cu numele, căci s-a dovedit a fi dărcitorie: acolo scoteau bumbac din lăzi și îl dăriceau, iar bumbacul dărcit era trimis în baloturi la Iaroslavl.

Fusesse la miliție, la direcția vămii, la CEKA – nu găsisse nimic: în tot Tașkentul bogat nu erau o sută de cămăși de corp pentru copii fără adăpost.

Până la Samarkand – nouăzeci de verste...

În timpul petrecut în eșalon, vagabonzii își pierduseră înfățișarea de cerșetori. Surorile îi spălaseră și frecaseră până când pielea le devenise roz și îi răsaseră în cap – scăfârlia le lucea de-a dreptul. Le curățaseră urechile și le tăiaseră unghiile. Bubele le fuseseră tratate cu iod. Într-un cuvânt, păreau niște păpuși de la magazin, nu copii. Erau doar îmbrăcați ca înainte – în zdrențe.

Zdrențele astea nu se lăsau cârpite și spălate, nu le puteai întoarce pe dos ori petici. Erau toate numai găuri, ațe și pete de neîndepărtat. Pe lângă cămășile albe ale eșalonului păreau a fi doar murdărie.

Dacă n-ar fi fost falsul în liste, Deev nici nu s-ar fi gândit la îmbrăcăminte. Se știe în ce zdrențe ajung copiii la orfelinat! Uneori și fără absolut nici o zdreanță. Dar comisesse un fals, și zdrențele intrușilor pur și simplu îl trădau în gura mare.

Poate că își face griji degeaba? Poate că directoarea de la Samarkand o să se dovedească bună și încrezătoare, ca Șapiro, o să-i primească pe toți și n-o să observe înșelătoria? Dar dacă se dovedește a fi ca Belaia?

Până la Samarkand – optzeci de verste...

Să recunoască totul? Să trimită o depeșă autocritică la Kazan, în care să

povestească despre cei o sută de copii morți și cei o sută luați pe drum? Doar n-o să-i arunce în stradă, o să-i trimită undeva. Poate nu în orfelinatul de destinație, cu aprovizionare specială, care semăna mai mult a sanatoriu. Dar unde? Niciunde. Alte case de copii nu sunt la Samarkand, mâna puterii sovietice încă n-a ajuns acolo.

Dar chiar dacă nu se va găsi adăpost pentru copiii luați pe drum, vor pieri ei în îndestulatul Turkestan? Sunt hoinari cu experiență, nu-s alții ca ei! Deev i-a dus prin Stepa Foamei, prin nisipurile moarte și prin munți până pe tărâmul strugurilor și al câmpurilor de orez – i-a dus înainte de a da frigul și zăpada, a reușit. E puțin lucru oare? Puțin.

Până la Samarkand – șaptezeci de verste...

Șaizeci...

Când au mai rămas doar cincizeci, Deev a trecut prin vagoane și le-a ordonat surorilor să adune toate hainele copiilor – pentru spălat și dezinfectat. „Ce spălat?” s-au mirat ele. În jur sunt munți. Și până la capătul traseului mai sunt câteva ore.

— Executarea, a zis el scurt. Regula numărul patru – regula comandantului eşalonului.

Cămășile au fost adunate și duse în vagonul de comandă. Stăteau în teancuri albe înalte în jurul căzii, iar alături, în teancuri mai joase, erau cârpele intrușilor.

Curând „ghirlanda” a ieșit din defileu, gonind spre capătul drumului. Iar Deev a lăsat fereastra în jos și a început să arunce teancurile albe prin gaura căscată.

Pe geam intrau vânt și zgomot. De pe geam zburau afară cămăși.

Și copiii din vagonul de comandă, și Fatima, și Cuculeț, până și Lupoica de pe Capitoliu priveau ca vrăjiți cum comandantul eşalonului se luptă cu vântul. Deev azvârlea cămășile ca pe niște greutate, încordându-și toți mușchii – palele de vânt le aruncau câteodată înapoi. Un teanc, al doilea, al zecelea – totul afară, afară!

Și cei din alte vagoane priveau fascinați pe ferestre. Acolo, întregind peisajul muntos, zbura un stol uriaș de păsări albe. Sau de cămăși? Dădeau din aripi și mângâiau eşalonul – pe ferestre, pe fețele copiilor, lipite de geamuri –, iar apoi plonjau în prăpastie, și nu le mai puteai găsi și aduna,

chiar dacă i-ar fi trecut cuiva prin cap să oprească locomotiva ca să le recupereze.

*

— O să mergeți desculți și goi, le-a spus Deev copiilor. Cine-i rușinos, o să ierneze în stradă.

Anticipând proteste, a adăugat: regula numărul patru.

Nici nu le-a trecut prin cap să se revolte – înțelegeau de ce li se cerea asta.

Deev găsisese deja orfelinatul și anunțase sosirea evacuaților. Directoarea nu era blajină, ca Șapiro, dar nici scorpie, ca Belaia – se oferise să meargă cu el la gară și să-l ajute, dar Deev refuzase: venim singuri.

Aici pământul era încă uscat, nu apucase să se umezească după vara caniculară; și aerul respira căldura toamnei, și soarele privea blând de pe cer – într-un cuvânt, Samarkand! – și Deev spera că nimeni n-o să se îmbolnăvească.

Și pe 15 noiembrie 1923 cinci sute de copii au coborât din trenul sanitar pe peron – fără un fir de ață pe ei. Fata cea mai mare, Tprusia cea însărcinată, de treisprezece ani, se înfășurase într-un șal cazac. Ceilalți erau cum îi făcuseră mamele lor.

Copiii s-au aliniat pe peron așa cum coborâseră, pe vagoane. Trupuri costelive și plate, mâini și picioare aproape de aceeași grosime, le puteai cuprinde cu palma, toți rași în cap. Băieți și fete care abia se deosebeau între ei, iar din spate nu se deosebeau deloc, așteptau semnalul de plecare.

Aici, la tren, a venit o căruță tocmită de Deev în piața din fața gării, în care i-au pus pe țăncii din vagonul de comandă și pe bolnavi. Vizitiul se uita la armata de copii goi și se crucea în tăcere.

Armata era uimitor de liniștită; nici tu versulețe, nici tu glumițe, nici măcar cel mai scurt râset – copiii erau istoviți de drum și apăsați de despărțirea care se apropia. Fuseseră de mult sărutați de surori – și o dată, și de câte două ori, și de câte trei ori. Se rostiseră deja și sfaturi, și urări, și promisiuni. Dar stăteau pe peron și nu-și puteau lua ochii de la vagoanele care le fuseseră casă vreme de o lună și jumătate. Îi aștepta o casă nouă, și comandantul eșalonului le promisese că în ea se va găsi loc pentru fiecare

(„Să mor înjunghiat și să-mi sară ochii dacă vă mint!“) – și totuși, parcă era trist să părăsească „ghirlanda“.

Deasupra capului străluceau un cer albastru străin și un soare străin, fierbinte chiar și în noiembrie. Sub picioarele lor era un pământ străin, care le înfășura tălpile și gleznelor cu vârtejuri de praf. Dar nu le putea îmbrăca trupurile goale.

Surorilor li se ordonase să rămână în tren și să nu „dea apă la șoareci“ – și ele rămăseseră, ascultătoare, dar nu reușeau să-și rețină lacrimile care le podideau întruna: aferându-se prin vagoane, își trăgeau nasul și își ștergeau neconținut ochii. Deev le-a amenințat că pe cele mai plângăcioase le scoate de pe traseu. Știa și el că amenințarea n-avea sens – traseul se terminase.

A hotărât să-i ducă pe copii prin oraș singur, fără felcer și surori, și chiar fără comisar. Înainte de asta, o discuție cu directoarea orfelinatului. O discuție complicată. Sau o luptă? Sau un asediu? Oricum ar fi fost, femeile nu-l puteau ajuta, dar să-l încurce puteau. De aceea avea să se descurce singur. Să-i mai conducă acum încă o dată – pentru ultima dată, cea mai importantă.

Și iată: Deev ridică mâna și fluieră scurt, dând semnalul: „Pornim!“ El merge înainte. După el, în stoluri dese, copiii. Coloana e încheiată de căruța cu bolnavi și de bătrâna cățea alergând în urma ei, cu mamelele până la pământ. Cinci sute de băieți și fete pleacă încet pe peron. O mie de picioare desculțe – cinci sute stângi și cinci sute drepte – pășesc fără zgomot, îndepărtându-se.

Surorile au făcut câțiva pași, apoi s-au oprit, de parcă ar fi fost legate de tren prin fire invizibile. Mâinile s-au întins spre cei care plecau, s-au întins – dar deja nu mai puteau să-i ajungă. Copiii plecau de la femei, și femeile îi lăsa să plece, înțelegând că probabil nu se vor mai vedea niciodată.

„Ghirlanda“ stătea pe șine tăcută, cu vagoanele pustii. Ferestrele și ușile erau deschise larg, înăuntru hoinărea vântul. Mecanicul, vrând să dea un ultim semnal prietenos, a tras de mânerul sirenei. Vuietul de adio n-a ieșit – locomotiva deja se răcise, și a mai putut să scoată doar un suspin.

Preoteasa a mai șoptit multă vreme rugăciuni în praful ridicat de tălpile copiilor. Țăranca ședea pe treptele vagonului ca găina pe ouă, ghemuită trist cu picioarele strânse sub ea. Croitoreasa adusese găleți pline cu apă ca să

spele podeaua, dar stătea întinsă pe lavița ei, ascultând liniștea.

Iar în bucătărioară scâncea abătut Memelea. Nu-l certa nimeni pentru sentimentele lui, și de aceea putea să plângă în voie. Dar tristețea care-l cuprinsese îl durea într-un fel special – nu putea să verse lacrimi. Cu fața lipită de crăpătura ușii, Memelea privea norul de praf în care dispăruseră copiii eșalonului și scâncea doar.

*

— Lasă-mă să plec acasă, i-a spus felcerul Bug comisarului Belaia. Sunt bătrân, nu mai pot cu copiii.

Venise imediat ce se goliseră vagoanele și infirmeria, iar după câteva minute, și peronul. Surorile nu apucaseră încă să-și șteargă fețele ude în urma despărțirii, că Bug era deja la ușa de la compartimentul comisarului.

— De ce nu-l așteptați pe comandant?

Belaia ședea pe sofa și sorta niște obiecte aflate pe masă. Felcerul a pășit înăuntru și a văzut că erau lucrurile confiscate de la copii în timpul călătoriei – bucăți ruginite de fier, fragmente de briciuri și cioburi de sticlă.

— O să mă convingă să renunț și o să cedez.

Toți știau deja că „ghirlanda“ nu va fi dezafectată: era desemnată tren de evacuare regulat al Căilor Ferate din Kazan. O așteptau noi curse cu copii – multe.

— Și eu n-o s-o fac?

Privirea comisarului era îndepărtată și încordată în același timp, părea că se gândește la altceva și face un mare efort să continue conversația.

— Chiar dacă o să încerci, pe tine o să te refuz.

Ea a dat scurt din cap: am priceput.

— Și vreți să fugiți la Kazan neîntârziat? pe jumătate a întrebat, pe jumătate a afirmat ea.

— Diseară pleacă trenul de Orenburg. Mai departe o să merg cu poștalionul.

— Nu pot să vă leg de infirmerie. Deși aș vrea! Belaia aruncă cu năduf în sacul de umăr câteva cuie luate de pe masă și, după o pauză, adaugă, de data asta mai calm: Lui Deev o să-i fie greu fără dumneavoastră.

Adună restul calabalâcului de pe masă cu muchia palmei făcute căuș și îl

pune lângă perete.

Iar Bug pune pe masa eliberată mandatul: semnează.

— Și surorilor o să le fie greu, a adăugat ea cu înțelese.

Și, parcă neobservând hârtia, cercetează conținutul rucsacului. Apoi, buzunarele vestonului. Apoi, mapa.

Bug stătea și privea încruntat suprafața lăcuită a mesei, pe care se lăfăia foaia de hârtie mototolită.

— Ascultați, Bug, a zis într-un târziu comisarul, uitându-se atent la felcer pentru prima dată în timpul acelei discuții. Toți avem momente de slăbiciune. Nu e o rușine.

A așteptat puțin, apoi a scos un creion din buzunar

— Dacă vă răzgândiți, întoarceți-vă la eșalon. A semnat mandatul. În zori, garnitura pleacă la Buhara, să ia stafide și caise uscate pentru Povolgia. Iar apoi se întoarce la Kazan, după alți copii.

Fără să răspundă, Bug a luat hârtia de pe masă, a dat din cap a mulțumire și a ieșit.

Și abia pe coridor și-a dat seama că în tot acest timp Belaia își strânsese lucrurile ca și cum și ea s-ar fi pregătit să plece.

*

Pe coridor i-a ieșit în cale Fatima.

Nu l-a observat pe Bug, deși l-a atins cu umărul trecând pe lângă el. N-a observat nici că i se stricase pieptănătura – o cosiță căzuse din nodurile răsucite la ceafă și se despletise pe jumătate. Cu un palton ponosit aruncat pe braț, Fatima se îndrepta spre ieșirea vagonului cu o față liniștită, de nepătruns – fără să se uite pe unde umblă, fără să se uite pe fereastră, de fapt, fără să se uite la nimic.

— Soră!

Bug încă mai șovăia să-i spună pe nume, deși cu celelalte femei din eșalon se tutuia de mult.

Nu l-a auzit.

A ajuns-o din urmă la ușă. Nu îndrăznea s-o apuce de umăr – i-a atins haina care-i atârna pe braț, și aceasta i-a rămas deodată în mână. Fără să observe nici această pierdere, Fatima a coborât pe peron – botinele i-au

ticăit ritmic pe treptele de fier, ca un ceas. S-a îndepărtat.

Știa oare încotro?

Pășea apăsător și își ținea spatele drept și capul sus, ca și cum ar fi purtat un corset. Și doar cosița căzută îi flutura ușor în vânt, despletindu-se tot mai mult, iar cotul îi rămăsese îndoit, de parcă încă mai ducea o haină nevăzută. Mergea pe pământul prăfos care se întindea de-a lungul șinelor, undeva spre marginea gării – peste gropi și movile, pe lângă câini care zăceau în șanțuri și garduri de depozite. Un câine a sărit și a început să latre în urma ei – nu s-a întors.

Bug a aruncat paltonul în vagonul de comandă și s-a grăbit pe urmele ei. Tunica lui rămăsese în infirmerie, așa că alerga numai în cămașă, strânsă în talie cu centura de uniformă. A ajuns-o pe Fatima, dar n-a îndrăznit s-o oprească sau s-o atingă – pășea alături de ea, încercând să se uite de la înălțimea staturii sale în ochii ei sticloși, și tot repeta: soră, ce faci, soră...

Curând au ajuns pe niște străduțe. În dreapta și-n stânga se întindeau ziduri de chirpici nesfârșite, după care se așteptau vârfulurile unor coroane de copaci și se auzeau zgomotele tihnite ale vieții. Bug se uita în jur, încercând să rețină niște repere pe drumul încâlcit; străzile șerpuiau însă ca bete, iar umbra picioarelor ba alerga înainte, ba se furișa în urma lui – și a renunțat.

Următoarea alee dădea într-o fundătură – Fatima s-a răsucit pe călcâie și, cu aceeași față lipsită de expresie, a pornit înapoi. Nu, femeia asta nu știa încotro merge – pur și simplu își mișca picioarele, îndepărtându-se de „ghirlanda“ pustii, unde îi era insuportabil să rămână.

Trecătorii îi priveau furioși. O bătrână, înfășurată în negru din cap până-n picioare, s-a apucat să-i dojenească de sub veșmântul ei din păr de cal, amenințându-i cu pumnul. Bug n-a înțeles de la început că o dojenea pe Fatima – aceasta mergea cu capul descoperit. Bătrânei i s-a alăturat și un moș slăbănog, care improșca cu salivă de mânios ce era – și pentru prima dată Bug a luat-o de cot pe Fatima: hai să plecăm de-aici până nu ne bat. L-a luat de mână și a mers mai departe.

Bug găfâia de repede ce mergeau, și inima îi dădea semne de oboseală, când deodată zidurile de chirpici s-au rărit, dispărând: orașul se terminase. Drumul de piatră o lua în sus, apoi cobora și iar o urca – iar femeia mergea în continuare, din ce în ce mai repede.

— De ce nu l-ai luat tu pe Cuculeț, soră? n-a mai putut el să se abțină. Doar ți-a propus asta comandantul eşalonului. Ți-a propus și să rămâi la Samarakand, cu copiii. Tu n-ai vrut. Dacă așa ai hotărât, n-ai de ce să te chinui.

Nu, nu spunea ce trebuia, și nici cum trebuia – nu s-o certe avea ea nevoie acum, și nici s-o compătimească, ci s-o ia pe după umeri, ca să-și plângă amarul. Dar nu se hotăra. Nu cuteza.

Pietrele scrâșneau și se spărgeau sub pașii grei ai felcerului, dar și el aluneca din când în când, iar femeia nici nu se uita pe unde umbla. Pesemne nu observa că se îndreaptă spre munți.

Iar munții deja se zăreau în spațiile dintre dealuri, abia acoperiți cu iarbă galbenă și presărați din loc în loc cu bolovani uriași. Undeva, jos, susura un pârau, și acolo, aproape de umezeală, era mai mult verde și galben: creșteau arbuști.

— Crezi că nu înțeleg de ce fugi? Gâfâia din greu și vorbea mai încet. Și de ce te-ai ascuns în vagon când au plecat copiii, și nici măcar de la fereastră nu i-ai privit? Înțeleg totul. Ți se părea că, atâta vreme cât nu-ți iei rămas-bun de la ei, sunt ai tăi, nu i-ai dat, și ai tăi vor rămâne.

După cum botinele femeii loveau mai rapid pământul, cât pe ce să înceapă să alerge, a înțeles că are dreptate. Și a mai înțeles că-l aude. Acum nu-i vedea fața – doar ceafa cu cosița scăpată din coc și spinarea dreaptă.

— Dar și așa sunt deja ai tăi! i-a spus el acestei spinări, străduindu-se să-și formuleze gândurile scurt, fiindcă pentru fraze lungi nu avea suflu. Doar tu i-ai hrănit – nu cu pâine, ca Deev, ci cu mângâieri. Tu i-ai salvat! Cu iubirea ta. Cu sărutările tale. Cu zâmbetele. De-asta sunt ai tăi... Discursul i s-a întrerupt odată cu respirația. Chiar dacă o să te uite... și pe mine o să mă uite... și pe Deev, și tot eşalonul... și toată copilăria lor nenorocită... tot ai tăi sunt, Fatima!... Asta nu se poate schimba.

Uite că îi spusese pe nume, nici el nu știa cum de se întâmplase.

Cel mai mult și-ar fi dorit să se așeze pe unul dintre bolovanii întunecați de pe marginea drumului. Sau să se sprijine de el cu mâinile și să stea puțin să se odihnească. Măcar să se oprească pentru câteva secunde.

— Și câți mai sunt încă, Fatima! Câți mai sunt... în Kazan... În Tătaria... de-a lungul Volgăi întregi... în toată țara... mici, speriați, fără

mame... Pe ei cine o să-i ajute?... Pe ei cine-o să-i îmbrățișeze?... Să-i sărute?... Să-i aline?... Să-i adoarmă cu cântece de leagăn?... Au nevoie de tine... De tine!

De la acest ultim „de tine“, din gâtul ei parcă ar fi fost scoasă o vergea de fier – umerii i-au căzut, recăpătându-și înfățișarea firească, iar capul aproape i s-a înclinat de tot în față. Femeia continua să meargă, la fel de hotărât ca și până atunci, dar nu mai era mersul mecanic al unei păpuși, ci un pas omenesc viu.

— Doar să-i cunoști, Fatima! Închipuie-ți numai! Cum o să-i speli în vană... o să le dai ceai... o să le ștergi lacrimile de pe obraji... Inima i se lovea de coaste ca o piatră într-un butoi. Da, Fatima? Cum o să se adune toți sub brațele tale... ca puii de pasăre sub aripile mamei... Și o să se agațe de fusta ta, de n-o să-i poți desprinde!... Și gata, vor fi din nou ai tăi... Cât o să-i hrănești și pe aceștia, până o să le dai drumul în lume... ca pasărea...

Copacii înșirați de-a lungul drumului își legănau crengile drepte. Sau el se clătina în mers?

— Și cum o să le cânti, Fatima? O să le cânti: Doooormi, băiețeeeeelul meeu... dooormi și trezește-te bărbaaaaat...

Gândurile i se terminaseră, i se terminase și aerul din piept, dar nu putea să tacă – trebuia să vorbească, s-o distragă, ca să n-o lase să se cufunde iar în tristețe. Sau să cânte. Și Bug a început să cânte.

— Calu-i cu șaaaaaia pusăăăă... și aaaaaaarcu e-ncordaaaaat....

Nu avea ureche, deseori cânta pe-alături, și nici textul nu și-l amintea întreg, nici limba tătarească n-o știa bine, dar înșira vers după vers, urcând panta.

— Vreeemurile te cheaaaaamăă... popoaaaaarele adastăăăă...

Pieptul îi hârâia, de parcă ar fi fost împușcat, și aerul ieșea șuierând din gaură, în același timp cu cântecul.

— Tooooootul de tiiiine e pliiiiiin... cum pliiiiiin e fundul măăăăării de aaaapă...

Îl acompania un ecou vag – behăia slab și nu respecta ritmul.

— Sunt pește ce se zbate pe nisiiiiip.... pasăreeee suuuunt, înecată în vaaaalurile măăăăării...

Bug a cântat tot ce-și amintea din cântec și a luat-o de la capăt.

— Dooooormi, e ultima noaaaaastră noapteeeee... voi aşteptaaaaa pentru toaaaaate maaaaamele luuumiiiiiii...

Bătrânul cărunt, aproape sufocându-se de oboseală, se împleticea pe poteca de munte şi cânta. Îşi dădea seama că nimic nu era mai absurd decât acest tablou şi mai respingător decât vocea lui spartă. Dar Fatima asculta, şi numai asta conta. Fatima asculta, el ştia sigur, căci cu fiecare vers, cu fiecare pas, silueta împietrită a femeii se însufleţea: mişcărilor îi deveneau line, ca înainte, iar mersul – moale şi liniştit.

— Aşa e, Fatima. Bug a descoperit cu uimire că ea merge încet, abia se târăşte, şi el tot nu ţine pasul cu ea, rămâne în urmă. Tu în eşalonul ăsta.. pentru toate mamele lumii... De-asta ţi-e greu.

Inima lui nu mai era inimă, ci un pumn de fontă care-l lovea dinăuntru, şi Bug a simţit că acuşi-acuşi o să cadă. Iar odată căzut, nu se va mai putea ridica.

— Iar acum, opreşte-te, i-a poruncit el femeii din faţa lui.

Şi ea s-a oprit.

Stătea pe loc, mărunţă, cu capul şi umerii plecaţi.

Bug o privea, trăgând aer pe gură şi apăsându-şi coastele cu mâinile, ca să-şi potolească inima care dădea să-i spargă pieptul, o privea şi nu ştia ce să facă mai departe.

S-a apropiat şi a luat-o în braţe – măcar să nu fugă iar spre munţi.

Nu mai putea să vorbească, nici să cânte, şi respira ca un animal rănit, gemând şi şuierând. Dar să stea şi s-o țină în braţe pe femeia asta putea. Şi a stat – un minut, sau zece, sau o sută –, până când gâtul a încetat să-i ardă şi buzele au învăţat din nou să pronunţe cuvinte.

— Plângi, a rugat-o atunci. Plângi, Fatima. N-o să spun nimănu.

Dar Fatima nu plângea.

— Toţi avem momente de slăbiciune – gândul ăsta parcă nu era al lui, ci îl auzise undeva. Nu-i o ruşine.

Ea stătea în braţele lui cu ochii deschişi şi nu plângea.

Bug a dus-o pe femeia mărunţică înapoi în oraş.

*

Copiii stăteau în curtea interioară a clădirii mari, cu pereţii zugrăviţi,

ocupând-o pe toată – și pătratul de pământ din centru, și perimetrul lat, pavat cu piatră. Până și pe scările de lemn care duceau din fiecare colț la etaj stăteau copii: fete și băieți, de la doi la doisprezece ani.

Căruța cu bolnavi n-a intrat cu totul în curte – s-a oprit în arcada porții, blocând intrarea. Calul tot împungea cu botul în capetele rase ale copiilor și fornăia, dar vizitiul nu-l lăsa să se miște din loc, așa că aștepta răbdător.

De la balustrada de lemn care înconjura întreg etajul întâi al fostei medrese, privea adunarea directoarea Davîdova. Era o femeie bună, deloc frumoasă – cu un nas gros, păr rar, și un pince-néz demodat, cu ramă de baga, care îi ieșea din buzunarul de la piept. Și pince-néz-ul, și bluza de stofă, și sarafanul tot de stofă de deasupra – toate erau vechi și reparate de mai multe ori, și din pricina asta având un aer de intimitate și căldură. Putea să aibă la fel de bine și patruzeci, și șaiszeci de ani – pentru astfel de femei, vârsta nu are importanță.

Deev stătea lângă directoare, ferindu-și insistent privirea.

Dar pe Davîdova o priveau o mie de ochi de copil – căprui, ruginii, negri, albaștri, de culoarea ierbii – de jos în sus. Ba chiar și o cățea năpârlită de bătrânețe (un puști o ținea în brațe, ca să nu-și rupă cumva o labă în înghesuială).

Cu o clipă în urmă, când Deev deschisese ivărul porții și copiii goi se revărsaseră în curte într-un șuvoi nesfârșit, Davîdova izbutise să murmure uimită un singur cuvânt: „Doamne!” La început rămăsese jos, surâzându-le buimăcită celor care intrau, apoi urcase pe scară, ca să vadă mai bine tabloul și să facă loc copiilor, după care ajunsese chiar la etaj.

— Câți ați adus din cinci sute? a întrebat ea când căruța cu ultimii veniți s-a arătat în poartă și șuvoiul de copii a încetat să bolborosească și a înghețat, zăgăzuit de pereți din toate părțile.

Deev a tras aer în piept și a răspuns, ca aruncându-se în apă:

— Pe toți.

— Asta nu se poate întâmpla, a zis Davîdova, și mai buimăcită. Pe patru mii de verste, timp de șase săptămâni – nu se poate.

L-a privit pătrunzător, și el a trebuit s-o privească la rândul-i. Ochii ei erau ca niște boluri cu apă, rotunzi și luminoși. Naivi, în ciuda chipului brăzdat de riduri și a trupului masiv, bătrânesc.

— Mie mi s-a întâmplat. Acum ți se întâmplă și ție.

— Dar cum, eșalonul dumneavoastră e vrăjit?

Se uita în continuare la Deev de la înălțimea staturii ei deloc scunde, și totuși părea că el se uită la ea de sus – atât de descurajat suna vocea ei și atât de aspru a lui. Dar Deev știa că pe biata Davîdova nu cuvintele lui o uluiseră, ci priveliștea celor cinci sute de copii goi-goluți.

— Pur și simplu am avut noroc. Am întâlnit oameni buni pe drum, ne-au ajutat.

— Slăbiți-mă! Chiar și cei mai experimentați evacuatori au pierderi – întotdeauna. Câte evacuări ați făcut?

— Asta-i prima.

Bolurile cu apă s-au întunecat – privirea femeii a devenit mai severă.

Nu crede, și-a dat seama Deev.

— Îți spun, zero pierderi, a repetat el încăpățânat, străduindu-se să-și păstreze tonul sigur. Am chiar și în plus: unul, nou-născut, găsit pe drum. Este lapte pentru el, nu-ți face griji, l-am adus cu tot cu doică.

Fața uluită a Davîdovei se aduna rapid: buzele i se strângeau, bărbia îi zvâcnea.

Nu crede.

Și-a scos pince-néz-ul din buzunar, și l-a pus pe nas și a cercetat câteva clipe mulțimea de copii prin lentile. Apoi și-a strâns fusta – cu un gest aberant, demodat, pe care-l vezi numai prin filme – și a început să coboare scara.

Deev a dat s-o urmeze – să-și apere copiii, să-i ocrotească de privirea aceea aprigă, de sticlă! – dar și-a dat seama de absurditatea intenției și a rămas pe trepte.

Directoarea mergea prin mulțimea tăcută, privindu-i pe nou-veniți. Nu era nevoită să-și croiască drum – copiii se dădeau singuri la o parte din fața ei. Mâinile mari ale Davîdovei mângâiau capetele și umerii pe lângă care trecea, pe unii îi bătea ușurel pe obraji. O femeie cumsecade, a remarcat fără veselie Deev, o să le fie bine copiilor cu ea. Celor pe care o să-i primească.

A închis cercul – parcursese toată curtea.

— Mă păcăliți, tovarășe, a spus ea foarte liniștit. Pe cine mi-ați adus?

Orfelinatul este pentru copiii din Povolgia. Iar ăsta-i din Caucaz – și-a trecut palma peste ceafa sprâncenatului Ceacea Ținandali. ăsta-i din Altai – i-a zâmbit lui Urzică. ăștia sunt din nord... Iar aceștia, chiar de pe-aici! Ce, credeți că n-am mai văzut copii? Mi-am petrecut toată viața cu copiii!

— Sunt copii din Povolgia, a zis Deev cu buzele uscate. Exact cinci sute, conform listelor. Așa că lasă demagogia și primește-i.

Chipul directoarei a devenit din sever, aspru. (În momentul acela semăna cu Belaia ca o soră mai mare.) Nu i-a răspuns, ci doar a făcut un gest nervos din bărbie, apoi s-a aplecat spre Ceacea, care era lângă ea:

— Cum te cheamă, băiețel?

Adresându-se copilului, îi vorbea cu căldură, dar îl privea calm și pătrunzător – n-ai fi zis că era aceeași femeie care cu câteva minute înainte clipea tâmp din gene spre Deev.

Numai că n-aveau s-o ajute toate trucurile astea: încă din tren, Deev le interzisese cu strictețe copiilor să deschidă gura înainte de a fi primiți definitiv în orfelinat și instalați în camere.

Și Ceacea tace acum – își holbează speriat ochii negri la Davîdova și tace.

— Dar pe tine? se întoarce ea spre Urzică.

Pare că și-a înghițit limba.

— Dar pe tine? Pe tine?

Toți țineau pliscul închis – toți voiau un acoperiș deasupra capului.

Disperată să înfrângă această tăcere în masă, Davîdova s-a îndreptat spre căruța cu copii mici – știa unde să caute veriga slabă. Și pesemne c-o s-o găsească, și-a dat seama cu tristețe Deev. Pe prichindei nu te poți baza – pentru o vorbă bună se vând și pe ei înșiși.

— Dar tu, micuțule, vrei să-mi răspunzi? i-a zâmbit ea unui țânc de doi ani care stătea la marginea căruței, cu picioarele atârinate, molfăindu-și tacticos pumnul cât aștepta să se termine inspectia.

Era un băiețel kalmâc, dintre cei luați pe drum. Ochii lui mongoloizi erau atât de înguști, încât păreau două dunguțe trasate cu cărbune, iar fața îi era plată ca o clătită. Deev nu știa dacă înainte de a fi primit în eșalon știa să vorbească – începuse să glăsuiască în „ghirlandă“, pe rusește.

A răspuns imediat la zâmbetul Davîdovei. Ea a întins palmele spre el, le-

a întins și el spre ea. L-a luat în brațe – s-a lipit de ea într-o clipă.

Ce bine-i stătea femeii ăsteia cu un copil în brațe! Prost clădită și urâtă, probabil fără să fi cunoscut vreodată dragostea unui bărbat și fericirea maternității, cu un copil la piept se ridica brusc deasupra a tot ce e van și truesc. Cu un copil la piept era însăși maternitatea, înțeleaptă și eternă.

— Cum te cheamă? a întrebat, continuând să zâmbească.

Zâmbea și țâncul – timid și cu speranță, încă mâncându-și degetele de emoție.

O să cedeze, a înțeles Deev.

— Cum? l-a încurajat Davîdova pe cel mic.

Băiețelul a scos mâna din gură și a răspuns încet:

— Iskander.

Mulțumindu-i cu un gest duios din cap și nelăsându-l din brațe, Davîdova s-a întors spre un altul, care stătea și el în căruță, cu buze meridionale, proeminente, și ochi negri ca pruna.

— Dar pe tine?

— Iskander.

Al treilea:

— Pe tine?

— Iskander.

— Iskander.

— Iskander.

— Iskander...

Când directoarea, punându-l pe micul kalmâc în căruță, s-a întors la Deev, era palidă de indignare.

— Cum de nu vă e rușine?! I-ați dresat și pe copii!

— Nu mi-e rușine, a spus sincer Deev. Nu i-am dresat.

— Să stăm de vorbă un minut, tovarășe.

Vrând să continue fără martori, a făcut semn din cap spre ușa cea mai apropiată.

Dincolo de aceasta era unul dintre dormitoare: între pereții netezi de chirpici, cu ferestre rare, era o pădure de priciuri pe trei niveluri. Cele de jos erau din lemn, iar cele de sus din pânză, semănând cu niște hamacuri – nu ajunsese lemnul pentru toate. Sobe nu păreau să fie, dar în cameră era cald.

Mirosea a săpun și a rumeguș.

— Pe drum v-au murit copii, și dumneavoastră ați luat vagabonzi pe locurile eliberate, i-a comunicat Davîdova, parcă biciuindu-l.

— Am luat un singur copil – cel nou-născut, s-a încăpățânat Deev. Ți-am spus deja.

— Mințiți în continuare! Dar eu nu pot. Trebuie să raportez la Comisia pentru Copii.

— Raportează! a ripostat Deev, la fel de dur. Și cum ai de gând să dovedești asta, drăguța mea? Le scrii părinților în Povolgia, ca să vină din satele lor la tine, în Samarkand, să-și recunoască personal copiii?

Davîdova stătea cu spatele sprijinit de ușa închisă, luminată pieziș de razele amurgului. Pe fața ei roșie de tulburare, Deev citea ciudă și mânie. Și îndoială. Își dădea seama că trebuie să-i primească pe copii, că nu mai aveau unde să plece din Samarkand iarna, și că iarna la munte, fără un acoperiș deasupra capului, însemna moarte. Se temea, dojenea, amenința – dar știa că trebuie. Și nu cu Deev se certa acum, ci cu ea însăși.

— Înșelătoria dumneavoastră o să fie descoperită până la urmă, a spus ea trist, deja nemaiațacând, ci apărându-se – la evacuarea înapoi, în primăvară.

— Nu e nici o înșelătorie! Deev se apropiase atât de mult, încât simțea mirosul trupului ei: iarbă uscată și săpun negru, cu care fuseseră spălate perdelele din cameră. Dar și dac-ar fi fost, prin înșelătoria asta, cinci sute de copii vor fi petrecut iarna sătui, la căldură – asta se poate numi cu un cuvânt atât de urât?

— Exact asta se cheamă demagogie! Rostea cuvinte aspre, dar le rostea cu disperare, și se sprijinea de ușă de parcă fără acest sprijin ar fi căzut. Comisia pentru Copii nu crede în ea. Nici comisiile de judecată nu cred.

Se lipise de ușă, ca un condamnat pus la zid.

Acum era nevoie de ultima picătură – un cuvânt sincer, sau o privire cerșind iertare, sau alt gest sentimental – ca directoarea să cedeze.

— Bun, și dacă chiar ar fi o înșelătorie, a spus Deev încet, parcă șoptindu-i o confidență la ureche, e înșelătoria mea, eu răspund. Tu nu înșeli pe nimeni. Poți doar să greșești.

Deja nu mai spunea nimic, doar capul îi tremura mărunț: nu, nu!

Cât ar fi vrut Deev s-o ia pe femeie de umerii puhavi și s-o scuture

zdravăn, ca acest cap tremurând să se pocnească de ușă și să înceteze să refuze! Dar nu putea să se lase acum pradă furiei, ci doar s-o convingă cu binișorul, ca pe un copil speriat – și s-a controlat din toate puterile.

S-a controlat prost.

— De ce te ocupi de copii? Era cât pe ce să adauge „curcă“, abia s-a abținut. Se poate oare, cu un suflet atât de laș? Cu ei e nevoie de caracter – mai puternic decât la război. Iar tu te temi și să faci cea mai mică greșală.

— Să greșiți vă e permis vouă, proletarilor, a răspuns ea neașteptat de tăios. Mie, nu. Nu-mi permite originea.

Clipa de îndoială trecuse – ea luase o hotărâre: n-avea să-i primească pe cei în plus.

Și el luase o hotărâre: fără acordul ei, nu pleacă.

Și-a lipit mâinile de ușă – exact de o parte și de alta a feței speriate a femeii – și s-a apropiat de ea.

— Draga mea, eu ți-am adus copii, a șoptit el în buzele ei tremurânde, răspicat, pe silabe. Nu iezi, nu miei, nu șerpi – copii. Sub nasul ei se vedeau firioare de păr, deja cărunte. Sunt copiii pe care îi așteptai. Sub ochi avea cearcăne vineții. Le e foame și frig. Hrănește-i și încălzește-i. Albul ochilor părea galben văzut prin lentilele pince-néz-ului. Primește-i, te rog, acum sunt ai tăi.

Cuvintele i se terminaseră. De altfel, nici nu existau cuvinte care să poată exprima ce era înlăuntrul său. Toate cuvintele erau deja praf și pulbere. Neștiind ce să mai facă, cum s-o convingă totuși și s-o înfrângă pe această femeie, Deev i-a luat capul, parcă vrând să-l turtească între palmele lui, și a sărutat-o pe buzele tremurânde. Aveau gust de frunze căzute, uscate și alunecoase. Și le-a sărutat ca și cum în fața lui s-ar fi aflat cea mai apropiată și mai dragă femeie – ba nu, toate femeile pe care le iubise și dorise vreodată, laolaltă: și Belaia, și Fatima, și doica nerușinată din Tiurlema, și blânda prostituată de pe strada Mokraia din Kazan, și nevestele maiștrilor de la depoul de locomotive pe care le privea pe furiș la scăldat.

În sfârșit și-a desprins buzele. I-a dat drumul.

Uite cum a ieșit.

Ce prost sunt.

A mai făcut un pas înapoi, și încă unul. Ar fi trebuit să-i spună ceva

femeii ofensate – dar pur și simplu s-a așezat pe un prici și și-a ascuns fața în palme. Ar fi trebuit să se rușineze de fapta lui ticăloasă – dar nu mai era rușine. Era doar oboseală – imensă, ca aerul; nu după această zi lungă, ci după toate cele șase săptămâni petrecute pe drum. Copleșit de această oboseală, Deev ședea pe laviță și nu putea să se miște.

Davîdova stătea lângă ușă, ștergându-și gura cu dosul palmei. Obrajii i se boțeau în cute mari.

— Iartă-mă, a spus Deev. Iartă-mă... O să-i iau înapoi pe toți cei aduși în plus. O sută trei suflete – îi iau pe toți.

Ar fi trebuit să se ridice în picioare – dincolo de ușă așteptau copiii înfrigurați, și vizitiul cu calul, și tot restul vieții –, dar Deev continua să șadă, strângându-și capul cu degetele chircite.

Iar Davîdova continua să stea în picioare. A luat pince-néz-ul care atârna de un șnur, și l-a pus pe nas, dar l-a scos imediat și l-a băgat în buzunar.

— Totul e așa cum spui. Deev s-a hotărât să-și ridice privirea, dar ea se uita undeva pe lângă el, pe fereastră sau în gol. Pentru o asemenea faptă ajungi ușor în lagăr. Nu aveam dreptul să te forțez. Și încă prin înșelăciune. Iartă-mă. Dar când i-am luat pe drum, am crezut că aici vor fi primiți sigur. Tovarăși înțelepți mi-au spus că nu. Dar eu, prostul, eu am crezut că da. Toți cei pe care i-am întâlnit în această lună și jumătate – și au fost o ditamai armată –, toți au spus da. Nu pentru că aș fi eu încăpățânat sau norocos, ci pentru că trebuie totuși să rămânem oameni. Chiar și în mizeria asta care ne macină, să rămânem oameni.

De ce-i spunea ceva ce ea respingea dinainte? Acum însă, când înșelătoria fusese descoperită, devenise brusc foarte important să spună adevărul – și nu doar să-l spună, ci să scoată din el tot ce avea pe suflet.

— Tovarăși înțelepți mi-au mai spus că eu în trenul ăsta nu pe copii îi salvez, ci pe mine. Ei bine, fie și-așa. Dacă mă-ntrebi pe mine, mai bine nici să nu găsesc o cale. Dacă mă-ntrebi pe mine, toți cei pe care i-am întâlnit în această lună și jumătate făceau același lucru. Se salvau pe ei înșiși. Dar tu ești o femeie bună, chiar dacă n-ai origine sănătoasă, mari păcate n-ai – tu n-ai nevoie să fii salvată.

Davîdova tot nu se uita la el, ca și când nici n-ar fi fost în cameră.

Undeva în oraș cântau muezini, anunțând rugăciunea de seară. Cântecul

era monoton și melancolic.

— Să mergem să împărțim copiii. Învîingându-și oboseala, Deev s-a ridicat de pe prici. Sunt desculți, o să răcească.

— Ce-o să faceți cu ai dumneavoastră? a întrebat Davîdova în gol, cu glas înghețat.

— O să-i duc înapoi. Sunt descurcăreț, o să-i pot hrăni pe drum. Iar la Kazan cunosc o directoare de orfelinat, o să-i adăpostească ea.

— Nu-i nevoie să-i duceți înapoi. Îi iau pe toți.

Davîdova și-a netezit părul, îndreptându-și şuvițele ciufulite, și-a aranjat sarafanul. Și-a trecut palmele peste față, alungând șocul ultimelor minute. O femeie puternică. Nu trebuia s-o facă curcă în gând.

— Dacă azi îi iei, iar mâine te răzgândești și îi dai afară, mai bine n-o face, a avertizat-o el. Nu ți-i dau.

— Până la evacuarea înapoi, casa lor e aici. Îl privea sever, ca o profesoară, și vocea ei nu mai era rece, ci foarte hotărâtă. Pentru toți cinci sute. Și pentru nou-născutul în plus. Avem trei sute cincizeci de paturi. Pe locurile de sus îi punem câte unul, iar pe cele de jos, câte doi – o să încapă.

Era din nou adunată, eficientă, ca în timpul recentei ture prin curte. Uite cum a ieșit: Deev era făcut zob, iar Davîdova, dimpotrivă – era plină de forță și dădea ordine.

N-a mai întrebat de ce paturile pentru cei sosiți la Samarkand erau cu o treime mai puține decât numărul celor trimiși de la Kazan. Pur și simplu a dat din cap în semn că e de acord.

Și s-au dus la copii.

Aceștia chiar că înghețaseră între timp. Se însera. Raze piezișe de soare încălzeau deja numai o parte a curții, iar cealaltă parte era acoperită de o umbră albastră. Îmbrățișându-se ori cuprinzându-și umerii cu brațele, băiețelii și fetițele se adunaseră în grămezi și tropăiau pe loc, așteptând.

— Tovarăși! a strigat tare și însuflețit Davîdova. Bun venit în noua voastră casă! Camerele de dormit sunt la etaj. Vă invit să urcați și să vă ocupați locurile.

Dar copiii nu se mișcau – așteptau ordin de la comandantul eșalonului.

— Spuneți-le, l-a rugat încet Davîdova.

De acolo, de la balustradă, chipurile de copii îndreptate în sus păreau

mici, de parcă toți ar fi avut deodată cu câțiva ani mai puțin. Deev a privit aceste chipuri și și-a dat seama că îl știe pe fiecare pe nume. Și pe cei de pe lista de la Kazan, și pe cei luați pe drum – pe toți.

Profesorul Roșcat. Pip cel de Fier. Cuculina. Griga Ureche. Djamal Slăbănoaga. Petka Pompadour. Căcărează de Oaie. Hercule. Casanova. Lilka-Pipilka. Solz. Larka Futăcioasa. Fedea Freud. Bulat Mlaștină. Vizuină. Aspida. Borș Dulce. Mahmut Chinezul. Turturea. Dârzul și Zelosul. Șampanie. Cezar Căcăciosul. Sfadă. Căpoasa. Taurul. Lord Fauntelroy. Șakir. Pionierul. Grișa Cepșoară. Hagi-Murat. Sioma Butterfly. Praznic. Singuraticul. Mișka Morfină. Djamila. Schilodul. Evgheni Oneghin. Ioșka Ceka. Isadora Duncan. Oksana. Conte de Monte-Cristo. Egalitate. Sigfried. Ceaikovski. Raisa. Vodcă. Phileas Fogg.

Vera Holodnaia. Fleac. Vanecika. Esia Găoază. Lup Flămând. Anvar Sfeclitul. Klava Kappel. Mișa Cur. Fata Popii. Viconte de Bragelonne. Potaia. Groh-Groh. Trișka Pușcă. Otreapă. Alka Contribuție. Șleampătul. Rahim. Mână-Lungă. Sultanul. Emilia Galotti. Roma. Cocaină. Ureche de Hering. Șopârlă. Tremurici. Frica-n Oase. Nas. Fapt Grigorievici. Hadi Fantele. Lavrușka Curățatul. Modjid. Musca Luxemburg. Fathulla. Kadir. Otabek. Muci. Lunganul. Dusia Lăptic. Gabbas Zdrențărosul. Cenghiz Mamo. Cheala. Pickwick. Omenosul. Sașa din Astrahan. Păianjen. Tusia Mutră. Watson cel de Vată cu Lupoanca de pe Capitoliu în brațe.

Gena-Igiena. Nebunul întru Hristos. Bubă. Fiertură. Oase. Ștrumeleag. Tiflă. Zoica Șerpoanca. Piele. Pâinică. Napoleon Adjunctul. Boanta. Goșa Cârpițul și Goșa Spălatul. Maksim Mutul. Monea Făr'delega. Clătită cu Stafide. Haritoșa Ofticosul. Comunardul. Paganel. Artemida. Omidă. Tăciune. Vaca Proastă. Pișatul. Ivanhoe. Însemnatul. Tamara. Toslama. Ghindă Pisată. Lenocika. Țuț. Căpitanul Nemo. Mișka Moriarty. Buratino. Tania. Varlaam-Nimica N-am. Buster Keaton. Siavka Pungașul. Iriska. Sazon Scandalagiul. Iusea Trahom. Ghelaska Furtunosul. Furuncul. Nastea Procuroarea. Puroi. Lavrușka Avorton. Grișka Crampă. Regele Arthur.

Sherlock Holmes. Ceacea Ținandali. Ienupăr. Gândac. Kondrașka din Tver. Roda Arhanghelsk. Basamac cu Zahăr. Silvia Pskovita. Gaură. Dop din Maikop. Athos. Mitralieră. Larik Trișorul. Muhabbat. Iezuitul. Ațică. Ianis Pândaciul. Alișer. Glonț. Gogol. Vovka Lepădatul. Usturoi. Rahit

Rahitîci. Farida. Leila. Pârţ. Azalia şi Amalia. Kika Mortuleţul. Iuduşka Şupaşkar. Appolon fără Pantalon. Butelcă. Cocoşatul. Foka Mătărângă. Grillage Dinţi Putrezi. Vitiak Orbul. Isprăvitul. Surgutişko. Puşchea. Şavkat. Enver. Floarea Bucuriei. Markel Trei Coşciuge. Toberek. Nika Neamţul. Aoleu. Haidamac.

Scatiu Setos. Elka Suholiad. Janka Buleandra. Agafon. Puşcărie. Angină. Rigoletto. Lida Târfa. Zâmbitură. Osea Sifiliticul. Modea Legistul. Djangatar Sabie. Nătângul. Purice Bulbucat. Împarte-n Două. Serioja. Kolea Camembert. Cur Strâmt. Opincă. Foma Şişul. Polonezul. Urticarie. Lingoare. Sonia Soare. Dunea de Zahăr. Răpitul. Bucă. Țâşnitoare. Fleaşcă. Wolfgang Şchiopul. Ceremisul. Djuva. Ştefan Bavarezul. Hermann Darnicul. Gimnazistul. Venia Gripă. Frod Care-i Nerod şi Frod Care Nu-i Nerod. Prietenosul. Gogoşică. Fenia Baftă. Mâncăciosul din Kaliazin. Căţel Nesătul. Bea Lături. Goga. Mamelucul. Haleală-mpuţită. John cel Roşu. Aramis Pişăciosul.

Iakut. Hrean Stătut. Ianus. Iacobinul. Scuteşte-mă. Gleb Pâine Caldă. Cu Susu-n Jos. Țanţoşul. Beznă. Sofo. Picior în Groapă. Pălitură. Bagdasar. Kalmâcul. Roquefort. Jora din Jiguli. Buboii. Luka Malarie. Kaziuk Ibrahim. Raşid. Difterie. Aza. Bogdaşa Coţcarul. Orest Bazarnicul. Rahat. Potlogarul. Orbecăială. Paralticul. Iulik Orenburg. Aşhen. Jora. Cahors. Irma. Limbă Veninoasă. Egor Papă-Lut. Otravă. Pântec. Kaput. Marat din Crimeea. Sarazinul. Profiterol. Mutulică. Bodea Demon. Isea Neputincioasa. Urlătorul. Şnapanul. Porumbarul. Îngheţată. Box Efremîci. Măscară. Măsluitorul. Hoţul de Tren. Şagane. Smith-Wesson. Lesea Măini-Iuţi. Cuţu. Ghiorţăială. Vărsat. Iusup. Grecul din Petrograd. Spirka din Ahtuba. Kârgâzul. Două Mecle. Zinka Vin de Porto. Başkurt Gali. Săpun. Răposatul. Vovka Simbir. Caca de Furnică. Peştişor. Răzgâiatul. Jora Pornograful. Stendhal. Pulearţ. Mădular Jegos. Petit Four. Fadea Mori Măine. Amiralul Parşiv. Saliha cea Curbă. Cur cu Mustăţi. Talpă de Purice. Jigărita. Mariam. Hugo Fără Sprâncene. Puţă Pistruiatul. Of-Of. Urzică. David Copperfield. Zgârie-Brânză. Şoarece Surd. Rangă. Câine. Speriosul. Obială. Cartuş. Eva Cântăreaţa. Iasea Fetiţa. Trufă. Lăcustă. Sălbaticul Dickens.

Cuţitarul. Leşinatul. Nasîr. Taraşca. Iaser. Surogat. Hristea. Marta. Spirt

din Rjev. Boală-Rea. Amiază. Hașiș. Lanțetă. Huckleberry. Mitea Mayne Reid. Goșa Gonoree. Omar. Asphalt. Tania Comunista. Driușa Sugaciul. Învârtitul. Ben Gunn. Tolea Herpes. Ramses al Doilea. Baiazid Bulgarul. Udmurtul Orbeț. Hasan. Macacul de la Zdup. Gaidar. Balalaică. Dilar din Buguma. Puță Bleagă. Forțosul. Zorro. Abu Șarlatanul. Poker. Brandy. Hai-la-Curve. Vin Acru. Aurolac. Tasea Nu E Curvă. Țigară. Eroșka Turtă. Călăul. Orina. Două Bile. Bătăușul. Iacob. Bețivul. Balegă. Mormoloc. Ofelia de la Ocnă. Măzărice Săltăreață. Plătică Pestriță. Șamil Chelul. Obraznicul. Tima Conferință. Șancru. Prostovanul. Fură-Cai. Gafar. Nazar Onanistul. Vranghel din Odessa. Palmă Lipicioasă. Cătușă. Liza Copan. Venia Maraton. Șmecherul. Traviata cu Mahorcă. Niuta Doamne Iartă-mă. Manana Proscrisa. Kolea Scabie. Juma' de Butelcă. Kosteia Anarhistul. Chiromantul. Ilia Mormântarul. Muhtar. Degeneratul. Liza. Degeaba. Tprusia. Diamant Murdar. Lovele. Timur. Gâlceavă. Bogdan Apăsatul. Nansen. Țâță. Sudalmă. Luka Ciupitorul. Kolea Sculă. Bibinur. Klara Decapitata. Asea Bomba. Musea Rupe-mi Coadă. Carmen. Halima Turcoaica. Călăuză. Iurocika. Mitea Lingurarul. Koska Înhaț. Sima Bea Benzina.

Bubic. Lipitoare. Șnaps Ivanovici. Liza Mustăcioasa. Muierușca. Hristos. Ifat. Burtă. Cârnat. Flintă. Zvon. Smoking. Bahît. Așchie. Gâdilatul. Geniul. Ahat Kaium. Gatsby. Cenușă. Filon Prefăcutul. Mahmut. Neastâmpăratul. Selim. Zvăpăiatul. Ochi Alunecos. Osea Șuțul. Mordvinul. Clei.

Cei din căruță – bolnavii și țăncii. Albinuța. Popândău. Hârtiuță. Răgușitul. Lesea Abia Viu. Charlie Chaplin. Zbârciog. Păpădie. Părăluță. Pisoiaș. Argiluță. Cuculeț Iskander. Tonia. Maniusea. Glania. Marhum. Bair. Didim. Fisa. Iangul. Stiopka. Iurik. Lenka Ienicer. Makarik. Miroșa. Și Zagreika, pe care între timp îl lăsase fierbințeala...

— Spuneți-le odată! Spuneți-le că pot să intre.

Deev și-a dat seama că încă stă lângă balustradă, alături de Davîdova, și se uită la copii.

Și ei la el.

N-a putut să le spună nimic – a dat doar din cap: vă dau voie.

Și copiii s-au repezit în sus pe scări, în dormitoarele calde care-i așteptau...

Când s-a întors la eșalon era deja întuneric. Fără să știe de ce, a înghețat multă vreme pe o bancă din scuarul gării, ascultând lătratul îndepărtat al câinilor. Apoi a rătăcit aiurea pe șine, cu ochii la luna tulbure. În cele din urmă a sărit pe peronul lângă care înnopta „ghirlanda“.

A mers de-a lungul trenului neobișnuit de gol. Peronul era înalt, și Deev putea vedea fără efort pe ferestrele vagoanelor – numai că aceste ferestre erau întunecate. Nu era nimeni în infirmerie (eh, păcat, tare ar mai fi stat de vorbă cu moșul acum!). Nu era nimeni în patru vagoane de pasageri, și numai în al cincilea licărea o lumină.

Deev a privit înăuntru. Pe priciurile copiilor stăteau surorile – într-un cerc intim, toate până la una – și tăifăsuiau. Pesemne despre ceva plăcut: ochii le erau luminoși, fețele liniștite, iar bucătarul, care se oploșise și el alături, din când în când pufnea rușinat în răs, îngropându-și buzele în umăr.

A mers mai departe. Nici în vagonul de comandă nu era nimeni. A intrat în compartimentul lui și, fără să-și scoată tunică, s-a așezat pe sofa.

Pe fereastră intra lumina difuză a lunii – putea să nu aprindă lampa. Pe masă era o boccea. Deev a desfăcut cârpele și șervetele, în multe straturi, și a descoperit o strachină cu cașă de orez, cald încă. Mulțumesc, Memelea. În strachină era chiar și o lingură. A luat lingura și a continuat să șadă, ascultând cum afară, undeva departe, urlă un câine.

Cineva a bătut încetișor la ușă.

N-a răspuns.

Ușa s-a deschis – Fatima.

— De ce nu veniți la noi? l-a întrebat ea blând. V-ați ivit la fereastră și ați dispărut, ca o nălucire. Nu vă temeți, nu mai dăm apă la șoareci, suntem vesele – totul e așa cum ați ordonat.

N-a răspuns.

— Terminați de mâncat și veniți, a insistat ea rugător.

Deev a luat ascultător orez din strachină și l-a dus la gură. Dar nu putea să înghită – a rămas așa, cu bolul de cașă pe limbă, strângând lingura ca pe un cuțit.

Atunci Fatima a intrat, s-a așezat pe sofa și l-a îmbrățișat cu mâinile ei moi. Și el s-a ghemuit în ea și a început să plângă, scăpând cașă nemestecată de pe buzele care-i tremurau.

*

„Ghirlanda“ scotea deja de mult aburi – aștepta ordinul de pornire spre Buhara. Dar Belaia nici gând să dea semnalul: dispăruse felcerul Bug.

Nu plecase cu o zi înainte, cum promisese, ci își lăsase toate lucrurile în vagon: și geamantanul cu instrumente, și halatul alb, și rucsacul, ba chiar și vestonul – dar el dispăruse. Mai lăsase pe masa de operații o sticlă de coniac franțuzesc – goală. Belaia a adunat de pe jos dopul fațetat.

Întregul echipaj al trenului de evacuare era la locurile lui. Surorile fierseseră apă pentru drum și tot ieșeau pe platformele vagoanelor, așteptând instrucțiuni. Din coșurile bucătăriei ieșea un firicel de fum – Memelea pregătea micul dejun. În compartimentul de comandă, Deev dormea adânc, cu fața îngropată în Fatima, care ședea pe sofa, adormită și ea – comisarul o auzise prin ușa-armonică fredonându-și toată noaptea cântecul de leagăn, și abia acum o potopise somnul. Numai Bug nu era.

Pe Belaia o aștepta o treabă urgentă la Șahrizabz: acolo fusese găsit un bordel ilegal cu copii și trebuia să rezolve problema. „Ghirlanda“ avea să meargă mai departe fără comisar. Ea mai trebuia doar să dea comanda de plecare și să părăsească eșalonul. Dar Bug tot nu era.

Stătea lângă tren și asculta cântecul de dimineață al muezinilor din minarete: răsărea soarele. Când chemările la rugăciune s-au stins, tocmai voia să lase lucrurile celui dispărut în păstrarea conducerii gării – dar exact atunci a apărut Bug.

Mai precis, a apărut trupul lui puternic. Acesta a plutit pe peron, purtat de patru soldați – ca un buștean greu care nu poate fi urcat pe umeri, ci târât, abia ridicat de la pământ. Soldații găfâiau, dar își duceau povara cu grijă – pășeau mărunt și ușor, străduindu-se să nu-l clatine.

— Soră! i-a strigat de departe cel mai în vârstă. Unde-l găsim pe comandantul de eșalon Deev?

— Acum nu poate să iasă.

Belaia s-a apropiat de cărauși și a privit fața felcerului – acesta a pufnit încet, răsucindu-și mustățile în somn. Fără să se aplece măcar, ea a simțit mirosul puternic de coniac.

— Păi noi am avea... treabă cu Deev, a zis soldatul pe un ton de scuză.

— Aduceți-l aici, a răspuns ea, arătând spre vagonul de comandă.

Le-a spus să-l pună pe Bug pe fosta ei sofa. Trupul bătrânului era atât de mare, că abia a încăput. Pentru orice eventualitate, Belaia a deschis ușa-armonică – cine știe ce i se năzarește, beat fiind, mai bine să fie supravegheat. Nici Deev, nici Fatima nu s-au trezit.

— Voi l-ați... pompat? l-a întrebat ea pe soldatul mai în vârstă, în timp ce-i conducea afară.

— Nici vorbă, așa a venit! a zis el, parcă tot scuzându-se în fața comisarului, de parcă ea ar fi fost nevasta lui Bug, sau cineva apropiat. Abia își mai mișca picioarele și limba. Iar cum a încetat să le miște, l-am adus direct aici.

— Cum ați știut unde să-l duceți?

— Păi uitați, a dat el din umeri, scoțând din buzunar o foaie de hârtie împăturită și mototolită. Cum am fi putut greși?

Belaia a desfăcut hârtia – era mandatul pe care-l semnase dimineața. Pe dos, cu scrisul mare al felcerului, era o indicație: „Rog ca trupul meu beat mort și de aceea nemișcat să fie transportat la gară, în trenul sanitar. A se preda comandantului de eșalon Deev“.

— Vă mulțumesc, tovarăși. Belaia a strâns mâna fiecăruia.

— Noi îi mulțumim lui, a zis neașteptat de călduros soldatul mai în vârstă. N-o să uităm niciodată noaptea asta.

— A făcut scandal?

Cei patru doar s-au uitat ciudat unii la alții.

— A înjurat?... Atunci, ce?

Cel mai în vârstă a șovăit, cu gând să-și aleagă cuvintele, dar n-a reușit, așa că a zis cum i-a venit:

— A sărutat caii. A stat toată noaptea în grajd, i-a sărutat în bot și le-a spus cuvinte atât de blânde, atât de duioase... Să vrei să le spui unei fete, și nu te-ai pricepe atât de bine, darămite unor cai! S-a adunat jumătate de escadron să-l asculte. Comandantul nostru și-a notat și în carnețel vorbele lui. Iar bucătarul își tot ștergea lacrimile. Asemenea cuvinte... Poet, nu alta!

— E felcer, a zis sec Belaia.

— Și poet, a conchis cu un zâmbet omul. Se întâmplă...

Soldații au plecat.

Belaia a luat din pragul vagonului de comandă rucsacul care o aștepta de

mult, l-a aruncat în spinare și i-a făcut semn mecanicului: dă-i drumul!

Eșalonul a șuierat gros, anunțându-și plecarea. A pufăit din coșuri, a zăngănit din roți și a pornit. Fără să petreacă cu privirea trenul, Belaia s-a îndepărtat – lângă gară o aștepta deja o căruță. De pe platformele vagoanelor îi făceau cu mâna și îi strigau ceva surorile – nu apucase să-și ia rămas-bun de la ele, dar nu s-a mai întors.

„Ghirlanda“ a părăsit Samarkandul care se deștepta încet.

Trei oameni mergeau în același compartiment. Deev dormea un somn atât de dulce, cum nu mai dormise în tot timpul drumului, iar Fatima, care se trezise, îl mângâia pe păr și asculta sforăitul sonor al felcerului. Un bărbat, o femeie și un bătrân călătoreau într-un compartiment de familie – și își erau unul altuia apropiați și dragi.

Trei oameni se răspândeau în lume în direcții diferite – un bărbat, o femeie și un copil. Deev mergea cu trenul spre apus. Belaia se legăna în căruță spre sud. Orbul Zagreika se târa pe pipăite pe șine înapoi spre nord, să-și caute fratele – și știa că-l va căuta mereu.

De la răsărit îi privea pe toți, ridicându-se pe cer, un soare tânăr și roșu.

Nota autoarei

Pentru scrierea romanului, autoarea a consultat amintirile activiștilor de partid și ale lucrătorilor sovietici – cei care s-au ocupat cu lichidarea vagabondajului și cu lupta împotriva foametei în anii 1920. Acestea pot fi găsite în culegerile *Besprizornîe (Pribegii)*, coordonată de A.D. Kalinina (1926), *Osobîi narod. Rasskazî iz jizni becprizornîh (O populație specială. Povestiri din viața pribegilor)*, de I. Dobrînina (1928), *Rasskazî besprizornîh (Poveștile pribegilor)*, coordonată de A. Grinberg (1925), *Kniga o golode (O carte despre foamete)* a medicilor L.A. și L.M. Vasilevski (1922), *Golgofa rebionka (Golgota unui copil)* de L.M. Vasilevski (1924), *Kollektivî besprizornîh i ih vojdaki (Colectivele de pribegi și însoțitorii lor – 1926)* și *Bolșevfî (Bolșevicii – 1936)*, articole din revista *Krasnaia Tataria* (colecția anului 1926). Multe replici ale copiilor pribegi găsite în aceste lucrări sunt redată în roman fără modificări („Eh, surioară, e tare important să mănânci, dar după cum zice Lenin!“, „Îl învăț eu să-și joace cartofii pe cărbuni încinși!“, „E adevărat că burjuii încălzesc locomotivele cu grâne?“, „Botul o să ți-l strivesc și-apoi o să povestesc“ și altele), la fel ca descrierile „profesiilor“ micilor vagabonzi, unele situații (confiscarea cuțitului prețios la evacuare) și eroi (povestea lui Senea-Ciuvașul și a păduchelului care-l urmărește).

M-au ajutat foarte mult lucrări ale unor istorici: *Sovetskaia derevnia glazami BCEKA–OGPU–NKVD. 1918–1939. Dokumentî i materialî (Satul sovietic prin ochii CEKA–OGPU–HKVD. 1918–1939. Documente și materiale)*, coordonată de A. Berelovici, V. Danilov (1998–2012), teza de doctorat a lui V.A. Poliakov *Golod v Povoljje. 1919–1923. Proishozhdenie, osobennosti, posledstvia (Foametea în Povolgia. 1919–1923. Fapte, particularități, urmări – Volgograd, 2009)*, culegerea de scrisori *Golos naroda. Pisma i otkliki riadovîh sovetskih grajdan o sobîtiakh 1918–1932*

gg. (*Glasul unui popor. Scrisori și reacții ale unor cetățeni sovietici de rând despre evenimentele anilor 1918–1932*), redactor A.K. Sokolov, antologie de S.V. Juravliov și alții), *Golod v SSSR (Foametea în URSS)*, culegere de documente de arhivă, *Kniga o golode (O carte despre foamete)*, culegere de materiale literar-artistice (Samara, 1922). Am folosit, de asemenea, materiale de la Arhiva Națională a Republicii Tatarstan (fond R-1251 *Otciotî o rabote detskih domov – Rapoarte despre activitatea caselor de copii*) și de la Arhiva Națională a Federației Ruse (fond R-1058).

Capitolul despre expediția comisarului Belaia în Povolgia flămândă se bazează pe materiale din cartea de memorii a lui A.D. Kalinina *Desiat let rabotî po borbe s besprizornostiu (Zece ani de activitate în lupta împotriva vagabondajului – 1928)*.

Două nume de familie – cel al directoarei centrului de primire pentru evacuați, Șapiro, și cel al directoarei orfelinatului din Samarkand, Davîdova, trimit la unul și același personaj real: Asea Davîdovna Kalinina, născută Șapiro. Ea a fost o luptătoare activă împotriva vagabondajului copiilor și a foametei; în timpul foametei din 1920–1923, a deschis în Ciuvașia cantine sociale și a evacuat 5 744 de copii flămânzi la Moscova – pentru asta era supranumită „mama copiilor ciuvași“.

Povestea șalupelor care sfârtecă cu elicele patruzeci de soldați ai Armatei Roșii este un fapt istoric real. Împușcarea demonstrativă a soldaților din regimentul muncitoresc petrogrădean care încercaseră să dezerteze în timpul luptelor, aruncarea trupurilor acestora în Volga și măcelărirea lor cu elicele șalupelor militare a fost comandată de Lev Troțki, în august 1918, în timpul luptelor de la Sviajsk cu trupele generalului Kappel. Despre asta se scrie în articolul cu memorii „Sviajskie dni“ („Zilele Svajskului“) ale lui S.I. Gusev – revista *Proletarskaia revoliuția*, 1924, nr. 2(25), și *Moia jizn (Viața mea)* de L.N. Troțki (capitolul 33, „Mesiăț v Svajske“ – „O lună la Svajsk“). Este prima decimare din istoria Rusiei Roșii; câțiva istorici o numesc primul act de represiune politică.

Povestea pieririi Grădinii Botanice din Kazan, relatată pe scurt în dialogul Fatimei cu Deev, corespunde realității.

Ideea războiului neîntrerupt din mintea lui Zagreika, văzut ca nucleu al unui autism progresiv, este studiată în cartea pedagogului terapeut Aleksei

Melia Mir autizma. 16 supergeroev (Lumea autismului. 16 supereroi).

Pentru poreclele pasagerilor eșalonului, autoarea a apelat la câteva surse: numele unor copii ai străzii menționate în documente de arhivă și cărți de memorii, zicale rusești populare, limbi turcice – tătară, uzbekă, kârgâză etc., lexicul argotic sau al infractorilor.³³

³³. Traducerea respectă, pe cât posibil, zona din care provine fiecare poreclă și sonoritatea ei. Traducătoarea a beneficiat și de ajutorul autoarei în lămurirea sau simplificarea unor termeni.

Mulțumiri

Romanul *Trenul spre Samarkand* a fost scris pe parcursul a doi ani și jumătate. Așa cum Deev, eroul romanului, a întâlnit pe drum oameni foarte diferiți și numai datorită sprijinului lor a ajuns la destinație, și eu, de-a lungul celor treizeci de luni de muncă, am cerut ajutorul foarte multora – și toți au spus „da”. Recunoștința mea adâncă, sinceră tuturor celor care m-au susținut în scrierea și publicarea acestei cărți:

mamei și soțului meu – pentru multele săptămâni de izolare fără de care lucrul la roman ar fi fost imposibil;

iubitei mele fiice – pentru îndelungata răbdare;

Elenei Kostiukovici – pentru înțelegerea autentică, pentru neprețuitele noastre discuții în timpul lockdown-urilor și al autoizolării;

Iuliei Dobrovolskaia, draga mea prietenă și călăuză, pentru toate discuțiile și scrisorile noastre, pentru susținerea din momentele grele (care n-au fost puține);

Elenei Daniilovna Șubina – pentru infinita înțelepciune și încredere;

Galinei Pavlovna Beliaeva – pentru redactarea minuțioasă și atitudinea grijulie față de text;

Tatianei Stoianova și Veronikăi Dmitrieva – pentru energia și ajutorul în toate;

reședinței pentru scriitori La Villa Marguerite Yourcenar, directoarei ei, Marianne Petit, și tuturor colaboratorilor ei minunați.

Autoarea a beneficiat de un sejur la Villa departementale Marguerite Yourcenar, Departement du Nord (Franța), și acesta a fost un mare sprijin în scrierea acestui roman. Mulțumiri amabilului Guy Fontaine, precum și editoarei Fanny Mossiere (Noir sur Blanc) și traducătoarei Maud Mabillard – pentru ajutorul în organizarea călătoriei la vilă;

părintelui Ioan Privalov din Arhanghelsk – pentru lungile și rodnicele

conversații despre învățăturile creștine, pentru prețioasele sfaturi și susținerea spirituală;

lui Serghei Dorojkov – pentru consultațiile despre construcția locomotivelor;

lui Anrav Hodjaniazov – pentru mărturiile detaliate despre particularitățile peisajului din stepa Kazahstanului și munții Uzbekistanului;

Asiei Kiramovna Mahnina – pentru unda verde primită în arhiva de periodice de la Biblioteca Națională a Republicii Tatarstan;

lui Artem Silkin și Ludmilei Anatolievna Eliseeva – pentru excursiile de neuitat la Svajsk și discuțiile despre istoria lui;

Rusinei Șihatova – pentru ajutorul pe tărâmul rețelelor sociale;

primilor mei cititori, Viktoria Albertovna Kuprianova, Vera Kostrova, Ivette Litvinova și Saltanat Ermîrza – pentru observațiile importante;

agentei mele literare din Germania, Christina Links, traducătorului Helmut Ettinger, redactorului Marlies Juhnke și editoarei Constaze Neumann (Aufbau) – pentru susținerea caldă a noului roman încă de când abia se scria;

dragilor mei traducători – pentru luxul comunicării, care a devenit neprețuit în timpul pandemiei, și pentru îndepărtarea granițelor care s-au ridicat brusc între țări;

dragilor mei cititori din toată lumea – pentru interesul și susținerea sinceră, fără de care un autor nu poate exista.

Cuprins

I. Cinci sute. Kazan

II. În doi. Svajsk – Urmari

III. Duzina dracului. Sergan – Arzamas – Buzuluk

IV. Unul

V. Scădere și adunare. Orenburg – Aralsk

VI. Și din nou cinci sute. Kazalinsk – Arîs

VII. Trei. Samarkand

Nota autoarei

Mulțumiri

Raftul
Denisei

AUTOAREA BESTSELLERURILOR
ZULEIHA DESCHIDE OCHII ȘI COPIII DE PE VOLGA

GUZEL IAHINA

TRENUL SPRE SAMARKAND

ROMAN

